

**COMPLEXUL MUZEAL
BISTRITA-NĂSĂUD**

**STUDII ȘI CERCETĂRI
ETNOCULTURALE**

16

**BISTRITA
2011**

COMPLEXUL MUZEAL BISTRIȚA-NĂȘĂUD

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE

XVI

BISTRIȚA

2011

COLECTIVUL DE REDACȚIE:

cercet. șt. pr. MIRCEA PRAHASE – coordonator
cercet. șef secție CONSTANTIN CATALANO
muzeograf MIHAELA BOLOG

[Orice corespondență referitoare la această publicație se va adresa
Complexului muzeul Bistrița-Năsăud, str. General Grigore Bălan, nr. 19,
cod poștal 420016, tel.: 0263-211063, fax: 0263-230046

CUPRINS

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI.....	5
I. Simionescu: <i>Spre Hordou</i>	7
Henri H. Stahl: <i>Sate din granița Năsăudului</i>	11
Daniel Ștefănuțiu: <i>Platoul de „Pe Mociră” de la Salva, locul revoltei grănicerilor năsăudeni din 10 mai 1763</i>	17
II. COȘBUCIANA	27
George Coșbuc, <i>Poetul</i> , traducere în limba latină de prof.univ.dr. Traian Diaconescu.....	29
Constantin Catalano: <i>Și vremile au trecut...</i>	31
III. REBRENIANA.....	37
Niculae Gheran: <i>„Am preferat să fiu calfă în atelierul domnului Rebreanu, decât să încropesc o literatură de mântuială”</i>	39
***, <i>De vorbă cu Nicolae Gheran</i>	51
Ioan Lăpușneanu: <i>Enigme rebreniene</i>	55
IV. ETNOGRAFICA.....	59
Veronica Oșorheian: <i>Mai crede lumea în descânțece?</i>	61
Mircea Prahase: <i>Unde ne sunt tradițiile?</i>	75
N. Băciut: <i>Hâzii mei</i>	81
V. FILOLOGICA	83
Ion Buzași: <i>Țiganiada – o scriere unicat în literatura română</i>	85
Ion Lăpușneanu: <i>Alexandru Husar Poetul</i>	91
Clara Mărgineanu: <i>Pădurea spânzuraților, romanul unui caz de conștiință</i>	105
VI. MICROMEDALION – OCTAVIAN RULEANU – 100 DE ANI DE LA NAȘTERE.....	109
Octavian Ruleanu: <i>Dragostea poetului George Coșbuc față de ținutul natal</i>	111
Ion Lăpușneanu: <i>Octavian Ruleanu (1910-2010) – un dascăl din țara cu dor</i>	117
Ion Lăpușneanu: <i>Octavian Ruleanu – omul, profesorul, scriitorul</i>	121
Vasile Tutula: <i>Profesorul Octavian Ruleanu, redactor la Revista socială-literară „Afirmarea” din Satu Mare (1936-1940)</i>	125
VII. RESTITUTIO.....	137
Constantin Moisil: <i>Arhivele noastre</i>	139
Sextil Pușcariu: <i>Hărțile Graiului</i>	145
VIII. DOCUMENT	153
Valentin V. Bologa: <i>Raportul din 1756 al unui chirurg german despre credințele românilor asupra moroilor</i>	155
A. Onofreiu: <i>Contribuția lui Nestor Șimon la „Istoria Școalelor Năsăudene”</i>	165

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ.....	191
A. CEA DE-A 105-A ADUNARE NAȚIONALĂ A ASTREI.....	193
B. ASTRA ȘI BISERICA.....	221
C. ASTRA ETNOCULTURALĂ	237
 X. VARIA.....	 347
Dumitru Tomi: <i>Cuvânt la pensionare</i>	349
Macavei Al. Macavei: „ <i>Cuibul Visurilor</i> ” din Maieru	355
Menuț Maximilian: <i>Dumitru Ciupa, doinitorul Bârgăului</i>	359
Menuț Maximilian: <i>Mărioara Precup – comoara unei privighetori</i>	361
Olga Lucuța: „ <i>Pensionarea ca o salvare sau ca o victorie!</i> ” <i>Interviu cu proaspătul pensionat prof. Ioan Seni</i>	363
Mircea Prahase: <i>ZAGRA – Răzlețe și sumare fișe biografice</i>	367
Daniel Ștefănuțiu: <i>Studiul arborelui genealogic</i>	387
Ioan Băca: <i>Ținutul Bârgăului – abordări conceptuale și structural-funcționale</i>	415
Ana-Maria Nenițoiu: <i>Biblioteca Reuniunii învățătorilor greco-catolici „Mariana” în perioada comitatului Bistrița-Năsăud</i>	433
Cornelia Vlașin: <i>Administrarea Fondurilor Școlare Năsăudene în perioada comitatului</i>	443
Ioan Băca, Adrian Onofreiu: <i>Modele comparative de organizare administrativ-teritorială și instituțională a județului Bistrița-Năsăud</i>	451
 XI. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI	 477
Ioan Lăpușneanu: <i>Cărți despre ținutul nostru</i>	479
Victor Știr: <i>Iuliu Hossu și vremea sa</i>	493
Victor Știr: <i>Glosar regional, la ediția a doua</i>	495
Menuț Maximilian: <i>Studii și cercetări etnoculturale, la ceas aniversar</i>	497
Menuț Maximilian: <i>Mircea Prahase – omul ce nu lasă tradițiile să piară</i>	499
Radu Sârbu: <i>Monografia Năsăudului va fi completă în 2011</i>	503

I. ȚARA NĂSĂUDULUI ÎN AMINTIRI

SPRE HORDOU*

I. SIMIONESCU

Dela Năsăud apucă drumuri frumoase în toate direcțiile. Ar fi un centru minunat pentru excursiuni depărtate. Așezat pe valea Someșului, în mijlocul unui labirint de dealuri, care tot se înalță până ce se reazămă de impunătorul masiv rodnean, mai ales pe drumurile către miază noapte și răsărit, îți defilează decoruri variate. Pe nesimțite treci din ținuturile unde păpușoiul crește în luncă, acolo unde ovăzul se acatără pe coaste.

Pornești dela moara purtată de valurile repezi ale pârauului de munte și nici nu știi când poposești, după șerpuiuri dese, la crucea înălțată în plin peisaj svițerian.

Umbra și umezeala dintre malurile cu izvoare nenumărate, se schimbă pe nesimțite în plina lumină a spațiului larg, cu joc de nori sus pe bolta cerului, cu mozaic de pășuni și păduri pe vârfurile de munți.

Unul din aceste drumuri duce din Valea Someșului în a Vișăului. Din ținutul grănițaresc al năsăudenilor, mândri de trecutul lor de apărători ai neamului, te scobori la sărăciții maramureșeni din Moisei și Borșa, uitați între zidurile de piatră în care-și duc viața grea.

La Salva, sat mare, cu casele perpendiculare pe stradă, cu case rar acoperite cu stuh, părăsești apa domolită, rar încruntată a Someșului Mare. Drumul cotește ținându-se în lungul Sălăuței, pârau cu unde iuți, cu apă ce se trage din izvoarele de munte.

Încep ținuturile lăsate în plata Domnului, sub stăpânirea deplină a naturii capricioase. Drumul, odată șosea națională e răvășit de puhoaiile ce se scurg din râpile care macină dealurile frământate, în coasta cărora se ivesc bancurile groase de piatră, mereu fărâmițate.

În sălbătăcia peisajului natural se ascunde adevărata viață de țară, cu moara bătrânească pe malul apei, cu înfloritul port al sătencelor, care n'au părăsit șorțul vărgat, ce le prinde atât de bine.

Drumul din ce în ce se înrăutățește. Trebuie să treci domol prin găuri pline cu apă, căci nu știi cât sunt de adânci; trebuie să ocolești cu prudență îngrămădirile de bolovani aduși deacurmezișul drumului.

Decorul însă se schimbă. Simți sufletul muntelui venit în lungul văii. Mestecenii se întetesc pe coastă; frumoși plopi piramidali străjuiesc în vale; casele, micuțe, sărăcuțe, încep să

* Preluat din volumul: *I. Simionescu – Popasuri prin țară*. București, Institutul de Arte Grafice

se acățare pe coastă pe vre-un gheb ori umăr de deal.

Am intrat în domeniul Hordoului.

Câți îl cunosc din nume? E totuși demn de ținut minte. Aice s'a născut Coșbuc.

Din meleagurile de unde și-a petrecut copilăria, când creerul și sufletul sunt ca plăcile sensibile, s'au revărsat asupra românimii întregi, inmuri înviorătoare, cum alt poet român nu le-a mai scris. De cum a plecat din Năsăud, unde a învățat liceul, Coșbuc n'a mai dat decât rar prin satul copilăriei lui. Din Cluj a trecut la Sibiu; din Sibiu s'a înfundat în București care n'are a face nici cu natura nici cu reala viață a țării. Tot ce a scris Coșbuc, care evocă satul, mirosul pământului răscolit de plug, murmur de ape și cântece de pasări, sănătatea și înviorarea molipsitoare a plaiurilor verzi, nu este decât învierea puternicelor amintiri din vremea hoinărelui copilului sprintar.

Satul? A rămas cel mult acelaș ca pe vremea lui Coșbuc, Nici o urmă de învoire nu se vede. Natura? Câtă vreme omul îi dă pace, ea e neschimbătoare, căci jocul mișcărilor ei încete nu lasă urme numai după câteva decenii.

Trăind puține clipe în Hordoul de azi, ești sigur că retrăești viața copilăriei lui Coșbuc. Totuși este ceva schimbat de sigur. Asprimea tot mai întezită a vieții, se oglindește în fețele supte, cu brăzdăturile suferinții săpate mai de timpuriu.

Progresul n'a străbătut în satul lui Coșbuc. Căsuțele de bârne par îmbătrânite, mai intrate în pământ. Ce le-ar putea reînoui? Viața e grea între dealurile răscolite de ape. Câteva fire de varză în grădinița din fața casei, cel mult pot astâmpăra puțin foamea; firavele trunchiuri de păpușoiu din ostroavele sleite, mereu amenințate de năvala apei, nu pot sătura gurile casei. Munca e anevoioasă pe ponoarele înalte și nu e răsplătită cum trebuie.

Pășunea e departe; departe sunt și grânarele din văile largi, de unde ar putea fi aprovizionat satul.

Impresie dureroasă îți lasă mai ales casa lui Coșbuc. Nu plângi pe ruinele ei, ci pe ruina noastră sufletească, în întregime.

La un colț de drum ți se arată locul unde s'a născut poetul. E o jale. Jumătate de casă, din spre stradă, e o dărâmatură. Buruienile s'au acățat pe acoperiș, iar șiroaiele de ploi prelinse pe pereți, îi macină mereu, lăsând dăre noroioase și murdare, rănilor leproase ale unui lepros.

Într-o clipă de entuziasm juvenil, tinerimea noastră universitară a bătut în perețele casei o placă de marmoră, gest demn de laudă. Năruirea păretelui a făcut să cadă placa, găsită între hârdaele dogite din cămară.

Treci pragul singurei odăi în care nu plouă. Un copil rachitic cu cămașa murdară, se târâie pe podele, căutând să ajungă la vasul cu lapte din care soarbe cu lăcomie. Sărăcia din jur te cutremură. O ladă de lemn e tot ce s'a mai păstrat din ceiace a atins Coșbuc. Să fie cele două icoane papistașe din părete, tot de pe vremea lui, cum spune ruda, cu fața suptă de nevoi, care mai locuște în casă?

Îndărățul locuinței e livada părăsită, împrejmuită cu gard de leațuri; arborii îmbătrâniți, schilodiți de vreme, sunt acoperiți până în vârf de rapănul lichenilor, de culoarea pucioasei. În locul ierbii proaspete, buruienile sălbatice arată pustietatea.

Neatinsă, un minunat tablou al arhaismului rural, a rămas moara de apă, primitivă, ascunsă între ramuri de sălcii aplecate pe acoperișul ei.

Apuci pe o ulicioară petruită cu bolovani de râu. Sai un pârliaz și ești transportat la kilometri depărtare de mizeria lăsată în urmă. Ești în plin peisaj sănătos, vioi, din poeziile lui Coșbuc. Îți vine în minte imediat prima strofă din duioasa poezie: **Mama**.

În vaduri ape repezi curg

Și vuiet dau în cale,

Iar plop în umedul amurg

Doinesc eterna jale.

Pe malul apei se'mpletesc

Cărări ce duc la moară –

Acolo mamă te zăresc

Pe tine 'ntr'o căscioară.

Sunt sigur că nimic, dar absolut nimic, nu s'a schimbat nici din cadrul natural al morii, nici din interiorul ei prea primitiv.

Pârăul limpede gâlgaie în patul lui îngust, de bolovani. Pajiștea verde și înspre toamnă, formează covor întins din apă până sus pe coasta de deal. Roata morii cu scândurele late, ne încheiate de obezi, e la capătul canalului de scânduri înverzite de mușchi. Moara din lodbe abia cioplite, e umbrită de sălcii și plop rămuroși, printre care spânzură ațe de păiajen. Două pietre tocite, pe schelet de grinzi groase de stejar e fabrica întreagă; alături e patul morarului, cu gospodărie rudimentară; oale pe lăiți, putineie prin colțuri, iar în loc de geamuri hârtie lipită la fereastră.

La întoarcere tot satul e în fața casei unde a copilărit Coșbuc.

Tot satul, adică un cârd de copii mărunți. Părinții și frații lor mai mari sunt sus, la plog, folosind zilele senine, ca să adune fânul, scump ca și aurul. Îmbrăcați în cămășoie de cânepă, neîncinși, cu părul vâlvoi ca după somn, cu fețele nespălate, stăteau pe vine, privind curioși la automobilul sforăitor, gata de plecare.

Dintre copiii asemenea acestora, cu ochii vioi, scânteitori, norocul a asvârlit pe calea învățaturii pe acel care avea să cânte, cum n'a mai cântat altul, viața la țară cu frumusețea mereu primenită a naturii, dar și cu clocotul când mai domolit, când mai expresiv, al sufletului omenesc.

Care-i semnul iubirii noastre? Uitarea. Poeziile lui, care n'ar trebui să lipsească dela căpătâiul ori cărui cărturar român, cu sufletul rămas românesc, se citesc tot mai rar. Cel puțin așa reiese din vânzarea slabă a volumelor lui. Uitarea îi e răsplata. Casa lui părintească se dărapănă. Peste câțiva ani va fi un morman de moloz, deasupra căruia poate, odată și odată, se va ridica o cruce pe mormântul sufletului nostru.

Admirăm muzeul lui Goethe dela Weimar, sfințenia cu care e păstrată odăița lui Schiller. Cădem în extaz față de pietatea cu care cei din apus, unde cultura nu se restrânge numai la papagalizarea celor scrise de alții, știu să țină mereu vie amintirea forțelor etnice măcar spre a îndemna la activitate alte forțe, tinere.

Noi lăsăm să se dărâme casa lui Coșbuc și să se împrăstie tot ce era legat de viața lui anevoioasă; am lăsat să se năruie casa lui Eminescu dela Ipotești, casa lui Hajdău din Basarabia. Nimic din ceiace poate păstra vie amintirea vieții mai marilor noștri în cultură, adevărații reprezentanți ai vieții etnice, nu ne interesează. Pictăm case bretone; desemnăm schițe străine, care nu ne spun nimic. Moara lui Coșbuc uitată între sălcii, mâine poimâine se va prăbuși dela sine, fără urmă.

În sborul nostru înșelător către universalitate, disprețuim pământul care ne hrănește și oamenii de a căror muncă ne mai putem mândri. Îi uităm cât trăesc; lesne îi uităm după ce au dispărut. Din vreme'n vreme, la sărbători, ne mai fălim cu ei și apoi soarta lor e aceeași ca și a plăcii de marmoră dela casa lui Coșbuc din Hordou: e asvârlită printre vechituri.

Uitasem un fapt socotit de localnici drept îndestulător. Satului Hordou i se zice azi satul Coșbuc. Suntem împăcați că ne-am făcut datoria față de cel mai senin și mai înviorător poet român.

SATE DIN GRANIȚA NĂSĂUDULUI*

Henri H. Stahl

Pentru călătorul neatent, sunt toate satele la fel. Desigur că ceva se schimbă de la regiune la regiune, măcar în înfățișarea exterioară a caselor și în chipul de a se întocmi gospodăriile. Însă cine nu se oprește ca să înțeleagă cu grijă viața adâncă a satelor nu poate niciodată să-și dea seama cât de bogată este în schimbarea felurilor ei de a fi, mereu veșnic și proaspătă înnoire a priveliștii vieții sufletești a satelor. Fiecare sat în parte este o făptură deosebită, care te uimește prin originalitatea ei, așa cum te uimesc și oamenii când viața lor tănuită începe a ți se desluși. Sunt sate bătrâne cu rosturi bine închegate, deși puțin obosite de vremuri. Sate tinere și năvalnice. Sate mute și încordate de îndârjire, sate pline de avânt și de încredere, precum și sate deznădăjduite. Sunt amestecate aici trăsături și culori felurite, ca în paleta unui maestru, iscate din tradiția veacurilor, născute din soarta istorică a fiecărui colț de țară în parte, frământate de felul pământului și al muncii oamenilor sau de chipul în care trăiesc laolaltă cu anumite obiceiuri și deprinderi, viața lor.

De aceea, este totdeauna un lucru plin de ispită, plecarea cu o echipă de muncă la sate, cum au fost echipele pe care și în anul acesta le-a trimis Fundația Culturală Regală Principele Carol, pentru că niciodată nu poți afla mai înainte cum va fi satul în care te vei opri trei luni de zile și nu poți deci nici să înțelegi care va fi rostul tău acolo. S-ar putea ca satul să te primească cu bucurie, să știe el însuși ce vrea și să te pună de îndată la treabă, chiar din ziua sosirii tale, dar poate că te va lăsa să muncești din greu și singur, câștigând în fiecare zi câte un suflet, înaintând pas cu pas în pustia neîncrederii.

Foarte pe scurt aș vrea în astă seară să vă povestesc ce anume au întâlnit echipele care au lucrat tocmai în nordul țării, în granița Năsăudului și anume în două sate de acolo, Leșu și Sanțu.

În anul trecut avusesem o echipă în Leșu. De acolo aflaseră șanțenii ce anume treabă face o echipă și cât folos vine de pe urma ei și hotărâseră ca să facă tot ce le-o

* Material reprodus după vol. *Microfonul vagabond. Publicistică literară radiofonică din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune* (reportaje, însemnări de călătorie, eseuri), vol. I (1932-1935), București, 1998, p. 360-366.

sta în puțină ca să aibe în anul acesta și ei o echipă a lor. Cu nenumărate jalbe către Fundație, șanțenii spuneau că ar fi gata să sară și în ajutor, măcar cu casa și masa, așa ca nu cumva echipa pe care și-o doreau să fie vreo povară pentru cineva. Am plecat deci acolo, mai întâi puțin, ca să vedem cu ochii noștri dacă într-adevăr satul vroia o echipă pe care să și-o ție singur. Nu pot uita, deși sunt multe luni de atunci, adunarea mare de oameni pe care am găsit-o într-o duminică din luna mai, așteptând după vecernie, să venim să stăm de sfat împreună. Ne-au iscodit, ne-au întrebat ce făcuserăm prin alte sate și ce făgăduim să facem în satul lor. Ne-au arătat ce socoteau ei că trebuia făcut. Și așa, ca niște gospodari cumiți, fără entuziasm de o clipă numai, ci bine cumpănind lucrurile, am căzut la învoială să încercăm împreună să facem tot ce vom putea mai bun pentru ridicarea satului. Dar mai ales, ceea ce de pe atunci mi-a atras luarea aminte era mereu repetata lor cerere să venim să le dăm porunci, să luăm conducerea, să știm precis ce vrem și apoi să începem a exercita în sat o acțiune de disciplinare la care toți se arătau gata să se supună de bunăvoie. Am rămas cu totul mirat de nevoia aspră pe care o aveau de a se simți cu un comandant în frunte. Abia mult mai târziu am putut să înțeleg tâlcul adânc și roadele bogate ce se puteau scoate din această dorință cu totul ciudată a unui sat care își vroia un stăpân. Așa se întâmplă în toate satele din granița Năsăudului. Este acolo o dorință de ordine și de muncă sub conducere, pe care rareori o întâlnești aiurea. Poate doar în celelalte ținuturi de graniță, dar acolo mi s-a părut a fi mai ștearsă și mai tulbure. Căci în ținuturile acestea de graniță oamenii mai trăiesc încă zodia unui trecut rămas viu în felul de a fi al oamenilor, o amintire a vremii când toate satele acestea cunoscuseră o astfel de comandă, care pe atunci era militară. Stăpânirea de pe timpuri, în domnia Mariei Tereza, organizase regimente de graniță de-a lungul hotarelor. Aici la noi în Transilvania, erau trei asemenea regimente: cel bănățean cu centrul în Caransebeș, cel din Țara Oltului cu centrul în Orlat și cel din Năsăud cu centrul în Năsăud. În graniță domnea fără de stavilă voința conducătorilor militari, care erau în același timp administratori și judecători ai întregii vieți regionale. Se amestecau în treburile satului, cu stricte legiuri, în gospodăria fiecărui om în parte, ba chiar și în viața de familie, creând o stare de spirit cu totul specială de supunere și de bună rânduială. O supunere plină de mândrie însă, pentru că a fi grănicer, a fi cătană neagră era o mare fală și de un mare folos, căci satele din Graniță aveau averi mari pe seama lor, din care se foloseau cu toții, aveau libertăți deosebite, dintre care unele erau libertăți naționale, scump prețuite. Cătania aducea după sine o boierie jinduită mult de bieții țărani iobagi din

țară. Mai apoi, această orânduire s-a stricat. Regimentele s-au desființat și vechiul steag al Năsăudului, pe care se putea vedea chipul lui Rom și al lui Rem sugând la lupoaică, a trecut la muzeul local, acel frumos și bogat muzeu din Năsăud, unde se poate vedea și astăzi. Dar ceva din vechea stare de lucruri a rămas. Mai întâi, averea întreagă, munții mari și plini de păduri, n-a fost răpită, ci lăsată celor 44 de sate care alcătuiseră Granița. O parte din munți s-a împărțit pe sate, printr-o defalcare anume, care astăzi nemaiajungând, a început să fie o foarte grea și plină de primejdii problemă a Graniței. Dar asta e altă poveste, asupra căreia nu acum și nu aici se cade să vorbim. Cea mai mare parte din păduri a rămas însă avere cumulativă a celor 44 de sate, adică o pădure în devălmășie, exploatată deosebit de o singură conducere pentru toată Granița.

Dar mai ales a rămas de pe acele vremuri ceva poate mai de preț decât averile: a rămas sufletul Graniței. Cătanele negre au urmat a se purta ca pe vremea lor de glorie. E un spectacol rareori întâlnit acela al adunării sătenilor, după ieșirea din biserică, în fața primăriei, „la porunci” cum li se spune. Aici s-a deprins el să vie și să afle care este munca obștească pe care trebuie să o pornească, adică porunca ce li se dă. Cuvântul însuși de „poruncă” are un înțeles dialectal deosebit. A porunci înseamnă și a da vești, a spune cuiva ceva. Așa este stilul sufletesc al Graniței: nu se lucrează decât în porunci. În Graniță nu te ridici niciodată să spui, bunăoară, că echipa studențească regală crede de cuviință să se taie dealul prea rău așezat drept în mijlocul satului, unde se poticnesc mereu carele grele încărcate cu lemne. Ci te ridici și spui că „echipa studențească poruncește să se taie dâmbul numit al popii”. Oamenii ascultă, judecă, își măsoară puterile și, dacă ajung să cadă cu toții la învoială, atunci se alcătuieste o listă de cum trebuie să urmeze lucrările „pe rândul satului” și ce s-a hotărât se și îndeplinește. Asta e legea Graniței. Dintâi la „poruncă”, apoi îndeplinire „pe rândul satului”. Așa se face treabă. Așa au ridicat de pildă șanțenii deosebit de frumoasa lor biserică, mare cât o catedrală, atât de impresionantă când slujește în ea părintele patriarh Grapini, desprins parcă din șirul frumoaselor figuri biblice pictate pe tâmplă de Schmigelksi, așa au făcut și școala și așa au lucrat și anul acesta la porunca echipei.

Sunt unele sate pustii în care omul e un singuratic, uitându-se cu teamă la vecinul său. Aici în Graniță, dimpotrivă, satul întreg e veșnic adunat în obște, gata de pornit ca un singur om. Parcă nu se mai satură oamenii de stat împreună. Echipa s-a gândit într-o bună zi să facă o școală sătească. În fiecare seară – dar seară de seară fără greș -, am chemat oamenii să vie să învețe la școala noastră. Nu s-a întâmplat niciodată

să fie mai puțini de 50-60 de ascultători, deși munca peste vară e grea pentru oamenii de la munte. Plecau departe la polog și se întorceau târziu, cu carele de fân sau otavă, coborâte din vârf de munte pe sanie sau pe gătej. Plecau și la pădurit, adânc în codru. Soseau noaptea acasă, istoviți. Si cu toate acestea, când suna clopotul la școală, nu se îndurau să nu vie. Măcar sâmbăta seară și în după-amiezele de duminică, gema sala de sute de oameni, bărbați și femei.

Și-acum rămân uimit la amintirea celor patruzeci de țărani și țărănci din Leșu care veneau seară de seară la repetiții de cor. Erau câțiva care făceau câte 5 kilometri dus și alții de întors, noaptea, doar de dragul să ne audă și să cânte. Acesta este semnul unui suflet cu totul deosebit și o dovadă că și munca făcută era bună. Corul din Leșu e unul din cele mai bune coruri țărănești din țară. Nu exagerez. De altfel bucureștenii îl vor putea auzi curând și poate că și dumneavoastră, iubii ascultători, îl veți putea auzi, la radio. Iar școala din Sanț este aproape un lucru de necrezut. Mai ales prin faptul că noi am dorit de la început ca ea să devie o școală permanentă a satului, să nu se închidă odată cu plecarea noastră, și de aceea i-am lăsat, de cu vreme, pe șanțeni singuri, sub privegherea atât de harnicilor lor conducători firești, să-si organizeze ședințele de seară. Era o nespusă bucurie să auzi cuvântul sâtenilor, discutând rând pe rând, toate problemele pe care și noi le ridicam neîncetat. Prin glasul lor înșile am putut noi să facem cea mai bună propagandă pentru cunoașterea problemelor de sănătate, de curățire și de îngrijire a satului, a gospodăriilor și a oamenilor, de creștere a vitelor de prăsilă și de muncă, de îmbunătățire a islazurilor și grajdurilor, de bună rostitură a tuturor treburilor gospodărești. Si tot ei au fost aceia care au citit mai frumos și au tâlcuit mai înțelept poveștile de învățături bune, sau singuri și-au dat seama, prin sfat, asupra nevoii pe care o aveau de o cooperativă și de un local pentru ea, un local a cărui ridicare începuse la îndemnul și cu ajutorul echipei. Si ca să nu fie școala noastră prea greoaie, avea și partea ei veselă, la care atât badea Constantin cât și badea Tănase erau neîntrecuți. Scenetele lor improvizate, adevărat și fermecător teatru țărănesc, se urmau din seară în seară spre hazul și folosul celorlalți. Primesc acumă veste din Sanț că școala noastră de peste vară nu a murit. Se mai adună și acumă șanțenii să asculte sfatul lui Dumitru Cotu sau Gherasim Popârțac și să se veselească de noile producții teatrale ale lui Constantin și Tănase. Cum sunt sigur că și în astă-seară se află strânși șanțenii la Cămin ca să mă asculte la radio, să nu se supere nimeni dacă le trimit pe această cale cuvântul bun din partea echipei și îndemnul, sau mai bine zis porunca să nu-și uite de cele pe care noi șanțenii

le-am început. Să le crească din pământ cooperativa, să sfârșească văcăria pe munte, să nu lase să se astupe frumoasele noastre șanțuri care se întind străjuite de balustrade, de-a lungul tuturor ulițelor din sat, să vie la dispensarul pe care l-am lăsat la ei acolo, să citească din cărțile pe care le-am dăruit Căminului și mai ales să strângă pentru la anul materialul de care vom avea nevoie când vom construi împreună un lăcaș demn de cinste pentru Căminul cultural „Vicar Moisil“, din Sanț. Să nu uite deci de învoiala noastră că ne vom căzni cu toții să facem din Șanțul nostru „odaia de paradie“ a Graniței, adică un sat la care să se uite întreaga Graniță ca la o pildă.

Sunt sigur că nicăieri în altă parte a țării nu ar fi mai cu folos dată o pildă decât aici în Graniță, pentru că grănițerii sunt oameni în stare să o înțeleagă. Sunt aici împrejurări deosebit de prielnice unei munci folositoare. Le știm nu numai pentru că, datorită Institutului Social Român, am făcut aici o minuțioasă cercetare de monografie sociologică, dar și prin nemijlocita trăire a unui fapt plin de nădejdi.

Anume vorbesc de școala echipei din Leșu. Acolo am făcut cu totul altă experiență. În Leșu echipa noastră lucra pentru a doua oară și avea puțința să arate oricui ar fi vrut-o, rezultatele frumoase ale muncii de anul trecut. Ne-am gândit de aceea să chemăm, din toată Granița, învățători și preoți pentru ca, lucrând împreună câțeva vreme, să deprindă tehnica noastră de muncă pe tărâmul culturii. Bani însă nu aveam și am socotit bine, nici să nu ne căznim a face rost de ei, ci am cerut fiecărui ascultător de la școala noastră să aibe singuri grijă de cheltuielile lui. Si-au strâns ei singuri bani, fie de pe la neamuri, fie de pe la Cămine, biserici, primării sau chiar din buzunarul lor. A fost de aceea cu atât mai mare bucuria noastră să-i vedem sosind în număr de douăzeci, de prin toate părțile Graniței. Organizați strejărește, cu un program destul de strict, am discutat acolo teoretic și apoi am făcut aplicări practice din toate capitolele programului nostru de muncă.

Am îndeajuns experiența școlilor de peste vară, ca să pot cumpăni partea bună și partea rea din ele. De aceea îndrăznesc să afirm că școala noastră de conducători de Cămine culturale este un fapt cultural cu totul deosebit. Râvna cu care au muncit învățătorii și preoții din Graniță, patima pe care o puneau în tot ce atingea problema culturii poporului, bucuria de fiecare zi la învățarea oricărui lucru nou și folositor, precum și puterea de jertfă a fiecăruia în parte, m-au făcut să mă leg statornic de gândul unei asemenea școli, tovărășie liberă a unor oameni care, fără nici un fel de însărcinare oficială și fără măcar gândul unei răsplăte de orice fel ar fi ea, înțeleg să

lucreze pentru ridicarea poporului. De aceea, la anul, fără de greș, aici în satele acestea de Graniță, sunt sigur că ne vom afla din nou laolaltă toți tovarășii vechi de muncă, în rânduri sporite de alții noi. Iar la anul nu vom mai lucra numai două săptămâni, ci cu mult mai mult, încercând să facem o echipă de lucru numai din învățători, preoți și țărani, cu scopul de a afla unii de la alții, ce anume trebuie să facem pentru ca în toată Granița să dăm Căminelor noastre culturale cât mai multă viață, muncii noastre cât mai multă rodnicie și prin ea întreg ținutului de Graniță, soarta pe care o merită.

12 noiembrie 1935, ora 21,25, „Universitatea Radio”. Text dactilo, 6 p., pe pagina 1, antet
„Fundatia Culturală Regală Principele Carol”. Arhiva SRR, dosar 13/1935.

PLATOUL DE „PE MOCIRĂ” DE LA SALVA, LOCUL REVOLTEI GRĂNICERILOR NĂSĂUDENI DIN 10 MAI 1763

Maior (r.) Daniel ȘTEFĂNUȚIU

Localitatea Salva este așezată în partea septentrională a Transilvaniei, face parte din județul Bistrița-Năsăud: „Salva are latitudinea 47°18' și longitudinea 24°22'.”¹ Este atestată documentar, începând cu secolul al XIII-lea (1245) și a purtat mai multe denumiri de-a lungul timpului².

În hotarul comunei Salva în partea de răsărit este poziționat platoul de „Pe Mociră”, care este: „Terasă din nivelul de 15-25 m. situată pe stânga râului Sălăuța. Are formă triunghiulară cu vârful spre nord și baza spre sud, cu lungimea maximă de 1,5 km și 200-250 m. lățime maximă... Peste complexul de pietrișuri urmează o depunere de luturi argiloase și argile cu grosimea de 1,50-2,50 m. În partea de nord a terasei apar ape freatice la suprafață care creează zone mlăștinoase de unde a apărut topicul: «mociră»”³.

¹ Coordonatori Prof. Ana Filip, Prof. Ioan Morariu, *Salva repere monografice*, editura George Coșbuc, Bistrița 2005, p.19

² Ibidem, p.59 (atestarea documentară); Prof. Nicolae Drăganu, *Toponime și istorie*, Cluj, 1928, p.87. Avem următoarele denumiri pentru localitatea Sava: Zalva-1440; Zalwa – 1450; Zalva – 1519; Salva-1522, 1547, 1548, 1550, 1557; Zalwa – 1576; Zalowa – 1574; Zalwa, Zalwa – 1601; Salwa – 1602; Szalva – 1624; Zalowa – 1639; Cașva, cet Saluva – 1672; Salva – 1695; Szalva – 1717; Salva dincoace, Salva dincolo – 1695, Szalva 1733, 1750, 1760-1762, 1762, 1764, 1766; Coriolan Suci, *Dicționar Istoric al localităților din Transilvania, Vol II: O-Z.*, Editura Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 94. Denumirile localității Salva:1440 – Zalva; 1450 – Zalwa; 1547 – Salva; 1574 – Zalowa; 1601 – Zalwa; 1602 – Salva; 1624 – Szalwa; 1636 – Zalowa; 1672 – Salwa, 1717 – Szalva; 1733 – Szalva; 1854 – Szalva.

³ Coordonatori prof Ana Filip, Prof Ioan Morariu, *op. cit.*, p. 49.

Denumirea folosită de mediul academic este: *mocirlă*, această formă a termenului mai este folosită și în matricolele decedaților din anul 1900 de către P.C. Păr. Vasile Dumbravă. Denumirea folosită însă de către localnici, care mai este și azi în uz este însă „*Pe Mociră*”. Prof. Vasile Puica în lucrarea „*Salva Repere Monografice*”, la p. 49 arată acest termen Mocira pe care-l pune înaintea termenului Mocirlă.

Denumirea care ar trebui folosită, consider că ar trebui să fie cea din limbajul popular. Folosirea termenului academic, peste timp ar putea duce la alterarea lui și la pierderea anumitor nuanțe. „Sub Mociră” (nu sub Mocirlă) a fost numele străzii paralele cu râul Sălăuța, pe partea stângă a acesteia, folosit până în anii trecuți, care astăzi poartă numele de Tănase Todoran.

Platoul de „Pe Mociră“ de la Salva este locul unde a avut loc revolta din 10 mai 1763 a românilor transilvăneni de pe Valea Someșului Mare și a Sălăuței, pentru clarificarea situației lor sociale și militare soldată cu condamnarea la moarte a liderilor acestei revolte, sentință pusă în aplicare în data de 12 noiembrie 1763. Acesta este locul unde bătrânul **Tănase Todoran din Bichigiu a fost tras pe roată, Vasile Dumitru din Mocod, Mani Grigore din Zagra și Vasile Oichi din Telciu** au fost spânzurați.⁴ „Alți 15 condamnați la moarte... au fost grațiați, dar li sa poruncit ca să treacă de zece ori în sus și de zece ori în jos printre loviturile de vergi alor 300 de soldați“.⁵

Locația denumită în limbajul locului „Roata lui Todoran“ are o dublă semnificație: locul unde a fost tras pe roată Tănase Todoran, dar și locul unde sunt depuse osemintele martirilor adică mormântul în formă de roată, mormânt de care s-au îngrijit cu cinste și respect generații de-a rândul de localnici, mai puțin în zilele noastre. Forma mormântului cu aspect de roată este tot mai puțin vizibilă, iar dacă nu se iau măsuri de conservare cu timpul terenul se va uniformiza.

Date concrete despre existența osemintelor martirilor nășăudenii în acest loc le avem de la George Barițiu, care, la 1863, a participat la parastasul care s-a ținut după 100 de ani de la aceste evenimente, pe platoul amintit anterior.⁶ Date despre existența mormântului în formă de roată mai avem de la îndrăgitul și pasionatul profesor de istorie de la Salva Dionisie Piciu, care în manuscrisele sale vorbește despre oamenii cu suflet din zonă, care au întreținut generații de-a rândul acest loc de cinste.⁷ Pe acest platou s-a ridicat o troiță de către prof. univ., scriitorul și istoricul literar Todor Tanco de la Cluj, care are rădăcini în localitatea Monor, Județul Bistrița-Năsăud, despre care vorbește colonelul Vasile Tutula (originar din com. Telciu): **„După 1990 doar scriitorul și istoricul literar Teodor Tanco a ridicat o troiță la locul respectiv,**

⁴ Platoul pe care a fost martirizat Tănase Todoran și ceilalți lideri ai revoltei de la Salva izbucnită la 10 mai 1763, iar sentința pusă în aplicare la 12 noiembrie același an. În anumite lucrări apare sub denumirea de: Mocira (Mocirla).

⁵ Traian Pavelea, *Năsăud repere istorico culturale*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2001, p.42.

⁶ George Barițiu, *Istoria regimentului alu II românesc granițariu transilvanu-după carticic a Poemation de secunda Legione Valachia etc. Magno.Varadini 1830*, Brașovu 1874, p. 103.

⁷ Prof. Dionisie Piciu a fost o personalitate remarcabilă, a luptat pe front , în război, „dar și pe frontul educației și al culturii“. A fost unul din profesorii care s-a aplecat cu drag în strângerea datelor și documentelor cu caracter istoric despre localitatea Salva. În posesia importantelor date am intrat prin intermediul Păr. D. Morar, care mai păstrează aceste manuscrise.

pentru care îi aduc respectuoase mulțumiri”.⁸ Osemintele se află în locul unde este amplasată troița, de aceea s-a și amplasat troița în acel loc. Această personalitate, amintită anterior, afirma că: “ pe locul unde este amplasată troița s-ar putea amplasa un osuar, deoarece este locația unde se află rămășițele pământești ale martirilor nășăudeni”.⁹

În acest loc se pot face cercetări, săpături, de către persoane autorizate, specializate. Cu siguranță aici este locul unde au fost depuse osemintele martirilor nășăudeni. Ipotetic vorbind chiar dacă nu s-ar găsi aceste oseminte în acest loc, nu trebuie renunțat sub nici un fel la amenajarea aici a unui complex istoric. Nu se știe dacă aceste oseminte au fost strămutate sau nu datorită trecerii atâtor generații, însă nu sunt date scrise că acestea s-ar fi făcut. De aceea este necesară cercetarea locului, iar după aceste cercetări se pot demara mai departe proiecte concerte.

După efectuarea cercetărilor la fața locului și după anumite demersuri, primăria, biserica sau mănăstirea ca instituții locale pot cumpăra acel teren sau primăria să facă un schimb cu un alt teren în zonă a proprietarului prin cointeresarea nu numai financiară, ci și prin amplasare a unui obelisc, monument în care să se arate și a cui a fost terenul, apoi prin apelarea la partea sufletească să se realizeze un consens. Dacă problema este tratată cu responsabilitate și cu suflet poate suma pentru teren n-ar fi foarte mare sau proprietarul așa cum am mai spus, ar accepta și un transfer de proprietate.

Aici se poate aduce o casă veche din lemn, reconstruită cu elementele ei clasice și conservată, care poate fi achiziționată de către autorități la o sumă acceptabilă, și așa foarte multe case se dărâmă, în locul lor se construiesc altele noi, iar casele tradiționale peste o generație s-ar putea să le mai vedem doar din poze. Problema reconstrucției (transferului) acesteia n-ar fi o problemă foarte grea, la Salva sunt meșteri foarte

⁸ Col. Vasile Tutula, *Comuna Telciu (1245-2004) Județul Bistrița-Năsăud, Repere Monografice, un sat de pe Valea Sălăuței- muza lui George Coșbuc*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2004, p. 419. Conelul Vasile Tutura argumentează această idee de a construi unui monument adecvat în care să fie nominalizați toți martirii, în următorii ani. Această valoroasă idee de constituirea monumentului gândită și consemnată în anul 2004, în această lucrare despre comuna Telciu, din păcate nu a fost materializată. Poate într-un viitor apropiat se vor găsi oameni cu suflet, cu stare și cu inițiativă care să-și înscrie numele în rândul oamenilor cu vocație, oamenilor de valoare înclinați spre istorie și spiritualitate nu numai spre rutina zilnică a cotidianului.

⁹ Sursa de documentare: scriitorul și istoricul literar Teodor Tanco, la Biblioteca Universitară Clujeană, în data de 10 februarie 2009.

pricepuți în construcția caselor. Se poate implica Mănăstirea Salva chiar Protopopiatul Ortodox Năsăud sau Mitropolia Clujului în aceste proiecte.

Pentru finalizarea acestui proiect este necesar efortul conjugat al instituțiilor locale din comuna Salva și chiar din localitățile Telciu, Bichigiu, Zagra, Mocod împreună cu Salva. De asemenea la locul de odihnă, locul unde au fost înmormântați vrednicii luptători năsăudeni, se poate aduce o biserică veche din lemn, o biserică monument istoric, aceasta dacă există voință și bunăvoință, cum ar fi de exemplu biserica monument de la Runc. Câți știu despre biserica monument de la Runcul Salvei din județul Bistrița-Năsăud sau dinafara județului? Dacă însă i-ar fi schimbat amplasamentul și ar fi strămutată „Pe Mociră” s-ar atinge două obiective majore:

1. Ar fi cunoscută și integrată mai bine în circuitul spiritualității creștine, accesul la prezenta locație este mai greu, drumurile mai slab amenajate și mai puțin accesibile, distanța mai mare, cu atât mai mult în localitate este o altă biserică.

Noua locație ar putea să o pună foarte bine în adevărata ei valoare, cu păstrarea nealterată a istoriei și a șirului preoților parohi care au administrat-o ori s-au îngrijit de conservare și păstrare într-o formă cât mai bună de-a lungul timpului.

2. Așa ar fi cinstiți cum se cuvine martirii năsăudeni de către autoritățile locale și județene, de către biserică și comunitățile creștine din Salva dar și de celelalte localități din zonă, de pe Valea Sălăuței și a Someșului Mare, dar nu numai de aici ci și din toată Transilvania. Câți oameni de cultură dinafara județului Bistrița Năsăud cunosc faptul că, acum mai bine de două decenii înaintea lui Horea, Cloșca și Crișan în Țara Năsăudului, chiar dacă mișcarea nu a avut amploarea răscoalei condusă de liderii amintiți anterior, fiind o mișcare mai redusă ca arie de desfășurare, a dat oameni deosebiți care s-au jertfit cu viața pentru apărarea drepturilor lor și a neamului românesc?

La Salva, pe platoul de „Pe Mociră”, la biserica de care vorbeam anterior, ar putea sluji un preot de la Mănăstirea Ortodoxă Salva, astfel să se racordeze acest complex istoric cu mănăstirea, pentru că mănăstirea s-a cam izolat puțin...

Aceste lucruri le merită cu prisosință martirii năsăudeni. Oare prin sfințirea lor și ocupându-ne numai de partea sfințelor slujbe în partea cinstirii locurilor și trecutului istoric (unde a curs sângele martirilor) nu s-a cam uitat? Oare nu i-am prea spiritualizat pe martirii năsăudeni (nu spun aici ca să le diminuez valoarea lor de sfinți) și **toată atenția se îndreaptă doar spre Mănăstirea Salva**, care este un complex monahal deosebit dar **care n-are legătură directă cu locul martiriului decât doar prin slujbele bisericești și prin cinstirea martirilor năsăudeni?**

Când urcăm pe Dl. Migii, la mănăstire, mai aruncăm din când în când câte o

privire la apus și vedem troița... Nu ne încercă uneori un soi de prea puțin respect față de acel loc, unde nu este nici măcar o copertină unde să te adăpostești de ploaie?

Cât de frumos, practic și util ar fi ca aici, în locul unde s-au înălțat odinioară spânzurătorile pentru a-i îngrozi pe sărmanii români din secolul al XVIII-lea (la 12 noiembrie 1763), s-ar înălța turla unei biserici iar la marile sărbători “ar urca” un preot să țină câte-o slujbă, să spovedească, să răsunе un clopot sau o auzim o toacă, la o frumoasă biserică monument istoric, la locul unde s-au jertfit acești oameni deosebiți, care au însemnat pentru tot neamul românesc!

Acest loc, asemeni mănăstirii, trebuie ridicat la adevărata lui valoare istorică și spirituală. Efortul sălăuanilor poate fi conjugat cu celelalte localități amintite anterior. Nu cred că este bine să rupem mănăstirea de componenta istorică, de trăirea adevărată a neamului românesc pe aceste locuri. **Oare nu trebuie să-i avem în suflet, în sufletul fiecăruia dintre noi să-i cinstim, iar cinstirea noastră să fie constantă și vie de-a lungul vremii?**

Biserica Ortodoxă a știut să-i cinstească, să-i pună acolo unde le este locul, să-i sfințească pentru că au luptat pentru toți românii de pe Valea Someșului și a Sălăuței, de asemenea preotul paroh de la Bichigiu Păr. Nicolae Târgoveț a ridicat un frumos monument în fața Bisericii Ortodoxe din Bichigiu, nu numai pentru Tănase Todoran, ci și pentru ceilalți martiri; ar trebui urmat acest exemplu prin gestul și inițiativa sa.

De ce nu urmează și Salva sau celelalte comune exemplul vrednicului preot de la Bichigiu, într-un sat de atâtea ori mai mic decât comuna Salva? Bichigenii au arătat astfel că au un spirit invers proporțional față de mărimea satului lor, care depășește cu mult mai mult nu numai Salva ci și toate celelalte comune la un loc prin exemplul dat! Este o scuză, oare, faptul că unele voci din comună afirmă că Salva nu a avut nici un martir, ci numai celelalte localități (Bichigiu, Telciu, Zagra și Mocod), asta ar împiedica-o să ridice un monument la adevărata valoare în fața bisericii¹⁰ și pe platoul

¹⁰ Este foarte util un asemenea monument în fața bisericii din centrul localității Salva din două mari considerente:

1. Biserica a fost și este cea care a ținut și ține vie flacăra speranței, spiritul și tradițiile locului, ea este cea care a sădit în sufletele oamenilor dreptatea și lupta pentru drepturile și aspirațiile oamenilor locului generații de-a rândul. Biserica, respectiv creștinismul, trebuie privită în ansamblul ei, trebuie cinstiți toți oamenii de valoare fie că sunt ortodocși sau o vreme au fost în această parohie greco-catolici (după 1786 anul înființării protopopiatului Faroneu Rodna cu sediul la Năsăud care a aparținut de Eparhia Greco-Catolică de Cluj-Gherla. În acest Vicariat a fost inclusă și Parohia Salva, care a fost trecută din parohie ortodoxă în parohie greco-catolică, până în anul 1947) și nu tratate problemele numai cum convin unei părți sau

de „Pe Mociră“.

„Pe Mociră“, locul în formă de roată, „Roata lui Todoran“, repet, trebuie ridicat la adevărata lui valoare istorică și spirituală. Mă bucur și sunt foarte mulțumit și mișcat de o profundă emoție de ceea ce s-a construit și se realizează în cadrul *complexului monahal de la Mănăstirea Salva*, dar sunt foarte întristat și îndurerat că s-a uitat chiar de locul martiriului, unde s-a pus în aplicare sentința din 12 noiembrie 1763, iar aici nu este decât troița prof. univ, scriitorului și istoricului literar Teodor Tanco, acest om deosebit care are rădăcini la Monor¹¹ și nu la Salva, legăturile cu Salva sunt date doar din perioada regimentului de graniță (1762-1851). Această personalitate prin finețea sufletului său, a dat dovadă de un caracter deosebit, la care nici sălăuanii, telcenii, zăgrenii, mocodenii mai puțin bichigenii nu am ajuns încă. Să vină un om din altă parte să se îngrijească de martirii noștri, atunci unde este mândria, unde este cinstea noastră care o acordăm acestor martiri, acestor sfinți?!

Se știe că, înaintea înființării regimentului de graniță năsăudean, sălăuanii au refuzat să plătească comisarilor sași din Bistrița contribuția regească pe anii 1757-1758, contribuție pe care au venit s-o strângă de la Salva în data de 8 septembrie 1758. **Nicoară Ștefănuț se numără printre instigatorii de căpetenie alături de ceilalți instigatori din Salva: „Numele instigatorilor de căpetenie (der grossten Rauben) Maftei a Iacob, Ioan Puica, Ioan Tănase, Androne Iftinoae, Nicoară Ștefănuț și al celui mai mare hoț: Ioan a Ignat“.**¹² Din aceste atitudini se vor isca

alteia fără a privi în ansamblu și în profunzime. De aceea este necesar și aici un monument dedicat martirilor năsăudeni.

2. Se mai poate amenaja la intrarea în biserică sau imediat lângă biserică în partea de sud pe o placă masivă din marmură pe care să fie dăltuite numele tuturor preoților care au pășorit în această parohie de-a lungul timpului, cu cei mai vechi preoți și cu cele mai vechi date despre biserica din Salva (anul 1446) pentru a se cunoaște adevărul și a se spulbera toate animozitățile dintre confesiuni inclusiv cu preoții din perioada 1786-1947. Aceasta vine ca să lămurească definitiv faptul că biserica din Salva a fost la început ortodoxă apoi greco-catolică și din nou ortodoxă, nu așa cum s-a împământenit ideea că aici au fost la-nceput greco-catolici. Însă trebuie cunoscute toate meritele preoților inclusiv ale greco-catolicilor. La Salva pentru o vreme a pășorit și preotul Sebastian Coșbuc (1865-1871, tatăl poetului George Coșbuc), care și-a căsătorit fiica cu preotul Catone, care i-a urmat în această parohie 19 ani, din 1871 până în 1890.

¹¹ Teodor Tanco, *Soldați fără arme, roman istoric*, Ediția a II-a revizuită și adăugită, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2008, p.8. Eroii principali ai romanului sunt locotenentul Petre Tanco și tânărul Paul Tanco.

¹² Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-176*, în rev. „Arhiva Someșană”, Nr. 22/1937, Năsăud 1937, p. 126; Coordonatori Prof. Ana Filip, Prof. Ioan Morariu, *op.cit.*,

revoltele de pe Valea Someșului Mare, care au avut loc în jurul anilor 1759-1761 care se vor amplifica în anii următori.

În tot deceniul V al secolului al XVIII-lea, Salva a fost centru de rezistență împotriva înscrierii locuitorilor de pe Valea Someșului ca iobagi de către magistratul bistrițean, protestând în diverse forme, fie prin soboare ținute aici, fie prin opunerea arestării anumitor persoane și alungarea delegațiilor Bistriței, civili sau militari.¹³ Probabil de aceea s-a luat decizia ca la Salva să se dispună în prima fază comandamentul regimentului II grăniceresc, pentru a avea controlul total asupra localității. După înăbușirea revoltei prin condamnarea liderilor săi, comandamentul regimentului II grăniceresc a fost mutat la Telciu, apoi la Năsăud ca o măsură de izolare a localității și de reducere importanței sale. N-ar fi exclus ca în acest mod, după desființarea regimentului de dragoni de la Năsăud și mutarea în locațiile acestuia a comandamentului Regimentului II grăniceresc, actualul oraș Năsăud¹⁴ să fi crescut în importanță în defavoarea Salvei.

p.71-72; Sas Maria, Lucrare de licență: „*Parohia ortodoxă Salva din Protopopiatul Năsăud*”, susținută la Universitatea Oradea, Facultatea de Teologie, secția Teologie-Litere, în anul 2000, coordonator diac. conf. univ. dr. Pavel Cherescu, p.27.

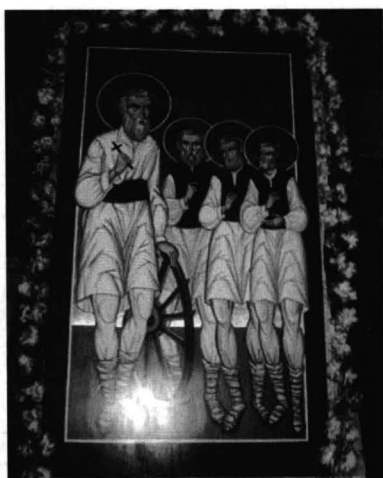
¹³ Coordonatori Prof Ana Filip, Prof Ioan Morariu, *op.cit.*, p.66-77.

¹⁴ Virgil Șotropa, *Răboaje din trecut*, rev. „Arhiva Someșană”, nr.4/1926, Năsăud 1926, p.98. „1832 – Arde o parte din institutul militar de băieți din Năsăud, dar în cursul anului se reclădește. Comuna Năsăud capătă denumirea de «orășel» și dreptul să țină două târguri pe an (iarmaroace)”.

ANEXE:

Salva – Platoul de „Pe Mociră” văzut de pe
Dl. Migii în plan apropiat, lunca Someșului Mare în plan îndepărtat.

Icoana sfinților martiri năsăudeni
care se găsește la intrarea în Biserica
Ortodoxă din Bichigiu și la intrarea
în biserica din lemn a mănăstirii de
la Salva cu hramul „Sfântul Ioan
Botezătorul”

Troița prof. univ., scriitorul și istoricul
literar Teodor Tanco din Cluj-Napoca,
dispusă în locul unde se află osemintele
martirilor năsăudeni, în partea dreaptă a
drumului care urcă de „Sub Mociră”

Complexul Monahal Salva – biserica din lemn cu hramul „Nașterea Sf. Ioan Botezătorul”.

Arhitectura este inspirată după modelul atonit (partea de sub acoperiș: altarul naosul, pronaosul), cu absidă pe partea de răsărit și două abside laterale lângă absida altarului și biserica zidită cu hramul „Izvorul Tămăduirii”.

Monumentul dedicat martirilor năsăuđeni, unicul din întreaga zonă, dispus în fața bisericii ortodoxe cu hramul „Sf. M. Mc. Dimitrie” din Bichigiu.

Păr. Nicolae Târgoveț, protul paroh al Biserii Ortodoxe din Bichigiu lângă monumentul martirilor năsăuđeni.

nale! La pretului scrisoară a Drăstore din 29. Octombrie st. n. 1874 am onore a vo da la 2 puncte din acea scrisoară, următoarele informațiuni autentice:

ad. 1. Tanase Todoranu, nascuta in comun'a Bichigiu, in partea septentrionala a acestui districtu, situata sub muntele Cibolesa (Ciboles), si carui strănepoti si acum traiesc, a fostu dupa traditiune cunoscutor de carte, omu fruntaia in comuna, si precum se dice, collectoru de contributiune in comunele de pre ap'a Bichigiu si Salautia, pe care o administră dupe episoale betranilor, la magistratura din cetatea Bistritiei. Acela roman, invelita cu mai multi fruntasi, a tractatu in anulu 1761 et 1762 cu guvernulu de atunci din Viena pentru de a se militariză 21 de comune de pre valea Bichigiu, Salautia si Somsuliu mare; elu a fostu si in persona la Viena, insotitu de alti oameni fruntasi, unde a si inchisat pactulu cu guvernulu din Viena pentru militarizare, si li-s-au facutu cunoscutu acolo in Viena o'rațiunile favorabile pentru locuitorii romani liberi de pre valile susu-memoratae.

Acei barbati romani fruntasi din mai multe comune intorcunduse dela Viena multamiti, au comunicatu poporului pactulu si conditiunile de militarizare inchisate in Viena cu guvernulu militar de acolo, la a caroru sfatuire romanii satui de asuprirea sasiloru din districtulu Bistritiei, au primitu cu multamire acelu pactu, si incea in anulu 1761, 1762 li-s-au transmis ofitari militari spre si deprinde in arme si au formatu diestre romani milita pedestra, tuzari si calareti. Sosindu anulu 1763, văr'a s'au transmis comisarii imperatresci dela Viena, că pre acei romani deprinsi in arme so-i jure sub stăgula loro propriu, si se continue cu formarea si regulara si se-i deprinda in art'a militara.

Cu această ocaziune au chismatu pre toti fruntasi de pre sate si militi'a tenera la comun'a Salva, situata pre anbele maluri ale apoi Salautia, care e dela Nasaudu spre apusu in departare de 4/8 mile. De asupra acestei comune in partea orientala se vedea un podereiu largu, numitu „Mociră”. Pre acestu platou frumosu comisarii transmis au publicatu militriei pactulu si conditiunile inchisate in Viena, apoi au voit a lui juramentala preceriu pentru soldati. Cu acea ocaziune fiindu de facia si Tanase Todoranu cu alti fruntasi cari fusocera la Viena, — s'a sculatu acesta si a spusu militriei tenere, ca pactulu e falsificatu, si nu e acelu originalu, ca ci conditiunile publicate sunt pre apasatoare pentru ei, si au iudematu pre poporu că sub acelu conditiuni se nu se primescă armele si se nu se depuna juramentulu. De alica s'a nascutu tumultu si din această cauză Tanase Todoranu si v'r'o 20 conosci ai sei su fostu arestatu si tractati că tumultuitori dups legile martiali. Dups apasele autentice ale consengentilor lui si ale altoru oameni betrani, pro-

cessulu loro a docursu camu in 14 zile, in urm'a caruia Tanase Todoranu au fostu trasu pe rōta, era unul din soții lui au fostu trasi in tiapa si alții condamnatu la mōrte prin strangu, si a-nume deasupra comunei Salva in marginea de catra comuna a podereului „Mociră” unde si astadi se ada momentulu selu grōp'a sedri'a unde suntu inmortemati acei atleti romani.

In memori'a acestora barbati s'au serbatu parastasi in 18. Iunie 1863 toamna in loculu unde suntu inmortemati pre podereulu Mociră, de asupra comunei Salva, la care si eu că asessor la sedri'a districtului Nasaudu am luata parte si am fostu de facia cu tota famili'a. Procesionu au fostu incantăria si miscăria de animi; condacatoria ale ei au fostu feticulu in Domnulu propoitu Macedona Popu, vicariulu foranu Grigorie Moșila din Nasaudu, apoi tota prototima din districtu si mai multe mii de oameni din tota districtulu si din pogruru, asa catu tota platoula acelu mare era unu campu de serbatu, asa falăia mai multe stăndarte si propore in ordora repasatiloru bravi romani.

Betranii mai spunu, ca in 1763 cu cōsinușu tumultului causatu intre poporu prin Tanase Todoranu si cōsoșii, ar fi fostu de facia si unu episcopu romaneacu (dupa cumu selu eu din istoria besericea, acelu episcopu au putu se fa Petru Pavelu Aaronu de Bistra, care a moritu in visitatiunea canonica in Baia-mare la 25. Februaru 1764). Acelu episcopu vedindu tumultulu si nepotendu molcomi cu craticile sale pre malecontenti, si nepotendu aplică la supunere, s'a departatu de pre „Mociră” fara nici unu succesu. Uciu vore a selu, ca ar fi fostu episcopulu Grigoriu Maioru, ce inse nu convine cu eroic'e, pentru ca Grigoriu Maioru a fostu consacratu de episcopu in 23. Aprilu 1773 in Viena prin Vasilii Boskovicu episcopulu din Crisau in Croati'a.

Locotenentele c. r. in pensiune Petru Tancos mi a naratu, ca dupa cum isi aduce elu aminte din istori'a regimentului scrisa prin fostulu directoru scolaru Istratu, si coplata prin Petru Tancos pe la anulu 1830, Iose perdutu in anii 1849/50, la acelu tumultu intre tumultuitori pe Mociră ar fi fostu de facia si unu calagaru cu numele Sofroniu Popu, care incea ar fi fostu condamnatu la mōrte. Eu in această privintia scia din istori'a besericea a lui Petru Maioru, ca pre acelu tempu agitā intre romani calagaru Sofroniu, că poporulu se nu se unescă cu beserica Romei; inse cum au fostu falcitu viciul calagaru Sofroniu, nu-mi mai aduce aminte din istoria, pentru ce acumă nu o amu la mana. Totu acestes din apese si lavore autentice.

*) Acea istorie a lui Istratu a fostu temeli' istoriei regimentului pe care se afla ete trecuta in cartic'ia Pocomati dela pag. 45 pana la 109, darsu si lipseacu multe. G. B.

George Barițiu, Istoria regimentului alu II românesc granițariu transilvanu-după carticic'a Poemation de secunda Legione Valachia etc. Magno.Varadini 1830, Brașovu 1874, p. 102-103. Date despre locul unde sunt înmormântați martirii se găsească la p.103 aliniatele 2-3, istoricul George Barițiu a fost de față la acest eveniment.

II. COȘBUCIANA

**GEORGE COȘBUC, *POETUL*,
TRADUCERE ÎN LIMBA LATINĂ
de prof.univ.dr. Traian Diaconescu**

Poetul

Sunt suflet în sufletul neamului meu
Și-i cânt bucuria și-amarul –
În ranele tale durutul sunt eu
Și-otrava deodată cu tine o beu
Când soarta-ți întinde paharul.
Și-oricare-ar fi drumul pe care-o s-apuci,
Răbda-vom pironul aceleași cruci,
Unindu-ne steagul și larul,
Și-altarul speranței oriunde-o să-l duci,
Acolo-mi voi duce altarul.

Sunt inima-n inima neamului meu
Și-i cânt și iubirea, și ura –
Tu focul, dar vântul ce-aprinde sunt eu;
Voința mi-e una, că-i una mereu
În toate-ale noastre măsură.
Izvor ești și țința a totul ce cânt –
Iar dacă vrodă-aș grăi vrun cuvânt
Cum nu-ți glăsuiește scriptura,
Ai fulgere-n cer, Tu, cel mare și sfânt,
Și-nchide-mi cu fulgerul gura!

Ce-s unora lucruri a toate mai sus
Par altora lucruri deșarte.
Dar știe Acel ce compasul și-a pus,
Pe marginea lumii-ntră viață și-apus,
De-i alb ori e negru ce-mparte!
Iar tu mi-ești în suflet, și-n suflet ți-s eu,
Și secolii-nchid-ori deschidă cum vreu
Eterna ursitelor carte,
Din suflet eu fi-ți-voi, tu, neamule-al meu,
De-a pururi, nerupta sa parte!

Poeta

In animo animus populi sum
Et canto dolores laetaque.
Vulneribus tuis sum dolor ac semper
Exhaurio tecum venenum,
Cum tibi fortuna donavit cyathum.
Quacumque hinc iter inibis,
Nos clavum eiusdem crucisque feremus
Iungentes et signum et larem.
Ac spei altare quocumque nunc feres
Eodem afferam altare.

In animo animus populi sum
Amorem et odium canto,
Tu, ignis, sed ego sumflatus incendens
Nam una voluntas et unus
Est omnium modus nostrorum gestorum,
Mi fons et cantuum finis
At umquam și dicam vocabulum unum
Quod tuis scripturis dissonat,
O, magne et sancte, suntfulmine tibi,
Et feriat fulgor os meum.

Quae alii putant permagni momenti
Res aliis vanae videntur,
Sed deus aeternus qui mundum gubernat
Et ultimam lineam rerum
Et candidos dies nigrosque disponit.
In meo es corde et ego in tuo
Et quolibet modo fatalia fila
Deduxerint Parcae per saecula.
In animo tuo o, gens mea cara,
Sum semper fidelis pars tui.

ȘI VREMILE AU TRECURT...* **(continuarea materialului din vol. XIII)**

cercet.șt. Constantin CATALANO

Și vremile și vremurile au trecut, iar eu am rămas la fel de sărac ca mai înainte, fără perspectiva îmbunătățirii cu ceva a stării generale, ca țara și noi, și eu...!

E drept că după înalta vizită a tovarăsei am primit telefoane de încurajare, felicitări de la terți activiști care mai veneau cu treburi prin Hordou și întotdeauna însoțiți de tovarășul secretar al Comitetului comunal de partid care își râdea în barbă că aici toții nu au ce critica și aceste vizite, conform tradiției, se terminau la ore mici din noapte!

Deși promisiuni am primit cu carul cum că între priorități este reabilitarea clădirii muzeului, refacerea morii muzeu etc. etc. ... din toate acestea nimic. Rapoarte de activitate la sfârșit de an, planuri și proiecte de îmbunătățirea activității, care până la urmă deveneau niște piese în dosarul de arhivă al fiecărui an calendaristic, financiar...! Prioritățile s-au dovedit a fi alte la nivelul „tovilor”: industria județului, agricultura serviciile din cooperativele meșteșugărești, iar la urmă de tot sănătatea, învățământul și cultura, mai ales că de ultima ei nu aveau nevoie! Cultura nu aducea profit și atunci cum să repartizezi bani cuiva care numai consumă în loc să producă!

Consolat la gândul că numai Dumnezeu și spiritul lui „Badea George” mă mai pot ajuta, m-am resemnat.

Îmi vedeam în continuare de vizitatorii care erau singura mea mângâiere când observam că pleacă mulțumiți cu promisiunea că vor mai reveni. Ghidajul era unul interactiv bazat numai pe momente de istorie literară, pe comunicarea subiectivă, emoțională a fragmentelor din viața poetului. Devenisem cunoscut ca un „cal breaz” printre confrăți. Vizitatorii, la unison, vorbeau despre faptul că doar ghizii de la Putna și Hordou spun lucrurilor pe nume. Asta mi-a adus o oarecare faimă printre ei, dar nicidecum printre tovarăși!

Când ne vedeam la sesiunile naționale de comunicări, toți îmi reproduceau impresii ale celor care au trecut prin Hordou... Și Costică Parascan de la Bojdeuca din

* Vezi Constantin Catalano, *George Coșbuc – o experiență personală*, „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. 13, p. 33-39.

Țicău, și Ilie Galan de la Mircești și Doamna Florea de la Șiria lui Slavici și Emil Monția, ca să nu mai spun de caricaturistul muzeografilor, Octavian Onea de la Castelul Iuliei Hasdeu din Câmpina, Ianoș Toth de la Ady Endre din Oradea ș.a.m.d. Aceștia, și încă puțini, eram pionierii muzeografiei literare românești. Toți ne plângeam de milă la întâlnirile noastre, dar toți am rezistat pe baricade fiindcă ne plăcea și îndrăgeam meseria pentru care puneam tot sufletul. Oricare dintre aceștia puteam trece la catedră pentru că eram profesori, dar n-am trecut, am rămas în căsuțele patronilor noștri pentru a le anima, pentru a întreține vie memoria marilor scriitori. Singura neplăcere era aceea când eram numiți de propaganda de partid (care se ocupa și de cultură) activiști. Cu spiritul meu meridional, am întrebat pe un tovarăș care ne numea astfel, de ce nu ne dă și leafa de activist?! Am știut apoi să tac pentru a nu mai da cu „subsemnatul”!

Astfel resemnat, îmi vedeam în continuare de lucrurile profesionale. Am început să lucrez la tematica unei virtuale expoziții documentare „Coșbuc”. Am împărțit milimetric fiecare perete din sala mare pentru a așeza la locul potrivit panourile, vitrinele, fiecare fotografie și document, cu recomandarea de a monta și mobilierul adecvat încăperilor în așa fel, încât arhitectul să găsească cele mai apropiate soluții de ceea ce doream eu. Pentru reabilitarea muzeului am folosit inclusiv idei ale vizitatorilor care de cele mai multe ori erau bucuroși să-mi sugereze anumite soluții tehnice. Tot prin ei am descoperit anumite locații în care se mai găseau obiecte, documente, cărți legate de viața poetului. Intre cei care m-au ajutat au fost cei doi fii ai preotului de la Tiha Bârgăului, Pr. Victor Coșbuc și de la Leșu Ilvei, Prof. Mircea Coșbuc. Primul a donat câteva fotografii cu preoții familiei Coșbuc, un patrafir, o cruce din lemnul de împărțășanie și penarul elevului Coșbuc în biblioteca personală a prof. Mircea Coșbuc, la Leșu, am găsit o gramatică franceză cu autograful poetului, pe care cu dragă inimă a donat-o muzeului.

N-am să uit că reclamând faptul că piatra de pe mormântul bunicului poetului, preotul Anton Coșbuc, a fost distrusă, m-am trezit într-o zi de vară cu părintele Victor care a adus cu o căruță, tocmai din Tiha, o piatră nouă turnată în mozaic, pe care, sub supravegherea sa, am montat-o în locul celei lipsă.

Prin septembrie 1972 am primit un grup de absolvenți de facultate, militari teriști, cărora m-am plâns de faptul pereții clădirii, dată fiind vechimea casei, trag umezeala din sol din cauza căreia tencuiala cade, pereții crapă și pătrunde în pardoseală această umezeală. Am observat la un moment dat că din grup se desprinde un soldat chipeș, dar puțin bondoc și se retrage la o fereastră, scoate un bloc-notes și scrie ceva.

Când am terminat explicațiile și am ieșit în curte a venit lângă mine și mi-a dat hârtiile pe care notase în detaliu, soluția tehnică de înlăturare a penetrațiilor igrasiei. Era foarte simplă. De vină era apa pluvială care pătrundea pe lângă pereți și se infiltra în fundație de unde era sugativată de umplutura de pământ din ziduri, de acolo se răspândea în pardoseală și pereți. Cu drenaj simplu, pe care l-am făcut cu o echipă de la IGCL Năsăud, am rezolvat definitiv infiltrația. Tot drenajul l-am dirijat în șanțul din fața clădirii și de acolo în Sălăuța. Cu acest prilej am făcut subzidiri pe tot perimetrul clădirii și am injectat beton sub fundație pentru consolidarea casei. Era prima lucrare de care mă simțeam mulțumit. Asta se întâmpla în vara lui 1976! Este nevoie să mai amintesc faptul că tot atunci am fost adus din sesiunea de examene din Cluj pentru că Dl. Crișan Adalbert (președintele Cons.județean) a obținut 20.000 lei pentru a reface moara. Cu aceeași echipă de la IGCL Năsăud am reconstruit și moara luată de Sălăuța în martie 1966 (cea refăcută la Centenarul nașterii poetului, în 1966).

Cu toate aceste neajunsuri, lumea era dornică de a vedea Hordoul, de a-și umple bateriile și a pleca mulțumită. Toate acestea se făceau cu efort din partea personalului muzeului care atunci consta dintr-un muzeograf și o îngrijitoare cu o jumătate de normă.

„Rândurile puține și cuvintele seci nu pot exprima sentimentele imense ce le-am resimțit, emoția profundă cu care am pășit în casa celui care a fost marele nostru Coșbuc.

Prețuirea noastră se ridică ,pentru marea operă a poetului... Mulțumiri celor care le-au adunat, le păstrează și le prezintă ca adevărate lecții de istorie și patriotism.“

Gl. mr. (indescifrabil) (21.08.1976)

„Târziu și niciodată prea târziu, reușesc cu familia, să-mi realizez un vis modest: să respir din aerul și frumusețile în care a copilărit, a creat, cel mai mare poet al țărânimii, George Coșbuc.

Muzeul reflectă totul: timpul, momentele creației, complexitatea stărilor psihologice ale epocii. Muzeul reflectă trecutul, restituie mult prezentului și incită interesul plenar pentru viitor. Mare valoare educativă și instructivă pentru toți cei care vor să cunoască sensibilitatea autorului identificată cu poporul nostru.”

Conf.Dr. N.Ceașescu (14.07.1977)

„**Să ajungi cât Coșbuc de mare!**, a strigat bunicul meu, Vasile Rebreanu, fiului său, Liviu, când acesta se despărțea de el la gară, pornind în lume să cucerească viața.

Cu geniu, dârzenie și răbdare, tatăl meu a biruit!”

Puia Florica Rebreanu-Vasilescu (20 iulie 1977)

„– Voi o vedeți fugind prin sat cu zdrețele șiroi

– Desculță-n ger cu ochii supți...

De cine râdeți voi?

– Și după dânsa de ce fugiți în roi?”

Așa începe superba poezie a marelui nostru poet George Coșbuc, intitulată **Nebuna!**

În anul 1953, primăvara, la serbarea școlară ținută în curtea Liceului de Băieți nr. 3 din Cluj, m-am prezentat, prima oară în fața publicului format din părinți, profesori și elevi. Eram distrus de emoție... Plângeam și... spuneam.

După câteva luni, la îndemnul colegilor mă prezentam în fața unei comisii de la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică, avându-l înfrunte pe marele artist George Vraca și marea regizoare Marieta Sadova.

Eram din nou copleșit de emoție. Recitam aceeași poezie **Nebuna!**

Am reușit, am urmat cursurile Institutului și în 1957... în sfârșit actor... Apoi din 1959 actor al Naționalului. Astăzi când împlinesc peste 20 de ani de când slujesc scena – iată-mă în sfârșit în casa memorială a poetului care mie mi-a purtat noroc și care mi-a deschis prin poezia sa, drumul în viață.

Sunt emoționat din nou, fericit totodată c-am avut prilejul ca între două filmări la «Moisei»¹ să vizitez acest locaș al spiritualității românești. Mulțumesc tuturor acelor care au contribuit la reconstituirea și păstrarea acestei splendide Case memoriale. Mulțumesc tovarășului muzeograf Constantin Catalano pentru explicațiile atât de precise și pentru primirea făcută.

Ori de câte ori voi avea ocazia voi reveni. Poate să recit și-n fața publicului și a copiilor de aici **Nebuna** lui George Coșbuc!

* *

– Iar noi să râdem înjurând pe robii

De ce pe ei?

– De ce nu domni giganți în drept și-n suflete pigmei?

– Cu crucea-n mâini să-i pălmuiești

Pe domni cape mișei!

* * *

¹ În final, filmul s-a numit „Ultima frontieră”, *n.n.*

Florin Piersic

Actor al Teatrului Național „I.L.Caragiale” București

1978, 1 Noiembrie, Coșbuc

Str. Brezoianu 46 etaj 1, a. 9 Sector 7 București (subl.n.)

Tot într-un drum spre Maramureș, neîntrecutul prezentator de Radio și Televiziune, Mihai Florea, se oprea într-un popas de suflet la Hordou, împreună cu fiul său, Mihăiță, care avea patru anișori: „*La Coșbuc acasă – în satul lui, în casa lui, lângă dealurile lui, lângă apa lui te simți, de fiecare dată când poposești, stăpânit de acea puternică emoție pe care poetul, de fapt POETUL, a tradus-o, genial pentru toți: «suflet în sufletul neamului tău».*

Casa memorială este admirabil păstrată și competent «însuflețită» de prof. Catalano Ctin. Deplină admirație,

Mihai Florea (5 oct. 1981) Mihăiță – 4 ani!/2

„Întoarcerea poetului

Acest pridvor de munți în ele păstrează

pecetea sfântă a aceluia Domn

care-a trezit acest pământ din somn George Coșbuc,

poetul la Amiază.

Granicerim, cu graiul lui, Ardealul

și, fără el, am fi săraci de tot,

«Baladele, Idilele» mai pot

reînvia în oameni idealul..

Se strâng țărani, vai, se strâng țărani,

prea grabnic și nedrept, fără ecou,

Poetul lor, și-al nostru, din Hordou,

a dat cuvânt istoriei pierzaniei.

«Noi vrem pământ» din nou acum se-aude,

pământul, însă, vrea și el țărani,

Coșbuc e necesar în acești ani

și umbra lui în Năsăud e.

Acest pridvor de munți se înfășoară
Pe fusul ce de mama a fost tors;
din moartea lui Poetul s-a întors
cât apa-nvârte roata de la moară.”

21 august 1986 Adrian Păunescu

Poezia a fost scrisă în biroul muzeografului și este din perioada sa de dizidență politică, în timp ce eu dădeam explicații mai multor vizitatori care l-au însoțit pe maestru, inclusiv fiul său Andrei, familia Vaida din Năsăud și amicul comun, Dumitru Nistor.

„Întreaga noastră admirație (scrie un grup, în sept. 1987) pentru competența extremă, personalitatea și farmecul muzeografului, distinsului Constantin Catalano, care ne-a impresionat până la lacrimi.”

„Am rămas surprinși de marea grijă și dragoste față de neîntrecutele valori literare ale neamului nostru pe care le păstrați cu sfințenie. Vă mulțumim din suflet și vom rămâne întotdeauna recunoscători”.

Un grup de români din Transnistria (5.06.91)

„Revenind pe la Casa memorială George Coșbuc, după mulți ani, numărându-mă printre primii inițiatori și realizatori a(i) acestui așezământ, acum când se aniversează din nou mare nostru poet (125 de ani de la naștere, n.n.) constat cu bucurie în suflet, că toți intelectualii care au îngrijit și condus acest muzeu memorial au completat încontinuu și au îmbogățit zestrea acestui așezământ de cultură care îi perpetuează memoria marelui «poet al țărânimii».

Domnule coleg Catalano, te rog să primești din partea mea sincerele mele felicitări pentru 6 progresele mari la care a ajuns acest muzeu memorial sub harnica DVoastră conducere. Nu am cuvinte să le aștern pe hârtie din care să pot releva îndeajuns și în amănunt toate ilustrele DTale realizări.”

Prof. Teodor Ghițan

... Sunt doar câteva spicuiuri ale vizitatorilor trecuți prin Hordou, din însăilările acestora ca o răbufnire a sufletelor încărcate cu emoția poeziei coșbuciene.

III. REBRENIANA

AM PREFERAT SĂ FIU CALFĂ ÎN ATELIERUL DOMNULUI REBREANU, DECÂT SĂ ÎNCROPESC O LITERATURĂ DE MÂNTUIALĂ

Nicolae Gheran în dialog cu Daniela Sitar-Tăut

Daniela Sitar-Tăut: *Sincer vorbind, după repetate amânări, renunțasem la gândul interviului.*

Nicolae Gheran: La fel de sincer îți spun și eu: ideea că poate fi ultimul interviu nu-mi dădea ghes. Mă aflu în fața unei intervenții chirurgicale și eram bântuit de gânduri negre. Din același motiv, am evitat să discut cu Ion Bogdan Leftter, care mă invitase la TVR Cultural.

D.S.T.: *Prejudecată?*

N.G.: I-aș zice presentiment, dacă schimbarea vocabulei nu m-ar obliga și la respectarea lui. Din fericire, trăim în România, unde prevederile rămân pe hârtie.

D.S.T.: V-am prins într-un moment nefericit.

N.G.: Mai degrabă de amărăciune. Aștept să treacă, să privesc detașat la tot ce se petrece în jurul nostru, fără acreala proprie bătrâneții de care, sufletește, mă simt străin.

D. S.-T.: *Ați avea toate motivele să fiți mulțumit, după terminarea unui travaliu de patru decenii, cât a durat editarea operei rebreniene, precedată de publicarea muvelor în „Biblioteca pentru toți”, de unde s-ar zice că s-a iscat și pofta de a merge mai departe cu exegeza aceleiași creații.*

N.G.: Nicidecum. Cel care a insistat să continui cercetarea a fost profesorul meu, Alexandru Piru. Eu, dimpotrivă, consideram oferta prea dificilă, peste posibilitățile mele.

D. S.-T.: *Exces de modestie?*

N.G.: De luciditate. Să nu uităm că la acea oră, după nouă ani de ignorare, scrierile autorului fuseseră repuse în circulație doar parțial, prin „Ion“, „Pădurea Spânzuraților“ și „Răscoala“, la rândul lor forfecate, restul romanelor fiind considerate în bloc ca un tribut adus ideologiei burgheze.

D. S.-T.: *Primele trei tomuri le-ați publicat în colaborare cu Nicolae Mișu.*

N.G.: Care anunțase că deține o bibliografie generală a operei, instrument esențial în alcătuirea unei ediții integrale. Lipsa ei explică abandonarea ritmului de apariție preconizat inițial: trei volume anual. Așa se face că întreaga documentare a trebuit s-o realizez din mers, cu multă acribie, mai ales că profilul aparatului critic era

diferit de notele și comentariile seriilor anterioare.

D.S.-T.: *Adică?*

N.G.: Edițiile de până atunci aveau un caracter preponderent lingvistic, concentrate pe alegerea și stabilirea textului, plus inventarierea variantelor. Deliberat, am lărgit cadrul informației, acordând o atenție deosebită datelor de istorie literară. Fiecărei opere i-am deschis un dosar, ca la poliție: 1. Când a avut loc „delictul”, respectiv datele bibliografice ale lucrării (ediția princeps, reeditările, traducerile și cota manuscrisului, dacă există în vreo arhivă); 2. Declarația făptașului, preluată din interviuri, jurnalele sale sau epistole; pe scurt: ce relatează inițial și în timp autorul despre propria lui operă, inclusiv contrazicerile pe aceeași temă; 3. Ce spun martorii, respectiv ecoul scrierii în epocă și posteritate, în ordinea pronunțării; 4. Care este adevărul în lumina urmelor descoperite la locul „crimei” (reproducerea caietelor de creație și a variantelor de text, prilej de a corecta greșelile strecurate în ultima ediție, considerată din comoditate „definitivă”, în lipsa coroborării versiunilor anterioare și a manuscrisului). Această operație este de mare însemnătate. Dacă la Sadoveanu, de pildă, ediția princeps este fundamentală – pentru că de regulă nu revenea asupra ei –, la Rebreanu și la alți creatori nu prezintă același interes, deoarece aveau obiceiul ca la reeditări să intervină asupra vechii redactări. Mai grav este că adesea „ultima ediție” nu este și cea firesc cronologică, pentru că editorul, retipărind o carte sau alta, a preluat un text intermediar cu greșeli deja corectate. Numai studiul comparat al tuturor versiunilor mi-a permis să corectez erori evidente, dând socoteală în aparatul de variante pentru fiecare intervenție.

D.S.-T.: *Un exemplu de transcriere greșită.*

N.G.: „Ca un cântec de bolnav”, în loc de „Ca un scâncet de bolnav”, transcriere aberantă din multele aflate într-o versiune „academică”, alături de altele semnalate de mine în cazul „Pădurii Spânzuraților”. Îngrijitorul, altminteri un confrate onorabil, s-a lăsat înșelat de ispita reproducerii ultimei tipărituri (a XII-a), fără să compare textul cu variantele anterioare și cu atât mai puțin cele două manuscrise. De-ar fi făcut-o, i-ar fi fost necesari ani de zile să compare, literă cu literă, zecile de ediții antume – cât totalizează romanele lui Rebreanu, fără a mai adăuga numeroasele reeditări din domeniul prozei scurte și dramaturgiei –, plus câteva dioptrii pentru parcurgerea manuscriselor din arhiva Academiei Române. Muncă de Sisif. De ce s-o fi făcut? Atâta vreme cât o atare activitate este ignorată și remunerată sub nivelul celei depuse de un salahor.

D. S.-T.: *Vă rămân recunoașterea publicului și distincțiile acordate.*

N. G.: Este adevărat, dar și următoarea nostimadă. Prin 1985, când isprăvisem publicarea integrală a operei magna, în 11 volume, cu texte adnotate, Uniunea Scriitorilor a înființat un premiu special pentru ediții critice, acordat în premieră. Peste vreo două decenii, când am terminat integrala creației, adăugându-i masa tipăriturilor din periodice și manuscrisele inedite, cu mii de pagini de note, comentarii și variante, acest premiu a fost desființat. Omagiu adus singurei ediții critice integrale de opere interbelice.

D.Ș.-T.: *Oare dificultățile de ordin material să explice abandonarea majorității seriilor începute și întrerupte pe parcursul ultimelor decenii?*

N. G.: În bună măsură; doar un fanatic se poate angaja să muncească de pomană la realizarea unor lucrări monumentale, ce presupun un imens consum de energie. Așa că pe parcurs se lasă păgubaș. Se mai adaugă și considerente de ordin metodologic, la care o să mă refer. Cu ani în urmă, atare responsabilități erau încredințate unor personalități academice, precum Rosetti și Vianu. Or, vârsta nu le îngăduia să-și onoreze angajamentele contractate. Perpessicius a început munca la ediția Eminescu mai tânăr, dar în cele din urmă tocmai neplata drepturilor convenite l-a determinat să renunțe la continuarea activității. Inițial, cu banii încasați pentru apariția primului tom la Editura Fundațiilor Regale și-a cumpărat casa de pe strada Romană (actualmente Eminescu). Cu ce a primit la volumul 6 de „Opere” abia a izbutit să acopere remunerația ucenicilor încredințați spre instruire, între care și Eugen Simion. Disperat că trebuie să-i plătească din buzunarul său., s-a adresat Comitetului Central al P.R.M., anunțându-l că, în asemenea condiții, este obligat să lase condeiul jos. După moartea sa, un întreg colectiv, în cap cu Petre Creția și Dimitrie Vatamaniuc s-a străduit să-l înlocuiască, statul cheltuind de zece ori mai mult decât i s-ar fi convenit eruditului eminescolog.

D.S.-T.: *Vorbeați și despre dificultăți metodologice.*

N.G.: Am în vedere lipsa bibliografiilor generale. Paradoxal, edițiile consacrate literaturii vechi – dificile la transcriere, datorită alfabetului chirilic sau de tranziție –, sunt mai lesne de înfăptuit, grație existenței unor lucrări fundamentale, precum „Bibliografia românească veche (1508-1830)” de Ion Bianu și Dan Simonescu, sau „Publicațiunile periodice românești (1820-1930)” de Nerva Hodoș, Al. Sadi-Ionescu și Ion Bianu. După ei, pustiul. Or, după Marea Unire, am asistat la explozia tiparniței românești, cu mii de periodice, multe cu durată efemeră, în care zace un tezaur literar de valoare inestimabilă. Sat fără câini: nimeni nu-l revendică. La Ministerul Culturii există lista monumentelor istorice, cu grija reparării multor pronaosuri și clopotnițe

avariate, care, de bine de rău, mai pot fi renovate și prin cutia milei. La același minister n-ai să găsești nicidecum vreun proiect de cercetare care să aibă ca obiect scoaterea la lumină a acestor valori. Cum să înfăptuiești o serie de opere complete, fără să cunoști masa colaborărilor sale din presă, alcătuită din interviuri, răspunsuri la anchete, precum și articolele esențiale sau de serviciu care-i definesc profilul? Mai mare rușinea: în timp ce la S.R.I. există kilometri de arhivă cu mângăleala dragilor turnători, Biblioteca Academiei Române și Biblioteca Națională nu se pot lăuda cu evidența scrierilor aparținând marilor români. Rea-voință? Nicidecum. Comparați aparatul salariat care se ocupă cu gospodărirea turnătorilor autohtone cu puținii bibliografi, pe umerii cărora apasă crunta nepăsare a culturnicilor de tip nou și a celor care gospodăresc bugetul țării. Până deunăzi, fosta Bibliotecă de Stat se ocupa, între altele, și de bibliografia curentă a periodicelor, treabă utilă, dar la care s-a renunțat.

D.S.-T.: *Într-adevăr, așa se explică distanța în timp, patru decenii, de realizare a unei ediții critice.*

N.G.: Așa se explică și nefericita inspirație de a-mi fi risipit viața, ca și cum mi-ar fi garantat cineva că voi trăi o sută de ani.

D.S.-T.: *N-aveți ce regreta.*

N.G.: Dar nici lăuda. Cine-o face ca mine ca mine să pățească! Sincer vorbind, nu angajamentul inițial mă deranjează, pentru că mă scutise de tributuri conjuncturale. *Era de preferat ca în tinerețe să fiu calfă în atelierul domnului Rebreanu, decât să încropesc o literatură de mântuială.* N-am știut să mă opresc însă la timp, când m-am aflat în fața unui ocean de periodice. Adăugarea a încă 12 tomuri de scrieri, majoritatea inedite, mi-a scos peri albi.

D.S.-T.: *În istoria acestui îndelungat proces de editare există vreun moment care să vă fi îndreptățit continuarea travaliului?*

N.G.: Unul comic, despre care am mai vorbit, dacă nu și scris. S-a întâmplat la al patrulea volum, „Ion“, a cărui apariție am întârziat-o deliberat cu doi ani. Cenzura îmi solicitase să tai din text sintagma *Răpirea Basarabiei*, amintită de doamna Herdelea în pridvorul din Pripas, piesă în care ar fi jucat în tinerețe. Am refuzat, convins că, dacă admit compromisul, deschid culoar forfecărilor, la modă în epocă. Cum ditamai cartea zăcea în redacție, chiar și Mihai Șora, pe atunci redactor-șef la editură, mă îndemna să nu mă proptesc în două cuvinte, adesea omise mecanic la tipar. M-am încăpățânat să refuz, mergând în audiență la Gheorghe Pană, pe atunci șeful direcției organizatorice și de cadre la partid, pe care-l cunoșteam de pe vremea când lucrase la U.T.M. Știam că n-are habar de limba rusă, așa că am avut grijă să iau cu

mine versiunea moscovită a romanului, așezând un bilet de tramvai pe la mijlocul ei. Concentrez discuția:

N.G.: Rău a ajuns cultura românească dacă un scriitor ca Rebreanu a rămas la discreția unui prăpădit de cenzor și la protecția unui amărât ca mine. Îmi taie fără rost două cuvinte, Răpirea Basarabiei, ca și cum cartea ar sta în ele.

G. P.: Măi băiete, ești nebun? Cum fără rost?

N. G.: Uitați-vă aici, în ediția sovietică: expresia e tradusă aidoma. Și nu degeaba: din roman nu rezultă cine a răpit Basarabia, rușii sau românii? Fiecare crede ce vrea. De ce să fim mai catolici decât papa?

S-a uitat ca pisica-n calendar în exemplarul adus de mine și a ridicat embargoul. Așa că, spre dezamăgirea cenzurii, textul romanului se tipărea, fără nicio omisiune. Din ziua aceea, n-am mai avut vreo opoziție la cenzură, convenind cu Elena Doxănescu de la D.G.P.T. reproducerea integrală a textelor, cu obligația ca în subsolul unor pagini litigioase să se facă amendări de rigoare. Așa am procedat în cazul romanelor „Crăișorul“, „Gorila“ și al unor interviuri ale scriitorului, preferând să mi se impute mie inutilitatea adnotărilor, decât forfecarea operelor în cauză. De regulă, mă foloseam de afirmațiile aceluiași autor, adesea contradictorii. Și, totuși, de-o omisiune n-am scăpat.

D. S.-T.: Care?

N. G.: Dedicția de pe romanul „Crăișorul“, făcută lui Iuliu Maniu. Marele ardelean murise în închisoarea de la Sighet, fără să se știe până azi unde-i mormântul. Rana era mult prea vie pentru a dăra un tabu.

D. S.-T.: *Paralel cu ediția, ați consacrat două volume biografiei romancierului. Ultimul tom, „Glorie și amurg“, a rămas nepublicat. De unde ideea redactării și care-i cauza abandonării de care vorbeam?*

N. G.: Cu mult înaintea centenarului Rebreanu, m-am întâlnit în Cluj cu Eugen Uricariu, pe atunci redactor la „Steaua“, spunându-mi că tot anul 1985 va fi marcat de eveniment. Insistent, mi-a cerut să deschid șirul colaborărilor. Regretând că nu apare un volum consistent, m-am angajat să scriu un „Cuvânt înainte la o carte nescrisă“. Deranjat de multele inexactități din memorialistica vremii, datorate cu precădere membrilor de familie de-o parte și de alta a Carpaților, m-am pomenit scriind, fără întrerupere, la o biografie ce urmărea să prezinte cât mai exact biografia omului și a operei sale. Scriam cu năduf, până a intervenit prietenul Mircea Zăciu cu stăruința de a mă concentra exclusiv pe munca de redactare și lexicografie la „Dicționarul Scriitorilor Români“, de care răspundeam din partea Editurii Enciclopedice. În lipsa regretatului confrate, pot dovedi această solicitare cu numeroasele scrisori primite de la el în acea

periodă. De comun acord, am ales o cale de compromis: am fragmentat biografia, dând drumul la tipar unui prim tom, intitulat „Tânărul Rebreanu“. Spre satisfacția mea, volumul s-a bucurat de laudele multor critici, între care Șerban Cioculescu, Constantin Ciopraga, Marian Papahagi, Alexandru Piru, Ion Vlad ș.a. Mai târziu, am redactat, în aceeași manieră, preponderent documentară, și tomul următor: „Amiaza unei vieți“, la rândul său elogiata, mai puțin de Nicolae Manolescu, care și el se pronunțase pozitiv la apariția primului tom. De data aceasta, din titlu socotea cartea a fi o biobibliografie. Poate că și avea dreptate, dar s-o fi analizat ca atare. Nicidecum să-mi impute că nu-s romancier, deoarece nu mă angajasem să fac o biografie romanțată. Este adevărat că în finalul recenziei conchidea că, din tot ce s-a scris pe aceeași temă, cartea e cea mai bună, dar pe mine, mă dureau rezervele celui pe care îl socoteam cu un cap deasupra celorlalți. Mi-era drag de când locuia în Câmpina și-l vizitam cu rugămintea de a-mi face referate la cărțile pe care le socoteam nepublicabile. Mă verificam prin el, mereu nedumerit: „Nu știu cum se face, dom'le Gheran, dar niciuna dintre lucrările primite nu prezintă un interes literar“. Tot Nicolae Manolescu mi-a dat recomandarea de a fi primit în Uniunea Scriitorilor, împreună cu profesorul Piru. Pe scurt: fără să vrea, m-a inhibat, vina fiind exclusiv a mea. Cât privește esența celui de-al treilea tom, poate fi regăsită în puzderia de articole, publicate de mine în periodice despre anii care s-au scurs între demisia romancierului de la Direcția Educației Poporului din 1930, până la tragicul sfârșit din 1 septembrie 1944.

D. S.-T.: *Despre care nu demult s-a scris amănunțit în „România literară“ că ar fi murit împușcat...*

N. G.: Am citit.

D. S.-T.: *Și?*

N. G.: Mai tot ce se spune acolo este adevărat. Cu o singură deosebire: victima n-a fost Liviu Rebreanu, ci regizorul Soare Z. Soare, ucis de-o santinelă în Piața Victoriei, pentru că automobilul în care se afla cu generalul Manolescu, fratele actorului Ion Manolescu, n-a oprit la somație. Persoana care cunoaște toate detaliile accidentului este Ionuț Niculescu, directorul Muzeului Teatrului Național.

D. S.-T.: *De ce n-ați intervenit în presă?*

N.G.: Din două motive: o dată că îmi pierdusem deja vremea citind articolul, în al doilea că m-aș fi făcut de râs, polemizând cu un ageamiu, care, de bună-credință, ar fi avut datoria să se documenteze în prealabil. De altfel, nu-i singurul care a trosnit din bici. Mai sunt și alți maneliști care au cântat pe partitura împușcării, nu de către santinele tricolore, ci de către ostași ai armatei roșii. Încă puțin și cu asemenea guriști ajungem la bravul soldat Svejck. Nu reiau ce-am scris pe această temă. Mă rezum doar

să afirm că numai un nebun ar fi renunțat la sursele vii de informație, pentru aflarea adevărului. Mă consider privilegiat că am apucat să comunic despre amurgul romancierului cu Fanny Rebreanu, Puia și Radu Vasilescu, cu doctorul curant al lui Rebreanu, Vasile Tițescu – medic care l-a văzut la Valea Mare cu câteva ore înaintea decesului –, că în plus le-am confruntat afirmațiile cu ale unor ftizipologi de mare autoritate din Spitalul Filaret, pe baza maldărului de radiografii pulmonare aflate în arhiva B.A.R. Ceea ce nu înseamnă că exclud și posibile opinii viitoare, după care domnișorul ar trăi și azi în Honolulu, în așteptarea următoarelor alegeri parlamentare...

D. S.-T.: *Constat că v-a revenit umorul, motiv pentru care aș continua seria întrebărilor.*

N. G.: Atacați!

D.S.-T.: *Poziția de secretar al Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă pentru probleme editoriale v-a ajutat în abordarea integrală a operei rebreniene?*

N.G.: Neîndoios! Dar asta s-a petrecut între anii 1964 și 1969, o scurtă perioadă de dezgheț, după care tot comandamentul editorial a fost pus pe liber – în cap cu: Alexandru Balaci, Mihai Șora, Dumitru Trancă și subsemnatul, fiind înlocuiți cu Ion Brad, Ion Dodu Bălan ș.a. –, pe considerentul „rotirii cadrelor“. Din general am devenit soldat, respectiv redactor la Editura Enciclopedică Română. Cum schimbările efectuate nu erau văzute cu ochi buni de mulți beligeranți din structurile de stat și de partid, îmi rămăseseră destule uși la care puteam bate, inclusiv la cenzură, oficial desființată și mutată pe ușa din dos în minister. Mulți nu-l vedeau cu ochi buni pe Dumitru Popescu – blonda din Bahcisarai răătăcită în haremul ceaușist –, care, convertit la dogmatism, condusesse epurările din sistem. Vechile legături le-am folosit pentru lansarea unor instrumente de lucru, precum dicționarele de literatură, biobibliografiile și cronologii literare – serii coordonate redacțional și lexicografic de mine –, ori editarea unor autori interziși, ca Alexandru Zub, de pildă.

D.S.-T.: *Mai departe?*

N. G.: Cu prilejul Marii Revoluții din Decembrie (sau ce-a fost), când câțiva colegi editori s-au urcat în vârful pomului de Crăciun, mi s-a propus să fac un pas înainte, iar mai târziu funcția de senator. Am refuzat, pe motivul că vreau să termin ediția Rebreanu. Afirmația „țara arde și baba se piaptână“ aveam s-o aud și peste cinci ani, de data aceasta din gura confratelui Petre Mihai Băcanu, care m-a invitat să trec la Alianța Civică. Aș minți să spun că n-am șovăit, dar la fel de adevărat este că replica fostei mele soții m-a convins: „Mă băiatule, ăștia încep un lucru, tu ai de terminat. Vezi-ți de treaba ta!“. Fără a fi ironic, aș zice că în ce mă privește am isprăvit ce-mi

propusesem, pe când ceilalți se tot străduiesc să înceapă un lucru ca lumea.

D.S.-T.: *Regrete?*

N. G.: N-am! Și mai e ceva. Făcusem parte dintr-un partid. Mi-era de ajuns, mai ales că acum, cu foarte mici excepții, toți băgăreții din conducerea noilor tarabe politice proveneau din fostul partid unic. Dar să punem batista pe țambal și să ne uităm doar la cine ne-au fost și ne sunt președinții de țară, prim-miniștri ș.a.m.d.

D.S.-T.: *Și, totuși, după Revoluție ați acceptat să reveniți în Ministerul Culturii, cu vechile atribuții.*

N.G.: Adevărat, până la un punct. Cel care m-a invitat să preiau Departamentul Carte a fost Ion Vartic, la vremea respectivă ministru adjunct peste edituri și teatre. Convins că viitorul nu va fi al întreprinderilor de stat, am propus să renunțăm la tutela unor edituri științifice, ca Tehnică și Ceres, să le transferăm ministerelor de resort, la fel cu cele de alt profil decât literar-artistic, astfel că din 16 unități subordonate să păstrăm doar două: una consacrată valorificării patrimoniului cultural, iar alta creației originale. Am făcut atunci un memoriu către domnul Andrei Pleșu – păstrat în copie – și cu răbdare aștept răspunsul în viața de apoi. Neprimind nicio dezlegare, m-am ocupat exclusiv cu atestarea noilor editori și apoi m-am retras la Editura Științifică, unde, la vot, fusesem ales redactor-șef, funcție avută până la pensionare. Ulterior, urmașii domnului Pleșu au făcut-o și mai de oiaie.

D.S.-T.: *Mai precis!*

N.G.: Cuprinși de furia privatizărilor, au vândut totul pe mai nimic. Atunci s-a produs dezastrul, odată cu politizarea aparatului de „specialitate”. S-a simțit lipsa unor voci autorizate care să înțeleagă rostul unei edituri de stat, menite să se ocupe de tezaurul culturii naționale, așa cum pe vremuri a fost Editura Casei Școalelor, ori, pe lângă Palat, Editura Fundațiilor Regale. Această editură exista, se numea „Minerva” și putea fi susținută cu banii de care, și acum ministerul dispune, ca fond de subvenții. Personalul acelei edituri, azi risipit aiurea, era supracalificat, incomparabil cu amatorismul unui om de afaceri, care, în afară de investiția redacțională, mai are în antrepriză și câteva restaurante. Miliardele acordate de stat și contabilizate de el puteau fi mai curând îndreptate spre Editura Academiei, o instituție a cărei competență, incontestabilă, s-a dovedit în timp.

D.S.-T.: *Și, totuși, în pofida acestor bariere, ați izbutit să terminați o serie monumentală care vă onorează. Ați fi avut calitatea să vă adresați unor foruri competente.*

N.G.: Dacă vă spun ceva numele unor miniștri ca Răzvan Theodorescu, Ion

Caramitru, al unui prim-ministru ca Radu Vasile, ori Gabriel Țepelea, șef de comisie culturală la Camera Deputaților, aflați că m-am adresat. Stăteam cu două coșciuge în casă și nu puteam să le îngrop în țințirumul lui Gutenberg. I-am întrebat dacă-și pot închipui ca în Franța, Anglia sau Rusia să se descopere opere inedite de Balzac, Dickens sau Dostoievski, fără să vadă lumina tiparului. „Inutil, degeaba!”. Nu le pun la îndoială buna-credință, ci proasta calitate a subordonaților clientelari, care, incompetenți, dădeau din fund fără să-i curteze nimeni. Eram atât de necăjit, încât mă hotărâsem să apelez la ajutorul unor confrăți unguri, care, cu ani în urmă, mi se adresaseră, interesați de creația lui Liviu Rebreanu în limba maghiară. Cu György Fischer din Budapesta colaborasem la volumul 11 de „Opere”, cu piese din perioada când ofițerul de honvezi Oliver Rebrean se afla în capitala Ungariei sau în garnizoana din Gyula. El îmi putea face rost de subvenție.

D.S.-T.: *Jenant pentru români.*

N.G.: Jenant pentru politichia guvernanților noștri, care nici azi nu se gândesc la patrimoniul culturii române, confundat, cum am spus, cu monumentele bisericesti. Mai vii decât organele centrale s-au dovedit instituțiile din provincie. Apariția volumelor 19 și 20 a fost subvenționată de Consiliul Județean Bistrița-Năsăud. Ce n-au făcut un prim-ministru, doi miniștri și un deputat au realizat pe plan local Gheorghe Marinescu, președinte al Consiliului Județean, și Mircea Prahase, directorul Complexului Muzeal, cărora le datorez terminarea ediției de opere complete. Și nu doar atât. Paralel cu publicarea tomurilor 19, 20, 21, 22 și 23 – tipărite între 1998 și 2005 –, au fost editate cărți precum „Cu Liviu Rebreanu și nu numai” (2007), „Rebreanu prin el însuși” (2008) ș.a. Cu „Rebreniana”, prima parte a volumului „Sertar” (2004), începusem să valorific corespondența adresată romancierului, de valoare inestimabilă pentru cunoașterea culiselor culturale interbelice. Din vreo 500 de documente aflate în arhiva Academiei, selectasem circa 2000 de epistole, programate să apară în patru volume, însoțite de un riguros aparat critic. Îmi dădusem demisia din funcția de director al Editurii Institutului Cultural Român – demisie refuzată de Augustin Buzura și acceptată ulterior de Horia Patapievici –, în favoarea unui modest post de muzeograf, care îmi îngăduia să mă consacru exclusiv asupra arhivei amintite. Sorți de izbândă aveam, întrucât Editura Academiei Române, prin directorul ei general D.R. Popescu, aprobase planul de cercetare științifică al Muzeului Județean, suportând, ca și până atunci, toate costurile de tipar. În plus, mă bazam pe sprijinul unor scriitori locali, precum Andrei Moldovan, Ion Moise, Olimpiu Nușfelean, Ioan Pinte, Virgil Rațiu, grupați în jurul revistei „Mișcarea literară”, confrăți cu care am pregătit îndeaproape colocviile naționale Rebreanu. Lor li se adaugă colaboratori precum Nicolae Gălățean și

Alexandru Câtcăuan, de pe aceleași meleaguri. Mergeau prea bine lucrurile – dovadă ecoul cărților publicate, elogiata în presă – ca dracu' să nu-și vâre coada.

D. S.-T.: Are vreun nume? Sau o dați anonimă?

N. G.: Când îl înjură toată lumea, mi-e peste mână să arunc o piatră într-un câine muribund. Mai bine să-ți spun lucrările asupra cărora eram aplecat până la intervenția lui încurcă-lume. Unu: Reluarea vechii ediții, publicată pe parcursul a patru decenii, prilej de corectare a greșelilor strecurate la tipar și de adoptare a unei formule inedite: „Opere complete, scrise și prezentate de Liviu Rebreanu“. Realizare sigură, atâta timp cât dispuneam de toate mărturisirile autorului despre creațiile sale. Bineînțeles, în Addenda volumelor urma să fie cuprinse datele bibliografice ale operei, caietele de creație și aparatul de variante. Premieră pe mapamond, că nu știu de existența vreunor serii similare, în prezentarea unui Thomas Mann, Marcel Proust sau James Joyce. La noi, cartușele erau pe țeavă, deoarece de mult terminasem o nouă colaționare a textelor. Doi: „Scrisori adresate lui Liviu Rebreanu“, patru volume, din care primul tom (literele A-C) se afla în lucru, carte în jurul căreia antrenasem și confrăți mai tineri, precum Andrei Moldovan, Emeșe Câmpean și Mircea Prahase. Trei: „Biobibliografia Rebreanu“, cu circa 5000 de titluri, aflată în fișele mele, folosite la alcătuirea ediției. Practic, am fost eliminat din cursă.

D. S.-T.: *Nu pot crede ca cineva să se fi opus unui asemenea plan.*

N. G.: Pe față nu, indirect da. Deși repet: Editura Academiei se angajase să preia toate cheltuielile. În bugetul județean, o privată publică i-ar fi costat mai mult.

D. S.-T.: *Nu înțeleg care-i încurcătura, unde v-ați poticnit?!*

N. G.: Simplu: am fost invitat la Bistrița – ca și cum la telefon n-am fi putut conversa – și somat să aleg între pensie și funcția de muzeograf, pentru care mi se plătea lunar 1601 lei. Am ales pensia, în timp ce noul președinte al Consiliului Județean, Oliviu Rusu, m-a asigurat că totul se va rezolva, îndemnându-mă să nu abandonez lucrările. Ceea ce am și făcut. Pe degeaba. Până am oprit motoarele, *en attendant Godot*.

D. S.-T.: *S-ar putea ca, la rândul său, să fi întâmpinat greutăți. Ce v-a spus?*

N. G.: Nimic! Îi ceri prea mult. Domnia sa are scuza că-i inginer. M-a lăsat în tranșee, fără să-mi transmită că între timp s-a terminat războiul. Oricum, timpul trece și va corecta erorile prezentului. Am convingerea că într-o zi lucrurile vor reveni la normal. Se va găsi atunci vreun funcționar din guvern sau primăria Bistriței să priceapă că Rebreanu a fost, este și va fi mai viu decât bocii, șeitani și udrele unei vremi de tristă amintire. Din păcate, atunci voi fi departe.

D. S.-T.: *Ascultându-vă, îmi vine în minte titlul cărții dvs.: „Arta de a fi păgubaș”. Ce se aude cu volumul 2, „Oameni și javre”?*

N.G.: L-am predat recent Bibliotecii Metropolitane București, sub egida căreia a apărut și primul volum. Ar trebui să mulțumesc celor care m-au îndepărtat de Rebreanu. În fiecare rău e și un bine: m-au lăsat să scriu în pace la o carte care s-a bucurat de succes. Deși nu s-a difuzat prin librării, a avut parte de peste 20 de cronici și recenzii elogioase, în presa centrală și din provincie, ba chiar și peste hotare, în Israel și S.U.A., semn că „Târgul Moșilor” are ambasadori pe toate meridianele. Regretul meu e că n-a apărut la „Cartea Românească”, unde a fost în stand by, multe luni, până mi-am retras manuscrisul. Rămân îndatorat confratelui Florin Rotaru, care a preluat-o pentru bibliotecile din București, fiind difuzată exclusiv la târgurile de carte.

D.S.-T.: *O vorbă despre noul tom!*

N.G.: Mahalaua din Obor, cu negustorimea ei blajină, se mută în centrul orașului. E doar începutul migrației, pe zi ce trece mai dură. Dumneata nu observi ce se întâmplă în jurul nostru, nu te uiți la televizor, nu urmărești vorbăria din Parlament, nu vezi cum se dansează la „Cireșica”? Terasa e vizavi de vila scriitorilor din Neptun. Sau te deranjează vecinătățile.

D.S.-T.: Nicidecum! Ce e val ca valul trece!

DE VORBĂ CU NICULAE GHERAN

„R”

– Ne obișnuiseră ca manifestările literar-artistice prilejuite de aniversarea lui Liviu Rebreanu să vă aibă în centrul programului ca organizator și moderator al sesiunii de comunicări. Din surse demne de crezare aflăm că, deliberat, ați renunțat la colaborarea cu bistrițenii.

– Cu bistrițenii în niciun caz, cu autoritățile locale da. Ele fluctuează din patru în patru ani și, indiferent de culoarea lor, nu pot avea pretenția că reprezintă în eternitate opiniile locuitorilor de pe malurile Someșului și cu atât mai puțin ale întregii țări. Eu însă am șansa (se poate citi și neșansa) de a fi în afara oricărui partid, de a fi votat numai cu Rebreanu, pe care și acum îl consider mai viu decât mulți muribunzi ce se consideră nemuritori. Că n-am greșit o dovedește existența ediției critice de Opere ale romancierului – realizată în 23 de volume – singura din cultura interbelică începută și terminată. În consecință, orice prostie aș face, prin moarte mă izbăvesc, dar ediția rămâne, chiar și în ochii celor care m-ar dori decedat de pe acum.

– De data aceasta ce v-a mai supărat?

– Acest „mai” – scăpat de dvs. – mă obligă la adnotări. Da. Într-adevăr, cu 35 de ani în urmă, în preajma Centenarului Rebreanu – stabilit să aibă loc la Bistrița –, am fost invitat să vorbesc în fața unei mari adunări, în prezența multor conducători ai administrației centrale. Zis și făcut! Numai că, servil, Comitetul Județean P.C.R. a insistat să-mi prezint cuvântarea la control. „Și dacă vorbesc liber?” – am replicat. „Aveți toată libertatea, dar puneți pe hârtie ce vreți să spuneți!” Bineînțeles, am refuzat. Drept urmare, nici măcar să particip la adunare n-am fost chemat. Mai mare râsul, câtă vreme volumele mele se aflau pe masa prezidiului, iar doamna ministru Suzana Gâdea se mândrea cu ele ca o realizare a regimului multilateral dezvoltat! În acest context, am întors spatele autorităților locale, nicidecum bistrițenilor, refuzând ani de-a rândul să răspund la invitații oficiale. N-aș fi însă cinstit, dacă n-aș spune adevărul până la capăt. Peste ani, mă pomenesc trimis de Ministerul Culturii la Bistrița pentru soluționarea unor probleme de resort, însoțit de Radu Constantinescu, directorul editurilor. Nici vorbă de Rebreanu. În gară, ne aștepta un reprezentant al răposatului Comitet pentru Cultură și Artă, care ne-a luat cu o mașină, îndreptându-ne spre o destinație necunoscută. Străbătusem de mult străzile orașului, iar mașina alerga continuu pe drumuri de țară, fără nicio lămurire din partea însoțitorului. Intrasem la idei – deloc senine –, când ne-am oprit în dreptul unei școli satești, unde eram așteptați de secretarul cu propaganda, Constantin

Răducu, o șefă a Comitetului de Cultură și Artă, un profesor din localitate și o masă de revelion, indecentă pentru vremurile de-atunci și de azi. Răducu și-a cerut iertare pentru negliobia subordonaților săi, cu rugămintea să uit incidentul de la Centenar, dând vina pe „tov’arășii de la C.C.”, adevărații responsabili. Nu mințea, căci același incident s-a repetat la București, în sala Ateneului Român. Nu și la Academia Română, unde Zoe Dumitrescu-Bușulenga m-a rugat să particip, după ce în prealabil fusesem invitat nominal la Budapesta și Roma, în cadrul unor manifestări similare. Răzbunarea mea a fost creștinească: „Cele rele să se spele!”, dar am băut cu dl. Răducu până s-a făcut cui, de nu mai putea să vorbească. Întrebați pe cei care au asistat la „împăcare”. Din cei cinci participanți, n-oi fi singurul în viață.

– De data aceasta, cine v-a mai cerut cuvântarea la control?

– De-ar fi făcut-o, nu era rău. Într-o țară în care se citește din ce în ce mai puțin, o lectură face mai puțin rău decât o alegere frauduloasă. Grav este că nu pe mine m-a afectat, că n-au cum, ci un întreg plan de cercetare științifică.

– Curios, în repetate rânduri ați scris numai de bine despre colaborarea cu bistrițenii.

– Am scris și vorbit adesea despre acest adevăr. Ceea ce n-am izbutit să rezolv cu un prim-ministru (Radu Vasile), doi miniștri (Răzvan Teodorescu și Ion Caramitru), plus un șef de comisie parlamentară (Gabriel Țepelea), am izbutit să înfăptuiesc cu doi bistrițeni: Gheorghe Marinescu, președinte de Consiliu Județean, și Mircea Prahase, directorul Complexului Muzeal. Grație lor s-au creat condiții pentru finalizarea ediției de *Opere*, prin realizarea vol. 19-20 (2000), 21 (2002), 22 (2003), 23 (2005) și a unor studii complementare precum: *Cu Liviu Rebreanu și nu numai* (2007), *Liviu Rebreanu prin el însuși* (2008) – apărut în colaborare cu Andrei Moldovan. Cu secțiunea „Rebreniana” din volumul *Sertar* (2004), începusem să explorăm uriașul fond documentar din arhivele Academiei, ca probă peremptorie a viitoarelor înfăptuiri. Să amintim că două cărți ce poartă efigia forurilor bistrițene au primit Premiul Hasdeu al Academiei Române și al Uniunii Scriitorilor (filiala Cluj), soldate pe malurile Someșului cu acordarea titlului de cetățean de onoare al orașelor Bistrița și Năsăud, plus diplome înrămate, două pixuri și felicitări de Anul Nou. Noroc că ultima decorație primită pe plan central la București îmi acordă, prin decret prezidențial, dreptul la o groapă și fanfară la înmormântare. Să tot trăiești! În spiritul actualului regim de economii, mă gândesc să renunț la fanfară și să cedez groapa (nu pot să-ți spun cui, că știi).

– Și tocmai aceste succese, chiar și neonorate material, să fi dus la despărțirea amintită?

– Stimate domn, un ins care după Marea Revoluție din Decembrie (sau ce-o fi fost ea) renunță la oferta unui titlu de senator nu poate fi acuzat de căpătuială. Ca să pot lucra exclusiv

la realizarea unor lucrări monumentale, prin valorificarea uriașei arhive Rebreanu, studiată asiduu pe parcursul a 40 de ani, mi-am dat demisia din funcția de director al Editurii Institutului Cultural Român, instituție cu multe filiale pe toate continentele, demne de vizitat cu prilejul expozițiilor de carte. Demisia mi-a fost respinsă de Augustin Buzura și acceptată de Horia Patapievici. Am demisionat, pentru a deveni un simplu muzeograf la Bistrița.

Întrezezi în această deliberată autoretrogradare administrativă vreo doză de arivism?

– Nici vorbă, dar în *Arta de a fi păgubaș* – ca să citez un titlu din cărțile dumneavoastră – ați acționat, ca și altădată, din proprie voință.

– Într-adevăr, am fost somat să aleg între a fi pensionar sau muzeograf, calități care, peste noapte, au devenit în România incompatibile. Prin această opțiune, statul realiza o economie lunară de 1601 lei. Despre avantajele acestor măsuri înțelepte ne-a vorbit insistent un parlamentar îmbrăcat în haine negre, cu cămașă neagră, cravată neagră, ciorapi negri, pantofi negri – poate chiar și cu izmene negre –, al cărui nume nu-l pronunț, de teamă să nu dea dispoziție subordonaților lui – pricepuți ca și dânsul în treburi culturale – să nu mi se mai ridice gunoiul din fața casei.

– Și care-i vina acarului Păun?

– Nu-i chiar acar, ci ditamai președinte de Consiliul Județean. Nu-i dau nici lui numele, să nu se zică mâine-poimâine că am ceva cu rușii. În loc ca subalternii lui să mă întrebe la telefon pentru ce optez între funcțiile amintite, m-au chemat la Bistrița, unde am fost pus să prezint în fața unei adunări planul de cercetare științifică al Muzeului Județean pentru valorificarea fondului arhival Rebreanu, aflat la București, nicidecum la dispoziția localnicilor voștri. Proiectul cuprindea trei lucrări deosebite. Vi le prezint, ca să nu vă zic, precum Dan Diaconescu de la O.T.V., că „altfel nu știți ce pierdeți“.

1. Reluarea ediției critice Rebreanu (opera magna, în 11 volume), tipărită între anii 1968 și 1984) – care nu mai există nici în anticariate –, într-o serie corectată de autorul ei și într-o formulă nouă: Opere, scrise și prezentate de Liviu Rebreanu. Recolaționasem toate textele romanelor, nuvelor și pieselor de teatru, putându-se corecta greșelile de tipar. De asemenea, dispuneam de toate mărturisirile autorului despre propriile creații, ca să putem oferi o ediție definitivă. În plus, într-o Addenda urma să reproducem caietele de creație ale fiecărei lucrări, plus variantele lexicografice, rod al comparării tuturor versiunilor antume. Cunoști pe mapamond vreo serie de opere realizată în această formulă? Închipuiește-ți cum ar arăta niște ediții similare, în prezentarea unor Balzac, Dickens sau Dostoievski. Toate costurile materiale urmau să fie preluate de Editura Academiei, potrivit angajamentelor luate de directorul ei general. D.R. Popescu. Ca și până acum, la publicarea cărților județul Bistrița-Năsăud nu participa cu nicio copeică. Important e că, prin noile măsuri, realiza o

economie lunară de 1601 lei. Nu zâmbi: o privată publică în oraș v-ar fi costat infinit mai mult.

2. *Scrisori către Liviu Rebreanu* (4 volume), selecție de circa 2000 de epistole din uriașul documentar aflat în depozitul Academiei. cu înscrisuri de la Arghezi la Zarifopol. Ca președinte al Societății Scriitorilor Români, director general al Teatrului Național, director al Educației Poporului, director de ziare și reviste. autorul lui *Ion* a stat în centrul vieții culturale interbelice, așa încât epistolarul amintit este o panoramă a culiselor literar-artistice din epoca amintită.

3. Biobibliografia Rebreanu, cu circa 5000 de titluri. Inventarul, fotografia, temelia bibliografică a unei munci de decenii, evitând ca viitorii cercetători să umble pe drumuri bătătorite, pornind spre alte orizonturi.

„Acarul Păun“ de care vorbeai m-a asigurat că pot lucra liniștit mai departe, că există posibilitatea legală de a remunera munca mea și a celor pe care, cu răbdare, îi pregăteam pentru preluarea ștafetei. Considerând că-i om serios – la prima vedere așa pare – am continuat câteva luni să lucrez pe daiboje. Am trimis cca 250 de scrisori adnotate din volumul 1 de Corespondență (literele A-C), plus transcrierea altora, pentru listarea în calculator. Între timp, acarul tău a schimbat macazul. fără să-mi spună o vorbă. Mult sub nivelul lui Răducu, ins care, cel puțin, a simțit nevoia să-și ceară iertare pentru încurcăturile provocate de subordonați.

– Ce-ar fi de făcut?

– Un singur lucru. Să nu uitați! Și dacă acum sau peste ani veți simți lipsa lucrărilor amintite, să v-amintiți cui se datorează ea.

– Sincer, regret!

– Să nu regreți nimic! Mie și lui Einstein ne-au făcut un serviciu. Obligat de autoritățile voastre să renunț la Rebreanu, m-am aplecat asupra prozei proprii și de curând am predat la tipar un nou volum, *Oameni și javre*, din ciclul *Arta de a fi păgubaș*.

– Și lui Einstein?

– Bucuria postumă de a nu fi dascăl de fizică la vreun liceu din România, că ar fi fost somat să aleagă între funcția de profesor și cea de pensionar.

ENIGME REBRENIENE

Ioan LĂPUȘNEANU

Noaptea în care s-a născut viitorul romancier, 27 noiembrie 1885, a fost luminată de o ploaie de stele. Un semn ceresc al unui destin ideal, deși viața omului Liviu Rebreanu a fost destul de sinuoasă, singurele satisfacții fiindu-i rezultatele muncii făcute cu tenacitate, cu pasiune și cu înrâncenare.

Despre opera celui mai mare scriitor român, ctitorul romanului românesc modern, s-au scris mii de pagini. Cercetătorii fenomenului literar, criticii și istoricii literari l-au ridicat pe cele mai înalte culmi sau au încercat să-l arunce în cele mai adânci abisuri, într-o perioadă, din fericire, demult revolută. Nota dominantă a mesajului transmis de cele mai autorizate voci ale fenomenului literar este că tot ce a scris poartă amprenta unui uriaș talent manifestat în opere de o factură variată: nuvele, romane sociale și psihologice, cronică dramatică și piese de teatru, publicistică și note de jurnal. S-a implicat plenar și competent în viața culturală a epocii și prea puțin în cea politică.

Monumentala operă a lui Liviu Rebreanu trebuie citită și recită pentru a-ți putea face o opinie obiectivă despre valoarea și valențele ei, spre a fi reevaluată și racordată la perioada istorică pe care o trăim. Recită în prezent, creația rebreniană își etalează cu prisosință perenitatea, veridicitatea și actualitatea. Romanul „*Ion*“, spre exemplu, este la fel de actual acum ca în urmă cu aproape un secol când a fost creat. Dovadă miile de dosare pe tema luptei pentru avere care copleșesc instanțele după 1990. Problema națională din substratul „*Pădurii Spânzuraților*“ este la fel de neliniștitoare, mai ales în Ardeal, ca în timpul primei conflagrații mondiale. Numai că acum s-a cronicizat și maghiarii, deși se bucură de aceleași drepturi cu românii, vor autonomie și dezbinare... Romanul „*Răscola*“ nu mai convine unora și a fost trecută pe un plan secundar în programele școlare.

Mai ales în anul centenarului s-au scris multe studii despre viața și opera lui Liviu Rebreanu. Contribuția cea mai de seamă a vut-o Nicolae Gheran, editorul monumentalei ediții critice complete a operei romancierului. Regretatul universitar clujean Mircea Zăciu a alcătuit o prețioasă antologie de studii consacrate scriitorului pe parcursul unui veac. În mod simbolic, primul studiu aparține profesorului Mircea Zăciu și se intitulează „Un veac de singurătate“, iar ultimul, scris de Norman Manea, „Nevoia de Rebreanu“...

S-ar părea că după atâtea studii nu mai ar fi nimic de spus despre opera lui Liviu Rebreanu și că trebuie să ne mulțumim să cităm la infinit opiniile altora. Lucru total neadevărat, pentru că, la fiecare lectură a unei singure cărți, sesizezi aspecte peste care ai trecut la o lectură anterioară fără să le observi. De aceea, o recitare și o reevaluare a creației rebreniene se impune acum când perspectiva din care o putem privi este cu totul alta decât în urmă cu două, trei decenii. Nu mai există nimic tabu în privința omului și scriitorului Liviu

Rebreanu. Au apărut și primele două volume din jurnalul scriitorului, cu valoroase anexe în care sunt incluse o serie de interviuri pe care scriitorul le-a acordat unor gazetari și cercetători de seamă. Apoi au apărut cele două studii monografice semnate Niculae Gheran: „Tânărul Rebreanu“ (1986) și „Rebreanu. Amiaza unei vieți“ (1989), iar mai recent volumul „Liviu Rebreanu prin el însuși“, (2008), semnat Niculae Gheran și Andrei Moldovan.

Conștient de faptul că despre opera lui Liviu Rebreanu s-au spus toate lucrurile importante, supunem atenției cititorului câteva aspecte de natură ocultă privind traiectoria existențială a genialului nostru scriitor. Dacă există cu adevărat o simbolistică a numerelor, așa cum afirmă numerologii cu atâta convingere, atunci **Liviu Rebreanu s-a aflat în imperiul numărului trei**. Astfel, suma cifrelor din care este alcătuit numărul 27, data nașterii, este 9. Număr divizibil cu trei. Localitatea Târlșiua, în care s-a născut, este situată la poalele Țibleșului, care are trei piscuri. Copilăria i-a fost legănată de acel „cuib al visurilor“, Maieru. Comuna Maieru este înconjurată de trei măguri semețe cărora colegul și prietenul nostru Sever Ursa le-a atribuit numele celor mai cunoscuți eroi ai celor trei capodopere („Ion“, „Pădurea Spânzuraților“ și „Răscoala“): Ion, Apostol Bologa și Petre Petre. Maieru (cuvânt format din șase litere) se află în apropierea masivului Rodnei, adevărat Olimp pentru copilul Liviu. Masivul Rodnei are și el trei piscuri: Ineu, Ineuț și Vârful Roșu. Dacă forțăm puțin lucrurile și sfârșitul scriitorului s-a produs sub semnul aceluiași număr trei. Suma cifrelor anului 1944 este 18, număr divizibil cu **trei**, la fel și luna – septembrie (a 9-a).

Simple coincidențe? Poate. Dar nu sunt singurele de acest fel în destinul marelui Rebreanu... Asemenea aspecte întâlnim și în privința capodoperei romanului românesc modern, „Ion“. Prin 1932 Liviu Rebreanu mărturisea într-o conferință prezentată în capitală și apoi în provincie următoarele: „Ei, bine «Ion» își trage originea într-o scenă pe care am văzut-o acum vreo trei decenii“. De ce chiar trei decenii? E adevărat cu aproximație. Să fi uitat scriitorul că romanul său prim a apărut în 1920? Cu exact 12 ani mai devreme. Iar scena cu sărutul pământului, la care se referea, trebuia să se fi întâmplat cu cel puțin zece ani mai devreme. Mai mult, scena amintită este primul din cele trei momente ale genezei romanului. Următoarea este „rușinea“ suferită de Rodovica. Relatat sec de scriitor în aceeași „mărturisire“, evenimentul ce a zguduit liniștea satului s-a desfășurat cam așa:

„... un țăran vădov, dintre cei mai bogați, și-a bătut unica fată într-un hal îngrozitor. (...) Pe fată o chema Rodovica, de altfel mânca destul de des bătaie în ultimul timp, fiindcă i se întâmplase să greșească și să rămână însărcinată (...) cu cel mai becisnic flăcău din tot satul...“ Momentul al treilea al genezei, de sinteză, îl constituie discuția despre pământ purtată de domnișorul Liviu cu Ion Pop al Glanetașului: „Tot în zilele acelea, am stat mai mult de vorbă cu un flăcău din vecini, voinic, harnic, muncitor și sărac. (...) Mi se plângea flăcăul de diversele-i necazuri, a căror pricină mare, grozavă, unică, el o vedea în faptul că n-are pământ. Din toate vorbele lui se simțea o dragoste pentru pământ aproape bolnăvicioasă. Pronunța de altfel cuvântul „pământ“ cu atâta sete, cu atâta lăcomie și pasiune, parcă ar fi fost vorba despre

o ființă vie și adorată... Ascultându-i jelania, mi-am adus deodată aminte de omul care a sărutat deunăzi pământul afară pe hotar, într-ascuns. Și mi-am zis că flăcăul acesta, Ion al Glanetașului, dacă ar ajunge să dobândească o bucată de pământ, ar fi în stare să-l îmbrățișeze și el, ca cel pe care l-am surprins eu, poate chiar cu mai multă ardoare“. Subiectul romanului se axează pe îmbinarea organică a celor trei momente ale genezei: „... după ce m-am despărțit de flăcăul meu, impresionat de jelania lui, m-am pomenit făcând o legătură între cele trei momente: Ion al Glanetașului, cel însetat de pământ, el trebuie să fi sucit capul bieteii Rodovica, înadins și numai ca să silească pe tatăl ei să i-o dea de nevastă, împreună cu pământul de zestre ce i se cuvine unei fete de om bogat. Bătrânul va trebui să cedeze până la urmă și atunci flăcăul, devenit în sfârșit stăpânul pământului, îl va săruta drept simbol al posesiunii“.

Și mai mult, acțiunea romanului se desfășoară pe trei planuri: un plan prezintă viața țăranilor din Pripas, cu necazurile și bucuriile lor, cu credința și tradițiile milenare; alt plan, care se intersectează cu primul, se referă la viața și problemele inteligenței locale (familia dascălului și preotul), iar cel de-al treilea prezintă intervenția brutală a autorităților statului austro-ungar.

Curios este faptul că și elaborarea romanului cunoaște trei variante: „Prin martie 1913 – mărturisește scriitorul – m-am așezat întâia oară la scris. A mers greu. Am început la întâmplare – după inspirație, mi-am zis atunci – fără a stabili măcar o împărțire pe capitole a acțiunii. În vreo trei luni, am așternut pe hârtie vreo trei sute de pagini“. Romancierul nu e mulțumit și începe migăloasa muncă de șlefuire:

„Timp de aproape trei ani au trecut, fără să mai fi reluat textul așternut pe hârtie întâia oară“. În august 1916 începe elaborarea celei de a doua variante, fără să se mai uite pe prima versiune. Într-o noapte „de la ora **nouă** seara până la șase și ceva dimineața, am stat la birou neclintit și am lucrat fără întrerupere“. Între cele două ore, **nouă seara** și șase **dimineața** (din întâmplare numere divizibile cu **trei**), scriitorul a descoperit „atmosfera, personajele (...), tonul întregului roman. Nici cu această variantă exigentul scriitor nu este mulțumit și o va scrie pe cea de **a treia**: „după o pauză numai de câteva luni, m-am hotărât să mai transcriu o dată textul, pentru tipar. O transcriere va fi binevenită, căci va frământa din nou textul întreg, va fixa definitiv toate detaliile și mai ales numele personajelor“.

După cum se vede, acest roman s-a născut în imperiul numărului **trei**, ca și autorul său. Și are treisprezece capitole. Număr în care, din întâmplare, ultima cifră este trei. Culmea coincidenței este că titlul romanului, „*Ion*“ este format din trei litere. Și are o dublă semnificație: „Ion a fost și este încă cel mai răspândit și frecvent nume de persoană nu numai la români, ci la toate popoarele europene. Etimologic acest nume derivă de la ebraicul Iohanam, format la rândul său din Jo-, abreviere normală și curentă pentru Jahve (-Ilie) și vb. „hanam“ – a face favoare, a avea milă, din care derivă Ana“. (Cf. Cristian Ionescu, „Mică enciclopedie onomastică“, Editura Enciclopedică, București, 1975, pag. 173). Din păcate Ion

n-a prea ocrotit-o pe Ana și n-a prea avut milă de ea. Deși numele său este compus tot din trei litere...

Citind numele personajului central invers, obținem cuvântul „NOI” (cum observa bunul meu prieten Sever Ursa). Ion Pop al Glanetașului, în condițiile social-istorice ale începutului de secol XX, poate fi considerat drept personaj exponențial pentru țăranul român din Ardealul dublu oprimat și asuprit. Și speculațiile ar putea continua. Am putea ajunge chiar la Sfânta Treime, căci Liviu Rebreanu a fost creștin, iar religia era respectată cu multă evlavie în localitățile Țării Năsăudului. Deocamdată ne mai oprim la conținutul romanului în discuție. Trei sunt cuplurile antagonice, dacă privim romanul prin prisma structuralismului: Ion – George; Ion – Vasile Baci; Ana – Florica. Deși sentimentele și pasiunile se intersectează pe parcursul romanului.

Deși „*Ion*” a fost primul roman în ordine cronologică și i-a adus creatorului său celebritatea, totuși n-a fost cel mai prețuit roman de către Liviu Rebreanu, ci „*Adam și Eva*”. În mod curios și acest roman este alcătuit din **nouă litere**, iar personajul feminin poartă numele primei femei din Biblie și este alcătuit din **trei litere**.

Coincidențe de acest fel există și în alte opere ale lui Liviu Rebreanu. Vom aminti doar încă una. Romanul „*Răscoala*” are **douăsprezece capitole**. Număr, de asemenea divizibil cu **trei**...

Un alt motiv rebrenian ar fi obsesia sferei și a cercului. Acțiunile romanelor emblematice ale sale: „*Ion*”, „*Pădurea Spânzuraților*” și „*Răscoala*” se rotesc între un început și un sfârșit asemănător. Unii exegeți văd aici o influență tolstoiană. Numai că și în basmele românești eroii se cam întorc de unde au purces, după ce trec, de regulă, prin cele trei experiențe, prin cele trei probe inițiatice. În cursul acestor probe îiucid pe cei **trei zmei**. Uneori eroul ajunge la **trei fete** de împărat. Obsesia sferei și a cercului poate fi interpretată și ca o proiecție în plan cultural al simbolului solar, atât de frecvent în gândirea primitivă românească și păstrat în tradițiile populare spirituale și materiale (folclor, etnografie, arhitectură tradițională). Hora de la începutul romanului „*Ion*” poate fi interpretată tot ca un motiv solar.

În orice caz, „misterul” din opera lui Liviu Rebreanu trebuie dezvăluit printr-o minuțioasă cercetare și printr-o continuă raportare la elementele de substrat ori păstrate în subconștientul scriitorului. Adevărul este că nimic în viață nu este întâmplător, iar în cărțile lui Liviu Rebreanu pulsează viața adevărată.

IV. ETNOGRAFICA

MAI CREDE LUMEA ÎN DESCÂNTECE?

Veronica OȘORHEIAN

Originea superstițiilor, sursele care le-au alimentat precum și evoluția acestora sunt cercetate temeinic de etnografie și antropologie, științe care au realizări importante în acest domeniu¹.

Se crede că *descântecul*² are, ca orice întreprindere umană, o finalitate dorită, concretizată printr-o *vindecare rapidă* și că răul trece „ca și cum l-ai lua cu mâna”.

Descântecul este o formulă lexicală magică, destinată să modifice o stare de lucruri sau starea unei ființe într-o altă stare, cu ajutorul potențialului supranatural al vrăjitorului descântător. Unele persoane sunt de părere că „formulele oricărui *descântec* trebuie, întotdeauna, intonate pe un anume suport muzical, îngânat de cel sau cea care descântă”. Unele documente arată, indirect, că, în Antichitate, incantația devenea funcțională și ducea la un oarecare efect asupra subiecților, pe două căi: 1) *un efect psihoterapic*, prin sugestie, datorită textelor de o anumită forță simbolică (...) și 2) *un efect benefic asupra reechilibrării sistemului nervos*, prin meloterapie, datorită muzicalității incantației.

După Victor Kernbach³, descântecele sunt dedicate indeosebi vindecării bolilor și, din acest motiv, se încadrează în *magia medicală*. Dar, și în vechime, descântecele și vrăjile erau considerate drept mijloace pentru rezolvări posibile ale unor situații acute.

După Camelia Burghel⁴, „Femeile care descântă – *descântătoarele* sunt, de cele mai multe ori, femei iertate, adică femei curate, trecute de o anumită fază a vieții...”.

Deși creștin autentic, poporul român nu a fost scutit de imixtiunile credințelor precreștine. Poveștile care au creat acel folclor mitologic, practicat acolo unde ignoranța religioasă a fost deplină, s-au transmis până în zilele noastre. Procedeele

¹ Gheorghe Brătescu, *Originea superstițiilor în Vrăjitoria de-a lungul timpului*, Ed. Politică, 1985.

² *Memoria etnologică*, nr. 1, 2001, colecția Augustin Mic – VIII – *Scurt tratat de medicină alternativă. Carte de vrăji, incantații și descântece*.

³ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, 1969, p. 139 – 140.

⁴ Camelia Burghel, *Curat, luminat, ca argintu strecurat*, în *Acta Musei...*, Sighet, 2002, I, p. 147.

magice sunt practicate, de regulă, de acele țigănci („vrăjitoare albe”) care nu cunosc nimic din cele ale credinței creștine, și profită de necunoașterea învățăturii Bisericii de către unii oameni copleșiți de necazuri și disperați. Nici credințele bogomilice, acele influențe venite de la o sectă a vecinilor noștri bulgari, nu au făcut parte din credințele românilor, dar, totuși, ele au circulat ca o pseudo-literatură creștină, fiind considerate un fel de basme aplicate doar în cadrul „practicilor religioase băbești”⁵.

Supunem atenției specialiștilor șase *descânțete* culese de Antonia Persecă, 62 ani (fiica cea mare a trișcașului Larion Marica din Leșu, stabilită în localitatea Jimbolia, str. Mihail Kogălniceanu, nr. 11, jud. Timiș) de la Ana lui Cifor și Reghina Tăpălagă din Leșu, jud. Bistrița-Năsăud: *Descântec de deochi; Descântec de fapt (bube); un Descântec practicat când se lua mana vacilor; un Descântec de ceas rău* și două variante ale *Descântecului de întors*.

Descântec de deochi

Unu de mirare, două de mirare,
capră neagră în patru calcă,
piatra-n trei și-n patru-o creapă,
crepe inima și rărunchii
cui o geocet pe (numele);
de-i geocet de bărbat,
crepe-i boarsele cui l-o fâtat,
de-i geocet de femeie,
margă-i sângele, crepe-i țâțălă,
de-i geocet de strigoi și de strigoaie,

văduvoi și văduvoaie,
pocitori și pocitoare,
răcnitori și răcnitoare,
de-i fecior curat, necurat,
de-i fată curată, necurată,
de-i nevastă curată, necurată,
de-i băiet curat, necurat,
băietă curată, necurată,
șuvăi (șuvoi) să-i treacă prin mai
(ficat),

⁵ Emil Jurcan – *Ființele demonice în mitul românesc* – în *Discobolul*, Anul IX, Nr. 100-101-102. (105-106-107), apr.-mai-iun. 2006, p. 170-171.

ca cuțitu prin mălai,
piatră pucioasă prin oasă,
(numele) să rămâie sănătos (sănătoasă)
și voios (voioasă)
cum cu apă de asta
s-a spăla, și-a gusta
să sară, să răsără
ca argintu' strecurat,
ca auru' de curat,
cum Domnul Sfânt l-o lăsat.
Descântecu di la mine,

leacu' și binele de la Bunul Dumnezeu
și de la Maica Sfântă.
Doamne, pune-ți mila
unde pun eu mâna;
Din acesta ceas,
să-i deie Bunul Dumnezeu
leac și v[e]ac.
Pasăre albă pe cer o zburat
și din coadă lapte o picurat,
sară-i ochii cui s-o mirat.

(Cules de la Ana lui Cifor – Leșu, jud. Bistrița-Năsăud)

Descântec de fapt (hube)

S-o luat (cutare),
Di la casa lui și di la masa lui,
Sănătos și voios, la față frumos,
când o fost la miez de cale,
s-o întâlnit cu faptu-n cale,
fapt de mult, fapt de curând,
fapt de nouă feluri,
fapt de nouă neamuri,
fapt de nouă chipuri,
faptu' mîncăcios, faptu' beșicos,
pe gură s-o băgat,
la inimă s-o așezat,
mai perit că m-o lăsat.
S-o cântat (cutare), s-o dăulit,
nime' nu l-o auzit,
numai Maica Domnului,
din poarta ceriului.
Ce te cânți (cutare), ce te dăulești?
Cum nu m-oi cânta, Maica Domnului,

cum nu m-oi văieta,
că dimineață m-am sculat
și m-am luat de la casa mea,
și de la masa mea,
sănătos și voios, la față frumos,
Când am fost la miez de cale,
m-am întâlnit cu faptu-n cale,
fapt de mult, fapt de curând,
faptu' mîncăcios, faptu' beșicos,
pe gură mi s-o băgat,
la inimă mi s-o așezat,
mai perit că m-o lăsat.
Taci (cutare), nu te cânta,
nu te văieta,
că bine căta-le-oi,
bine descânta-le-oi
și di pe tine țipa-le-oi,
din cre[ie]rii capului,
din nările nasului,

din fața obrazului,
 din cuibul măsălelor,
 din rădăcina dinților,
 din limbă, de sub limbă,
 din mai (ficat), de sub mai,
 din rărunți, de sub rărunți,
 din carne, de sub carne,
 din os, de sub os,
 din toate vinile,
 din toate încheieturile,
 bine căta-le-oi
 și di pe tine țâpa-le-oi
 și le-oi lua, și le-oi duce

în Marea Roșie,
 acolo să pceie (piară) și să răspceie,
 cum pcere smuha (spuma) pe mare
 și scuipatu în cărare;
 Descântecu' de la mine,
 leacu' di la Dumnezeu
 și di la Maica Sfântă.
 Doamne, pune-ți mila
 unde îmi pun eu mâna;
 din aiesta ceas,
 să-i deie Dumnezeu leac și v[e]ac.
 Amin.

(Cules de Antonia Marica, de la Ana lui Cifor – Leșu, jud. Bistrița-Năsăud)

Descântec practicat când se lua laptele (mana) de la vaci

Am mânat vacile (numele) pe Dealu'
 Mare,
 pe tăți munții, pe tăte văile,
 cu coarnele argințite,
 cu ung[h]iile ascuțite,
 cu păru' luciu, cu țâțale burșuluite,
 cu gura lapte să beie,
 cu buzele groștior să ieie,
 cu limba unt să lingă
 și acasă să [le] aducă.
 Când o fost la miez de cale,
 s-o întâlnit cu strigoi și cu strigoaie,
 cu moroi și cu moroaie,
 pocitori și pocitoare,
 răgnitori și răgnitoare,
 aceia ce iau mana tuturor vacilor.
 Coarnele ni le-o ciungit,

țâțale ni le-o zbârcit,
 laptele ni l-o băut,
 groștioru' ni l-o mâncat,
 eu tare m-am supărat,
 am ras și am boncăluit,
 nime' nu m-o auzit,
 numai Maica Domnului,
 din poarta ceriului.
 Taci vacă, nu rage, nu boncălui,
 că eu pe scară de ceară m-oi cobori
 și de cornu' de-a dreapta te-oi lua,
 și în râul Iordanului te-oi băga,
 cu grâu te-oi îngrășa,
 cu vin te-oi adăpa,
 mana și duhul, de ață,
 tot cu tine [le] vei purta,
 de pe toate vacile,

de pe toate cormăile,
din munte, de sub munte,
din vad, de sub vad,
din izvor, de sub izvor,
de-i în pădure băgat,
în pământ îngropat,
în oală acoperit,
în ladă lăcăuit,
de-i în cușma ciobanilor,
de-i în păharul domnilor,
bine căta-le-oi, bine descânta-le-oi,
laptele țâie aduce-ți-oi,
galben ca ceara,

dulce ca mierea,
gros ca aluatul,
a[l] tău n-oi lăsa, a[l] altuia n-oi lua,
nici cât îi un fir de mac
în patru despicat,
pe palmă suflat,
numai cum Dumnezeu ți l-o dat
și Maica Sfântă cu cupa l-o măsurat.
Mana și dulceața, Doamne, Sfântă
Maică Preceastă, cum nu poate opri
nime' și țâne răurile, așa să nu poată
țâne mana și dulceața vacii (numele).

(Cules de Antonia Marica de la Ana lui Cifor – Leșu, jud. Bistrița-Năsăud)

Descântec de ceas rău

(Numele) dimineață s-o sculat
și pe obraz s-o spălat
și lui Dumnezeu s-o rugat,
pe cale, pe cărare,
când o fost la miez de cale,
s-o întâlnit cu duh necurat,
în haine de drac îmbrăcat,
cum cu el s-o întâlnit,
în cap l-o lovit, de pământ l-o trântit,
l-o îmflat, l-o îngâmflat
și în picioare l-o călcat,
cu săgeți l-o săgetat, cu țăpi l-o înțăpat,
în strat de moarte l-o lăsat.
S-o cântat, s-o dăulit,
nime' nu l-o auzit,
decât Maica Domnului
din poarta ceriului.

Ce te cânti (numele), ce te dăulești?
Cum nu m-oi cânta, Maica Domnului,
cum nu m-oi dăuli,
că dimineață m-am sculat
și pe obraz m-am spălat,
lui Dumnezeu m-am rugat
și m-am pornit pe cale, pe cărare,
când am fost la miez de cale,
m-am întâlnit cu duh necurat,
în haine de drac îmbrăcat;
Cum cu el m-am întâlnit,
în cap m-o pălit, la pământ m-o trântit,
m-o îmflat, m-o îngâmflat,
cu săgeți m-o săgetat,
cu țăpi m-o înțăpat,
în strat de moarte m-o lăsat.
Taci (numele), nu te cânta, nu te dăuli,

că eu pe scară de ceară m-oi coborî
 și la tine 'oi veni,
 de mâna dreaptă te-oi ridica,
 puterea și sănătatea iară' ți-oi da,
 pe duh l-oi alunga în munte,
 că acolo îi a lui curte,
 în munți săci, în pietre reci,
 unde cucoș negru nu cântă,
 câ[i]ne nu latră,
 om pământean nu umblă;
 acolo să văcuiască și să trăiască,
 cu tine să nu se mai întâlnească;
 Cu tine de s-a mai întâlni,
 maiu și cuțitu'

frigare pe gură i l-oi zvâr[l]i,
 pe fund i-or ieși,
 în șaptezecișisapte va plesni,
 tu să rămâi curat, luminat,
 ca argintu' strecurat,
 cum Dumnezeu te-o lăsat.
 Descântecu' de la mine,
 leacu' și binele de la Dumnezeu
 și de la Maica Sfântă.
 O, Doamne, pune-ți mila,
 unde am pus eu mâna;
 dintr-aiesta ceas,
 să-i deie Dumnezeu leac și v[e]ac.

(Cules de la Reghina Tăpălagă – Leșu, Jud. Bistrița-Năsăud)

Descântec de întors **(cel al Maicii Domnului, cu busuiocul în apă)**

Bună dimineața, apă mândră și sfințită,
 De Dumnezeu blagoslovită,
 am venit c-am auzit
 că tu speli pietrele de tină
 și *agesturile* de rugină;
 am venit să speli și pe (cutare) de uri,
 de făcături, de tăte câte-s rele,
 apa asta să le spele,
 că s-o culcat mândru și frumos,
 s-o sculat negru și întunecos,
 s-o sculat de păr încâlcit,
 de ochi orbit, de nas cârmit,
 de gură amuțit, de mânuri legat,
 de picioare împiedecat,
 și-n cămașă de sac îmbrăcat

și-n gré boală și-n gré ură la toată
 lumea băgat;
 S-o cântat, s-o dăulit,
 nime' nu l-o auzit,
 numai Maica Domnului,
 din poarta Ceriului.
 Ce te cânți (cutare) ce te dăulești?
 Cum nu m-oi cânta,
 că m-am culcat mândru și frumos,
 m-am sculat negru și întunecos,
 m-am sculat de păr încâlcit,
 de ochi orbit, de nas cârmit,
 de mânuri legat, de picioare împiedecat
 și-n gré ură și boală la toată lumea
 băgat. Taci (cutare), nu te mai cânta, nu

te mai dăuli, că eu pe scară de ceară 'oi
veni,
și de mâna dreaptă te-oi lua
și-n râul Iordanului te-oi spăla,
de toată ura, de toată făcătura,
de tăte câte-s răle, apa asta te-a spăla,
de păr te-a descâlci, de ochi te-a
desorbi, de nas te-a descâmi
și de gură te-a desmuți,
de mână te-a dezlega,
de picioare te-a despeleca,
de cămașa de sac te-o dezbrăca
și de gré ură și de gré boală te-oi scăpa
și-n cămașa dragostei te-oi îmbrăca;

care cum te-or vedea,
s-or mira, s-or întreba,
ce crai, ce împărat?
Nu-i crai, nu-i împărat, că-i (cutare)
tânăr și voios, mândru și sănătos;
Cum îi ales busuiocu' dintre pene,
florile dintre bur[ui]ene,
evangelia dintre cărți,
biserica dintre căs [case],
așa să fie și (cutare) de azi înainte,
O, Doamne, puneți mila, unde-m pun
eu mâna, dintr-aiesta ceas, să-i deie
Dumnezău leac și v[e]ac.

(Cules de Antonia Marica, de la Ana lui Cifor – Leșu, jud. Bistrița-Năsăud)

Descântac de întors

Cine i-o făcut la (cutare) cu dracu',
eu [il] străpung cu acu',
că-i mai tare decât dracu'.

Cine o făcut cu o mână, eu desfac cu două,

cine o făcut cu două, eu desfac cu tri, cine o făcut cu tri, eu desfac cu patru, cine
o făcut cu patru, eu desfac cu cinci, cine-o făcut cu cinci, eu desfac cu șasă, cine o făcut
cu șasă, eu desfac cu șapte, cine-o făcut cu șapte, eu desfac cu opt, cine-o făcut cu opt,
eu desfac cu nouă,

cu harnicile mele mânuri, cu amândouă, cu a Maicii Domnului, nouăzecișinouă,
cu degetele cu tuszece, capu' la dușmani să săce, limba-n gură li se lege, să nu știe ce
s-or drege, în sânge să-și clocotească, în strat de moarte să se tomnească, la (cutare) rău
să nu-i gândească;

De i-o făcut șină (fină) cu moașă, soră cu surată, mamă cu fată, două surori
laolaltă, două cumnate laolaltă, două pretine laolaltă, moșneag părăsit, în bani plătit,
babă părăsită, în bani plătită,

bine căta-le-oi, bine descânta-le-oi

și pe capu' lor înturna-le-o!

pe cea curvă de câne, care nu le vré lor bine,

în solnița cu sarea, în blidu' cu mâncarea, în oala cu untura, în blidu' cu prăjitura,
la căpătâiu' patului, în locu' bărbatului;

De-s din sus, în sus s-o dus,

de-s din jos, în jos s-o-ntors,

eu fac la (cutare) de întors bine și vârtos, cu puterea lui Hristos, să-i fie de bun folos; Cum întoarnă luna spre sfârșit și soarele spre asfințit, așa să se întoarne toate urile și toate făcăturile, să se ducă pe capu' cui le-o zvârit, pe cea curvă de câne, care nu le vrea lor de bine, care-s di la toate datile lor, di la toate suratile lor; de-s farmeci urâte, de-s farmeci împutite, de-s farmeci di la vecini, de-s farmeci di la străini, de-s farmeci țâpate, de-s farmeci aruncate, cum cu apă de asta s-or spăla și 'or gusta, să sară, să răsără ca argintu' strecurat, ca auru' de curat, cum Dumnezeu i-o lăsat; Descântecu' di la mine, leacu' di la Bunul Dumnezeu și di la Maica Preceastă; Doamne, pune-ți mila, unde pun eu mâna; dintr-aiesta ceas, să-i deie Dumnezeu leac și v[e]jac.

(Cules de Antonia Marica de la Ana lui Cifor – Leșu, jud. Bistrița-Năsăud)

În loc de concluzii

Religia ocupă un loc important în preocupările comunității românești. Toate celelalte fenomene, atât cele care privesc ordinea materială a lucrurilor, cât și cele care privesc ordinea lor spirituală, sunt străbătute de religie ca un fir nevăzut. Sarcina religiei rămâne, printre altele, de a organiza viața omului și a comunității după anumite reguli.

De ce magia este alăturată religiei este o întrebare pusă în multe studii de specialitate din domeniul sociologiei religioase și al etnologiei, dar nu numai. În cadrul realității comunității la care ne referim, există o conviețuire între cele două categorii de activități – religioase și magice. Rosturile magiei, spre deosebire de cele ale religiei, vizează viața materială a cuiva, sănătatea oamenilor, a vitelor, rodnicia pământului lucrat, a livezii, bună starea casei ș.a. O limită materială precisă nu poate fi trasă, întrucât întrepătrunderile între religie și magie continuă să existe firesc. Biserica, mai ales cea rurală, practică două categorii de fapte. Pe de o parte liturghia duminicală, a cărei rânduială are un caracter oficial mai pronunțat, iar pe de altă parte, înfăptuiește o

seamă de activități religioase care privesc viața omului în deosebitele sale vârste și situații specifice, de la naștere și până la moarte, dar și cele care apar în legătură cu casa și îndeletnicirile sale zilnice. Acestea au o rânduială tradițională mai pronunțată și un caracter local arhaic. Biserica supraveghează sau îngăduie o seamă de credințe și acte care, deși nu au un caracter creștin, sunt apropiate ca natură. Este vorba despre o întreagă serie de mituri și practici trecute în folclor sub numele de credințe și superstiții populare, iar în teologie sub numele de credințe și obiceiuri păgâne.

Trecând peste categoria vrăjitorilor specializați, care, de obicei, inspiră teamă și respect câteodată, țăranul, în general, este înclinat, dacă nu stăpânit, de o seamă de superstiții, reprezentări și practici care trebuie privite cu seriozitate. Chiar atunci când el este un profund credincios, când legătura sa cu biserica este temeinică, țăranul român nu iese în întregime de sub stăpânirea magiei și influenței pe care o au practicienii acestei activități. De obicei, mentalitatea generală a satului românesc respinge din magie tot ce are ea ca putere distructivă și acceptă tot ce are pozitiv și creator. „A fura umbra cuiva”, „a lua mana vacilor” sunt acte de magie pe care mentalitatea religioasă a țăranului nu o poate accepta. De aceea, cei care practică o astfel de magie sunt socotiți în afara comunității religioase, ca având legături cu spiritele rele. Dar oricare țăran, oricât de credincios ar fi, acceptă și practică un descântec sau un rit care privește abundența rodului din câmp. Magia, în afară de rare excepții, apare ca o activitate complementară a celei religioase, în forme atenuate și evoluat, cu scopuri tot mai înalte, recreatoare, deși vizează ordinea materială a lucrurilor.

UNDE NE SUNT TRADIȚIILE?

cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE

Motto:

„Tradiția vine dintr-o succesiune de modernități care nu-și neagă proveniența”.

(„Tabor”, nr.9, dec. 2010, p.52)

Cândva, viața țăranului a curs lin printre malurile sigure ale tradițiilor și obiceiurilor, ale miturilor și poveștilor, ale doinelor și bocetelor, fiecare om având locul său precis în colectivitate. Sufletul îi era deschis ca cerul deasupra satului său, care includea un întreg Univers, fiind, în sens propriu, un **axis Mundi**. A auzit, desigur, că dincolo de dealuri există o altă lume, că drumurile duc uneori spre orașe îndepărtate sau spre alte țări cu alte graiuri, dar sufletul său a pornit rareori spre acele zări. Fiindcă viața sa doar aici era întreagă și numai aici merita să o trăiască. Atunci, în acele timpuri, s-au zămislit adevăratele comori ale folclorului literar românesc.

Trebuie să spunem că județul Bistrița-Năsăud are motive să se mândrească cu câteva nestemate nepereche: clopul cu păun și pieptarul cu ciucuri, opincile (care și azi continuă să se confecționeze la Runc), teatrul din Șanț care a generat o specie aparte a teatrului folcloric: **teatrul nescris**. Să nu uităm că, potrivit ultimelor cercetări în domeniul folcloristicii, „Miorița” nu s-a născut în Vrancea (cum credeau V. Alecsandri și A. Russo), ci la poalele Inelui rodnean (cf. Adrian Fochi).

Iar „horea cu noduri”, cea pe care rapsodul Grigore Leșe o crede lăpușană, tot aici s-a născut. Rapsozi ca Nastasia Costin (Breaza) sau familia Purja (Târlășua) dovedesc cu prisosință acest lucru.

În ultimele decenii ale pândalnicului veac XX, însă albia parcă a fugit de sub apă și numai bunul Dumnezeu știe ce va deveni: mocirlă, sau șipot cristalin de izvor sau poate cascadă. Ritualurile, tradițiile, datinile și obiceiurile care au hotărât modul de viață, sunt din păcate, pe cale de dispariție și numai încrâncenarea și neostoirea unor intelectuali din lumea satului le mai păstrează și valorifică pe aici-pe colo. Folclorul rural se descompune sub ochii noștri, și parcă țăranul nu mai vrea să fie țăran. Se

desparte de toate și de tot ce înseamnă tradiție cu o grabă ce pare să recupereze o întârziere de secole, încercând să devină părtaș la viața „domnilor”. Ca un adolescent își dezbracă hainele parcă prea strâmte, sau poate prea largi și își leapădă copilăria. Degeaba îi ții calea și încerci să-i explici că acea copilărie însemna Paradisul. Lui nu-i mai trebuie și, dacă nu-i mai trebuie, probabil că are dreptate. Țăranul a fost atins de suflarea Necunoscutului care-l atrage ca un magnet. Chiar dacă a rămas în sat, a lăsat, sufletește, deja în urmă, satul etern privit cu atâta nostalgie de poeți și filosofi.

Țăranul român nu mai are azi nimic din ce-l caracteriza cu un secol în urmă. Și-a pierdut costumul, și-a pierdut ceramica, și-a uitat tradițiile. Și-a pus flori mari, roșii pe cergă, a schimbat culorile casei și de câțiva ani și-a pus termopane. Ba chiar lifturi în casele puternic drapate cu „Răpirea din Serai” sau cu tigrii bengalezi. (Vezi și casele tip „vapor” de la Ciceu Mihăiești).

Dacă ne referim la țărănime, principalul constructor și păstrător și vehicul al tradițiilor în istoria noastră, constatăm cum s-a vorbit și se vorbește mult în vremea din urmă, îndeosebi începând cu a doua jumătate a secolului trecut, despre *distrugerea țărânimii*, de pierderea tradițiilor ei. Unii au privit acest sfârșit, destul de abrupt, cu indiferență și superioară detașare, ca pe o evoluție de neevitat. Alții, dimpotrivă, suferă și plâng amar. Realitatea este că tradițiile sunt constitutive unui mod de viață și exprimării coerente majore a acelui mod de viață. Schimbarea modului de viață duce la pierderea tradițiilor pe care le-a generat și care l-au însoțit, iar pierderea tradițiilor va conduce la o pierdere a vechii identități țărănești. Se poate constata lesne că *țărânimia care rezultă după dispariția acestor tradiții este alta decât cea de dinainte*. Gravitatea situației poate proveni din aceea că nu se pun în loc tradiții cu aceeași încărcătură spirituală ca cele ce se pierd, că apar tot felul de *false tradiții* care sărăcesc ființa și o expun destrămării. Diferența majoră între falsele tradiții și tradițiile adevărate este că cele dintâi pot fi imitate sau mimate. Este cazul, printre altele cu manifestările absolut jalnice (de jeluit!), după 1989, în legătură cu „sărbătorile” de Halloween și Valentine’s day, la noi în ultimii ani. Mai nou și Oktoberfest, și St Patrick (numai partea cu berea, fără nici o legătură cu admirabilul Sfânt Patrick al irlandezilor). Tămbălău mare și găunos, în jurul unor „evenimente” mimetice, complet lipsite de conținut spiritual.

Totuși la noi, insule de păstrare mai accentuată a tradiției mai există. Este drept, tot mai puține, mai rare, mai restrânse. Mai păstrătoare sunt zonele mai izolate. Dar izolarea este tot mai puțin posibilă. Omul veacului al XXI-lea pătrunde în toate cotloanele, din păcate, cel mai adesea, murdărind și pângărind natura și spiritele.

Ar fi de observat și *folosirea abuzivă a cuvântului tradițional* în timpul nostru, conținutul lui fiind, într-o mare măsură, deturnat și cantonat în zone periferice. Se spune, constant și abundent: viață „tradițională”, bucătărie (gastronomie) „tradițională”, tot soiul de produse „tradiționale”, leacuri „tradiționale”, obiecte produse prin meșteșuguri „tradiționale”, icoane pictate „tradițional” etc. Tot așa, de Crăciun se mănâncă „tradiționalele” produse de porc (îndeosebi sarmalele sunt considerate a fi cele mai reprezentative) și „tradiționalul” cozonac, de Paști „tradiționalul” miel și „tradiționalele” ouă roșii, la Anul Nou ni se spune „tradiționalul” „La mulți ani!”. Se folosesc adesea, în varii ocazii, dar îndeosebi la spectacole folclorice, costume „naționale”, în fond foarte palide umbre, butaforice, despiritualizate, a ceea ce a fost portul tradițional. Avem de a face tot mai mult cu tradiții ținute pe scenă, descărcate de conținutul lor spiritual, existențial, devenite spectacole (dansuri, obiceiuri, colinde, chiar și nunți). În același fel pot fi private *manifestările de tip târg*, care și-au pierdut vechiul parfum al firecului și au devenit toate otova, propunând aceleași mărfuri industriale ca la periferia orașelor. În ceea ce privește produsele alimentare tradiționale, ar fi de observat cum cele care erau cu adevărat tradiționale, provenind direct din gospodăriile țărănești, sunt, practic, ostracizate sau chiar interzise, fiind înlocuite cu „produse tradiționale” făcute, de fapt, pe cale semiindustrială, supuse tuturor exigențelor și prefacerilor acestui tip de produse (conservanți chimici, îndeosebi), impuse de Uniunea Europeană. Cu alte cuvinte, avem de a face, de cele mai multe ori, cu o mai mică sau mai puțin mică înșelătorie, atunci când produsele sunt falsificate, în fel și chip. Tot așa, este de observat că după ce mai mulți români și-au dorit și au căutat spre cumpărare produse agricole (îndeosebi legume, zarzavaturi și fructe) de tip occidental, foarte arătoase, acum, după ce și-au dat seama că sunt lipsite de gust și destul de nesănătoase, le caută pe cele vechi românești, care aveau aceste calități. De aceea, pe tarabe, în dreptul acestui tip de marfă apare foarte adesea scrisă indicația „românesc” din păcate de prea multe ori înșelând, căci se vede cu ochiul liber că nu e așa. Și mai rău este însă faptul că multe dintre vechile soiuri de legume și fructe s-au pierdut, între timp, irecuperabil.

Ne-am obișnuit să vorbim despre tradiție. La singular. Ea nu există. Și nici nu a existat. Nu a fost niciodată o singură tradiție, ci mai multe. Tot ele, tradițiile, s-au transformat în timp. Lent, dar sigur și ireversibil. Cultura populară caracterizează omul și trebuie să-i răspundă nevoilor imediate. Arta populară s-a construit pe șabloane, pentru că omul simplu a fost mereu învățat să respecte regulile comunității în care a trăit. Variațiuni în creația populară materială sunt puține și, de obicei, fiecare element

are semnificația proprie. Motivele tradiționale formează un limbaj și prin fiecare creație se spune ceva anume.

România a rămas mult în urma țărilor din Europa de Vest din cauza evenimentelor istorice care nu au avantajat dezvoltarea culturii așa-zis „înalte”. Dar oare, această „rămânere în urmă” n-a fost și una benefică? De aceea n-am ajuns încă în situația țărilor de Europa de Vest, nevoie azi **să reînvețe**: polca, mazurca sau waltzerul! Marii noștri creatori s-au inspirat tot din cultura populară. Criticii au supralicitat. Și bine au făcut. Pe Eminescu l-au lăudat că s-a inspirat din genialitatea omului simplu și l-au transformat în emblemă. Avem nevoie de embleme pentru a răspunde pozitiv la „raportul în fața lumii culturale”.

Trist, dar adevărat. Ce ne-am face fără Eminescu? Și ce ne-am face fără Brâncuși? El s-a inspirat din arta Gorjului. Iar arta Gorjului și a altor județe e acum prezentă doar la muzee și mai puțin în realitate. A mai rămas și în câteva sate, dar în cele mai multe cazuri doar pentru că oamenii sunt mândri de geniul lor. Asta au aflat însă de la oamenii de cultură, care au prelungit forțat viața unui muribund: **tradiția**. Nu e departe ceasul în care nepoții noștri vor putea admira un costum popular doar la muzeu!

Ruptura de tradiție este evidentă Acasă pentru omul colectivității folclorice românești înseamnă ființarea într-o realitate spațială consacrată și tridimensională: pământul-părinte sub tălpi, în sânul căruia zac osemintele înaintașilor, satul natal, adecvat uimitor formelor de relief, și casa mare, adică cupola cosmică cu cerul senin ca laptele (...). Unitatea ce se stabilește între uman și cosmic elimină sentimentul singurătății, al înstrăinării, omul simțindu-se o parte integrantă activă a universului. Spațiul tradițional urma o lege pe cât de simplă, pe atât de puternică în efectele ei: casă lângă altă casă, învecinare lângă altă învecinare. Centrul casei țăranului român a fost întotdeauna VATRA. Dar pentru omul societății tehnologizate? Casa a devenit LOCUINȚĂ de tip vilă, VATRA a devenit șemineu sau...încălzire centrală, gardulețul care separă căsuțele de la țară a devenit zid masiv, despărțitor și niciodată permițând intrarea pe proprietate. Tocmai aici găsim marea criză a locuirii omului contemporan: a înlocuit CASA cu PROPRIETATEA, a spart adică orice conștiință a colectivității și s-a abandonat total individualității; nu învecinare, ci despărțire, nu apropiere, ci îndepărtare, nu minimum necesar, ci maxim confort, cu orice preț.

Se întâmplă însă și un *paradox*: cetățeanul este din ce în ce mai bolnav și are nostalgia rusticului și a naturalului. Este aproape de domeniul absurdului ceea ce se întâmplă în intențiile ființei cetățene de a recupera ceea ce a avut prin naștere dar a

ratat din îngâmfare: *natura*, *naturalul* și *naturalețea*. Societatea orașului ar fi trebuit să înțeleagă că a pierdut prin lumea satului ca reflectare a naturalului un colț de paradis și, așa cum s-a întâmplat la căderea din grădina Edenului biblic, omul va tânji după paradisul pierdut! Nu putem pricepe altfel, bunăoară, gestul orășeanului de a crea în mijlocul curților imense ale marilor vile (palate!) un colțișor de natură...ne-natural. Mici pajiști artificiale, spații imitând până la granița kitsch-ului arhaicele fântâni cu cumpănă, grădini încărcate de pomi ornamentali piperniciți imitând adesea hidos suplețea arborilor odinioară aflați în pădurile noastre, statuete din ipsos reprezentând câprioare, iepurași ori veverițe sau imitând ciobani conducându-și mioarele pe culmi blânde (realizate din carton!) ori mici podețe arcuite peste firicele de apă stilizând traversările arhetipale ale omului tradițional peste râuri spre a câștiga putere spirituală. O naturalețe pierdută este încropită în grabă în mijlocul unei lumi citadine compusă din betoane și blocuri masive de piatră. Grav este că din spațiul citadin au dispărut toate elementele care mai puteau fi socotite *peisaj*, spre a se lăsa loc elementelor utile, mijloacelor de existență care compun...*environment*-ul. Degradarea semantică este ea însăși stringentă: de la LOC, s-a derivat PEISAJUL ca intermediar și s-a ajuns la acest termen fără țară și fără identitate, ENVIRONMENT. Cultura urbană este, din ce în ce mai mult, o subcultură...

Și unde e autenticitatea? S-a păstrat în câteva locuri. Din diverse motive. De obicei s-a păstrat în acele sate unde electricitatea a ajuns mai greu. Sau unde transporturile nu s-au putut face din cauza drumurilor inaccesibile. Ca în Munții Bucovinei. Aici și oamenii au avut un cuvânt decisiv, pentru că s-au opus schimbării mai mult decât alții. Și acum se mai construiesc în orașele bucovinene case din lemn. Dar asta se întâmplă pentru că lemnul a rămas cel mai accesibil material de construcție pentru omul de rând. Iar tehnica tradițională este genială, simplă și singura care îi apără pe oameni de frigul iernilor cu temperaturi de -30⁰Celsius.

Tot în părțile nordice ale țării, oamenii merg duminică la biserică, unii îmbrăcați în costume populare. Nu-i obligă nimeni. O fac pentru că așa „au apucat”, pentru că nu au unde să se ducă duminică și pentru că o cămașă tradițională este și frumoasă, și adecvată. Probabil vor renunța curând la ele, deoarece s-a schimbat clima și în nordul țării. Dar ei și-au modificat tradițiile înaintea celorlalți, prin influențele austriece și ucrainene. Au adoptat ce le-a fost de folos. Același lucru se întâmplă acum în restul țării, dar parcă într-un ritm alarmant de accelerat. La început perdelele de Pașcani în locul poalelor și culorile palide la pânzături, în locul **roșului** aprins sau **galbenului solar** și al pânzei țesute în casă.

După 50 de ani de regim comunist, care a impus fenomene precum navetismul, urbanizarea, industrializare și colectivizarea, toate forțate, omul simplu a fost nevoit să se adapteze. Doar așa putea supraviețui.

„Tradiția” despre care se tot vorbește nu mai există. A murit!

Tradițiile românilor se conservă în noutatea kitsch și se vor tot transforma cât timp satul românesc va rămâne o realitate vie. Faptul că acest sat este marcat de kitsch poate fi considerat însă și un semn bun. Așa spun și etnologii! Înseamnă că țăranul român încă există și a rămas tradițional. Să nu uităm că în urmă cu numai 30 de ani, folosirea paietelor la zădii (de influență vestică) era considerată ca un **kitsch**, pentru că azi să constituie **tradiție** pe Valea Someșului Mare și a afluenților. Singurul kitsch care este condamnat de specialiști în acest caz este “tradiționalismul” forțat, deoarece reprezintă încercarea de a reînvia un mort care a fost îngropat cu mulți ani în urmă, devenind o relicvă fosilizată.

Atunci când este o minciună, „tradiția” devine kitsch.

De fapt, drama adevărată, este aceasta: transformarea țăranului român într-o **corcitură**, distrugerea unui stil de viață vechi de când lumea, printr-un **spoi de modernitate**, difuzorul și televizorul și mai recent internetul: adâncindu-se în schimb sărăcia, prin egalizarea tuturor, în urma colectivizării. Plecarea generațiilor tinere la oraș- acei deșărădăcinați, care n-au reușit nici acum, după cinci decenii, să se integreze, păstrând obiceiuri țărănești într-un mediu de cu totul alt tip, devenind **pătura socială ce populează mahalaua de azi a orașelor românești** – a venit să completeze **distrugerea temeinică a unei clase sociale**, ce constituia cândva un motiv de mândrie pentru această țară.

Problema raportului dintre **tradiție** și **modernitate**, atât de dezbătută astăzi, poartă în trena ei o serie de **alte întrebări**, dintre care importante sunt și acestea: **Ce se mai păstrează astăzi din tradițiile noastre vechi? Sau, ce ar trebui păstrat în continuare?** Care este tendința raportării la aceste tradiții în viitorul mai apropiat și mai îndepărtat? În ce măsură o părăsire tot mai accentuată a lor poate conduce la o alterare gravă a ființei, la alienare? Sau, dimpotrivă, în ce măsură rămânerea în prelungirea lor poate conduce la o neadaptare la imperativele lumii contemporane, cu consecințe în planul existenței practice imediate?

Pledează pentru înscrierea păstrătoare în tradiție faptul că, așa cum am arătat, ea are un **evident caracter de moștenire**, teaurizează viață și experiențe de viață la nivel comunitar. Acestea au construit și consolidat ființa unui neam viețuind într-un loc, pus de Dumnezeu să răspundă unor încercări existențiale, adesea extrem de

dificile. Ca atare, ea reprezintă *un soi de testament* care se cere asumat și valorificat prin trăire. Faptul că tradiția este moștenită, că vine de la moșii noștri, de la cei de dinainte, implică și faptul că noi înșine suntem datori să păstrăm și să adăugăm acestor moșteniri (prin trăire și reflecție, desigur) bunele noastre experiențe de viață, rezultatul izbânzilor spirituale, să devenim „moși” și „strămoși”, să fim verigi valabile în lanțul istoriei, cu triplă responsabilitate: față de trecut, față de prezent și față de viitor. În fond, tocmai aceasta dorește și face **tradiția: adună prezentul și viitorul într-un perpetuu prezent**. Viața înseamnă prezent. Ce nu este prezent este mort, inexistent sau iluzoriu pentru ființă. Tradiția ajută să depășești uitarea, să eviți pierderea câștigurilor perene ale umanității, provenite din legătura perpetuă cu Dumnezeu. Ca oameni care căutăm să ne înscriem într-o tradiție, s-o afirmăm prin trăirea noastră și s-o continuăm, ne punem problema a *ce și cum să transmitem*, astfel încât să nu alertăm sau chiar să ucidem ceea ce s-a păstrat viu și proaspăt până la noi, dar, în același timp, să avem și un mod de spunere viu și proaspăt, care să ajungă la cei care ne însoțesc sau ne urmează. Transmiterea nealterată și mereu proaspătă a ceea ce ai primit, este lucrarea celor maturi spiritual, a celor căliți prin trecerea prin încărcări de tot felul, de la cele ale istoriei comunitare la cele ale propriei vieți.

Este, totuși, destul de clar că tendința de pierdere a tradițiilor va continua și chiar se va accentua. Însuși Hristos ne-a avertizat în acest sens: „*Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi El oare credință pe pământ?*” [Luca 18,9]. *Credință înseamnă și tradiție*. Cele ale culturii materiale sunt mai întâi și mai lesne pierdute, dar pierderea celor ale culturii imateriale ne lovește parcă mai tare. Progresul tehnologic tot mai rapid, dar și tumultul vijelios al timpului, bombardamentul informațional la care este supus omul contemporan, fie el și de la sat, toate acestea fac ca să nu mai fie nici răgaz și nici disponibilitate pentru lucrarea îndelungată și cu caracter de unicat pe care o presupunea realizarea obiectelor țărănești tradiționale, de orice fel ar fi fost ele (port, țesături, lemn, ceramică ș.a.). Și dacă mai funcționează astăzi unele meșteșuguri tradiționale, ele au un caracter de artizanat, sunt în mare parte umbre palide a ceea ce se făcea odată, produc cel mai adesea obiecte care, altădată utilizare, acum capătă o destinație palid decorativă. De aceea vechile obiecte, devenite nereproductibile, au căpătat o valoare patrimonială tot mai mare și pleacă spre muzee de resort sau spre colecții private, uneori în străinătate.

Necesitatea continuității prin tradiție este vitală, în timp ce, dimpotrivă, ruptura înseamnă sinucidere. Respectul față de tradiție face posibilă această continuitate. Și tradiția binemerită acest respect. Ea ne-a adus cu bine până aici și ea ne poate sprijini

spre a merge mai departe. Fără să rătăcim drumul și fără să ne pierdem pe noi înșine. Dimpotrivă, ne ajută să ne descoperim și să ne punem în valoare darurile. Ne ajută la păstrarea unei corecte ierarhii a valorilor morale, etice, estetice. Chiar dacă, lipsite de însoțirea unei exprimări culturale materiale pe potrivă, tradițiile vor fi în parte, în înveșmântarea lor, sărăcite, ele se cer totuși perpetuate, îndeosebi cele ale culturii imateriale, căci este posibil. Anume sunt păstrate și trăite valorile spirituale ale tradițiilor, modalitatea lor de intensă comunicare cosmică și personală cu Dumnezeu.

Adevăratul țaran român nu mai este, el a fost înghițit de o istorie care nu l-a încăput, iar despre renașterea lui acum, în mileniul trei, nu cred, din păcate, că mai poate fi vorba, decât într-o **viziune sentimentaloidă**, de a cărei autenticitate nu putem decât să ne îndoim.

Despre caracterul țaranului român se vorbește mai puțin. Întotdeauna au existat ierarhii în satul tradițional. **Gospodarii au simțit mereu nevoia să-și arate bogăția**. Prin vestimentație, arhitectura casei, obiectele din gospodărie, numărul animalelor, întinderea pământului deținut. Iar la târgurile tradiționale de fete, prin numărul banilor din salba viitoarei mirese. Salbă care spunea totul despre zestre.

La unele dintre ele au fost obligați să renunțe în comunism. Dar **nevoia de ostentație** a rămas. Sunt aceiași oameni și urmașii lor. Nu se putea scoate din mentalitatea românului o obișnuință moștenită de la strămoși. După decembrie 1989, oamenii au intrat în contact cu minunatul kitsch viu colorat, înflorat, fosforescent sau fluorescent importat din Turcia și China. Făcături ieftine, prin care pot ieși în evidență cu minimum de efort. Le-au adoptat foarte repede. Era normal să se întâmple așa. Kitschul răspunde nevoilor imediate ale omului simplu. Frumusețea superficială a castroanelor roz de plastic, ornate cu floricele viu colorate, a înlocuit vasele de ceramică. Meșterii lucrează doar pentru necunoscătorii "căutători de tradiții", care cumpără orice atunci când vor să se laude cu obiecte autentice de cultură populară. Asta i-a determinat pe români să mai modifice puțin tehnica și ornamentele creațiilor originale.

Dar și acest fenomen a început tot în comunism. Atunci când regimul a găsit de cuviință să încurajeze „tradiția”, încercând să evite revoltele. La noi s-a instituit un soi de „comunism naționalist”. Un hibrid kitsch-os între stalinism, național-socialism german și legionarism. S-a renunțat parțial la proletcultismul „clasic”, punându-se bazele unuia de fond așa-zis „tradițional”. Evident, exagerat. Așa au devenit costumele populare kitsch, pentru a „corespunde” cerințelor platourilor de filmare, iar muzica populară a fost „adaptată” și transformată atât de mult, încât aproape nimic din ce se

cântă astăzi nu mai e autentic. Etnomuzicologii au reușit să mai facă unele înregistrări pe teren, conservând în arhive câteva creații populare care să se poată studia la cursurile de specialitate. Restul s-a pierdut pentru totdeauna.

Țăranul român de astăzi știe că muzica populară este cea înregistrată pe discuri, difuzată pe posturile de radio și televiziune locale. Noutățile aduse de fabricanții comuniști de „tradiții” au fost **melismele** – adică înfloriturile muzicale – și combinațiile de elemente din registre diferite. Cântecul vocal nu era combinat cu instrumentul decât foarte rar. Nu au existat „orchestre” de muzică populară, iar melismele erau specifice doar câtorva zone din țară. „Esteților” li s-au părut însă mai interesante, mai expresive și s-a trecut la producția de serie a kitschului popular. De la melismele comuniste până la cele orientalo-maneliste a fost doar un pas. Făcut după '89, fără ca românul simplu să simtă măcar că este agresat. Să fim bine înțeleși, ne place muzica lăutărească autentică (Dona Siminică, Fărămiță Lambru etc.), ne place muzica orientală de calitate (cea pentru care D. Cantemir „a inventat” chiar o transcriere), dar de aici până la hibridul camilo-struțesc interpretat de un Adrian Copilul Minune sau de Salam este o cale foarte lungă parcursă, din păcate, într-o perioadă prea scurtă de timp.

Să nu uităm și contribuția, mai mult sau mai puțin dezinteresată, a unor oameni de specialitate (dirijori, compozitori, aranžori, orchestratori) în impunerea unor anumite zone etnofolclorice în mass-media: Maramureș (prin frații Petreuş), Banat (Tiberiu Ceia) sau Bihor („Floricile”), în dauna altor zone etnofolclorice, cel puțin tot atât de autentice și competitive.

Așa a „reușit”, de altfel, un foarte bun șef de orchestră, de a face dintr-un splendid cântec de muncă din zona Năsăudului (interpretat de Maria Butaciu) un șlagăr cu iz maramureșano-bihorean.

Nu au scăpat nici celelalte elemente caracteristice ale culturii românești. Frumos lăcuite, regulamentar ornate, vasele, costumele, dansurile, covoarele, țesăturile, obiectele de lemn s-au produs artizanal pentru a aduce beneficii comerțului Republicii Socialiste România. Și așa au dispărut generațiile de meșteri cunoscători într-ale tradiției și s-au născut alte generații de fabricanți de kitsch organizat. Câte ceva a mai rămas totuși prin unele sate izolate spre nădejdea noastră, pentru că, nu-i așa, speranța moare ultima. Și atunci devine firească întrebarea:

Cine-l poate ajuta pe țăran dacă nu intelectualul, cine veghează asupra sa dacă nu el? În concertul atâtor instrumente, intelectualul trebuie să cante doar aria adevărului etern. Suntem bogați pentru că datorăm multe satului, dar vai, suntem

săraci, pentru că nu știm încă în ce fel să ne plătim această datorie. Și nu trebuie să facem altceva decât să privim spre rădăcină, spre acei bărbați ce au fost cu adevărat pilduitori dascăli ai nației române. Și totuși, încă nu este prea târziu „ceasul etnografic” indicând ora 23:58! Să ne bazăm însă pe zicala: „Dă, Doamne, mintea de pe urmă a românului”. Altfel, vom fi nevoiți să ne întrebăm, alături de Vlahuță: „Unde ne sunt visătorii?”. Pentru că... vrem sau nu, încă o dată, trebuie să-i acordăm credit lui Eugen Lovinescu care spunea că departe de a păși în pragul Europei cu mâinile goale, pășim: „nu numai cu posibilitățile unui suflet original, și ca fond, și ca formă, ci și cu afirmații categorice, solidare între ele, dar diferențiate în cromatica culturii universale”.

HÂZII MEI

Nicolae BĂCIUȚ

Dacă era ceva mai fascinant în copilăria mea, între sărbătorile de iarnă, cu siguranță „Hâzii” stau pe primul loc. Pentru că aceea era vârsta ideală să dorești să fii cineva, altcineva.

Putem căuta/găsi semnificații laice/religioase acestui obicei singular în zonă, aș spune, prin datele lui particulare din Chintelnice, unic! Sigur, percepția peste timp a obiceiului a suferit inevitabile modificări, dar el a rămas în centul atenției publice, presa exploatând mereu evenimentul, aducând Chintelnice, altfel un sat blând și bun, cuminte, cum se zice, în prim-planul mediatic al sărbătorilor de iarnă.

Pentru cei din generația mea, copiii anilor șaiszeci, fascinantă era masca. Costumația era în plan secund, oricum, ideea nu era să ne îmbrăcăm frumos, ci să fim „hâzi”. Noi improvizam costumația, întorceam haine pe dos, cei mai în vârstă însă umblau la subtilități, iar cea mai înspăimântătoare mască pentru noi era cea a Morții, fața ei fiind cu dinți de cartof, iar „fondul de ten” era făina albă de grâu. Și azi mai am în adâncul sufletului imaginea acestui personaj care intra în casa noastră, chiar dacă, mai târziu, am aflat că „Moartea” era doamna Stela, o urmașă a preotului, cărturarului Grigore Pletosu, care locuia în vecini de noi.

Arta supremă a „Hâzilor” era să nu fie descoperiți, chiar și atunci când vorbeau, fiindcă, de regulă „Hâzii” erau și muți, pentru a nu se deconspira. Adevărul e că atunci, în lumea satului nostru, toată lumea cunoștea pe toată lumea, de la mic la mare. Pentru femeile mai în vârstă, „Hâzii” erau și un bun prilej de a inspecta casele altor femei, să vadă ce mai au nou în casă, cum stau cu... ordinea și curățenia.

„Hâzii” mergeau din casă în casă. Cei mici primeau mere, nuci, colaci, iar cei mai în vârstă primeau și de băut. Erau două variante pentru a putea bea: „Hâzii” se întorceau cu spatele și ridicau „obrăzarul”, confecționat de regulă dintr-o bucată de cearșaf, să se umezească și să țină apoi rece.

În ziua de Bobotează, la biserică, se discuta despre „Hâzi” și se încerca identificarea acestora. Impresionante erau nunțile făcute de „hâzi”, care veneau cu un alai impresionant în casă.

Orice încercare, iar tentații existau, de a afla cine e sub „obrăzar” era taxată, uneori chiar cu duritate. Rareori, cetele de „hâzi” se încăierau pe uliță. Oricum, nimeni nu se culca decât spre dimineață în ajunul Bobotezei, „Hâzii” fiind așteptați până la zi.

Nu știu cum sunt „Hâzii” de azi la Chintelnic, nu i-am mai văzut de ani buni, ai mei însă erau minunați, erau... frumoși.

V. FILOLOGICA

ȚIGANIADA – O Scriere unicat în literatura română

Ion BUZAȘI

Deși a scris lucrări istorice și lingvistice ca și ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, Ion Budai-Deleanu rămâne în literatura noastră prin poemul *Trei viteji* și, mai ales, prin epopeea eroi-comică *Țiganiada*. Ea este un unicat în literatura română, fiind singura epopee reușită (încercările de mai târziu, din epoca romantismului românesc, datorate lui Ion Eliade Rădulescu, *Mihaida*, D. Bolintineanu, *Traianada*, ș.a.) sunt și neizbutite din punct de vedere artistic, și neterminate. Scrisă în jurul anului 1800, *Țiganiada* a avut un destin vitreg în literatura română pentru că a rămas aproape trei sferturi de veac în manuscris.

Epopeea este o specie epică de amploare în versuri, cu numeroase personaje, intrigă complexă, cu acțiune pe mai multe planuri, care narează întâmplări eroice, legendare, istorice, la care iau parte și forte supranaturale. În antichitate se considera definitorie pentru epopee interferența planului fantastic cu cel real, iar din punct de vedere al formei, folosirea hexametruului (versul compus din șase picioare metrice: patru dactili, doi trohei). Compozițional, epopeea debutează cu invocația către muză („Cântă, zeiță, mânia ce-aprinse pe-Ahil Peleianul/ Patima crudă ce-aheilor mii de amaruri aduse... „), căreia îi urmează expozițiunea, narațiunea și deznodământul. Există mai multe feluri ale epopei: *eroică* (*Iliada* și *Odiseea* de Homer), *istorică* (Voltaire, *Henriada*, I. Eliade Rădulescu, *Mihaida*), *filosofico-religioasă* (Dante, *Divina Comedie*, Milton, *Paradisul pierdut*), eroi-comică (I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*).

În epopeea eroi-comică aspectele eroice se îmbină cu cele comice. Afectând tonul eroic și stilul nobil, înalt, epopeea eroi-comică le utilizează în evocarea unor personaje și întâmplări vulgare.

Vlad Țepeș se hotărăște să dea libertate Țiganilor, pământ și să-i înarmeze ca să-l ajute în lupta împotriva turcilor. Țiganii înarmați cu uneltele meseriei lor defilează prin fața domnitorului. Satana însă o răpește pe Romica, iubita unui Țigan tânăr, Parpangel, care pornește în căutarea ei. Pribegind multă vreme, el ajunge la Cetatea Neagră, la o curte vrăjită, unde se află și o seamă de boieri munteni, ademeniți de Satana pentru a slăbi puterea lui Vlad Țepeș. Curtea nălucită dispare ca prin farmec, iar

Parpangel o pierde din nou pe Romica. Se întâlnește, însă, cu viteazul Argineanu într-un loc de unde curg două izvoare: unul dătător de putere și vitejie, altul moleșitor. Argineanu bea din izvorul cu apă moleșitoare, iar Parpangel din cel dătător de putere și devine un viteaz fără seamăn, băgând spaima în oastea turcească. Căzând însă de pe cal, rămâne o vreme amețit și visează o călătorie în iad și în rai. Este readus la viață de către mama sa, Brândușa, o vrăjitoare vestită, și se căsătorește cu Romica, iar la nunta sa povestește ȝiganilor ce a văzut în iad și în rai.

Între timp, Satana și sfetnicii săi hotărăsc să-i ajute pe turci ca să-l învingă pe Vlad Țepeș. Dar nici sfinții nu se lasă mai prejos și vin în ajutorul românilor. Vrând să încerce curajul și loialitatea ȝiganilor, Vlad Țepeș vine în tabăra acestora cu o parte din oștenii săi, deghizați în turci. Înfricoșați, ȝiganii cer iertare spunând că „numai Vlad-Vodă este de vină”. Dar când apar turcii cu adevărat, crezând că sunt tot munteni, se luptă cu vitejie, reușind să-i alunge. Tandaler, unul din conducătorii ȝiganilor, îi învață să se lupte cu ochii închiși, astfel ajung să se războiască și cu o cireadă de boi. Greșind drumul, nimeresc în tabăra părăsită a turcilor, unde spre marea lor bucurie, dau de o mulțime de bucate. Liniștiți în privința proviziilor, pot, în sfârșit, să înceapă lungi dezbateri despre forma de guvernământ potrivită pentru țara lor. Văzând că dezbaterile se prelungesc fără nici un rost, se hotărăsc să trimită delegați, oameni mai învățați dintre ȝigani, care să argumenteze forma cea mai bună de guvernământ: aceștia sunt Baroreu (care propune monarhia), Slobozan (care propune republica) și Janalău (care propune o formă de guvernământ mixtă, un fel de republică monarhică sau de monarhie republicană). Dezbaterile ȝiganilor se prelungesc, spre nerăbdarea gloatei de rând, care, întăritată, vine la acest sobor, vociferează, se întrerup, se apostrofează și, în cele din urmă, se iau la bătaie.

Vlad-Vodă este trădat de boieri și, la sfatul unui înger de-al Domnului, se hotărăște să plece în pribegie, înțelegând că nu a venit încă ceasul libertății pentru poporul său. Lupta lui pentru libertate națională este continuată de tânărul și viteazul Romândor, căruia mulțimile însuflețite de dorul libertății îi spun: „Du-ne – strigând – măcar în ce parte/ Ori la slobozie, sau la moarte”.

Epopeea eroi-comică a lui Ion Budai-Deleanu este precedată de un Prolog, în care, înaintea lui Mihail Kogălniceanu din Introducție de la „Dacia literară”, regretă că literatura noastră până atunci nu s-a inspirat din trecutul istoric, înfățișând faptele

glorioase ale unor domnitori români. De mare importanță pentru înțelegerea Țiganiadei este „Epistolia închinătoare” (= Dedicăție) către „Mitru Perea, vestit cântăreț”. Autorul ne previne că este o anagramă și înțelegem că este vorba de Petru Maior, însuși numele autorului fiind anagramat (Lem Dianeu – Ion Deleanu).

Autorul mărturisește mai întâi izvoarele scrierii sale; ele sunt numeroase, aproape toate epopeile din literatura europeană medievală și antică grecească: Bătălia șoarecilor cu broaștele de Homer, Vadra răpită de Tassoni, Jivinele vorbitoare de Casti ș.a., dar „aceasta operă (lucrare) nu este furată, nici împrumutată, ci chiar izvoditură nouă și originală românească. Deci, bună sau rea, cum este, aduce în limba aceasta un product nou”.

Deși preponderent comică, elementul eroic nu lipsește în Țiganiada: faptele de vitejie ale lui Vlad Țepeș, ale lui Argineanu (erou de baladă voinicească, asemănător cu Gruia lui Novac), patriotismul lui Dănescu, boier devotat al domnitorului muntean și al lui Romândor, susțin partea eroică a epopeei. Dominante sunt însă elementele comice; autorul însuși își numește opera sa, avertizând în „Epistolia închinătoare” că „am mestecat întru adins lucruri de șagă, ca mai lesne să se înțeleagă și să placă”, iar criticul literar Mihail Dragomirescu considera că Țiganiada „este, din punctul de vedere al concepțiunii, cea mai însemnată epopee comică din literatura universală, cea mai frumoasă epopee comică prin inspirația ei clasică, mai ales în ce privește fondul, și cu tot primitivismul limbii în care e scrisă”. Este mai întâi un comic de situații, cu scene memorabile precum defilarea Țiganilor, dezbaterile politice în legătură cu forma de guvernământ, încăierările Țiganilor, lupta lor, involuntară cu o cireadă de boi, intrarea Satanei în mănăstire în chip de fecioară. Memorabile, rămân, prin imagini vizuale, mai ales înfățișarea raiului și a iadului, așa cum și le amintește Parpangel din călătoria imaginară. Popor necăjit și înfometat, raiul Țiganilor este plin de bunătați culinare. De un comic irezistibil sunt numele personajelor (Slobozan, Tandaler, Parpangel, Coleman, Gogoman, Janalău ș.a.), prin inventivitate onomastică și prin sugestivitatea numelor, Ion Budai-Deleanu fiind un precursor al lui Alecsandri și Caragiale.

Tot în „Epistolie închinătoare”, Ion Budai-Deleanu scrie: „S-află într-însa și critică, pentru a cării dreaptă înțelepciune te poftesc s-adaugi oarecare luări aminte, căci știu bine că vei înțelege ce am vrut eu să zic la multe lucruri”. Țiganiada cuprinde

o aspră critică a orânduirii feudale, din perspectiva filozofiei iluministe. Ea îndeamnă la rațiune și libertate, pentru că „toți oamenii de la fire se nasc într-un chip“, toți sunt egali în fața naturii și egali trebuie să fie și în societate; critică feudalismul religios și intoleranța confesională, justiția coruptă, goana după avuții imorale și după plăceri, lipsa de patriotism a tineretului, prin toate aceste aspecte, Țiganiada dovedindu-se o operă de actualitate, cu multe atingeri la păcatele contemporaneității, la fel cu Scrisorile și Articolele politice ale lui Eminescu sau comediile lui Caragiale. De altminteri, Țiganiada prezintă numeroase afinități cu opera lui Eminescu: criticând „moleața junime“ („Au oare moleața de acum junie/ Ce n-au învățat altă nimică/ Fără-a vâna după libovie/ A căuta la sahie cu frică/ Pe divan a trândăvi cu lene/ Ș-a căsca gura prin dughene/ A se împodobi cu gengasie/ Mai aleasă decât o femeie./ A-și răpune în cărți toată avuție/ Într-aceasta faptele se încheie/ A cuconașilor chilibii/ A nației noastre de acum fii“ – vezi Cântul VII, strofele 8-9, p. 167-170) – prevestește pe Eminescu din Ai noștri tineri..., Junii corupți, Scrisoarea III; încăierările țiganilor, preferințele lor culinare și limbajul vulgar le vom regăsi într-o scriere folclorică culeasă de Eminescu, Orația țiganilor; tabloul luptei din Scrisoarea III este anticipat de strofele din Țiganiada ce prezintă victoria lui Vlad Țepeș asupra turcilor (Cântul VII, pp. 184-185); iar evocarea trecutului istoric sub forma epopeii îl va preocupa și pe Eminescu în Memento mori (episodul Dacia), (Șt.O. Iosif, Gruia lui Novac).

Țiganiada, ca și Istoria ieroglifică de D. Cantemir, cu care de asemenea prezintă asemănări, are și un caracter alegoric. Din nou autorul ne previne, avertizându-l pe Mitru Perea (recte Petru Maior): „Însă tu bagă seamă bine că toată povestea mi se pare că-i numai o alegorie, unde prin țigani se înțăleg și alții care tocmai așa au făcut și fac ca și țiganii oarecând. Cel înțelept va înțelege...“. Ca și ceilalți reprezentanți ai Școlii Ardelene, Ion Budai-Deleanu promovează ideea națională și acționează cu vigoare pentru recunoașterea națiunii românești și a drepturilor ei istorice. În opera poetului ardelean un loc central îl va ocupa problema statului național, care va da prilej autorului să discute amplu formele de guvernământ pe care eventual le-ar putea îmbrățișa națiunea sa asuprită și să critice, de la înălțimea unui patriot autentic, folosind când umorul, când exemplul eroic, pentru musturarea amară, slăbiciunile morale și nepregătirea politică a propriului său popor. Căci, deși aparține Școlii Ardelene, Ion Budai-Deleanu nu vrea să fie un apologet al istoriei

neamului său, ci un scriitor obiectiv, așa cum însuși mărturisește în atât de des invocata „Epistolie închinătoare”: „Adevărat că aş fi putut să bag mai multe minciuni laudând pe țigani și scornind fapte care ei n-au făcut, cum fac astăzi istoricii unor neamuri, care, scriind de începutul norodului său, să puie până la Dumnezeu și tot lucruri minunate bârfesc. Dar eu iubesc adevărul”. Există un fragment alegoric în Cântul IX prin care Ion Budai-Deleanu este un vizionar al unității naționale. În călătoria sa în rai, Parpangel se întâlnește cu tatăl său și cu strămoșul său, Jundadel. Acesta îi dă un inel fermecat, învățându-l să privească: vede trei fete de împărat, toate în veșmânt de roabe, dar una din ele părea mai tristă. Alegoria este evidentă: cele trei fete de împărat sunt cele trei țări românești, iar cea mai oropsită este Transilvania, care îndura o dublă exploatare socială și națională. Jundadel apucă, înainte de a-l părăsi pe nepotul său, să prevestească un viitor mai bun celor trei fete de împărat: „Dar sosi-va, măcar târzie,/ Ziua, lung după a ta răposare/ Ziua ha plină dă bucurie/ În care și lor va luci soare”.

Deși își numește opera sa „jucăreauă”, Ion Budai-Deleanu este convins că ea reprezintă în literatura română „un product nou”, comparată cu literatura vremii sale (scrierile cronicarilor, poezia Văcăreștilor sau „însemnarea de călătorie” a lui Dinicu Golescu), Țiganiada ne apare ca o operă surprinzătoare: mai întâi prin specia abordată pentru prima dată în literatura noastră, prin măiestria compoziției (cu alternare de planuri real/fantastice și prin îmbinarea episoadelor eroice și comice, prin versificația neîncercată până atunci în prozodia românească ce se rezuma, de obicei, la imitarea modelului folcloric. La sfârșitul Cântului I se adaugă această notă: „Întâi trebuie a lua aminte că poeticul, care-i unul din prietenii mei, au vrut să aducă în limba noastră un fel de poezie nouă, precum să află la italieni și la alte neamuri”: a introdus strofa de șase versuri (sextina), în care primele patru versuri au rimă încrucișată, iar ultimele două împerecheată, făcând să rimeze cuvinte din alte categorii gramaticale (fragile-dragile; seamănă-geamănă; vuiere-tinere; proaspătă-oaspătă; iacătă-scapătă) prin care de asemenea este un precursor al lui Eminescu; în Cântul IX (Cântecul sobolului) folosește rima interioară („Prunca iubeață atunci roși în față/ Ca vara bujor, apoi linișor/ Cu mână isteață, arată și-nvață”) ca mai târziu Ion Barbu în Riga Crypto și lapona Enigel; folosește în realizarea rimei „procedeu încălecării”, punând un verb, cu un grup de cuvinte (conjuncții și pronume neaccentuate), formate dintr-o silabă: zisă – ca să mi să.

Vocabularul poetic este de o mare bogăție și diversitate. Ion Budai-Deleanu ne mărturisește că nu a încercat epopeea eroică din două motive: „nesocotință dar ar fi să cânt fapte eroicești mai vârtos când nice eu nu mă încredințez în putere, iar neajungerea limbii cu totul mă dezmântă (= mă descurajează)“. Cu toate aceste neologisme și regionalisme, cuvintele arhaice, proverbele și zicătorile, citate din opere celebre se îngemănează într-o operă care, după aprecierea lui Tudor Vianu, este un document fidel al limbii române de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și un veritabil monument de limbă literară.

ALEXANDRU HUSAR POETUL

Ion LĂPUȘNEANU

Esteticianul, poetul, universitarul, filosoful culturii Alexandru Husar a fost înzestrat, înainte de toate, cu un excepțional talent literar și cu un suflet de poet. Și, de asemenea, a fost „*ani în șir un mijlocitor, un mesager al frumosului*” – cum se autodefinia într-o convorbire cu Grigore Ilisei. Din nefericire, am fost neplăcut obligat să folosesc perfectul compus al verbului „a fi”, pentru intelectualul de marcă atât de dinamic și de implicat în fenomenul cultural și literar românesc, vreme de aproape opt decenii, fiindcă timpul n-a mai avut răbdare și l-a răpit dintre noi.

Vocația sa literară s-a manifestat încă de pe băncile liceului, perioadă în care și-a făcut debutul literar. Primul text cunoscut, mustind de valențe poetice de invidiat la un elev de numai 16 ani, a apărut în *Anuarul* Liceului Grăniceresc „George Coșbuc” din Năsăud, pe anul școlar 1935-1936 (p. 19-67) și a fost scris la solicitarea directorului liceului Vasile Bichigean. Intitulat „Note de călătorie”, acest adevărat reportaj literar, scris cu nerv și cu o multitudine de informații, demne de pana unui scriitor consacrat, evocă aspecte din excursia efectuată „între zilele 14-25 ale lunii iulie anul 1936”. Titlul și structura reportajului se aseamănă cu scrierea lui Dinicu Golescu, fiind structurat pe subcapitole: *Plecarea, Valea Jiului, Schitul Lainici, Castrul roman de la Bumbești, Mănăstirea Tismana, Parcul Carol* etc. Însă conține pe alocuri pasaje de adevărat poem în proză: „*Acum peisagiile se împlânzesc mereu, orizontul se deschide, valea se lărgiște treptat, iar stâncile ciudate, care străjuiau zarea și singurătatea, dispăreau pe nesimțite, înlocuite prin priveliști blânde, neînflorătoare și totuși frumoase.*”

Nici Jiul aprig nu mai urla atât de asurzitor, nu mai era sfarâmicios și iute, nu mai sbiera, cu clocotul vulcanic de până acum, ci pașnic, blând și resemnat, astâmpărat, îmbătrânit de vremuri, alerga hâulind, în pace, fericit, vioiu, neîntâlnind nici un zăgaz stăvilitor în cale, călător neodihnit, își mâna, cu gânguriri dulci, apele, cari nu se mai certau, că șoșoteau alene și duios”. (Schitul Lainici, p. 34) Mijloacele artistice prin care autorul realizează personificarea Jiului ar suscita o detaliată analiză stilistică, însă nu ne-am propus acest lucru. Lășăm plăcerea cititorului de a savura frumusețea fragmentului.

Ne-am propus să reținem, în continuare, câteva aspecte din creația poetică a scriitorului Alexandru Husar. Împătimit al frumosului artistic, ilustrul om al condeului a fost însoțit, mereu, de-a lungul întregii vieți, de muzele izvoditoare de poezie, așa cum vom vedea dintr-un volum antologic, apărut în anul 2000, când împlinea venerabila vârstă de

opt decenii. Inspiratele versuri ale Domniei Sale au fost presărate prin publicațiile vremii încă din perioada liceului ca niște picături de rouă în grădina Raiului. Ca elev a publicat versuri în „Solia“ (Rebrișoara), „Vatra“ „Curierul elevilor năsăudeni“ și în „Răboj năsăudean“ (Năsăud, 1937-1939). De fapt, era un adevărat mentor al activității literare din liceu fiind succesiv în conducerea Societății de lectură „Virtus Romana Rediviva“: secretar (1937), vicepreședinte (1938) și președinte (1939). În perioada studenției la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București (1939-1945), versurile studentului Alexandru Husar apăreau în revistele: „Decalogul“, „Albatros“, „Universul literar“, „Tribuna“ (Brașov), „Revista Fundațiilor Regale“ și „Voința Transilvaniei“ (Timișoara). Îmbinând în mod armonios activitatea de strălucit cadru didactic la catedrele universitare din Cluj și Iași cu activitatea de creație artistică, va mai publica, sporadic, traduceri din literatura universală și versuri originale, dar și proză, eseu, recenzii, articole, studii de istorie și critică literară în revistele „Iașul literar“, „Viața Românească“, „Ateneu“, „Luceafărul“, „Secolul 20“, „Convorbiri literare“, „Cronica“, „România literară“, „Manuscriptum“, precum și numeroase volume de eseuri, tratate de estetică, istorie și critică literară la diferite edituri din țară.

Am avut bucuria, în timp, să primesc cele două cărți de poezie publicate de poetul Alexandru Husar: „Irenikon“, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990 (91 pagini) și „Poeme de odinioară“, Editura „Augusta“, Timișoara, 2000 (160 pagini). Dedicățiile pe aceste cărți sunt mai mult decât măgulitoare: „Domnului profesor Ion Lăpușneanu, în amintirea unor întâlniri pe aceeași lungime de undă, cu vie afecțiune și grațitudine, omagiu amical, Al. Husar“ (pe „Irenikon“) și „Domnului profesor I. Lăpușneanu, de atâtea ori aproape, cu ochii larg deschiși, de cărțile mele, cu vie caldă stimă, omagiul grațitudinii. Al. Husar“. E prea mult pentru cele câteva recenzii pe care le-am făcut unora dintre cărțile Domniei Sale și pentru participarea la unele activități culturale, în care, evident, omul de cultură Alexandru Husar era „vioara întâi“.

Academicianul Constantin Ciopraga definește succint și tranșant cele două volume de versuri amintite: „Unul mai grabă de nuanță subtil gânditoare, altul, curat liric, sentimental și romantic“. Opinii pertinente despre poetul Alexandru Husar aparțin unor personalități avizate în ale domeniului vast și fascinant al creației poetice: Gheorghe Grigurcu, Petru Ioan și Adrian Voica. „N-am știut multă vreme – scrie poetul și criticul literar Gheorghe Grigurcu – , deși, aș fi putut bănuî, că esteticianul, istoricul, pătimașul iubitor de literatură este el însuși poet. Volumul «Irenikon» (Ed. Dacia, 1990) îi fixează și această calitate întregitoare. Versurile sale îmi confirmă imaginea unui om cu vocația trecutului, care nu se poate regăsi cu adevărat decât în amintire, o amintire deopotrivă a

formelor «tradiționale» însușite cu bun gust, și a experienței afective proprii, presante până la obsesie” (Gheorghe Grigurcu, „Profesorul poet“, în „Al. Husar – 85“, Iași, 2006). Plecat în lume din pitoreasca Vale a Ilvelor, poetul păstrează în suflet miresmele satului ancestral: „Miroase a in și-a cânepă pe sate,/ A must fierbând în căzi, a prune și-a gutui,/ Cum alergăm prin Țara de Jos tot mai departe/ De-nfriguratul Nord și de oraș sătui“.

Placheta „Irenikon“ are trei cicluri de poezii: **Preludiu, Inter arma și Ciclul păcii**, precedate de poezia „Don Quijote“, punct de plecare în aventura cunoașterii și descifrării tainelor existențiale, ale iubii și adevărului: „A venit pajul la mine bun/ Cu priviri incolore de om nebun/ – Ce gânduri, stăpâne, ce vânturi/ Ne poartă spre aceste pământuri?/ – Cum, n-auzi? Nu vezi? Nu trăiești pe pământ?/ N-aud, nu văd, hidalgo, decât mori de vânt...“. Deci, autorul, aidoma „bietului Sancho Panza“, întors după aventuri îndoielnice „astăzi, fără coif, fără scut,/ rătăcind fără paj, fără lance, pierdut se preface a pricepe că până și „ruginitele mori cu aripile-n vânt/ adormite-n amurg nu mai știu cine sânt“. Modest, cum îi stă bine omului superior, poetul își minimizează rezultatele efortului său creator, pe nedrept.

În multe poeme se simte o trăsătură a omului superior, as al comunicării, care privește omul și natura cu ochii filosofului, o stare de izolare într-un cadru monoton, aproape bacovian: „Calea-i lungă, vremea-i lungă/ Și cum poate să-mi ajungă,/ Când, cum trec în zbor cocoare/ Dincolo de semafoare,/ Cu un şuier mă străbate/ De-a lungul căii ferate/ Dorul de singurătate?...“ (*Tablou*). Elementele acestui tablou: „calea lungă“, „vremea lungă“, „cocoare“ în zbor, „calea ferată“ și adverbele relative: „când“, „cum“ sugerează o atmosferă plină de incertitudini, de melancolie autumnală.

Erosul nu este exuberant, indiferent de timp și loc, ci mai degrabă reținut, cast, aproape platonice: „Fată frumoasă, fată din vis,/ Pe lună, prin canatul deschis/ Urcând scări de lemn/ Sub grinzi de lemn,/ în odaia ta cu mobilă stil/ Și fotografii de salon –/ Cu lună albă pe geam/ La miezul nopții trezit/ Pe lună, pe ger./ La tine-am venit“. Emoția îl copleșește pe îndrăgostitul nocturn și „luna albă“ pălește fiindcă: „Nu, nu visăm.../Privind din prag/ Aș vrea să-ți spun./ Dar cum să-ți spun/ Fecioară-n alb/ Nu te ridica/ Voi săruta/ Cast mâna ta/ Și voi pleca.“ Atitudinea șovăielnică a protagonistului se explică fie prin emoția copleșitoare, fie prin comportarea sa asemenea unui templier, cum ar spune Adrian Voica. Scena nu se consumă pe plan oniric, dar gândurile ce-i frământă mintea nu pot fi rostite: „Am venit să te văd/ Tu nu-ntrebi de ce/ Surâzând. Nu-ntreba/ Îți voi spune tot/ După ce voi pleca“ (*Sonata lunii*). Totuși prezența ființei iubite îl face pe poet să se deconecteze de la traiul și amarul cotidian, îl face să se simtă om: „Surâzând nu știai de ce vin/. Yraida, veneam ca să uit/ Prăbușirea din timpuri s-o uit/ Lângă tine iar om să devin”.

Numai că și în acest caz atitudinea îndrăgostitului este cel puțin incertă: „La piept caldă-mi cădeai. Ca un val –/ Uitam tot ce voiam, ce gândeam –/ Frânt în brațele tale cădeam./ Mângâiam părul tău de santal“ (*Yraidd*). Am afirma că ne aflăm în fața unei iubiri hipnotice, la care femeile răspund „surâzând“. Alexandru Husar poetul este aidoma omului Alexandru Husar, cel care afirma în aceeași convorbire cu Grigore Ilisei: „*acolo (la Năsăud, n.n.) am iubit, prima oară, la modul romantic, o fată între flori de iasomie. Acolo am învățat să dansez după tactul tangoului «La fereastra unde doarme o pisică». Acolo am început să fiu om, și acolo, câțiva ani alături de foștii mei dascăli, în aceeași cancelarie cu foștii lor dascăli, dascăl de română și filosof eu însumi, acolo am fost om*“. Și om al cărții a rămas până în ultimele zile ale vieții... Totuși întâlnim și poeme în care trăirile sentimentelor de dragoste sunt mai intense: „Aici pe vârful muntelui,/ Aici la crucea dorului,/ Unde-am dorit atât să fim,/ în brațe să ne răstignim,/ Noi ne-auzim, nu ne vedem/ Și brațe nici nu mai avem“. Îmbrățișarea este sacralizată, iar amintirea clipelor fericite – eternă. În *Sara pe deal* Eminescu visa astfel întâlnirea: „Astfel de noapte bogată,/ Cine n-ar da pe ea viața lui toată“. țiar Alexandru Husar: „Noi mâine-n zori ne despărțim/ Și-n viață n-o să ne mai știm,/ Dar îmi va fi de tine dor,/ Așa să știi tu, până mor“. (*Vârful cu dor*). Poetul dorea să găsească „o femeie bună, adevărată“: „Femeie bună, adevărată,/ Vino o dată!/ O femeie bună, adevărată/ Poate nici n-am iubit niciodată“. Este, de asemenea, dornic să-și închege o familie, lucru firesc pentru un om serios: „Femeie bună, adevărată,/ Vino când te chem!/ Sub ochiul tău bun, trupul tău cald/ Lasă-l aici, să fie aici/ Altarul familiei, foc sacru, totem“. Că familia e sacră, înțelegem. De aceea îi și dedică un *Canticum sacrum*. Dar de ce totem, numai să rimeze cu verbul „te chem“? Probabil fiindcă încheierea unei familii e obicei strămoșesc, din vremi imemoriale.

Iubirea poetului nu îmbrățișează numai sexul frumos, ci întreaga umanitate. Liniștea lumii depinde de iubirea și pacea între oameni, parafrazând cartea sfântă: „Pe tine te port, sfântă iubire,/ Numele tău, o eșarfa albastră,/ Cu gândul la ea/ O stea curată, stea luminată,/ Stea a iubirii, prin tine-ntrevăd/ Prin tine pacea, liniștea lumii,/ Prin tine pacea, liniștea lumii“ (*Cântec de stea*).

Prima poezie din secțiunea **Inter arma**, recită de mai multe ori, ni se revelează ca un fel de fabulă al cărei tâlc este cotropirea țării de hoardele dușmane în al doilea război mondial: „Au venit lăcustele/ Cenușii ca pustele/ Multe ca atunci/ Când trăia Neculcea/ Cu spaime și cu furtuni/ Cu urlete de goruni/ Cu fum greu și miros negru/ Tari ca lemnele de cedru/.../ Străluceau prin zări de miniu/ Pe sub bolți de aluminiu/ De unde și până unde?/ Din ce depărtări afunde?/ Omenii nu se vedeau/ Și lăcustele veneau/ Cu aripi de draniță/ Cu rânză de baniță/ Cu trupuri de laviță/ Din graniță-n graniță...“ (*Năvala lăcustelor*).

Elementele semnificative sunt aici culorile: cenușii sunt uniforme, fum negru produs de bombardamente, zări de miniu sugerează incendiile satelor și orașelor (miniu= oxid de plumb de culoare roșie portocalie). „Oamenii nu se vedeau/ Și lăcustele veneau” – semnifică lipsa de rezistență în fața cotropitorilor flămânzi: „Cu rânză de baniță”. Iar morala ce sugerează cotropirea întregii țări este încifrată în versul: „Din graniță-n graniță...”. Sugestive sunt și punctele de suspensie din final, singurul semn de punctuație folosit în poem. Semnificativ este și titlul ciclului de poezii, **Inter arma**. Urmările războiului sunt evocate și în alte poeme: „Cad funingini, cad funingini/ Ziua-noaptea cad funingini/ Cad în seară iar funingini/ Ploi uscate de funingini/ Ploi amare de funingini/ Nu uita ploi de funingini” (*Funingini*). Ce ar putea sugera cuvântul „funingini”, de șapte ori repetat în prima strofă și de 19 ori în întreaga poezie, dacă nu moarte, jale, doliu, durere și amar. Chiar și calea spre ființa iubită este presărat cu urmele războiului: „Era toamnă-n zări! La Cotroceni/ Parcă azi, Yraida, răzbat/ Prin orașul lovit, bombardat,/ Sub al veacului crug blestemat,/ în mansarda ta, la Cotroceni” (*Yraida*). Într-un fel de sonet, care ar fi perfect dacă n-ar avea trei versuri în plus, aflăm aceleași efectele dezastruoase ale războiului asupra oamenilor simpli și nedumeriți de atâtea nenorociri: „În fumigene, albe coloane/ Stins șuierau avioane dușmane./ În cumpăna serii acolo am rămas./ Eram acolo două icoane/ Mute sub cerul cu bolti și coroane/ În vara aceea de fum și pripas...” (*Acolo șezum*). Pentru a-și putea exprima complet, nestingherit mesajul poetic, de multe ori poetul sacrifică forma poeziei. De aceea, poemele nu pot fi încadrate într-o anume categorie stilistică, caracteristică generală a poeziei moderne. Totuși, în cazul de față există și excepții. Teoretician al literaturii, Alexandru Husar îi încredințează misiunea poetului cu același nume să se înscrie în regulile stricte ale teoriei literare. Întâlnim în acest prim volum și sonete cu aspecte de pastel, cum este următorul: „Cu barca pe valuri, în seara înaltă,/ Vâslind lin în larguri, departe de mal,/ Ascult stins al trestiei glas de metal/ Și nuferii-n dans cum tresaltă./ Aud cum spre zările-adânci de opal/ În zbor izbăvite trec păsări de baltă/ Cu aripi albastre în lumea cealaltă,/ Și-n ape se scurg galaxii de cristal./ Târziu, luna trage pe umbre-nstelate/ O punte de-aramă între ape și cer,/ Lopețile-mi cad din mâini fulgerate/ Și cânt, ca o urnă pe valuri cum pier/ Adio, popoare și țări sângerate,/ Adio, înecat, înnoptat emisfer!” (*Seară de singurătate*). Sub aspectul emoției artistice produse, poezia ne duce cu gândul la *Lacul eminescian*, iar ultimele versuri ne scot din vraja nopții cu lună și stele, cu ape ce „se scurg galaxii de cristal”. Și ne introduce în drama apocaliptică a războiului: „Adio, popoare și țări sângerate,/ Adio, înecat, înnoptat emisfer!”.

În unele poeme se împletește, antagonic, dragostea cu războiul: „Palidă toamnă – ți-aduci aminte? –/ Cădea-n plopii nalți din strada Pasteur./ În odaia ta cu ferestrele sparte/

De mânia războiului tăceam amândoi“. (*Recviem*). Tot în acest poem întâlnim referiri filosofice la noțiuni care fac parte din instrumentele de lucru ale filosofului: „timpul“ și „spațiul“, cuprinse între culori antitetice: var (alb) și doliu (negru): „Sub bolți de var, în cearcăn de doliu,/ Pustii se-nchideau acum ochii tăi mari/ (Sau poate visam) peste cerul din ei,/ Peste aleile verii retrase-n urmă“. În alt poem, de aceeași natură, aflăm concentrate vocabule care îndeamnă la meditație: marea, cerul viran, soldații nemți, *Niebelungenlied*, flori de zăpadă, trenuri, pescăruși: „Aminti-mi-voi cândva acest țărm de mare,/ Sub cerul viran, pustit de război,/ Soldații nemți, muți ca-n *Niebelungenlied*,/ Aceste Flori de zăpadă cândva aminti-mi-le-voi?/ Printre prieteni rari, de azi înainte/ (Plecăm. Trenuri fluieră la unison) –/ Număra-voi prin ani statuia lui Pușkin,/ Pescărușii din port și strada Herson./ Urmări-mă-va taina îndoliatelor cețuri,/ Aurorele nopților noastre târzii –/ Și-un surăs al istoriei, fata aceea,/ Fata aceea cu ochi *cenușii*“ (*Remember*). Fiecare cuvânt din poemele acestea este încărcat cu multiple sensuri, nimic nu este întâmplător, gratuit, exceptând poate unele cuvinte utilizate forțat, din necesități prozodice. „Unison“ rimează cu „Herson“, fără de nicio legătură semantică.

Ciclul păcii începe cu poezia *Cavatina*, o sensibilă și pătimașă cântare a plaiurilor natale: „Vă salut, dragi priveliști natale/ Line culmi mari cu dor vă salut!/ Țară a Ilvei, pe văile tale/ Se întoarce azi fiul pierdut/ Mai știți voi, paltini gravi, acea seară?/ Câtă frunză de-atunci n-ați bătut!/ Erau holdele mari. Era vară./ Am plecat. Și am fost. Și-am văzut...“. Eroul liric, plecat în vara vieții într-o călătorie inițiată, se întoarce în toamnă, încărcat cu înțelepciune culeasă din „cărți cu gândire adâncă“, dar se simte tot singur: „Toamna alungă în cale-mi covoare/ Șuierând în rogoz și sfoiag./ Peste umeri de obcini, răzoare,/ Padini, lunci, luminate izvoare,/ Limpezind flori și ierburi ușoare –/ Port al singurătății toiaș“. Nu este vorba însă de o izolare de semenii săi, ci de o însingurare cu scop creator, în mijlocul cărților și studiilor sale. Este un sentiment asemănător cu acela ce-l degajă eminescianul vers: „Unde ești copilărie, cu pădurea ta, cu tot...“.

Acasă se simte poetul și la Năsăud, al cărui mediu natural își găsește loc în poemele sale. Și în privința modului cum poetizează natura, Alexandru Husar poate fi comparat cu Eminescu. Spre deosebire de Alecsandri cei doi poeți nu scriu pasteluri, ci creează câte un cadru natural pitoresc, romantic, în care plasează o scenă de dragoste. Iată un exemplu din poemul *Liniște*: „Aici e liniște/ în larma cascadei./ Undeva-n munți/ Tună și fulgeră./ Aici e liniște –/ Uitate punți,/ Sălci bătrâne/ Și ploi cărunți“. Acesta e cadrul, identificabil în peisajul năsăudean, cu cascada, loc de liniște, dar și de întâlniri amoroase, cu „sălci bătrâne și ploi cărunți“, de pe timpul grănicerilor. Și, firesc, urmează scena erotică, visată sau reală ori imaginată: „La miezul nopții/ Unde suntem –/ Vino la mine/ Aș

vrea s-o chem/ Dar ea, e cu mine/ Ea e lângă mine./ La negru zăvoi/ Suntem amândoi“. Ultimele două versuri sugerează un cadru mioritic, macabru. Să fie evocată vreo iubire moartă? După cum am văzut, deja, culoarea neagră și noaptea, mai ales miezul nopții, și-au aflat loc în mai multe poeme.

Viața de licean la Năsăud i-a lăsat urme adânci în suflet și amintiri de neuitat. Faima și farmecul Năsăudului: a fost și este un oraș al școlilor: „E toamnă la N. Pe dealuri și văi/ Ard flamuri sub cer în zarea alintată./ În șuier uscat trec berze de fum/ Spre gara ce-nvie deodată./ Școlile-ncep. Elevii-n oraș/ Bat străzile vechi ca și altădată/ Profesoară a lor – de câți ani? – numai tu,/ Numai tu nu mai vii niciodată“. Că este una din poeziile preferate ale poetului e un lucru indubitabil. Cu ani în urmă i-am cerut să-mi trimită câteva texte pentru a le include în revista școlii „Muza Someșană“. Printre altele mi-a trimis și această poezie, *Toamnă la N.*, pe care am publicat-o într-un număr al revistei. Din curiozitate am căutat în Anuare ce profesoare au fost în perioada când Alexandru Husar era elev, fiindcă știam că la școala noastră, încă de la înființare, au predat numai bărbați. Și am aflat în anul școlar 1936-1937. pe profesoara suplinitoare de limba franceză Olga Răgudunescu, care predă franceza și la Școala Normală. Mai mult ca sigur această tânără profesoară i-a lăsat atâta nostalgie în suflet fostului elev de odinioară: „E toamnă la N. Pe dealuri și văi/ Ard flamuri sub cer în zarea alintată/ Și-nvie din umbra ta de heruv/ Acea iubire adevărată./ Spre cununile ei, sub al serilor scut,/ Îmi înalț peste ani fruntea mea aplecată./ Vor zice mulți: A fost, a trecut. Dar noi vom zice: Nu, niciodată“. Să fi fost o iubire reciprocă?

Suntem puși în situația să constatăm că printre muzele poetului s-a numărat și o „moață“: „Sălcii pletoase aleargă spre tren./ Se-nclină în glasul, în iureșul lui/ În zare lanțul de Munți Apuseni/ Și apele adânci ale Mureșului./ Melancolia stinsei iubiri/ Ca o negură-mi vine din asfințit./ Pe-aici a trecut cândva și ea, Pe-aici a trăit... (*Ressouvenir*). Reținem ca mijloace artistice viziunea cinematografică din versul: „Sălcii pletoase aleargă spre tren“, personificarea trenului; „Se-nclină în glasul, în iureșul lui“ și comparația: „Melancolia stinsei iubiri/ Ca o negură-mi vine din asfințit“. Om al bibliotecii și catedrei, unde și-a consumat existența în mod creator, poetul este strâns legat de natură, al cărui oaspete se simte uneori: „Seara la Criș ies. E-atât de bine/ Pe țărături întins să stai în asfințit!/ Apele vin cântând înspre mine./ Mesteceni și plopî îmi zic: Bine-ai venit!“ (*Seară la Criș*). Așa cum am mai văzut, chiar cele mai înălțătoare și pure sentimente de dragoste se consumă în natură: „Acolo era să fim fericiti/ Sub mesteceni – și am fost –/ Sub mesteceni, sub stele,/ În dreptul inimii mele./ Culcând inima ta,/ Sub înaltele bolți/ Veghind munții Carpați,/ Îmbrățișați“ (*Acolo...*). Pentru poet aflarea femeii iubite, aflarea iubirii

visate înseamnă împlinirea unui vis, înseamnă o minune: „Visul meu să vie o femeie frumoasă/ Cu mâinile calde, să-mi sară de gât./ Unde-ai fost? Să mă-ntrebe, să strige la mine/ Te-am așteptat atât!/ Iarna-n zăpezi, în chilia mea de sihastru/ Veghind între cărți, îmi spun cu ea-n gând –/ Pe străzile Clujului, prin parcul orașului,/ Vara pe câmpuri și văi alergând –/ Într-o bună zi/ Ea va veni!/ Într-o seară cândva – o minune cerească –/ Așa cum de ani și ani cred, negreșit, Cândva târziu, fi-va să se-mplinească/ Visul meu să vie o femeie frumoasă./ Cu mâinile calde, să-mi sară de gât./ Unde-ai fost? Să mă-ntrebe, să strige la mine/ Te-am așteptat atât!“ (*Cantus firmus*).

Poetul a fost și un călător în lumea largă, mai ales cu scopul de a se documenta pentru scrierea cărților sale. În momente de liniște își amintește de locurile prin care a trecut și le cântă: „Sub teii calzi, în noaptea berlineză./ Pași rari ritmând spre Brandenburger-Thor./ Adânc tresar pe unde-a curs războiul./ Uitând în urmă-i răni care mă dor“. A călătorit și spre Weimar, unde a fost „întâmpinat de Goethe și Schiller: „Șoferul știe: Goethe, Schiller/ Ne-așteaptă acolo în această zi!. //Mă nălță-n drum spre ei, ca niciodată./ Adânca bucurie de a fi...“ (*Spre Weimar*). Ori spre groaznicul lagăr de concentrare și de exterminare a evreilor de la Buchenwald: „Cum să strig și cui să strig./ Cum mă-ndeamnă, cum mă cheamă/ Înaintea porții lor./ Surdomute-n zvon prin ierburi/ Furișându-se spre mine/ Sufletele morților“?! (*La Buchenwald*). A călătorit cu scopuri academice în America Latină: „Un cartier de flori în Lima-Nouă/ Flori, pretutindeni flori!/ De ploaia aceea care nu e ploaie/ Udate de garruă, ploaia lor“. (*Miraflores*) Și a admirat insula Soarelui: „Noi am văzut ieri lacul Titicaca/ Insula Soarelui pe lac/ Și astăzi iată, a mea Ana/ Cetatea sfântă Acapana“! (*Puerta del Sol*). Însă nici peisajul autohton nu este de lepădat și își mustră tovarășa de călătorie pe hațișurile vieții că citește versuri de Blaga și nu admiră natura: „Week-end... Cu fruntea-n parbriz./ Cum sub roți lin se scurge șoseaua./ Lângă geam tu citești poezii./ Râde Mala, în loc să admiri.../ Ehe, mai lasă-l pe Blaga!/ Cum treci spre Vadu-Moldovei./ Sălcii, pâraie și ploi!/ Flori peste margini de drum/ (Dalii, bujori, condurași./ Nalbe înalte, gherghine),/ Bolti de salcâmi și castani./ Nori strânși în zări fumurii./ Buluc, pe sate, copii/ Din porți albe îți fac cu mâna./ Ca-n străvechi pânze ivite –/ Lanuri gălbui de porumb./ În strâns căpițe de fân./ Lirice turme de vite./ Ne-apropiem de Suceava./ Lunci, culmi de dealuri cu zimți/ Și – epice-n ceață departe –/ Vagi siluete de 6) munți./.. Ehei, ce mai vrei?/ Te-ntreabă un fluier de tren./ În ochi duci atâtea minuni/ Și – organice-n acest decor – În palme ții versuri de Blaga...(*Week-end*).

Un motiv des întâlnit în poeziile maestrului Alexandru Husar este vântul, care semnifică neliniște, neliniște creatoare în cazul de față, risipire de energie și talent: „Simfonia a noua, simfonia a noua./ Cum trec pe sub plopilor de vânt legănați,/ Șuier în taină.

Spirit nepractic,/ Seri inutile, trenuri pierdute, Femei de stradă, nervi consumați“. (*Simfonia noua*); „Tu rândunea cu-aripa-n vânt,/ Un vultur abătut eu sunt./ Încât mă-ntreabă vântu-acum/ La ce-am bătut atâta drum? (*Vârful cu dor*); „Vine pe văi, pe vânt, peste zări,/ Vine cu vești mari, cu întâmplări –/ Din Pădurea Hercinică, din țara geților/ Până la hotarele helveților...”(*Seară de clor*); „Primiți-mă, vânturi/ șuierând despletite/ în brațele voastre/ de harfe în aer!“ (*Ultima noapte*); „Cum să spun și cui să spun/ Cum, când indolent declină Soarele peste pădure/ Palid ca-ntr-un catafalc/ Stins văzduhul amiroase/ A flori arse și-a săpun,/ A cenușă vânturată/ Din ce-au fost oameni odata,/ Țărâna pe care-o calc?“ (*La Buchenwald*); „Cum eu tresar printre ruini/ Printre enigme mă strecor/ Singur cu vântul ce-l ascult/ Vânt de departe, de demult/ Vânt zguduind podișul lumii/ în șuier sub streășina lunii“, (*Puerta del Sol*) etc.

Un autoportret etic, un autoportret de suflet își zugrăvește poetul în următoarele versuri, meditănd la trecerea irepetabilă a timpului: „Tineretea mea ca o floare/ De crâng a-nflorit și s-a stins/. Qu-as tu făcut de ta jeunesse?/ Mă-ntreabă o arătare/ Cu glas în slavă încins/.../ Tuturor le-am iertat. Ce mă doare?/ Viața nu mi-a iertat niciodată/ Nici un zâmbet în plus“. (*Cardiogramă*).

Volumul *Irenikon* este o plăcută, reconfortantă călătorie prin lume, prin țară, prin viață și prin poezie. Cu sinceritate, talent și erudiție poetul ne pune în fața unei cărți de poezii cu mesaj, ușor de receptat, aproape transparent, dar nu lipsită de podoabe stilistice.

Cel de-al doilea volum, intitulat *Poeme de odinioară*, este structurat în trei cicluri:

Etapa 1 București-Năsăud – Deceniul patru; Etapa a II-a. Cluj – Deceniul cinci și Etapa a III-a. Iași – deceniul șase și următoarele. Dovadă că muzele l-au însoțit pe poet șase decenii, dacă ținem cont de faptul că al doilea volum a apărut în anul 2000.

Pentru acest volum și-a ales ca moto poemul *Bucuria greierului* de Miguel de Unamuno. Fabulistul francez La Fontaine n-a avut o părere prea bună despre acest cântăreț al serilor de vară. Dar tocmai pentru această caracteristică a greierului poetul și l-a ales drept model. Unamuno în schimb etalează perseverența și originalitatea cu care mica insectă își „interpretează cântecele: „Cântă greier, cântă fără odihnă!/ Unește vocea ta monotonă și simplă/ corului universal adânc și solemn.../ Fericirile tale doar tu le poți cânta,/ doar din tine pot țâșni notele tale;/ vor fi mai adânci altele, mai pătrunzătoare,/ mai dulci și mai pure, mai sonore,/ mai bogate și mai variate, mai intense,/ vor fi mai bune, dar vor fi altele;/ ceea ce cânti tu în săraca ta limbă/ altul nu va cânta“. Se pare că aceasta este și profesiunea de credință a poetului Alexandru Husar. Esteticianul și teoreticianul literar, care n-a avut nici un secret în aceste domenii de cercetare a fenomenului literar și artistic, a fost cel mai în măsură să aprecieze că fiecare creator are o voce a sa, inimitabilă, chiar dacă

mulți s-ar strădui s-o imite. De aceea Alexandru. Husar s-a încumetat, la vârsta de 80 de ani, să publice un nou volum de versuri, lucru care l-a făcut pe Adrian Voica să afirme că: „*De la Goethe încoace miracolul înfloririi la o vârstă când alții se consideră apăsăți de vreme și vremuri a cunoscut interpretări variate, fără a se ajunge însă la esența fenomenului care permite spiritelor târzii, dar viguroase irumperi de seve creatoare*”.

Temele și motivele poemelor din acest volum sunt cam același ca în volumul anterior: peisaje, portrete feminine, întâmplări banale care primesc haina nobilă a poeziei. Registrul stilistic al poemelor este puțin schimbat, evoluând tranșant spre poezia modernă, impusă la noi în perioada interbelică prin Lucian Blaga, Ion Barbu, Ion Pillat, Tudor Arghezi și mulți alții. Poetul caută răspunsuri la întrebări existențiale și le relevă prin „*un amestec sugestiv de elemente aparținând elegiei meditației, pe linia lui Eminescu, Ion Pillat și Vasile Voiculescu*” – cum afirma același Adrian Voica.

Volumul se deschide cu poemul *Prolog*, datat 1940, care are semnificația unei arte poetice: „Nu știi ce se-ntâmplă azi înjur./ Eu mă-nchin de-o vreme și mă jur./ Vânturi îmi surpă bordeie,/ Parcă se crapă rojdeie/ Și-mi tresaltă-n taină un plămân/ (Aud un zgomot cunoscut și bătrân)”. S-ar părea că veselia care freamătă în pieptul poetul întâmpină un obstacol ce caută să-i frângă elanul: „Vreau.../ Dar mă îndoaie ceva, mă îndoaie/ Ceva ca o povară, ca o ploaie;/ Ca o grindină, ca o furtună –/ Văd că viața nu-i bună,/ Pricep ca o poveste înțelesul ei,/ Când vin ca vulturii din scorburi anii mei/ Și-aud de departe, cum auzi ploaia,/ Bătând în pieptul meu ghionoaia/ Ta-ta-ta-taaa.../ Începe, ssst!/ Simfonia Destinului”. Și aici motivul vântului, al instabilității și risipirii, care „surpă bordeie”, simboluri ale trăinicie și stabilității. Rojdanicele, de unde derivă „rojdeie”, sunt „cărți de literatură populară care conțin preziceri asupra destinului oamenilor în funcție de zodia în care s-au născut”. (Cf. Dicționarul fundamental al limbii române, Editura Aula, Brașov). Poetul sugerează că s-a născut într-o zodie neprielnică, fiindcă „viața nu-i bună”, iar ghionoaia bate ta-ta-ta-taaa..., onomatopee care sugerează zgomotele războiului sau „Simfonia Destinului”. Extrapolând, am afirma că o simfonie a destinului conține și volumul acesta. După cum se știe, *Simfonia destinului* este cea de a cincia simfonie a lui Ludwig van Beethoven, a cărui denumire vine de la bătăile destinului în ușa compozitorului. În ușa poetului bate onomatopeea războiului care marchează destinul omenirii pentru o lungă perioadă de timp. După cum am mai afirmat, nici un cuvânt nu e întâmplător în poeziile maestrului Alexandru Husar, care și-a șlefuit poemele până la ultimul semn de ortografie sau de punctuație.

Poetul Alexandru Husar are însă o poezie intitulată *Ars poetica* în care își mărturisește, în manieră proprie, etapele procesului de creație. Am afirmat mai sus că în

poemele sale niciun cuvânt nu este utilizat întâmplător, fiecare având o semnificație metaforică bine determinată. La fel ca Eminescu, poetul din Năsăud, Cluj și Iași este într-o febrilă căutare a cuvântului ce exprimă adevărul: „Un cuvânt/ din aer pe vânt/ amintindu-mi că sunt/ să-l mângâi în gând/ să-l șuier să-l cânt/ să-l binecuvânt/ să cadă lin/ ca un suspin/ o poezie“... Poetul este conștient că, după milenii de creație, originalitatea absolută este iluzorie. Este încă o dovadă a modestiei, în pofida trăsăturilor excepționale cu care a fost dotat: „Să spun așa/ a fost spusă ea/ de cine știe cine/ înainte de mine/ spusă de mult/ eu doar o ascult/ o ascult cum vine/ din neguri spre mine/ cum vin lăstunii/ din scorbura lunii“... Deși poemele sale sunt împodobite cu mărgăritare de frumuseți, creatorul nu absolutizează prezența „bulboanelor“ și „zorzoanelor“, ci preferă exprimarea directă „mișcătoare“ care exprimă adevărul vieții și-i creează satisfacții estetice: „Printre coloane/ fără bulboane/ fără zorzoane/ în mișcătoare/ valuri sub soare/ valuri sub lună/ caldă și bună/ din mintea-mi senină/ din inima-mi plină/ să cadă curată/ și luminată/ luminându-mi odaia/ cum cade neaua/ cum cade ploaia“.

O scenă de dragoste adolescentină, pudică, nevinovată, reținută, explicabilă în apusele vremuri din perioada liceului: „Seară senină, seară blajină./ Cu ea-n oraș, în grădina liceului./ După un film: *Covorul fermecat*“. De notat că pe vremea când Alexandru Husar era elev la Liceul Grăniceresc din Năsăud, exista acolo aparat de proiecție și elevii vizionau filme, săptămânal. În prezent nu există nici în oraș. Încolo – liniște. Numai concertul broaștelor din pâraul morii care trecea prin grădina școlii le „încântă“ receptorii auditivi: „Liniște, pace. Nici o problemă/ Nu mai există. Cu adevărat./ Lângă un pin închizând ochii-n taină/ Mă plimb cu degetele prin părul ei/ Cu capul pe sân-u-i îi caut tâmpla/ Mâna ei caldă cu degetele fragile/. Măcar un sărut!/. Dar nu, o nu, m-aud zicându-mi/ în templul clipei –/ Ea este, ea./ Ea este sfânta Cecilia./ Sfânta mea“. (*Axion*). Totuși, cu timpul, eroul liric ajunge să guste din mărul oprit: „Nu mai uit, Doamne, cum voi uita?/ Mâna mea mângâia mâna ta./ Din pom vrând o creangă s-aplec,/ Ți-erai calde gleznele reci./ Și cum printre buzele-ți dulci/ Simțeam gustul limbii trisulci,/ încinși cu tot sângele-n tâmple –/ Ce-o fi să se-ntâmple, se-ntâmple/ învolburați în văpăi/ Cu fruntea pe sâinii tăi/ Din măr când mușcam amândoi/ Fremăta moale iarba sub noi.. (*Epilog*).

Poetul sacralizează iubirea și chipul ființei iubite, semn că de la o vârstă fragedă a fost un templier, înfrânt în cruciada iubirii: „Metanie iubirea ta să-mi fie/ podeaua sub genunchii mei de său/ Și-n nopțile vegherii fie-mi mie/ sub candelă stinse de păreri de rău/ pe veci icoană-n ramă trupul tău“. Chiar în acest templu al iubirii, eroului liric îi trec prin minte și scene ceva mai vinovate: „Să-ți frâng, de atâta dor, în dodii trupul/ cu dușmănie pe acest tărâm/ și sâinii tăi necopți cu iz de rodii/ în brațe de călugăr să-i sfărâm. (*Ridică mâna*

ta). Iubirea îi trezește poetului un sentiment de înălțare, mai înalt ca stâncile de pe Valea Rebrei: „Pe-o stâncă-n Valea Rebrei/ Nu departe de Parva/ Uitați de zei și oameni/ Cu fata aceea/ De cer aninați/ De cer luminați/ Acolo sus prea sus/ Poate mult prea sus/ Zburau păsări sub noi/ Vulturi deasupra noastră./ În zare o vale adâncă/ Vedeam până departe“ (*Schimbarea la față*). Un ecou, parcă, din poezia lui Lucian Blaga, *Dați-mi un trup, voi muntilor*, răzbate în poemul *Otium elegans*: „O mie de femei frumoase pe zi,/ O mie de cântece, o mie de vămi/ Traversând parcă aș auzi/ O mie de surle, o mie de-alămi./ E vară. Pe străzi pașii lor cântăriți/ Ca-ntr-o orgă se-aud în inima mea./ În gând zic: Veniți spre mine, veniții,/ O mie de inimi de-aș avea!”

Ca și în volumul precedent asocierea războiului cu femeia și iubirea: „În preajmă descântă războiul în șoaptă/ Femei în zvon neogoit, de cișmea./ Una trece ușor ca o umbră/ Discret răstignind pe peron umbra mea./ Fluieră trenul: Pofțiți în vagoane!/ Pe scări mă săgeată un gând chinuit./ În orașul cu enigmatice obloane/ Nu am iubit. De ce n-am iubit?“ (*În gara Făget*). Sau: „Prin orașul distrus/ În nopți fioroase,/ printre oameni vii,/ ca două stafii/ În came și oase/ sub arborii goi/ ne plimbăm amândoi“ (*Hinc lacrimae*). Războiul a adus multe nenorociri, multe distrugerii dar viața merge înainte, prezența persoanei iubite atenuează rănilor dezastrului: „În mansarda ta ca-n palma orașului/ Priveam amândoi la lucarna deschisă/ Rănilor orașului bombardat –/ Cerul de fum, calcanele sparte,/ Moloz, cărămizi“. Priveliștea e bacoviană: „Se-nnora... Acoperișul de tablă/ Vibra sub ploaie./ Departe de noi priveam abătut/ Undeva lumea durerii – ca/ Palizii plopilor, bălți somnolente./ Mi-amintesc, descifrând hieroglife./ O muzică veche, ca de flașnetă./ În amurg păsări cu-aripi sfâșiate/ Și gât zugrumat“ (*În mansarda ta*).

Poetul a fost întotdeauna un visător. Un peisaj mirific îi răscolește imaginația și-și face planuri curate, dar îndrăznețe de viitor. Și din păcate nerealizabile: „Intr-o poiană la Timiș/ Mă plimbam cu bastonul/ De student visător.../ Aici îmi voi face o/ Casă, aici între vânturi/ Și munți care sună/ La vadul cu cerbi/ Insetați lângă lună./ Aici îmi voi crește copiii./ Aici mi-i voi mângâia/ Aici voi cânta./ Și cândva fericit/ Aici mă voi săvârși!/ Tu, cea necunoscută./ Tu ce stai la geam/ Privind și așteptând./ De ce nu mă crezi?/ Cu brazii din vânturi/ Și apusul falnic –/ Între zăpezi...“ (*Casa din vis*). Dacă peisajul Țării Năsăudului l-a fermecat în anii primăverii vieții sale, cel ieșean, cu nelipsiții tei, l-a cucerit în perioada apogeei carierei și creației. Întâlnirea cu acest peisaj e una solitară: „E noapte-n cer și-n ochii mei./ Noapte-n oraș. Sub bolți de tei/ N-aud mașini, nu văd femei./ Un om, un om dinspre vitrine/ Nefericit spre mine vine./ Dar nu; nu mă cunoaște, nu-l cunosc./ Sunt singur și de-atâta vreme singur/ El trece singur când trec eu/ Distant absent/ În pasul meu“ (*Noapte la Iași*).

O altă caracteristică a poemelor din acest volum este că, în cele mai multe cazuri, a utilizat versul liber. Astfel exprimarea mesajului pare mai fluentă, nu este încorsetată din cauza rimelor. Iată o întâmplare banală care primește haina poeziei: „O seară de iarnă, la Nistru, o seară/ Acolo va fi o chitară./ Pentru inima mea înghețată/ O, de-ar fi acolo o fată!/ Fată pe care o am iubit/ A fost, a plecat și n-a mai venit“ (*Canțona*). Din nou o apropiere de Eminescu. Ca și la poetul național, iubirea este mai mult visată. Un cadru dezolant cauzează un gol interior: „Vânt nemăsurat/ Stol de frunze pe stradă/ Interior – o casă pustie./ Mă gândesc la ce am/ În lume mai scump./ Falcnic necunoscut/ Aș iubi nesfârșit/ În casa pustie./ Anotimpul iubirii/ A fost, a trecut./ Noaptea istoriei/ Mă împietrește/ Lumânarea se stinge-n curând/ Se sfârșește/(Toate se sting în sufletul meu)“ (*Toamnă la Seleus*). Toamnă și vânt în natură, toamnă și neliniște în sufletul poetului. S-au chiar visează în versuri albe, versuri ce ne fac să ne gândim la Nichita Stănescu: „Meditam absorbit/ depănând suvenir/ de demult și tristeți –/ Prin geamul deschis/ o caldă noapte de vară/ răsuna sub cer în/ cântece de pahar/ treceau prin cireși/ suflări pale de vânt/ dinspre foburg, când/ răsărea prin somn/ de departe discret/ chipul ei măreț de/ *viola pomposa*/ acoperind cu un surâs/ ochii mei de ascet“ (*Onirică*).

Chiar dacă viața i-a fost împodobită cu lauri ai succeselor și satisfacțiilor profesionale, poetul a avut și unele deziluzii și neîmpliniri pe care nu se abține să nu le îmbrace în haina poeziei. O casă a dorit, în peisaj năsaudean, de unde să se vadă: „Lunca, podereiul, calea ferată./ Liceul unde-nvățam odată –/ Locuri mie dragi...“ Dar din toate dorințele de acest fel s-a ales praful și pulberea: „Și-cum iată, pe dunga luminii din deal./ Un vânt nevăzut spălând tot ca un val./ Praf și pulbere, în zări! Prin livadă cum treci./ Bălării înecând neumblate poteci./ Ani și ani în zadar... Cum te duci./ Casa noastră-n pământ o movilă./ Un morman mort de umbre sub cruci./ Neguri cad, părăsite în fum/ Toate visele mele azi scrum“ (*Iluzii pierdute*). De fiecare dată a găsit antidotul la deziluzii, optimismul și drumul drept, pesimismul și melancolia nu l-a învins: „N-am timp să-ntorc privirile înapoi/ Spre cei ce sușotind i-aud în viață./ Prin beznă, vânt, îngheț, moină sau ceață –/ Acolo sus, înaltă și curată./ Departe-n zări, având o țintă-n minte./ Încet dar sigur, rob acelei ținte./ Merg înainte“ (*Merg înainte*). Loviturile vieții nu-l înfrâng, dar îl pun în situația să vorbească singur, chiar dacă acesta este un monolog interior: „Primesc această lovitură a vieții/ Care pe neașteptate m-a rănit –/ Zdrobit însă nu deznădăduit./ Rana-mi leg singur în podghiaz –/ Va trece și acest necaz./ Primesc această lovitură a vieții/ Nu murmurând și nu crâcnind./ Ci de-osteneală suspinând adânc./ Îmi anin arma de oblânc./ Îmi șterg de scut încinsă fruntea mea/ Și ca un beduin spălat de sânge scurs/ Îmi mângâi calul/ Îngenuncheat sub șea“ (*Soliloc*).

Simfonia Destinului e plină de motive melancolice, nostalgice, elemente aproape simboliste: „Era un cer neliniștit/ Cerul cu stele-n noaptea aceea/ Și-mi auzeam pașii sunând/ Prin întuneric./ Miroseau străzile a praf/ Și pulbere... Dărmături./ Oameni ciudați/ în noaptea aceea bombardati./ Sergenți de stradă speriați/ în zori de zi“ (*Bonjur, tristesse!*). Amintirea copilăriei trezește nostalgii: „Podul de lemn? Lumea săracă?/ Acolo, pe râț, era o barcă./ Acolo crește acum ciunăfaia/ Veghind cripta pașilor mei de copil./ Pe uliți azi căinii bătând mă petrec/ Și-mi șueră-n vânt peste ape tufanii:/ Eheu! Fugaces labuntur anni./ Treizeci de ani am. Trec anii, trec...“ (*Eheu! Fugaces...*). Ca și pe Eminescu, îl frământă dorul trecerii în lumea cu lumină și verdeață unde toți dreptii se odihnesc. Dar nu neliniștita mare, ci apele Someșului să-i vegheze odihna veșnică: „Aici îngropat ca un prinț indian/ Necunoscut/ Sub marmora neagră/ în cripta străveche/ să mă vegheze grilajul de fier –/ la treizeci de pași/ în vale departe/ sunând interminabil/ să curgă apele Someșului” (*Carmen magicum*).

Chiar sfârșitul, „Marea trecere“, cum îl numea Lucian Blaga, și-l dorește sub zodia cântecului („lucrarea înțeleaptă a privighetorii”): „Și punându-mi perimanul/ Cu chipul crucii pe umeri/ Având în mâini cuvioase/ Pana mea de tahigraf/ în dorința înnoirii/ Dezbrăcat de omul vechi./ Nevoi-mă-voi cu scrisul/ Față de toate ale lumii/ Mort, să-mi află mângâiere/ În lucrarea înțeleaptă a privighetorii/ în genunchi“ (*Canon*).

Deși a căutat toată viața adevărul, în știință și în artă, nu este pe deplin mulțumit și speră că acesta va fi aflat în opera neobositului pescuitor de perle, care a fost marele maestru Alexandru Husar: „un adevăr/ tot voi găsi eu până la urmă/ fie și-atunci/ când nu voi mai fi/ sau când voi fi/ cine știe unde/ în nopți lungi/ veacuri lungi/ sub ierburi și ploi/ departe de voi/ un adevăr/ tot voi găsi eu/ până la urmă“. Acest poem fără titlu, notat cu trei stelute, este testamentul omului de știință și al poetului. Exigența și efortul colosal, de o viață, printre furtuni și vânturi neliniștitoare, ale omului și artistului genial par doar etape în procesul infinit al cunoașterii. Chiar caligrafierea poemului sugerează acest aspect: începe cu literă mică, iar la sfârșit nu a pus punct. Procesul de aflare a adevărului și frumosului este infinit, fără început și fără sfârșit...

PĂDUREA SPÂNZURAȚILOR, ROMANUL UNUI CAZ DE CONȘTIINȚĂ

Clara MĂRGINEANU

Autorul unor construcții epice monumentale, romancier, nuvelist și dramaturg, Liviu Rebreanu este unul dintre ctitorii istoriei literaturii române. Și-a câștigat statutul de întâiul mare prozator modern odată cu apariția și receptarea critică a romanului *Ion*, în 1920. Investigația psihologică, realismul și obiectivitatea scriiturii, capacitatea de a construi personaje memorabile i-au asigurat lui Liviu Rebreanu un loc binemeritat în conștiința publicului cititor și l-au situat între cei mai prestigioși scriitori ai literaturii române.

S-a născut în 1885, în satul Târlișua, județul Bistrița-Năsăud. A fost bursierul unei Academii militare din Budapesta, dar, inițial, a dorit să devină medic. Într-o convorbire cu Felix Aderca, publicată în „Adevărul literar și artistic” (1926), Rebreanu își amintește: „Ofițer n-am simțit că voi fi... Eu eram scriitor. Am scris și publicat nenumărate nuvele în ungurește și nemțește și am scris poate o sută de piese de teatru. Ori ce câte ori vedeam un spectacol, scriam și eu o piesă. Întoarcerea spre literatura și cultura română s-a făcut aproape fără să-mi dau seama. A fost poate ceva care n-a întrebât rațiunea”.

În romanele sale de referință *Ion*, *Răscoala*, *Pădurea spânzuraților*, destinele individuale, cu sfâșierea lor sufletească dusă până la ultimele consecințe, sunt îngemănate cu problemele naționale și sociale, cu contextul istoric căruia îi aparțin. Existența și evoluția personajelor sunt în fatidică interdependentă cu legile impuse ale mecanismului social. Aspirația către fericire este dezarmată de istoria care constrânge. De aici dramatismul și acuitatea scriiturii lui Rebreanu.

În timp ce acumula date și elabora structura romanului „Pădurea spânzuraților”, Liviu Rebreanu (își) explica în însemnările sale de lucru: „Apostol e cetățean: o părticică din Eul cel mare al statului, o rotiță într-o mașinărie mare; omul nu e nimic decât în funcție de stat. (...)”

Pe când statul e ceva fictiv și întâmplător, putând întruni oameni străini la suflet și aspirații, neamul e o izolare bazată pe iubire, chiar instinctivă“. Prin aceste observații limpezi, concrete, poate fi înțeleasă creația romancierului. Rebreanu formulează clar că statul nu cere iubire, ci doar devotament și disciplină, în vreme ce apartenența la un neam presupune afecțiune și un fel primordial de iubire, cea frățească. În cei capabili de asemenea trăiri puternice, esențializate, se declanșează mecanismul extins al dragostei și compasiunii pentru întreaga omenire. „Numai într-un eu conștient poate trăi iubirea cea

mare, universală – religia viitorului“, completează edificator autorul.

La sfârșitul anului 1918, un prieten îi arată lui Liviu Rebreanu o fotografie care înfățișa o pădure plină de cehi spânzurați în dosul frontului austriac dinspre Italia. Fotografia respectivă avea să fie arătată la conferința păcii, ca argument demonstrativ al tratamentului aplicat cehilor de conducătorii monarhiei austriece. „Fotografia m-a impresionat puternic și m-a urmărit multă vreme. Auzisem că execuții similare ar fi suferit și mulți români. Mi se povestise că chiar la Bistrița, deci în țara mea, au fost spânzurați mai mulți preoți și țărani români bucovineni“, avea să mărturisească romancierul. (Biblioteca critică „Liviu Rebreanu“, Editura Eminescu, 1987)

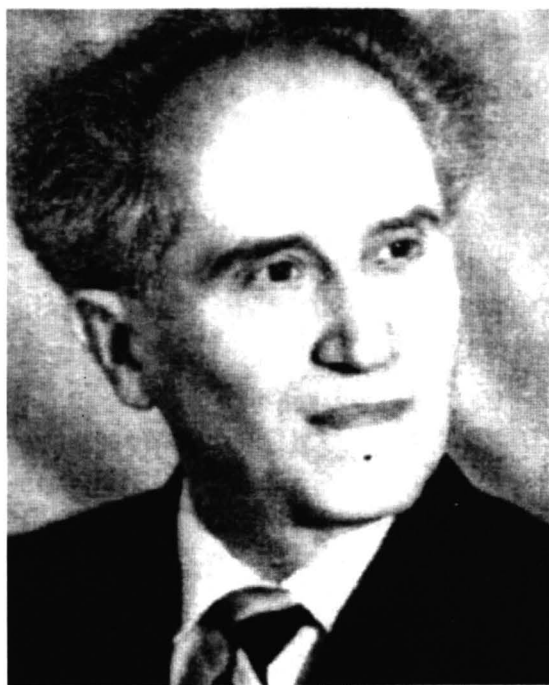
Fratele scriitorului, Emil Rebreanu, student, devenit artilerist în armata austriacă, a ajuns în situația de a lupta împotriva românilor. A încercat să dezerteze și să treacă de partea frontului românesc, dar a fost prins, condamnat și executat prin ștreang. Asta se întâmplase încă din mai 1917, dar, în vremurile tulburi de atunci, informațiile circulau cu dificultate. Romancierul, marcat puternic de cele două întâmplări, a început lucrul la *Pădurea spânzuraților*. I se părea însă că nu găsește ritmul, tonul, atmosfera dorite, era nemulțumit de încercările sale literare. Din acea perioadă lasă o mărturisire cutremurătoare: „În vreme ce scriam, în liniștea apăsată, am început să percep niște bătăi ușoare în fereastra mea, delicate, ca niște degete imateriale. Deschideam, cercetam întunericul. Nu era nimeni și nimic... Când însă bătăile acestea misterioase s-au repetat nopți de-a rândul, insistent – fiindcă sunt, repet, credincios și superstițios –, mi-am zis că nu poate fi decât sufletul fratelui meu, care cere îngrijirea creștinească ce nu i-a fost acordată“. (*Mărturisiri*, Revista Fundațiilor, 1940)

Până la urmă, la capătul unor dureroase cercetări, Liviu Rebreanu descoperă la Ghimeș, într-o livadă, la marginea fostei frontiere, mormântul fratelui spânzurat. A avut puterea să intre și să cerceteze odaia în care fratele său își petrecuse ultimele ceasuri și din care plecase spre moarte. I-a dezgropat osemintele pentru a le muta dincolo de pârâul care fusese graniță, așa cum Emil ceruse. Liviu Rebreanu i-a împlinit, când a putut, fratelui său ultima dorință și de-abia atunci a putut să scrie liniștit „Pădurea spânzuraților“. Da, viața e mai puternică decât închipuirea și uneori chiar decât literatura. Dar tocmai această viață autentică nu o mai auzim în vacarmul inutil și fără substanță al cotidianului.

Considerat primul mare roman psihologic din literatura română, *Pădurea spânzuraților* are în centru un tânăr de lângă Năsăud, care se înrolează pe front în Primului Război Mondial. Decorat, avansat la gradul de locotenent, îl condamnă la moarte prin spânzurătoare pe sublocotenentul ceh Svoboda, care încercase să dezerteze. În momentul execuției lui Svoboda „simți limpede că flacăra din ochii

condamnatului i se prelungea în inimă ca o imputare dureroasă“. Când află motivele pentru care Svoboda încercase să dezerteze, Apostol Bologa este chinuit de remușcări cumplite. Cu cât își caută justificări și argumente pentru pripa cu care condamnase un om la moarte, obsesia vinovăției sale se amplifică. Față în față cu istoria necruțătoare, Apostol Bologa, român din Transilvania, integrată atunci Imperiului Austro-Ungar, trăiește experiențe-limită. Sufletul său, scăpat de sub puterea voinței, sângerează prin tranșeele de luptă. Lent și dureros, îl macină și iubirea pentru unguroaica Ilona. Încearcă el însuși să dezerteze, să treacă pe teritoriul românesc, dar este prins, condamnat și spânzurat. Construit din adevărul unor fapte precise, *Pădurea spânzuraților* este romanul unui caz de conștiință, al unei profunde drame morale. Există un poet, ascuns la umbra modestiei sale, care se întreba într-un vers: „Dacă Iisus ar fi murit în ștreang/Am fi purtat la gât spânzurători?“...

**VI. MICROMEDALION – OCTAVIAN RULEANU –
100 DE ANI DE LA NAȘTERE**

DRAGOSTEA POETULUI GEORGE COȘBUC FAȚĂ DE ȚINUTUL NATAL

Octavian RULEANU

Există un cult al oamenilor mari. Mai pronunțat în vremuri prospere și mai diminuat în perioadele de criticism general. N-avem încă o adevărată înțelegere a exemplarelor de elită ale neamului. Constatarea se potrivește de minune în toate domeniile culturii românești.

Pe noi ne interesează literatura. Cât s-a făcut în acest sens al înțelegerii depline? Sunt și acum chestiuni neelucidate în privința împrejurărilor de viață ale clasicilor noștri români! Priceperea lor totală este absolut trebuincioasă categorisirii definitive în linii a creației generale.

Marele Eminescu, mort în iunie 1889. abia acum trei ani și-a avut, în sfârșit, o monografie completă a vieții sale. Alții n-au nici atât. Mai nou însă, viețile romanțate vin să înlocuiască realul unor existențe ilustre. Dar nu-i de ajuns!

Cine cunoaște, până acum, viața detaliată a idilicului George Coșbuc? Notițe fragmentare s-au presărat pretutindeni, prin margini de ziare cu ocazii de rememorări. S-au scos la iveală multe date, o sumedenie de amănunte, care explică într-un fel oarecare fondul sufletesc al poetului. Un studiu definitiv asupra lui Coșbuc nu s-a scris încă. De aceea, voi fi foarte mulțumit dacă din ce am făcut și voi mai face, voi putea spune că am contribuit cu ceva la aceasta, cu atât mai mult cu cât sunt originar din chiar regiunea care ne-a dat pe Coșbuc.

Datoria mea are deci o dublă fațetă. Întâi o conștiință profesională și apoi o obligație față de memoria strălucitului reprezentant al regiunii născădane, din care fac și eu parte. Și deci întâia problemă ce mă preocupă este aceea de a arăta într-un tot organic dragostea lui Coșbuc față de ținutul natal, manifestată în tot decursul vieții lui, inspiratoare a poeziilor care aveau să-i procure titlatura dată de Dobrogeanu-Gherea: „poetul țărănimii“.

Tânărul Coșbuc – produs al mediului născădean

Distinsul profesor universitar de la Cluj, dl. dr. Nicolae Drăganu, în două lucrări importante a dezvoltat lumii încercările sfioase ale lui Coșbuc la Liceul Grăniceresc din Năsăud. Primele licăriri poetice, cu mari reminiscențe germane, prevesteau pe cântărețul

vieții patriarhale. Mediul ambiant din Năsăud, când ființa tânărului Coșbuc se plămădea în basm și fantezie, când conștiința națională, cea înăbușită de spiritul reacționar austro-maghiar, este de o importanță capitală în pregătirea celui ce avea să fie mai târziu poetul George Coșbuc. A nu ține seama de aceste realități înseamnă a neglija o problemă ce ne deschide calea analizei psihologice a poetului.

Din tot ce s-a scris asupra lui Coșbuc, n-avem un fir conducător, care să ne călăuzească în culele nepătrunse din sufletul lui vizionar. Puțini vor ști, prin urmare, că geneza multor poezii scrise de Coșbuc zăcea sedentară în marea sa dragoste față de ținutul năsăudean din care a ieșit. Căci să nu se uite, Coșbuc este produsul acestui mediu țărănesc. cu oameni sobri și corecți, plini de spirit și mândri în măreția lor, în vetrele lor, păstrate din tată în fiu, tremura încă umbra miturilor noastre antice, daco-romane. Acolo mai colcăia și marea iubire de neam, ființa păstrătoare de credință, lege și limbă. Elementele acestea primitive vor forma baza pe care va clădi Coșbuc nemuritoarele sale creații literare. Căutarea nexului cauzal al inspirației este fără îndoială o preocupare necesară. E tocmai ceea ce însăilăm aici.

Viață cu antene rustice

Fiu de preot, George Coșbuc văzu lumina zilei în satul Hordou (azi Coșbuc, *n.n.*), într-o casă modestă, țărănească, ce a stat multă vreme în ruină. (Atrăsesem și eu atenția oficialităților pentru ruină, într-un foileton, publicat în ziarul „Curentul” din 11 august 1932). Și-a trăit visurile copilăriei la Hordou, Telciu, Năsăud și Leșu. Fondul său sufletească era rustic. Cunoștințele câștigate la liceul din Năsăud au avut darul a-i lărgi orizontul de pătrundere patriarhală. Chiar cultura germană, ce-a adâncit-o în tinerețe, i-a dat impuls să cultive viața sănătoasă pentru care avea ceva instinctiv. Modul cum s-a format spiritul său ca elev, în lumina literaturilor străine, a cărților și revistelor consultate de el rămâne încă o chestiune de studiat.

Ca elev, George Coșbuc petrecea vara, adesea, la fratele său Leon, preot la Leșu (județul Năsăud). Aici scria versuri care anunțau în miniatură pe autorul erotismului idilic de mai târziu. Din tinerețe dar, găsim la Coșbuc viața senină și liniștită de la țară și iubirea naturii sălbătice. Poetul se simțea în largul său acolo în mijlocul tumultului de viață. Un mare om creștea în el. Ochii îi licăreau sub puterea vrăjii fascinătoare. Iar buna voieșie își făcea loc în inima ce palpită caldă de sărutarea contemplației. Atunci curgeau glumele și povestirile sale pline de curaj satiric, de fantastic și ireal.

Așadar, rusticitatea din ținutul Năsăudului îi dă un prim prilej de vibrație

sufletească. Aceste scene i s-au întipărit adânc în memorie, această viață a regretat-o el, când departe de ai săi, trăia numai cu dorul.

Plecat la Cluj, în toamna lui 1884, pentru un an și jumătate, George Coșbuc își exprimă adesea regretul zilelor de ieri. De altfel, intrigat de atmosfera îmbâcsită și neavând nici mijloace pecuniare satisfăcătoare, șederea lui la Cluj este temporară, fără de niciun succes. Un nepot al poetului, anume George Coșbuc din Parva (jud. Năsăud) are în posesia sa un număr însemnat de scrisori de-ale unchiului său George Coșbuc ca student la Cluj, gazetar la „Tribuna” și chiar din București. Câteva le publică în revista năsăudeană „Arhiva Someșană”, Nr. 5 din 1926. Scrisorile sunt de-o importanță covârșitoare pentru cercetătorul biograf. Din ele extragem nostalgia satului său de munte, dorul mamei în primul rând, apoi al tatălui, fraților, nepoților și-al tuturor rudeniilor, mai mult sau mai puțin apropiate. Epistolele sunt străbătute de-un umor moderat, într-un stil propriu, foarte caracteristic.

Într-o scrisoare, datată 15 august. stil vechi, 1888, Coșbuc anunță că ar dori să meargă la 4 octombrie în Năsăud. Se împlineau 25 de ani de existență a liceului și se făcea totodată și actul sfințirii noului edificiu gimnazial (așa se numea liceul). Cercetând în „Istoria școalelor năsădene”, pag. 175-185, unde este amănunțit descrisă desfășurarea serbării, n-am găsit nimic convingător asupra participării lui Coșbuc. Nu se știe dar dacă dorința i-a fost îndeplinită. (Ulterior s-a aflat o poză în care este și George Coșbuc, împreună cu colegii săi, la a 25-a aniversare a gimnaziului, *n.n.*)

Iubirea de mamă ca sentiment predominant

Atât din scrisori, cât și din unele scrieri ale lui Coșbuc, reliefăm cultul mamei. Mama sa era originară din Telciu, fiica preotului.

Profundul sentiment matern și l-a înfiripat poetul de mic copil, când mamă-sa îi spunea povești fantastice, pe care George Coșbuc le-a utilizat, alături de cele prinse de la dascălul Tănăsucă Mocodeanu, în scrierile sale, publicate în foiletonul „Tribunei” din Sibiu. Iar poezia „Mama”, acea duioasă amintire cu tragicul regret al morții mamei în lipsa de la „căpătâi” a mult iubitului George, dus departe, nu-i altceva decât extrema iubire, până la sacrificiu, față de sfânta figură a mamei.

Această iubire a fost pivotul nostalgiei sale față de „țara” natală, Ardealul, ca parte organică și de drept a României. Iată al doilea prilej psihologic: mama.

Și tot n-am terminat cu firul călăuzitor ce lega așa de mult pe apreciatul George Coșbuc de mediul ce l-a crescut.

Stabilit în 1890 la București, George Coșbuc n-a putut veni printre ai săi 18 ani,

din cauza împrejurărilor politice, Ardealul fiind alipit pe nedrept Ungariei în baza incorectului pact dualist din 1867. Jalea sa fusese nemăsurată în tot acest timp. Scrisorile sale sunt interpretul sentimentelor de deprimare. O dovadă elocventă o avem în scrisoarea profesorului Barbu Constantinescu către Titu Maiorescu, publicată în „Convorbiri literare“, An. 63, oct. 1930, p.1055. Redăm în întregime textul ei:

„1890 Nov., 17.

Domnule Ministru

Starea sufletească a poetului (George Coșbuc) m-a pus în grijă.

Alaltăieri, precum v-am scris, l-am găsit foarte trist și cu plăceri de a pleca la părinți, spunându-mi că după o scrisoare sosită, mama sa e pe moarte, și că frații vor să-i răpească averea lăsată de la părinți (tatăl și mama trăiesc însă) și că voiește să plece. L-am cerut scrisoarea să o văz și eu, arătându-mă că-l compătimeșc. Mi-a zis că a rupt-o.

Nu am văzut hârtii rupte pe jos. Am crezut că este o invenție produsă prin insistența mea de a ști de ce e trist. Precum v-am scris: Nu a vrut să se înscrie la Universitate și spunându-i că doriți să citiți «Sacotala» mi-a răspuns cu o nepăsare, dar serios, că mai bine să-i dea foc. Eu l-am lăsat, că-mi spunea că se duce la Minister. După prânz a venit la noi și, în lipsa mea, a lucrat în birou vesel, așa ca la 9 jum. seara, întorcându-mă de la Ploiești, l-am găsit așteptându-mă de la Ploiești și petrecând cu familia, cântând la pian și făcând jucării fiice mele.

Ieri, după ce a fost la mine după prânz și a lucrat, a plecat la Minister, unde a stat o oră (5-6). S-a întors foarte schimbat. Excitat ca niciodată. La masă a mâncat foarte puțin, chiar din mâncărurile favorite. Trist foarte tare. Fără să se jeneze s-a exprimat că de ar putea să dea cu piciorul lunii (luând-o aici în glumă, l-am întrebat ce este cu puțință să dea cu piciorul în lună a repetat serios ceea ce zisese). Mai a zis câteva idei incoerente și chiar nelogice și a plecat, spunându-mi că azi nu vine pe la mine, ceea ce nu mi s-a întâmplat niciodată când îl rugam,

Nu cumva i se pare că societatea nu-l prețuiește destul? Poate că se crede neîngrijit în destul. Sau că este o criză sufletească din înțepirea nervoasă?... În tot cazul, sunt de părere să se ia măsuri, ca să nu-l pierdem.

Cer scuze, că v-am răpit câteva momente. Nu o făceam, de nu știam cât vă interesați de asemenea talente tinere.

Cu înaltă stimă,

B. Constantinescu

Reîntoarceri mult dorite

George Coșbuc a putut sosi în țara sa mult dorită numai în 1908, când împăratul Francisc Iosif a acordat amnistie generală pentru toți expatriații. De atunci, venea an de an, până în preajma izbucnirii războiului mondial, când, urmărit din nou, rămâne definitiv în București, fără a mai avea vreodată ocazia să vină pe plaiurile sale pe care le-a iubit atât de mult.

În vizitele sale prin ținutul năsăudean, Coșbuc stătea la sora sa Anghelina – care trăiește și azi în Feldru (16 km depărtare de Năsăud spre izvorul Someșului Mare). Ea a fost cea mai apropiată suflătoare de poet, după moartea mamei. Căsătorită cu poetul Constantin Pop, Anghelina s-a stabilit definitiv, în ultimul timp la Feldru. Aici, la „lelița Anghelina“ – cum îi spunea poetul – se odihnea el, într-o odaie curată, cu miresme patriarhale. Totul stătea reconfortare, prilej de atâtea amintiri și visări. Bădea George își avea fotoliul special, pe care nimeni nu ședea, și o masă cu cărți. Iarna, „lelița“ petrecea în București, unde lângă George se simțea foarte fericită, fiind atașată de soția lui.

Dl. Virgil Șotropa, profesor pensionat din Năsăud, fost coleg de liceu al lui Coșbuc, ne povestește admirabile amintiri în No. 5 al „Arhivei Someșene“. George Coșbuc (cum însuși se scrie, și nu Gheorghe) plecat din Năsăud, a stat puțin la Cluj, la Universitate. Se stabilește la Sibiu, la „Tribuna“, de unde în 1890 trece munții în București. În aprilie 1906, Coșbuc trimite o scrisoare dlui Șotropa, unde îi destăinuiește gândul că ar vrea să tipărească, în Bistrița, un volum de poezii. Îl mai ruga să-i facă propagandă pentru plasarea acestei comori, anume scrise pentru iubitorii săi grăniceri năsăudeni. Ideea adoptată cu entuziasm de toți admiratorii săi, nu s-a realizat niciodată. Probabil poetul o fi uitat de ea.

De aici desprindem un alt fond: George Coșbuc, legat sufletește de pământul care l-a crescut, consacrandu-i o parte din creațiile sale.

E așa de înrădăcinat acest sentiment, încât voiește anume a-și publica nestematele scrise pentru ai săi, la ai săi. O poezie din această categorie este *În spital* („Ziarul unui pierde vară”). Eroii țărani sunt recrutați de Coșbuc din tipurile sănătoase ale plugarilor Someșeni. Așa că epopeea suferinței neamului românesc din Ardeal, pe care dorea s-o facă printr-un ciclu de poezii este propriu-zis icoana vieții țărânului năsăudean.

În raportul serbării, din „Anuarul anului școlar 1913-14“, găsim printre altele că la agapa ținută cu acest prilej „la restaurantul „RAHOVA“, cineva dintre cei ce toastau ar fi spus, fiind de față și poetul mult stimat că... dacă gimnaziul nostru ne-ar fi dat numai pe Coșbuc, încă și-ar fi împlinit cu prisosință datoria față de cultura românească.

Era doar o legătură indestructibilă între poetul Coșbuc și intelectualii ținutului său natal. Să nu ne mire deci faptul că George Coșbuc plasează pe țaranul someșan în lumina grandioasă a vremurilor sale.

Din tot ceea ce am expus până acum, foarte sumar numai, evidențiem la Coșbuc o dragoste nețărmurită pentru patria de baștină. Această dragoste îi dă pururi izvoare de inspirație. Studiind opera sa conexată de acest puternic sentiment, vom cunoaște o parte din totalul ce a format personalitatea poetului George Coșbuc.

Lacrimi pentru un trecut îndepărtat

Decedat în primăvara anului 1918, pe vremea când Bucureștii gemeau sub dominația germană, George Coșbuc a dus cu sine speranța irealizabilă a vederii din urmă a satului său. În decursul războiului mondial (1914-1918), poetul a tânjit de dorul satului natal. Așa ne spune și dl. Octavian Goga în discursul dsale de recepție la Academie, din 30 Mai 1923: „În vuietul orașului, el mai purta cu sine un fir ascuns, o neîntreruptă chemare pasionată, puternică. Era dragostea de-ai lui, rămași acasă, acolo în înfundătura de la HORDOU, dorul de Nășăudul copilăriei, cu grănicerii și cu plopii, erau amintirile ce se dezlipeau din neguri „și-i băteau la geam în nopți de insomnie“.

Nu și-a ajuns nici măcar idealul profețit în viziunea sa: UNIREA TUTUROR ROMÂNILOR.

Adunând întreaga sa contribuție și dezvăluind totalitatea sentimentelor ce l-au preocupat pe George Coșbuc, credem și avem convingerea că vom aduce o pioasă recunoștință memoriei acestui rapsod al seninătății vieții de la țară.

(Articol extras din ziarul „Frontul“ – Românesc, Informativ și Antirevizionist, Satu Mare, an. I, nr.83, p.8, 12, duminică, 28 aprilie 1935).

OCTAVIAN RULEANU (1910-2010) – UN DASCĂL DIN ȚARA CU DOR

Ion LĂPUȘNEANU

Regretatul profesor OCTAVIAN RULEANU face parte din categoria acelor dascăli ai Școlii Năsăudene care, prin competența profesională, prin conștiinciozitatea și dăruirea cu care și-au desfășurat activitatea, au rămas în conștiința foștilor elevi și a cetățenilor orașului.

S-a născut la data de 8 septembrie 1910 în Năsăud, ca fiu al lui Nicolae și al Victoriei (născută Utalea). Urmează Școala primară în Năsăud (1916-1920) și Liceul Grăniceresc „George Coșbuc” între anii 1920-1928. În perioada 1928-1932 frecventează cursurile Facultății de Litere și Filosofie la Universitatea din Cluj. După obținerea licenței susține examenul de capacitate și devine profesor de limba și literatura română.

Opțiunea pentru misiunea socială de dascăl i-a fost influențată decisiv de profesorul de română Ion Partene. În vara anului 1927, pe când termina penultima clasă de liceu, la examenul de sfârșit de an profesorul le-a dat ca temă să analizeze un roman care le-a plăcut mai mult. Inspirat, elevul Octavian Ruleanu și-a ales un roman care nu figura în programa școlară, „*Ion*”, de Liviu Rebreanu, lucru care l-a impresionat pe profesor și i-a notat lucrarea cu 10. De aici i s-a tras dragostea pentru literatură. Cum avea și „mâncărimea scrisului”, zarurile au fost aruncate. A fost mereu convins că nu poți trăi dacă nu ești îndrăgostit de materia predată și dacă nu iubești copiii, tratându-i ca pe niște mici personalități în formare.

Profesorul Octavian Ruleanu a fost mereu dublat de preocupări în domeniul publicisticii și al cercetării filologice. Începuturile gazetărești îi sunt legate de revista şapirografiată „*Aurora*”, inițiată de un coleg mai mare, Teodor Podariu, revistă care apărea la liceul din Năsăud. Prima știre i-a apărut în săptămânalul clujean „*Lumea și țara*”. A început apoi să scrie articole despre Năsăud, în 1926, la cotidianul „*Biruința*”, unde s-a bucurat și de sprijinul poetului năsăudean Iustin Ilieșiu, redactor la ziar. A devenit apoi redactor la ziarul „*Patria*”, tot din Cluj și, în special, la „*Universul*” și „*Curierul*” din capitală. A scris, de asemenea, la „*Gazeta Ardealului*” din Cluj și la „*Unirea poporului*” din Blaj, la „*România nouă*” din Sibiu și „*Anuarul Școlii Normale*” din Năsăud. În 1928 devine redactor pentru Năsăud, împreună cu preotul Gavril Bichigean, la „*Săptămâna*” din Bistrița. La vârsta de 20 de ani este solicitat de preotul-profesor Ilarion Boțiu ca prim redactor la gazeta „*Năsăudul*”, apărută în 1930, din păcate doar în trei numere. Între anii

1930-1939 a colaborat la „*Graiul neamului*” (oficios al ASTREI) din Carei. A fost apoi redactor la toate cotidienele care apăreau la Satu Mare, unde și-a început ucenicia de profesor la Liceul „Mihai Eminescu”: „*Granița*”, „*Frontul*”, „*Gazeta*”, „*Conștiința română*”. A fost, de asemenea, corespondent pentru Ardealul de Nord la „*Dimineța*” și „*Adevărul*” de sub directoratul lui Mihail Sadoveanu.

În perioada refugiului (1940-1944), la București, a scris sub zodia prăbușirilor sufletești la mai toate publicațiile ardelenice: „*Ardealul*” (organ al refugiaților ardeleni), „*Voința Transilvaniei*” (a lui Ion Th. Ilea), la cotidianul „*Viața*” (director Liviu Rebreanu), la „*Tribuna*” din Brașov (al cărui director era Gavril Pop). A fost redactor la „*Plaiuri nășăudene*” (proprietar și conducător Emil Boșca-Mălin din Maieru). În 1990 din inițiativa Domniei Sale „*Plaiurile nășăudene*” au fost aduse acasă la Năsăud.

În primăvara lui 1946 a colaborat la rubrica „*Colțul Ardealului*”, găzduită în pagina a doua a ziarului „*Națiunea*” de sub direcția lui George Călinescu.

Profesorul Octavian Ruleanu a scris și proză beletristică, debutul literar fiindu-i ocrotit de revista „*Abecedar*”, care a apărut la Brad, în 1933, prin grija poetilor Emil Giurgiuca și Gheorghe Boldea. Acolo a publicat două proze, în care căuta să pătrundă stările de conștiință ale unor oameni descumpăniți de greutatea vieții. Acele proze au fost remarcate de Zaharia Stancu în revista „*Azi*”. Între anii 1934-1936 figurează printre colaboratorii permanenți ai revistei „*Pagini literare*” de la Turda. În această revistă, condusă de Teodor Murășanu, publică schițe, însemnări, dări de seamă critice. Din 1936 redactează la Satu Mare, împreună cu publicistul Constantin Gh. Popescu, revista lunară cultural-socială „*Afirmarea*”, recunoscută de presa vremii ca cea mai valoroasă publicație din părțile sătmărene. Din lucrările literare ale scriitorului Octavian Ruleanu amintim: nuvela „*Înfrânt*”, publicată în revista „*Abecedar*”, Turda, 1934, nr. 49-52, pp.8-11, „*Vestea cea mare*”, schiță, în „*Manifest*”, III, Iași, 1936, nr. 3-4, p. 10-12; „*Moni vrea să vorbească*”, povestire, în „*Afirmarea*”, I, Satu Mare, 1936, nr. 1, pp. 4-6; „*Cărți despre ținutul nostru*”, recenzii, în „*Arhiva Someșană*”, vol. II, Năsăud, 1974, p. 521-524; „*Centenarul George Coșbuc. Cronica sărbătoririi a 100 de ani de la naștere (1866-1966)*”, în „*Arhiva Someșană*”, II, Năsăud – 1974, p. 299-331; „*Un apreciat profesor și om de cultură. Dr. Vasile Scurtu (1906-1968) la 70 de ani de la naștere*”, studiu, în „*Arhiva Someșană*”, IV, Năsăud, 1977, p. 362-366; a fost coautor la volumul „*Micromonografie*”, elaborat în colaborare cu profesorii Grigore Găzdac, Ion Lăpușneanu și Gheorghe Pleș, în anul 1988, cu ocazia aniversării a 125 de ani de la înființarea gimnaziului. Dintre referințele critice despre activitatea literară a Domniei Sale au scris: George Călinescu în „*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*”, Fundația Europeană Drăgan, Editura

Nagard, Madrid – Paris — Roma – Pelham N. Y, 1980, p. 881; Ion Apostol Popescu, „Literatura ardeleană nouă“, București, 1944, p. 61; Nae Antonescu în volumul „Pagini maramureșene“, Baia Mare, 1967, pp. 81-87; Marin Bucur, *Reviste progresiste românești interbelice*“, București, Editura Minerva, 1972, p.354; Ironim Marțian, *Prinos profesorului Octavian Ruleanu*, în „*Plaiuri nășăudene*“, Nășăud, 1994, nr. 16, pp. 1, 3 și nr. 17, p. 1; Ion Lăpușneanu, „*Un dascăl din țara cu dor*“, în „*Didactica nova*“, an. IV, nr. 2 (15), 20 octombrie 1993, p. 1, 4. Simion Chiș, „OCTAVIAN RULEANU – un dascăl cu valoare de simbol“, în „*Cuibul visurilor*“, anul III, Nr. 15-16 (30-31), martie-aprilie 1999, p. 6 și nr. 17-18-19 832-33-34) mai-iunie-iulie 1999, p. 6.

Neșansa a făcut să nu-și vadă proza adunată, într-un volum măcar, din cele două pregătite. Primul volum, intitulat „*Himere*“, trebuia să apară la Editura „*Afirmarea*“ din Satu Mare. A venit cedarea Ardealului de Nord și proiectul a fost abandonat. Celălalt volum, conceput în refugiu, cu titlul „*Din țara cu dor*“, a devenit ineficient după 1944.

În politică – după mărturisirea Domniei Sale – și-a declinat orice competență și vocație. Deși, întâmplător, în 1945 a ajuns membru al Partidului Social Democrat. Adeziunea i-a fost semnată de Ștefan Voitec, pe atunci titularul Ministerului Educației Naționale, al cărui șef de cabinet era Octavian Ruleanu. Venit la Nășăud după război își continuă activitatea în P.S.D.. În februarie 1948, prin unificarea acestui partid cu P.C.R., a intrat în P.M.R., dar a fost exclus la verificări, în 1949. Cu acuze grele că a fost gazetar burghez, că este titoist, pe motivul deplasării în Iugoslavia, în iulie 1946, ca reprezentant al statului român, în calitate de consilier tehnic pentru aplicarea Convenției școlare din 1933. Atunci a fost primit la ambasadorul țării noastre, Tudor Vianu.

N-a regretat excluderea din partid și s-a considerat mereu om al cetății. Singurul impediment a fost că, după ce ocupase imediat după întoarcerea la Nășăud postul de director al Școlii Normale, pe care a avut misiunea să o reorganizeze, n-a mai fost „promovat“, deși merita... Profesorul Simion Chiș, fost elev al Școlii Normale în perioada când profesorul Octavian Ruleanu ocupa funcția de director, îl caracterizează în felul următor: „Printre personalitățile luminoase (ale Țării Nășăudului, *n.n.*) figurează profesorul Octavian Ruleanu pe care l-au cunoscut nășăudenii și mulți alții din afara județului. I se spunea domnul Ruleanu, pentru că oamenii de pe aici, și în general transilvănenii, înțeleg prin cuvântul «domn» un ins în care sunt adunate calități deosebite ale personalității umane: omenie, înțelepciune, bunătate și o conduită demnă față de semenii săi.“ Aceste cuvinte spun totul despre personalitatea Domnului Octavian Ruleanu.

După o viață frumoasă și plină de reușite și satisfacții, dar și de regrete și neliniști, trăită alături de consoarta Domniei Sale, Maria Mladenovici, s-a stins în căsuța de pe strada

Veronica Micle, la 5 noiembrie 1993, câteva zile după ce fostul său elev Ion Lăpușneanu îi dedicase un articol intitulat „*Un dascăl din țara cu dor*“, făcându-i o ultimă bucurie.

Prin misiunea socială de dascăl, pe care a servit-o cu nobilă credință, prin activitatea de publicist și de scriitor, prin participarea la multe acțiuni culturale din oraș și din județ, mulți ani după pensionare, considerăm că a pus o cărămidă la edificiul numit Patrie. Din aceste considerente Consiliul Local Năsăud i-a acordat titlul de CETĂȚEAN DE ONOARE POST-MORTEM al ORAȘULUI, în anul 2009 când s-au împlinit, la 8 septembrie, 99 de ani de la nașterea distinsului nostru dascăl de limba și literatura română. De fapt, ziua de 8 septembrie era cea mai mare sărbătoare în casa familiei Ruleanu: ziua de naștere a Domnului Profesor și onomastica Doamnei Maria, care coincidea cu sărbătoarea creștină NAȘTEREA MAICII DOMNULUI.

Cu ocazia centenarului nașterii profesorului, scriitorului și omului de cultură Octavian Ruleanu, câțiva foști ești elevi ai reputatului dascăl năsăudean i-au adunat într-un volum omagial peste o sută din numeroasele articole, studii și povestiri, risipite prin publicațiile la care a colaborat sau pe care le-a ctitorit, mai bine de o jumătate de secol.

OCTAVIAN RULEANU – OMUL, PROFESORUL, SCRITORUL

Ion LĂPUȘNEANU

Astăzi, 8 septembrie, se împlinesc 100 de ani de la nașterea omului de cultură năsăudean, cunoscut ca unul dintre iluștrii reprezentanți ai Școlii Năsăudene, într-o modestă căsuță din Năsăudul – pe atunci o comună ceva mai răsărită de pe Valea Someșului Mare, vestită pentru târgul de joia și mai ales pentru școlile sale cercetate de numeroși tineri, din partea de nord a ' Transilvaniei și din multe alte părți ale țării.

Orfan de război, a crescut destul de greu, dar cu sprijinul iubitei sale mame, a reușit să urmeze școala primară și apoi Liceul Grăniceresc „George Coșbuc“, pe care îl va onora, mai târziu, cu munca sa făcută cu înaltă competență și total devotament, până la pensionare. După absolvirea liceului, în anul 1928, se înscrie la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității clujene, urmându-și vocația pentru dascălie și de om contaminat cu „mâncărimea scrisului“ – cum se exprima odată.

Valurile vieții l-au purtat prin diferite locuri din țară, în căutarea unui ideal: răspândirea culturii în rândul mulțimilor și „contaminarea“ învățăceilor săi cu morbul setei de frumos. A fost profesor la Liceul „Mihai Eminescu“ din Satu Mare, profesor și îndrumător al școlilor românești din Banatul Sârbesc (Iugoslavia), refugiat în perioada 1940-1945 în vechiul Regat, ocupând un timp misiunea de secretar al Ministrului Educației Naționale, Ștefan Voitec. Revenit după război în Năsăudul natal, va reînvia învățământul pedagogie năsăudean, ca director al școlii Normale. Până când „binevoitori invidioși și certați cu bunul simț“ l-au târât prin noroi, reclamându-l la Partid, pentru greșeli pe care nu le-a făcut. După care a fost destituit din funcție și transferat la Liceul „George Coșbuc“ unde, timp de aproape două decenii, a dat cu pasiune, dăruire și perseverență măsura pregătirii și talentului domniei sale.

Ori pe unde l-a purtat soartă, a dus cu sine imaginea Năsăudului drag despre care îmi spunea, prin 1980, următoarele: *„Pentru mine Năsăudul nu este numai locul în care am văzut lumina zilei la sfârșitul primului deceniu al secolului nostru. El este o lume ce cuprinde mii de fapte perindate cu vremea pe acest teritoriu mărginit de dealuri și de apele Someșului Mare. Umbrele lor s-au perpetuat din generație în generație, în credința oamenilor liberi, nesupuși constrângerilor străine, ci conduși de un singur ideal – al frățietății neamului românesc.*

Zestrea lor a curs în noi cu mândria celor ce se știu purtători ai unor obligații sfinte. Așa i-am cunoscut, copil fiind, pe înaintași în iureșul vremurilor de cumpănă din toamna lui 1918. Am crescut odată cu țara nouă, rotunjită, în dorința de a fi și noi – cei tineri – cineva. Nu ne era ușor. Străbunii au avut un țel. Noi căutam să ni-l făurim. Norocul nu ne-a lăsat. Dascălii noștri de la Liceul Grăniceresc «George Coșbuc» erau oameni integri. Ne picurau în inimi încredere în puterile noastre spre a răzbi în vălmășagul unei societăți noi, conduse doar, în mare parte, de dorința parvenirii fără muncă cinstită. Și am reușit, nu fără privațiuni crude de trai și în condiții sociale nefavorabile. Sprijinul ne-au fost Fondurile Grănicerești Nășăudene, prin bursele anuale de studii, adevărată mană cerească în stimularea energiilor“.

Om al cărui suflet vibra pentru elevii săi, fiindcă ne considera pe drept cuvânt astfel, trăind cu convingerea ca „nu poți fi dascăl bun dacă nu iubești copiii (tratându-i ca pe mici personalități în formare) și dacă nu ești îndrăgostit de materia predată“. Pentru modul cum i-a tratat pe elevii săi, pentru omenia și bunăvoința cu care colabora cu părinții elevilor, Octavian Ruleanu și-a lăsat un loc de cinste în memoria celor care l-au cunoscut. Numeroșii săi elevi, mulți urmându-i îndemnul de a deveni profesori de limba și literatura română, îi evocă personalitatea cu dragoste și prețuire.

Fostul normalist, profesorul Simion Chiș, scria cu pana înmuiată în iubire: „*Printre personalitățile luminoase figurează profesorul Octavian Ruleanu, pe care l-au cunoscut nășăudenii și mulți alții din afara județului. I se spunea domnul Ruleanu, pentru că oamenii de pe aici și în general transilvănenii înțeleg prin cuvântul «domn» un ins în care sunt adunate calități deosebite ale personalității umane: omenie, înțelepciune, bunătate și o conduită demnă de semenii săi*“.

Un alt fost elev, profesorul Grigore Marțian, fost și el director al Liceului Pedagogic din Nășăud și apoi profesor la Colegiul Național „George Coșbuc“, evocă lecțiile profesorului Octavian Ruleanu astfel: „*Lecțiile de limba și literatura română erau adevărate sărbători spirituale, erau dezbateri impresionante pe teme de limbă, literatură sau critică literară, totdeauna depășind conținutul manualelor școlare și totdeauna lăsând spațiu pentru meditație, pentru reflecție*“. Iar profesoara Livia-Doina Ilieșiu Petri rostește vorbe de adevărată dragoste: „*Cum aș putea să-l uit pe cel pe care l-am îndrăgit și l-am respectat din clipa când l-am cunoscut?! Eram atunci o fetiță «de la țară», speriată, pierdută în vastele coridoare și în mulțimea elevilor de la Liceul «George Coșbuc», înscrisă în clasa a V-a gimnazială. Toate mă speriau (...) doar el nu mi-a inspirat niciodată teamă. Nu l-am auzit niciodată vorbind aspru, strigând sau admonestându-ne*“.

Profesorul Octavian Ruleanu realiza la liceu o adevărată ucenicie literară, îndrumându-i și încurajându-i pe cei cu atracție pentru literatură, așa cum își amintește colonelul (r) dr. Vasile Tutula, autor al unei adevărate opere istorice: *„Era mult respect față de poezie și de literatură. În 1967 s-a trecut la retipărirea revistei «Musa Someșană». Inițiatorul acestei acțiuni a fost profesorul Octavian Ruleanu, ajutat de un colegiu redacțional din clasa a X-a C, viitori umaniști (...). În clasele X-XII s-a constituit un cenacul literar condus de prof. Octavian Ruleanu, din care făceau parte și elevi, circa 15-20. Cenacul se întrunea lunar, prezentându-se cele mai bune poezii, materiale de istorie literară și critică, după care aveau loc dezbateri aprinse și comentarii, aprecieri asupra creațiilor prezentate“.*

Profesorul Octavian Ruleanu a avut întreaga sa viață preocupări literare, dovedindu-se un scriitor talentat. A ctitorit numeroase publicații, printre care revista „Afirmarea“ de la Satu Mare“, „Plaiuri Năsăudene“, care a apărut la București în perioada 1943-1945 și apoi la Năsăud, din 1990. De asemenea, a fost redactor la revista „Arhiva Someșană“, seria a II-a. La peste 20 de publicații a colaborat cu povestiri, schițe, studii, articole, note etc. Câțiva din foștii elevi al domniei sale am adunate peste 100 de lucrări literare și pregătim un volum cu ocazia centenarului.

Întreaga sa viață s-a considerat, și a fost cu adevărat, un om al cetății, așa cum îmi mărturisea cu modestie într-un interviu: *„Profesiunea de dascăl și munca publicistică, făcute cinstit și cu suflet, se încadrează direct în ceea ce numim «om al cetății». Adică un patriot devotat ridicării vieții obștei, oricât de mică ar fi ea, indiferent de domeniul de activitate: națională, culturală sau economică. Cu un cuvânt: să rămână ceva în urma lui. Nu importă cât. Nu pot fi toți somități, însă fiecare poate pune o cărămidă la imensul edificiu ce se numește Patrie. O astfel de cărămidă cred că am pus și eu prin modesta participare la multe acțiuni culturale și obștești, din județ și din. oraș. Ca om nu n-am însingurat, iubesc colectivitatea, pentru că ai ce învăța de la ea la orice vârstă. Niciodată nu-i prea târziu“.*

PROFESORUL OCTAVIAN RULEANU, REDACTOR LA REVISTA SOCIALĂ-LITERARĂ „AFIRMAREA“ DIN SATU MARE (1936-1940)

Col. (r) dr. Vasile Șt. TUTULA

După terminarea Facultății de Litere și Filosofie la Universitatea „Regele Ferdinand I“ din Cluj (1928-1932), profesorul Octavian Ruleanu a lucrat ca profesor la Liceul „Mihai Eminescu“ din Satu Mare, și nu Liceul „Mihai Viteazul“, cum greșit s-a scris în unele studii și materiale documentare, semnate de Teodor Tanco, Ironim Marțian și alții. Trebuie menționat că în perioada studenției a lucrat ca pedagog la Năsăud și Carei, cu statut temporar. După obținerea licenței, susține examenul de capacitate, devine profesor de limba și literatura română.

Primind repartitie și ajuns la Satu Mare, tânărul profesor Octavian Ruleanu își pune în aplicare bogatele cunoștințe acumulate în domeniul literaturii naționale și universale, de critică și istorie literară, lingvistică, estetică și gramatică.

Tânărul profesor de limba și literatura română nu a stat deoparte. Și-a simțit și întrevăzut menirea. A constatat că limba română trebuie readusă ACASĂ, pe plaiurile Sătmăruului, după 51 de ani de maghiarizare forțată (1867-1918), chiar dacă după 15 ani (1919-1934). *„Și acum sunt mulți români greco-catolici care nu știu românește. De 15 ani n-au fost în stare să învețe românește, să simtă românește. Astăzi încă, în diverse biserici greco-catolice se predică ungurește... Desfidem astfel de elemente de români. Românismul înăscut, iar nu făcut, a trebuit să-și revină în 15 ani, oricâte antecedente ar fi fost. Naționalismul exact din acest punct de vedere își are plecarea. Români fiind, să simți o deosebită satisfacție zdrobindu-ți zilnic graiul, iată ceea ce constituie după noi o gravă călcare și lepădare de neam. Și e cu atât mai periculoasă cu cât cei mai mulți o cred o simplă bagatelă“.*¹

Sunt luate în vârful peniței și anumite „cocoane“ care la serviciu, dintr-un iz cosmopolit, vorbeau mai mult ungurește, deși erau românce. La fel se purtau și unii funcționari din administrație, care, români fiind, vorbeau la serviciu mai mult ungurește, neglijând limba oficială a statului român, limba română, aspect consemnat și în Constituția României, considerată ca una dintre cele mai democratice și moderne din Europa acelei

¹ Cf. Ziarul „Granița – ziar pentru afirmare românească“, An. I, Nr. 41, p. 1 (vineri 1 iunie 1934).

vremi.

Măhnit de politica de tarabă proclamată de unii politicieni români, profesorul Ruleanu își spune păsurile în presă. Și ele sunt multe, altele profunde, afirmând că: „*A sosit abia acum, clipa în care să ne dezmeticim puțin de cap și să vedem cu o strângere de inimă că n-am făcut totul ce-ar fi trebuit realizat prin Ardealul nostru.*

Am trâmbișat atâția am în zări de țară, bătându-ne pieptul la taraba electorală, că măsurile de reromânizare la granițe au început și că din mila și oblăduirea celor cu frâna de mână va curge viața românească peste noi!

Dar anii s-au precipitat în neant și șuvoiul românesc, promis de puternicii zilelor, nu și-a arătat nici măcar întâiul fericelel prelins. S-a făcut prea puțin față de ceea ce aveam datoria de îndeplini²“.

Sunt aprecieri lucide ale unui om care se afla în mijlocul evenimentelor. Profesorul Ruleanu le cunoștea și le simțea din interior. Iar mai marii zilei, politicienii, se băteau cu pumnul în piept că totu-i roz și nu-s probleme.

Desigur, profesorul Ruleanu ca și ceilalți membrii ai Grupului „Afirmarea“, ai Comitetului de Conducere al „ASTREI“ Satu Mare și-au pus în aplicare propriile planuri culturale de acțiune. Au pus bazele revistei literar-sociale „Afirmarea“, au activat în plan publicistic la ziarele: „Granița“, „Frontul“, „Gazeta“, „Conștiința română“ (Satu Mare) și „Graiul neamului“ (Carei). În perioada sătmăreană, profesorul va colabora și la alte publicații din țară: „Patria“ (Cluj), „Unirea poporului“ (Blaj), „Abecedar“ (Turda), „Universul“ și „Curierul“ (București), „Manifest“ (Iași), „România nouă“ (Sibiu), „Lumea și țara“, „Biruința“, „Patria“, „Gazeta Ardealului“ (Cluj), „Pagini literare“ (Turda), „Libertatea“ și „Foaia interesantă“ (Orăștie)³ și altele. El nu s-a izolat în colțul literar și publicistic de nord-vest al României, ci s-a lansat într-un cadru mai larg, scriind o serie de nuvele, schițe, povestiri: nuvela „Înfrânt“, în „Abecedar“, Turda, 1934, nr. 49-52, pp. 8-11; „Vestea cea mare“, schiță, în „Manifest“, III, Iași, 1936, nr. 3-4, pp. 10-12; „Moni vrea să vorbească“, povestire în „Afirmarea“, I, Satu Mare, 1936, nr. 1, pp. 4-6; „Metamorfoză“, povestire în „Afirmarea“, nr. 6-7/iunie-iulie 1939, Satu Mare, pp. 83-85 (doar prima parte), căci a doua, deși se scria la finele părții întâi că „va urma“⁴ nu a mai

² Apud ziarul „Frontul“, An. I, nr. 251, p. 1 (vineri, 29 noiembrie 1935).

³ Teodor Tanco, *Istoria presei românești a județului Bistrița-Năsăud (de la origini până în 2004)*, Edit. Societatea Culturală „Lucian Blaga“, Cluj-Napoca, 2004, p. 144-146.

⁴ Octavian Ruleanu, în revista „Afirmarea“, nr. 6-7/iunie-iulie 1939, povestirea „Metamorfoză“,

apărut. La aceste cotidiane de presă mai sus menționate a trimis și o serie de studii literare și articole, majoritatea cu tentă culturală, socială, și mai puține cu tentă economică, aproape de loc cu tentă politică, căci până în 1946 nu a fost implicat politic, nefiind membru al nici unui partid. În 1946 s-a înscris în Partidul Social Democrat, aripa Ștefan Voitec, care a fuzionat cu P.M.R. În anul 1949, profesorul Octavian Ruleanu a fost exclus din PCR și demis din funcția de director al Școlii Normale din Năsăud și trecut pe o funcție inferioară, fără a mai avea dreptul să fie promovat, fiind scos pe „tușă” până la pensionarea sa în 1973.

Activitatea la revista „Afirmarea”

Revista „Afirmarea” și-a început activitatea în luna martie 1936,⁵ cu redactarea și tipărirea nr. 1 pe aceeași lună. Nevoia tipăririi unei reviste cu conținut literar s-a discutat în mai multe ședințe ale ASTREI sătmărene, Despărțământul Satu Mare, începând cu anul 1930. Lucrurile s-au precipitat în lunile ianuarie și februarie 1936, când s-a hotărât înființarea acestei reviste cu redacția și administrația pe str. Moldovei, nr. 53.⁶ Redactori au fost nominalizați: Constantin Gh. Popescu și Octavian Ruleanu,⁷ așa cum reiese din caseta de pe coperta nr. 1, fonnat B5, într-un tiraj de circa 1000-1200 exemplare, insuficient față de nevoile județului. Costul unui exemplar era de 8 lei, iar abonamentul pe un an de zile era de 100 lei.

Revista „Afirmarea” a fost tipărită la tipografiile „Gloria”, „Athenaeum” și „Presa Liberă”⁸ din Satu Mare. Real este una și aceeași tipografie, care și-a schimbat denumirea în două rânduri; mai 1937 și decembrie 1938, așa cum reiese din datele înscrise pe versoul copertei nr. 1. Pentru o mai bună organizare și coordonare a activității redacționale, în lunile ianuarie-februarie 1937 s-a constituit GRUPUL „AFIRMAREA”, format din următorii membrii: Ștefan Anderco, Augustin Baci, Lucian Bretan, Ioan Luca, Alexandru Nicorescu, Constantin Gh. Popescu, Ioan Rentea, Octavian Ruleanu, Zeno Spârchez, Petre Ștepu, Th.I. Țucanovici și Felician Gh. Zăciu,⁹ în total 12 membri, un fel de colegiu de

p. 83-85.

⁵ Cf. Revistei „Afirmarea”, nr. 1/martie 1936.

⁶ *Ibidem*, nr. 4-5/iunie-iulie 1936, coperta 1.

⁷ *Ibidem*, nr. 1-12/martie 1936-ian.-febr. 1937.

⁸ *Ibidem*. nr. 1-56, pe anii 1936-1940.

⁹ Apud revista „Afirmarea”, nr. 11-12/ian.-februarie 1937.

redacție, dar cu atribuții mai limitate, munca și greul căzând pe cei 2 redactori (Const. Gh. Popescu și Octavian Ruleanu), care aveau și se bucurau de o anumită autonomie și independentă în raport cu Grupul „Afirmarea” și Comitetul de Conducere al ASTREL, Despărțământul Satu Mare.

Constituirea și funcționarea Grupului „Afirmarea” a fost benefică. S-a simțit imediat o îmbunătățire a conținutului revistei, creșterea numărului de colaboratori și corespondenți și un aspect vizual mai plăcut și atractiv.

Pentru realizarea unor coperte cât mai atractive a fost cooptat în Grupul „Afirmarea” arhitectul Ioan Rentea,¹⁰ care a realizat o serie de picturi și elemente de grafică cu totul deosebite.

În luna iunie 1937, cei doi redactori au revistei „Afirmarea”, Octavian Ruleanu și Constantin Gh. Popescu au reorganizat Grupul „Afirmarea” în două compartimente:¹¹ primul cel al sprijinitorilor format din: Ștefan Anderco, Augustin Baci, Lucian Bretan, Ioan Luca, Alexe Nan, Alexandru Nicorescu, Constantin Gh. Popescu, Octavian Ruleanu, Zeno Spârchez, Petre Ștetiu, Petru Țiucra Pribeagul, Felician Gh. Zăciu; al doilea grup cel al colaboratorilor, care avea în componentă următorii membrii: Cornelia A. Baci, Lucian Bretan, Valeriu Cârdu, Gh. Crișan, D. Hinoveanu, Ioan Luca, Mihail Lungian, Ion Maioreanu, P. Muigeanu, Alexandru Nicorescu, Constantin Gh. Popescu, Ioan Rentea, Octavian Ruleanu, Liviu Seleș, Ionel Șingariu, Gavril Stănescu, Th.I. Țucanovici, Petru Țiucra-Pribeagul.¹² Cele 2 grupuri au primit și o serie de încredințări din care amintesc doar câteva: asigurarea difuzării revistei la profesori și dascăli, găsirea unor sume bănești pentru creșterea tirajului. Cu aceeași dată (iunie 1937), prețul unui exemplar a crescut la 10 lei; prețul de 100 lei/anual pentru particulari; 400 lei/anual pentru instituții; pentru cei din grupul de sprijin 300 lei/anual.¹³ Avem bucuria și satisfacția ca pe o parte din membrii Grupului „Afirmarea” să le identificăm chipurile și să-i includem în acest volum omagial.

Deoarece lucrurile au devenit mult mai complexe, începând cu nr. 1/ian.-febr. 1938, revista „Afirmarea” își adaugă sub antet și denumirea de „Literar-Socială”, editată de „ASTRA”, Despărțământul Satu Mare, cei doi redactori sunt înscrși în casetă ca

¹⁰ *Ibidem*, nr. 8/oct. 1936-nr. 6-8/iunie-august 1940.

¹¹ *Ibidem*, an. II, nr. 5/iunie 1937.

¹² Cf. „Afirmarea”, nr. 5/iunie 1937.

¹³ *Ibidem*.

„fondatori”. Se constituie „Gruparea Revistei”:¹⁴ dr. Ștefan Anderco. Dr. Augustin Baciuc, dr. Lucian Bretan, farm. Alexe Nan, ing. Zeno Spârchez.¹⁵ Între coperțile revistei este inclus „Despărțământul Județean al ASTREI”: dr. Eugen Seleș – președinte (directorul Liceului „Mihai Eminescu” – Satu Mare), prof. Gavril Barbul – secretar (fost prefect al județului Satu Mare). Membri: Dr. Ilie C. Barbul, director Eugen Bota, dr. Titu Demian, arhidiacon Aurel Dragoș, fost primar dr. Augustin Ferenciu, președintele Tribunalului Dumitru Huzum, dr. Ion Maiorescu, prof. Victor Mathei, dr. Ion Oros, chestor Gavril Păoșan, director Nicolae Pop, prof. Octavian Ruleanu, prof. Vasile Santu, ing. Zeno Spârchez, prof. Silviu Tămaș, director Emil Tișcă¹⁶ – director Banca Românească. Această componentă al Despărțământului Județean al ASTREI, este trecută și pe coperțile nr. 9/1938 (septembrie 1938), după care nu mai este înscrisă până la încetarea revistei în 2 august 1940. Sunt trecuți în perioada octombrie 1938-august 1940, doar „Sprijinatorii revistei”¹⁷ și colaboratorul artistic¹⁸ (o nouă denumire) – arhitectul Ioan Rentea,¹⁹ care a realizat pentru revistă peste 45 de picturi și schițe, artă grafică, extrem de sugestive, majoritatea reliefând etnografia Sătmărilor, viața țărănească curat românească, aspecte ale vieții religioase, ele purtând titluri și semnătura lui Ioan Rentea: „Spre toamnă”, „Nașterea Domnului”, „Vestitorii primăverii”, „Flori”, „Toamna”, „Mărioara de la izvor”, „Mărioara cu cofa de apă”, „Doina strămoșească”, „Biserica din Țara Oașului”, „Cununa de spini”, „Sfântu Gheorghe cu balaurul”, „Cărturarul”, „Toarce lelea Floare”, „Spre casă cu sacul de la moară”, „Trei păstori se întâlniră”, „Țărancă cu basma”, „Ciobănașul”, „Idilă de primăvară”, „Cuib de Năpârcă”, „Țăran pe gânduri”, „De vorbă”, „Fata cu cartea”, „Casă țărănească”, „Calvarul”, „Drumul Crucii”, „Bun rămas”²⁰ și altele. Doar numărul 6-8/iulie-august 1937 are pe copertă o grafică semnată de C. Schelp, intitulată „Vedere din Baia Mare”.²¹ Studiarea acestor picturi ne îndeamnă la reflecție. Ele au o forță de sugestie deosebită și fac legătura cu vechimea și continuitatea vieții românești din vremuri imemorabile pe meleagurile Sătmărilor, legătura oamenilor cu locurile natale, viața agricolă,

¹⁴ Apud „Afirmarea”, nr. 1-2/ian.-februarie 1938.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Cf. „Afirmarea”, nr. 10-11/oct.-noiembrie 1938; nr. 6-8/iunie-august 1940.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Cf. „Afirmarea”, nr. 6-8/iulie-august 1937.

scurgerea sărbătorilor religioase și a vieții creștine prin prezența și perenitatea bisericilor de lemn, similare cu cele din Maramureș, Sălaj, Țara Moșilor sau Câmpia și Podișul Transilvaniei ș.a.m.d. Aceste picturi și lucrări de grafică sugerează cu maximă discreție prezența și renașterea vieții românești pe aceste meleaguri, după Marea Unire din 1918. Ele oferă o notă de sugestie și o forță impresionistă aparte fiecărui număr, o legătură ancestrală locurilor, frumusețea lor deosebită, limba plină de arhaisme a țăranului român.

Cu certitudine că temele acestora au fost bine gestionate de cei doi redactori ai revistei și „Sprijinatorii Revistei” „AFIRMAREA”, care împreună formau un adevărat colegiu redacțional. Între sprijinatorii revistei, începând cu anii 1938,3 găsim și pe Vasile Scurtu,²² secretarul Ligii Antirevizioniste Satu Mare, care printre altele publică în nr. 11-12/1939, studiul „*Din luptele naționale ale Românilor sătmăreni*”, care alături de studiile semnate de Nicolae Iorga, Lucian Bretan, George Vâlsan, Gavril Barbul, A. Iuga, Vasile Gavrișiu ș.a. conferă revistei „*Afirmarea*” o valoare culturală istorică aparte în dezvoltarea conștiinței naționale românești pe plaiurile meleagurilor sătmărene, idee ce străbate revista în aproape fiecare număr.

În perioada 1936-1940, revista „*Afirmarea*” de la Satu Mare a apărut în 56 de numere,²³ astfel: 12 numere (martie 1936-ian.-febr. 1937); 12 numere (martie 1937-decembrie 1937); 12 numere (ian.-dec. 1938); 12 numere (ian.-decembrie 1939); 8 numere (ian.-august 1940) = 56 numere, în total. Facem mențiunea că unele numere sunt cuplate pe 2 sau 3 luni, astfel: 8 numere cuplate în perioada martie-februarie 1937; nr. 4-5 (iunie-iulie 1936), nr. 6-7 (august-septembrie 1936); nr. 9-10 (nov.-decembrie 1936); nr. 11-12 (ian.-februarie 1937); 7 numere cuplate în perioada martie-decembrie 1937: nr. 2-4 (aprilie-mai 1935); nr. 6-8 (iulie-august 1937); nr. 10-11 (oct.-noiembrie 1937); 8 numere cuplate în perioada ian.-decembrie 1938: nr. 1-2 (ian.-februarie 1938); nr. 5-6 (mai-iunie 1938); nr. 7-8 (iulie-august 1938); nr. 10-11 (oct.-noiembrie 1938); 8 numere cuplate în perioada ian. – decembrie 1939; astfel: nr. 2-3 (febr.-martie 1939); nr. 6-7 (iunie-iulie 1939); nr. 8-9 (aug.-sept. 1939); nr. 11-12 (nov.-decembrie 1939); 6 numere cuplate în perioada ian. – august 1940, astfel: nr. 1-2 (ian.-februarie 1940); nr. 4-5 (aprilie-mai 1940); nr. 6-8 (iunie-august 1940).²⁴

²² *Ibidem*, nr. 11-12/noiembrie-decembrie 1939.

²³ Cele 56 de numere sunt grupate în 4 tomuri și se află în evidența Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.

²⁴ Cf. „*Afirmarea*”, anul I-V/1936-1940.

Cele 12 numere ale anului I au fost grupate astfel pe capitole: I. Articole, studii etc.; II. Proză literară; III. Versuri; IV. Probleme; V. Dări de seamă; VI. Răboj. Cele 12 numere au în total 155 pagini, numerotarea paginilor s-a făcut în continuare de la un număr la altul. Următoarele 12 numere ale anului II/1937, așa cum reiese din sumar au fost grupate pe capitole, astfel: capitolul I – Articole, studii etc.; capitolul II – Proză literară; capitolul III – Versuri; capitolul IV – Încrестări; capitolul V: – Dări de seamă; capitolul VI. – Răboj, cu un total de 133 pagini.²⁵ Sumarul anului III al celor 12 numere (ian.-decembrie 1938), a fost grupat pe capitole, astfel: capitolul I – Articole, studii, evocări, reportaje, portrete etc.; capitolul II – Proză literară; capitolul III – Versuri; capitolul IV – Încrестări; capitolul V – Dări de seamă; capitolul VI – Răboj; capitolul VII – Buletinul „ASTREI”. S-a menținut același sistem de numerotare al paginilor (de la un număr, la altul); cele 12 numere au 150 pagini.²⁶

Sumarul anului IV (cele 12 numere) cuprind 157 pagini, grupate pe următoarele capitole: capitolul I – Articole, studii, portrete, reportaje etc.; capitolul II – Proză literară; capitolul III – Versuri; capitolul IV – Încrестări; capitolul V – Dări de seamă; Capitolul VI – Răboj; capitolul VII – Mici creionări și Buletinul „ASTREI”, cu un total de 165 pagini.²⁷

Cele 8 numere ale anului IV (1940), așa cum reiese din cuprinsul fiecărui număr (sumarul nu s-a mai făcut, din rațiuni lesne de înțeles, *s.n.*), au aceleași capitole. Fiind în grabă mare, numerele VI-VII (iunie-iulie-august 1940) sunt mult mai „subțirele”. Nu este exclus ca aceste 3 numere să se fi făcut de abia în septembrie-octombrie 1940 și într-un număr foarte mic de exemplare (circa 10-15 exemplare), așa cum reiese dintr-o însemnare lapidară pe filele exemplarului aflat la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca.²⁸

Profesorul Octavian Ruleanu a îndeplinit funcția de redactor la revista „Afirmarea”, alături de Constantin Gh. Popescu. Erau amândoi cu drepturi egale în colegiul redacțional. Desigur, analizând structura revistei pe capitole, conținutul doar a 10-15 articole (noi cei care l-am avut profesor), ne dăm seama cu ușurință că se simte, în tehnoredactare și redactare, stilul și condeiul profesorului Ruleanu. Se simte (în studii și articole, dări de seamă), condeiul de lingvist în topica frazei, în corectură, vocabular. Două

²⁵ *Ibidem*, nr. 1-12/1937.

²⁶ *Ibidem*, nr. 1-12/1938.

²⁷ *Ibidem*, revista „Afirmarea”, nr. 1-12/an IV/1939.

²⁸ *Ibidem*, nr. 1-8/ian.-august 1940.

rubrici îi aparțin cu certitudine: „Răboj“ și „Încrestări“, rubrici pe care le-a fixat apoi și în coloanele revistei „Musa Someșană“, editată la Liceul „George Coșbuc“ din Năsăud, în 3 numere, în anii 1967-1969, la care am avut plăcerea și onoarea să particip la alegerea și aranjarea în pagină, lipire, presare și rostuire.

Bineînțeles că toate aceste operațiuni le-am făcut în condiții de lucru obișnuite și fără prea multe utilaje poligrafice, în laboratorul de anatomie și fiziologia omului, biologie și biochimie, condus de prof. Felicia Popescu și Gabriela Olah.

Cele două cuvinte „răboj“ și „încrestări“ sunt de nuanță năsăudeană, dar cu un areal mai mare la zona întregii Transilvanii. „Răbojul“ este un instrument de măsură a cantității de lapte pentru stabilirea locului de ridicare a brânză în turme, la munte, vara, după „îmbrânzitul oilor“ sau numita „sâmbra a oilor“ din Maramureș. „Încrestările“ sunt niște liniuțe (încrestături sau încrestări), făcute cu cuțitul pentru a încadra fiecare familie, care-și aduce oile la stână, în raport de cantitatea de lapte la îmbrânzit.

Activitatea publicistică a profesorului Octavian Ruleanu la revista „*Afirmarea Literară-Socială*“ nu s-a limitat doar la activitățile de tehnoredactare, redactare și corectură, activitatea cu colaboratorii și corespondenții care incumbă un volum însemnat de muncă de ordin administrativ, lingvistic și estetic. A scris și publicat, în coloanele revistei, articole și studii, proză literară, însemnări culturale, dări de seamă, recenzii, prezentări de cărți, „răboaje“ și „încrestări“ culturale și literare, un fel de analize și sinteze, majoritatea cu referință la activitatea cultural-artistică și literară a județului Satu Mare, dar și la nivelul țării.

În revista „*Afirmarea*“, profesorul Octavian Ruleanu a scris și publicat: 7 articole și studii; 12 titluri de proză literară; 2 însemnări culturale („probleme“); 2 dări de seamă; 20 de „răboaje“; 16 „încrestări“; 12 sinteze și mici creionări ale Buletinului „ASTREI“ împreună cu Constantin Gh. Popescu. În Anexă (Documentar) am întocmit o situație cu materialele publicate în revista „*Afirmarea*“.

Revista „*Afirmarea Literară-Socială*“ a fost una dintre cele mai reprezentative din perioada interbelică pentru nord-vestul României, cu un rol deosebit în stimularea și valorificarea creației literare și culturale, și a unei generații în plină afirmare, constituită în Gruparea „*Afirmarea*“ și Despărțământul „ASTRA“ Satu Mare.

Numele profesorului Ruleanu este des evocat în paginile revistei „Afirmarea“ în afara studiilor, articolelor, materialelor de proză literară sau cele publicate la rubricile „Răboj“ și „Încrestări“. Evocarea numelui său este des făcută în cadrul rubrica Buletinul „Astrei“ Satu Mare, pe circa o pagină a revistei „Afirmarea“ și cele 4 șezători literare organizate de amintita revistă. În nr. 4/aprilie 1939, aflăm că prof. Octavian Ruleanu a

fost ales în „Sfatul cultural al Orașului Satu Mare”, alături de colonelul Comșa Simion, prefectul județului, Victor Moiş, primarul orașului, Eugen Seleș, președ. Despărțământului „ASTRA”, ing. Spârchez Zeno, directorul Serv. Social Județean, prof. Vasile Scurtu, inspector Serviciu Social și secretar al Ligii Antirevizioniste; consilierii: I. Rujea, arhidiacon Dragoș Aurel, prof. Barbul Gavrilă, directorul căm., prof. Tămaș Silviu, prof. Matei Victor, prof. Ruleanu Octavian, dr. Bârză Ion, Alexandru Dimitrie, revizor școlar, pr. Pușcașiu Ioan, Liga Culturală, ing. agronom Alex. Năsturaș, dr. Doros Alexandru, farm Nan Alex., ing. Iancu Smionescu. ing. Marcu Petre, prof. Demian Adrian, prof. Cocea Eugenia, director Constantin Baci, d-ra Teodorescu Zoe, directorul Liceului de fete, redactor revistă „Afirmarea” Popescu Gh. Constantin, prof. Rațiu Mihail, insp. școlar Dariu Pop, subrevizor școlar Ștefiu Petre, dr. Boduș Gheorghe, ziarist Augustin Dragomir, d-na prog. Colda Livia, inv. Giurgea Ioan”.²⁹

Desigur, situația anilor 1939-1940 a devenit tot mai incertă, nesigură și grea și în nord-vestul țării, unde iredentismul și revizionismul unor vârfuri ale Partidului Maghiar se manifestau fățiș. În *Buletinul „ASTREI” Satu Mare*, în articolul „ASTRA locală și datoria ceasului de față”³⁰ din luna februarie 1940 se arată: „Vremurile pe care le străbatem cer o mobilizare de conștiințe. Datoria noastră nu este numai să stăm cu arma la picior, ci să preparăm acel suflet românesc ce nu poate fi expus de niciun talaz vrășmaș. Trăim epoca culturalului național și deci contractul permanent cu toate straturile sociale prin cultură este singurul de desiderat al ceasului de față”.³¹ În condițiile date în care ocuparea pe cale militară a Poloniei, după ce inițial a fost invadată zona Sudeților, iar mai înainte în 1936 s-a făcut unirea prin forță „Anschlussul” Austriei la Germania, în Orașul Satu Mare, la frontieră și localitățile din zonă s-au luat o serie de măsuri fortuite: construirea liniei de cazemate antitanc Carol, organizarea serviciului de pază în localități, dar și de desfășurare a unor activități de cultură și informare a populației pentru cei ce „susțin abil o propagandă deghizată de treptată ponegrire a tot ce este românesc și un răscolitor spirit de desagregare a încrederii în destinele neamului nostru”.³² Orașul Satu Mare „a fost împărțit în 7 sectoare, cu sediul la școala primară respectivă. Au fost designați în

²⁹ Cf. revista „Afirmarea”, an. IV, nr. 11-12/1939.

³⁰ *Ibidem*, nr. 1-2/ian.-februarie 1940, p. 20.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

comitetele de organizare a șezătorilor și a operei de ridicare sufletească și materială”.³³ Prof. Octavian Ruleanu a fost repartizat în „Sectorul Școalei de Agricultură din str. Viilor, alături de pâr. Patriciu Mureșan, directorul Gh. Mărcuș și directorul înv. Poroliscanu”.³⁴

Privind activitatea revistei „Afirmarea” într-un scurt bilanț ținut în luna decembrie 1939 care este publicat în nr. 11-12/noiembrie-decembrie 1939, semnat de redactorul Constantin Gh. Popescu, se arată că: „Nu ne-am plâns nimănui. Cui ne-am fi plâns? Și de ne-am fi jeliuit cu ce ne-am fi ales oare? Străduința noastră, modestă, dar contribuitoare, credem, va rămâne piatră de neclintit în calea cercetătorului din viitor. Pe cei ce-ar fi putut face mai mult nu i-am cunoscut. Iar de-or fi fost sau vor fi fiind pe undeva, nu i-am știut să-i cercetăm: nu au venit nici ei să ne arate cum să facem ca să facem mai mult și mai bine. De la prieteni am ascultat, de la neprieteni am învățat. Am căutat să tragem un folos, în interesul revistei și-al țelurilor noastre și de pe urma unora și de pe a altora. Și-așa se vede, am reușit”.³⁵

Parcurgând scrisul și scriitura prof Octavian Ruleanu ne dăm seama că avem de a face cu un scriitor și publicist cu un condei fin, un stil personal, bine ancorat în procesele și fenomenele societății românești. La cele 69 de articole, studii și însemnări, nuvele, schițe, povestiri, publicate în revista „Afirmarea” din Satu Mare se adaugă numărul mare de studii și articole publicate în presa locală sătmăreană care se ridică la cifra de peste 250. Așadar, o muncă imensă a depus prof Octavian Ruleanu la Satu Mare, transpunând hotărârile istorice luate la Alba Iulia la 1 Decembrie 1919, în slujba limbii române și a culturii românești.

ANEXA NR. 1

MATERIALELE PUBLICATE DE PROFESORUL OCTAVIAN RULEANU ÎN COLOANELE REVISTEI „AFIRMAREA” SATU MARE (1936-1940)

L ARTICOLE, STUDII

- Ceva despre glorie	17/1936
- Sătmăru cultural	37/1936
- Crăciunul, regenerat de datini strămoșești	121/1937

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Cf. revista „Afirmarea”, an IV, nr. 11-12/noiembrie-decembrie 1939, p. 137.

- Aspecte culturale ale graniței noastre (I) 41/1937
- Aspecte 117/1937
- Idealismul lui M. Eminescu 140/1938
- Despre poezia modernă 12/1940

Total: 7 titluri

IL PROZĂ LITERARĂ

- Moni vrea să vorbească 4/1936
- Lumini în umbra sufletului 71/1936
- Caleidoscop provincial 137/1936
- Fragmente de regăsiri prin tăcere 1/1937
- Din însemnările unui om inutil 61/1937
- Dorințe 104/1937
- Peisaj pascal 39/1938
- Închinare cărții 74/1938
- Desfigurare 24/1939
- Metamorfoză 83/1939
- Poeme 128/1939
- Mi-e frică de primăvară 53/1940

Total: 12 titluri

III. PROBLEME

- Expoziția Nicolae Brana 28/1936
- Un semn și o amintire 125/1937

Total: 2 titluri

IV. DĂRI DE SEAMĂ

- Cărți (prezentări) 64, 65/1936
152/1937
- Reviste (prezentări) 14, 103/1936

Total: 2 titluri

V. RĂBOJ

- Svon de primăvară 15/1936
- Câteva comemorări 15/1936
- Înviere 32/1936
- Închinare la praznicul cărții 48/1936
- Chemare la evadare în natură 68/1936
- Sensul unei excursii 87/1936
- Presa provincială 3/1937

- Dl. Mircea Eliade și imoralitatea	5/1937
- Săptămâna cărții	
- Vacanța	
- Împotriva sportului	
- Lipsuri locale	5/1937
- Toamnă	
- Prieteni dragi	7/1937
- Pustietatea provinciei	11/1937
- Considerații	
- Gruparea Scriitorilor militari	13/1937
- Răboj (3 însemnări)	56, 136, 165/1939

Total: 18 titluri

VI. ÎNCRESTĂRI

- Eminescu și Grupul „Familia“	12/1937
- Un uitat: George Coșbuc	31/1937
- Câteva probleme locale	89/1937
- Lacrimi pentru Aurel Ghitta	109/1937
- Satu Mare și manifestările culturale	109/1937
- Înregistrări pe marginea actualității culturale	130/1937
- Diletantism pascal	67/1938
- „Datina“ și scriitorii sătmăreni	92/1938
- Muzeul năsăudean	125/1938
- Visuri	145/1938
- Spre o altă zodie a satului românesc	11/1939
- „Limba noastră“ și anumite șarade	31/1939
- Din zăriștea gândurilor	65/1939
- Teme	111/1939
- Între literatură și viață	159/1939
- Probleme culturale în regiunea noastră	31/1940

Total: 16 titluri

VD.VERSURI

- Nu a publicat

VIII. BULETINUL „ASTREI” ȘI MICI CREIONĂRI

- 12 sinteze și mici creionări ale Buletinului „ASTREI” (împreună cu redactorul Const. Gh. Popescu)	Numerele din 1937/1940
--	---------------------------

Total: 12 sinteze

VII. RESTITUTIO

ARHIVELE NOASTRE*

Constantin MOISIL

Când vorbim despre arhive trebuie să avem în vedere în primul rând că există o legătură foarte strânsă între noțiunea de arhivă** și noțiunea de scripte vechi, neînțeles, învăluite în mister de nepătruns. Si aceasta pentru două motive:

a) fiindcă orice arhivă conține și trebuie să conțină – după cum îi arată și numele – acte și documente vechi, scoase din uz, care nu mai sunt necesare administrației curente și care fiind scrise cu litere neobișnuite astăzi, nu pot fi descifrate decât de anumite persoane;

b) fiindcă arhivele contează printre cele mai vechi instituții ale omenirii. Este destul să amintesc pentru a dovedi aceasta că în Chaldea s-au găsit arhive care datează cel puțin de la anul 4000 î.d.Cr., când actele se scriau pe tăblițe de lut și se pecetluiau cu sigilii cilindrice de piatră. Aceste acte se păstrau așezate în cutii tot de lut, etichetate și numerotate ca mapele sau pachetele de documente din arhivele noastre actuale. Iar în Egipt s-au găsit arhive vechi cu cel puțin 3000 de ani î.d.Cr., cu acte scrise pe papirus și așezate în vase mari de lut, de asemenea etichetate și numerotate.

În al doilea rând trebuie să ținem seama de universalitatea arhivelor. În adevăr găsim arhive la toate popoarele, care au reușit să-și dea o organizație de stat și cunoșteau scrierea. În afară de Chaldeenii și Egipteni, pomeniți mai sus, au avut în antichitate arhive – Perșii, Grecii, Romanii, Bizantinii, fără să mai amintim pe Indieni și pe Chinezi. La toate aceste popoare se găseau depozite de acte și documente vechi atât pe la cancelariile suveranilor, ale corpurilor legislative și ale marilor dregători, cât și la templele mai însemnate și la instanțele judecătorești, la administrațiile orașenești și chiar la cele militare. Iar în evul mediu și modern s-au format de asemenea arhive – căci cele din antichitate au fost distruse de năvălirile barbare – atât la administrațiile de stat și la cele bisericești, cât și la curțile seniorilor autonomi, la curțile de justiție, la primăriile orașelor libere, la notarii publici, la familiile nobile etc.

Se poate spune astfel, cu drept cuvânt, că oriunde a existat o organizație mai mult sau mai puțin autonomă, au existat și depozite de arhive.

Dacă cercetăm acum motivul pentru care s-au format aceste numeroase arhive, constatăm că în general s-a urmărit un scop practic. Toți cei ce posedau teritorii mai întinse,

* Material reprodus după vol. *Orele culturii. Antologie de conferințe din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune*, vol. I (1931-1935), București, 1998, p. 91-99.

** Sublinieri în varianta din pag. mss (care dublează p.1).

toți cei ce aveau privilegii, toți cei ce dețineau într-o formă sau alta o parte din puterea publică: suveranii, biserica, nobilii, instituțiile juridice, orașele trebuiau să fie cât mai bine înarmați cu dovezile necesare pentru a-și apăra și susține proprietățile, drepturile și privilegiile ce obținuseră. De aceea în tot cursul evului mediu și modern arhivele au fost considerate ca niște adevărate arsenale, unde erau depuse armele juridice, documentele cu ajutorul cărora puteau să-și asigure și revendice interesele de acest fel.

Dar tocmai pentru aceea arhivele medievale și moderne erau arhive secrete, căci interesul cerea să nu se cunoască de alții dovezile de care dispunea cineva pentru apărarea sau revendicarea drepturilor sale.

În aceste condiții era natural ca materialul din numeroasele și bogatele arhive din acele vremuri să nu fi fost utilizat decât foarte rar pentru studii și cercetări științifice și deci să nu fi contribuit decât prea puțin la propășirea culturală.

A trebuit să vie marea revoluție franceză ca să deschidă aceste arhive cercetărilor științifice. Oamenii revoluției deși urau orice amintire a vechiului regim și luaseră măsuri pentru distrugerea tuturor documentelor care asigurau privilegiile de clasă, și-au dat cu toate acestea seama de valoarea depozitelor arhivistice, le-au luat pe seama statului și le-au organizat în așa fel, încât să poată fi puse la dispoziția cercetătorilor în condițiile cele mai ușoare.

Imensele depozite de acte și documente ale bisericii și ale numeroaselor dregătorii și instituții ale vechiului regim, trecând în stăpânirea statului, și-au pierdut caracterul lor de arhive secrete și au putut fi utilizate de acum înainte pentru cunoașterea cât mai aprofundată a istoriei Franței, din toate punctele de vedere. Si ceea ce este tot atât de important: exemplul Franței a fost imitat și de celelalte state din Europa, astfel că prin cercetarea sistematică a importantelor izvoare istorice aflătoare în arhive, trecutul tuturor popoarelor a putut fi cunoscut cu mult mai bine și mai exact decât înainte și atât istoria cât și celelalte științe în legătură cu ea, au putut face progrese uimitoare.

Cam la fel ca în restul Europei s-au petrecut lucrurile și la noi.

Din momentul în care poporul românesc a reușit să-și dea o organizație de stat mai temeinică, au început să se formeze și la noi depozite de arhivă. Nu avem dovezi directe și contemporane, dar din informații mai târzii și din studierea conținutului diferitelor arhive de la noi, putem afirma că cel puțin pe la sfârșitul veacului al XIV-lea existau și în Țara Românească și în Moldova – iar în Ardeal ceva mai înainte – depozite de documente atât pe lângă cancelariile Domnilor și ale marilor dregători, cât și la mănăstirile cele mari, care câștigaseră proprietăți numeroase și oarecare autonomie administrativă. Iar în veacurile următoare se formează arhivele orășenești, arhivele familiale ale boierilor mari, și înșiși țărani liberi își strâng cu mare grijă cărțile domnești și zapisele care le asigurau dreptul de proprietate asupra moșioarelor lor.

Natural că, cu cât relațiile țărilor noastre cu vecinii și cu celelalte state europene

au devenit mai frecvente, în veacurile XVI, XVII și XVIII, și cu cât afacerile interne au devenit mai numeroase și mai complicate, cu atât și materialul din arhivele dregătorilor, ale mănăstirilor și din cele particulare a devenit mai bogat. Astfel, pe la începutul veacului al XIX-lea existau și la noi, ca și în celelalte țări europene, un foarte mare număr de depozite arhivistice, care conțineau un material documentar extrem de bogat și de interesant. Se înțelege însă că și la noi acest material a fost strâns numai în scop practic, de a servi pentru apărarea intereselor materiale și uneori morale ale celor interesați. De aceea și arhivele noastre de atunci erau secrete și nu puteau fi utilizate pentru studii.

Desigur că în cursul timpului au intervenit și împrejurări care au contribuit ca arhivele noastre să sufere pierderi mai mici sau mai mari. Astfel, în primele veacuri, arhivele domnești și ale marilor dregători erau ambulante și se transportau peste tot locul unde se deplasa curtea, chiar și la războaie. Un accident de drum sau o înfrângere în luptă contribuiau adeseori ca aceste arhive să fie pierdute sau distruse în total sau în parte. Arhivele mănăstirești au fost prin însăși natura lor mai ferite, dar de când s-a luat obiceiul ca unele mănăstiri de-ale noastre să fie închinat marilor mănăstiri de la Muntele Athos, de la Muntele Sinai sau din Ierusalim o mulțime de documente de ale lor au trecut la acestea din urmă. Arhivele orășenești și cele boierești au suferit și ele din cauza deselor năvăliri turcești și tătărești și din cauza luptelor politice. Dar cu toate acestea pierderile nu au fost niciodată prea mari și materialul arhivistic ce exista la începutul veacului XIX-lea era, cum am spus, foarte bogat.

Și mai bogate erau arhivele din Ardeal, a căror soartă a fost întrucâtva deosebită de a celor din Țara Românească și Moldova. Atâta timp cât Ardealul a fost un voievodat autonom, arhivele sale s-au dezvoltat cam la fel cu cele din Țara Românească și Moldova, cu deosebire că actele oficiale erau scrise numai în limba latină și în organizarea arhivelor s-au introdus unele metode străine.

Dar după ce Ardealul a devenit un principat vasal Sultanului, cu principii care se considerau și regi ai Ungariei și mai ales după ce această țară românească a căzut în stăpânirea Habsburgilor, s-au introdus în organizația arhivelor metodele austriece, care au făcut ca ele să se dezvolte cu totul deosebit de cele din Principate.

De altfel în Ardeal împrejurările au fost mult mai prielnice și pentru asigurarea materialului arhivistic contra pierderilor, căci năvălirile turco-tătărești au fost mai rare, iar tulburările interne nu s-au atins decât prea puțin de depozitele arhivistice. O importanță covârșitoare a avut pentru arhivele noastre introducerea Regulamentului Organic, la 1831 în Țara Românească și la 1832 în Moldova. Aceste legi organice, care erau adevărate constituții, au înfăptuit, pentru întâia oară la noi, separația puterilor statului și au introdus organizația administrativă modernă, înlocuind vechile dregătorii prin departamente ministeriale, după sistemul apusean.

Ca urmare a acestei organizații noi, s-au transformat în mod radical și

organizarea arhivelor, prin faptul că depozitele arhivistice ale dregătoriilor desființate – ale dregătoriilor fostului regim, cum se spunea atunci – au fost concentrate în fiecare țară într-un depozit central care s-a numit arhiva statului. În același timp s-a hotărât ca pe viitor și materialul arhivistic ce se va forma la noile autorități să se verse în mod treptat tot la arhiva statului.

Cum se vede, această reformă a arhivelor noastre era inspirată de ideile cele noi, care se răspândiseră după revoluția franceză, dar nu era completă, căci nu se concentrau în arhivele statului decât arhivele dregătoriilor desființate, pe câtă vreme arhivele mănăstirilor rămăneau și mai departe în grija instituțiilor bisericești. Deși arhivele bisericești se păstrau în condiții foarte rele și erau expuse la pierderi și înstrăinări, abia în 1862 s-au depus la arhivele statului arhivele mănăstirilor neînchinat și un an mai târziu, după secularizare, arhivele mănăstirilor închinat.

Se înțelege că prin achiziționarea acestor depozite, arhivele statului din cele două Principate s-au îmbogățit cu documente istorice de cea mai mare valoare, care cuprindeau date și informații necesare pentru cunoașterea trecutului nostru.

În acest timp cade și o altă schimbare importantă în organizarea arhivelor: odată cu înfăptuirea unirii definitive a Moldovei cu Țara Românească s-au unit la 1862 și arhivele celor două Principate, înființându-se o direcție generală la București, arhiva din Iași rămânând ca o arhivă sucursală, căreia i s-au lăsat materiale de interes local.

Cu prilejul înființării direcției generale s-au pus mai multe probleme de mare interes pentru arhivele noastre.

Prima a fost pregătirea personalului de specialiști. Materialul din arhivele noastre este cu mult mai greu de cercetat decât cel din arhivele străine, căci în cancelariile celor trei Principate românești, Țara Românească, Moldova și Ardeal, s-au întrebuințat, în cursul timpului, diferite limbi și grafii. Documentele cele mai vechi sunt scrise sau în limba latină sau în limba slavă, două limbi cu totul deosebite și cu grafii iarăși cu totul diferite. Avem apoi documente scrise în românește, dar și grafia acestei limbi a trecut printr-o serie de faze, care îngreuiază foarte mult citirea actelor din diferite epoci. S-au mai întrebuințat în cancelariile noastre limba greacă modernă, limba ungurească, limba rusă și limba germană, iarăși foarte deosebite unele de altele. Și în sfârșit avem în arhivele noastre numeroase acte în limba turcă.

Desigur că, spre a putea citi și traduce documente scrise în limbi atât de variate și cu grafii atât de diferite, este nevoie de specialiști, care nu se pot forma decât într-o școală organizată anume în acest scop. De aceea încă primul director general, Grigore Bengescu, a emis ideea înființării unui institut de paleografie, care să fie organizat după modelul celebrei École de Chartes din Paris. Ideea lui însă nu s-a putut realiza, deși a fost reluată și de alți directori generali ca Grigore Manu și Bogdan Petriceicu Hasdeu.

O altă problemă a fost a localului. Prin Regulamentele Organice se stabilea ca să

se construiască pentru arhivele statului localuri speciale, dar încă de la început nu s-a ținut seama de această dispoziție, ci arhivele s-au instalat pe la diferite mănăstiri din București și din Iași. Este meritul lui Cezar Bolliac, fost și el director general, de a fi fixat în mod definitiv la 1866 depozitele direcției generale la mănăstirea Mihai Vodă din București, care în urma secularizării devenise proprietatea statului. Ceva mai târziu s-a fixat și arhiva din Iași în mod definitiv la Mănăstirea Golia, trecută de asemenea la stat. Deși localurile acestea au fost pe urmă restaurate datorită mai ales directorului general D. Onciul, cu toate acestea nu sunt proprii pentru conservarea în bune condiții a materialului arhivistic și este necesar să se construiască localuri speciale după ultimele cerințe ale arhivisticii moderne.

În sfârșit, o a treia problemă ce s-a pus încă de la înființarea direcției generale a fost deschiderea arhivelor statului pentru cercetări științifice.

Regulamentele organice nu prevedeau dacă arhivele statului sunt publice sau secrete, dacă materialul lor poate fi cercetat în scop științific. A rămas deci la aprecierea directorilor să permită persoanelor interesate astfel de cercetări. Până la înființarea direcției generale, cercetări de acest fel nu s-au făcut decât într-o măsură foarte redusă. După ce însă cea mai mare parte din materialul arhivistic al țării s-a concentrat în București, era imperios necesar ca el să fie pus la dispoziția cercetătorilor care urmăreau scopuri științifice. Nu s-a luat însă nici o măsură legală în vederea rezolvării acestei chestiuni, ci directorii generali dându-și seama de nevoia de a se pune la dispoziția oamenilor de știință acest material, au luat măsuri în consecință.

Și astfel, prin puterea obiceiului, materialul Arhivelor Statului a putut fi studiat tot de mai mulți intelectuali, care se ocupau de trecutul nostru și care apoi, pe baza acestui material, au putut publica lucrări de cel mai mare interes pentru cunoașterea acestui trecut.

Războiul pentru întregirea României a avut și el o mare repercusiune asupra arhivelor noastre.

În primul rând o mulțime de arhive particulare, orășenești și de autorități au fost distruse în total sau în parte de armatele invadatoare.

De altă parte, o cantitate foarte însemnată de material arhivistic din Arhivele Statului, din Arhiva Academiei Române și din arhivele unor autorități centrale și provinciale a fost evacuată în Rusia, iar din Ardeal și Bucovina s-au evacuat multe arhive în Ungaria și în Austria.

În sfârșit, în urma anexării provinciilor surori, Ungaria și Austria s-au obligat să ne cedeze, conform tratatelor de pace, și arhivele vechi ale acestor provincii.

Cât privește arhivele evacuate ele n-au putut fi readuse până acum în țară, astfel că, deocamdată trebuie să le considerăm pierdute.

Arhivele vechi ale țărilor surori n-au putut fi nici ele recuperate decât în parte, și anume prin stăruințele lui D. Onciul s-au obținut arhivele bucovinene aflătoare în Austria, cele ardeleni aflătoare la Budapesta ne-au fost refuzate până acum de către guvernele

ungurești cu toate stăruințele noastre. Deci arhivele care cuprind întreaga istorie a românilor ardeleni sunt și ele deocamdată pierdute pentru noi, mai ales că de câțva timp cercetătorii români nu prea sunt primiți să lucreze în arhiva statului din Budapesta.

În schimb, după război, s-a putut face o lege de organizare a Arhivelor Statului, prin care se unificau toate arhivele statului din România, punându-se sub conducerea și supravegherea direcției generale din București și înființându-se direcții regionale în ținuturile care au avut odinioară o autonomie administrativă. Până acum s-au înființat astfel de direcții la Iași, Cluj, Chișinău, Cernăuți și Craiova, iar pentru desăvârșirea organizării urmează să se mai înființeze subdirecții regionale la Timișoara, Arad, Târgu Mureș, Sighet, Năsăud și Constanța.

De altă parte s-a reușit a se înființa și școala de atâta timp preconizată pentru pregătirea personalului de specialiști. Ea a început să funcționeze în 1924 sub numele de Școala superioară de arhivistică și paleografie și a dat până acum cele mai bune rezultate.

În sfârșit s-a început, pe lângă Arhivele Statului, și o activitate culturală mai intensă prin organizare de expoziții de documente, peceti și stampe, prin ținerea de conferințe cu subiecte arhivistice și prin publicarea unor reviste de specialitate.

*** Este lesne de înțeles că prin înființarea și organizarea Arhivelor Statului nu s-a adus nici un prejudiciu arhivelor instituțiilor particulare, celor orășenești sau celor familiale. Astfel există și astăzi importante depozite arhivistice, la eforiile spitalelor și așezămintelor filantropice din București și Iași, la Academia Română, la Biblioteca Universității din Cluj, a muzeului Bruckenthal din Sibiu, a Mitropoliei din Blaj și la biblioteca „V.A. Urechia” din Galați, a ținutului grăniceresc la Năsăud. Apoi la primăria municipiului Brașov, Târgu Mureș, a județului Bistrița etc. În sfârșit arhivele familiale a Cantacuzinilor la București, a Brâncovenilor la Mogoșoaia, a familiei Rosetti-Rosnoveanu la Stâncă lângă Iași, a contelui Teleky la Târgu Mureș și altele.

Deci avem și astăzi, cu toate pierderile îndurate, o cantitate enormă de material arhivistic, care nu așteaptă decât să fie cercetat și studiat cu dragoste, cu pasiune și cu sistem de intelectualii noștri bătrâni și tineri, spre a se pune cu ajutorul lui în lumina cea adevărată activitatea politică, militară, economică și culturală a poporului românesc în existența lui bimilenară pe acest pământ al României întregite.

6 martie 1934, ora 22. Text dactilo. cu adnotări + 1 p. mss care dublează p. 1, semnat mp. Const. Moisil, 8 pagini. Dosar 9. Arhiva SRR.

*** Completare autografă.

HĂRȚILE GRAIULUI*

Sextil PUȘCARIU

Hartă a graiului, e ea posibilă? Se pot proiecta pe hărți cuvintele unei limbi, cu toate variațiunile lor de pronunțare, cu sensurile lor deosebindu-se de la regiune la regiune, cu nenumăratele modificări pe care le suferă când se unesc cu alte cuvinte spre a alcătui o frază?

Lucrul e posibil și este, cel puțin în teorie, ușor realizabil: se alcătuiește un chestionar cuprinzând un număr de cuvinte și de fraze caracteristice. Cu acest chestionar se duce un anchetor într-un număr de localități răspândite pe tot teritoriul unei limbi și însemnează cât mai exact răspunsurile primite. Răspunsurile obținute pentru fiecare chestiune se însemnează apoi pe câte o hartă, în dreptul fiecărei localități cercetate.

Acest sistem a fost imaginat, pe la sfârșitul secolului trecut, de învățatul francez Jules Gilliéron, care a găsit în colaboratorul său E. Edmond, un anchetor ideal. În baza materialului strâns în cursul mai multor ani, Gillieron a alcătuit faimosul *Atlas lingvistic al Franței* și a creat o nouă disciplină, *Geografia lingvistică*.

Desigur că Gilliéron, când a început acest Atlas, își dădea seama de importanța operei sale, pentru care a creat metode noi de cercetare ce au rămas până azi dogme pentru toți cercetătorii viitori. Dar tot atât de sigur e că nici el nu putea bănuși ce înviorare mare vor aduce aceste hărți studiului lingvistic.

*Lingvistica, ca știință, nu e mai veche de o sută de ani. Abia pe la începutul secolului trecut, prin introducerea filologiei comparate și a metodei istorice** studiul limbii a fost scos din mâna gramaticilor, ce nu urmăreau decât scopuri utilitariste și a amatorilor, care se pierdeau în ipoteze necontrolabile.*

Tot veacul al XIX-lea este dominat, în lingvistică de metoda istorică, limbile se urmăreau, în evoluția lor, căutându-se a se stabili raporturi de înrudire între diferite familii și grupuri de limbi.;

Acestei metode istorice se datoresc operele fundamentale și marile descoperiri, pe teren lingvistic, din veacul trecut; urmărirea limbilor în diferitele lor faze de dezvoltare formează și azi obiectul celor mai atente cercetări. Atât, că azi acest punct de vedere nu mai e singurul pe care ne așezăm, ci grație geografiei lingvistice, preocupările noastre s-au extins și

* Material reprodus după vol. *Orele culturii. Antologie de conferințe din Arhiva Societății Române de Radiodifuziune*, vol. I (1931-1938), București, 1998, p. 31-38.

** Sublinierile aparțin autorului.

asupra repartiției în spațiu, nu numai în timp, a unei limbi. Astfel, orizontul nostru s-a lărgit și problemele ce se pun lingvistului nu privesc numai originile, nu sunt deci numai de natură paleontologică, ci și *biologică*.

Această urmărire a vieții cuvintelor și a formelor de exprimare, în neconținută luptă și într-o inextricabilă interdependență, a dat rezultate atât de remarcabile, încât, la primul congres internațional al lingviștilor, ținut la Haga, în 1928, s-a hotărât să se facă o adresă către guvernele tuturor statelor civilizate, rugându-le să înceapă cât mai curând executarea Atlaselor lingvistice naționale, din care să se alcătuiască apoi Mapa mondială a limbilor vorbite în zilele noastre.

La noi, lucrările pregătitoare pentru un *Atlas lingvistic al României*, erau începute de mult. Cele două congrese ale filologilor români se ocupaseră de Atlas înainte de Congresul de la Haga.

În special la Muzeul Limbii Române din Cluj, aceste pregătiri au fost începute chiar de la întemeierea acestei instituții, acum treisprezece ani. Înainte de toate, trebuiau pregătiți învățați tineri, dându-li-se posibilitatea să-și agonisească, în străinătate, alături de maestrul acestei discipline, cunoștințe temeinice de specialitate. Amândoi anchetorii actuali au studiat la Paris, unul specializându-se în fonetica experimentală, al doilea având marele noroc să-l prindă pe Guilliéron încă în viață și să întovărășească în anchetele lor pe teren în diferite țări romanice pe cei ce pregătesc Atlasele lingvistice ale Italiei, Elveției și Catalaniei.

Urmă apoi pregătirea chestionarului, care trebuia să cuprindă pe cât era cu putință, aceleași chestiuni ca Atlasele celorlalte țări neolatine, căci Atlasul nostru trebuia să fie o întregire a marelui Atlas romanic, dar care trebuia, înainte de toate să țină seamă de împrejurările speciale de la noi.

O simplă traducere în românește a chestionarului francez sau italian și o imitare a metodelor adoptate în Apus n-ar fi dat desigur rezultatele dorite. Si aceasta nu numai din pricina deosebirilor în structura socială, ci și din cauza următoare. Deosebirile dialectale în Italia sunt atât de mari, încât un Napolitan nu se poate înțelege în dialect cu un Venețian. Tot așa se deosebesc și în Franța dialectele între ele și față de limba literară. Acest fapt a ușurat mult sarcina anchetorilor francezi și italieni, căci ei n-aveau decât să-și caute subiecte care cunosc dialectul și în același timp și limba literară, și să le pună să traducă în dialect cuvântul sau fraza rostită de anchetor în franceza sau italiana literară.

La noi, însă, în România, deosebirile între dialecte și a acestora față de limba literară sunt mici și acest fel de anchetare nu este posibil.

Un singur exemplu va arăta îndeajuns acest lucru. Dacă anchetorii Atlasului românesc ar fi întrebat: cum se zice la voi la braț, ar fi primit desigur, pe tot întinsul României, răspunsul *braț*, întrebând însă indirect, arătând adecă partea respectivă a corpului fără s-o și

numească, n-au primit din nici unul din cele aproape 200 de puncte anchetate până acum, răspunsul braț, care nu se mai întrebuițează în românește în sensul francezului *bras*, a italianului *braccio* sau a germanului *Arm* decât doar de cei ce suntem trecuți prin școli. Țăranul zice *mână*. Cuvântul *braț* nu mai există, decât în locuțiuni ca iau *copilul în brațe*, *un braț de fân* etc. Dacă deci anchetorii ar fi întrebuițat metoda directă, ca anchetorii din Franța și din Italia, întrebarea lor ar fi sugerat răspunsul *braț*, cuvânt existent în limbă, dar cu un înțeles cu totul deosebit. Harta alcătuită pe baza răspunsurilor primite ar fi dat o imagine falsă despre întrebuițarea actuală a acestui cuvânt.

În ce privește alegerea cuvintelor care aveau să constituie chestionarul, ea n-a fost ușoară. Idealul ar fi fost ca chestionarul să cuprindă cât mai multe cuvinte, care să fie chestionate în cât mai multe localități. Cum însă unul din principiile fundamentale ale școalei lui Gillieron este ca același anchetor să cutreiere cu același chestionar toată țara, își poate oricine face ușor socoteala ca pentru ca ancheta să fie dusă la capăt, trebuie micșorat și numărul chestiunilor și rărită și rețeaua satelor cercetate. Într-adevăr, dacă socotim numai 1 minut pentru a pune o chestiune, a obține un răspuns și a-l însemna, avem pentru un chestionar de 2400 de întrebări 2400 de minute adică 40 de ore de lucru sau patru zile de 10 ore. Dacă anchetorul vrea să viziteze 300 de puncte îi trebuie 1200 de zile, deci, dacă mai ținem seamă de vremea petrecută cu drumurile, cu căutarea subiectului, cu facerea fotografiilor etc., în cazul cel mai bun patru ani de muncă necurmată.

Spre deosebire de celelalte țări care au făcut sau fac anchete pe teren, noi am imaginat o anchetă dublă, cu două chestionare diferite, întrebate de doi anchetori în puncte diferite. Cu chestionarul normal, cuprinzând 2400 de chestiuni în legătură cu vorbe din cele mai uzuale, a plecat d. Sever Pop, conferențiar la Universitatea din Cluj, oprindu-se în comune distanțate la 30-40 de km una de alta. Voind să obțină un fel de fotografie instantanee a graiului uzual, d. Pop face ancheta întreagă cu un singur subiect, pe care o termină în fiecare loc în 3-4 zile. În același timp cutreieră țara d. E. Petrovici, profesor suplinitor la Universitatea din Cluj, cu un chestionar dezvoltat, cuprinzând aproape 6000 de chestiuni, referitoare la toate aspectele vieții. Punctele vizitate sunt altele decât cele alese de d. Pop, și se găsesc la distanțe de vreo 100 km unul de altul. Această anchetă caută să pătrundă în adâncime, cercetând cuvinte mai puțin uzuale, termeni tehnici cunoscuți de anumiți oameni, fraze și construcții gramaticale, chestionate de la subiecte cât mai multe, de diferite vârste, de sex diferit, de diferite condiții sociale și stare economică. Zece zile abia îi ajung ca să termine ancheta unui punct.

În felul acesta cele două anchete se întregesc una pe alta și pot fi terminate în același timp, într-un număr de ani nu prea mulți.

Precum își poate închipui orșicine, compunerea celor două chestionare, n-a fost un

lucru ușor și s-a făcut într-un număr mare de ședințe prin colaborarea celor mai mulți membri ai Muzeului Limbii Române din Cluj. Greutatea nu era în a găsi un număr cât mai mare de cuvinte de introdus în chestionare, ci de a elimina pe cele dispensabile.

Dar cum era să știm dinainte care anume cuvinte vor da rezultate interesante, din punct de vedere geografic, și care nu? Spre a nu cita decât un caz: era dispensabil, între cuvintele referitoare la părțile corpului, în chestionarul normal vorba *nas*, despre care aveam tot dreptul să presupunem că e cunoscut pretutindeni și care, din punct de vedere al sunetelor sau al formelor gramaticale (pluralul *nasuri*), nu avea nimic interesant?

Am crezut că da – și ne-am înșelat, adevărindu-se încă odată că socoteala de acasă nu se potrivește în târg. Din întâmplare, d. Pop a auzit, chiar la începutul anchetei, într-un sat din apropierea Clujului, forma *nari* (care este vechiul plural de la *nară*) întrebuințată în loc de *nas*. Această descoperire îl îndeamnă să introducă în chestionar și acest cuvânt; în curând se convinge, că într-o regiune întinsă în nordul Ardealului *nari* e cuvântul curent pentru *nas*. Astfel de înlocuiri de cuvinte din cele mai uzuale prin altele, sunt foarte dese și desigur că mulți din cei ce ascultă conferința de azi vor afla acum întâia oară că într-o regiune întinsă din Banat „focului“ i se zice *lumină*, iar „luminei“ *vedere*; că tot pe acolo nu se cunoaște cuvântul „târziu“, ci se zice *amânat*; că pe la Cluj și mai spre nord „zahărului“ îi zic *miere*; că pe Valea Someșului Mare „șarpelui“ îi zic *gândac*, iar în Maramureș *vierme*; că prin Maramureș „mămăligii“ i se zice *tocană*, deși acest cuvânt înseamnă și ceea ce numim noi „tocană“, încât se zice *mănânc tocană cu tocană*; că în Ardealul de mijloc se zice *mazere* „fășolei“, iar în Bucovina și Ardeal *pepene* „castravetelui“ etc. Prin Basarabia *părului* din grădină i se zice cu cuvântul de origine rusească *prăsad*, cuvântul vechi *păr*, întrebuințându-se numai pentru cel sălbatic; în schimb *părului* din cap îi zic *păr* numai când e vorba de femei, al bărbaților numindu-se *chică*.

Uneori, firește, înlocuirea unui cuvânt prin altul e numai înșelătoare. Astfel, dacă în Maramureș *creierilor* li se zice *clei*, acest cuvânt n-are nimic a face cu cleiul de lipit, ci este o variantă formală a cuvântului *creier*.

Aceste câteva exemple ajung să ne dea o imagine sumară despre noutatea materialului pe care îl va aduce Atlasul Lingvistic al României, fără ca să pot arăta și deducțiile extrem de interesante din punct de vedere lingvistic, care se pot face asupra cauzelor care au dus la aceste înlocuiri și asupra luptei între doi termeni, ce se poate surprinde mai ales în regiunile de hotar.

Dar hărțile graiului mai cuprind și alte date extrem de interesante. Cuvinte vechi, de origine latină, pierdute din grai, se păstrează în cutare regiune sau sat dosit de munte. În jurul Dejului „totalitatea hainelor unui om“ se cheamă *braci*, substantivul care stă la baza verbului nostru *a se îmbrăca*, cuvânt de origine celtică, pătruns în limba latină. Cu cât e mai interesant

acest venerabil supraviețuitor al unei vechi civilizații decât neologismul „garderobă”? Tot pe acolo se zice „șarpele să desveste”, când își leapădă pielea. Prin Bihor lumea se salută cu *zo te cuște*, cu păstrarea în această locuțiune neînțeleasă azi a cuvântului *deus*, care de altfel s-a conservat numai în exclamația *zău!* Prin județul Hunedoarei se aude cuvântul *râni*, cu un sens apropiat de francezul *les reins*, cuvânt păstrat numai în expresia *a sta într-o rână* (în Moldova: *într-o râlă*), din care nu mai suntem în stare să desprindem sensul exact al cuvântului.

Alteori întrebuițările unui cuvânt ne dau puțința să îi cunoaștem adevărata origine. Acesta e bunăoară cazul cu verbul *a frământa*. Mult timp s-a crezut că acest cuvânt vine din latinește *fermentare*. Am arătat cu mulți ani înaintea, că sensul cuvântului se opune acestei etimologii, care s-ar potrivi numai dacă verbul românesc ar însemna *dospi*. În loc de *fermentare* am propus etimologia *fragmentare*. Acum îmi comunică d. Petrovici că în satul Piua-Petri, din regiunile dunărene, a auzit fraza: bolovanii de pământ trebuie *frământați* cu boruna (adică grapa), exemplu în care s-a păstrat sensul original al acestui verb, care era cel de „a fărâmiți” și „a fragmenta”.

La noi hărțile lingvistice ne mai dau și deslușiri, care ies din domeniul filologiei și ne ajută să facem deducții de natură istorică. Dacă în Șcheia bucovineană, spre deosebire de satele învecinate se pronunță *lapce* în loc de *lapte*, putem presupune că Scheienii au venit din altă regiune, unde această rostire e curentă. Aruncând o privire pe hartă vedem că rostirea *lapce* se găsește în nord-estul Ardealului pe la Dej – Beclean – Zagra. Locuitorii din Șcheia păstrează încă tradiția că sunt veniți din Ardeal, iar studiile d-lui I. Nistor au arătat, după documente istorice, când și cu ce ocazie s-au făcut, în sec. XVIII, emigrările de Ardeleni în Bucovina. Deducția lingvistului coroborează deci datele istoricului. Ele le pot și înlocui, când lipsesc. Hărțile lingvistice ne vor da lămuriri prețioase despre nenumăratele migrațiuni ale Românilor necăjiți de biruri și angarale grele, care, urmând, unei aplecări ancestrale, au trecut de pe un versant pe celălalt versant al Carpaților, în tot cursul veacurilor trecute.*

Urmând exemplul autorilor Atlasului lingvistic italo-elvețian, am dat o mare importanță și datelor etnografice și folclorice, făcând din aparatul fotografic un însoțitor constant al anchetorilor. Mai bine decât orice definiție lămurește fotografia forma obiectului numit prin cutare cuvânt. Această cunoaștere a imaginii unui obiect e necesară adesea pentru clarificarea originii unui cuvânt. Fotografiiile *leagămului* aninat de grindă, din atâtea părți ale României, ilustrează bunăoară derivarea ce am dat-o pe vremuri acestui cuvânt, de la verbul *a lega*. Spre deosebire de anchetorii Atlaselor precedente și ca un progres față de ele, noi am

* Anulat: „tregeri de hotare care se reflectează în numele atâtor ardeleni care se cheamă Munteanu și Moldoveanu, a atâtor munteni și moldoveni care se numesc Mocanu, Bârsan ș.a.m.d.

introdus și aparatul de filmat. Dacă un substantiv concret ce înseamnă un obiect poate fi ilustrat printr-un instantaneu fotografic care arată forma, această fotografie nu ne deslușește asupra întrebării ce se face cu acel obiect. Funcția, numită de obicei printr-un verb, nu se poate reda decât printr-un film. Astfel avem filme pentru *a melița, a prinde un roi, a scărna lâna* etc.*

Dar ceea ce va da înainte de toate Atlasul nostru, este imaginea statică a limbii române într-unul din cele mai importante momente ale istoriei ei: în anii ce urmează imediat după Unire, când unificarea limbii, prin școală, administrație, presă, armată, mișcări de populație, dar mai ales prin voința colectivă, progresează cu pași repezi, făcând să se piardă atâtea particularități regionale și dialectale, vrednice de a fi conservate posterității. Această voință colectivă se manifestă – după observațiile amânduror anchetorilor – mai ales într-o consecvență înlocuire a cuvintelor de origine ungurească, urme ale unui trecut de tristă amintire, prin corespondentele lor literare.

A fost deci la noi, mai mult ca aiurea, timpul suprem, să începem anchetele lingvistice, înainte de a se fi desăvârșit unificarea limbii. Această operă de colaborare cu atlasele celorlalte țări romanice, este, tocmai prin greutatea ce trebuie învinse, una din puținele dovezi de muncă perseverentă care se face și la noi. În opoziție cu atâția tineri din generația nouă, cei doi anchetori s-au angajat la această lucrare de lungă durată, care cere uneori eforturi supraomenești, pe care lumea nu le știe și despre care nu va povesti nici una din hărțile ce vor ieși curățele și pline de noutate de sub teascurile litografice.

Numai în treacăt fie amintite câteva din aceste greutăți.

Cum graiul cel mai interesant se găsește mai adesea în satele** în afară de căile principale de comunicație, atingerea acestor puncte e foarte anevoioasă, iar odată sosiți în sat, posibilitatea de a găsi, după o muncă intensivă de 10 până la 14 ore, un adăpost și o mâncare caldă, e foarte redusă. Șura cu fân e adesea preferabilă odăii, în care uneori plouă, în care mai întotdeauna iarna e frig sau fum și vara sunt insecte. Odată culcați, o evadare din această odaie este aproape cu neputință din cauza câinilor, care nu au nici un respect pentru geografia lingvistică.

Intellectualii, sărăciți din cauza crizei, nu sunt bucuroși de oaspeți, autoritățile cred că sub pretextul anchetei se face un control al activității lor. Iar când anchetorul dă totuși de câte un vrednic păstrător al vechii ospitalități românești, preotul sau învățătorul care-l primește cu brațele deschise, dornic de a afla noutăți din lumea mare, caută să stea de vorbă la câte un pahar de vin și nu-l lasă să se odihnească. Și mai grav e că intelectualii satelor se amestecă în

** Anulat: „dosite“.

anchetă și dintr-un sentiment de fals patriotism local voiesc să îndrepte „greșelile” țaranului, găsind că nu vorbește destul de frumos.

Sunt și țărani, care, în fața străinului își falsifică graiul căutând să se exprime ca pe la orașe, să vorbească „pe politică”. Dar experiența anchetorilor îi descoperă lesne și-i elimină. Ca și intelectualii satelor, și țăranul, care se interesează în mare măsură de chestiile economice, ar vrea să audă pe domnul de la oraș vorbindu-i de criză, de impozite și de conversiune, și nu pricepe cum de acest domn se interesează de lucruri a căror utilitate n-o poate înțelege și-i pune întrebări atât de curioase. Femeile, care nu au asemenea preocupări și dau subiecte foarte potrivite, sunt de obicei timide și rușinoase și nu le poți face în ruptul capului să stea la anchetă când aud în grajd vaca mugind de foame sau când copilul îi cere de mâncare.

Dar dificultățile de învins provin și din anumite restricții pe care anchetorii trebuie să și le impună. Astfel o anchetă normală începută cu un individ trebuie continuată până la sfârșit cu același subiect, durând de obicei trei zile de câte 10-14 ore. Anchetorul trebuie să întrebuințeze fel de fel de trucuri ca să nu-i obosească subiectul, pe care o remunerație de 100 de lei pe zi îl poate hotărî să-și lase alte lucruri, dar care nu-i deprins să stea ceasuri nemișcat pe scaun. Si atunci trebuie intercalate pauze în care se fumează câte o țigară sau se bea un pahar de vin, în care anchetorul aduce vorba de lucrurile care-l interesează și, ca să-l dezmoștească, se ia la întrecere în fugă prin grădină sau chiar, în glumă, la trântă cu el. D-l Pop îmi povestește, cum, într-un sat a întâlnit un subiect foarte potrivit, cu care a început ancheta și a dus-o repede până la chestiunea 400, când subiectul și-a aprins pipa, pe care n-a mai fost chip să i-o scoată din gură. Atunci a trebuit să arunce tot materialul cules și să caute alt subiect, care nu altera sunetele din pricina pipei strânse între dinți.

Dar toate aceste dificultăți pot fi învinse de sincerul devotament pe care cei doi anchetori, conștienți de marea utilitate a cercetărilor lor, îl pun spre a duce la bun sfârșit opera începută. De trei ani ei sunt aproape mereu pe drumuri, prin arșiță, ploaie, vânt și ger, conducând singuri automobilul, care trebuie scos uneori cu caii din noroiul basarabean sau urcat cu lanțuri pe urcușurile înghețate ale Carpaților. Considerându-se „mobilizați”, ei se scoală la 5 dimineața pentru ca să lucreze până seara la zece, repetând cu răbdare vrednică de toată admirația în fiecare sat aceleași chestiuni, în același fel, înăbușind orice interes de altă natură pentru ca să poată funcționa cu precizia și obiectivitatea unui aparat de înregistrare.

Dacă nu m-aș teme că în aceste momente d-nii Sever Pop și Emil Petrovici stau și ascultă de departe cele ce le rostesc aici în fața microfonului, aș găsi mai multe cuvinte de laudă pentru ei. Așa însă mi-e teamă că auzind laudele mele să nu cumva să creadă că ceea ce au făcut până acum e destul. Lucrul lor nu e împlinit decât de jumătate, căci pe lângă cei 70.000 de kilometri străbătuți până azi, pe lângă cele 196 de puncte studiate pe toată întinderea provinciilor nouă – cele mai primejduite să-și piardă graiul tradițional – mai rămâne de

anchetat cealaltă jumătate din teritoriul limbii românești, Țara veche și ținuturile locuite de românii de peste hotare.

Dacă nu ne vor lipsi nici de aci înainte sprijinul material – incomparabil mai redus decât în alte țări – pe care ni l-au dat până acum Academia Română, Banca Națională, Ministerul de Externe și mai ales Fundația culturală „Regele Ferdinand”, sunt sigur că entuziasmul, devotamentul și dragostea cea mare pe care o pun cei doi anchetori vor învinge toate greutățile și de-aci în trei ani vom avea completă imaginea graiului românesc în faza interesantă de după Întregire, imagine ce rămâne apoi să fie proiectată pe hărțile graiului.

2 decembrie 1932, ora 19,10. Text dactilo, corectat de autor, 10 file. Dosar 1111932. Arhiva

SRR

VIII. DOCUMENT

RAPORTUL DIN 1756 AL UNUI CHIRURG GERMAN DESPRE CREDINȚELE ROMÂNILOR ASUPRA MOROILOR

Valeriu L. BOLOGA

Într'o notă bibliografică, publicată în „Anuarul Institutului de Istorie Națională“ din Cluj, IV (1924), am semnalat între altele și cartea chirurgului Georg Tallar, apărută în 1784, în care autorul vorbește amănunțit despre vampiri credințelor populare românești, numiți de țărani „moroii“. Cărticica aceasta, pe care o amintește și d-l Andrei Veress în volumul II al Bibliografiei sale româno-maghiare, este o raritate bibliografică. Din motivul acesta, mai ales însă fiindcă literatura noastră folklorică și etnografică este relativ săracă în informații din secolele trecute, cred că este interesant să dau aici o scurtă analiză a cărții și conținutului ei.

Broșura se găsește la Biblioteca Universității din Cluj, sub No. 170680. E tipărită în limba germană, cu litere germanice, format octav mic și are 87 pagini. A fost editată la Johann Georg Mössle, Viena și Lipsca.

Titlul complet este următorul :

VISUM REPERTUM ANATOMICO – CHIRURGICUM

oder

Gründlicher Bericht

von den sogenannten

Blufsäutgern, Vampier,

oder

in der Wallachischen Sprache Moroi

in der

Wallachey, Siebenbürgen, und Banat

welchen

eine eigends dahin abgeordnete Untersuchungskommission

der löbl. k.k. Administration im Jahre

erstattet hat.

Durch Georg Tallar

Wundarzfen.

Wien und Leipaig,

bey Johann Georg Mössle.

(Mit von Baumeisterischen Schriften)

În introducerea editorului se arată că Românii din Ardeal, Banat, Croația și Sirmia au credința deșartă că frecvențele cazuri de moarte care se observă între postul Crăciunului și sfârșitul lunii Aprilie, se datoresc faptului că unii morți, care înviez în mormintele lor grație puterii unor ierburi, reapar și sug sângele celor sănătoși, omorându-i astfel. Asupra acestor credințe s'au răspândit vești și în țările mai civilizate, unde ele au început să fie crezute. Astfel s'a născut dorința să se clarifice acest fenomen. O comisiune trimisă pentru a studia chestiunea nu a adus rezultate prea mari. Abia chirurgului Georg Tallar i-a reușit în 1756 să explice lucrurile complet și să convingă poporul de credințele sale deșarte (sic!). Acest chirurg merită încrederea cu care a fost onorat de administrația imperială a Banatului. El a studiat cu mare sârguință științele la școala înaltă din Mainz, s'a perfecționat în Strasbourg la Colegiul Salzmann și a servit 18 ani în calitate de chirurg de companie, batalion și regiment sub Geyer, Veterani și principele Lobkovitz în campaniile Austriei împotriva Francezilor și Turcilor. Însăși lucrarea sa, pe care în cele ce urmează editorul o prezintă publicului cetitor, dovedește cât de fericită a fost alegerea sa pentru ca să studieze problema «moroilor». Familiarizat de mult timp cu obiceiurile, moravurile și viața neamurilor din Banat, stăpân pe limbile maghiară, „valahă” și latină, a putut să-și culeagă informațiile direct. A întrebat pe cei sănătoși, a îngrijit pe bolnavi și a autopsiat chiar morții. Din întâmplare editorul a putut să afle manuscrisul din 1756, în care Tallar și-a consemnat observațiile. L-a găsit vrednic să-l dea publicității.

După aceste cuvinte introductive ale editorului urmează, la pagina 9, raportul lui Tallar. Începe cu o prefață („Vorbericht”):

Nu numai Românii și Sârbii, ci și oamenii inteligenți aparținând altor popoare, cred că morții Valahilor pot învia înainte de vreme îi sug sângele celor sănătoși, omorându-i astfel. Credința această deșartă îndeamnă țărănimea, ca atunci când observă că sănătatea populației e rea, să nu recurgă la alte ajutoare raționale ci să desgroape morții.

Oricât de severe ar fi măsurile administrației, oricât de bune ar fi sfaturile care li se dau Românilor, ei totuși deschid mormintele celor suspecți, taie cadavrelor capetele, înfig pari în inimile lor sau ard cadavrele întregi.

Vieța lor religioasă e plină de credințe deșarte. Ei cred mai mult în înșelăciunile Satanei decât în puterea Creatorului. Înșiși preoții lor sunt foarte inculți; foarte puțini știu să scrie și să citească. Fantazia lor de asemenea e pradă superstițiilor. Orice fenomen pe care nu-l pot înțelege este explicat prin credințe deșarte. Ajunge să treacă un călugăr printr'o regiune, să răspândească știrea despre „moroii” și toată regiunea devine rebelă. Pentru

observatorul neinfluențat este bătător la ochi că soldații imperiali care trăiesc în mijlocul populației, niciodată nu sunt atacați de vampiri, deși tocmai ei nu duc o viață prea exemplară din punct de vedere moral și religios. De asemenea Nemții colonizați între Români nu au nimic de suferit din partea moroilor. Dintre Români însă mor în fiecare an sute în câte un județ după cum cred ei – în urma vampirismului. Ei nu vreau să înțeleagă că nu sunt de vină morții lor și că medicamente bune ar scădea această mortalitate. La medic nu se duc, în schimb cer sfatul popilor, care sunt tot atât de superstițioși ca și ei. Autorul a avut de cinci ori ocazia de a studia vampirismul și de trei ori a făcut și autopsia cadavrelor. Pentru întâia dată la Deva în 1724, a doua oară la Obârșia, în Muntenia, în 1728, a treia oară în trei localități din Banat, a patra și a cincea oară tot în Ardeal. A asistat la exhumarea morților; pe doi dintre cei mai vestiți moroi îi cunoscuse când erau încă în viață. El își propune să redea în cele ce urmează cât se poate de conștiincios observațiile sale. Înainte de a da însă descrierea boalei, vrea să arate care este felul de traiu al Valahilor. Întâi va fi vorba despre posturile lor religioase, extrem de severe. Se va studia apoi în ce anotimpuri fac moroi ravagiile cele mai mari. Va urma descrierea obiceiurilor Valahilor. Se vor cerceta în continuare fenomenele boalei. În sfârșit se va insista din nou asupra traiului și obiceiurilor țăranilor români și de încheiere se vor analiza cauzele pentru care unii dintre morți rămân mult timp în pământ nedescompuși, pe când alții putrezesc repede, cu toate că au murit de aceeași boală și au fost îngropați în aceleași condiții.

Biserica obligă pe Români să postească de patru ori pe an. Mic și mare țin aceste posturi cu cea mai mare sfințenie în orice împrejurare. Chiar și cei mai mari răufăcători, care nu pregetă să omoare oameni, să-și ardă victimele cu fierul roșu, să fure cai și boi, care în sfârșit, după obiceiul țării, își fac din banditism o meserie, cu niciun preț nu ar păcătui împotriva posturilor. Postul Paștilor tine 6 săptămâni, plus una albă, în care se permite mănecarea de ouă, grăsimi, brânză și lapte. Postul de Sf. Petru durează 2-3 săptămâni, uneori și 4 săptămâni, cel de Sf. Marie 2- 3 săptămâni, cel de Crăciun 5-6 săptămâni. În postul Sf. Marii și al Paștilor nu se mănâncă nici pește. Boala care lovește pe Valahi începe de obicei în ultimele două săptămâni ale postului Crăciunului, se înrăutățește către sfârșitul lui și nu durează niciodată mai mult decât până la Sf. Gheorghe. Câteva săptămâni înainte de această sărbătoare ei încep să iasă din bârloagele lor și să lucreze. Aerul curat și mișcarea oprește cursul boalei. Dacă însă în timpul boalei li se dau medicamente bune, atunci boala dispare după 2-3 săptămâni, cel mult după o lună și după sărbătorile Crăciunului nu se găsește nicio urmă a ei. Românii cred că nicio zi din săptămână nu este mai primejdioasă pentru moroi ca Sâmbăta, când ei trebuie să stea în mormânt. De aceea îi desgroapă în ziua aceasta, spre a-i pedepsi pentru setea lor de sânge, pe care și-o satisfac în celelalte zile ale săptămânii. Cât de

greșită este însă părerea aceasta o dovedesc înșiși morții care au fost găsiți în poziție neschimbată, așa cum au fost înmormântați, ori de câte ori au fost exhumați, în oricare zi a săptămânii.

De câte ori autorul era chemat la bolnavi care afirmau că au fost atacați de moroi, îi interoga precum urmează :

– De câte zile stau la pat?

– De 2-3 zile.

– De ce se plâng?

– Îi doare inima.

– Unde este inima?

Bolnavul arată regiunea stomacului și a intestinelor.

– Pot dormi?

– Da. Dar imediat ce adorm vin moroi. Ce aspect are moroiul și cine este el?

– Mortul cutare sau moarta cutare.

– În momentul de față moroiul este prezent?

– Nu. Îl vede numai când doarme, uneori și când e treaz. Mulți bolnavi însă afirmă că moroi nu se văd.

Toți cer însă cu insistență să se deschidă mormintele moroilor, căci altcum vor trebui să moară cu toții. Cu toate că împotriva celor mai severe opreliști ale autorităților se deschid mormintele și oamenii au prilejul să se convingă de zădărnicia superstițiilor lor, totuși nu pot fi convinși că greșesc. Când scot morții din groapă și îi ciopârțesc, ei adună sângele din cadavre și ung bolnavii cu el. Dar leacul acesta nu le ajută nimica și bolnavii mor mai departe. În Călacea credeau oamenii că un copil de 4 zile este moroiu, deoarece maică-sa a fost bolnavă în tot timpul sarcinei. Când desgroparea micului cadavru și ungerea bolnavilor cu sângele lui nu a dat nici un rezultat, i-au spus autorului că trebuie să mai fie și alți moroi. Făcând o cercetare la fața locului, chiar și preoții din sat au încercat să mistifice pe Tallar, iar primarul satului i-a declarat ritos, că pot autoritățile să oprească cât de mult desgroparea moroilor, ei tot nu se vor lăsa de acest obicei, fiindcă nimic altceva nu poate să ajute împotriva marei mortalități din sat. Îndată ce însera, nu mai ieșea niciun om din colibă, pentru a nu cădea pradă moroilor.

În cele următoare autorul descrie amănunțit simptomele boalelor celor ce se cred atacați de moroi. Tallar presupune că principalele cauze le lor trebuie căutate în alimentația greșită a Românilor în cursul postului de Crăciun și în timpul sărbătorilor. Descrie această alimentație traiul Românilor precum urmează:

În timpul postului Românii mănâncă ceapă crudă, usturoiu, ridichi, varză acră

crudă sau fiartă în apă, dovleac murat sau varză dulce și varză creată fără untură. În loc de pâine își fac o fiertură cu făină de porumb la care mănâncă aproape zilnic fasole fără grăsimi. Le mai place o zeamă din țărâțe, fermentată – evident, e vorba de borș – oțet făcut din bere, zeamă de mere pădurețe cu muietși de mămăligă sau zeamă de varză acră. Cine are bani pentru băuturi alcoolice nu-și cumpără vin, ci rachiu. Cea mai mică cantitate din acesta, care se bea deodată, este un sfert [scil. de oca, adică 0,3 l]. Această alimentație stranie se dă și la copii mici, la femei gravide, la moșnegi. Cei săraci trăiesc și mai prost. Pe cât de sever își țin posturile, pe atât de fără măsură mănâncă în timpul sărbătorilor Crăciunului. Timpul de masă obișnuit la alte popoare le pare atunci prea distanțat și de ceea ce gătesc ziua și noaptea și mănâncă întruna carne de porc friptă. Autorul se întreabă dacă după toate acestea se mai poate crede că moroi sunt acei care omoară pe Români sau alimentația lor irațională? Germanii și militarii care trăiesc între Români, alimentându-se ai bine, rămân sănătoși. Călugării români care postesc în tot timpul anului, sunt mult mai puțin expuși acestor îmbolnăviri, adică mâncările lor de post sunt mai bine pregătite și îndeosebi mai grase și prezintă oarecare variație, deoarece ei consumă și pește.

Alimentația aceasta greșită nu strică numai bunei stări trupesti a țăranilor români, ci produce în foarte multe cazuri și alterațiuni psihice intense, care pregătesc terenul pentru credințele lor demoniace. O agravare a tuturor fenomenelor se poate observa mai ales în legătură cu anotimpul când bate vântul de miazăzi.¹ La sfârșitul lunii Mai se mai pot observa la Români dureri de gură cu vezicule pe limbă, buze și gingii, mai ales la băieți.

Românii se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor și cu comerțul produselor agricole. Sunt deosebit de șireți și din fire foarte isteți. În schimb sunt necivilizați, nu au școli și de aceea oamenii învățați sunt foarte rari printre ei. Nu știu să scrie și se mulțumesc să folosească răbojul („Rabisch”).

Când se îmbolnăvește vreunul, chiar dacă e bogat, nu ia medicamente, ci suferă ca un animal, așteptând să-i ajute natura. Dacă totuși boala se lungește prea mult, chiamă o descântătoare. Aceasta trebuie să-l binecuvânteze, sau – după cum zic ei – să-l descante („descintiren”), adică să toarne cositor topit în apă (sic!). Românii se nasc, cresc, îmbătrânesc și mor înconjuțați de credințe deșarte care îi urmăresc și după moarte. Adesea autorul a văzut morminte în care se găseau înfipite două țepușe de lemn de lungimea unui deget. I s'a spus că ele împiedecă mortul să devină moroiu. Autorul a avut întotdeauna multe greutăți de învins

¹ E de remarcat că autorul, în timp ce în descrierea de până aici îi numește pe Români «Valahi», la pagina 40 folosește termenul „Romaner”.

pentru a convinge pe Români să ia câte un medicament, deși adesea era de ajuns un vomitiv pentru a vindeca pe bolnavi. Când însă vedeau cu ochii lor astfel de vindecări miraculoase, răspândeau vestea în împrejurimi și începeau să vină la el, de nu mai prididea cu ei.

Părerile Românilor despre bolile lor sunt următoarele :

1. Când într'o casă suferă cineva de o boală îndelungată și se mai îmbolnăvesc și alții în familie, atunci cred că sunt vrăjiți de demoni. Imediat își schimbă domiciliul, mai ales dacă este la un loc mai ridicat și se mută într'alt loc, așezat mai la vale. Așează două scăfârlii de cai sau boi pe casă pentru a speria demonii, pe care ei de frică îi numesc „frumoasele“ («die Schönen»).

2. O mare putere asupra celor care au febră și aiurează are balaurul sburător numit smeul („Gmehui”. Evident, greșeală de tipar pentru „Smehu”). El îi atacă și intră chiar în relații sexuale cu ei (accubus și succubus). Aceeași putere o are smeul și asupra epilepticilor. Pe acești nenorociți preoții nu vreau să-i cuminece.

3. Multe boale vin din apa vrăjită pe care o pregătesc dușmanii.

4. Stomacul și intestinele, adică ceea ce numesc ei inima, le cade în pânțece. Boala aceasta nu este altceva decât o colică de care sufăr foarte mult în timpul posturilor.

5. Cred că în trupul lor se găsește un chiag vrăjit (sic!). Cât timp acesta circulă, nu se întâmplă nimic, îndată ce se fixează însă la un loc, atunci bolnavul se încovoiaie sau ologește.

6. Cred că au la plămâni, la ficat și mai ales la gât, niște crescături pe care le numesc „Schui”.²

7. În sfârșit cred că vampirii le sug sângele omorându-i astfel. Cum își tratează Valahii aceste boli :

1. Începutul curei la orice fel de boală se face cu repetarea de 5-6 ori a unui descântec. Pentru aceasta se chiamă cele mai vestite babe în localitate sau din satele vecine. Se topește o bucată de cositor și se toarnă în apă. Câte colțuri mai mari sau mici va avea cositorul răcit în apă, atâtea boale are pacientul. Apoi amestecă mulțime de substanțe cu care ung bolnavul sau pe care i le dau să le bea. Formula pe care o spun la descântec nu ne-o redă autorul, spunând că e o curată negliobie și că fiecare babă o schimbă pentru a întări efectul cu adaosurile care îi par bune.

2. Mai au obiceiul să împuște peste capul bolnavului încărcături irbe, dar foarte

² E probabil că Românii despre care vorbește Tallar, adoptaseră termenul din medicina populară ungurească „súly” (de ex, ráksúly).

puternice, de pistol. Dacă această cură eroică nu ajută, se repetă de 2 -3 ori. Urmarea este adesea foarte rea: bolnavii capătă convulsii sau tremuriciuri.

3. I se dă bolnavului să bea miere în vin sau rachiu.

4. Bolnavul e așezat într'o troacă mare, e uns pe spate cu ulei vegetal și i se leagă pânțele cât se poate de sus.

5. I se dă bolnavului să bea untdelemn din candelă.

6. Operatorii valahi culcă pe bolnav pe spate, cu picioarele către soare. Cu un cârlig grosolan, lucrat de țigani, îi prinde amigdalele și taie cu un cuțit de bucătărie bine ascuțit. Ei știu să facă operația aceasta foarte îndemânatec, dar sângerarea din rană e foarte mare. Când sângele curge prea tare, atunci singurul leac este zeama de varză foarte acră. Această operație costă 17 creițari.

7. Bolnavii se ung cu sângele cadavrelor desgropate ale celor care sunt crezuți moroi. Corpurile moroilor se taie bucăți, îndeosebi li se taie capul și se îngroapă iarăși. În unele locuri bucățile ciopârțite ard.

În Muntenia cadavrul desgropat al moroiului e dus într'un car la hotarul satului. Aici i se taie capul și i se bagă o piatră în gură.

Apoi se despică trupul și se opărește cu vin fierbinte. În sfârșit se înfige o țeapă în inimă. Toate bucățile acestea se lasă nedesgropate, ca să le mănânce câinii și păsările.

Când Tallar era chemat la bolnavi atacați de moroi, după ce le dădea îngrijirea medicală necesară, chinezul³ satului, jurații și tot poporul îl duceau în cimitir și îl rugau cu insistență să desgroape cadavrul moroiului. Dacă el îi întreba ce acuze au împotriva mortului, răspundeau cam următoarele: prin pământul mormântului merg găuri până în sicriu. Prin găurile acestea ies moroi și pomesc să sugă sângele celor sănătoși. Dacă se deschide sicriul, se poate vedea că din gura, nasul și uneori din urechile moroilor, curge sânge. Când se desgroapă moroi se poate constata că sunt mult mai grași decât erau când au fost îngropați și că pielea lor s'a făcut mult mai frumoasă și mai roșie. Mormântul unui moroi se cunoaște în felul următor: un armăsar negru ca tăciunele, care nu a fost încă înhămat, nu poate fi silit să treacă peste mormânt.

Într'un capitol lung care urmează, Tallar face o analiză amănunțită din punct de vedere medical a boalelor celor care se cred atacați de moroi, precum și unele cercetări din punct de vedere medico-legal asupra mormintelor și cadavrelor moroilor. Toate acestea prezentând interes pur medico-istoric, nu însă etnografic și folkloric, vom spiciu numai acele

³ Greșală evidentă: cneazul (conducătorul) satului.

puține pasaje în care mai este vorba de credințele și obiceiurile Românilor. În capitolul acesta autorul caută să combată cu argumente științifice părerile Valahilor despre boala produsă de moroi și despre fenomenele despre care ei susțin că le observă asupra cadavrelor moroilor.

Găurile pe care Românii cred că le descopere în mormintele moroilor, s'au dovedit întotdeauna a fi simple lacune, formate prin uscarea sau înghețarea pământului. Ele nu merg niciodată dela suprafață până la sicriu. Se poate însă observa că flăcări din sat fac, imediat după înmormântare, găuri în pământul mormântului cu bătele lor. Mai târziu ele sunt atribuite moroilor. Sicriile desgropate au fost găsite intacte la toate exhumările făcute de Tallar. La morții de curând îngropați s'a putut, de fapt, constata la exhumare, că le ieșea din gură o spumă murdară, rău mirositoare. Atunci Românii care erau de față, țipau că mortul e moroiu. Dar – constată Tallar – acest fenomen de decompoziție e comun la toate cadavrele desgropate și nu prezintă nimic supranatural. Morții înhumați în frig, iarna, firește că nu se descompun mult timp, până ce căldura verii străbate în mormânt. Acest fenomen nu vreau să-l înțeleagă Românii, care de câte ori observau un cadavru conservat timp mai îndelungat, vedeau în el un moroiu, care trăiește mai departe. Alte cadavre, cu totul proaspete, de presupuși moroi, înainte de a începe descompunerea vizibilă, se umflă prin formarea de gaze. În felul acesta pielea e mai întinsă, cadavru pare mai gras. Acest fenomen face pe Români să creadă că moroiul s'a îngrășat în mormânt, sugând sânge. Acele ierburi de vrajă, cu care diavolul hrănește, după credința Românilor, moroi, n'au putut fi găsite în stomacurile cadavrelor la niciuna din autopsiile făcute. Tallar a asistat de două ori la proba cu armăsarii negri. De amândouă orile armăsarii, speriați de bună seamă de miasmele care ieșeau din mormintele proaspete, mi voiau la început să treacă peste ele, fiind însă siliți, totuși au sărit în sfârșit peste moviliță.

În ceea ce privește pe bolnavii care se cred atacați de moroi, Tallar constată următoarele: ei spun că moroi le sug sângele. În consecință medicul s'ar aștepta să-i vadă anemiați și orice lăsar de sânge nouă ar trebui să le strice, ceea ce nu e însă cazul, deoarece la toți tratamentul cu venesecție dă rezultate bune.

Tallar constată că Sârbii din regiunile cercetate de el, deși postesc tot atât de sever ca și Românii, nu suferă decât foarte rar de „boala moroilor“. El explică acest fenomen surprinzător prin faptul că în alimentele lor de post se pune întotdeauna foarte multă paprică, care-i ferește de turburările de care suferă Românii.

În concluzie, Tallar constată că moroi din credințele Românilor nu există, că în toate fenomenele observate și studiate de el nu-i nimic supranatural și că „boala moroilor“ poate fi pe deplin explicată prin traiul neigienic al Românilor și tendința lor de a se lăsa robiți de superstiții.

Nu am intenția să fac un studiu asupra lucrării lui Tallar. Creșd că redând în rezumat fidel observațiile și comentariile sale – întrucât se referă la fapte de interes pentru vechea etnografie românească – , am făcut tot ceea ce poate face un medico-istoric, care nu are competența de a intra prea adânc în materie de etnografie. Poate că un specialist va găsi în acest rezumat material pentru cercetări.

Mă mulțumesc numai să semnalez, pentru comparație, o altă lucrare cam din aceeași vreme, în care tot un străin – și el medic – se ocupă cu aceleași chestiuni.

Johannes Georgius Kramer, medic german din Ungaria, câțva timp „physicus“ în Timișoara, botanist și scriitor medical apreciat de contemporani, a publicat în 1732 în „Hebdom“. [Norica], XXXIII, p. 291-292, sub titlul „Observationes philosophici et medici argumenti variae Commercio litterario Norico intertextae“ o observație: «Cogitationes de Wampyris Serviae în Hungarias». Textul original al lui Kramer nu mi-a fost accesibil, dar *Wesprémi* dă în «Succincta Medicorum Hungariae et Trans. biographia“, centuria III, (p. 173-177) un rezumat:

Ab experientia quippe constat omnem nationem Rascianam, aut, și mavis Russicam dictam, atque Valachicam, quae partim, regiones Hungariae inde a Bnda în Serviam, immo fere Consfantinopolim cis Dannbium nsque, atque Daciam omnem antiquam, Ripensem puta, transalpinam Valachiam ef Moldaviam (et mediterraneam) Transylvaniam inhabitat, de Morte et Mortuis suis singulares prorsus et superstitiosas constanti lege fovere opiniones eo în primis tempore, dum solito numerosiore quampiam stragem inter se grassari observaverit; singulos enim nulla etiam luis epidemicae culpa mortuos gentili more per vetulas, agnatos et familiares diebus et noctibus aliquot continuis interrogant, quare mortui fuerint, quum divites pecude, pecore numis et frumentis exstiterint, potissimum vero ubi morbus quispiam epidemicus grassatur, a Mortuis quibusdam se suosque Rasciani exsugi credunt, Valachi vero, natio aequae superstitiosa, masticari se dicunt, teste Köleserio nostro în Scrutinio Pestis Dacicae Cibirii an. 1709 in 16 edito, qui Wampyrismum omnem pag. III. seductionem ac lusum Diaboli nominat.

Așadar și aici găsim relevate aceleași superstiții, pe care le observase și combătuse Tallar.

Despre Tallar n'am putut găsi alte informațiuni decât cele câteva din prefața editorului la cărticica sa. Numele său lipsește în marele dicționar biografic al medicilor de *Hirsch-Gurlt*.

Din punct de vedere medico-istoric notez că multe din observațiile și opiniile lui Tallar sunt uimitor de bune. Intuitiv, acest bun observator a știut să prindă unele fenomene

esențiale, pe care știința medicală de atunci nu putea încă să le explice. Boalele celor care se credeau atacați de vampiri sunt foarte judicios puse în legătură cu alimentația unilaterală a Românilor în vremea posturilor îndelungate din timpul iernii și primăverii. Într'adevăr, din simptomele însemnate de Tallar putem face azi diagnosticul retrospectiv, că Românii „supți de moroi“ sufereau de scorbut, pelagră și nictalopie, boale care toate fac parte din grupul afecțiunilor prin carență, al «avitaminozelor». De remarcat e detaliul că Sârbii, care posteau tot atât de sever, sufereau mai puțin de «boala moroilor» – fiindcă mâncau multă paprică! Faptul e bine observat: tocmai în anii din urmă s'a putut constata că ardeiul e foarte bogat în vitamina C (acid ascorbic), care ferește de scorbut. Astfel Tallar se dovedește a fi fost un bun observator și în cele medicale, precum în materie de folklor face impresia că a știut să redea destul de fidel unele obiceiuri ale populației românești, mai ales din Banat.

CONTRIBUȚIA LUI NESTOR ȘIMON LA „ISTORIA ȘCOALELOR NĂSĂUDENE“

Prezentare de dr. Adrian ONOFREIU

Personalitate și produs al „graniței năsăudene“, Nestor Șimon s-a preocupat de trecutul zonei din care provenea și pe care a slujit-o, în calitate de secretar la instituția Fondurilor grănicerești, între 1889-1914.

Aici și în această calitate, s-a documentat și a elaborat o istorie integrală a zonei fostului Regiment de graniță de la Năsăud.

Din vasta sa realizare – mare parte rămasă în manuscris, datorită vitregiilor vremurilor pe care le-a trăit – am publicat până acum câteva studii pe diferite teme¹ din trecutul zonei fostului regiment de graniță de la Năsăud.

În credința că activitatea de recuperare a moștenirii acestui istoriograf al zonei va fi receptată de cei care se preocupă de trecutul ei, în continuare oferim spre lectură un manuscris referitor la școlile din Regimentul II românesc de graniță de la Năsăud.²

Acesta aduce informații noi, inedite chiar pentru cei care l-au „preluat“ și publicat în nume propriu în lucrarea de sinteză referitoare la școlile năsăudene.³

¹ Adrian Onofreiu, Elena Darabont, *Fondurile Grănicerești Năsăudene. Mărturii documentare*, în „Arhiva Someșană“, seria a III-a, I, 2002, Cluj-Napoca, pp. 225-270; Adrian Onofreiu, *Nestor Șimon – „MUNȚII RODNEI“ sau un alt mod de toponimie*, în „Studii și cercetări etnoculturale“, IX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, Bistrița, 2004, pp. 211-239; Idem, *Nestor Șimon – manuscrise inedite*, în „Arhiva Someșană“, nr. III, 2004, pp. 469-494; Idem, *Contribuții documentare privind realizarea lucrării „Istoria Școalelor Năsăudene*, în „S.C.E.B.“, Bistrița, 2005, X, pp. 251 – 278; Idem, *Nestor Șimon – Deducțiune istorică despre înființarea fondurilor scolastice grănicerești menite pentru susținerea de institute de învățământ și educațiune, apoi pentru distribuirea de stipendii, care sunt proprietatea comună și nedespărțiveră a locuitorilor foști grăniceri și a descendenților acestora din raionul fostului Regiment al II-lea român confînărar din Ardeal ce s-a desființat la anul 1851*, în Ibidem, 15, 2010, pp. 211-305; Nestor Șimon, *Dicționar toponimic* (volum îngrijit de Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase), Napoca Star, Cluj-Napoca, 2007; Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849* (editori Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase), în *Arhivele-mărturii ale trecutului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, pp. 48-305.

² *Intitulat Institutele de învățământ din Năsăud*; în epocă și la Năsăud, cu accepiunea de instituții; păstrat la Serviciul județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale, colecția Virgil Șotropa, d. 385, f. 1-76.

³ Dr. Nicolae Drăganu, Virgil Șotropa, *Istoria școalelor năsăudene*, Năsăud, 1913; vezi și supra, nota 1, titlul 4.

Manuscrisul conține o analiză pertinentă și mai apropiată în timp față de perioada la care se referă, despre stadiul general al instrucției școlare a românilor transilvăneni și, apoi, despre începuturile instrucției școlare în zona fostului Regiment de graniță de la Năsăud.

Sunt interesante considerațiile făcute de autor și importanța acordată Năsăudului în sistemul educațional al românilor transilvăneni în secolele XVIII-XIX, a rolului acestui centru pentru ceea ce a însemnat ridicarea prin instrucție școlară a populației românești din Transilvania, chiar și în cadrul mai rigid și plin de obligații al „statului militar” impus de Curtea Vieneză.

Însă sacrificiile sunt considerate ca întemeiate de autor, în perspectiva a ceea ce s-a obținut prin acceptarea statutului militar, accesarea prin instrucție școlară la statutul de națiune egală cu celelalte din Transilvania.

Bazat mai mult pe surse inedite, la care se alătură și consemnările din presă sau chiar lucrări și studii elaborate de antecesorii,⁴ manuscrisul reflectă începutul școlar al zonei, tratând unitar „școalele năsăudene” în perioada de pionierat a acestora.

În redactarea manuscrisului am păstrat, în mare parte, exprimarea și stilul autorului, tributare influenței în gândire și scris limbii germane, atât de familiară încă în zonă, în perioada în care autorul l-a redactat.

Pentru a diferenția intervențiile noastre – referitoare în principal la explicarea unor termeni sau expresii din epocă – de cele ale autorului, le-am inserat în notele de subsol prin caracterul aldin al corpului de literă.

Prin publicarea manuscrisului, alături de reconsiderarea importanței operei istoriografice a lui Nestor Șimon, aducem încă o dată un argument irefutabil – prin paternitatea expresiei „școalele năsăudene” – la întâietatea operei acestuia, care a fost pe nedrept și prea mult însușită de urmași.⁵

⁴ Vezi notele 35 și 63 din text.

⁵ Vezi și comparația dintre titlurile din „Arhiva Someșană” interbelică (1924-1940) și cele ale manuscriselor lui Nestor Șimon referitoare numai la Revoluția de la 1848-1849 în Nestor Șimon, *Starea regimentului și evenimentele din anii 1848-1849* (editori Ioan Mureșan, Adrian Onofreiu, Mircea Prahase), în *Arhivele-mărturii ale trecutului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2007, anexa nr. 3, pp. 298-301.

Institutele de învățământ din Năsăud

Starea învățământului la românii ardeleni a fost în secolele trecute tare dezolată, se poate zice că nulă. Românii nu aveau școli așa numite naționale populare și de ar fi avut, acelea încă puține foarte, dar numai în secolul trecut la scaunul metropolitan din Belgrad (Alba-Iulia) și pe la mănăstirile ce au existat cândva, unde tinerii care doreau să fie preoți se instruiău în citirea cărților bisericești, în cântări, rit și tipic.

Vor fi instruat⁶ și preoții pre fiii și nepoții lor în citirea psaltirii, ceaslovului și a altor cărți bisericești, ca la timp să poată ocupa locul părinților și a moșilor lor ca preoți, cantori și feți, de unde a urmat ereditatea beneficiilor bisericești în familiile preoților de la tată la fiu.

Mirenii nu căpătau instruire lipsind școlile naționale, iar cele străine erau cu totul închise pentru tinerii români. Ba nu era iertat laicilor, mai cu seamă de stare iobăgească să cerce școala, domnul pământesc îl putea lua de la școală și a-l pune în serviciul curții domnești. Dacă din familiile nobile românești se primeau la școlile ungurești ori săsești, era o norocire⁷ specială.

Dar cum erau tratați în aceste școli tinerii români? Profesorii străini urau și persecutau pe toți ce erau români. Acea ură nu datează numai de la 1848, după cum susține „Magyar Polgar“, nr. 118 din 24 mai 1882, ci noi din contră, susținem în mână cu istoria, cu câteva legi ale țării și cu multe ordonanțe ministeriale secrete și mai publice, că acea ură cumplită și foarte periculoasă este mult mai veche, ea este seculară, adică merge pe sute de ani înapoi. Aici însă nu este locul ca să mergem prea departe în trecut, de aceea mă provoc numai la mărturia acelor bărbați români trecuți prin școli ungurești. Aceea generațiune bătrână să spună și să mărturisească, care în ce școală a învățat, care cum a fost tratat de către profesorii lor înainte de aceasta cu 40, 50 și 60 de ani; totodată, să ne nareze aceeași bătrâni tot ce auziseră ei de la părinții lor spunându-le cu limbă de moarte cum fuseseră ei tratați în aceleași institute, cu 100 și 120 de ani.

Abstracțiune făcând de documente scrise, aceasta este o tradițiune destul de sigură, ce poate să aibă ori când și ori unde valoare istorică deplină, pentru că acei moși bătrâni îți spun aceea ce au pățit ei și cameralii lor și au simțit pe fețele și pe spatele lor. Nu înțelegem aici pe studenții răi, ștregari și leneși, nici de cum; ci pe marele număr al celor mai diligenți⁸ și cu purtări de model.

⁶ Instruit, în sensul de a învăța.

⁷ Noroc, situație favorabilă.

⁸ Sârguincioși.

Aceea ce știi septuagenarii și octogenarii de astăzi de la părinții și bunii (moșii) lor, este pur și simplu, că contemporanii lor români nu erau suferiți să umble la nici o școală, dacă nu erau nobili sau ici, colea, câte un fecior de popă. Dar și fiii nobili erau tratați cu titlul latinesc de „patibulande valache” sau ungurește de „akasztofara valo oláh”, adică valachi buni de spânzurat; pe lângă aceasta, erau pâlmuți foarte des pentru toate nimicurile, uneori până le dădea sângele pe nas și pe gură, era bătaia cu nuiiele peste pieile goale, cum se aplica și de către poliție la femei ori hoți și la țigani, era și în școală pentru români operațiune de toate zilele; de atunci a rămas proverbul: „a fost bătut cu nuiiele, încât i-a sărit sângele în grindă”. Tot așa a fost uzitat și scorbaciul⁹ cu trei curele late și scutică, adică bățul, la studenți ca și în cazărmi.

Mai nici un profesor nu știa nimic românește, ori dacă și știa, nu voia să explice românilor nimic în limba lor. Toate acestea erau întocmite *înadins* așa, pentru că și acei tineri români, care doreau să învețe câte ceva, să se sperie și să fugă de la școală ca și de robie, ca de temnița rea. „Magyar Polgar” zice că în zilele noastre profesorilor maghiari le succede¹⁰ a goni de la școli și numai prin batjocuri și bălăcării de ale lor; cu cât era mai ușor celor dinainte cu o sută de ani a-i goni cu palme, cu pumni, cu smuls de păr, cu trântele de bănci, cu nuiiele, scutice, scorbace.

Apoi dar cum s-a făcut, ca până în zilele împăratului Iosif II ieșiseră atâția oameni învățați dintre români, încât s-au văzut înaintați dintre ei, anume în armată la ranguri de ofițeri până la maior, și chiar generali ca Duca, în statul civil, până la consilieri de guvernii și de curte, mai toți ardeleni, ca Meheșiu, fiu de protopop, ca Ștefan Coasta din Hunedora, ca Budai Deleanu dus la Leopole, ș.a. ș.a.? Cum de în zilele lui Iosif II și Leopold II se începe și cultivarea cu tot înadinsul a limbii și literaturii românești? Oh! Această revoluțiune de spirite românești nu s-a întâmplat nicidecum din bunătatea și iubirea domnilor profesori maghiari către tinerimea românească, ci din voința altora, la care ei n-au fost în stare să reziste atunci, precum nu vor reuși nici în zilele noastre la nimic din câte plănuiesc în cea mai bună înțelegere cu toți ceilalți conspiratori în contra vieții naționale românești.

Augusta dinastie de Habsburg a prins nespus de greu rădăcini în Ungaria și Transilvania; probă, necurmatele războaie pornite chiar și cu chemarea turcilor în ajutor, contra ei.

Începând de la Ioan Zapolia, dar mai vârtos de la împăratul Rudolf al II-lea, de aici înainte sub Gabriel Bethlen, ambii Rakoczy, apoi Tokolyi, Francisc Rakoczy, sub Carol VI (1736) necurmatele războaie și conspirațiuni, până în 1848/9. Cele mai multe

⁹ Biciul.

¹⁰ Le este permis.

războaie și comploturi au avut caracter pereminentiam¹¹ religios. Dinastia Habsburg în unele timpuri mai catolică și decât papa, dominată cu totul de către iezuiți, decisese a extermina calvinismul și lutheranismul. Întocmai așa, principii țării și aristocrația calvină au fost totdeauna prea decizi a extermina catolicismul, anume din muntoasa Transilvanie, ceea ce i-a și succed,¹² în partea cea mai mare a țării. Unii ca și alții, identificară domnia și chiar statul cu religiunea și viceversa. Atunci veni în mintea cabinetului din Viena de a restabili, înmulți și consolida catolicismul în Transilvania *cu ajutorul poporului românesc*, care și înainte cu 200 de ani întrecea departe la număr¹³ pre celelalte naționalități sumate¹⁴ la un loc. Dar ce folosea dinastiei un popor, căruia-i scosese ochi sufletești, ca să nu mai vadă nimic în lumea aceasta? Așadar aleseră în primii 50 de ani câteva mii de tineri români, mai toți fii de nobili și preoți, pre care i-au dat pe mâna iezuiților, iar aceștia îi înfundară în internate, seminarii, școli normale, gimnazii, institute de ale lor, iar pre alții îi trimiseră la unele facultăți în Viena, Roma, Leopole. Iezuiții au dat în mâna băieților români catehismul lui Petrus Canisius și doctrinele lui Thomas a Campis, totodată însă și limba latină, cu toți autorii săi clasici, cu istoriile din toate timpurile și staturile scrise în acea limbă.

Nu s-au făcut toate acestea pentru ochii cei negrii sau căprui ai românilor; dar, ce vă pasă? Românismul a reînviat, piatra de pre mormântul lui a fost delăturată;¹⁵ mai departe era treaba lui, ca deși numai împleticind picioarele, să-și vadă de drum înainte.

Iezuiții aveau mare interes a trata cu atât mai omenește pe școlarii și studenții români, cu cât aceștia erau mai rău goniți din școlile calvinești, în care nu-i suferea aristocrația, și din cele lutherane, unde nu-i sufereau patricienii sași. Iezuiții au fost în punctul acesta mult mai ageri decât popii, profesorii și aristocrații calvinilor, încă și decât patricienii și popii sașilor.

Ei aveau mare trebuință de români la scopurile lor, pe care le urmăreau cu consecvență de fier. Erau, ce e drept, unii iezuiți de naționalitate maghiară, care uneori încurcau ițele, dar li se aflase ac și de jocul acestora.

În fine, iezuiții s-au dus p'aici încolo, încărcăți de anatema papii Ganganelli, în Transilvania, însă au rămas institutele lor deschise și susținute sub protecțiunea dinastiei,

¹¹ Eminamente, prin excelență.

¹² Reușit.

¹³ Era majoritar.

¹⁴ Adunate, însumate.

¹⁵ Înlăturată.

prin episcopul romano-catolic din Transilvania, cu profesori din alte categorii de călugări și de mireni. Românii acum erau dedați cu ele și își trimiteau pruncii mereu la școli.

După ce Ardealul a venit sub domnirea împăraților din dinastia habsburgică și mai ales, după unirea unei părți însemnate a românilor cu biserica matre¹⁶ română, a răsărit și pentru dâștii luceafărul învățaturii și a culturii.

După strămutarea reședinței episcopoești de la Făgăraș la Blaj sub episcopul de pie memorie Ioan Clain de Sadu și după ce episcopia Făgărașului a fost dotată cu bunuri pământești de către împăratul Carol VI, s-a înființat și deschis Școala Centrală în Blaj, pre la anul 1754, în luna lui octombrie, între nespuse greutăți din cauza mai vârtos, a obstinanței și cerbicoasei rezistențe a celor 8 consilieri calvini și lutherani din gubern, până ce capul dinastiei tăie la mijloc și le înfrânse cerbicia. A căzut victimă și episcopul Samuil Clain, ca un adevărat martir mai mult; dar acum românii își aveau școlile normale, gimnaziale, internat de băieți (călugărașii) seminar de teologi, stipendiști¹⁷ pe la unele facultăți, și pâine de grâu pe fiecare zi pentru două sute de băieți, ici, colea și câte o școluță¹⁸ prin țară.

Aceste institute de învățământ au fost cercate mai cu seamă de fii preoților și de acei tineri, care aspirau la tagma preotească. Mai târziu au fost frecventate și de fiii mirenilor, care se pregăteau și la alte cariere.

O mare înaintare la învățământ și cultură s-a dat pentru românii ardeleni și prin înființarea graniței militare, pre la anul 1763-4.

S-a aflat adică necesar crearea și deschiderea mai multor școli populare grănițerești, în care să se instruiască tinerii pentru scopuri militare. Așa, în Regimentul I român de la Orlat, pe întindere de la Poarta de Fier până la Brașov, s-a deschis în Orlat o școală trivială pe spesele erariului; la Sina, Cugir, Vestem, Tohan și Racovița, Vistea Inferioară, Ohaba [...].¹⁹ Tohan și Racosteș școli comunale pe spesele comunelor înșcolate, toate cu limba germană, va să zică, 13 școli pentru 82 de comune și cu o populațiune de 20.000 suflete.

În Regimentul român al II-lea Năsăud, încă în anul 1765 s-a înființat o Școală Normală în Năsăud și Maieru, apoi la 1766 și la Monor și 1785/6, Borgo Prund și Zagra.

¹⁶ Mamă.

¹⁷ Bursieri.

¹⁸ Școală.

¹⁹ În original, în manuscris.

Școala din Maieru s-a strămutat mai târziu la Sângeorgiu.²⁰

Aceste școli, care de la anul 1823 începând s-au numit școli române triviale, s-au transformat la anul 1837, pe baza rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 30 martie 1837, B. 1.239, în școli germane triviale (Deutsche Trivialschulen), cu care ocaziune școala fostă trivială română din Năsăud s-a strămutat la Telciu și câte o școală trivială, toate, pe spesele fondului de provente.

În anul 1778 s-a deschis o școală trivială cu 2 clase, în care s-au propus limba germană și latină după sistemul secolului al XVIII-lea de protopopul Hieronim Kalnoki, basilit din Blaj și după dânsul, de protopopul Ioan Para; dar fiindcă în anul cel dintâi, puținele progrese ce s-au observat în limba latină nu corespundeau, astfel nesuccedând²¹ propunerea limbii latine, mai târziu, de la anul 1820 lăsat-au propunerea limbii latine și a rămas numai cea germană, care a fost limba serviciului militar.²²

Afară de aceste școli, au mai deschis încă 44 de școli naționale pe spesele comunelor, ce numărau 34.000 de suflete, pe la anul 1830. Dar școli naționale se vor fi deschis și în I-ul Regiment și în alte comune grănițere și înainte de desființarea institutului de graniță.

Școala Normală, deschisă la 1778 cu 2 clase, la anul 1785 s-a adăugat cu trei clase și la anul 1824, cu a 4-a clasă, în urma rescriptului Consiliului Belic Aulic d.d. Viena, în 26 iulie 1823, B. 5049/79, întremat²³ cu ordinațiunea Comenzii Generale Militare, d.d. Sibiu, în 19 august, 1823, D. 1782.

În ea se propuneau ca și cunoștințe elementare religiunea, limba germană și sintaxa, apoi aritmetica și principalele științe ce se țin de dânsa, geografia, statistica și istoria, afară de aceea, se exercitau și în arta militară, ca să poată da regimentului subofițeri și scriitori.²⁴

Împăratul Iosif al II-lea încă mai demult s-a ocupat serios cu educarea și îngrijirea pruncilor militari. Fiecare care lua copil în grijă până când acela îndeplinea anul al 8-lea, căpăta, pe an, 12 florini și pentru procurarea îmbrăcăminții, 2 florini mai mult.

Prin decretul împărătesc din 23 februarie 1782, a binevoit împăratul Iosif II a

²⁰ Azi, Sângeorz-Băi; Numai la Năsăud a funcționat Școala Normală; în celelalte localități, au funcționat școli triviale.

²¹ Neavând succes.

²² Treuenfest [op.cit.], pag. 51; *Poëmation*..., pag. 45-46.

²³ Întărit.

²⁴ *Poëmation*..., pag. 47-48.

concede²⁵ din fondul proventelor, al fostului regiment, o dotațiune de 6996 florini 43¼ cruceri monedă convențională spre edificarea unui institut militar sau casă educatoare (Militar-Erziehungs-Haus) în Năsăud, care în decurs de un an s-a edificat, dând comunele grănițere material, lucru cu palma și cu vectura²⁶ gratuită, și în 22 noiembrie 1784 cu mare pompă s-a deschis, introducându-se 50 de prunci în localurile pregătite și școlile normale în odăile destinate, creându-se și a 3-a clasă.²⁷

Sărbătoarea s-a început cu cultul divin în biserica parohială greco-catolică, unde a ținut o vorbire ocazională potrivită protopopul Ioan Para – fiind de față tot stabul,²⁸ preoțimea și grănicerii, mai ales părinții pruncilor susceptuți²⁹ – mai târziu primul vicar al Rodnei și după aceea canonic capitular în capitlul nou creat de episcopul Bob. La prânzul gătit aluminilor³⁰ în sala de mâncare a servit însuși colonelul cu alți ofițeri superiori, vicarul și alți onoratori, arătându-le cum se ține lingura, furculița și cuțitul și s-a dat fiecărui alumin o punguță cu doi șeseri de argint, spre aducere aminte. Au fost introduși în sălile de dormit – unde se puseră paturile cu numele fiecăruia – aducându-le părinții straiile de pat, li s-au dat rechizite și cărți școlare.

Pentru supravegherea lor s-a ordonat un ofițer subaltern. Cel dintâi comandant al institutului a fost locotenentul primar *Arady*, iar ca să fie zi, noapte, cu aluminii, se dispunea câte un subofițer (ductor, führer). Viptul³¹ îl aveau în institut, gătit anume de un econom (Hausvater), pâinea sau profontul³² se aducea din Bistrița. Vara mai căpătau aluminii brânză și lapte gratuit, de la economii de oi.³³ Veșmintele le căpătau de la părinții lor, încălțăminte și căciulile li se dădeau din fondul proventelor, precum și cărțile și rechizitele școlare.

Spre susținerea aluminilor și acoperirea necesităților, prin decretul împăratului Iosif al II-lea din 18 aprilie 1786, li s-au aplicat³⁴ 1.750 florini renani a se solvi³⁵ în tot

²⁵ A permite.

²⁶ Cu mijloace de transport: car, căruță.

²⁷ *Poëmation...*, pag. 46; Treuenfest [op.cit.], pag. 54. În salonul acestui institut se afla o tablă cu inscripțiunea „Littera et Virtus Vestra felicitas“ = Deprinderea în virtuți vă face fericiți“ sau „Cartea și Virtutea este fericirea voastră”.

²⁸ Statul major.

²⁹ Înscriși, admiși în sistemul de învățământ militar.

³⁰ Elevilor, cursanților.

³¹ Mâncarea, hrana, întreținerea.

³² Pâine de calitate inferioară ce se dădea militarilor din imperiu (cf. *profont*).

³³ Aici, în sensul de țărani care se ocupau cu creșterea oilor.

³⁴ Destinat, fixat.

anul din fondul proventelor.³⁶

Pentru curarea³⁷ aluminilor morboși era în institut anume un local sau spital, unde se țineau și se curau morboșii gratuit. Până în 1848 acest institut se afla într-o înflorire și stare ridicătoare de inimi. În anii aceea s-a făcut proviziune³⁸ la tinerime de a învăța și desenul și matematica, afară de pregătirile cerute la un fecior militar, ba ce e mai mult, că și tinerimea externă avea ocaziune și era încă și silită a se deprinde în orele hotărâte, atât în exerciții de gimnastică și de mănuierea armelor, cât și mai mulți alți rami³⁹ practici. („Gazeta Transilvaniei“, 1853, nr. 98, f.l. col. 2). Avea institutul și grădină de legume și pomi, în care se deprindeau aluminii interni cu cei externi în cultivarea pomilor, legumelor și stupăritului.

În institut se primeau numai fii de grănițeri de 10 ani de bătrâni,⁴⁰ care trebuiau să stea în institut până în anul al 18-lea, când apoi ieșeau din institut, se înrolau la miliție și se dispuneau prin cancelarii, ca scriitori. De unde se vede că tinerii talentați, cari în 4-5 ani gătau clasele normale și puteau frecventa școala superioară, erau împiedecați mai departe a studia și trebuiau să repetiască⁴¹ cele învățate prin clase. De aici se poate explica pentru ce alumnii ieșiți din institute erau bine deprinși în limba nemțească.

Scolarii extranei nu erau obligați a cerca școala până la etatea de 18 ani și care aveau mijloace și voiau, treceau la școale mai înalte la Bistrița, Blaj, Mureș-Oșorheu,⁴² Cluj.

Numărul alumnilor interni a fost defipt⁴³ la 50, puri grănițeri. Dacă se primeau peste acest număr, era cu spesele părinților și din afară, mai ales nobili unguri și armeni, care doreau a învăța limba germană.

Dorind pre la anii 1820-1823 și grănițerii de la Orlat, din Regimentul 1 român de graniță a ridica un institut, asemenea celui din Năsăud, au cerut concesiunea de la locurile mai înalte, obligându-se a da loc, bani și materiale spre acest scop, însă neavând nici secuii un atare institut, până la anul 1823 nu s-a conces grănițerilor români de

³⁵ Plăți.

³⁶ Poëmation..., pag. 46-47; Treuenfest, [op.cit.], p. 54; O pagină din trecutul instituțiilor de învățământ din Năsăud, în „Amicul familiei“, 1885, nr. 2, p. 21.

³⁷ Îngrijirea, acordarea asistenței sanitare.

³⁸ S-a prevăzut în programa școlară.

³⁹ Ramuri.

⁴⁰ În vârstă de...

⁴¹ Repete.

⁴² Azi, Târgu Mureș.

⁴³ Fixat, stabilit.

națiune tolerată a avea doua institute, până când la cele 3 legiuni⁴⁴ a secuilor, de națiune dominatoare, aveau numai un institut nou, în Kezdi-Vasarhely (s.n.).⁴⁵

Ci în 1826, s-a dispus ca din legiunea I de la Orlat, să se trimită câte 30 de tineri în institutul năsăudean, reducându-se numărul alumnilor năsăudeni de la 50 la 30 alumini, ca așa, de aici înainte, în acest institut să se susțină 60 de tineri puri grănițeri,⁴⁶ prin care dispozițiune năsăudenii s-au scurtat, iar orlățenii și-au ajuns scopul dorit. Cel dintâi transport de alumini de la Orlat la Năsăud s-a făcut în toamna anului 1826, în care a fost între alții mai mulți, venerabilul domn colonel baronul David Ursu, care între toți aluminii trimiși, era cel mai bine dezvoltat și frumos.

De la anul 1826/7 până la 1849, dintre orlățeni au fost 70 de tineri susceptuți în institutul năsăudean, dintre care câți au trăit, s-au ales bărbați aleși în statul militar.

Școala din Năsăud, unică pentru români în nordul Transilvaniei a fost cercată foarte tare, nu numai de fii militarilor, ci și de a provincialiștilor din comitatele vecine, în special din comitatele Solnocului, Dăbâca, Cluj, Turda, Districtul Bistriței și a Chioarului, ba și din Marmăția⁴⁷ și Bucovina.

Dar, afară de români, școala năsăudeană a fost cercetată și de neromâni: unguri, armeni și alții care veneau pentru învățarea limbii germane, care se propunea foarte regulat, încât în scurt timp după deschiderea sa, la 1784/5, dând îmbucurătoare rezultate, a venit mare renume, ce a îndemnat pe mai mulți străini a-și aduce fiii lor la școala Năsăudului în mare număr, ba școala Năsăudului a fost lăudată și de jurnalistica din Viena. Astfel, oficiosul din Viena din 13 noiembrie 1789, reflectând la acest regiment, zice ca „subofițerii, întru atâta știu de bine vorbi, citi și scrie nemțește, încât abia e de credință că sunt români“ (s.n.).⁴⁸

În anul 1817, când Majestatea Sa, împăratul Francisc I a onorat cu înalta sa prezență Năsăudul și a îndurat⁴⁹ a cerca și biserica greco-catolică, în memoria primirii foarte loiale din partea grănițerilor, a trimis portretul său și a împărătesei Carolina Augusta, care venise în vara anului 1819. Aceasta a dat ansă⁵⁰ la o

⁴⁴ Regimente.

⁴⁵ Odorheiu Secuiesc.

⁴⁶ Poëmation..., pag. 4.

⁴⁷ Maramureș.

⁴⁸ ... quod ejus Suboficiales germanice logui, legere, et scribere adeo bene sciant, ut vix credibile sit eos esse Valachos, ita Nova Viennesia ian. 1789, 13 Novembris in hanc Legionem reflectabant; Poëmation..., pag. 48.

⁴⁹ A binevoit.

⁵⁰ Prilej, ocazie.

sărbătoare, la care au concurat, afară de întreaga preoțime, oficiali militari și reprezentanții tuturor comunelor, stătători din bătrâni, feciori și fete alese, episcopul romano-catolic Alexandru Rudnai și generalul de brigadă Leng. Cu ocaziunea acestei sărbători, după ce portretele s-au dus în biserica noastră, aducându-se iar în îndărăpt⁵¹ după finirea cultului divin și locându-se⁵² în casa educatoare militară, vicarul Nemeș a ținut o cuvântare amăsurată⁵³ sărbătorii și ca memoria acelei zile să se păstreze, s-a decis sabornicește,⁵⁴ ca suma de 150 florini monedă convențională, ce a întrecut din colecta făcută de la persoanele bisericești pentru ospățul zilei, să se eloce⁵⁵ ca capital, iar interesele să se dea aluminiilor pentru un maial,⁵⁶ care s-a și dat, până în zilele vicarului Marian. Acesta nu se știe din ce cauză, nu a mai vrut a da bani pentru numitul scop, fără a încasat capitalul și în toamna anului 1845 s-a dăruit profesorilor Bărnăuș și Moldvai, care în urma procesului avut cu episcopul, rămăseseră fără pâine (Activitatea vicarilor..., pag. 33-34).

În institutul militar, Împăratul văzând alumini curați și frumoși, a întrebat pre colonelul Zatezky, că fiii de ofițeri sunt alumini și a căpătat răspuns, că nu-s fii de ofițeri, ci de grănițeri ordinari.

Institutul a stat dar, de la anul 1785/5 până la anul 1848/9, când în luna lui martie, a fost aprins prin insurgenți. Nenorocirea de a arde a avut mai de multe ori, însă anul 1849 i-a făcut capătul. Cu totul, a susținut⁵⁷ 65 de ani. Școala germană de aici, îndată după întemeierea ei, primise de la înaltul regim portretele de glorioasă suvenir ale împărătesei Maria Theresia, Iosif al II-lea, care se păstrau în quartirul colonelului și în tot anul, se serba o festivitate a acestor icoane cu tinerimea școlară, ducându-le la biserica greco-catolică cu pompă și de acolo, îndărăpt, le așezau în sala școalelor, unde într'aceea zi le privea, nu numai tinerimea școlară petrecându-și în dansuri și alte veselii, ci și preoțimea acestui tract,⁵⁸ dimpreună cu un numeros popor. Din ajunul acestei zile, tot edificiul școlar și cu deosebire, acea sală, era decorată cu flori. În fatalul an 1849, acele portrete s-au nimicit, dimpreună cu arhivele și alte obiecte, și așa a rămas la o parte⁵⁹ aceasta sărbătoare școlară.⁶⁰

Acea sărbătoare și împrejurare a dat la sărbătoarea națională școlastică, ce se tine în toți anii, la 22 iunie vechi și 5 iulie nou⁶¹ la care se adună preoții din toate comunele

⁵¹ Înapoi, la locul lor.

⁵² Fixându-li-se locul.

⁵³ Potrivită, pe măsura.

⁵⁴ În urma deciziei saborului, adunare a preoților.

⁵⁵ A dauge, aloce.

⁵⁶ Sărbătoare populară.

⁵⁷ A existat, a funcționat.

⁵⁸ Circumscripție religioasă; aici, cu înțelesul de vicariat.

⁵⁹ Ignorată.

⁶⁰ „Gazeta Transilvaniei“, 1858, nr. 49.

⁶¹ Datele după calendarul pe stil vechi și nou.

grănițere de ambele confesiuni, ofițeri și onoratori. Serbarea se începea cu cultul divin dimineța, în biserica parohială greco-catolică năsăudeană. Sub pontificarea vicarului, concelebrau⁶² preoții, câți aveau loc în altar, ceilalți stau în despărțământul bărbaților, îmbrăcați în omatul bisericesc. La cultul divin se dau salvele cu puști și cu treascuri și se cântă imnul poporal.

După cultul divin se aduceau icoanele împărătești din quartirul colonelului, unde se păstrau, în o sală de a institutului, și se așezau spre vederea aluminilor și a publicului până către seară, când iar se duceau în quartirul colonelului. Două sentinele păzeau icoanele în sala Institutului. În acea sărbătoare se da prânzul pentru ofițeri și colonel, pentru preoți, la quartirul vicarial. Aluminilor încă li se pregătea un prânz mai bun și de băut se da bere ori vin, și urma jocul național. După aducerea icoanelor în sala Institutului, alumiți cântau un vers nemțesc al Institutului și altul românesc.

Această sărbătoare a ținut până la moartea împăratului Francisc, întâmplată la 1834. Iar icoanele împărătești au fost nimicite prin insurgenți, la anul 1849.⁶³

I.H. Benigni de Mindelbergs, în schița sa statistică a graniței ardelene de la anul 1816, laudă progresul Școlii Normale și a Institutului, specificând câți indivizi instruiți au ieșit din aceste institute culturale, de la anul 1784/5 până la anul 1815, adică: 10 ofițeri, 65 subofițeri, 11 sucereșenți (Nachruchse), 39 gregari, 11 preoți, 8 furieri, 1 director normal, 3 docenți triviali, 1 practicant de cancelarie, adică în 30 de ani de la deschidere. Iar în edițiunea a doua, de la anul 1834, arată că din Institut și Școala Normală, după 16 ani au ieșit 1 maior, 9 căpitani, 20 supra-locotenenți, 16 locotenenți, 3 stegari, 49 preoți, 2 directori normali și 18 docenți normali.⁶⁴

Școala normală deschisă la anul 1778 până la 1784 cu două clase, după edificarea Institutului, înmulțită cu a 3-a clasă, a fost în strânsă legătură cu acesta până la anul 1849, respectiv clasele normale și școala trivială⁶⁵ au fost înlocuite⁶⁶ în edificiul Institutului, împreună cu directoratul și comandantul Institutului, a fost frecventată, pre

⁶² Slujeau împreună.

⁶³ „Amicul familiei“, 1885, nr. 2, pag. 22-23. Vezi convocările vicarului trimise preoților ca să se prezinte la această sărbătoare și anume, Ioan Nemeș, de dd.. 1 iunie 1820.

⁶⁴ Vezi schița vicarului Grigore Moisil, *O pagină din trecutul institutelor de înveșământ din Năsăud*, în „Școala Practică“, nr. 11-12, tomul III, Năsăud, februarie-martie 1885, pp. 355-369.

⁶⁵ În ținutul grănițeresc spiritual antic roman, atât de tare a străbătut, încât și școalele le numeau după cele vechi. La romani școalele se țineau mai ales în șatre (dughene), pe piețe și pre străzi (în triviis), de unde cunoștințele câștigate se numeau „triviale“ (s.n.).

⁶⁶ Au funcționat.

lângă alumini interni, de un mare număr de elevi externi, adică care erau în quartire la locuitorii năsădeni. Fiindcă după cum s-a spus mai în sus, alte școli române nu existau în nordul Transilvaniei, concurența din comitatele vecine la școala Năsăudului a fost și firește, a trebuit să fie, mai mare ca acum. Afară de școala Blajului și cele grănițerești, sub domnia împăratului Iosif al II-lea s-au mai deschis 300 de școli românești în Ardeal, sub directoratul renumitului bărbat Gheorghe Șincai, din care au mai rămas doar în unele ocazii și în locuri fiscale, unde erariul era patronul lor. Puține școli pentru mai bine de un milion de români, însă totuși destule, dacă ar fi sustat⁶⁷ și înflorit.

Prin înființarea școlilor grănițerești s-a deschis un câmp larg pentru cultura multor români grănițeri și provinciali.

Școala din Năsăud în clasa I-a număra până la 100 școlari, clasa a II-a, III-a și IV-a, la 40-50. Asemenea și școlile triviale din Năsăud, Zagra, Sângeorgiu, Borgo Prund și Monor numărau câte 50 și mai bine de școlari. După ce de la anul 1780 încoace s-au deschis mai multe școli și afară de districtul militar, numărul școlarilor de la școala din Năsăud a scăzut.

În Școala Normală din Năsăud se propunea în limba germană, în cele triviale, în limba română cu vocabula cuvintelor germane și române.

Până la anul 1826 a fost învățător normal la aceste școli *Paczowsky*, care fusese ceh de origine din Bohemia și trimis de locurile mai înalte ca învățător la școlile noastre, deși nu știa nici un cuvânt din limba română și nici nu a învățat până la moarte.

În locul lui, la anul 1824 fu numit de învățător Ioan Marian, care îndată după denumirea sa, în coînțelegere cu directorul Nestor Istrate a lucrat ca, lângă cele 3 clase normale, să se adauge și a 4-a.

Marian, ca unul care absolvise clasele gimnaziale, filozofia și teologia a dat învățământului cu totul altă față de cum fusese până la el, introducând și altă metodă, stăruind ca școlarii să înțeleagă ce învață, fiindcă până la dânsul li se da numai să învețe din obiectele prescrise în limba germană, fără de a le explica în cea maternă, sau barem din când în când, a le traduce.

El a fost cel dintâi, care a introdus propunerea istoriei patriei în clasa a 4-a.

La anul 1834 avu onoarea Institutul și Școala Normală a fi vizitată de înălțimea Sa, arhiducele Ferdinand de Este. Fost-au vizitate și de episcopul Bob (anul nu se știe) care între altele, a donat la alumini mai neavi⁶⁸ pușculițe ținute cu fier, în locul celor de lemn. Asemenea, la anul 1840, de Episcopul Ioan Lemenyi, cu ocaziunea vizitațiunii canonice în

⁶⁷ Existat.

⁶⁸ Mai săraci.

Vicariatul Rodnei, în luna lui iulie întreprinsă, cu care ocaziune a vizitat și școlile din regiment, a asistat la examenul de vară a Școlii Normale, a împărțit premii din al său la școlarii mai diligenți, afară de aceea, a mai donat Școlii Normale încă 20 de florini, monedă convențională.

Dintre zilele de sărbătoare ale acestor școli e demnă de memorat și ziua de 10 iunie 1858.

Fiindcă portretele înalților domnitori s-au nimicit în anul 1849, direcțiunea Școlii Normale a făcut o relațiune la înaltul crăiesc regesc guberniu, în urma căreia s-a căpătat portretul Majestății Sale, Împăratul Francisc Iosif I, dimpreună cu alte 4 portrete, Christos pe cruce, spre a le așeza în toate patru clasele, ceea ce s-a îndeplinit în 10 iunie 1858, în următorul mod:

La 8 ore dimineața s-a dat semn cu clopotele de la biserica greco-catolică și adunându-se toată tinerimea scolastică, aproape la 400 de inși, dimpreună cu corpul învățătorilor în sala școalelor, deodată cu o mulțime de preoți din tractul vicarial, mai cu seamă din Valea Rodnei, îmbrăcați în ornamentele bisericești. Toată tinerimea școlară s-a pus în spalier, 10 din învățăceii școlari duceau cele 5 portrete împărătești, precedând 2 cu praporii, urmași de corpul preoțesc în ordine, mai mulți ofițeri emeriti pretoriali și subalterni, funcționari de tot felul, apoi o mare de mulțime de popor precum și de bandă⁶⁹ muzicală a fostului al II-lea Regiment român merseră cu procesiunea la biserica greco-catolică, cântând preoțimea *Împărate ceresc*, banda imnului popular, apoi alte cântări bisericești din partea preoțimii și a școlarilor.

Finindu-se sfânta liturghie, prepozitul Macedon Pop a ținut o predică amăsurată⁷⁰ acestei festivități: despre grațioasa și mult îndurata inimă a prea măritului tron împărătesc, sub al cărui sceptru se îndulcește și românul de dreptul egalității și a concivilizațiunii, dimpreună cu toate celelalte națiuni.

Apoi se cântă iar *Împărate ceresc, Mântuiește, Doamne, poporul tău* și altele, de ambele coruri în care timp prepozitul Macedon Pop a stropit cu apă sfințită și a însălbăt⁷¹ cu sfântul mir toate portretele.

De la biserică s-au reîntors iarăși în aceeași procesiune, cu cântări și muzică până în salonul școalelor, unde cântând preoții Mărire întru cei de sus, domnul prepozit cuvântă din nou o învățătură tinerimii școlare, spunând scopul acelor tipuri, după care s-au ridicat neîncetate strigări de „vivat, să trăiască Înălțatul împărat, Francisc Iosif I“. Fiecare portret s-a

⁶⁹ Fanfara.

⁷⁰ Potrivită, destinată.

⁷¹ Binecuvântat.

pus la locul său, în care timp tinerimea școlară, dimpreună cu banda, a intonat imnul popular.

În urmă directorului școlilor, Laurentiu Rummel rosti o cuvântare de mulțumire în limba germană, cu care s-a încheiat serbarea.⁷²

Referitor la sărbătoarea praznicului înaltelor icoane a prea înălțatului împărat și împărătesă, în tot anul vicarul trimitea circular către preoții din tot Districtul Năsăudului, care aveau să se înfățișeze în Năsăud, cu toți gătiți cum se cuvine, adică în haine bisericești; vezi ordinațiunea din 25 iunie 1823.

Afară de venerațiunea icoanelor, preoții mai căpătau mandat,⁷³ cum de exemplu, de dd. Năsăud, 15 ianuarie 1824, ca pe joi, în 31 ianuarie, după poruncă, care o aveau mai dinainte să servească sfânta liturghie și să facă rugăciune cu tot norodul către milostivul Dumnezeu, pentru îndelungă viață și întreagă sănătate prea înaltului, prea bunului și prea milostivului împărat Francisc; dimineața și după sfânta liturghie, pot merge oamenii la lucru (pag. 28).

Conform ordinațiunii din 20 mai 1825, pe joi în 11 iunie, va fi praznicul prea înaltelor icoane etc..., ca mai înainte (pag. 33).

Jubileul de o sută de ani al înființării Institutului militar și a organizării Școalelor Normale din Năsăud

În 22 noiembrie 1884 s-au împlinit 100 de ani de la organizarea Școlii Normale și înființarea Institutului de educațiune militară. O zi însemnată aceasta, care se cuvenea să se serbeze altcum, însă din anumite cauze, s-au aștrâns⁷⁴ numai la sărbătoare bisericească și scolastică.

Anume, în dimineața zilei festive, s-a celebrat sfânta liturghie, pontificând Reverendisimul Domn vicar cu asistența altor doi preoți și un diacon și fiind de față corpurile învățătoarești de la institutele de învățământ din loc și un număr mare de inteligenți. La 11 ore s-a adunat corpul didactic, inteligența și școlarii în sala gimnazială, unde d-l. vicar Grigore Moisil rosti discursul *O pagină din trecutul institutelor de învățământ din Năsăud*.⁷⁵

⁷² Din „Gazeta Transilvaniei“, 1858, nr.49.

⁷³ Poruncă.

⁷⁴ Restrâns.

⁷⁵ Acel discurs de care m-am folosit și eu în unele părți ale acestei descrieri copiind tot, corigând

După finirea acestui discurs publicul s-a depărtat, iar corpul didactic a mers la d-l. vicar, unde directorul Școlii Normale, Cozma Anca rosti următoarele cuvinte: „Reverendissime!”⁷⁶ Astăzi serbăm o zi rară, unică în felul său. Astăzi se împlinesc 100 de ani de când școala noastră Normală a trecut prin mai multe metamorfoze, adică s-a organizat.

Corpul învățătoresc de la acest institut nu și-a putut întrelăsa această zi memorabilă numai așa. În conferința ținută la 15 noiembrie a.c., a decis aceasta a o sărbători. Conform programei emise, vine această corporațiune înaintea Reverendissimei D-tale, spre a Te ruga întâi, a aduce înaltei Aceleia un întreit să trăiască, Te rog deci a-i aduce această mulțumită la cunoștință pe calea, care vei afla-o mai nimerită. A doua își exprimă acest corp mulțumirea sa către inclitul⁷⁷ patronat pentru greua sarcină ce a luat asupra-și și cu susținerea acestui institut.

În urmă a treia își exprimă mulțumita către Reverendisimul Domnia Voastră, pentru osteneala ce a-ți avut-o în culegerea datelor istorice referitoare la acest institut, urându-ți ani îndelungați!”

D-l vicar mulțumi corpului didactic și-l încredință că mulțumita exprimată o va duce la cunoștința Prea înaltă, pe calea sa.

După acestea, corpul profesoral cu directorul în frunte s-a dus la d-l director normal și i-a gratulat la sărbătoarea de 100 ani.

Seara a fost o cină comună la care a participat toată inteligența din loc. Aici s-a toastat pentru Majestatea Sa și înalta casă domnitoare, pentru înaltul regim, pentru corpul didactic de la Școalele Normale.

Tot sub decursul cinei, s-au citit și următoarele scrisori gratulatorii: „Onorabilă Direcțiune a Școalei Normale! Corpul didactic de la școlile din Sângeorgiu se asociază la praznicul de 100 ani a reînființării Școalei Normale din Năsăud și atât ca bărbați de tagmă, cât și ca unii care am absolvit la acel institut, dorim din inimă ca, precum acela a stat un veac întreg ca focal de știință, așa să prospere veacuri înainte spre binele, mărirea și folosul neamului românesc și a omenimei. Din ședința corpului didactic ținută în Sângeorgiu, la 21 noiembrie 1884. Domide, m.p., învățător primar“.

Onoratului corp didactic al Școalei Normale din Năsăud! Subscrisul corp

firește și unele erori, se află publicat în „Amicul familiei“ din Gherla, anul 1885, nr. 2 și 4, unde în notă, e descris și discursul acestei serbări; vezi fi supra, nota 60.

⁷⁶ Formulă de politețe; Prea Onorate; Prea Luminat.

⁷⁷ Prea onoratul.

didactic, cu vie plăcere a primit astăzi avizul despre serbarea centenară a Școlii Normale din Năsăud.

Scurtimea timpului împiedecându-ne de a participa în persoană, consimțim cu toate transpunându-ne cu sufletul în mijlocul vostru, pioneri ai culturii, care conlucrați la institutul ce a fost unicul focal luminator al acestui ținut și baza tuturor institutelor de învățământ de astăzi, din ținutul fostului Regiment al II-lea grănițesc, românii din Ardeal. Urăm viață îndelungată bătrânei dar viguroasei Școli Normale din Năsăud.

Monor, 21 noiembrie 1884. Corpul didactic al Școlii Normale. Izidor Titieni, m.p.; Avram Harșian, m.p., catechet; Ignat Seni, m.p.; Vasile Onigaș, m.p.; Eremia Tașiș, m.p.“.

Vicarul Grigore Moisil încă a putut afla documente, scrisori și alte date ce i-au stat spre dispozițiune, arată că școala năsăudeană numără dintre elevii săi la:

1. *Statul*⁷⁸ *militar*: 2 generali, 4 colonei, 1 vice-colonel, 11 maiori, 46 căpitani, 28 supra-locotenenți, 44 locotenenți, 3 segari, 13 furieri.

2. *Statul judecătoresc*: 3 prezenți, 6 juzi regești, 1 oficial, 3 avocați, 9 cancelariști.

3. *Statul civil*: 3 vice-căpitani districtuali, 3 juzi administrativi, 4 sub-juzi, 1 proto-notar, 3 asesori orfanali, 2 forestieri, 4 magistrii poștali.

4. *Statul sanitar*: 8 doctori în medicină, 3 sub-medici.

5. *Contabilitate*: 4 percepatori, 3 oficiali.

6. *Statul preoțesc*: 1 canonic, 4 vicari foranei, 16 protopopi actuari,⁷⁹ 16 protopopi onorari, 120 preoți parohi și capelani.

7. *Statul învățătoresc*: 22 profesori, dintre aceștia, 4 doctori de teologie, 4 de filozofie, 22 docenți normali, 7 directori, 18 docenți triviali, 126 poporali comunali.

8. *Comerț și meserii*: 7 măsari,⁸⁰ 6 lăcățari, 3 sartori.⁸¹

Iată rezultatele Școlii Normale din Năsăud în decursul de 100 de ani. Iată opera celor 40 de bărbați care au asudat în via cultura și a învățământului la o însemnată parte a națiunii române.

Bărbații ieșiți din școalele de la Năsăud deveniră niște adevărați cultivatori ai poporului român, pre unde erau aplicați în diverse funcțiuni. Așa de exemplu, în anul 1853

⁷⁸ Aici, în înțelesul de profesie.

⁷⁹ În funcție.

⁸⁰ Tâmplari.

⁸¹ „Amicul familiei“, 1885, nr. 4, pag. 42. Aceștia sunt numeri câți s-au putut afla, dar cât e de mare

școalele din cercul Gurghiului începuseră a fi bine organizate și după cum mărturisește un corespondent în „Gazeta Transilvaniei“ 1853, nr. 30, fața 1, coloana 2 „calea cea netedă pre care înainta cursul scolastic pre locurile acestea este productul altor⁸² zeloși bărbați precum: a fostului comisar de subcerc I.... M.... și al neobositului și stăruitorului D. com. de subcerc G... L..(ica), care s-au străduit neîncetat, cu câte toate pasiverile mijloace,⁸³ dar numai umane și acomodate stărilor de față, de a pune într-asta tânără vie să se planteze pentru ca posterioritatea să bea nectar din ea, fericind pre săditorii ei – ai viei Domnului – în care oricine nu-și începta⁸⁴ sapa, comite o crimă contra patriei și a națiunii; de aceea zic, s-au adoperat bărbații acești bravi, niște surcele din nemuritoarea tulpină a fericitului în memoria noastră, Ioan Marian, fostul vicar și director c.r. în Năsăud, și discipoli ai lui ca, continuând principiul magistrului său, care era „școale, școale (s.n.)“, să dea școalelor de pe aci un fundament bun, învățători apți“.

Spre acest scop, după cum se vede din altă corespondență („Gazeta Transilvaniei“, 1853, nr. 59 și 61, „De la gura Mureșului, 20 iulie, a conlucrat mult comisarul Lica, restaurând toate școalele, care parte mare au fost prevăzute cu dascăli destoinici, aduși mai toți din regimentul Năsăudului, așa încât la ceea ce de sute de ani prin singura influența noastră, a preoților, nu puturăm ajunge, cu ajutorul și influența c.r. comisari, am devenit în răstimp de un an, doi.⁸⁵

Astfel lucrau discipolii ieșiți din școala din Năsăud așa încât nu arareori, citim dorința că, cât de fericite s-ar simți mai multe comune din Transilvania dacă „ar fi sub în grijul unor bărbați cum sunt unii din aceea, care au învățat în școala demnului de eternă memorie, fostului vicar foraneu Marian“.⁸⁶

Asemenea de la 1850-1853 înfloresc școalele din protopopiatul Becleanului, ce a contribuit pre lângă „înțeleapta manipulare a d-lui protopop V. Silași și foarte activa diligență a zelosului D. Grigore Mihăilaș, în fostul sub-comisariat al

numărul acelor care sunt uitați, trecuți cu vederea din acest aspect scurt...!!!

⁸² Corespondentul „De sub Carpați, 27 martie“ combate pre corespondentul „De la gura Mureșului“ în „Telegraful român“ nr. 22, care cu laudă nemeritată a scrie ridicarea școalelor de acolo, noului administrator protopopesc, care încă nu făcuse nimic.

⁸³ Mijloace puține, sărăcăcioase.

⁸⁴ Înfige.

⁸⁵ Vezi în biografia lui George Lica (realizată de autor în cadrul Pantheonului grăniceresc, din păcate neidentificată, n.n.).

⁸⁶ „Gazeta Transilvaniei“, 1853, nr. 69, f.l., col. 2.

*Becleanului*⁸⁷ a acestui emulator, fost sub-comisar Iosif Mitkovics și a D. Gavrilă Pop, comisar al Reteagului, care au pus fundamentul la școalele de pe aici într-o zodie fericită, căci îmbucurătoarea lor existență și cea ivire sub demnii lor succesori, ne fac să vărsăm lacrimi de bucurie, fericind orele în care au pășit bărbații aceștia pe pământul nostru. Servește public aceste recunoștințe făcute în numele a 35 de comunități și a zecilor de sute de învățăcei de reazem și de înpinteni⁸⁸ iute la asemenea fapte, iar bărbaților acestora, fie-le monument de eternă aducere aminte și de binecuvântare”.⁸⁹

„Cu toată pauperitatea⁹⁰ aici se puse culturii naționale o bază bunicică, că nu este comunitate în acest protopopiat, care să nu aibă școala proprie, învățător propriu, ba încă mai toți din desființatul al II-lea Regiment de graniță al Născăudului. De exemplu, Sita (Szitta), o comunitate de 15 căși⁹¹ încă are școala sa proprie, învățător propriu din numitul regiment, ba încă ce e mai mult, de la revoluțiune încă ce și-a făcut biserică de piatră cu cor – care se poate mulțumi stăruinței unora, care nu pentru gloria numelui individualității sale -nu- ci ca naționaliști buni, zeloși, pentru gloria națiunii, ofăcură aceasta (s.n.)”.⁹²

„Școalele create de fericitul Marian aveau o organizațiune bună, practică, corespunzătoare și conformă cu cerințele poporului nostru. În aceste școale copii câștigau, nu numai noțiunile necesare și de folos din matematică, scriere bună și frumoasă și vorbire, ci ele aveau de scop, a introduce tinerețea în cele mai de lipsă⁹³ pentru viață: a-i excita dorința de a se adăpa cu științele reale și de a se ocupa cu lucruri practice, a-i infiltra ideea de a se ajuta însuși pre sine, de a face și posedea ceva real. Spre a ajunge un asemenea scop, programul lui Marian cuprindea studice despre agricultură, pomicultură,

⁸⁷ Vezi biografia lui.

⁸⁸ Exemplu.

⁸⁹ D-I Făgărășeanu, *De la Columna lui Traian*, în „Gazeta Transilvaniei” 1853, nr. 39, f. I., col. 2.

⁹⁰ Sărăcia.

⁹¹ Case.

⁹² „Gazeta Transilvaniei”, 1853, nr. 57 f. I., col. 2.

⁹³ Strict necesare.

apicultură, despre cultivarea legumelor, etc. Dacă și-ar fi dat întinderea corespunzătoare, cred că națiunea română ar avea astăzi mai mulți bărbați independenți (s.n.)”⁹⁴

Ruinele

Intrând călătorul în Năsăud pe drumul din capătul de către răsărit, în mâna⁹⁵ stângă îi stau înaintea niște muri⁹⁶ grandioși, parte surpați, parte, cu fruntea către nori, jelind acele timpuri când „o reînviat virtutea română“ și prin dânsle, s-a înălțat aceea virtute.

Acestea sunt ruinele Institutului militar, a clădirii cea colosală cu o mulțime de încăperi, o clădire făurită de grănițeri atunci încă în timpuri grele, când nu numai nu era nimeni îndemnat și încurajat ci, după cum am mai zis, era oprit a învăța carte.

Sacrificiile românilor grănițeri în tot timpul pun pe om în uimire. Se poate zice cu tot dreptul, că românii din părțile acestea au sacrificat mai mult decât oricine de pe rostogolul⁹⁷ pământului.

La 4 ani după ce s-au reîntors din războiul bavarez de succesiune, în anul 1784, conlucrau gratis toate comunele grănițere și ridicau acel Institut, la care privea tot omul cu multă mândrie.

În anul 1832 o parte a Institutului a fost distrusă prin foc, dar tot în decursul aceluși an, s-a renovat.⁹⁸

Această clădire a stat până în 1849, când a căzut sub grozăviile revoluțiunii și a fost aprinsă de insurgenții unguri.

Multe rele se mai întâmplară în revoluțiune, multe daune a suferit și ținutul acesta atunci, dar pentru grănițeri nici o pierdere nu a fost așa mare, ca nimicirea Institutului militar; în scurt s-au uitat suferințele proprii, particularii s-au recules pe ruinele dezastrului și au ridicat locuințe mari și au astupat tăciunii, dar ruinele Institutului, întregi 40 de ani,⁹⁹ au stat goale în fața trecătorilor, pentru ca la toată ocaziunea, se stârnească durerea noastră și să excite dorul după o așa școală.

⁹⁴ „Federațiunea“, 1872, nr. 8-608, pag. 31, coloana a 3-a.

⁹⁵ În partea.

⁹⁶ Ziduri.

⁹⁷ Fața.

⁹⁸ Treuenfest [op.cit.], p. 247.

⁹⁹ Timp de.

Vor întreba mulți, cum de nu s-a reparat și Institutul ars?

După cum aflăm din o corespondință din 9 martie 1851 din Năsăud, „pentru reparația Institutului ars din Năsăud și prin urmare pentru remânerea lui, s-a făcut din partea preoțimii încă în iulie (1850) doriții pași, admanuând-se¹⁰⁰ de vicarul (Macedon Pop) o suplică chiar Excelenței sale, guvernatorul cu ocaziunea venirii sale aici, după care măcar s-a îmbiat la paciență¹⁰¹ până la viitoarea deciziune a Maiestății Sale despre Institutul de graniță; totuși a mai urmat alta, în octombrie, din partea grănițerilor. O prea îndurată ordinațiune a Excelenței Sale guvernatorul, din 18 februarie (1851), prin care între altele, se demanda încheierea tuturor socotelilor și transpunerea regimentului sub jurisdicțiune civilă ne asigură, cum că Institutul ars se va preface precum un regiment de linia, și prin urmare sperăm ca și clasele normale, care au stat în strânsă legătură cu acela, cu atât mai tare vor rămâne, cu cât acestea până acum au dat statului și națiunii atâți indivizi folositori, localitățile trebuincioase sunt; și pentru partea septentrională, nu e loc mai potrivit. Suntem convinși că Majestatea Sa, în recunoștința meritelor și a jertfelor acestor foști grănițeri, deodată și civili, aduse pe altarul patriei și a tronului, se va îndura a ne susține și păstra nescăzute și în viitor aceste institute literare în părintească remunerare; sperăm că ne va ridica și altele, de care acum după desființare, avem atâta lipsă.

Despre aceasta noi voim a ne ruga și credem, că ne va primi rugarea în părințească considerațiune. Că altfel, noi cei ce ne-am înmulțit pe o moșioară de nu ne putem proviziona de traiul vieții de azi pe mâine, dacă nu vom avea și școli mai înalte și industriale ca să ne agonisim și alt mod de trai, o meserie, un serviciu la jurisdicțiunea civilă, pentru care acum suntem cam nepregătiți, vom fi peste puțin cei mai săraci, cei mai ticăloși; și avem speranța, că Majestatea Sa se va îndura a lua în considerațiune starea aceasta a noastră și nu ne va lăsa să cădem mâine, poimâine, în trista stare de proletari,¹⁰² mai rău decât foștii iobagi. La acestea nu dormim, ci lucrăm, veghem, pe cât ne lasă puterile și împrejurările, pe calea cea cuviincioasă. M.P.¹⁰³”¹⁰⁴

Mai târziu, în 1853, mai citim niște exclamațiuni: „Au trecut acum 5 ani și

¹⁰⁰ Înmanându-se.

¹⁰¹ Răbdare.

¹⁰² Aici, în sensul de săraci.

¹⁰³ Macedon Pop.

¹⁰⁴ „Gazeta Transilvaniei”, 1851, nr. 20, pag. 91.

mâna la repararea institutului încă nimeni nu a pus. îndemnările și rugările, durere! Ca până azi, fură fără rezultat. Speranța ne-a mai rămas numai pe fundul pissei.¹⁰⁵ Când privim la deprădările,¹⁰⁶ decimările de pe aici, aceste triste urme de vandalism, și mai vârtos, la cele ale fostului Institut militar de aici, plângem ca și mai vârtos, la cele ale fostului Institut militar de aici, plângem ca Eremia pe ruinele bisericii și ale zidurilor cetății lui David”.¹⁰⁷

După cum voi arăta mai în jos, multe din acelea s-au făcut, dar acel edificiu pompos a rămas dezvelit, expus la dintele timpului care, pre încet, îl prefăcu în ruine, care cad pe zi ce trece.

Care român recunoscător, căutând la ruinele Institutului din Năsăud, nu va vărsa lacrimi de durere. într-adevăr, profetul Ieremia nu putea să se întristeze mai mult pentru risipirea bisericii și a Ierusalimului, decât cum românul, văzând în ruine acest Institut, căruia are de a-i mulțumi fericirea sa.

Planul de învățământ

1. În Institutul de educație militar

Instrucțiunea în acest Institut, ca și la celălalt din Kezdi-Vasarhely, era tot aceea ca și în institutele de la regimentele de linie, cu acea deosebire că, în *institutul grănițeresc educațiunea se întindea în două direcțiuni: a crește pe elevi ca militari și totodată, și ca economi* (s.n.). Spre acest scop și Școala Normală sta în strânsă legătură cu Institutul de educație militar și cu ordinațiunea Consiliului Belic de Curte din 23 aprilie 1811, nr. 1792,¹⁰⁸ această referință s-a regulat așa cât și acolo unde nu sunt școli normale, studiile mai de lipsă, precum istoria, să se propună în institut.

Salariile învățătorilor de la Școalele normale erau foarte neînsemnate, stare care a ținut până în timpul vicarului Ioan Marian. Pe lună aveau 15 florini monedă convențională, învățătorii triviali, 60 florini pe an.

¹⁰⁵ Numai în mila/ contribuția publică.

¹⁰⁶ Devastările, stricăciunile.

¹⁰⁷ „Gazeta Transilvaniei”, 1853, nr. 98, f. 1, col. 2.

¹⁰⁸ Vezi *Nachträgliche Horkriegs Rats-Verordnung von 23 Aprilie 1811, Zahl 1.792, Die Erziehungshauserbetreffend* (Ordonanța Consiliului Belic privind Institutele de creștere militară), în *Protocol comisiei scolastice*, pag. 34-39. 28

În anul 1813 din partea Direcțiunii superioare a Școalelor Normale s-au făcut pași pentru câștigarea unei subzistențe mai bune pentru învățătorii normali; i s-a respins însă cu scrisoarea de d-to Sibiu, 2 noiembrie 1813, nr. 2.246, cum că Comanda generală, deocamdată nu are mijloace pentru a putea ameliora subzistența învățătorilor.¹⁰⁹ Comisiunea c.r. de curte pentru studiu, cu decretul din 4 mai 1818 a declarat cum că rugarea învățătorilor normali din regiment pentru înmulțirea salariilor se respinge și a ordonat ca celor mai meritați, să li se dea din timp în timp, câte o remunerațiune.¹¹⁰ Aceste renumerațiuni se aplacidau¹¹¹ în urma recomandării comandai regimentului, înaintată la locurile mai înalte, arătând în detaliu toate meritele câștigate.¹¹² Din contră, îi încărcară cu laude și-și exprimau cea mai mare îndestulare și din când în când, li se mai asemna câte o remunerațiune de 50-80 florini din fondul de provente grănițeresc,¹¹³ de cele mai multe ori însă, nu la recomandările cele mai bune ale comandai regimentului nu li se asemna vreo renumerațiune, ci li se exprima numai lauda, cu adăugarea cum că și dacă se disting pe terenul instrucțiunii scolastice nu au să-și facă decât datoria de învățători și-și deschid calea de înaintare.¹¹⁴

Dotarea învățătorilor

Pentru activități mari, i s-a dat lui *Georgiță* o renumerațiune de 40 florini din fondul de provente; cf, pag. 19, nr. 209.

În anul 1813 s-au fost făcut pași pentru ameliorarea subzistenței învățătorilor Școalelor Normale, însă nu s-a putut, ci s-a promis, vezi pag. 18, nr. 22 sub; vezi pag. 19, nr. 88; pag. 20, nr. 222; pag. 25, nr. 3.053; pag. 27, nr. 1.105.

¹⁰⁹ *Protocolul comisiei școlare...*, pag. 18.

¹¹⁰ *Protocolul...*, pag. 28, nr. 1.552.

¹¹¹ Se plăteau.

¹¹² *Protocolul...*, pag. 56, nr. 2.237.

¹¹³ *Protocolul...*, pag. 19, 20.

¹¹⁴ *Protocolul...*, pag. 58-59.

Statul personalului învățătoresc

Dintre învățătorii care au funcțat¹¹⁵ la școalele din Năsăud de la început până în anul 1848, ne sunt cunoscuți următorii:

1. Hieronim Kalnoki, arhidiacon și bazilit din Blaj, cam de la anul 1778 la școala latină germanică.

2. Ioan Para, arhidiacon și apoi vicar.

3. Cutean, director, care după aceea s-a dus protopop la Turda, după care a urmat ca director,

4. Nestor Istrate.

Para Ioan, vicar foraneu episcopesc.

Para Ioan s-a născut în comitatul Hunedoarei.

Studiile teologice le-a făcut la Universitatea Vienei, ca alumn al seminarului catolic Pazmaneum, iar după autobiografia lui Bob, a studiat și „S. Barbara”.

Macedon Pop scrie că după cum a aflat din scrisorile și corespondențele puține ce le-a aflat, s-a convins, cum că a fost nu numai un *preot mare*, înzestrat cu cunoștințele necesare, ci și un *român zelos și înfocat*.

El a fost cel din urmă protopop în acest district și ca atare, fu denumit de episcopul Ioan Bob ca vicari foraneu.

În această calitate dânsul a lucrat mult în interesul românilor grănițeri, dar cu puțin succes.

Relațiunile sale, compuse parte în limba germană, atât către armata regimentului, cât și către suprema prefectură de arme, cuprindeau o mulțime de nedreptăți ce se făceau grănițerilor din partea ofițerilor militari, între care era și nepromovarea indivizilor români calificați la rangul de ofițeri.

Învățătorii

1810. Directorul Nestor Istrate, învățătorul normal Georgiță, Simion Patzovski.

Patzovski. cf. ord. comp. 9 nov. 1811. fiind inapt de serviciu. s-a ordinal ca să fie

¹¹⁵ Funcționat.

trimis la superarbitrum, dar fiindcă era lipsă de învățător. Comanda generală. cu d.d.. 3 ianuarie 1812 și pag. 22. pag. 55. nr. 2.236 și în urma cererii din 14 februarie 1812, Comanda Militara. d.d. Sibiu. 22 februarie 1812. nr. 335 (*Protocolul...*, pag. 12) a conces ca tânărul grănițer *Basiliu Pavelea* să fie ca învățător trivial în Năsăud, începând din 1 februarie.

1812. *Simion George*, ajutor.

1816. în *Borgo-Prund*. și *Brutta*, apoi *Basiliu Pop*, pag. 25, nr. 2.312.

1816, *Năstuță*, pag. 25, nr. 3.053, pag. 56, pag. 58-59.

1816, *Hange, Schutsa*, pag. 26, nr. 2.530, pag. 28, nr. 1.313, pag. 19, nr. 2.582.

1820. *Sângeorgiu*, ajutor Urs, cu 60 florini pe an, pag. 40, nr. 1.097 și 2.000, pag.

46.

1821. În locul lui *George Urs* fu denumit *Grigore Beșan*, vezi pag. 56 nr. 2.453, pag. 68 nr. 2.846, pag. 63 nr. 1.906, pag. 67 nr. 1.900.

1827. În Năsăud, *Gabriel Pop*, învățător ajutor, pag. 55, nr. 2191.

1821. *Nicolaus Pop*, învățător trivial în Năsăud, pag. 58 nr. 2.674, pag. 63 nr. 1.906.

1822. *Ciril Crăcană*, învățător trivial, p. 63, nr. 1.906, se transferă la *Viștea*, pag. 78, nr. 2.118.

1822, *Ioan Marian*, cu rescriptul din 19 Septembrie 1822, fu aprobat de *catehet*, vezi pag. 63, nr. 2.166

1824, învățători, vezi pag. 77-78.

1822. *Ioan Pop*, învățător adjunct, pag. 64-65, pag. 67, 79, nr. 2.369, 2.582.

1823. *Borgo-Prund*, *Simion Rus*.

1824 *Ciril Dunca*, catechet, pag. 81, nr. 2.731.

Dintre elevii Școlii Normale se făcură învățători, cantori, feți etc.

În 1812, conform ordonanței Comandei Militare dat. 22 ianuarie 1812, nr. 125, grănițerul *Basiliu Pop*, fiindcă conform testimoniului de la directorul Istrate, era pe deplin corespunzător pentru oficiul de învățătură, așa i-a fost conces ca să meargă ca învățător la Regimentul 1 român, la școala germană ce se înființa în Tohan.

Năstuța, la *Kudsir*,¹¹⁶ pag. 23 nr. 478, pag. 24.

George Suțu. la *Ohaba*, 28, nr. 1.313.

¹¹⁶ Cugir.

Grigore Urs, pag. 30, nr. 2.288.

Gabriel Pop, din Institutul militar, ca adjunct normal în Năsăud, vezi. pag. 55, nr. 2.191.

Ioan Pop, învățător adjunct, pag. 64-65.

1862. Sigiliul școlii din ceară, purta inscripțiunea *Naszoder Schuldirection*,¹¹⁷ iar în mijloc acvila cu două capete, austriacă; vezi nr. 48/1862, unde e sigiliul imprimat pe o cerere îndreptată la fonduri.

¹¹⁷ Direcțiunea Școlii Normale.

IX. ASTRA NĂSĂUDEANĂ

A. CEA DE-A 105-A ADUNARE NAȚIONALĂ A ASTREI

CUVÂNT ÎN DESCHIDEREA FESTIVĂ A LUCRĂRILOR ADUNĂRII NAȚIONALE A ASOCIAȚIUNII ASTRA GĂZDUITĂ DE ORAȘUL NĂSĂUD ÎN ZILELE DE 8-10 OCT. 2010

Primar Ing. Dumitru MUREȘAN

Onorată asistență,

Trăiesc o emoție deosebită în prezența D-voastră a tuturor. **Pe de o parte**, îmi văd concitadinii mei – nășăudenii, trăind aceleași emoții ca și mine, emoții determinate de frumusețea momentului spiritual pe care-l trăim astăzi – întâlnirea de suflet a românilor de pretutindeni, **sosiți** în orașelul nostru – *Năsăudul grăniceresc*, în dorința lor de a cinsti un trecut plin de învățăminte, un trecut glorios în care urbea noastră, deși mică, a devenit binecunoscută în țară și în afara țării tocmai prin binecunoscutele fapte și merite ale

bravilor noștri înaintași. **Pe de altă parte**, văd atâtea fețe luminoase sosite pe plaiurile noastre de la mari distanțe, pentru a ne cunoaște și poate pentru a se cunoaște probabil pentru prima dată ei între ei. Mulțumesc lui Dumnezeu că am reușit să vă așteptăm și să vă primim pe aceste *plaiuri nășăudene* așa cum ne-au

învățat străbunii – cu toată dragostea și căldura sufletească pe care ne-a dăruit-o Marele Creator. Fiți bine veniți pe plaiurile lui Coșbuc și Rebreanu, pe plaiurile unde altădată, vechii grăniceri nășăudeni știau să mânuiască plugul și coasa, ori secera și sapa în timp de pace sau pușca de grănicer, în timp de război. Cele câteva mii de jertfe pe câmpurile de bătaie ale Europei i-au făcut mai apoi pe nășăudeni, stăpâni pe munții și pădurile

grănicerești din ale căror venituri și-au creat școli și biserici ori și-au purtat copiii la cele mai înalte școli de unde se întorceau cu doctorate în diverse științe sau cu o bună pregătire profesională, care le permitea să contribuie din plin la emanciparea acestui ținut...

În anii de liberalism european, după 1860, tocmai când la Sibiu și în întreaga Transilvanie se crea **Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA**, Năsăudul devenea **ținut românesc autonom, sub numele de Districtul Năsăudului** – demonstrând atât românilor, cât și Europei că ei, românii năsăudeni, se pot conduce singuri, pot avea școlile lor, administrația lor, justiția lor, evoluția lor – succese care i-au speriat pe mai marii vremii și care apoi, după 16 ani de autogovernare au desființat autonomia Districtului năsăudean, creând Comitatul Bistrița-Năsăud, unitate administrativă în care afirmarea năsăudenilor depindea de măsuri hotărâte în altă parte, dar năsăudenii și urmașii lor au rămas statornici în valorile moral-creștine în care s-au născut, continuând să acorde o atenție tot mai sporită educației tineretului, pregătirii lui pentru a fi utili atât țării, cât și Europei. Nu întâmplător avem și astăzi în orașul nostru trei licee de mare prestigiu în care informatica, filologia, științele economice sau silvice deschid largi porți tineretului de afirmare, fie în țară, fie înafara ei.

Știm din mărturiile înaintașilor că Năsăudul a găzduit cel puțin trei Adunări anuale ale Astrei, cea de astăzi ar fi a patra, **prima** în anul **1870** – pe vremea lui Alexandru Bohățel – cel care a înscris toate cele 44 de comune grănicerești în Astra, oferind Asociațiunii o sumă de peste 6870 de florini – o adevărată avere pentru acele timpuri; **a doua** – în **1893** – pe timpul vicarului dr. Ioan Pop – președintele Despărțământul năsăudean al Astrei și a primarului Iacob Prădan; **a treia** – în anul **1991** când primar era ing. Leontin Cantor, iar președinte al Despărțământul – prof. Ioan Seni; La toate cele trei adunări anterioare, atmosfera de respect pentru cultura poporului român, de respect pentru limba română și istoria românilor a dominat întreaga durată a lucrărilor acestor adunări, iar hotărârile luate cu aceste ocazii au fost de bun augur pentru evoluția nației române. Fie ca și la adunarea anuală din acest an, când la Năsăud se desfășoară cea de-a 105-a întrunire astristă a românilor de pretutindeni, atmosfera de cinstire a înaintașilor, a făuritorilor de istorie și limbă românească să încălzească sufletele tuturor, iar hotărârile ce le vom lua împreună – gazde și oaspeți – să ne călăuzească și să ne întărească pe drumul afirmării noastre în UE și să ne protejeze în politica mondială de globalizare. Prin constituția și moralitatea lor, membrii Astrei sunt toleranți, altruști și voluntari. Fie ca aceste calități sau valori cu care ne-am obișnuit în ultimul timp să ne facă și mai puternici, mai abili și mai inteligenți atunci când este vorba despre interesul nostru național. Sunt și rămân unul dintre membrii fondatori activi ai Astrei năsăudene și-n parteneriatele cu Astra, în calitatea pe

care o am de administrator al orașului, vom promova numai interesele cultural-educative ale comunității noastre, fie că-i vorba despre tineri sau despre bătrâni, despre școlari sau despre studenți, despre intelectuali sau despre lumea oamenilor de afaceri...

Vă doresc o activitate fructuoasă pe linie de Astra, o întrebuințare cu folos în timpul acestei adunări de la Năsăud, doresc să ne cunoașteți orașul, să reveniți cât mai des pe plaiurile năsăudene pentru a vă familiariza cu punctele noastre istorico-turistice, pentru a vă simți bine în climatul nostru de tradiții strămoșești.

Aduc mulțumiri astriștilor care s-au întrebuințat cu folos în pregătirea acestei Adunări naționale și internaționale a tuturor românilor de pretutindeni, autorităților județene care sunt alături de noi în toate acțiunile pe care le promovăm în folosul comunității noastre locale.; Vă mulțumesc D-voastră tuturor oaspeților noștri de astăzi, în frunte cu întreaga conducere centrală a Astrei, al cărui președinte – prof. univ. dr. Dumitru Acu – provine tot din aceste minunate plaiuri năsăudene; vă mulțumesc tuturor celor din Maramureș, Moldova, Banat, Ardeal, București sau de peste hotare că ați ales Năsăudul nostru cultural pentru un eveniment anual atât de important. Fie ca zilele petrecute la Năsăud să ne întărească pe toți în crezul nostru comun pentru un viitor mult mai frumos, atât pentru noi, cât și pentru urmașii noștri.

Mulți ani Astrei care se pregătește în 2011 pentru cea de a 150-a aniversare, demonstrându-și nu numai vechimea, ci și vrednicia și perenitatea!

Năsăud, la 9 oct. 2010 – Adunarea Națională a Astrei

MESAJ DIN CHIȘINĂU: CU TOATĂ DRAGOSTEA

Valentina BUTNARU,
președinte Societatea Limba noastră cea Română

Onorată Asistență, Distinsă Adunare,

Mă încumet să Vă rețin atenția pentru foarte puțin timp și să Vă felicit pentru frumosul prilej – faptul de a fi azi împreună, și, sper eu, – și foarte solidari și uniți de idealul nostru perpetuu – Interesul Național. Repet spusa marelui fruntaș și filantrop basarabean Vasile Stroescu: *Eu țin la folosul națiunii, nu la fala mea*. Sper că sunteți cu toții stăpâniți de aceleași sentimente ca și mine, când auziți acest mesaj, venit din timpuri, de la un mare nobil, de la care încercăm să deprindem lecția de devotament și de sacrificiu pentru Neam și Țară.

Rămân în continuare o promotoare a valorilor astriste și a sentimentelor românești, în pofida faptului că ne despart anumite distanțe și anumite neînțelegeri. Convingerea mea fermă rămâne, însă, aceeași: fiecare este în drept și în măsură să-și servească Neamul, clipă de clipă, oriunde s-ar afla, cu toate mijloacele de care dispune. Vă asigur că noi, toți cei de la Limba Noastră cea Română, din Chișinău, și din întreaga Basarabie, asta știm să facem și asta vom continua să facem, indiferent de atitudini, de interpretări, și de intemperii. Vă asigur că suntem mai căliți și mai consecvenți decât se pare, și Vă mai asigur că alegerea noastră dintotdeauna a fost și rămâne una simplă de tot – să vorbim cât mai puțin despre faptele noastre, să lăsăm faptele să vorbească de la sine, să lăsăm urma să aleagă. Basarabeni au reînviat din cenușă nu doar o singură dată, și vom reînvia la nesfârșit, dacă asta ne-o cere Istoria. Este lecția învățată de la părinții noștri, duși pe nedrept în Siberia, de unde unii nu s-au mai întors, iar alții au revenit muți și de neclintit. Din muțenia lor, ne-am învățat noi lecția, pe care încercăm s-o transmitem copiilor noștri...

Mulți dintre Dvs. știți foarte puțin despre Basarabia și despre basarabeni doar pentru că nu ați dorit să știți mai multe.

Vă asigur, mulți dintre Dvs. încă n-au învățat să ne iubească necondiționat, după cum și unii basarabeni nu știu să facă asta, pentru că le-a fost inoculată, decenii de-a rândul, ura pentru *jandarmul român care bătea*... Când vom reuși să învingem aceste prejudecăți, vom fi mai liberi și mai uniți. Până atunci, avem libertatea de a munci zilnic, pentru a

lustrui și a consolida asemănările dintre noi, și nu pentru a pereptua deosebirile minore.

În altă ordine de idei, rămân profund atașată de Năsăudul meu îndrăgit, de care mă leagă zeci de fire invizibile, cele mai bine înnodate fiind cele ce duc spre bunii frați și prieteni, Dumitru Acu, Ioan Seni, Sever Ursa, Ioan Mititean, Damaschin Berende; dar și spre alții dintre ei, plecați la stele: Valeria Peter-Predescu, George Vasile Rațiu, Virgil Ureche, care ne privesc de sus și ne îndeamnă: *Per aspera ad ASTRA!*

**CUVÂNTUL PREȘEDINTELUI ASOCIAȚIUNII
LA CEA DE A 105-A ADUNARE GENERALĂ
A ASOCIAȚIUNII ASTRA 8-10 OCTOMBRIE 2010,
NĂSĂUD, PROF. UNIV. DR. DUMITRU ACU
– UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA” SIBIU**

Onorată Adunare,

Iată-ne iar adunați în numele frățietății și solidarității naționale la Năsăud, localitate în care spiritul astrist a ars încă de la nașterea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român – ASTRA.

Străveche vatră românească, Năsăudul a fost leagănul învățământului românesc din nordul Transilvaniei. Aici s-au format mari cărturari ai neamului (peste 20 de academicieni), fiind suficient să-i amintim pe George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ilie Miron Cristea – primul patriarh ortodox al României, Iacob Mureșianu, Grigore Silași. Și în zilele noastre, Năsăudul trăiește și respiră prin cultură, fiind capitala spirituală a Vării Someșului – Țara Năsăudului.

Așadar, dragi delegați de pretutindeni ai Astrei și stimați invitați, avem plăcerea și bucuria de a ne întâlni în cadrul Adunării Generale într-o localitate și zonă românească binecuvântată de Dumnezeu, unde întreaga activitate se desfășoară după preceptul astrist, fixat încă din 1861 de făuritorii ASTREI: *„cea mai bună politică este a face cultură”*.

Bine ați venit la Năsăud! dragi participanți la această întâlnire de suflet a astriștilor.

Demn auditoriu,

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA a fost întemeiată la Sibiu, în 1861, din nevoia cărturarilor luptători pașoptiști de a-și uni și înfrăți sufletele în lupta pentru trezirea românilor ardeleni la o viață națională. Ca sabie de luptă a fost aleasă cultura.

Încă de la înființare, primul ei președinte, Andrei Șaguna, ca și Ion cavaler de Pușcariu, vedeau Asociațiunea ca o societate culturală a tuturor românilor: *„Asociațiunea are o problemă pe cât de nobilă, frumoasă și unică în felul său astăzi în întreaga noastră națiune din toate părțile ... pe cât de serioasă și grea, pentru că cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă”*.

Încet, încet, cu pași mărunți, conducătorii Asociațiunii au creat și diversificat mijloacele prin care să fie realizat țelul luptei lor.

Cu prilejul celei de a doua Adunări Generale a Asociațiunii, ținută la Brașov în iulie 1862, are loc prima Expoziție românească de produse ale industriei naționale, la care sunt de față peste 800 de participanți din părțile Transilvaniei și de asemenea, mulți cărturari de dincolo de Carpați. Printre oaspeții de seamă veniți în București se găsește și Alexandru Odobescu care, ulterior, face cunoscute și în capitala regatului României țelurile tinerei Asociațiuni. Cu același prilej s-a propus să se înființeze în cadrul Asociațiunii a unei biblioteci de carte veche românească (Timotei Cipariu), s-a luat decizia creării secțiilor științifice (filologică, istorică și fizico-naturale) și s-a hotărât trecerea la scrierea cu litere latine a tuturor actelor societății.

Marele Andrei Șaguna, primul președinte al Asociațiunii, a condus destinele Astei între anii 1861 și 1867, trasându-i drumul spre veșnicie și lăsându-ne drept testament, în 1864, cuvintele profetice: „*Să nu ne lăsăm, domnule Barițiu ca să apuie Asociațiunea noastră, să o susținem cu toate brațele încât dacă s-ar întâmpla să pierdem toate celelalte drepturi la câte năzuim, să rămânem cu acest mijloc comun de cultură a limbei și a spiritelor, zelul nostru pentru Asociațiune să nu scadă.*”

Următorul președinte al Asociațiunii este Vasile Ladislau Pop (1867-1874), profesor de matematică la liceul din Blaj (1842-1845) și vicepreședinte al Guvernului Transilvaniei.

În timpul președenției sale se înființează revista „Transilvania” (1868), organul de presă al Asociațiunii.

Crezând din tot sufletul în rolul culturii în emanciparea românilor, el accentuează la fiecare manifestare a Astei: „*Domnilor, numai lumina, numai cultura ne poate mântui*”.

La Adunarea Generală de la Deva (1874), el rostea frumoasele cuvinte testament: „*Ideea înființării Asociațiunii nu numai că e măreață, dar trebuie să o considerăm ca o inspirație divină, porceasă din îngrijirea părintească de a nu da peirei un popor ales*”.

Doamnelor și domnilor,

Cel de al treilea președinte al Astei a fost Iacob Bologa, care a deținut această funcție între două lungi perioade de vicepreședenție, 1870-1875 și 1877-1888.

El este inițiatorul înființării despărțămintelor (filialelor) Asociațiunii, la Adunarea Generală de la Șomcuta Mare, în 1869. A trudit mult și cu folos la înființarea Școlii Civile de fete de la Sibiu (1886). Pentru el Asociațiunea era ca o fiică. La trecerea la cele veșnice, a lăsat urmașilor testamentul: „*Rogu-vă aveți grijă de Asociațiune și tinerele sale institute*”.

Între anii 1877-1887 în fruntea Astei a strălucit figura eruditului filolog și istoric

Timolei Cipariu.

Canonicul blăjean este unul dintre autorii proiectelor de statute care au stat la baza elaborării Statutului Asociațiunii în 1861. Tot lui îi datorăm și înființarea bibliotecii Astrei (1862). El considera Asociațiunea „*un reazim al naționalității române*”.

La Adunarea Generală de la Turda (1880), s-a propus înființarea unui muzeu de istorie naturală la Sibiu, pornindu-se de la colecția de plante donată de A.P. Alexi.

La aceeași adunare s-a hotărât organizarea unei expoziții de industrie și agricultură la Sibiu, în 1881.

Adunarea Generală de la Abrud (1887) „*prin alocuțiuni, cu o generală însuflețire*” a ales ca președinte pe cel care 27 de ani a fost secretarul prim (ales în 1861) și „*sufletul Asociațiunii*” – George Barițiu.

În cei cinci ani (1888 – 1893) pe care i-a mai trăit, George Barițiu a consolidat și desăvârșit ființa Astrei, limpezindu-i programele și rostul.

În 1891 el spunea: „*De nu ar mai fi făcut nimic românii în 1860 spre dezvoltarea și consolidarea vieții lor naționale, posteritatea tot le-ar fi datoare cu recunoștință pentru înființarea Asociațiunei. Existența și activitatea Asociațiunii transilvane au vibrat deși fără multă paradă și așa numite reclamuri în tot corpul națiunii din toate țările locuite de români, ea a fost un bold spre a înființa și în alte părți spre aceleași scopuri diverse societăți sau reuniuni.*”

Succesorul lui Barițiu este profesorul și canonicul blăjean Ioan Micu Moldovan (1893-1901), sub președenția căruia Astra a ieșit din hotarele Transilvaniei, ținându-și prima adunare generală în Banat, la Lugoj, în 1896. Tot de președenția lui sunt legate cele două hotărâri de importanță națională: editarea primei Enciclopedii Românești (1895) și înființarea Casei Naționale a Asociațiunii Astra la Sibiu (1897).

Despre Asociațiune el a spus: „*Între fructele acestei însuflețiri este și întreprinderea aceasta, pe cât de nobilă și frumoasă pe atât de grea. Nobilă și frumoasă, pentru că reuniunea noastră tinde a dezvolta limba și literatura poporului nostru, și a lăți în sânul lui cultura.*”

Alexandru Mocsonyi de la Foen, deși bolnav, acceptă la vârsta de 60 de ani funcția de președinte al Astrei deoarece pentru el: „*Asociațiunea este expresiunea unității și solidarității noastre pe țărâm culturală*”, iar „*lupta pentru cultură (pentru cultura adevărată, care nu poate fi decât națională), nu este altceva decât lupta pentru existența națională*”.

În timpul președenției lui Mocsonyi (1901-1904), activitatea Astrei a înflorit, s-a finalizat elaborarea Enciclopediei Române în trei volume (1904) și a început construirea

Casei Naționale (1903).

În finalizarea acestor două opere naționale, un rol deosebit l-a avut luminatul și disciplinatul cărturar dr. Corneliu Diaconovici, a cărui idee conducătoare în activitate a fost aceea de a „*deschide o bogată resursă pentru dezvoltarea culturii și înrăurirea conștiinței noastre naționale*”

Demn auditoriu,

De la Mocsonyi președenția Asociațiunii a fost preluată de Iosif Sterca Șuluțiu, prietenul și biograful lui Avram Iancu.

Acesta are fericita ocazie, ca în timpul președenției sale (1904-1911), să se inaugureze Casa Națională a Astei de la Sibiu și să se înființeze Muzeul Asociațiunii, în 1905.

Crezul său național patriotic l-a exprimat prin cuvintele: „*Noi nici că intrăm în rai, dacă nu putem intra ca români, cu limba și legea noastră strămoșească*”.

Inaugurarea clădirii Casei Naționale și a instituțiilor găzduite de aceasta și în premieră, a muzeului istorico-etnografic, a fost apreciată de către contemporani ca fiind „*cea mai splendidă sărbătoare culturală ce au ajuns-o până acum românii din țările coroanei ungare*”.

Sufletistul profesor brașovean Andrei Bârseanu preia conducerea Astei într-un moment plin de avânt, anul sărbătoririi la Blaj a 50 de ani de existență a Asociațiunii (1911). Vâltoarea primului război mondial va fi resimțită și de Astra. Este meritul președintelui ei care nu numai că i-a salvat existența, dar i-a imprimat și o activitate benefică pregătirii Marii Uniri de la 1918.

El este autorul versurilor frumosului imn al Astei, pe muzica lui Iacob Mureșianu. Lui Andrei Bârseanu îi datorăm și una dintre cele mai veridice caracterizări făcute activității Astei: „*E adevărat, lucrarea cea mai veche a Asociației noastre nu e o lucrare ale cărei efecte să se poată vedea și simți imediat că este mai mult o lucrare mărunță, de multe ori nebăgată în seamă, dar care s-ar putea asemăna cu picăturile unei ploii călduțe de vară, care cad încet, domol, dar care fac ca sămânța aruncată în pământ să încolțească, să crească și să aducă rod*”.

El închide ochii în anul 1922. Ca un semn de omagiu pentru cel dispărut, astriștii hotărăsc ca un an de zile postul de președinte să rămână vacant.

În 1923, la Adunarea Generală de la Timișoara, este ales ca președinte al Astei Vasile Goldiș.

În toate luările sale de cuvânt el va recomanda tuturor să lupte pentru

solidaritatea neamului. Toată activitatea sa s-a desfășurat sub deviza lui Isus: „*toată împărăția ce se dezbină întru sine se pustiește și toată cetatea sau casa ce se dezbină întru sine nu va sta*”.

Sub președenția sa s-a înființat Astra Basarabeană și s-a organizat o amplă manifestare comemorativă națională cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Avram Iancu (1924). Cu această ocazie s-a refăcut mormântul eroului de la Țebea, Casa Națională de la Țebea, bustul eroului și placa comemorativă de la Baia de Criș, Casa Națională și Muzeul lui Avram Iancu din Vidra și Crucea de pe muntele Găina. În 1929, Astra inaugurează în capitala Unirii, Alba-Iulia, Muzeul Unirii.

În anul 1930, sub auspiciile Astrei, la Sbiu a avut loc primul Congres Cultural Național al Asociațiunii, având ca scop unificarea mijloacelor de activitate culturală.

După 1930 Vasile Goldiș se îmbolnăvește și nu mai poate părăsi Aradul. La insistențele lui repetate, în 1932, se acceptă demisia celui care vedea înfăptuită solidaritatea neamului românesc numai „*când vor stăpâni dreptatea, cinstea, morala și omenia*”. Cât de valabile sunt și astăzi aceste înțelepte și profetice cuvinte!

Onorat auditoriu,

Adunarea Generală de la Deva (1932) a ales ca președinte pe profesorul clujean Iuliu Moldovan. „*Neamul – după profesor Iuliu Moldovan – este o comunitate de sânge, tradiții, spațiu și destin ... Individul este încadrat în familie și neam prin sânge, tradiție și destin. Aceste legături nu le poate rupe nimeni decât rupând legile firești.*”

În perioada lui de președenție (1932- 1947) au fost create școlile țărănești și organizația pentru tineri „Șoimii Carpaților“ (la inițiativa lui Iuliu Hațieganu).

Pentru îmbunătățirea activității Astrei a inițiat consfăturile anuale sau bianuale cu președinții de despărțăminte.

Anul 1947 aduce în fruntea Asociațiunii pe vrednicul episcop ortodox orădean Nicolae Popoviciu. Acesta a avut puțin timp la dispoziție, ca prin activitățile astriste să aline suferințele morale, fizice și spirituale lăsate de cel de al doilea război mondial.

În 1948, comuniștii îl înlătură abuziv de la conducerea Astrei, iar pentru curajul că s-a opus desființării Asociațiunii va plăti cu viața.

Procesul verbal al ședinței Comitetului Central al Astrei la care episcopul ortodox Nicolae Popoviciu și vicarul greco-catolic Pompei Onofreiu s-au opus includerii Astrei în ARLUS nu se mai găsește . Nu se găsește nici un act din care să rezulte că președintele a renunțat la funcția sa. Apare doar noul comitet numit de către Ministerul Informațiilor, care între anii 1948-1950 va distruge un patrimoniu românesc adunat cu

muncă, sudoare și sacrificii de-a lungul a 87 de ani.

După această perioadă de furie, de distrugere a multe din realizările Astrei (1948-1960), în general, ale culturii naționale, încet, încet, într-o formă mai mult sau mai puțin mascată, s-a putut discuta despre spiritul Asociațiunii. Au început să se întocmească lucrări de grad, să se publice materiale despre activitatea Asociațiunii și chiar să se vorbească despre însemnătatea ei în istoria românilor. Astfel, cărturari ca Vasile Curticăpeanu, Victor Grecu, Matei Pamfil, Paul Abrudan, Mircea Avram, Dan Mârza și mulți alții au început să pună în valoare bogăția spirituală a operei astriste. În 1965 la Târgu Lăpuș se reînființează Astra Lăpușneană de către inimosul cărturar Valentin Bilț.

Între 29-31 august 1986, la Sibiu și Săliște a avut loc sesiunea „125 de ani de la înființarea Astrei” onorată de participarea Președintelui Academiei Române, acad. Radu Voinea și a mitropolitului Ardealului – Î.P.S. Sa dr. Antonie Plămădeală.

Un rol important în păstrarea spiritului Astrei l-a avut Biblioteca Astra, care, chiar dacă a trecut prin diferite reorganizări și structurări, ea a rămas în Casa Centrală a Asociațiunii, continuând să iradiază în cei care-i călcau pragul idealurile astriste.

Doamnelor și domnilor,

La începutul anului 1990, vechii aștriști și intelectualii mai tineri care cunoșteau activitatea Astrei au reactivat Asociațiunea. Flacăra astristă s-a reaprins aproape simultan în mai multe localități din toată țară (18 ianuarie – Dej, 13 februarie – Sibiu, 6 martie – Orăștie, 24 mai – Arad, 27 octombrie – Năsăud). Așa se face că în 21 aprilie 1990 a avut loc la Sibiu prima adunare generală după 47 de ani. Cu acest prilej a fost ales ca președinte al Astrei preot profesor universitar doctor Dumitru Abrudan, vicepreședinți: conf.univ.dr. Victor Grecu și conf.univ.dr. Dumitru Acu, iar ca secretari prof. Nicolae Gastone și Mircea Avram.

Cu blândețea și înțelepciunea sa, în cei doi ani de președenție, a contribuit la refacerea prestigiului Astrei în noile condiții de lucru. Încă din acest prim an de activitate al Astrei în legalitate, ea a realizat activități astriste care au atras atenția asupra dorinței de a-și face simțită prezența în peisajul cultural transilvănean și național. Menționăm câteva dintre acestea: tipărirea revistei: „Astra Matematică”, monumentul eroilor din cele două războaie mondiale și din Revoluția din Decembrie 1989 – Turnu Roșu, Placa comemorativă de pe casa unde a locuit Ilie Măcelariu și a avut loc Congresul de constituire a Partidului Național Român din Transilvania – Miercurea Sibiului, Centenarul „Aron Cotruș” la Sibiu și Hașag, Adunarea generală extraordinară din 24 noiembrie, dedicată zilei de 1 Decembrie – Ziua Astrei, precum și Ziua Națională a României – Blaj.

O prezență mult mai mult marcată și remarcată are loc în 1991, an în care se împlinesau 130 de ani de la înființare, în 1861, la Sibiu. Numărul despărțămintelor ajunge la nouă: Sibiu, Dej, Orăștie, Blaj, Năsăud, Arad, Oradea, Târgu Mureș, Beiuș.

Adunarea Generală anuală are loc la Năsăud (5-6 octombrie), în cadrul căreia s-a îngemănat Jubileul ASTREI cu aniversarea a 125 de ani de la nașterea poetului George Coșbuc.

Tot în acest an reapare seria nouă a revistei Foaia Poporului (fondată în 1892), ultima publicație astristă desființată de comuniști în 1947.

Serbările jubiliare de la Sibiu, 23-27 octombrie, au însemnat o nouă realizare de seamă a venerabilei Asociațiuni – *„chemată acum la o nouă și la fel de rodnică activitate cultural-națională, în spiritual tradiției sale de adâncă simțire românească și în deplin acord cu vremurile cele noi”*.

La această sărbătoare acad. Ștefan Pascu afirma *„După cum Academia Română nu și-a pierdut rostul, renăscând asemenea păsării Fenix, tot altfel nici Astra, renăscută și ea, nu și-a pierdut rosturile, deoarece idealurile solidarității naționale și duhul Albei Iulii, împreună cu idealurile lui Avram Iancu sunt tot atât de necesare astăzi și vor fi și mâine, totdeauna. De aceea asemenea nestemate se cuvin cultivate cu toată cinstea și drept a cumpănire, deoarece acestea n-au soroc de încheiere.”*

La Adunarea Generală de la Dej (1992) este ales ca președinte subsemnatul, onoare cu care am fost reinvestit în 1994 (Arad), 1998 (Blaj), 2002 (Brașov – Săcele), 2007 (Lipova).

Realizările din această perioadă – ridicarea de monumente (Turnu – Roșu, Dej, Blaj, Năsăud, Ciceu Cristești etc.), dezvelirea a zeci de plăci comemorative, înființarea de biblioteci (Criuleni, Cahul – Republica Moldova, Sângiorgiu de Pădure etc.), tipărirea de cărți și reviste, în editurile proprii (Editura „Astra“ Dej, Editura Despărțământului Astra Blaj și Editura Asociațiunii Astra) sau alte edituri, organizarea de festivaluri, concursuri și simpozioane, acordarea de burse și ajutoare și multe altele au impus Asociațiunea, din nou, ca o societate culturală activă, în continuă mișcare de căutare a noi mijloace de acțiune, adaptate noilor vremuri, pentru păstrarea și întărirea solidarității românilor prin cultură.

Manifestările complexe prilejuite de adunările generale de la Năsăud (1991), Dej (1992), Orăștie (1993), Arad (1994), Sibiu (1995), Iași (1996), Sfântu Gheorghe (1997), Blaj (1998), Șomcuta Mare (1999), Făgăraș (2000), Constanța (2001), Brașov – Săcele (2002), Sângiorgiu de Pădure – Sovata (2003), Dej (2004) și Sibiu (2005), Lipova (2007), Sibiu (2008), Șomcuta Mare (2009) au fost adevărate sărbători naționale ale românilor de pretutindeni, iubitori de țară, neam și cultură națională.

De-a lungul vremurilor Asociațiunea Astra a colaborat permanent cu cele două biserici românești din Ardeal – Ortodoxă și Greco-catolică. Împreună au luptat, mai ales în Ardeal, pentru unitatea neamului românesc și păstrarea tradițiilor, văzând în această provincie românească „*un întreg sufletesc, un trup viu, un membru unitar al familiei românești*” (pr. Dumitru Stăniloae).

Cele peste 60 despărțăminte (filiale) ale Asociațiunii, conduse de oameni deosebiți, cu suflet mare, oricând gata de a face sacrificii pentru binele neamului și apărarea culturii naționale, desfășoară o bogată activitate în zonele unde acționează, din Serbia până în Bucovina, din Ungaria până în Basarabia, susținând unitatea sufletească și spirituală a românilor.

Asociațiunea Astra este și azi săracă, ca în vremurile ei de început, dar este mare în dorința ei de a-și realiza țelurile fixate atât de clar de înaintași.

În anul 1991, la sărbătorirea a 130 de ani de la înființarea ei, academicianul Ștefan Pascu afirma: „*Per aspera ad astra*” a fost crezul acestei Academii a veșniciei naționale. Astriștii au datoria de a face ca numele ei să urce mereu „spre astre”, spre culmi din ce în ce mai înalte, învingând pas cu pas toate dificultățile și nedreptățile.

Au datoria ca jertfa înaintașilor plină de iubire față de neam și țară să fie completată cu jertfa celor de azi și cu jertfa urmașilor deoarece „*Mărire înaltă, v-a urzit/ În lume Domnul Sfânt/ Datori sunteți să vă-mpliniți/ Menirea pe pământ*”.

Onorat auditoriu,

Ca întotdeauna manifestările Asociațiunii ASTRA nu s-ar putea desfășura fără sprijinul celor care înțeleg rolul culturii în viața unui popor și au un suflet de mecenati.

Acestor binefăcători să le aducem cele mai sincere mulțumiri.

Adunarea noastră nu s-ar fi putut desfășura fără sprijinul domnului **Florian Cristian Daniel**, prefect al județului Bistrița Năsăud și d-ul ing. **Mihai Liviu Rusu**, președintele Consiliului Județean Bistrița –Năsăud, cărora le aducem cele mai sincere mulțumiri pentru aportul domniilor lor la realizarea manifestărilor astriste la Năsăud.

Consiliul local Năsăud, în frunte cu primarul **Dumitru Mureșan**, au făcut tot ce este omenește ca oaspeții astriști din țară și din afara granițelor țării să simtă ce înseamnă ospăția la români din Țara Năsăudului. Să le mulțumim cu dragoste și din tot sufletul pentru frumoasa primire făcută.

De asemenea, trebuie să transmitem gândurile noastre de bine și de calde mulțumiri d-lui director **Dorel Coc** de la Colegiul Național „George Coșbuc” din Năsăud și

colegilor săi pentru modul cum a reușit să sprijine realizarea acestei întâlniri de suflet al românilor.

Am lăsat mai la urmă pe d-l **Ioan Seni** – președintele Despărțământului Năsăud al Astrei, care prin eforturile făcute, bineînțeles sprijinit și de colegii aștriști năsăudeni, au reușit ca noi, cei prezenți, să ne simțim cât mai bine.

Din toată inima călduroase și sincere mulțumiri.

Am fi nedrepti dacă nu am aduce, din toată inima, sufleteștile noastre mulțumiri tuturor celor care au contribuit la succesul acestor manifestări: locuitorilor Năsăudului și Văii Someșului, sponsorilor, invitaților și participanților aștriști.

Stimate Doamne și Stimați Domni,

Ceea ce afirma Vasile Goldiș în 1925 este valabil și în aceste timpuri „*Asociațiunea este și trebuie să rămână școala unde se învață că nici o societate nu se poate menține și progresa fără să aibă înaintea ochilor ei idealul dreptății, care să-i fie steaua polară*”.

Asociațiunea trebuie să cultive credința că o politică este într-adevăr națională numai dacă ea se face în spiritul dreptății, respectului și solidarității, căci numai acestea duc la buna înțelegere între oameni.

Dragi aștriști și onoranți simpatizanți ai ASTREI,

Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român există și idealul ei de realizare a solidarității naționale prin cultură trebuie să fie cunoscut și transformat în țel comun al tuturor celor care vorbesc dulcea limbă română și graiurile ei. Realitățile ființei ei și faptele concrete trebuie să respingă din fașă atacurile și răutățile celor care caută, mai mult din orgoliu, necunoștință de cauză și interese meschine, să o lovească.

Ea a redevenit în 20 de ani de la reactivarea în legalitate, 1990-2010, modestul sanctuar al unității naționale, care în loc să ne dezbine în congrese și partide politice, ne adună, ne unește prin cultură pentru săvârșirea solidarității sufletești a românilor de pretutindeni.

Sub cerul înstelat al ASTREI nu au ce căuta dihotoniile, bârfele, orgoliile mărunte, aici fiecare trebuie să muncească după puterile proprii. Sub acest cer nu avem nimic de împărțit nu facem ierarhizări și clasificări ca să dăm salarii diferențiate. Vrem să arătăm tuturor românilor că, dacă apelăm la cultură, putem să ne facem viața mai plăcută, mai utilă și mai bogată.

Doamnelor și Domnilor,

Ne aflăm în pragul sărbătorii împlinirii a 150 de ani de la crearea Asociațiunii noastre.

Este poate cel mai prielnic moment pentru Astra Rediviva să-și arate forța. Pentru aceasta este necesar ca fiecare despărțământ, fiecare astrict să se mobilizeze pentru organizarea a cel puțin patru manifestări locale și naționale – conferințe, simpozioane, dezveliri de plăci comemorative etc., care să evidențieze în conștiința românilor rolul Asociațiunii de educator și luptător permanent pentru progresul și prosperitatea românilor.

Programul care-l vom stabili în cadrul lucrărilor Adunării Generale din aceste zile trebuie să demonstreze perenitatea Asociațiunii și capacitatea ei de înnoire.

Onorat auditoriu,

După aceste câteva idei spuse, salutându-vă pe toți, doamnelor și domnilor, de bună sosire în Năsăud și țara lui, permiteți-mi să declar deschise lucrările Adunării Generale a Asociațiunii ASTRA.

Îl rugăm pe Bunul Dumnezeu să patroneze aceste lucrări și să fie mereu alături de ASTRA și activitățile ei.

Succes!

REPERE DIN ISTORICUL DESPĂRȚĂMÂNTULUI ASTRA NĂSĂUD

*Prof. Ioan SENI și Ioanela Alis SENI,
Despărțământul Astra Năsăud*

- **1870 la Adunarea Astei desfășurată la Năsăud:** ALEX. BOHĂȚEL – cpt. suprem al Districtului Năsăud a înscris toate cele 44 de localități la ASTRA, depunând 6874 de fl v.a. în contul Asociațiunii; Membrii pe VIAȚĂ (100 fl): Măgura, Bichigiu, Hordou, Romuli, Salva, Rebrîșoara, Rebra, Parva, Leșu, Poiana, Ilva Mică, Nepos, Runc, Mocod, Zagra, Poieni, Suplai, Găureni, Borgo-Susăni, Borgo-Mureșeni, Borgo-Mijloceni, Borgo-Joseni, Cârlibaba, Coșna; M fondatori (200 fl): Rodna Veche, Rodna Nouă, Ilva Mare, Maieru, Feldru, Sângeorz, Mititei, Telciu, Borgo-Tiha, Borgo-Bistrița, Borgo-Prund, Borgo-Rusu, Năsăud

- **21 august 1881,** orele 6,30 p.m. în sala **hotelului Rahova**, la chemarea profesorului **Constantin Moisil**, „intelighenția” năsăudeană a creat despărțământul Astei, „*focar de instruire și ajutorare împreună a românilor transilvăneni pre terenul culturii naționale*”. Președinte a fost ales **dr. Constantin Moisil**, **Ioan Tanco** – „actuar” (secretar), **Octav Barițiu** – casier, **Florian Moțoc** – controlor, **dr. Paul Tanco**, **Ioan Ciocan**, **Grigore Pletosu**, **Ioan Isip**, **Paul Besia** și **Ioan Catone** – membri.
- **22-23 oct. 1893 – A doua adunare a ASTREI la Năsăud:** Comitetul de organizare al adunării: președ. Despărțământul năsăudean – **dr. Ioan Pop**, secretarii acestuia: **Gregoriu Pletosu** și **Ioan Gheție**, alți membri ai Despărțământului: dr. Paul Tanco, Ioan

Ciocan, Octav Barițiu, dr. C-tin Moisil, Gherasim Domide, Iacob Prădanu – primar, dr. Alexiu Larionessi, Anton Precup, Ioan Tanco, Gavril Scridon, dr. Andrei Monda etc.

- **Ucenicii Astei** au devenit **Membri ai Academiei Române: Florian Porcius, Virgil Șotropa, Nicolae Drăganu, Iulian Marțian, Iuliu Moisil, Nicolae Bălan, Leon Daniello, Miron Cristea, Emil Isac, Simeon Florea Marian, Constantin Moisil, Iacob Mureșianu, Iuliu Prodan, Liviu Rebreanu, Grigore Silași, George Coșbuc, Dumitru Protase...**
- **Adunările Despărțământul Năsăud: Năsăud** (1881, 1891, 1899, 1903, 1905, 1907), **Sângeorz-Băi** (1895), **Rodna** (1896, 1910), **Telciu** (1898), **Salva** (1900, 1919), **Feldru** (1902), **Ilva Mare** (1909), **Șanț** (1911), **Mintiu** (1912), **Rebrișoara** (1913), **Coșna** (1914); **Zagra** (1921), **Mocod** (1923), **Nepos** (1924), **Năsăud** (1928)... Desființată de comuniști: 1948-1950!
- **Principalele sale activități:** biblioteci populare, conferințe și prelegeri populare, șezători culturale, reuniuni de lectură și cântări, expoziții istorico-etnografice, reuniunile de întrajutorare, băncile populare sătești etc., interesul pentru pomicultură, stupărit, industrie casnică, meșteșuguri, negoț, tovărășii agricole, societăți de credit și asigurare care să protejeze interesele populației românești...; o viață național-culturală românească prin care se cultiva **limba română, istoria națională** și se milita pentru **unitatea politică a românilor**.
- **Despărțământul** a avut filiale în toate comunele grănicerești năsăudene și lucra pe secțiuni: **Secțiunea filologică:** Liviu Rebreanu, Grigore Silași, Nicolae Drăganu, Vasile Scurtu ș.a.; **Sect. școlară:** Grigore Pletosu, V. Petri, dr. Valeriu Seni; **Sect. științelor naturale:** Florian Porcius, Simion Stoica.; **Sect. istorică:** Iacob Mureșanu, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Ioan Pecurariu, Al. Ciplea, Victor Motogna..
- Au colaborat la **prima Enciclopedie Românească:** Ioan Gheție, Grigore Pletosu, dr. Paul Tanco, dr. Ioan Pop, Virgil Șotropa, Simeon Stoica și Ioan Tanco;
- Au susținut material **realizarea busturilor:** Andrei Mureșanu, George Barițiu, Mihai Eminescu, George Coșbuc, Aurel Vlaicu, Avram Iancu, Memorandiștii etc. și pt Casa Națională din Sibiu, Școala de Fete etc;
- **Președinții Despărțământul Năsăudean al Astei:** Prof. Dr. **Constantin Moisil:** 1881-1892; Vicar Dr. **Ioan Pop:** 1892-1901; Prof. Dr. **Paul Tanco:** 1901-1905; Vicar **Ciril Deac:** 1905-1909; Prof. **Ioan Pecurariu:** 1910-1930; Prof. **Teodor Șimon:** 1931-1933 (probabil); Prof. **Iuliu Moisil:** 1934-1944; Prof. **Aurel Șorobetea:** 1945-1947; Prof. **Ioan Seni:** 1990-2011;

- Reluarea activității: la **27 oct. 1990** prin aprobarea *Statutului și Regulamentului de funcționare*, funcționând în ultimii 20 de ani pe baza *Programelor anuale* aprobate în adunările anuale realizate în localitățile cu *Cercuri Astra*...
- Adunările anuale: **1990** – Năsăud; **1991** – Maieru; **1992** – Sângeorz-Băi; **1993** – Salva; **1994** – Zagra; **1995** – Ilva Mare, Măgura Ilvei; **1996** – Sângeorz-Băi; **1997** – Rebrîșoara; **1998** – Coșbuc; **1999** – Năsăud; **2000** – Feldru; **2001** – Năsăud; **2002** – Beclean; **2003**, **2004** – Cristeștii Ciceului; **2005** – Salva; **2006** – Maieru; **2007** – Rebrîșoara; **2008**, **2009**-Colegiul Național „G. Coșbuc“ **Năsăud**;
- Adunări anuale ale Astrei la **Năsăud**: **1991** (președinte – pr. prof. dr. Dumitru Abrudan) și **2010** (președinte – prof. univ. dr. Dumitru Acu);
- Principalele activități: **prezentări power-point** (evenimente naționale sau locale, personalități, monografii...); **sesiuni de comunicări naționale sau internaționale**; dezveliri de **busturi** sau **plăci** comemorative sau aniversare; **spectacole** cu formații locale sau cu ansambluri invitate; vernisări de **expoziții** diverse (pictură, carte, artizanat, desene, filatelie, etnografică etc); acordare de **premii anuale**; **deniile eminesciene**; **Tabăra internațională Acasă la noi**, lansări de **carte** etc; **festivalul ilvean de colinde** (14 ediții); **concursul interdisciplinar** (14 ediții); **amenajarea sediului** (expoziție permanentă, bibliotecă din donații...); aniversarea evenimentelor naționale (**Ziua Națională**, **Ziua Eroilor**, **Unirea**, elaborarea de cărți (**Dicționarul culturii**...), colaborarea la **reviste** sau conducerea de **periodice culturale**.

ADUNAREA NAȚIONALĂ ANUALĂ A ASTREI (A 105-A) – 8-10 OCT.

2010, NĂSĂUD a întrunit români de pretutindeni într-o sesiune internațională de comunicări, sub genericul „**Astra Rediviva. 20 de ani de la reluarea activității. (1990-2010). Obiective astriste naționale și europene în context internațional**”. Sesiunea a cuprins opt secțiuni: *Astra: trecut, prezent și viitor*; *Astra etnoculturală*; *Astra și românii dinafara granițelor*; *Astra și Biserica*; *Astra și Școala*; *Secțiunea științifică a Astrei*; *Secțiunea istorică a Astrei*; *Secțiunea literară a Astrei*, secțiuni care au cuprins peste 100 de lucrări – ce vor fi publicate într-un volum jubiliar, iar o parte în revista *Studii și cercetări etnoculturale*, Bistrița (dir. prof. Mircea Prahase) ; Au fost prezenți liderii Astrei Centrale și reprezentanții despărțământelor din țară: DELEGAȚIA BIROULUI ASOCIAȚIUNII ASTRA: Prof. univ. dr. **Dumitru Acu** – președinte; Prof. univ. dr. **Octavian Bologa** –vicepreședinte; Prof. univ. dr. **Victor Grecu** – vicepreședinte; Dir. **Onuc Nemeș** – vicepreședinte; Economist **Dumitru Borțan** – vicepreședinte; Prof. **Areta Moșu** – vicepreședinte; Conf. univ. dr. **Mihai Sofronie** – secretar 1 (literar); Ing. **Paul**

Gruian – secretar 2 (organizatoric); Prof. univ. dr. **Elena Macavei** – președinta secțiunii școlare; Col. **Ioan Părean** – directorul Editurii Asociațiunii, **Nicoleta Părean**; Prof. **Cătălina Pampu** – secțiunea tineret; **St. Munteanu Vasile Alin** – secțiunea tineret; **Delegația** Despărțământului central **SIBIU**: Prof. **Ana Năfrăniță**; **2. Silvia Șerb**; **3 Arseu Teodora**, **4. Gruian Cătălina** – Șelimbăr; Despărțământul “Timotei Cipariu” **BLAJ** – președ. prof. **Silvia Pop**, prof. univ. dr. **Ioan Buzăși**, prof. **Ioan Pop**, drd. **Diana Tocaciu**, prof. **Ioan Sălcudeanu**; Despărțământul **BECLEAN** – președinte prof. drd. **Ligia Dănilă**, primar **Nicolae Moldovan**, dr. **Maria Covaci**; Despărțământul “M. Kogălniceanu” – **IASI** – președinte prof. **Areta Moșu**, prof. **Paraschiva Țuțurman**, prof. **Dumitru Bunea**, prof. **Stratulat Radu**; Despărțământul **BRASOV** – Prof. **Stelian Răducanu** – președinte, avocat **Gh. Echim**, **Bazilescu Sebastian**, poet **Ioan Suci**, **Elena Suci**; Desp. **BISTRITA** – prof. **Uilăcan Iosif**; Col. **Ioan Cordovan**, Col. **Ioan Gaftone**; prof. **Mircea Prahase**, prof. dr. **Lazăr Ureche**; Despărțământul “Ioan Neagoe” **STREMT TEIUȘ** – președ. ec. **Bota Cristian Florin**; vicepreșed. prof. **Tiutiu Daniel**; Despărțământul **TÂRNĂVENI**: prof. **Covrig Ionel** și prof. **Iulia Chertes**; Despărțământul „Vasile Goldiș” **ARAD**: ing. **Șimândan Ioan** – membru fondator și prof. **Dan Lăzărescu** – vicepreședinte al Despărțământul Arad; Despărțământul Astra **DEJ**: Ec. **Radu Gavrilă** – președinte, jr. **Ștefan Mihuț**, scriitor **Elena Mereuță**, prof. **Mircea Cotuțiu**, poet **Raveca Vlașin**, prof. **Mihaela Lăcătuș**, prof. **Ioan Șimon**, pr. **Ioan Mărginean**, **Luchian Gh.**, **Maria Borzași**, poet **Vica Zeitlel**, educ. **Dorina Rus**, **Gabriel Săftoiu**, **Maxim Ene Nicolai**; Despărțământul „Frații Popea” **SĂCELE-BRASOV**: Prof. **Liviu Dârjan** – președinte, Ing. **Ștefan Durbălău** – secretar, prof. **Lupu Ștefan** – membru; D. Astra „Ovidiu Hulea” **AIUD** – prof. **Georgescu Gheorghe**, Aiud, președinte; D. Astra **CLUJ-NAPOCA** – prof. univ. dr. **Mircea Popa** – președ.; conf. univ. dr. **Viorel Hodiș**; ing. **Valeri Toderici** – președinte VRR; prof. univ. dr. **Ironim Marțian**; prof. **Ioan Puiu Popescu**, drd. **Roșca Paul Ersilian**; D. Astra **DUMBRĂVENI**, Jud. Sibiu, Prof. **Nicolae Suci**, vicepreședinte al Despărțământului ASTRA Timotei Cipariu, **Silviu Suci**; D. Astra **BACĂU**: prof. **Pricopie Mitică** – președinte; **Munteanu Victor**, prof. univ. dr. **Pavel Șova**; D. Astra **MARAMUREȘ (BAIA MARE)**: prof. univ. dr. **Gheorghe Pop** – președinte, prof. dr. **Teodor Ardelean**, prof. dr. **Viorel Pop**; D. Astra **ORĂȘTIE**: prof. **Aurel Ursu** – președinte, prof. **Eli Petru Androne** – președinte Secțiunea muzicală, ec. **Hancheș Petru** – Comisia de cenzori; D. Astra **GHERLA**: Pr. **Ioan Morar** – președinte; prof. **Nelica Mihăilescu** – secretar; D. Astra **HARGHITA-COVASNA**: prof. **Lupu Melania** – Miercurea Ciuc, prof. dr. **Luminița Cornea** – Sf. Gheorghe; D. Astra **ABRUD** – **CÂMPENI**: prof. **Maria Ana Matora**, prof. **Marcu Aurora**; D. Astra **VIȘEU DE**

SUS, jud. MM: prof. **Valer Griga** – președinte, prof. **Perța Lucian** – vicepreșed.; D. Astra **VIȘEU DE JOS** – **Mandric Adrian**; D. Astra **SOMCUTA MARE**, jud. MM: prof. **Vasile Albu** – președinte, **Ștefan Teodor** – pictor, **Teodor Hegan** – președinte Asoc. Corală Buciumi; D. Astra **REGHIN**: prof. **Tușnea Ioan**, prof. **Modrea Alina Florența**, scriitor **Vasi Gh Dumitru**; Prof. **Gheorghe Lucescu**, **LUGOJ**, Despărțământul Astra „Aurel Emil Peteanu”; D. Astra **MIERCUREA SIBIULUI**, prof. dr. **Eugen Străuțiu**; D. Astra „Oțelul Roșu” **CARAȘ-SEVERIN** – președinte **Rozina Ghiorgheoni**; D. Astra **BUCUREȘTI**, prof. univ. dr. **Vasile Bozga** – președinte, **Pârlea George**, scriitor **Adela Popescu Muntean**; Prof. **Emilia Feier** – președinte, prof. **Mioara Muică** – secretar Despărțământul Astra „Teodor Muică” – **SÂNGEORZUL DE PĂDURE**;– secretar; Despărțământul **PIATRA CRAIULUI** – **Zărnești** – prof. univ. dr. ing. **Dumitru Gheorghe** – președinte, **Oprea Gh. Holobovianu** – sculptor; **BÂRGĂU**: **Nicolae Vrăjmaș**, **George Țăra**, **Popovici Carmen** – Prund, **Mihai Beltag** – Joseni; Scriitor **Oșorheian Veronica**; **Bazilescu Sebastian**, **Boss Michael** – **ALBA IULIA**; Scriitor **Ioana Precup** – **ORADEA**; **Lazăr Lădariu**, **Colta Radu**, **Modrea Arina** – **TÂRGU MUREȘ**; **Guzbeth Viorica** – **TIMIȘOARA**.

Din R. Moldova și-au anunțat prezența Despărțămintele: Despărțământul „Ioan Sârbu” **CRIULENI**, președinte prof. **Lidia Frumosu**, **Maria Șalaru** – 2 persoane; Despărțământul „Julia Hasdeu” **CAHUL**, președinte prof. **Doina Focșa** – 1 persoană; Despărțământul „Pan Halippa” **EDINET**, președinte prof. **Tatiana Lupu** – 1 persoană; Despărțământul „Valul lui Traian” **TIGHINA**, președinte **Lidia Jubea** – 1 persoană; Despărțământul „Mihail Eminescu” **STRĂȘENI**, președinte prof. **Claudia Nestor** – 1 persoană; Despărțământul Astra **ERMOCLIA**, raionul Ștefan Vodă, președinte prof. **Tatiana Șargarovski** – 1 persoană; Despărțământul „Vasile Moga” **FESTELIA**, raionul Ștefan Vodă, președinte **Nicolae Tudoreanu** – 1 persoană; Despărțământul Astra **ȘTEFAN VODĂ**, președinte prof. **Ana Mihailevschi** – 2 persoane; Despărțământul „Alexandru Boldur” **ANENII NOI**, președinte prof. dr. **Octavian Zelinski** – 2 persoane; Despărțământul Astra **IALOVENI**, președinte prof. **Natalia Munteanu** – 2 persoane; **Cercuri Astra – Republica Moldova:** **ONIȚCANI**, raionul Criuleni, președinte prof. **Elena Iacob** – 2 persoane; **PARCOVA**, raionul Edineț, președinte **Ion Bîlba** – 1 persoană; **SELEMET**, raionul Cimișlia, președinte **Tatiana Bădan** – 1 persoană; **GRIGORIOPOL** (Transnistria), președinte prof. **Svetlana Jitariuc** – 2 persoane; Universitatea „B. P. Hasdeu” **CAHUL**, decan Facultatea de Filologie și Istorie, prof. dr. **Victor Axentii** – 2 persoane; **Ucraina:** Asociația Național-culturală a românilor „Valul lui Traian”, **GLUBOCOE**, raionul Tatar-Bunar, regiunea Odesa, președinte **Nicolae Moșu** – 2

persoane (**Petru Șchiopu**); Centrul Bucovinean de artă pentru conservarea și promovarea culturii tradiționale românești, **CERNĂUȚI**, **președinte Iurie Levciuc** – 1 persoană; **HERȚA**, raionul Herța, regiunea Cernăuți, **președinte prof. dr. Elena Apetri** – 1 persoană. (Obținerea vizelor și asigurarea deplasării a fost o problemă greu de depășit...!)

La nivelul Despărțământul Năsăud al Astei au participat delegați din **Rodna** (Liviu Păiuș, Iacob și Augustina Gușă), **Maieru** (Titus Cărbune, Iacob Naroș), **Sângeorz-Băi** (Monica Măgurean), **Ilva Mare** (Pavel și Olimpia Berengea, Ironim Ureche, Poiana (Pr. Leon Pop, Cătălina Niculai Ureche), **Măgura** (Șușcă Daniela, Maria Ruști), **Ilva Mică** (Ilie și Reghina Mare), **Lunca Ilvei** (Emilia Someșan, Giurgean Ionuț), **Leșu** (Lușcan Elisabeta), **Nepoș** (Daroși Mircea), **Rebra** (Șt. Bachîș), **Rebrișoara** (Catarg Leon, Pop Marius), **Salva** (Ana Filip, Luminița Cuceu), **Romuli** (Mihaela Urs), **Telciu** (Frijan Maria), **Coșbuc** (Fl Popu), **Mititei** (Florin Bindea), **Dumitra** (Floroaie Silvia, Bozga Livia), **Cristeștii Ciceului** (Gh. Tr. Dascăl), **Târlișua** (Ioan Șimon), **Valea Bârgăului** (Nicolae Vărăjmaș, Mihai Beltag) și **Năsăud** (**Colegiul Național „G. Coșbuc“** (Dorel Coc, Steluța Vișu, Daniela Chira, Floare Vaida, Paula Burdeți, Ioana Baba, Mîti, Alina Marica, Cărcu Anca, Speranța Gh. Pleș, Călin Ciuta, Cristian Mîti), **Grup. Șc. Silvic** (Gabriela Onul), **Gr. Șc. Economic** (Dorina Chitu, Vasile Popa), **Cercul Oraș** (Romulus și Valeria Berceni, Grigore și Florica Marțian, Ioan și Lucreția Mititean, Emil Nistor, Ovidiu Maghiar, Ioan Lăpușneanu, jr. Raus Pompei, dr. Lucian Vaida, pr. dr. George Celsie, Vasile Cleja, Gavrilăș Livia, Floarea și Livia Pleș, Ivașc Elena, Andrei Cărcu, Nicu Roș, Adela Șofroni), **Protopopiatul Năsăud** (Crin Tr. Teodorescu, G. Cira, D. Sidor), **Uniunea Comunelor Grănicerești** (jr. Raus Pompei)).

Toți delegații din țară și din județ au adus elogi, laude și mulțumiri de recunoștință **autorităților județene**: **dr. Ioan Oltean** – deputat, vicepreședinte Camera

Deputaților, **ing. Liviu Mihai Rusu** – președinte CJ BN; **prof. Vasile Negrușeri** – administratorul public al jud. BN, **prefectul județului Bistrița-Năsăud**; **Florian Cristian**, **prof. Nicolae Gălățan** – dir. CJC BN; **prof. Mihai Mureșan** – insp. g-l ISJ BN; **autorităților locale** – **ing. Dumitru Mureșan** – primar; **prof. Ioan Seni** – președintele Despărțământul Năsăud, **prof. Al. Dorel Coc** – dir. Colegiul Național „G. Coșbuc“, vicepreședinte Despărțământul Astra Năsăud; **prof. Steluța Vâju** – dir. adj.; **prof. Daniela Chira** – dir. educativ, secretar al Despărțământul Astra Năsăud; **prof. Ioan Urs** – Secț. artistică; **prof. Gavrilă Onul** – dir. Gr. Șc. Silvic; **prof. ing. Dinu Misăilă** – dir. adj.; **prof. Dorina Chitul** – dir., președintă Cerc Astra Gr. Șc. Economic; **prof. arhidiacon Cornel Pop** – dirijor Corul „Deisis“ Năsăud; **dr. Lucian Vaida** – dir. Muzeul Grăniceresc; **ing. Mihai Mureșan** – președinte UCG Năsăud, **jr. Raus Pompei** – UCGN; **ing. dipl. Dorel Sima** – dir. Intex Năsăud; **ing. Ovidiu Șulea** – dir. Somplast Năsăud; **patron Emil Iugan** – dir. Mis SRL Anieș; **Tania și Radu Marțian** – patroni Blacteea Năsăud; **red. Olga Lucuța** (Răsunetul), **red. Radu Sîrbu** (Mesagerul), **membrilor Astra din Despărțământul Năsăud**;

Președintele Asociațiunii – prof. univ. dr. **Dumitru Acu** a acordat *Diploma de Onoare* și *Medalia jubiliară de Aur a Astrei* membrilor Astrei din conducerea Despărțământului Năsăud, a cercurilor și secțiunilor sale care s-au remarcat în ultimii 20 de ani prin activități educative statornice în numele Astrei, după cum urmează: **Ing. D-tru Mureșan** – primarul orașului Năsăud; **Prof. Ioan Seni** – președintele Despărțământul Năsăud ASTRA, membru în conducerea Centrală Astra; **Prof. Alexandru Dorel Coc** – directorul Colegiului Național „G. Coșbuc“ Năsăud, vicepreședinte Despărțământul Năsăud Astra; **Ing. Mihai Liviu Rusu** – președintele CJ BN; **Prof. Vasile Negrușeri** – administratorul public al județului; **Prefectul Jud. BN** – Florian Cristian Daniel; **Dr. Ioan Oltean** – deputat Colegiul Electoral Năsăud, vicepreședinte al Camerei Deputaților; **Prof. Mihai Mureșan** – insp. g-l al ISJ BN; **Prof. Nicolae Gălățan** – Directorul CJC BN; **Pr. protopop Ioan Dâmbu** – vicepreședinte Despărțământul Astra Năsăud; **Prof. dr. Gh. Pleș** – președintele Secțiunii științifice și pedagogice a Despărțământul Astra Năsăud, directorul Concursului interdisciplinar „Dr. Paul Tanco”; **medic Gh. Tr. Dascăl** – vicepreședinte Despărțământul Astra Năsăud, Mecena monumentelor culturale inaugurate prin Astra; **Prof. Romulus Berceni** – vicepreședinte Despărțământul Astra Năsăud, responsabil revista „Ecologistul”; **Prof. Ioan Lăpușneanu** – președintele Secțiunii literare a Despărțământul Astra Năsăud; **Înv. Ioan Mititean** – vicepreședinte Despărțământul Astra Năsăud, responsabil cu activitatea Cercurilor Astra din Despărțământul năsăudean; **Prof. Grigore Marțian** – președintele Comisiei de Cenzori a Despărțământul Astra Năsăud; **Ec.**

Vica Istrate – secretarul financiar al Despărțământul Astra Năsăud încă de la înființare; **Prof. Daniela Chira** – secretarul Despărțământul Astra Năsăud; **Prof. Sever Ursa** – secretarul C. Astra Maieru, președintele Secț. Etnografice a Despărțământul Astra Năsăud, membru în Comitetul Central al Asociațiunii; **Prof. Ana Filip** – președinte al C. Astra Salva, președinta Secț. de relații externe a Despărțământul Astra Năsăud; **prof. Luminița Cuceu** – vicepreședinte Cerc Astra Salva și vicepreședinte Secț. de tineret a Despărțământul năsăudean; **Prof. Monica Măgurean**, Liceul „Solomon Haliță” Sângeorz-Băi – responsabil Proiect finanțare „Europeni prin tradiții și valori culturale”; **Prof. Pavel Berengea** – președintele Astrei ilvene, directorul Festivalului ilvean de colinde; **Jurnalist Olga Lucuța** – responsabilul relațiilor Despărțământul Astra Năsăud cu ziarul „Răsunetul” BN; **Jurnalist Radu Sîrbu** – responsabilul relațiilor Despărțământul Astra Năsăud cu ziarul „Mesagerul de BN”; **Patron Emil Iugan** – „Mis Grup” SRL Anieș – sponsor principal al acțiunilor educative Astra; **Ing. dipl. Dorel Sima** – director Intex Năsăud, sponsor Astra pentru premiile acordate tineretului școlar din gimnaziu și liceu – Media anuală *Cea mai mare* pe profil: informatică, filologie, pedagogic, științele naturii, economic și silvic; **Ing. Ovidiu Șulea** – dir. „Somplast” Năsăud, sponsor Astra pentru întreaga activitate educativă a Astrei; centenarei **Lucreția Cârceu** pentru depășirea vârstei de 100 de ani...

Aceleași distincții au fost acordate și conducerilor din celelalte despărțăminte ale țării precum și personalităților din țară care sprijină constant Astra. Printre aceștia: **academician Dumitru Protase** – Cluj-Napoca; **prof. univ. dr. Ironim Marțian** – Cluj-Napoca; **prof. univ. dr. ing. Octavean Bologa** – președinte Despărțământul Central Sibiu, **prof. univ. dr. Victor Grecu** – Sibiu, **ec. Dumitru Borțan** – Sibiu, **conf. univ. Mihai Șofronie** – Sibiu, **prof. univ. dr. Elena Macavei** – Sibiu; **prof. Areta Moșu** – Iași, **prof. univ. dr. Gheroghe Pop** – Baia Mare; **prof. Silvia Pop** – Blaj, **prof. univ. dr. Mircea Popa** – Cluj-N; **prof. Liviu Dârjan** – Săcele – Brașov; **prof. univ. dr. Teodor Ardelean** – Baia Mare, **prof. Vasile Albu** – Șomcuta Mare; **ec. Radu Gavrilă** – Dej; **prof. Stelian Răducanu** – Brașov; **ing. Valeri Toderici** – VRR Cluj-Napoca; **prof. univ. dr. Vasile Bozga** – București etc.

Președintele Despărțământul Năsăud – **Ioan Seni** a acordat *Diplome de recunoștință* aștristilor din Despărțământ cu o activitate meritorie, conducătorilor de cercuri și de secțiuni, sponsorilor Astrei și personalităților din instituțiile cultural-educative care sprijină și colaborează cu Astra: **ISJ BN** – insp. g-l adj. Mircea Romocea; insp. șc. Doina Petrean, insp. șc. Ioan Costea; **CJC BN**: pr. Ioan Pinte, Emilia Ometiță; **„Răsunetul” BN** – jurnalist Maximilian Menuț; **Bibl. Jud.** prof. Olimpia Pop; **Muzeul Jud. BN** – prof.

Mircea Prahase, dir. rev. „Studii și cercetări etnoculturale“ BN; **Muzeul Grăniceresc Năsăud** – dr. Lucian Vaida, Dan Prahase, Dumitru Rotari, Rodica Pop, drd Claudia Petean; **Primăria Năsăud**: viceprimar Ovidiu Maghiar, secretar George Pop, rel. cu publicul: Dana Fetti Someșan, Carmen Olteanu, Lenuța Dâmbu, Ioan Ilieș; **Biblioteca „V. Micle“** – dir. Nicolae Grumezea; **Biblioteca Academiei** – Alexandra Botean; **Colegiul Național „G. Coșbuc“**: dir. adj. Steluța Văju, prof. Floare Vaida, Paula Burdeți, Ioana Măti, Frijan Maria, Ioan Tebieș, Delia Tebieș, Ioan și Ana Haitonic, Ioan Urs, Anca Cărcu, (vezi lista membrilor cu carnet Astra); **Corul „Deisis“** – prof. Cornel Pop, arhidiacon, Hanțiu Ana Maria și George Cărcu – dirijori; **APIR BN**: prof. dr. Lazăr Ureche, prof. Claudiu Șulăr, prof. Dănuț Archiudean, prof. Florian Filip, Iosif Uilăcan; **UCGN**: ing. Mihai Mureșan – președinte, Antonel Pop – dir. executiv, jr. Pompei Raus, Lia Pop – secretară; **Școli năsăudene**: **Gr. Șc. Silvic**: dir. Gavrilă Onul, dir. adj. ing. Dinu Misăilă, dir. consiliere educ. Radu Băeș; **Gr. Șc. Economic**: dir. Dorina Chitu, dir. adj. Irina Oproaie, dir. cons. educ. Mariana Romocea; **Șc. Gen. „Mihai Eminescu“** – dir. Bogdan Spiridonică, dir. adj. Ștefan Kovacs, dir. cons. Educ. Mariana Burduhos; **Cercuri ASTRA – Năsăud**: pr. D-tru Tomi, prof. Emil Nistor, Livia Gavrilaș, Vasile Cleja, prof. Ioan Radu Nistor, pr. Georgică Cira, D-tru Sidor, Ovidiu Sermeșan, dr. George Celsie, Lucian Greab, Rusu Florin, Teofil Bembea, înv. Lucreția Mititean, Pleș Floarea, Stela Bob, Mariana Sturz, Șofroni Adela, ec. Mărioara Buzilă, ec. Mărioara Rebreanu, ing. D-tru Ani; **Astra Ilveană**: prof. Berengea Pavel, Sas Ștefan, Candale Ștefan, Ironim Ureche, Emilia Someșan, Ana Berengea, Olimpia Berengea, Elena Mureșan, Ionel Balea, Sevestian Ureche, Dana Șușcă, Mărioara Buta, Ioan Coruț, Varvari Ofilat, pr. Leon Pop, Mare Ilie, Mare Reghina, primar Aurel Horea, Nicu Lupșan, C-tin Anca, Flaviu Lupșan, Veronica Oșorheian; **Astra Rodna-Șanț**: Liviu Păiuș, Iacob Gușă, Lucian Creoșteanu, Vali Ganea, Augustin Hădărău, Valer Pop, Emil Bălăi, Alexandru Nășcan; **Astra Maieru-Anieș**: Sever Ursa, Vasile Borș, Titus Cărbune, Icu Crăciun, Cristina Hădărău, Elena Berende, Elena și Liviu Ursa, Emil Coman, Ancuța Crăciun..; **Astra Sângeorz-Băi**: Dan Strugar, Mihai Mureșan, Monica Măgurean, Zinuca Szabo, Raveca Gaveniuc, Emil Ciocărlă; **Astra Feldru-Nepos**: Ștefan Sângeorzan – primar Mircea Daroși – dir.; **Astra Rebra**: Șt. și Aurica Bachis, Vasile Bârte, Lenuța Târlișan; **Astra Rebrîșoara**: Leon Catarig, Nic. Hoha, M Ilovan, V Rusu, L. Măti, Șt. Roș, L Morar, N Bodiu..; **Astra Salva-Runc**: Ana Filip, Luminița Cuceu, Romana Fetti, Vasile Dâncu, Anchidim Pavelea – primar; **Astra Mititei**: Olimpia Salvan, Florin Bindea; **Astra Coșbuc**: C-tin Catalano, Ioan Ștefan, **Florentina Popu**; **Astra Telciu**: Homei Domnica, Sever Mureșan – primar, dir. Mihaela Vlașin, Cristi Ilovan, Maria Ienciu); **Astra Romuli**: Mihaela Urs, Gabriela Herța, Ioan Monița – primar;

Astra Dumitra: Floroae Silvia, Livia Bozga; **Astra Zagra:** Gavrilă Rus, primar Bușcoi D-tru; **Cercuri filatelice: Bistrița** – Mircea Calu; Năsăud – Valer Petrehuș; Astfel de diplome au primit toți delegații din țară, inclusiv – președinta Valentina Butnaru – Chișinău..

Acordarea de diplome va continua și la **Adunarea anuală a Despărțământul găzduită de Cercul Astra Rodna, 20 nov. 2010**, având la bază propunerile venite din teritoriu, pentru membrii Astrei – deținători de carne;

Zeci de delegați din țară și-au exprimat satisfacția întâlnirii cu năsăudenii și ediliilor lor, bucurându-se de frumusețea și buna gospodărire a orașului, de punctele sale turistico-istorice (Muzeul Grăniceresc, Școlile năsădene, „Comoara“ (propusă ca Cimitir Muzeu), Monumentele orașului, Bisericile, Bibliotecile, Expozițiile, Locurile de agrement etc.); Despărțirea de Năsăud s-a făcut în sala festivă a Primăriei, în ambianța schimburilor de mesaje, calde și sincere, a mulțumiri aduse de delegații Astrei edililor și atriștilor locali – primarului ing. Dumitru Mureșan, președintelui Ioan Seni, conducerii Astrei Céntrale – președintelui Dumitru Acu și tuturor acelora care au transformat serbările jubiliare ale Astrei într-o adevărată sărbătoare națională.

„Prima condiție a victoriei este sacrificiul”. (J. Galsworthy)

REZOLUȚIA ADUNĂRII NAȚIONALE A ASOCIAȚIUNII ASTRA NĂSĂUD 8-10 OCT. 2010

***Prof. univ. dr. Dumitru Acu,
Președintele Asociațiunii ASTRA***

Cea de-a 105-a Adunare Generală a Asociațiunii ASTRA, a avut loc la Năsăud, județul Bistrița-Năsăud, în zilele de 8-10 octombrie 2010 și a reunit 138 de delegați din despărțăminte (filiale) și cercurile astriste, din 30 de județe din România. Adunarea Generală a dezbătut tema: „*Asociațiunea ASTRA – Rediviva – 20 de ani de la reluarea activității (1990-2010). Obiective astriste naționale și europene în context internațional*”.

Urmașă legitimă a strădaniilor înaintașilor noștri pe linie culturală, civilizație și construcție statală modernă, ASTRA de astăzi, adaptată cerințelor contemporaneității, este una din expresiile cele mai reprezentative ale societății civile românești.

Asistăm cu durere la o criză morală profundă și una axiologică de substanță de prea multă vreme, căci între respectul față de valorile naționale și promovarea lor corespunzătoare și destinele patriei este o indisolubilă și organică legătură a cărei ignorare poate duce la rezultate dramatice pentru poporul nostru pe termen mediu și lung. Cu atât mai mult că cât cultivarea valorilor și tradițiilor naționale pozitive este un factor ce stimulează integrarea organică în noile structuri contemporane europene, știut fiind că, în concertul globalizării inevitabile, fiecare comunitate națională vine cu zestrea ei specifică îmbogățitoare a universalității în consolidare. În acest context, ASTRA își asumă responsabilitatea de a se implica în stăvilirea haosului care a cuprins societatea noastră, datorită în principal inexistenței unei strategii naționale clare și coerente cu privire la prezentul și viitorul României, precum și al subevaluării și chiar denigrării valorilor proprii.

Asociațiunea ASTRA, înființată în 1861, la Sibiu, în contextul unui conglomerat de culturi din imperiul austro-ungar, a acumulat o valoroasă experiență, timp de peste 57 de ani, care poate fi valorificată în noua structură – Uniunea Europeană. ASTRA are vocația perenă de a milita pentru sporirea continuă a zestrei spirituale a poporului român și pentru conservarea a tot ce este valoros și original în tradițiile culturale românești.

Plecând de la prestigiul Asociațiunii, recunoscut de societățile culturale europene, ea poate fi un real folos statului Român în integrarea românilor în societățile țărilor din Uniunea Europeană. Cultivarea și apărarea limbii, a istoriei și culturii naționale va constitui o preocupare constantă a Asociațiunii, care se socotește îndreptățită să se implice în conservarea limbii, a valorilor morale și materiale ale neamului românesc, favorizând cooperarea și schimbul cultural, artistic, educativ, sportiv între persoane, firme, instituții publice și private, toate acestea vizând progresul românilor și al României. Prin tradiția ei, ASTRA este solidară cu soarta românilor de pretutindeni și sprijină ferm afirmarea identității naționale și a

drepturilor corespunzătoare ale lor, ori unde s-ar afla. Ea se pronunță în același timp împotriva oricăror tendințe separatiste, a privilegiilor de orice natură și pentru aplicarea standardelor privitoare la drepturile omului practicate în lume. Pornind de la motto-ul Uniunii Europene, *Unitate în Diversitate*, Asociațiunea ASTRA poate crea o „punte culturală” între un capăt și altul al Europei, prin promovarea schimburilor culturale, cu scopul declarat de a schimba imaginea românilor de pretutindeni și integrarea lor socială și culturală în țările unde locuiesc.

Consecvență idealurilor sale închinat neamului românesc, ASTRA va continua cinstirea memoriei înaintașilor ei, a personalităților culturii și științei românești, a eroilor români căzuți pentru libertate și pe câmpurile de luptă, în timpul celor două războaie mondiale, nu numai în țară ci și în țările Uniunii Europene și în țările unde locuiesc români dintotdeauna.

O altă dominantă în preocupările ASTREI o constituie situația învățământului românesc. E imperios necesar definitivarea prin lege a unei curricule moderne pe termen lung, cu stabilirea de etape de analiză și corectare a evoluției, precum și a eficienței învățământului românesc. ASTRA, prin membrii săi, cadre didactice din învățământul superior și cel preuniversitar, conștientă fiind de degradarea constantă a învățământului de toate gradele, consideră absolut necesară implicarea sa în vederea revigorării actului educativ, în primul rând a celui adresat tinerei generații, dar nu numai.

Asociațiunea ASTRA are în programul său strângerea legăturilor de colaborare cu Academia Română, cu universitățile și cu alte foruri științifice din țară și străinătate, în vederea sărbătoririi la nivel național a împlinirii a 150 de ani de la înființarea ei, la Sibiu, în anul 1861. Dorința astriștilor, exprimată – în prezenta rezoluție, constituie participarea lor la asanarea climatului social și moral al societății românești, precum și schimbarea imaginii românilor și a României în complexul proces de integrare în Uniunea Europeană.

Asociațiunea este îngrijorată de comportările revizioniste și antiromânești, tot mai frecvente pe teritoriul românesc, ale unor organizații, autorități ale maghiarilor și persoane de origine maghiară. Participanții la Adunarea Generală cer cu insistență Guvernului României, Parlamentului și d-lui Președinte să oprească aceste manifestări ilegale, antistatale și antiromânești.

Astriștii prezenți la Adunarea Generală aduc calde mulțumiri autorităților județene și locale, domnului **Mihai Liviu Rusu** – președintele Consiliului Județean Bistrița-Năsăud, d-lui **Florian Cristian Daniel** – prefectul județului Bistrița-Năsăud, d-lui deputat **dr. Ioan Olteanu**, d-lui prof. **Vasile Negrușeri** – administratorul public al județului, d-lui ing. **Dumitru Mureșan** – primarul orașului Năsăud, domnului profesor **Ioan Seni** – președintele Despărțământului Năsăud, colegilor noștri din Despărțământul Năsăud și cercurilor astriste din Năsăud și ținutul năsăudean, precum și domnului director al Colegiului Național „George Coșbuc”, prof. **Alexandru D. Coc** – vicepreședinte al Despărțământul Năsăud, colegilor săi astriști, tuturor celor care au contribuit la marea reușită a acestei Adunări aniversare.

Năsăud, 8-10 octombrie 2010

B. ASTRA ȘI BISERICA

ANII PETRECUȚI DE ELIE MIRON CRISTEA LA NĂSĂUD

**Prof. Ioanela Alis SENI,
Gr. Șc. Economic, Năsăud**

După primii ani de școală, petrecuți la Toplița și Bistrița, elevul Elie Cristea își roagă părinții să urmeze cursurile următoare la liceul românesc din Năsăud și, probabil și la insistențele mătușii sale, preoteasa din Teaca, familia îl va înscrie în clasa a V-a la Năsăud, un orașel patriarhal în care se trăia țărănește însă profesorii erau eminenți. Predominau, în ansamblul obiectelor de învățământ – limba latină, greacă și română, precum și germana și maghiara¹. Alte materii prin care elevii își îmbogățeau cultura generală erau religia, istoria, științele naturii, matematica, desenul, cântul bisericesc și gimnastica. Erau evaluați și la „portarea morală”. Colegii săi i-au fost cam aceiași, din clasa a V-a și până în clasa a VIII-a, cu mici modificări: până în clasa a VIII-a au pierdut pe

Bodiu Mihaiu, Boteanu August, Domide Octaveanu, Făgărășeanu D, Hutira Carolu, Moldovanu Pav., Mureșianu Ioanu, Nicora Grigore, Petri Constant., Popoviciu Teodoru, Pugna Simionu, Rusu Georgiu și Siandoru Teodoru, elevi care „au desertat” în cursul anilor anteriori sau/și au devenit „privatiști”². Ceilalți colegi au absolvit odată cu Elie

¹ Ilie Șandru, Valentin Borda, *Patriarhul Miron Cristea*, Casa de editură „Petrul Maior”, Târgu Mureș, 1998, p.26; Vezi și Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj-Napoca, 1992, p.320.

² *Reportul alu XV-lea despre Gimnasiulu superioru gr.cat. românescu din Naseudu pre anulu scolasticu 1883/4*, Gherla, Imprimeria „Aurora”, 1884, p.54; *Ibidem*, XVI, 1885, p.44; *Ibidem*, XVII, 1886, p.73; *Ibidem*, XVIII, 1887, p.70.

Cristea, 11 din 23, câți au început în clasa a V-a. Cele mai bune note din clasă le avea Elie Cristea: nota maximă (1 – unu) la toate materiile cu excepția cântului și gimnasticii, unde avea nota 2 (doi), întrecându-se mai ales cu Domide Octavian, cu care avea aproape aceleași note. Ceilalți colegi aveau și note de 3 (trei) și 4 (patru). În baza acestor note, elevii se diferențiau între ei prin calificativele obținute: „eminente”, „bunu”, „destulitoriu” și „nedestulitoriu”, iar la purtare: „1.” = legale; „b” = bună; „dm” = de medilocu legale; „r” = rea. Profesorul care răspundea de clasă – „ordinariu”, a fost dr. Constantin Moisil; temporar (din 1 martie 1885 și până la sfârșitul anului școlar) – Octav Barițiu (fratele istoricului George Barițiu) și Gregoriu Pletosu (mentorul lui Coșbuc) în clasa a VIII-a. Într-o astfel de atmosferă își începea Elie Cristea studiile la Năsăud, distingându-se în fiecare an școlar ca cel mai bun dintre colegii săi de clasă. Mulți dintre colegii săi de școală sau de clasă n-au reușit să se integreze în exigențele Gimnaziului, preferând să „dezerteze”, să se retragă sau să se transfere.

Mijloacele de învățământ pe care le puteau utiliza elevii în formarea și educarea lor erau: Biblioteca „Mariana” cu 1720 de tomuri și 532 de broșuri, 120 de tomuri enciclopedice, 266 tomuri diverse etc; Biblioteca Societății școlare „Virtus Romana Rediviva” cu 369 de volume; Cabinetul de științe naturale cu: 2945 exponate de zoologie, 1633 exponate de botanică, 2294 exponate de mineralogie și 195 obiecte de fizică și chimie; Cabinetul numismatic și arheologic cu 318 piese; Cabinetul pentru desen cu 1545 modele de desen, 256 pentru caligrafie, 51 de modele din drot (sârmă) și 8 din lemn; Cabinetul musical cu 39 de instrumente și 194 piese muzicale; Cabinet de gimnastică (sala – n.n.) cu 83 de obiecte specifice³. Cu o astfel de bază materială, bine valorificată de elevii interesați și harnici, elevii din Gimnaziul năsăudean acumula cunoștințe multiple ce le permiteau parcurgerea cursurilor superioare din diverse centre universitare din țară sau din afara țării și să atingă performanțe notabile în domeniul pe care l-au preferat, în care au făcut o carieră profesională și în care au cules lauri biruinței.

Ajutoare și stipendii primeau numai elevii cu rezultate bune la învățătură și purtare de la Asociațiunea Astra, Fondurile grănicerești și diferite alte fundații („Basiliu Bașotă”, „Teodor Sandul” etc). Fundațiile și depozitele gimnaziului veneau oportun în ajutorul tuturor elevilor prin scopul pentru care erau create: *fondul școlarilor morboși*, destinat elevilor bolnavi și se constituia din taxa de 1 fl achitată de fiecare gimnazist la început de an școlar; alte venituri obținute din petreceri speciale; diferite contribuții mărinimoase din partea multor binevoitori; *fondul de rechizite* pentru desen și muzică

³ *Reportul alu XVII-lea...*, 1886, p.81-82.

asigurat prin contribuția fiecărui elev de 1 fl achitat anual; *fondul pentru Biblioteca Societății școlarilor „VRR”* din taxa de 1 fl/elev; *fundațiunea „Petrui Puiu”* (supralocotenent) pentru ajutorul elevilor gimnaziali și a Bibliotecii „Mariana”; *fondul pentru ajutare* a școlarilor sărmani (cu cărți, cu vestminte etc); *depozitul „Teodor Dumbravă”* (profesor la Năsăud, din Rușii Munți), însemnând 51 fl păstrați la Banca „Aurora”; *depozitul* pentru facerea unui steag gimnazial, confecționat de femeile din Năsăud, fond propus de Astra năsăudeană și însemna 375 fl care se păstrau la aceeași bancă „Aurora”⁴, mărindu-se anual prin cumulul dobânzilor.

Alte fonduri se constituiau în așa-zisa „*mulțumita publică*” la care-și aduceau contribuția: comitetul administrației fondurilor grănicerești; comitetul Asociațiunii Astra Năsăud; dr. St. Pecurariu (Sibiu); „România Jună” (Viena); N. Densușianu; Înalțu Ministeriu r.u. pentru culte și învățământu; Academia de științe din București; Ioan Negruțiu (Blaj); Redacția „Românul” (București); Redacția „Luminatorul” (Timișoara); Redacția „Școala practică” Năsăud; Redacția „Biserica Ortodoxă Română” (București); Redacția „Recreații științifice” Iași; Redacția „Telegraful român” (Sibiu); Redacția „Gazeta Transilvaniei” (Brașov); Redacția „Tribuna” (Sibiu); Societatea de lectură „Petrui Maior” (Pesta); Universitatea r.u. „Franciscu Iosifu” (Cluj); Academia din Budapesta etc. Donatorii ofereau manuale, cărți, reviste, manuale școlare, broșuri, bani și alte materiale pentru necesitățile Gimnaziului. Cei mai darnici donatori s-au dovedit a fi profesorii Gimnaziului, numeroși studenți, funcționari, localnici înstăriți, membrii Astrei etc⁵. Rezultă, din datele prezentate, efortul și interesul ce-l depuneau intelectualii și binefăcătorii din nord-estul Ardealului, în special din Năsăud, pentru susținerea formării unei pleiade de cărturari bine pregătiți, în stare să apere interesele națiunii române.

Societatea culturală a școlarilor se numea „Virtus Romana Rediviva” și cuprindea școlari din clasele a VII-a și a VIII-a, ca „membri ordinari”, elevii mai mici – „membri extraordinari” având doar dreptul să asiste la activitățile literare. Între numeroșii președinți ai VRR-ului s-au aflat și George Coșbuc, dar, ajuns în clasa a VIII-a (1886/7), aceeași funcție va avea-o și eminentul elev Elie Cristea⁶, experiență ce îi va aduce mari satisfacții mai târziu, ca student sau om al bisericii. Societatea avea bibliotecă proprie, cu cărți de citit și manuale școlare (487 de opuri în 637 tomuri și 10 broșuri – la finele anului școlar 1886/7, când absolvea și Elie Cristea). Ea își susținea activitatea sub forma unor

⁴ *Ibidem*, p.84-89.

⁵ *Ibidem*, p.89-95.

⁶ Prof.univ.dr. Mircea Păcurariu, *Ilie Miron Cristea*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol.

ședințe în care erau expuse „disertațiuni, narațiuni, romane și poezii”, altele erau organizate și serate literar-muzicale, în care alternau rapoartele societății cu disertațiile, corurile mixte, recitățile, soliștii vocali sau instrumentiști, marșurile grănicerești. În astfel de manifestări a debutat și poetul Coșbuc, încă de când era elev în clasa a VI-a, în programul din 11 iunie 1882, în saloanele hotelului „Rahova”⁷. Tematica disertațiilor era variată: religie, filozofie, istorie, geografie, limbi moderne, științe matematice, naturale etc. Cele mai bune lucrări erau premiate. Un premiu de 6 fl. în argint, pentru lucrarea („operatul”) despre *Marcu Tului Cicero. Biografie și însemnătatea lui ca bărbat de stat și scriitor. Versiuni din epistolele lui Cicero XII și XIII* și altul, de 4 fl. despre *Viața și scrierile lui Publiu Vergiliu Maro. Descrierea infernului* a obținut și Elie Cristea în clasa a VIII-a⁸. Revista societății VRR, „Musa Someșană” a apărut la 4 ani după constituirea societății, adică în 1874 și în paginile ei se publicau lucrările elevilor și ale altor colaboratori privitoare la critică, filozofie, istorie, proză, poezie, științe etc, sub semnătura a peste 185 de elevi⁹. În revistă va debuta cu lucrarea *Virtutea. Traducere liberă după G.J.Zolkkofer*, în anul școlar 1885/6, p.88-91¹⁰. Această practică bogată îi va fi de mare folos mai târziu, în calitate de student la Budapesta, în studiul despre *Eminescu*; la *Telegraful român, Familia, Țara noastră, Tribuna, Gazeta Transilvaniei, Românul, Foaia poporului, Dreptatea, Libertatea*; în publicarea mai multor lucrări: *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme; Iconografia sau întocmirile din internul bisericii răsăritene; Istoricul zidirii catedralei mitropolitane din Sibiu; Pastorale, predici și cuvântări* (6 vol.)¹¹.

Starea de sănătate a elevilor era supravegheată de medicul specialist, mai ales în bolile ce afectau frecvent copii: bronchiile, intestine și „morburii” de piele¹².

Colegii de clasă cu Elie Cristea proveneau, după cum urmează: 8 din Bistrița-Năsăud, 2 din Solnoc-Dobâca, 5 din Muresiu – Torda. În alte clase mai erau elevi din Cluj – 3, Satmare – 2, Muresiu-Torda- 5, Cicu – 1, Ternava Mare – 1, Salagiu – 2,

II, Bistrița, 1996, p. 55-59.

⁷ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Vol. I, Bistrița, 1973, p. 11-22.

⁸ *Reportul... XVIII*, 1887, p.71-73.

⁹ Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, Vol. II, Bistrița, 1974, p. 24-28.

¹⁰ *Ibidem*, vol.VI, Bistrița, 1987, p.202; Vezi și Onisim Filipoiu, „Muza Someșană”, *Retrospectivă bibliografică*, în vol. „Studii despre Coșbuc”, Cluj, 1966, p.37.

¹¹ Cpt. Petru Mândru, *Elie Miron Cristea, absolvent al Gimnaziului Superior Românesc Greco-Catolic din Năsăud în 1887*, în Almanah cultural- științific „Virtus Romana Rediviva”, nr.4, Cluj-Napoca, 1999, p.117-120.

¹² *Ibidem*, p.84.

Uniadora – 1, Sibiu – 2, Bucovina – 2, România – 1, Bistrița-Năsăud – 88¹³.

Profesorii Gimnaziului din Năsăud, din perioada studiilor lui Elie Cristea (1883/1884-1886/1887), aveau o pregătire și o prestație de cea mai înaltă clasă: IOAN CIOCAN, profesor diplomatu – director cu 4-7 ore/săptămână (română, istorie), cu studii la Viena, Graz, Budapesta; dr. PAVELU TANCO, prodirectori – primul doctor în filozofie și matematică din Năsăud; studii la Viena și Graz; predă 17-18 ore/săptămână (matematică, fizică, lb. germană); LEON PAVELEA – predă 17-19 ore/săptămână (religie pentru gr.cat., lb. română, lb. germană); OCTAVIU BARIȚIU – predă 18 ore/săptămână (lb. maghiară); MAXIMU POPU – profesor diplomatu – predă 18 ore/săptămână (religie, lb. română, lb. latină, lb. germană, istoria); FLORIANU MOTIOCU – predă 17 ore săptămânal (matematică, fizică); JONU MALAIU – dr. în filozofie, predă săptămânal 18 ore (geografie, lb. germană, istorie); ANDREIU MAZANEC – predă săptămânal 19 ore (desen, caligrafie); CONSTANTIN MOISILU – dr. în filozofie, predă săptămânal 18 ore (lb. latină, lb. greacă, istorie); ARTEMIU P. ALEXI – dr. în filozofie, predă pe săptămână până la 23 de ore (lb. română, științele naturii, geologie, fizică, gimnastică; răspundea de stația meteorologică din Gimnaziu); GAVRILA SCRIDONU – profesor diplomatu, predă 16 ore săptămânal (lb. latină, lb. greacă, lb. maghiară); JONU TANCO – notarul conferințelor, predă 17 ore/săptămână (lb. latină, lb. greacă); GREGORIU PLETOSU – profesor diplomat, predă 19 ore săptămânal (religia pentru gr.or., lb. română, lb. maghiară, filosofia, cântările bisericești); JONU B. OBERTI – predă 34 de ore săptămânal (muzică vocală, muzică instrumentală); JONU LUPOE – profesor diplomat, predă săptămânal 20 de ore (lb. română, lb. latină, lb. germană, istorie); JOANU GHETIE – teologu absolutu, predă săptămânal 18-19 ore (lb. maghiară, lb. română, matematică); EMILIU FILIPANU – dr. în medicină, medic subprefectual în Năsăud¹⁴. Formator de caractere, polivalent și cu o înaltă ținută științifică, Gregoriu Pletosu a pregătit cei mai mulți tineri care, la maturitate, au ajuns membri ai Academiei Române: Iuliu Moisil, George Coșbuc, Virgil Șotropa, Iulian Marțian, Elie Miron Cristea, C-tin Moisil, Nicolae Bălan, Iuliu Prodan, Liviu Rebreanu, Emil Isac¹⁵. Prin prestația acestor profesori, marea majoritate dintre ei fiind doctori în științe, iar ulterior, membri ai Astrei, tinerii studioși puteau atinge în viață performanțele dorite, mai mult, calitatea pregătirii lor i-a adus, la timpul potrivit, în plăcuta situație de a fi

¹³ *Ibidem*, XVIII..., 1887, p.65.

¹⁴ *Reportulu... XV*, 1884, p.34-36; *Ibidem XVI*, 1885, p.23-25; *Ibidem XVII*, 1886, p.46-49; *Ibidem XVIII*, 1887, p.53-55.

¹⁵ Gheorghe Pleș, *Năsăudul academicienilor și fascinantul spirit cărturăresc*, în „Studii și cercetări etnoculturale”, vol.II, 1996, p.25-31.

primiți în rândurile membrilor Academiei Române, Năsăudul fiind numit și astăzi, pe bună dreptate, „orașul academicienilor”, statut ce-i sporește mândria, dar și exigența pregătirii tineretului.

Obiectele de învățământ pe care le-a parcurs Elie Cristea la Năsăud l-au ajutat să acumuleze numeroase cunoștințe care-i vor fi de mare folos în viață. Astfel, în clasa a *V-a*, avea săptămânal câte două ore religie gr.cat; două ore de lb.română (analiză gramaticală, sintaxa, lecturi din autori români, compuneri); 5 ore de lb. latină (sintaxă, lecturi după Tit Liviu, P. Ovidiu etc); 4 ore de lb. greacă; 3 ore de lb. maghiară; două ore de lb.germană; 3 ore de istorie universală veche (până la Imperiul român); 3 ore de științele naturii (mineralogie, botanică – cu recoltări de plante); 4 ore de matematică (algebră, geometrie); două ore de desen constructiv; o oră de desen liber¹⁶. În clasa a *VI-a*, parcurgea săptămânal: două ore de religie gr.cat; 3 ore de lb. română (stilistică, compoziții în proză etc); 5 ore de lb. latină (cu texte din Virgiliu, Sallustiu, Cicero, sintaxă); 4 ore de lb. greacă (lecturi, conjugări etc); 3 ore de lb.maghiară (după gramatica lui O.Barițiu și legendariul lui V. Petri); 2 ore de lb. germană (traduceri din germană în română și invers; reguli gramaticale, compoziții); 3 ore de istorie universală (de la Imperiul român la Reforma religioasă); 3 ore de științe naturale (zoologia); 3 ore de matematică (algebră și geometrie); o oră de desen constructiv; o oră de desen liber¹⁷. În clasa a *VII-a*, Elie Cristea își însușea săptămânal cunoștințele a: două ore de religie gr.cat; 3 ore de lb. română (lecturi, biografii compuneri libere); 5 ore de lb. latină (texte din Virgiliu, Cicero; opere, biografii; evenimente); 3 ore de lb. greacă (texte din Homer, Herodot); 3 ore de lb. maghiară (din istoria literaturii maghiare; compuneri libere); două ore de lb. germană (sintaxă, stilistică); două ore de istorie și geografie politică (revoluția franceză etc.); 4 ore de fizică (mecanică, acustică, căldură); 2 ore de algebră (ecuații de gradul I și II); o oră de geometrie; o oră de desen constructiv; desenul mașinilor¹⁸. În clasa a *VIII-a* : două ore de religie gr.cat.; 3 ore de lb. română (istoria lb. române); 4 ore de lb. latină (din scrierile lui Tacitus, Horațiu, ode, satire); 3 ore de lb. greacă (Homer, Socrate, Platon, gramatică); 3 ore lb. maghiară (gramatică, sintaxă, repetarea programei de cls. a VI-a și a VII-a); 2 ore lb. germană (poezie, proză, stilistică, traduceri); 3 ore de istorie (istoria Ungariei); 4 ore de fizică (magnetism, electricitate, optică); o oră de matematică (algebră); o oră de geometrie; o oră de desen constructiv; desen arhitectonic; 3 ore de filozofie, inclusiv psihologie, logică etc.

¹⁶ *Reportulu... XV*, 1884, p.41-43.

¹⁷ *Reportulu... XVI*, 1885, p.32-33.

¹⁸ *Reportulu... XVII*, 1886, p.60-62.

În toți anii școlari, religia gr.orient. se realiza în cadrul a 4 despartimente: I (cls.I-II); II (cls.III-IV); III (cls.V-VI); IV (cls.VII-VIII) cu câte două ore săptămânal fiecare. Gimnastica se realiza în cadrul a 3 grupe, a câte 2 ore săptămânal fiecare grupă (Grupa I: aparate; Grupa a II-a: exerciții de ordine; Grupa a III-a: deprinderi militare). Cântările bisericești erau pregătite de-a lungul fiecărui an calendaristic, pregătindu-se cântece pentru serbările de peste an, cântări liturgice și cântări ocazionale¹⁹, aspecte benefice pentru viitoarea carieră a lui Elie Cristea.

În cadrul regulamentului disciplinar pe care trebuia să-l respecte elevii, în sarcina acestora cădea: participarea regulată la serviciul religios al bisericii de care aparțineau; erau datori cu iubire și recunoștință față de părinții lor, cu stimă față de profesori, față de bătrâni, față de proprii colegi. Nu-și puteau face singuri dreptate, trebuia să apeleze la profesorul ordinar (diriginte) sau la directorul școlii. Trebuia să-și protejeze spațiul școlar, să-și aștepte profesorul repetându-și lecțiile, să se prezinte în clasă curat, onest, îngrijit, tuns, spălat, să-și îngrijească rechizitele și să nu întârzie de la cursuri. Orice absență trebuia bine „fundamentată” și aprobată de diriginte sau director. Deplasarea spre școală sau spre casă trebuia făcută în ordine, iar pierderea de timp era interzisă. Orice obiect școlar deteriorat trebuia recuperat, fie că aparținea școli, fie colegilor școlari. Erau oprite împrumuturile de bani. Se permitea elevilor a fi membri în asociațiile școlare, dar nu și în asociațiile dinafara școlii. Li se interzicea frecventarea ospătărilor, cafenelelor sau ale altor locuri de petrecere. Participarea la șezători era interzisă, iar la alte petreceri puteau participa doar însoțindu-și părinții. Fumatul era interzis pentru elevi în școală, puteau fuma acasă, dar cu acordul părinților și la sfatul medicului. Purtarea de băte, arme care puteau vătăma trupul uman era interzisă. Mai erau interzise: nimicirea păsărilor, a ouălor și cuiburilor; patinatul, luntritul și scăldatul în afara locurilor destinate. Trebuia să fie prezent în familie sau cortil (gazdă), în timpul nopții, iarna de la ora 8, primăvara de la ora 9, iar vara de la ora 10. Regulamentul școlar prevedea și pedepsele ce se puteau aplica celor ce încălcau cadrul disciplinar: atenționarea și admonestarea din partea profesorului; reprobarea faptelor de către profesorul ordinar în fața clasei; înfruntarea publică în fața clasei; reținerea în arest („carceru”) cel mult două ore; citarea în fața directorului și recomandarea dată părinților de a-l depărta în tăcere din Gimnaziu (transfera); citarea în fața corpului profesoral și anunțarea excluderii din Gimnaziu, în cazul „necoregerii”; excluderea, exmatricularea („eschiderea”) din Gimnaziu de către adunarea corpului profesoral. De fiecare dată, părinții sau tutorele elevului erau anunțați de măsurile luate și cauza lor. În cazuri morale mai

¹⁹ *Reportulu... XVIII*, 1887, p.68-71.

grave, elevul putea fi exclus din toate școlile din țară²⁰. În astfel de împrejurări sunt explicabile „dezertările” din Gimnaziul năsăudean, datorate nevoii de a respecta întocmai regulamentul școlar. De altfel, un anunț al direcțiunii era destul de lămuritor: 1. Fiecare tânăr trebuie să se prezinte la începutul anului școlar la directorul gimnaziului însoțit de părinte sau tutore, având la el cartea de botezu, iar cei din altă școală, și testimoniu scolasticu de acolo. 2. Fiecare tânăr trebuie să solvească taxa pentru toate fondurile gimnaziului. 3. Tinerii ce vin de la alte școli pentru prima clasă trebuie să aibă 9 ani împliniți, să susțină un examen de primire, iar dacă se înscrie într-o clasă mai înaltă, trebuie să susțină probe de progres la fiecare obiect de învățământ și la care trebuie să obțină calificativul de cel puțin „destulitoriu”²¹.

Dintre colegii săi de clasa a V-a, 12 erau gr.cat., 8 erau gr.orientali, 1 – româno-cat.; 13 vorbeau româna, 2 româna-maghiara, iar 6 româna-germana; 8 elevi proveneau din părinți cărturari (preoți, profesori, învățători, medici, advocați etc), 10 proveneau din agronomi (țărani), 2 din funcționari de stat, iar unul din părinți zilieri; 14 dintre ei au promovat la finele anului școlar, 3 își puteau repeta examenele, iar 4 puteau repeta clasa. 8 colegi i-au „dezertatu” în timpul anului școlar²². În clasa a VI-a avea: 7 gr.cat. și 8 gr.orient.; 10 vorbeau româna, iar 5 româna-germana; 4 proveneau din cărturari, 9 din agronomi și 2 din funcționari; toți 15 au promovat la finele anului școlar²³. În clasa a VII-a: 5 gr.cat. și 6 gr.orient. și un mozaic; 7 vorbeau româna, iar 4 româna-germana; 2 proveneau din familii de cărturari, 5 din agronomi și 4 din funcționari de stat; 11 au promovat și 2 au desertat²⁴. În clasa a VIII-a 5 colegi erau gr.cat. și 6 gr.orient.; 8 vorbeau româna, 2 româna-germana și 1 româno-maghiara-germana; 7 proveneau din familii de cărturari, iar 4 din familii de țărani; toți 11 au promovat²⁵.

În decursul anului 1886/7 la Gimnaziul năsăudean n-a avut loc examenul de maturitate, dar la sfârșitul anului școlar s-au prezentat pentru susținerea acestui examen 10 școlari ordinari, un privatist și încă doi amânați. În zilele de 16-21 mai s-au ținut examenele scrise la limba și literatura română, maghiară, germană, latină, greacă și matematică, toți elevii fiind admiși la probele orale („verbale”), probe care au avut loc în zilele de 21 și 22 iunie 1887 sub președinția lui Alexandru Pall, director pentru școlile medii din cercul

²⁰ *Reportulu... XVII*, 1886, p.30-43.

²¹ *Reportulu... XV*, 1884, p.79; *Ibidem*, XVI, p.65; *Ibidem*, XVII, p.95; *Ibidem*, XVIII, p.83.

²² *Reportulu...*, 1884, p.58.

²³ *Reportulu... XVI*, 1885, p.47.

²⁴ *Reportulu... XVII*, 1886, p.75.

²⁵ *Reportului... XVIII*, 1887, p.65.

Clujului. Din partea Ministerului participa dr. Abt Antal – profesor universitar; din partea Episcopatului gr.cat. Gherla participa vicarul Gregoriu Moisilu, iar din partea Patronatului (Comitetul administratoriu de fondurile scolastice grănicerești din Naseudu compus din 47 membri, având ca președinte pe vicarul Rodnei – Gregoriu Moisil; o comisie din 7 persoane rezolvau problemele curente ale Fondurilor și-l avea președinte pe directorul Gimnaziului, Ioan Ciocan), domnii Ioanu Ciocanu și Ioachim Muresianu. Au asistat și alți profesori și lume interesată, examenul fiind public. Din cei 13 candidați, opt au luat calificativul „maturu”, trei au obținut „bene maturu”, unul a fost amânat pentru trei luni, iar cel mai înalt calificativ – „maturu eximio modo” a fost obținut de eminentul absolvent Elie Cristea²⁶.

Mulți dintre colegii lui de școală, mai mari sau mai mici, ai anilor 1883-1887 au realizat o carieră strălucită în viață, chiar dacă n-au atins performanța lui Elie Cristea. Astfel, *Virgil Șotropa* va deveni istoric și redactor al revistei *Arhiva Someșană*, iar împreună cu Iuliu Moisil și Iulian Marțian, cei trei vor pune bazele Bibliotecii Academiei – filiala Năsăud, a Muzeului grăniceresc năsăudean și a Arhivelor năsăudene, toate cele trei instituții culturale asigurându-și patrimoniul din donațiile intelectualilor năsăudeni. Istoricul năsăudean va fi primit și în rândurile membrilor Academiei Române. *Emil Domide*, colegul său de școală, va ajunge profesor de matematică și fizică în Gimnaziu, iar între anii 1918-1921 va fi chiar directorul acestuia. *Ștefan Buzilă* – ajunge un preot renumit în Valea Someșului, va scrie monografia comunei Sâniosif (Poiana Ilvei) precum și alte numeroase biografii ale altor intelectuali din zona Someșului superior. *Octavean Domide* va ajunge preot la Gherla, după studii la Roma și doctorat în filosofie și teologie. Era și un bun cunoscător al limbilor latină, italiană, franceză, germană, maghiară, sanscrită, elină, ebraică. A colaborat și cu poetul Coșbuc, după ce acesta a tradus „Divina Comedia”. *Fetti Macedonu* – ajunge profesor de matematică și fizică, după studii la Universitatea din Cluj. Și alți colegi de-ai săi vor atinge performanțe notabile: *Victor Onișor* – jurist, *Pompei Boca* – profesor, *Titus Mălai* – preot vicar, *Ciuta George* – jurist, *Ioan Tomuța* – profesor...

Atmosfera năsăudeană, într-o perioadă a adolescenței timpurii, îi va rămâne bine împărită lui Elie Cristea, determinându-i înalte trăsături de caracter și provocându-i o voință de invidiat. Absolvea clasa a V-a, când la Năsăud se termina Catedrala din centrul orașului (1884), model pentru Catedrala mitropolitană din Sibiu, realizată la proporții corespunzătoare (1902- 1906), după planul bisericii Sf. Sofia din Constantinopol. L-a avut ca profesor ordinaru (diriginte) pe strălucitul Constantin Moisil pe care, ulterior l-a luat ca

²⁶ *Reportului... XVIII*, 1887, p.70.

model în multe fapte: Constantin Moisil a fost primul președinte al Despărțământului năsăudean al Astrei (1881-1892); Elie Cristea va îndeplini o astfel de funcție în fruntea Despărțământului Sibiu al Astrei (1905). Constantin Moisil dirija și coordona cu exigență activitatea Societății VRR, stimula activitatea creatoare în cadrul revistei *Musa Someșană*, ținea prelegeri de o înaltă ținută patriotică, aprecia sincer morala mediului țărănesc năsăudean. Toate aceste câteva aspecte îl vor marca pentru tot restul vieții și pe marele patriot Elie Cristea: autor de studii și articole național-patriotice de mare valoare; delegat la Congresul tinerimii de la Constanța; atitudine național-patriotică față de tratamentul inuman al asupritorilor străini asupra românilor (ca delegat al românilor la actul Marii Uniri – 1918), iar ca respect adânc față de țărănimea română, primul ei patriarh provenea din rândurile ei, în persoana lui Elie Miron Cristea. Nu în ultimul rând, exemplul lui C-tin Moisil îl va lua și în calitate superioară a prestației sale profesionale, de a fi primit în rândul membrilor Academiei Române: C-tin Moisil – la 7 iunie 1919 ca Membru de Onoare și din 12 august 1949 ca Membru Titular; Ilie Miron Cristea – Membru de Onoare la 7 iunie 1919. Profesor și elev erau primiți la aceeași dată în rândurile Academiei Române – 7 iunie 1919. Aspect notabil, elevul și-a egalat profesorul.

Anii petrecuți de Elie Cristea la Năsăud se constituie într-o experiență de dorit, de invidiat, experiență în care un rol hotărâtor l-a jucat nu numai spiritualitatea năsăudeană a timpului, generoasă și competitivă, ci și trăsăturile de înalt caracter al tânărului adolescent, dornic de a se împlini în viață, motivat în a câștiga pariul cu sine însuși. Experiența sa se lasă ușor cunoscută și benefic influențabilă, iar năsăudenii, prin darea numelui său unei străzi principale din oraș, i-au asigurat pentru eternitate neuitarea în acest ținut, neuitare legată și de ctitorirea unei biserici ortodoxe din oraș.

MONUMENTE ISTORICE DE ARTĂ RELIGIOASĂ DIN ȚARA NĂSĂUDULUI

***Prof. Dorina CHITU,
Grup Școlar Economic Năsăud***

În arhitectura specifică Țării Năsăudului se evidențiază alături de diversele tipuri arhitecturale și structurale de locuințe țărănești bisericile de lemn, devenite azi monumente de artă religioasă. Semnalate încă în cadrul cnezatelor românești, ca forme de organizare a vieții libere obștești, între secolele XIII și XVI au fost menționate documentar biserici românești de rit ortodox prezente la Năsăud, Bichigiu, Telciu, Feldru, Sângeorz-Băi, Maieru etc.

Numărul mare al bisericilor în aceasta parte a Transilvaniei se explică pe de o parte prin viață profund religioasă a năsăudenilor, iar pe de altă parte prin influențele exercitate dinspre Bucovina (unde construirea bisericilor și mănăstirilor în Evul Mediu a cunoscut o înflorire deosebită). La aceste cauze s-a adăugat și un factor istoric de mare însemnătate: atribuirea Cetății Ciceului cu 60 de sate domnitorului Ștefan cel Mare și urmașului său Petru Rareș, printre care și cele de pe Valea Someșului Mare. Pădurile bogate în diferite esențe lemnoase au furnizat de asemenea din belșug materialul de construcție necesar.

Bisericile de cult ortodox, a căror existență a fost menționată documentar cu prilejul invaziei tătarilor din 1241, au constituit modalitatea prin care locuitorii Văii Someșului Mare au luptat cu îndârjire pentru a-și păstra identitatea națională împotriva dominației și colonizării maghiare și săsești. În acest scop, la Rodna, care funcționa ca punct vamal spre Moldova, maghiarii au construit o mănăstire benedictină în 1061, în timpul domniei regelui Bela I, mănăstire distrusă cu prilejul invaziei mongolilor din 1241, refăcută și din nou distrusă de tătari în 1717 și transformată ulterior în biserică romano-catolică. Biserica era alcătuită din trei nave, cu un portal în stil gotic.

Biserica Țării Năsăudului trebuia însă controlată și influențată și prin slujitorii ei. Astfel românii li se fac o serie de promisiuni privind îmbunătățirea situației lor economice și juridice, în schimbul trecerii lor la catolicism, chiar și în condițiile păstrării ritului ortodox.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea se semnalau biserici românești la Năsăud, Maieru (3), Rebra, Văraea (Nepos), Ilva Mică, Suplai, Poienile Zăgrii, Găureni, Zagra, Mititei, Mocod, Salva (2), Hordou (Coșbuc) și Telciu. Anterior constituirii districtului grăniceresc năsăudean, românii de pe Valea Someșului au fost trecuți samavolnic la ritul greco-catolic, în timp ce locuitorii satelor someșene din aval de Mocod și-au păstrat religia ortodoxă.

Alături de biserici și mănăstirile au constituit bastioane ale luptei de deznaționalizare a românilor, ceea ce n-au distrus tătarii în 1717, au distrus trupele imperiale din Transilvania sub comanda generalului Buccow, în urma revoltei de la Salva, din 10 mai 1763, instigată de Tănase Tudoran, care revendica printre altele și revenirea la ortodoxie. Generalul Buccow a ordonat ca mănăstirile din lemn să fie arse, iar cele din piatră distruse. De pe urma represaliilor au scăpat mănăstirea din Feldru, cea din Rebrîșoara, cea dintre Telciu și Hordou, precum și una la Zagra.

Mănăstirea de la Feldru se afla în pădurea dinspre Ilva Mică, iar călugării de aici se ocupau cu scrierea și comercializarea cărților religioase. Această mănăstire a fost strămutată la Sângeorz-Băi în 1768. Mănăstirea de la Rebrîșoara mai avea în 1767 doar un singur călugăr. Toate au dispărut în timp, cu excepția primei, totuși prezența lor este bine conservată și astăzi în toponimia locurilor (I. Marțian, *Documente bisericești*, „Arhiva Someșană”, Nr. 9, Năsăud, 1928). Atât bisericile, cât și mănăstirile n-au rezistat vitregiei vremurilor mai mult de 200-300 de ani. Construite fiind din lemn s-au degradat datorită climatului umed, trăznetelor din timpul furtunilor puternice, precum și incendierii acestora din timpul invaziei tătarilor din 1717 sau revoluționarilor maghiari la Revoluția din 1848.

Din unele construcții de acest gen datând din secolul al XV-lea și al XVI-lea au rămas urmele fundațiilor, icoane, cărți și obiecte de cult religios.

În Țara Năsăudului se află astăzi nu mai puțin de 7 biserici de lemn, declarate monumente istorice, datând din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea la Zagra (1785), Suplai (1711), Dobricel (1744), Sângeorz-Băi (1751), Runcu Salvei (1757), Grui-Rebrîșoara (1723). Alături de acestea s-ar putea adăuga biserica de lemn din Pietriș (comuna Cetate), datând din 1748 și care a fost donată satului de locuitorii din Ilva Mare în anul 1900. Planul construcției bisericilor de lemn pornește de la forma casei țărănești, fiind construite din bârne încheiate în „cetori”. Ele au un naos dreptunghiular, având spre răsărit absida altarului, iar spre apus pronaosul. Forma absidei altarului este dreptunghiulară la bisericile

din Sângeorz-Băi și Gruï, obținându-se prin prelungirea pereților naosului, cele trei laturi ale absidei îmbinându-se în „ceteri”, în unghiuri drepte.

La celelalte biserici, sub influența stilului bizantin, absida altarului tinde spre forma rotunjită, element constructiv impropriu construcțiilor de lemn. Astfel, absida altarului se construiește din bârne în cinci laturi, altarul căpătând prin tencuire formă semicirculară în interior și poligonală în exterior. Pronaosul este de obicei de formă dreptunghiulară, poate însă căpăta și formă poligonală (pentagonală, ca în cazul bisericilor de la Zagra, și Gruï), realizate astfel în scopul măririi suprafeței utile. Acesta era despărțit de naos printr-un perete prevăzut cu o ușă, dar la renovări în perete s-au tăiat deschideri, menținându-se doar partea de jos a acestuia. Pronaosul foarte jos este întotdeauna tăvănit, formându-se deasupra lui un balcon, care este astăzi rezervat tinerilor. Deasupra pronaosului se ridică un turn fundamentat pe o bază pătrată, prevăzut cu o galerie cu una sau doua arcade pe fiecare latură, pe care se sprijină coiful acoperișului. Înălțimea sa este proporțională cu aceea a construcției și nu alungit, ca în alte regiuni ale țării. Construcției i se adaugă pridvorul, dispus pe latura sudică și doar la biserica din Suplai, pe latura din stânga.

Acoperișul păstrează aceeași structură cu a casei țărănești. Se construiește în patru ape, fiind acoperit cu draniță sau șindrilă. Este dispus unitar, deasupra întregii construcții sau în trepte, mai coborât peste absida altarului. Dacă bolta pronaosului se tăvănea întotdeauna, bolta naosului este semicilindrică, căpătând această formă datorită așezării grinzilor acoperișului în trepte. Absida altarului se poate tăvăni sau ca și naosul se poate construi cu bolta semicilindrică mai joasă, atunci când acoperișul este dispus în trepte.

Ferestrele sunt mici, iluminarea interioarelor fiind slabă din acest motiv. În decorarea exteriorului se evidențiază consolele în trepte, care susțin acoperișul și care se îmbină la absidă și la pronaos sub formă de „coadă de rândunică”. Ușa pronaosului este încadrată afară spre pridvor de un brâu sub formă de funie răsucită și care mai poate cuprinde rozete, romburi etc.

Decoruri geometrice sculptate în lemn cuprind motivul viței de vie, care ornamează iconostasul, ramele icoanelor de hram și ușile de la altar în număr de trei, iar la bisericile mici de la Zagra, Păltineasa și Dobricel doar două. Pe ușile iconostasului apar și sculpturi și picturi cu motive vegetale și geometrice, cel mai răspândit fiind al lălelei, iar

la Runcu Salvei iconostasul este decorat cu cruci de diferite dimensiuni. Picturile interioare de pe pereții laterali ai naosului și pronaosului sunt puternic deteriorate, nu numai datorită trecerii iremediabile a timpului, dar și a creșterii continue a numărului enoriașilor. Pe bolta naosului pictura se păstrează slab, la fel și cea din altar, acestea degradându-se prin afumare.

Pictura icoanelor iconostasului, realizată pe lemn, sticlă sau pânză, introduce elemente de fundal sau vestimentație ale personajelor biblice ilustrate, contemporane pictorului care le-a realizat.

O valoare de primă mărime au operele pictorului Tudor Zugravu, care a activat în prima jumătate a secolului al XVIII-lea prin icoanele: „Învierea lui Isus” și „Sfântul Nicolae”, dateate la 1784 și aflate la biserica din Sângeorz-Băi; „Sfântul Gheorghe” și „Isus Pantocrator”, pe sticla, luate de la biserica din Pietriș și incluse în colecția de artă religioasă a Arhiepiscopiei Clujului; icoanele „Sfântul Nicolae”, „Cei 12 Apostoli” și „Deisis” de la Maieru. Alți pictori activi în aceeași perioadă în Țara Năsăudului au fost: Zugrav Toader din Maieru, Vasilica din Cătina și Zaharie Apițiș.

Bisericile au păstrat cărți de mare valoare, tipărite între secolul al XVI-lea și al XIX-lea, care au fost adunate la depozitul din Prislop (Liviu Rebreanu), iar în jurul anului 1970 au fost preluate de Direcția Arhivelor Statului din Bistrița. Mai importante dintre ele sunt: „Biblia de la București” (tipărită în 1688), a lui Șerban Cantacuzino, de la Maieru, „Cazania lui Varlaam” de la Săsarm (tipărită la Iași în 1643), „Chiriadromionul” (tipărit la Alba Iulia în 1699) și alte 25 de cărți de cult, datând din secolul al XVIII-lea, de pe raza parohiei din Zagra (tipărite la Râmnic, Blaj și București) etc.

În parohiile bisericilor se află și azi cărți bisericești de mare valoare: un „Apostol”, tipărit la Buzău în 1743, aflat la Runcu Salvei, un „Penticostar” (1743), o „Cazanie” (1768), o „Evangelhie” (1746), un „Triodion” (1731), un „Antologhion” (1755), aflate toate la Sângeorz-Băi.

Alături de bisericile de lemn au coexistat și cele construite din piatră, mai reduse numericește. Astfel, la Năsăud s-a construit o biserică, care a fost incendiată în 1849 de trupele revoluționare maghiare în retragere, ea fiind demolată după construirea bisericii actuale, în 1884. Locul acestei construcții este astăzi semnalat de o troiță aflată în parcul din centrul orașului.

Alte biserici din piatră, care păstrează tradițiile construcțiilor din lemn, același

turn și acoperiș sunt cele de la Sângeorz-Băi, construită în 1669 și demolată la sfârșitul secolului al XIX-lea, Feldru (1783), Maieru (1817), Rodna (1825), Leșu Ilvei (1854), Chiuza (1882), la care se adaugă biserica romano-catolică de la Năsăud, construită în 1770.

Pe parcursul secolului XX, numărul bisericilor construite a fost mai mic, dar construcțiile au câștigat în proporții și realizare artistică, primind un aspect monumental. Ele reflectă astfel creșterea puterii economice a locuitorilor, iar pe de altă parte întărirea poziției gospodăriilor țărănești.

Aceste biserici împletesc armonios motivele arhitecturii românești și bizantine. Dintre ele trebuie menționate bisericile de la Șanț, Zagra (1914-1924), Rodna (1936), Mocod (1928), Spermezeu și Dobricel (1954), Nepos (1900-1906), Rebrîșoara (1901-1903) etc. După 1989 construcțiile religioase au cunoscut un reviriment deosebit, datorită liberalizării opțiunilor religioase. S-au construit aproape în toate comunele biserici aparținând cultului ortodox (Suplai – 1992, Grui – 1990-1994), greco-catolic (Năsăud, Feldru), baptist, penticostal, Martorii lui Iehova.

Prin contribuțiile bănești ale populației și donații, precum și din resurse financiare guvernamentale s-au înălțat mănăstiri ortodoxe la Ilva Mare (1992), Parva (1993-1994), Lunca Ilvei (1998) și greco-catolică la Salva (1994).

Datorita credinței nestrămutate a năsăudenilor în Dumnezeu și în Țara Năsăudului biserica a fost unul din factorii care au contribuit la conservarea individualității culturale și naționale.

Bibliografie

Buzilă Șt., *Documente bisericești*, „Arhiva Someșana”, nr. 17, Năsăud, 1933

Câmpan T., *Ornamentica arhitecturală populară folosită în zona folclorică Sângeorz-Băi*, „Arhiva Someșană”, „Studii și comunicări”, nr. 3, Năsăud, 1975

Chintăuan, I., Bolog, M., Fl. Pop, *Biseircile de lemn din Bistrița-Năsăud*. Ghid, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2002.

Conea I., *Geografia satului românesc*, RSR, anul II, nr. 2-3, București, 1937

Dunăre N., Bistrița-Năsăud, „Studii și cercetări etnografice”, Bistrița, 1977

Grapini P., *Viața religioasă, socială și culturală în ținutul nostru*, „Arhiva Someșană”, nr. 26, Năsăud, 1939

Marțian I., *Documente bisericești*, „Arhiva Someșană”, nr. 9, Năsăud, 1928

Moisil I., *Vicarul Ioan Marian (1796-1846)*, „Arhiva Someșană“, nr. 19, Năsăud, 1936

*** *Monumente istorice și de artă religioasă din Episcopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982

Șotropa V., *Contribuții la istoria bisericească*, „Arhiva Someșană“, nr.21, Năsăud, 1937

Vuia R., *Etnografia românească*, Editura Științifică, vol I-II, București, 1973

C. ASTRA ETNOCULTURALĂ

COSTUMUL POPULAR – ELEMENT AL CULTURII TRADIȚIONALE ÎN COMUNA SALVA

***Prof. Iulia-Romana FETTI,
Creator popular Virginia LINUL, Salva***

Așezată la răscruce de drumuri, „Țara Nășăudului“ a constituit dintotdeauna o trainică punte de legătură materială și spirituală între românii din Transilvania, Maramureș și Moldova.

Istoria acestei țări se contopește cu trecutul neamului românesc, fiind o filă eroică din Marea Carte a Istoriei Neamului Românesc, atât de greu încercat de-a lungul veacurilor. Prezenți în toate momentele de răscruce ale istoriei naționale, oamenii acestor locuri și-au adus contribuția la faptele cele mari ale înaintașilor prin munca și lupta lor.

Teritoriul Salvei se desfășoară sub forma unui amfiteatru natural, de pe crestele dealurilor până în lunca celor două râuri. Bogăția pajiștilor și pădurilor, varietatea florei și faunei, clima răcoroasă și plăcută și apele curate de munte întregesc un frumos tablou natural. Și peste toate acestea, cea mai frumoasă cunună – oamenii satului – cu bogăția portului și folclorului, cu mintea ageră și profundă, veseli, harnici și cumpătați. Frumusețea lor spirituală, întrunind marile calități ale înaintașilor, se oglindește atât în cântec, joc și arhitectura locului cât și în hărnicia, neînfricarea și dârzenia lor, dar mai ales în minunatul port sălăuan.

Toate materialele necesare pentru îmbrăcămintea țărănească se produceau și se mai produc încă în gospodărie: pânza, pânura, pieile, păunii și nu stingheresc mișcările. Nu s-a păstrat sumanul lung și gluga, acestea fiind incomode la purtat.

Portul din Salva a suferit mici influențe de la populația din localitățile din jur cu care sălăuanii au intrat în contact. Clopul „de păr“ are aceeași formă ca cel din satele de pe Valea Sălăuței și Valea Zăgrii, pieptarul „roșu“ se aseamănă cu cel de la Suciuri, cizmele se aseamănă cu cele ale sașilor. Dar aceste influențe sunt nesemnificative și portul sălăuan are trăsături distincte, după care poți cunoaște oriunde un om din Salva îmbrăcat în costum național.

Portul femeiesc se compune din: poale, cept (cămașă), pânzături (zadii), șurt,

frâmgii, năframă, ceptar, opinci, obie, năfrămuță, zeche și suman. În sărbători se poartă cizme sau "jumătăți" (pantofi).

Poalele și ceptul sunt făcute din pânza de cânepa, în sau bumbac: zadia, șurțul și frâmgii sunt din lână; năframa este din lână, mătase sau „păr scump”: opincile sunt făcute din piele sau cauciuc; obielele sunt croite din pânură albă sau sură; zechea și sumanul sunt din pânură neagră sau albastră, iar năfrămuța este din pânză subțire de bumbac.

Ceptul poate fi croit „cu fodori”, „cu spate” sau „cu lați”. Partea din față este deschisă la gât până la bust și se încheie cu un „bumb”. Pentru a ușura mișcarea brațelor la subsuori se pun „pahe”. Ceptul de purtat se face din pânză simplă cu modele înguste, iar cel de sărbători se face din pânză de bumbac și se ornamează cu cusături bogate în diferite tehnici: „pe crucițe”, „printre fire”, „pe scrisoare”, „pe dos” sau „cu mărgel”. Cusăturile cu bumbac sau mărgel se aplică „pe umăr”, „peste cot”, „pe fodori”, pe guler și pe lângă deschizătura de la gât. Cel mai original cept este cel „cu fodori și șire peste cot” format din patru lați bogat ornați pe mâneci. I se zicea „cept găzdăcesc”.

Ceptul „cu spate” avea platcă pe umeri, în față și spate. Din platcă porneau față și spatele, ambele încrețite. Mânecile se aplică de pe umăr, sunt mai strâmte și fără fodori. Cusăturile artistice se aplică pe platcă și jos la mânecă. Se face cipcă simplă la gât și la mânecă iar la subsuori se pun pahe. Este considerat „haină de rând” sau „de purtat”.

Ceptul „cu lați” simpli se croiește ca și cel cu fodori doar că mânecile sunt mai scurte și cu fodori mai mici. Ornația se aplică pe umăr și pe marginea de jos a mânecii.

În ultimul timp femeile tinere renunță la fodori care ornamează întreaga mânecă și cea mai mare parte a latului din față.

Poalele se fac din 3-4 lați la poalele „de purtat” și cu 4-6 lați la cele „de sărbători”. Lații se cos simplu și se încrețesc în partea de sus cu un brăcinar din fire răsucite, trecut prin pânză „cu fusul” cu care se fac găuri. Pe marginea de jos poalele sunt ornațate cu îndoitori, ajur, model și cipcă. Mai nou se fac și câte 3 modele verticale pe lați laterali.

Pânzăturile sau zadiile se țes din lână foarte fină sau fire sintetice, cu lățimea de 30-40 cm și lungimea de 1,3 m. În prezent lățimea se tot reduce pentru a face loc pentru „cipcă” (dantelă) mai mare. Zadiile sunt de mai multe feluri: cu „trupuri tărcate”, cu

„rupturele“, cu „roza-n galben“, „pestrițe“. Predomină toate culorile: roșu la fete, verde, albastru, vișiniu la fete; maro, bej, crem, la neveste și negru sau maro închis la femeile bătrâne. Zadiile pot fi „perechi“ adică la fel zadia din față cu cea din spate sau „zadie și șurț“ adică zadia din față se numește șurț și este mai puțin ornamentată decât cea din spate și de cele mai multe ori de culoare diferită.

Toate pânzăturile sunt prevăzute cu alesături în partea de jos, cu cipcă, ciucuri creți sau ciucuri de mătase. Alesăturile pot fi „cu mărgel“, „pe scrisoare“ sau trăsături „în teară“. Cele mai prețioase și mai rare pânzături sunt cele „cu rupturile“, pentru că se lucrează mai migălos și necesită o lână foarte fină.

Năframa este o piesă de îmbrăcăminte purtată obligatoriu de neveste și de femeile bătrâne. Fetele și femeile poartă năfrămi roșii, dar pot să umble și fără ele dacă părul este împletit frumos și poartă bumbuțe. După năframă se cunoaște bogăția familiei din care provine fata sau nevasta. Năfrămile „de păr“ sunt vechi de 100-150 de ani și costă enorm de mult. Există și năfrămi cusute de *mână*, cu fir de mătase pe tergal.

Clopul subțire se poartă în sărbători. flori în care sunt multe fundițe colorate. Îl mărită îl țin ca și în timpul verii femeile. Este înfrumusețat cu o cununa de încrustate mici oglinjoare și cu poartă numai fetele iar după ce se mărită o lasă moștenire fiicelor sau nepoatelor. Fetele poartă clopuri din paie de alac cu o simplă panglică care îl fixează pe cap.

Năfrămuța este obligatorie mai ales în zilele de sărbătoare. Se face din pânză foarte fină și se împetritează cu flori sau motive naționale. Năfrămuța are și o semnificație erotică. Dacă un fecior „fura” năfrămuța de la o fată era semn că are gânduri de căsătorie cu ea. Dacă o fată „face năfrămuța” la un fecior înseamnă un angajament la căsătorie. Năfrămuța se dăruia feciorului când acesta pleca „în cătunie” sau vara cu oile la munte, sau la jocul „Călușerilor”.

Zechea se poartă în sezonul rece. Se confecționează din pânură neagră fină sau pânură albastră. Se ornează cu „zăgară” pe margini la mâneci și buzu-nare. Zăgara se croșetează din fir de mătase neagră sau este o bentiță simplă de catifea neagră. Zechile albastre se purtau numai la sărbătorile mari de către fetele „cu stare”, adică bogate, culoarea fiind împrumutată de la sași.

Sumanul se mai poartă azi numai de femeile în vârstă. Se face din pânură. Mânecile se aplică în unghi drept. Sumanul nu se ține pe margini ci se „călbăstrează” pe margine cu fir de lână bine răsucită.

Ceptarul se confecționează din două bucăți, din piele de oaie sau de miel, cu blana spre interior. Se încheie pe umărul stâng cu 2 bumbi, iar subsioară cu 3 bumbi făcuți tot din piele. Ceptarele se confecționează de „suci” (meșteri cojocari) care prelucrau pieile, le croiau și le coseau. Ornamentele erau foarte simple sau lipseau.

Pentru sărbători, ceptarele se confecționau din piei fine de miel și se ornamentau cu „struțuri” sau „cunună”, cusute cu fire de mătase neagră, maro și roșu închis. Acestea se numeau ceptare „roșii” sau ceptare „înfundate”.

Ceptarele de lux sunt confecționate din catifea, cu întăritură de stofa groasă sau pânură și sunt bogat ornamentate cu struțuri și cununi cusute „pe scrisoare”, „pe jumătăți de crucițe” sau cu mărgelile. Pe margine se aplică zăgara se încheie pe umăr și subsuoară stângă. Femeile din Salva sunt renumite pentru frumusețea ceptarelor și sunt solicitate să confecționeze aceste piese pentru multe sate din jur și pentru interprete de muzică

populară din toată țara. Azi se lucrează ceptare pentru marile ansambluri folclorice din țară, iar pentru purtat se confecționează ceptare simple descheiate în față, cu buzunare și tighelitate cu blănițe fine pe margine.

Opincile sunt purtate de femeile mai în vârstă la munca câmpului. Vara se poartă cu ciorapi și iama cu obiele de pănură. Fetele se încălță cu opinci doar la spectacolele artistice.

În locul opincilor femeile poartă „jumătăți” (pantofi sau sandale) ghete sau cizme.

Frângiile sau brăiele femeiești sunt panglici înguste de 4-5 cm și lungi de 2 m. Frângiile se țes în teară în urzeală de 5-6 culori. Cele de sărbători se țes cu „alesături” sau trăsături” și se asortează cu pânzăturile.

Podoabele sunt cele pentru cap și gât. Pe cap se poartă bumbuște, bertițe pe barșon sau bertițe pe petele. La gât se poartă zgărduțe de mărgele, gherdane, mărgele de piatră, „rânduri de taleri” de argint. Bumbuștele, bertițele și zgărduțele sunt lucrate de fete acasă, mărgelele se cumpără de la târg, iar talerii se moștenesc, fiind bani adevărați, de argint, înșirați pe petele de mătase sau ațe de lână. Rândurile de taleri sunt adevărate colecții numismatice. Fetele bogate aveau în trecut 3-5 rânduri de taleri, iar celelalte

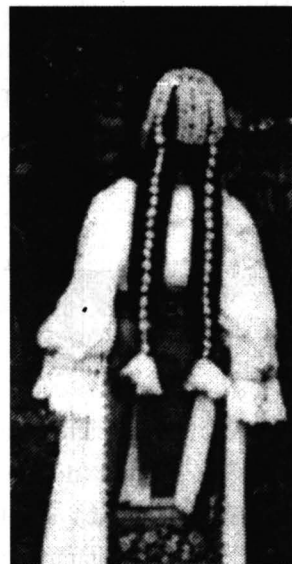
fete aveau un rând sau două. În sat mai există taleri la câteva femei, dar au fost ținuți ascunși, deoarece în anii comunismului erau confiscate de autorități ca piese de patrimoniu.

Cea mai frumoasă podoabă a capului o constituie părul împletit în „cozi late”. Părul se împletește în 16, 24, 32 șuvițe și se leagă la capete cu fundițe de petele.

Cerceii, inelele și lănișoarele sunt la mare căutare astăzi, dar în trecut erau purtate de fetele bogate care urmau școli înalte sau se măritau cu preoți sau învățători.

Piese de îmbrăcăminte bărbătească se confecționează atât în casă, cât și la meșterii din sat. **Sumanul și zechea** se confecționează din pănură fină după același croi ca și sumanele femeiești. Zechea se poartă în sărbători și este confecționată din pănură fină cu guler, rever, buzunare și nasturi.

Cioarecii sunt făcuți din pănură albă, cei de sărbători și din pănură neagră sau sură

cei de purtat. Fiecare cioarec se croiește dintr-un lat de pânură ajustându-se strâns pe picior. Cei doi cioareci se assemblează printr-o pahă mare, numită „fundul cioarecilor“, iar sus se face barta pentru curea. Pe sub cioareci se poarta pantaloni de pânză.

Cămașa se confecționează din pânză de in, cânepă sau bumbac, numită „pânzoaică“. Mâneca se încrețește și se prinde pe umăr, iar pe subsuoară se pun pahe. În față este despicată pentru a permite intrarea capului. Cămașa de sărbători se ornează cu flori cusute din mărgelile sau din bumbac colorat. Cusăturile principale sunt cele de pe gulere și umere. Cusături mai mici se fac pe poala cămășii jos, dar numai pentru feciori.

Opincile se fac din cauciuc și se leagă cu ațe (nojițe) din păr de capră sau cu curele. Obielele din opinci sunt din pânură albă pentru sărbători și pânură neagră sau sură pentru purtat zilnic. Și astăzi se poartă opinci de către bărbați atât în zilele de lucru, cât și în sărbători.

Pieptarul este o piesa de mare valoare. Pentru bărbați pieptarele sunt „înfundate“, adică se încheie pe umăr și sub brațul stâng cu bumbi. La sărbători feciorii poartă vestitele pieptare „cu ciucuri“. Acestea sunt deschise în față. Se confecționează din blănițe de miel pe care se aplică 5-6 rânduri de ciucuri de mătase colorată, lungi de 10-12 cm. Deasupra fiecărui ciucur se pune o bumbușcă. Culoarele ciucurilor sunt foarte vii: roșu, albastru, violet, galben, verde etc.

Cojocul se poartă încă mult. Cojoacele sunt confecționate de către cojojari.

Cureaua de piele se poartă obligatoriu în fiecare zi. Lățimea curelei este de 15-16 cm și se încheie cu 3-4 cătărămi. Ornamentele sunt simple: un tighel cu ață galbenă, creștute din piele și model stanțat la cald. În curea se păstrează: actele, banii, cuțitul cu rezeze și țiğările. Bătrânii poartă în curea amnarul, cremenea, iasca și sulhacul pentru scobit în pipă.

Cureaua cu mărgelile se poartă în sărbători și la nunți. Se confecționează din catifea neagră pe care se coase cu mărgelile: flori, frunze, o căprioară în față și un fluture în spate. Se încheie cu „copci“ nu cu cataramă.

Brăul pe picior se confecționează din aceleași materiale ca și cureaua și este purtat doar la marile

sărbători, la nunți, la joc și când feciorii merg „lăturaleni”. Brăul pe picior este format din două părți care se cos de curea pe partea stângă și se termină cu doi ciucuri mari roșii, fixați printr-o mărgea „de piatră”.

Clopul cu păuni este fala feciorilor și se confecționează numai la SALVA. Pe un clop de fetru întărit, cu pană lată se montează la baza cupolei trei bertițe: una pe barșon negru, lată de 3-4 cm, cusută cu mărgelile, una mică de 1 cm lățime, împletită din mărgelile albe, și una lată cu colțișori, împletită din mărgelile viu colorate, lată de 4-5 cm, care se lasă pe „gherdanul” clopului. Pe partea dreaptă se pune „pajura” și se fixează „pana de păun”. Pajura are rolul de a astupa rădăcinile penelor și ceara cu

care erau lipite. Pana de păun este un evantai uriaș format din 3-5 rânduri de pene. Penele se fixează în ceară și se leagă cu ață de fuior rezistentă. Pana de păun se fixează cu un șiret prin două găuri prin clop și păun și se astupă cu pajura. Pana de păun este specifică Salvei. Este singurul loc din țară unde se mai confecționează încă și este cea mai spectaculoasă și mai costisitoare parte a costumului popular. După căsătorie, păunii se vindeau sau se păstrau pentru urmași.

Șalul, mănușile și mânecările sunt purtate iarna. Cele de purtat erau simple, dar cele de sărbători erau foarte frumos ornamentate.

Cizmele de piele sunt obligatorii atunci când se îmbracă cu pieptar cu ciucuri și păun. Acestea se confecționează la comandă, numai din piele foarte rezistentă. Și cizmele se lăsau moștenire la copii și la nepoți.

Traista este nelipsită din portul sălăuanilor. Traistele folosite zilnic sunt țesute din lână în dungi albe și negre sau în ponive. Cele de mers la târg sau alte ocazii deosebite sunt „alese în teară, procut este sau în ponive”. Pentru bagajele mari se foloseau desagi țesuți în mai multe culori. Există și desagi foarte mari numiți „bandori”, cu care se transportă pănura, lâna sau otava fină.

Portul din Salva, atât cel femeiesc, cât și cel bărbătesc, se caracterizează prin rezistență și eleganță, prin ornamentații artistice și nuanțe coloristice în mare parte deosebite de cele din localitățile învecinate. Sălăuanul se cunoaște dintre alți săteni după clop, opinci, traistă, desagi și felul cum se încălță.

La festivalurile folclorice din țară și străinătate costumul popular din Salva atrage atenția, prețuirea și admirația celor ce îl privesc. Ar fi păcat să se piardă această zestre uriașă păstrată de generațiile trecute cu atâta grijă și dragoste. De aceea au luat ființă cele doua ansambluri folclorice „PĂUNAȘII SALVEI“, de copii și cel de tineret sub conducerea unor oameni care știu să prețuiască zestrea înaintașilor și s-o facă cunoscută atât la noi în țară. cât și peste mări și țări: G. Androne, V. Cleja, L. Todoran, F. Morariu, R. Fetti, A. Filip, L. Cuceu, A. Simionese.

PĂSTORITUL – STRĂVECHE ÎNDELETNICIRE ROMÂNEASCĂ

***Prof. Ana FILIP,
Salva***

Aflată la răscrucea drumurilor ce leagă Transilvania cu Maramureșul și Moldova, Salva, tărâm de vis și de legendă, își continuă destinul măreț prin hărnicia oamenilor, prin dăruirea cu care aceștia știu să facă din munca pământului și creșterea animalelor o adevărată artă.

Alături de cultivarea pământului, creșterea animalelor constituie una din cele mai vechi ocupații. Sălăuanii sunt recunoscuți ca deosebit de buni crescători de animale. Nu au număr foarte mare de animale, dar acestea sunt foarte bine îngrijite. Relieful comunei este prielnic: dealuri, coline, ierburi bogate, izvoare și căi de acces. Hotarul comunei este destul de restrâns, de aceea numărul animalelor nu este foarte mare. Vitele erau considerate o mare bogăție și bunăstarea familiilor se socotea și după numărul vitelor.

Furajarea vitelor se face „la grajd”, pășunatul pe hotar practicându-se doar toamna și primăvara (deoarece nu există un izlaz comunal). Se pășunează miriștile, mălăiștile, otăvile necosite. Pentru hrana vitelor se produc pe hotar cantitățile de fân și otavă necesare. În ultimele decenii au luat extindere furajele de cultură: trifoi, lucernă, ghizdei. Fânul și otava se fac furcături pe locul cosit și se aduc toamna acasă sau se clădesc în clăi mari care se înconjoară cu garduri pentru a nu fi „stricate” de animalele ieșite la pășunat. După ce fânul se transportă sau se clădește, parii din furcături se adună sub formă de piramidă în jurul unui, se leagă cu „gânjuri” și rămân pe hotar până în vara viitoare. În jurul clăii de pari se pun „ciuhe” – crengi de mesteacăn sau alun înnodate în vârf – semn că nimeni n-are voie să ia pari. Ciuhe se pun și pe locurile cu otavă sau pe miriște dacă proprietarul nu permite să i se pășuneze locul, pe drumurile ocazionale ce trec peste arături etc. Cine pășunează un loc ciuhuit sau trece cu carul este considerat om josnic și sătenii îl desconsideră.

În trecut, vitele, boii, vacile sterpe, caii, erau duși la munte în perioada de vară până în toamnă când începea culesul. Proprietarii mergeau de 2-3 ori la munte ducând sare la vite și verificau dacă „bouarii” se ocupă bine de vite. De asemenea duceau făină de porumb, ceapă, fasole, ulei, slănină și țuică la bouar.

Munții Salvei sunt în Suhard și Masivul Rodnei, se numesc Tunsul

Frunzărilor (sau Runcu), Mihăiasa, Capul Muntelui.

În deceniile 6-7 ale secolului trecut numărul boilor a scăzut foarte mult și a crescut numărul cailor. Acum nu mai sunt boi în sat, iar în jug sunt prinse vacile, pentru că s-au construit „ștraifuri” cu roți de cauciuc. În sat au apărut din ce în ce mai multe tractoare.

Sălăuanii au participat la diferite concursuri, expoziții și târguri pentru vite și mulți săteni au primit premii pentru înfrumusețarea vitelor.

Oile se măsoară în hotar, rămân câteva zile și pășunează, apoi pleacă la munte sau „la țară”, adică în zona de câmpie.

Primăvara devreme, proprietarii se sfătuiesc și formează „crumpuri” sau „boteie” de oi. Asocierea se face prin învoială ținându-se cont ca într-un botei să nu fie prea multe oi. Mai multe boteie formează o stână de 500-700 de oi. Ca urmare a sistemului de asociere, nu se poate cumpăra de la stână brânză, urdă, zer acru etc. Totul este al proprietarilor și baciul nu poate vinde nimic.

După formarea boteiilor se angajează un păcurar și un strungaș care încep să strângă oile de la „mertuci” și le pășunează o zi-două în jurul satului până la măsuratul oilor. În aceste zile se face lapte acru din laptele muls. Mieii umblă cu oile până se aduna boteiele. Seara, mieii sunt separați și închiși în „staurul mieilor”.

Proprietarii pregătesc cele necesare pentru „băgatul pe brânză”, se scot „vasele” – budăci, găleți, fedeleș, fele, jântalău etc. – și se opăresc cu apă fierbinte și pietre înroșite în foc.

„Sâmbrașii” sau „mertucii” se adună la casa unui gospodar sau la primărie și hotărăsc asupra formării stânii și asupra locului de pășune în munți. Fixează ziua și locul măsuratului oilor sau sâmbratului, întinderea pășunii, plata păcurarului și a strungașului. Sistemul de asociere dovedește mult spirit de dreptate.

Oile se însămbrează pe hotarul satului. Cu o zi înainte proprietarii construiesc staurul din plase și lețuri, coliba sau „mutarea”. Seara oile se mulg pentru control. Mulsoarea se face înaintea apusului. Ca să fie corectitudinea și mai mare, în trecut, se obișnuia ca proprietarii de la un botei să mulgă oile de la alt botei și invers. După muls,

oile pleacă la pășune până seara târziu.

A doua zi păcurarii duc oile la păscut și se întorc în jurul orei 10 când sunt mulse pentru măsurat. Înainte de întoarcerea oilor, mertucii (sâmbrașii, proprietarii) împart staurul în mai multe părți pentru ca să poată separa boteiele prin schimbarea poziției plaselor și fixarea lor pe pari legați cu „gânjuri”, împletituri din crengi de mesteacăn sub formă de cercuri. Fiecare despărțitură are o strungă în fața căreia va sta proprietarul la muls. Oile sunt date în strungă de strungaș care le alege după semnul fiecărui proprietar. Înainte de începerea mulsului se spală gălețile și se întorc cu fața în jos ca să se scurgă toată apa. În timpul mulsului se stă pe o glie de pământ sau pe o piatra fixată lângă strungă. Mulgătorii țin găleata pe genunchi și la semnalul stânașului încep mulsoarea. Întâi mulge cel ce are mai multe oi. Când ajunge la numărul oilor egal cu al următorului intră al doilea la muls și tot așa până termină toți deodată de muls. Toți se ridică deodată și merg cu gălețile cu lapte spre coliba unde se așează la rând și așteaptă să li se măsoare laptele.

Stânașul și baciul nivelează o porțiune de pământ pe care fixează „budaca” în care se măsoară laptele. Stânașul toarnă primul laptele în budacă pentru că el are mai mult lapte și vasele de la stână sunt ale lui. Laptele se măsoară cu „carâmbul” – un lemn în 4 fețe gradat. Stânașul scrie în caiet cât lapte are fiecare proprietar. Măsurarea se face în „cupe”, „felii”, „fărtaiuri” și „linii”. După măsurat se stabilește câtă brânză se va da fiecăruia. De obicei se dă de 10-12 ori mai mult decât lapte a avut la măsurat. Laptele din budacă se pune la fiert în „căldarea” de aramă pentru a se face „jântiță”.

În timp ce se mulg oile, la stână sosesc femeile cu mâncare și băutură. Ele nu au voie să se apropie de staur, ci stau la 50-60 de m unde pun masa. Aștern fețe de masă pe iarbă și pun bucatele. Soția stânașului dă mai întâi mâncare la păcurari și strungași ca să poată pleca la pășune cu oile. Apoi se așează la masă bărbații, soțiile, copiii și eventualii invitați. După terminarea mesei, cei prezenți joacă, discută. Femeile iau „jântiță” în oala în care a fost „zama”. La plecare lasă la păstori pâine, cozonac, zamă de miel, carne friptă, țigări.

La măsuratul oilor există mai multe obiceiuri. Vine preotul, face „sfeștanie”, se înfige în pământ un copăcel proaspăt tăiat numit „arminden” care se credea că ferește oile de vremuri grele și de deochi, iar frunzele verzi simbolizează bogăția pășunii. Femeile nu aveau voie să se apropie de stână pentru că se spunea că „aduc sărăcie și necaz la stână”.

În trecut fiecare „cap de botei” tăia un miel și făcea „sorbală” pentru toți păcurarii dar acum mielul nu se mai taie la stână, ci acasă și femeile duc totul pregătit

pentru „ai lor”. Fiecare femeie vrea să pregătească o masă cât mai bogată pentru că aceasta este o mare cinste pentru soț și toată familia. Femeile merg la măsurat cu haine frumoase, cu trăiști elegante, coșuri noi etc. Măsuratul oilor nu se face în zilele de post – miercuri și vineri –, ci numai în zi „de dulce” căci altfel „oile ar stârpi” și petrecerea nu ar fi bogată.

Plecarea oilor la munte sau „la țară” constituie un moment deosebit, salutat de foarte mulți săteni. Când trece turma oamenii ies la porți, urează păcurarului sănătate și noroc la oi, își fac semnul crucii și privind la cer spun: „Doamne, ajută-i și ferește-i de rău!”. Mulți merg cu turma până la marginea satului. Femeile se roagă (sau fac descântece pe ascuns) ca să fie ferită turma de rele. Unde se așează stâna se construiește staurul, strungile, coliba, cormarnicul și sărcerul pentru vase.

Staurul se face din plase și pari sau lodbe. Se fixează doi pari mai înalți care susțin acoperișul printr-un lemn gros ce-i unește, și alți doi puțini mai scurți în spatele lor, cei 4 pari se unesc prin pari orizontali de care se fixează lemnele numite „carabe” ce se leagă cu gânjuri. Carabele sunt asemănătoare cu cornii caselor. Peste carabe se bat lețuri și peste ele se pun dranițe. Pereții laterali ai colibei se numesc „zăplazuri”. Zăplazul din spate este dosul colibei, iar cel din față se numește „povârneală”. La munte se fac colibe trainice din lodbe care durează mai mulți ani. Înainte existau și colibe din piatră dar au dispărut.

Dacă drumul este mai lung, oile se opresc pentru muls, iar laptele se vinde prin satele pe unde trec, pentru cheltuiala stânii.

Înainte de măsuratul oilor se folosesc colibele existente pe hotar. După stabilirea locului, „de vărat” coliba se face după descrierea de mai sus. În interior se organizează astfel: lângă intrare are vatra focului cu două „căpătâie de piatră” peste care se așează lemnele ca să ardă mai bine. La marginea vetrei se fixează „cujba” sau, „vârtejul”, un lemn în forma de semicruce, înalt de 1 m, care se rotește pe brațul căruia se pune căldarea la fiert.

Cujba se rotește ca să se poată fixa ceaunul de mămăligă și se răsucesce spre foc. În fundul colibei se așează budăcile, căldarea și berbințele, iar gălețile, fedeleșul, cupa și felea se așează în cuie pe pereții colibei sau afară în fața colibei pe un par cu multe clenciuri. Tot pe pereții colibei se atarnă săculețul cu făină de mălai, sarea etc. Pe o parte se fixează locul de dormit al păcurarilor, un prici de nuiete sau de scânduri. În jurul colibei se sapă un șanț numit „jarnău” pentru scurgerea apei de ploaie. Lângă colibă se construiește „comarnicul” pentru uscarea cașului. Comarnicul este format din 4 pari înalți de 2 m, pe care se așează o platformă, formată dintr-o „leasă” împletită din

nuiele de alun, pe fuștei mai groși din fag. Comarnicul se acoperă cu dranițe sau cu o plasă împletită foarte des peste care se pun crengi cu frunze sau o tablă. Pe clenciurile de la parii comarnicului se atâră strecurătorile cu cașul pentru a se scurge zerul.

În mijlocul staurului se înfinge un lemn, o încrengătură cu trei-patru brațe, înalt de 70-80 cm, numit „crivală”. În spațiul încrengăturii se pune „grunzul” de sare pentru oi.

Uneltele stânii se numesc „ciuvăi” și aparțin stânașului.

Gălețile servesc la muls și la căratul apei. Ele sunt făcute din doage de brad înalte de 20-30 cm, având forma unui trunchi de con. Două doage mai înalte, așezate simetric au găuri prin care se trec „baierele” de la găleată, ațe împletite din pâr de capră. Pe baiere se așează cupa în timpul mulsului. O găleată are capacitate de 10-15 l. **Cupa** este din lemn de paltin sau frasin scobit, cu un mâner. Se folosește la muls și ca farfurie pentru mâncare. Are 1,3-1,5 l. **Felea** are aceeași formă, are capacitatea de o jumătate de cupă și servește la băutul apei sau zerului. **Budaca** este un vas mare făcut din doage, având capacitatea de 50-60 de cupe. Două doage mai înalte servesc de torți. În budacă se pune laptele pentru închegare. Există budăci mai mici de 30-40 de cupe care se folosesc mai spre toamnă, când laptele se împuținează. **Berbințele** sunt făcute din doage și se închid la ambele capete. Au capacitatea definită: 10 cupe, 15 cupe, 18 cupe etc. Fundul de jos al berbinței este fix, iar cel de sus este demontabil și este prevăzut cu un orificiu de 3-5 cm care se acoperă cu un dop. În berbințe se ține zer, jântuit, se prepară laptele acru, „se bate” brânza pentru iarnă. Apoi se „înfundă” cu capacul de sus, se pune dop și se păstrează pentru iarnă. Brânza nu se frământă la stână, ci este adusă acasă de proprietari, este lăsată la soare să dospească și să se mai usuce, apoi este frământată cu sare și bătută în bărbântă. **Fedelesul** este asemănător cu găleata, dar e mai mic, are 3-5 l, și servește pentru păstrarea laptelui „de acrit” numit „iliș” sau „cuib” și pentru transportul apei sau zerului. **Lingura mare** este un polonic cioplit din lemn tare cu coadă lungă și o capacitate de 1-1,5 l. Cu ea se amestecă în căldare la urdit. **Strecurătorile** sunt făcute din pânză rară de fuior de în sau de bumbac, cu dimensiunile de 1 m² și se folosesc la strecuratul laptelui și la scurgerea cașului și urdei. Se spală zilnic în apă curată sau zer. **Căldarea** este din aramă și are capacitatea de 40-50 de cupe. Ea se spoiește pe fund înainte de a fi dusă la stână pentru a nu se cocli și pentru a nu se lega laptele de fund când fierbe. Este prevăzută cu un cerc de fier prins în souă torți aflate pe marginea de sus pentru a putea fi pusă în vârtej sau cujbă. **Ceaunul** este o căldărușă mică de aramă sau tuci în care se face mămăliga sau balmoșul pentru păstori. **Jântălăul** este făcut dintr-un lemn subțire de brad, lung de 1

m. La capăt are două găuri în care se fixează două bețe în formă de cruce. Bețele sunt găurite și prin ele se împletesc două-trei rânduri de cerceulețe din nuielușă de alun. Se folosește la bătutul „laptelui rupt” și la scoaterea untului. **Șterțul** este un lemn subțire, lung de 1 m, crăpat sau zdrobit la un capăt. Cu șterțul se amestecă jântița pentru a nu se lega de fundul căldării la fierbere. **Carâmbul** este un lemn subțire cioplit în 4 fețe. Pe el se află creștături la distanțe egale care măsoară cantitatea de lapte în ziua „sâmbratului” sau la „a doua mulsătoare”, vara mai târziu când laptele mai scade. **Țâncușa**, mult folosită în trecut, era asemănătoare carâmbului. Fiecare proprietar avea o țâncușă pe care însemna cantitatea de lapte avută la măsurat printr-o creștătură identică la mărime și înălțime cu cea de pe carâmb. Țâncușa se crăpa în două părți. O parte rămânea la proprietar iar cealaltă era dată la păcurar. Se mai marca pe țâncușă numărul oilor ce plecau la munte. Când „dădea brânza” păcurarul trebuia să dea cantitatea după cât arăta țâncușa sau când se întorceau oile de la munte trebuia să predea atâtea oi câte erau marcate pe țâncușă. Țâncușa a dispărut deoarece acum „laptele măsurat” este „scris” în caiet și oile la fel, evidența fiind ținută de stânaș și păcurar. **Cumpăna** este un cântar simplu pentru măsuratul brânzei. Este format din două bucăți de lemn puse în formă de T. Lemnul de sus se balansează pe un cui de care se fixează și o „limbă” de lemn care arată dacă este dreaptă cumpăna și cântărirea corectă. La capătul lemnului orizontal se pun două „talgere” pe care se pune brânza la cântărit. **Untarnița** este o „budeșcă” înfundată cu o gaură în mijlocul capacului prin care se introduce jântălăul. În untarniță se pune jântuit și se bate cu jântălăul până iese untul. **Armele de apărare** a oilor contra fiarelor sunt „tăciunele” și „facea”. Tăciunele este un lemn care arde la un capăt, iar facea este un lemn lung de brad, crăpat la un capăt. În crăpătură se pune iască și se ține mereu lângă foc. În cazul când „se țâpă” lupul sau ursul între oi facea se atige de foc, iasca se aprinde, împrăștiind scântei când e purtată de cioban în fugă. Este cel mai simplu instrument de apărare, dar dispare treptat fiind înlocuit cu lanterna. **Bota** este un lemn lung de 1,5 m și gros de 4-6 cm. Este purtată tot timpul de ciobani când merg cu oile sau coboară în sat. Deseori ciobanii își „împestritează” bota cu diferite creștături și forme. **Cuțitul** sau **brișca** este nelipsit de la toți ciobanii și strungașii. Cu cuțitul cioplesc modele pe bote, fac furci de tors pentru mame sau neveste, își cioplesc tilinci, taie pâinea și slănina etc.

Toate uneltele de la stână par cam primitive dar sunt strict necesare atât la prepararea produselor cât și la apărarea turmelor.

Căinii fac parte din peisajul de la stână. Ei sunt bine îngrijiți, atașați de ciobani și de turmă. Ei dau de veste când se apropie cineva străin sau când „se țîpă”

fiarele între oi. Câinii se luptă cu fiarele pe viață și pe moarte salvând viața oilor și a stăpânilor. Ciobanii sunt mândri de câinii lor și deseori cumpără exemplare deosebite și le dresază.

Derivatele laptelui de oaie sunt: cașul, urda, zărul, laptele acru, caș cu jântuit, unt și zară. Cașul, urda, jântuitul și untul se dau la proprietari, zărul se dă la câini sau se pune în berbințe să se acrească și devine o băutură foarte sănătoasă pentru păcurari sau proprietari. Zara se aduce acasă în berbințe și se folosește toată vara la acritul zămurilor de șălate, de păstăi, de baraboi.

Spre toamnă, oile dau tot mai puțin lapte. Atunci se face lapte acru în berbințe și se dă la proprietari. După ce pășunea este „roasă”, oile coboară în hotar. După „Sâmedru” (26 oct.) proprietarii își iau oile în primire de la păcurari după țâncușă. Dacă ceva oi au „pierit”, păcurarul trebuie să dea seamă de ele cu pielea și capul oii, căci altfel trebuie să le plătească și i se trage din sâmbrie.

Unii proprietari își unesc „crumpurile” de oi și angajează un păcurar pentru iernat. Iernatul se face în zona fânațelor sau a grădinii pentru cei ce au puține oi. Oile sunt nutrite bine peste iarnă ca să fete miei buni.

Figura principală a acestei ocupații o reprezintă păcurarul, viața lui desfășurându-se departe de a celorlalți săteni. El trebuie să cunoască toate treburile de la stână, să știe face brânză bună, lapte acru, „gros să-l tai cu cuțitul”, să facă mâncare și alte munci necesare. La Salva

femeile nu au ce căuta la stână, așa că păcurarul face totul, inclusiv curățenia în colibă și comarnic și spălarea strecurătorilor.

În trecut păcurarul era un om de meserie ca oricare alt meseriaș, dar astăzi rar se mai află câte un bătrân sau ceva feciori mai „tomnatici” pe la stâni. Ca să ajungă cineva păcurar trebuia să urce treptat scara meseriei. De la 10-12 ani era angajat ca

strungaș, pe la 16-17 ani ajungea „melean” și putea ține locul păcurarului când acesta lipsea. Dacă știa purta oile bine, dacă le mulgea „cum se cade” adică până la ultima picătură și era foarte curat era angajat ca păcurar. Când coborau în sat ciobanii erau bine văzuți și la hora satului ceterașii ziceau un joc numai pentru ei.

Păcurarul era un om ager, voinic, sănătos, curajos, puternic și isteț. Dacă era vesel din fire, glumeț și talentat la povești și cântece era și mai apreciat. Meseria păcurarului nu era ușoară. Erau multe alte obligații pe lângă prepararea produselor: să cunoască oile fiecărui proprietar, să cunoască semnele de îmbolnăvire a animalelor, să știe să le vindece, să știe muta staurul, să repare uneltele de la stână etc. El ducea o viață singuratică și își „crea singur cadrul de manifestare spirituală prin forme specifice de manifestare a bucuriei, supărării și talentului creator” (I. Nistor, „Aspecte ale vieții sociale și spirituale a păcurarului”).

Unii feciori îndrăgeau atât de mult munca la oi încât „fugeau” și din armată ca să se întoarcă la ele. De aceea păcurarii erau cântați în doine, strigături și nemuritoare balade, ca „Miorița” în variante locale.

Numărul păcurarilor la stână era în funcție de numărul oilor, la 400-500 de oi sunt 3-4 păcurari și un strungaș. Păcurarii erau angajați la Sângeorz (23 aprilie) și stau la oi până toamna la Sâmedru (26 octombrie). Plata păcurarilor se face în produse de la stână, bani și haine.

Hrana păcurarilor este simplă dar foarte consistentă și sănătoasă: coleșă cu brânză și urdă, jântiță, zăr acru și dulce, jântuit. În zilele când proprietarii merg la stână după brânză duc pâine, fasole, ulei, slănină, ouă, cartofi. Mai taie și câte un mielut din când în când. Atunci când au vizitatori deosebiți, păcurarii le prepară „balmoș”. Acesta se face din jântuit și unt care se fierb în ceaun, iar când dau în clocot se pune făină de mălai și bucăți de caș și urdă și se „râjnește” ca o mămăligă. Balmoșul este un adevărat deliciu. Seara ciobanii mănâncă „întinsoare” care se prepară astfel: se prăjesc jumări de slănină cu ceapă, se pune „cir” din mămăliga care fierbe și se adaugă brânză frământată cu sare. În loc de apă beau zăr acru sau dulce. Hrana este foarte sănătoasă și nu s-a pomenit niciodată ca un păcurar să fie bolnav de ulcer, tensiune, fiere sau plămâni. La stână se duc peste vară unii copii plăpânzi sau rahitici și se întorc după 1-2 luni cu „ruji în obraji”.

Îmbrăcămintea păcurarilor este cea obișnuită a sătenilor numai că pantalonii și cămășile sunt înnegrite și fierte în zăr ca să fie mai rezistente și să fie impermeabile. Pe cap poartă „clop” uns cu rășină de brad sau unt de oi ca să nu treacă apa prin el. Peste cămașă se încing cu o curea de piele bătută cu „ținte” și „bumbi galbeni”. În

zilele reci îmbracă un pieptar din piele de miel. Când e frig poartă suman și cioareci de pănură. Se încălță cu opinci și obiele de pănură, sau cu cizme de cauciuc.

Munca zilnică se desfășoară după un program bine stabilit care nu ține seama de sărbători. Fiecare păcurar are sarcini concrete și rareori se întâmplă să se ivească neînțelegeri între ei, iar când apar le aplanează baciul, cel mai important dintre păcurari.

Dimineața păcurarii mulg oile devreme. Le lasă în staur până mănâncă și apoi pleacă la pășune. Baciul rămâne la stână toată ziua și poartă răspunderea pentru toată activitatea. El are grijă ca oile să fie bine hrănite, bine mulse, ca să nu stârpească. El prepară brânza, urda, untul.

Oile se reîntorc la muls la ora 11 iar apoi pleacă din nou la păscut, după o scurtă pauză în care păcurarii mănâncă. Se întorc cu oile la ora 17 pentru mulsul de seară. După muls, mai „îmbucă” ceva pe fugă, își iau o haină mai groasă și pleacă iar cu oile în „porneală” până seara târziu când le aduc și le bagă în staur. Păcurarii cinează, apoi spun povești, mai discută și se culcă. Cei mai tineri coboară în sat „la mândre” sau la făgădău, dacă e aproape. Păcurarii conversează puțin între ei, dar sunt foarte comunicativi cu străinii pe care-i întâlnesc.

Toamna, când oile se mulg doar de două ori, vin proprietarii să-și facă laptele acru și păcurarul – baci, merge și el cu oile la pășunat până seara.

După ce oile coboară la iernat sau în grădină ziua de muncă a oierului este: dimineața calcă „turiștea” adică bătătorește zăpada cu picioarele pentru a face loc hranei oilor. Fânul se aduce cu furca și se împarte în „pale” mici pe turiște. Apoi se slobod oile din staur ca să mănânce. În timp ce oile mănâncă oierul stă între ele având grijă să nu se îngrămădească și să mănânce toate. Apoi sunt duse la „halău” ca să bea apă.

Când oile se pregătesc de fătare oierul le păzește și noaptea, le ajută și apoi ia mieii și-i duce într-un loc mai călduros, ca să nu înghețe de frig. Păstori care sunt angajați și stau cu oile în câmp unde au fân și otavă peste zi fac și alte munci. Cioplesc tălpi pentru sănii, obezi pentru roți, cujeici de tors, greble, furci de tufe, furcoale, leuci

pentru car, nuiiele pentru garduri și plase pentru staure la stână.

În trecut existau și păcurari de meserie care nici nu se căsătoreau sau o făceau foarte târziu ca să se poată ocupa de oi.

Specificul acestei munci se păstrează și azi dar în viața păcurarilor au intervenit schimbări și progrese: mâncare mai bună, mai variată, haine curate, impermeabile, ceasuri la colibă și la mână, aparate de radio, casetofoane, cărți, telefoane. Colibele sunt mai confortabile, cu paturi, masă, farfurii și tacâmuri.

Toate aceste acțiuni și descrieri de activități mi-au fost relatate cu câțiva ani în urmă de mai mulți săteni, mari oieri: Ceuca Iacob, Ceuca Iosif, Lari Conon, Pașcu Tănase. Mulți nu mai sunt printre noi dar sunt pomeniți de săteni mereu pentru dragostea lor față de animale, mai ales pentru oi, pentru corectitudinea cu care s-au purtat cu sâmbrașii.

CUNUNA GRÂULUI LA SALVA

***Prof. Luminița-Maria CUCEU,
Prof. Ana-Floarea SIMIONESE,
Șc.Gen. „Tiberiu Morariu” Salva***

Țăranul, copilul sorții amare și crude, și-a plâns destinul vitregit, cu lacrimi de sânge și sudoare, veacuri de-a rândul. Și-a șters ușor obrazul și a început să cânte de dor, de jale, de bucurie ori de durere, la muncă ori la sărbători, la nuntă ori la înmormântare... A jucat apoi, pentru a uita măcar pentru câteva clipe, greul zilei ce avea să vină.

Zi după zi, an după an, muncind pământul cu ardoare, secerându-și grânele, strângându-și fânul pentru vite, păscând turmele de oi și cântându-le din fluier ori din caval, țăranul a creat o avere neprețuită – folclorul – avere ce a lăsat-o moștenire generațiilor ce au urmat, prin diferite manifestări populare desfășurate pe anotimpuri, asociate cu muncile câmpului sau legate de diferite sărbători religioase.

Manifestările populare din perioada primăverii și verii se mai desfășoară sporadic și astăzi, după sute de ani, în strânsă concordanță cu îndeletnicirile oamenilor, evidențiind cele mai importante momente ale activității acestora: fie în forma simbolică a bucuriei pentru învierea naturii (ramuri verzi de salcie prinse în poartă), fie în forma unor sărbători sau a unor rituri cu sens magic (udatul cu apă al cununii grâului, semn de belșug). Scopul practicării majorității manifestărilor este obținerea unei recolte mai bune, un rezultat mai bun în muncă. Fiind practicate într-o anumită perioadă a muncii agrare, fiecăruia îi corespunde un moment esențial al acestei munci.

Originea obiceiurilor de primăvară și vară se poate căuta în străvechi practici primitive, care s-au transformat de-a lungul timpului, paralel cu evoluția modului de viață și a mentalității populare. Rosturile pe care le-au avut inițial, azi nu mai pot fi cunoscute în amănunt. Cu pierderea acestora s-au destrămat și elementele constitutive, migrând de la o manifestare la alta, contaminându-se și dând nașterea unor producții cu caracter eterogen. Azi le întâlnim ca fiind în mare parte reprezentări spectaculoase, al căror înțeles originar poate fi lămurit pe bază de analiză atentă. S-a păstrat însă în mai mare măsură elementul exterior, decorativ (joc mimic, costumații, muzică, dans), constituind astfel fondul din care s-a dezvoltat ulterior, teatrul popular. Dintre aceste manifestări amintim: „*Plugarul*”, obicei al ieșirii cu plugul pe ogor al celui dintâi plugar, într-o anumită zi de la începutul primăverii, „*Sângeorzul*” un rit agrar de fertilitate, „*Boul instruat*”, o formă de manifestare spectaculoasă ce are loc de Rusalii sau, pe alocuri, de Sânziene, care are ca scop sănătatea și

fecunditatea animalelor, „*Păpăruda*”, dans magic jucat de fete pentru invocarea ploii, „*Caloianul*”, un rit agrar menit să aducă ploaie și să asigure fertilitatea ogoarelor, „*Drăgaica*”, dans ritual jucat de fete care se practică în ziua de Sânziene (24 iunie) cu scopul de a feri de grindină holdele care încep să se coacă, „*Călușul*”, unul dintre dansurile cele mai vechi și mai pitorești. Semnificația sa originară este aceea de asigurare a fertilității, profilaxia și tămăduirea unor boli, „*Cununa grâului*”, ceremonial care se practică cu ocazia sărbătoririi seceratului și multe altele.

Obiceiul „*Cununa grâului*” era unul dintre cele mai frumoase obiceiuri ce s-a păstrat la Salva și pe aproape toată Valea Someșului, deoarece țărinile din jurul satului erau, cu ani în urmă, pline de holde de grâu, orz, ovăz sau secară, iar seceratul era efectuat doar cu secera, manual, fiind nevoie de mulți secerători pentru adunatul acestora. Cununa, simbol al hărniciei și rodniceii pământului, era adevăratul ceremonial al recoltei. Cununa grâului este un obicei care are loc vara, la terminarea seceratului. În ultima zi a seceratului fetele merg la câmp și încep să împletească cununa din cele mai frumoase spice de grâu, cântând. Băieții adună ultimii snopi și fac ultimele stajili (grămezi) cu o formă specifică din 15 snopi și clăi – pe par – din două stajili sau 30 de snopi. Băieții răspund prin cântec fetelor.

Pornesc fetele din câmp iar una din ele, cea mai frumoasă și mai vrednică, are cununa pe cap. La auzul cântecelor, oamenii ies afara cu găleți cu apă și așteaptă fiecare la poartă cununa pentru a o uda. Apa este pusă pe capul fetei care poartă cununa și aceasta se învârtăște pentru a împrăști apa din cunună. Cea mai harnică familie de țărani din sat va fi gazda care va primi cununa.

Ajung la casa gazdei unde-i așteaptă o femeie care are un colac mare în mână, bărbatul o sticlă cu băutură, iar fata aranjează prin casă, pregătește mesele pentru secerători. Ei așteaptă primirea cununii îmbrăcați în straie de sărbătoare.

La poarta acestei familii fetele se țin una de alta cu zadia (catrința) și secera prinsă în brâu și cântă. Fata care duce cununa înconjoară masa de trei ori și rostește *tarostea* (descântecul) cununii. Gazda își recunoaște secerătoarele, le primește, iar băiatul gazdei se duce să ia cununa fetei să o dea mamei sale. În acest timp, din făină nouă, se fac primele prescuri care vor fi duse la biserică pentru dezlegarea țărinii care a fost legată de preot la

Rusalii.

Tot acum în cuptor se coc mândri cozonaci dați cu ou pe deasupra ca să fie rumeni. Fata nu dă cununa până când vin ceterașii și îi plătește gazda.

Apar ceterașii cântând iar băiatul gazdei se duce să ia cununa fetei. Gazdele poftesc fetele și feciorii în casă, se așază la masa încărcată cu cozonaci, prăjituri, vin și țuică. La masă atât fetele cât și băieții prin strigături se ironizează scoțând în evidență defecte ca: lenea, anumite trăsături fizice, comportamente. Cântă apoi câteva cântece de veselie împreună în timp ce se servesc cu bunătățile puse pe masă. Când gazda îi invită la joc, se ridică și joacă un dans în care pornesc într-un șir și se deplasează ca într-o spirală dând formației forma unui cozonac rotund asemănător cozonacului cu care îi primește gazda. Apoi urmează jocul „De-a lungu” și „Învârtita” – jocuri de perechi (fată și băiat) însoțit de strigături. După joc, un băiat mulțumește gazdei și ies din casă cântând și strigând.

Mai multe momente din acest ceremonial – transformat astăzi într-un prilej de petrecere – arată că pe vremuri s-a practicat cu scopul de a asigura în viitor rodnicia pământului (purtarea cununii de către o fată curată, udatul cununii, înconjurarea mesei etc.). Este semnificativ faptul că mai multe elemente și momente ale acestui ceremonial sunt comune cu ale altor obiceiuri, în ceea ce privește scopul desfășurării lor. Ideea fecundității constituie baza identităților dintre elementele cununii, pe de o parte, și ale nunții, colindelor și a plugușorului, precum și ale altor obiceiuri agrare, pe de altă parte. Elementele comune ale cununii și ale nunții sunt: udatul, înconjurarea mesei, pregătirea acelorași mâncăruri tradiționale pentru masa de ospăț, denumiri comune pentru anumite creații ceremoniale (cântecul sau gogea cununii – gogea miresei, descântecul sau tarostea cununii – tarostea miresei). În multe locuri nu numai denumirea, dar și melodia cântecelor cununii și al miresei sunt identice.

Cântecul cununii se cântă în cadrul procesiunii când cununa este dusă spre casa gazdei. Întonarea pe o voce puternică, execuția în grup, ritmul măsurat cu o mișcare foarte largă, îi asigură acestui cântec un caracter solemn. Textul cântecului cununii are un caracter epic-descriptiv, deoarece descrie elementele de bază ale muncii seceratului, precum și scurte povestiri ale peripețiilor întâmpinate pe drum până la sosirea în casa gazdei.

„Dimineață ne-am sculat	Și la holdă am plecat!
Fetele o secerat	Cum cătanele-n bătaie
Și pe obraz ne-am spălat,	Secerat-o fetele
Feciorii clăi o-nșirat.	Și-o pus clăile-n șiruri
Lui Dumnezeu ne-am rugat	Holdă ca peretele,
Și-o pus claie după claie	Cum cătanele în rânduri.”

În jurul celei mai mândre fete care poartă cununa spre casa gazdei, alaiul, compus de femei de diferite vârste merge spre sat cântând „gogea cununii”, cântec specific ceremonialului din zona Năsăudului (precum și cântece neocasionale):

„Cine duce cununa

Dreaptă-i ca și lumina,

Ca lumina cea de ceară

Care-o pun domnii-n păhară,

Ca lumina cea de seu

Care-o pun domnii-n canceu.

De unde cununa pleacă

Rămâne tarina-ntreagă,

De unde cununa vine

Multe clăi s-or pune mâine.

Noi venim pe drum de piatră

De la holda secerată,

Cu cununa neudată;

Nu știm văile-o stârpit

Ori feciorii-au adormit

Nu știm văile-o secat

Ori feciorii s-au culcat

De nime nu ne-o udat.”

O masă tradițională și petrecere cu jocuri populare încheie această sărbătoare. Cununa va fi păstrată lângă icoane, până la semănatul viitor, când boabele vor fi amestecate cu cele de sămânță, în credința că vor da un rod bogat.

„Cununa grâului” este cea mai frumoasă dintre toate datinile legate de muncile agricole din Țara Năsăudului, a adevărată sărbătoare a secerișului. Acesta ar putea dăinui în comunitatea sătească tradițională atâta timp cât oamenii vor cultiva grâu. Dacă originea acestui obicei se pierde în noaptea timpului, viitorul este marcat de incertitudine. Dacă pentru comunitatea societății tradiționale, obiceiul era o poruncă, o normă de conduită care cuprindea toată scara de valori cuprinse în sfera sacrului și profanului, pentru comunitatea societății moderne, obiceiul reprezintă o oază de divertisment în agitația vremurilor pe care le trăim.

NUNTA ȚĂRĂNEASCĂ – SPECTACOLUL DE ALTĂDATĂ AL COMUNITĂȚII

Veronica OȘORHEIAN,
Leșu/Alba Iulia

O întrebare s-a cuibărit statornic în mintea mea: care va mai fi ordinea ciclului familial al vieții? Prin cărți, am aflat rânduită mai întâi nunta, apoi nașterea și, la urmă, moartea. Ultima e sigură. Nașterea nu e condiționată de nuntă. Te poți naște și „din flori”. Dar ca să faci nuntă, cu siguranță, trebuie să te naști. Și pentru că „Eu am izvorât din sânul plaiului de munte/ Laolaltă cu doinele, cu datinile, cu multe,/ Cât stelele de multe,/ Cântece fecioare și cântece cărunte...”¹, iar Dumnezeu m-a adus pe lume la vreme potrivită, am avut norocul să fiu părtașă, de când am început a pricepe câte ceva despre lumea asta și până la plecarea din sat, mai întâi la școli, apoi pentru a-mi urma soțul, la destul de multe asemenea „spectacole ale comunității” – cum pot fi considerate nunțile țărănești.

Puține sunt satele în care paleta activităților culturale să fi avut diversitatea și bogăția aceloră din satul în care m-am născut. Și, cu toate acestea, nunta țărănească a rămas, multă vreme, un „spectacol”, în care jucători erau și socrii, și mirii, dar și neamurile, și vecinii, prietenii și, în cele din urmă, satul întreg. Chiar dacă nu tot satul ajungea la „casa nunții”, aproape întregul sat lua parte la jocul de la ogradă și la cununia religioasă. Cei prinși în treburile gospodărești, măcar de la poartă aruncau o privire în momentul în care alaiul se îndrepta spre sfânta biserică, să vadă cât „îs de faini mnirii”.

Nunta țărănească se desfășura după o rânduială străveche și spectaculoasă. Când pregătirile erau gata, o drușcă a miresei ducea un colac frumos la mama mirelui. În fața asistenței, drușca rostea o poveste versificată a bobului de grâu însămânțat, secerat, apoi treierat, dus la moară și ajuns, în cele din urmă, colac împletit și rumenit. Era un semn al respectului pentru mama mirelui, poftită să-și ia darul: „.... Soacră mare hai la masă/ Că eu vin de la mireasă/ Cu colac de grâu curat/ Că i-ai dat mire pe plac/

¹ Pompei Ștefănescu, Sever Ursa, *Bistrița Năsăud, vatră folclorică*, București, Editura Sport-Turism, 1979, pag. 18.

Ia colacu', soacră mare,/ Di la nora dumnitale,/ Că-i copt în cuptori de piatră,/ Nu vi-ț
sfădi nișiodată/ Și-i copt în cuptori de pâne,/ Mnireasa-i crescută bine,/ Îi harnică și
isteată,/ Strângă-ș-o mnirile-n brață,/ Să aibă viață bună,/ Să trăiască împreună...”

Altă drușcă a miresei ducea cămașa mirelui. Cămașă din pânză de casă, cusută obligatoriu cu motive florale cum nu mai avea nimeni în sat, căreia mireasa îi înnodea ciucurii, un crez potrivit căruia mirele nu va avea „gura mare”, adică nu va fi certăreț: „Cănașii i-am înnodat,/ Ca să nu meri sara-n sat/ Și să vii acasă bat/... Când te școli, să nu fași gură/ Să s-audă piste șură,/ La veșini – în băătură;/ Glasu' să-ț șie domol,/ Când îi intra în ocol,/ Pe nevastă n-o sfădi,/ De s-a-ntâmpla ș-a durmi –/ Când acasă îi vini;/ Calcă-nșetuț piste prag,/ Să te-aștepte tot cu drag...”.

Drușca asta trebuia bine aleasă. La casa mirelui, întotdeauna, se găseau feciori nerebdători să dialogheze cu această drușcă, încercând să intre ei în postură de mire, spectacolul fiind susținut de istețimea și spontaneitatea celor implicați în dialog. Exemplificăm: „... M-o mânat frunza de fag,/ Până la mnire în prag./ Am venit, c-am auzât,/ Că la această casă,/ Așteptaț' o veste-aleasă,/ Di la o tinerică mnireasă;/ S-o trudit și o făcut/ Cămașă cum n-am văzut,/ C-o făcut-o din giolgi lat/ Că i mnirile pe plac;/ Ș-o cusut-o cu mătasă/ Că și ie-i fată aleasă/ Și-i din neamul șel mai mare,/ Ca să-ț placă dumnitale;/ Pe cămăș-o pus mărgelă, Une-ai fost, altu nu-i mére...”. Unul dintre prietenii mirelui se ridica și rostea: „Uită-te, lele, la mine/ Că-s înalt și-m' șade bine/ Ș-ai bătut atâta drum,/ Nu-i găsi altu' mai bun...”. Fata continua: „Gura ta, bădiță dragă,/ Ar fi bună de cotarcă/ Să se ouă rațale/ Nu să ai cu druștile”. Alt fecior sărea în ajutorul celui dinainte, se apleca și trăgea de poala fetei: „Văd că-i faină cusătura,/ La cămăș-ai legat gura/ Și ți strâmbă pânzătura...”. Drușca nu se lăsa intimidată: „Mă mniram șe umblu trasă,/ El îi cólea, pi su' masă/ Și îi hâd de mai nu moare,/ Și mă mai traje de poale...”. După o ploaie de replici amuzante, se ridica mirele: „Gata cu ocările!/ Astăz', eu îs mnirile/ Care așteaptă cămășă aleasă/ Di la tânăra mnireasă...”

Spectaculoși erau și călăreții de la nuntă. Feciori unul și unul, care struneau cei mai frumoși cai din sat, împodobiți de sărbătoare, purtau mesajele între miri, semnalând pentru săteni momentele desfășurării nunții. Cu cât apariția călăreților era mai deasă, cu atât se apropia momentul întâlnirii mirilor în „gura uliți”, ocazie în care călăreții își încheiau misiunea.

„Cioșcul” pentru „porunși” era folosit pentru joc, în vreme ce tinerii se cununau la „matrică!”². După cununia civilă, alaiul reunit se îndrepta spre biserică. Pe o melodie cu ritm vioi, cadențat, feciorii, într-o cuprindere frățească pe după umeri, dădeau drumul strigăturilor referitoare la miri: „Mniresucă, struț de flori,/ Lé-ț' gându' di la fișiori/ Și ți-l pune la bărbat,/ După ște te-ai cununat,/ Că mnirile nu ți frate,/ Să gănești că nu te-a bate,/ Niși soacră-ta nu ți mamă,/ Să gănești că nu-l îndeamnă”, sau: „Supărat îi mnirile,/ Că la tăte porțale,/ Să cântă drăguțele...”.

În vreme ce popa oficia căsătoria religioasă, pe vreme bună, în ograda bisericii vuia pământul de tropotele feciorilor. Pe vreme ploioasă, gema pământul frământat de picioarele celor prinși în joc și în glod, mai tare decât la clăcile de uns. Doamne, ce am mai frământat și eu locul acela de la ogradă. În vreme ce frații mai mici, dar și alți copii, se tupilau și priveau curios pe sub poalele învolburate ale fetelor avântate în joc. Fără să le pese de muștrările dascălițelor. Dar mai puteam eu scrie despre nuntă, dacă n-aș fi luat parte la aceste spectacole? Cu siguranță că nu.

Spațiul de desfășurare a nunții era restrâns, nunțile făcându-se doar duminica, pe la casele oamenilor. Diversitatea bucatelor era modestă. Existau doar câteva feluri: „zamă de găină cu toșmaji”, friptură cu cartofi, zamă acră, sarmale și cozonac. Băutura de bază era țuica fiartă cu zahărs ars și cu chimin, care nu încingea prea tare spiritele, încăierările fiind destul de rare.

După o zi de alergătură, „intratul după masă” crea starea de tihnă, de poftă de petrecere. Feciorii erau numai ochi și urechi. Cîțiva bărbați strigăuși își țineau nevestele pe după umeri. Mândre și fericite, ele schițau câte un zâmbet alintat și închinau bărbaților. Gest pentru care, ei le răsplăteau cu o strângere drăgăstoasă.

Strigăturile erau, în general, cunoscute de săteni și dacă unul începea un vers, altul continua cu al doilea ș.a.m.d., într-un fel de dialog. Dar, de fiecare dată, minți agere aduceau creații noi la nuntă, într-un soi de competiție. Că nu degeaba, cercetători de marcă au ostenit pe plaiurile Ilvelor³. Dacă „de-a lungul drumului”, până la cununia

² Cununia civilă – unde mirii sunt înregistrați în registrul matricol.

³ Să-i amintim și aici pe Constantin Brăiloiu – din București, de la Cluj pe cei trei corifei – Darius Pop, Tudor Jarda și Sigismund Toduță, alături de alți cercetători și creatori de bijuterii muzicale: Tiberiu Alexandru, Elisabeta Moldovan-Nistor, Constantin Zamfir, Constantin Arvinte, Cicerone Theodorescu, Victoria Dosios – care au adunat folclor de la Vasile Bosbici, Ioana Ciupa, Nicolae Dragotă, Maria Precup, Lucreția Sărețan, Reghina Tăpălagă, Ana Nimigean, Caterina Stelic Gagea.

religioasă, se strigau mai mult strigături referitoare la miri, la trecerea acestora în altă categorie socială, în timpul mesei, se auzeau strigături de dragoste, de dor, dar și altele cu trimiteri la vechea înțelepciune țărănească: „Ei, bate-mă, Doamne, să mor,/ Pe perină de fuior,/ Pe brațele cui mni-i dor/ Bate-mă, Doamne, să zac,/ Pe perină de bumbac,/ Pe brațele cui mni-i drag./ Nu am bai, dacă mor mâne,/ Cu omu' drag lângă mine,/ Niși de-oi muri dimineață,/ Cu șine mni-i drag, în brață./ Ei, șeteruca dragă mni-i,/ Gura și ocii mândrii;/ Șeteruca bine-m' plașe,/ Gura mândrii moarte-m' fașe;/ Șeteruca mni-i pe plac,/ Ocii mândrii moarte-m' fac...”, sau: „Ei, cân' era moșu' flăcău,/ Nu să mai puné bgirău/ Da' amu-i bugăt de rău/ Că-n tăt satu-i un bgirău/ După bgirău vine popă,/ Nu te poț' fașe de vorbă,/ De șeva... cânva... cumva.../ Cu nevasta altuia./ Te ceamă la jiudecată,/ Bgirău' stă să te bată,/ Da' popa, cu vorbe bune,/ Jina tăt pe mine-o pune;/ Tăt o prescure ș-o pâne/ Di șe nu v-aț' ascuns bine?”.

„Făgădașu” nu era prea mare, oamenii aveau bani destul de puțini și cinsteau câte o „jită tânără”, grâu, mălai, țoale – ce aveau la îndemână.

Datul găinilor la nănași era un moment mult așteptat de nuntași. În strigături hazlii, bine tâlcuite, erau evidențiate atât starea socială a nănașilor, generozitatea lor, din care viță se trag, dar și viciile sau alte păcate despre care auzise satul.

Mireasa „se strica”⁴ în public, moment în care, femeii înțelepte se prindeau într-o horă deschisă și, pe o melodie specifică zisă de ceterași, strigau: „Mniresă te-ai măritat/ Șlaueru' tău o pcicat,/ Să ai grijă de bărbat/ Nu-i da blidu' nespălat,/ Nici lingura di su' pat...”. Era momentul în care mireasa intra în rândul nevestelor, momentul în care umerii ei erau împovărați cu noi responsabilități. Lacrimile vărsate de tânăra nevestă aveau justificare. O strigătură spune: „Nu mai dormi la măta-n țol, Nu te mai scoli târzior,/ De-amu dormi lângă bărbat/ Și te scoli cu noaptea-n cap...”.

Comunitatea își aducea aportul cu „șinste pentru nuntă”⁵, care consta în: păsări de curte, ouă, făină, zahăr, ulei, smântână, lapte etc, obiceii care se mai păstrează, în lumea satelor.

Ceterașii erau cu precădere țigani – oameni asimilați de comunitate, cu cântecul în sânge, sudați și năclăiți de praful stărnit care se așeza pe capetele lor. Cântau cu o dăruire totală și cu o plăcere care le spulbera oboseala, a doua zi – după răsăritul soarelui, la gândul că vor conduce nănașii „cătă casă”, măcar să-i treacă podul de peste râu ori podețul din gura

⁴ I se lua voalul.

⁵ Există și „șinste la mort” – ajutorul comunității pentru înmormântare.

uliți. Motiv pentru care, nănașii le strecurau ceva în arcuș – pentru onoarea făcută. Sătenii spuneau: „Nó, s-o spart nunta. Mărg nănași acasă”.

Câteva amintiri despre cea dintâi nuntă la care bunica adoptivă a hotărât să fim părtași și noi, copiii, le-am consemnat într-o povestire, pe care o redăm aici, pentru că ea a surprins atmosfera reală a unui astfel de eveniment: „De la biserică, Buna a venit cu vestea. Locotenentul se însoară. E bine, căci și de el trebuie să aibă grijă cineva. O fi el domn, dar printre străini, nu știu cât plătește domnia. Când ești la tine acasă, te cunosc până și pietrele. Și toată lumea îți dă binețe. Printre străini, mai cu seamă în haină militară, capeți mereu ordine care nu seamănă cu cele din gura mamei ori a tatei. Sunt mai colțuroase, mai hotărâte și mai poruncitoare. Cu vremea, fără să-ți dai seama, câte-o cătană venită din satul tău te găsește alt om. Cât e de mic, are un glas, când dă comenzi, de tremură inima-n noi – scria acasă Niculai de pe Felecvar. Dar când am învoire, mă duce acasă și mă omențește cu ce are mai bun, mă povățuiește, ca pe un frate mai mic, povestim ce mai e nou pe la noi, de-mi pare că vremea trece mai repede și dorul nu mai arde așa tare – mai scria Niculai. Un gând mă frământă – continuase Buna. De ce n-a luat el o fată din sat, să știe din ce neam se trage. Când o iei din lume, ce poți știi? Și dacă ești mai molcuț, te alege ea pe tine, șinășăl. Adică așa... Șinășăl cu șinășaua/ Până-apucă-a pune șaua/ Dacă-apucă-a te-nșăua/ Măcar șinaș, măcar ba. Și nu poți lăsa fata de izbeliște. Că nu se cade. Nu știu de pe unde Dumnezeu o fi, că numele pe care l-a zis popa nu-i de prin aretul nostru. Niște ochi de căprioară – are fata, dar e ca o umbră de subțire. De-o prinde vântu', o duce. Tot mai bună era una de pe la noi. Măcar o făcea doamnă. Că dacă omu-i domn, femeia-i doamnă după el. Doamna preoteasă, doamna șefiță, doamna notărășăță, doamna pădurăriță. Mai avea loc și o doamnă ofițereasă. De ce-mi bat eu capu', Doamne iartă-mă? Poate păcătuiesc și-abia m-am descotorosit de celelalte păcate. Și-a ales-o, Dumnezeu să le rânduiască tot binele și să fie într-un ceas bun. La nuntă, oricum trebuie să luăm parte. Mirele e nepotul nostru. Cum suntem vecini, pot lua parte și pruncii ăștia mai mărișori. Măcar la plecare și dimineața – la stricatul miresei.

La vestea din urmă, chicoteam într-un capăt de lăițer. Nu ziceți hop, înainte de-a intra în joc – adăugă Buna. Veți merge, numai dacă vă purtați bine.

Venise ziua nunții. În care ne-am străduit să fim cât se poate de cuminiți, să nu se răzgândească cei care aveau cuvânt de hotărâre. Măturat-am târnațul de-a lungul, să-l poată spăla mama, apoi ocolul, după ce aranjasem lemnele în stângen, sub târnațul din jos. Cotruțul l-am umplut cu lemne, pe care le-am așezat mai întâi într-o cotarcă, să

nu facem prea multe drumuri. Dar, când să intrăm în târnaț, fratele Ștefănuță a luat-o înainte, a deschis portița larg, împingând cotarca spre mine și m-am trezit pe ultima treaptă, sub cotarca răsturnată. Treptele erau din piatră lată de râu, oscioarele mele erau învelite doar în piele și am început să scâncesc de durere și de spaimă. Ssst – făcea Ștefănuță, ținându-și degetul arătător pe buze. Dacă scâncești, nu mai vedem nunta. Și, ca prin minune, mi-am stăvilit lacrimile pricinuite de durerea aceea ascuțită și stăruitoare. În mare grabă, Ștefănuță a pus la loc lemnele împrăștiate și, tot în grabă, îmi șopti: ține-te de toarta cotărcii și eu trag. Biruitori, am trecut pragul casei, durerea de la picior făcându-mă să șchiopătez pe ascuns. Fără să vreau, mă frământa un gând. Cum să merg șchioapă la nuntă? Unceșu Calistru merge, dar el poartă cârjă, de când e lumea. Pentru osteneală, mama ne-a răsplătit cu un blid de pături cu brânză. Prietena mea din liceu îi spunea la mâncarea asta îmbietoare mămăligă topșită. Durerea mea tănuită părea tot mai blândă. Prin casă, femeile trebăluiau de zor. De pe plita sobei, dintr-o oală mare și întunecată la culoare, ieșeau aburi jucăuși, pierzându-se către tavan. De acolo a pus mama apă caldă, în covata din lemn de tei, pe care a cumpărat-o de la Marișca Budăcanului, pe o mierță de cartofi și o tablă de slănină. M-am cuibărit în covată și o stare de bine mi-a copleșit sufletul. Gata cu joaca, băietă, udă-ți părul, că vin să te spăl. Starea de bine s-a risipit, când niște clăbuci din păr mi s-au prelins în ochi. Să mă îmbuneze, mama mi-a șoptit ceva, îndemnându-mă blând să mă ridic în picioare, să mă limpezească. Bucuria mi-a revenit, gândindu-mă că peste puțină vreme, am să văd o mireasă cum n-am mai văzut, una ca în poveștile pe care ni le spunea sluga lui unceșu Calistru. Ce-i cu pata asta de pe spate? Ce ai pățit? Nu știu... am îngăimat stânjenită. Iară ai căzut pe undeva – rosti mama, înfășurându-mă într-un ștergar aspru de cânepă, îndungat la capete cu vârste gălbui din fire vopsite în calaican.

Înfoliță într-un lepidu, așteptam să-l scalde și pe Ștefănuță. Ne-au îmbrăcat în haine curate cărora, până am crescut binișor, le ziceam haine noi. Ținându-ne de mână, ne-am îndreptat spre a treia casă. Zarva mare ne-a potolit îndrăzneala pe care ne-am arătat-o, la început, printr-un bună zăăua hotărât. Parcă nimeni nu ne vedea și nu ne auzea, iar menirea noastră nu era decât de zăhăială. Când, pe ușa de la cămară, apăruse soacra mare, ne-am repezit să-i pupăm mâna. Dragii nănașii, ați venit și voi...? Treceți călele, lângă perete, să nu vă calce careva, în vâlmășeala asta. Undeva, în veranda rotundă, am zărit două scaune și le-am ocupat. Așteptam cu răsuflarea calmă, îmbucând spornic din strujeaua de colac pe care am căpătat-o de la o femeie înfășurată peste mijloc într-un ștergar alb din cânepă. Ușa

camerei din față era închisă. Domnul mire călca mărunțel, într-un neastâmpăr continuu. În prag, apare mireasa, într-o rochie lucitoare ca omătul, care-i învăluia trupul subțirel și sprinten. Buchetul nu era din flori de grădinuță, ci din flori albe, în formă de pâlnie, dintre care spânzurau, într-o anume rânduială, niște fire lungi, cu frunzulițe verzi și ascuțite. Buchet domnesc – ne-a explicat mama a doua zi, când încercam să deslușim lucrul pe care nu-l mai văzusem. Da, da! Numai doamnele poartă buchet din cale și asparagus – ar fi lămurit problema o cunoscătoare. Și peste cârlionții gălbui, strălucea, mai tare decât oglinzile din coifurile irozilor care ne-au speriat la Crăciun, o coroniță. Apoi, tot în rânduială: nănași mari, fete de nănași cu coșărca acoperite cu ștergare înflorate, feciori de nănași cu lumânări mari cât o jumătate de om, legate cu struț de flori și cu petele, steag, ceterași și gordunaș. Cineva a pitit un pahar cu miere în coșarca unei femei, lângă colacul împănat și rumen. Auzisem, de la alți copii, că popa împarte miera care rămâne, pruncilor înșirați pe lângă strană. Atunci, locul nostru acolo trebuie să fie. Și-am tulit-o spre biserică.

În vara următoare, păzind vitele după plai, mă laud fetelor din vecini că am văzut o mireasă. N-am dat alte detalii, dar le-am stârnit pofta de a născoci un joc nou. În vreme ce vitele se odihneau de amiază, au propus să ne jucăm de-a nunta. Mireasă, m-au ales pe mine. Nu știu de ce. Ba știu. Fiind cea mai mică, rochia Măriuchii îmi ajungea până la glezne. Ce, până la glezne? Îmi acoperea și opincile! Nu era albă, dar așa – plină de flori, îmi părea tot atât de frumoasă, dacă nu mai frumoasă decât cea a miresei pe care o văzusem întâia oară. Pentru buchet, fata Ogenii lui Androneș și cu a Zăgrenilor au adunat ochiul boului..., macul cucului..., și maci sângerii..., din năpărie. Ale lui Costan mi-au născocit o coroniță, cum nimeni n-a mai avut. Pe un rug de mure încărcat de flori albe, au împletit flori de trifoi, din livada de pe deal și fire tremurătoare de lacrima miresei... Dar mireasă fără șlaier rar, nu se poate și nu se poate. Până la urmă, fetele au găsit modalitatea de a ieși din încurcătură. Ca o părere li se păru ecoul palid, afundat în pădurea bătrână și întunecată, de pe Valea Măgurii. Sporovăiau, aplecate cu stăruință asupra lucrului. Dacă află lelea că i-am spurcat strecurătoarea de lapte, să vedeți voi bătaie cu urzici. Nu cred că mai cruță pe careva. Ne ia de la un capăt la altul, să ținem minte. Nu află. Jurăm? Jurăm: zău lu' Dumnezeu!

În vreme ce un copil sufla într-o trișcă, cu atâta sârg, de i se umflaseră venele pe gât, ca niște bețișoare, după șură, așezată pe un scăunel de brad, m-au împopoțonat. Steag au făcut dintr-un măturoi, aruncat prin șură și o năframă mai ușoară, ca s-o poată flutura vântul, pe care au legat-o cu petelele din coade. Parcă și răsuflarea mi s-a oprit, numai să mă văd mireasă. Așteptarea îmi părea lungă și fetele care mai de care se

învârteau pe lângă mine. Împărtășindu-și între ele părerile, se străduiau să-și împlinescă gândul copilăresc, ascunse de ochii părinților. La urmă, mi-au înmănat ciobul de oglindă. Mă uit. Din ciob, mă privește chipul unui copil înzorzonat și uimit, care nu seamănă cu nimeni. Mireasa își poate alege mirele! Dar cine să fie alesul? Cei părtași râdeau pe înfundate, ascunzându-se unul în spatele celuilalt. Printre ei, se aflau câțiva care încă nu rosteau clar vorba. Ce mai așteptăm? Pornim nunta – zise Măriuca Ogenii. Copiii se minunau de arătarea nemaivăzută. Cele mai îndrăznețe și-au luat rolurile. Una flutura steagul, două strigau din toți răunchii, de răsuna pădurea: Uiu, iu pe dealu' gol./ Că mnireasa n-are țol/ Da' i-a fașe mnirile/ Că n' 'a tunde cânilor/ Uiu, iu, uiu, iu... Toți hohoteau, ținându-se de pânțele. Dar nimeni n-a avut curaj să „tundă câinele. Și am rămas...Nici tu mnire, nici tu țol./ Mniresucă-n fundu' gol. Așa spune strigătura. Nu știu cine și când a tălăcut-o, dar ne-am petrecut și noi cu ea.

De stricat mireasa, îmi părea că-i mai simplu. La mireasa pe care am văzut-o, i-au luat coronița de pe cap, apoi au trecut-o în camera în care au gătit-o, de unde a venit îmbrăcată într-o rochie nouă. Mi-am dat seama că tare dragă o are domnul mire, după cum o ținea de mână. Un singur lucru nu înțelegeam: de ce el îi spune „mamă” – în sus și „mamă” – în jos, când știam sigur că pe mire l-a făcut nănaș. Când m-au „stricat” pe mine, n-a mai fost tot atâta de simplu. Rugul de mure și-a înfipt țepii în părul meu, zădărniciind stăruința fetelor de a-mi înlătura improvizata „coroniță”. Pe o parte, au desfăcut-o, cumva. Pe cealaltă parte, nu au mai reușit. Și, cu foarfeca atârnată într-un cui pe poarta surii, de când au tuns oile, mi-au tăiat părul prins în țepii rugului de mure.

Ușurată de „povara miresitului” și înfometată, am intrat în casă. Ceva mai bun, nu v-ați găsit de lucru? Uită-te, omule, cum au pocit-o, vădu-i de mninune! Lasă că o tunde tata, că-i vară. Și-ncepe a râde înfundat, în vreme ce mama chicotea în colțul de la năframă”.

Contribuția pe care ne-a oferit-o, și de data asta, pictorul Valer Gălan aduce un plus de credibilitate unei povești adevărate. Colaborarea a fost firească și binevoitoare, din dorința amândurora de a păstra, în lada de zestre spirituală, un obicei care se desfășoară, în ultima vreme, după alte rânduieli. În ultimii douăzeci de ani, se pare că numai două nunți s-au organizat, întru totul, în tradiție țărănească. Și pictorul Valer Gălan este din Leșu, și el a fost părtaș la nunți țărănești de altădată, minunându-se și bucurându-se laolaltă cu sătenii. Ilustrațiile pentru această plachetă le-am primit într-o zi de sărbătoare, în data de 6 august 2010, când natura și-a mai

schimbat o dată fața și când, în prezența a patruzeci și șapte de săteni, au fost lansate două cărți: În lumea florilor, Ed. Karuna, 2010 – autori prof. Elisabeta și Nicolae Lușcan și Fata Pădurii, Ed. Reîntregirea, 2010 – realizată de autoarea lucrării de față.

În acest amplu proces al globalizării problema acută o constituie păstrarea identității culturale, care pe de o parte amenință cu omogenizarea culturală, iar pe de altă parte amenință cu pericolul unei dezintegrări culturale a societății, dar și a indivizilor. Fiecare națiune participă, este antrenată direct sau indirect în procesul de globalizare, cu atât mai mult cu cât unele state fac parte din uniuni statale, cum este și cazul României, membră a Uniunii Europene. În același timp se naște și contrarăspunsul în fața globalizării, redescoperirea, dar mai ales cultivarea tradițiilor culturale, în cazul nostru a celor folclorice, ale unei națiuni. Nu se știe și nici nu se poate prevedea dacă această strategie aplicată va fi de folos națiunilor sau globalizarea va diminua diversitatea culturală, specificul cultural al unor popoare. Cu siguranță, fiecare popor va pierde câte ceva în acest proces inevitabil. Dacă acceptăm globalizarea ca pe un stadiu în care întreaga lume se va regăsi în fiecare localitate și în același timp fiecare localitate, regiune, zonă sau națiune se va regăsi pretutindeni pe glob, atunci se mai poate vorbi de tradiția folclorică a unui popor? Din punctul nostru de vedere nu te poți opune globalizării. Societatea informatică în care trăim, calculatorul, internetul, posibilitățile oamenilor de a se deplasa rapid dintr-o parte în alta a globului, dezvoltarea relațiilor trans-frontaliere de natură economică, politică și socio-culturală diminuează reticența în fața globalizării.

„Având statutul de reper de identitate al unei colectivități sau națiuni, folclorul include printre funcționalitățile sale specifice și dimensiunea educațională. Educația reprezintă un mecanism de transmitere și dinamizare a unui patrimoniu constituit din sisteme de valori acceptate de societate, personalități după un model configurat în consonanță cu acest viitor” (Bocoș, M., *Folclorul pune între trecut și viitor*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2009).

OBICEIURI ȘI TRADIȚII DE PE VALEA SOMEȘULUI

***Institutoare Sabina SIGMIREAN,
Colegiul Național „Petru Rareș” Beclean***

„Folclorul nostru... nu numai că e sublim, dar te face să înțelegi totul. E mai savant decât toată muzica așa-zisă savantă și asta într-un fel cu totul inconștient, e mai melodic decât orice melodie, dar asta fără să vrea, e dulce, ironic, vesel, grav.”

(George Enescu)

Folclorul reprezintă pentru poporul român un capitol de mare bogăție, varietate, vitalitate și de un înalt rafinament estetic.

Frumusețea, autenticitatea și pitorescul obiceiurilor și creației literare folclorice au atras întotdeauna atenția specialiștilor de la noi și din alte părți, văzând în acestea o manifestare plină de amploare și de inedit a spiritului creator al poporului nostru, cât și statormicia lui cu bogate implicații în peisajul spiritual transmis de antecesorii.

Farmecul folclorului nostru trebuie simțit și prețuit de copii. Trebuie menținut treaz interesul copilului pentru cântecul, dansul popular și obiceiurile strămoșești.

Învărtitele, strigăturile de la joc au făcut, dar mai fac și azi, să tresalte inimile celor ce le aud. De aceea nu trebuie lăsate să se altereze sau să piară.

În oricare colț de țară s-ar afla, dascălul este cel care a rămas un misionar veritabil al neamului românesc, care are nobila misiune de a-l învăța pe copilul de azi, adolescentul și adultul de mâine ABC-ul dansului și cântecului popular, de a-l determina să aprecieze portul popular autentic, de a păstra cu sfințenie toate valorile pe care înaintașii noștri ni le-au lăsat, de a deveni mesageri conștienți ai artei folclorice a strămoșilor lor. Este inadmisibil ca într-o țară ca a noastră, cu un folclor atât de bogat, care exprimă sentimentele și năzuințele neamului, să nu orientăm copiii spre a-l cunoaște.

Încă din clasa I am solicitat ca fiecare elev să aibă propriul costum popular caracteristic localității din care provin părinții și am fost plăcut impresionată când am văzut că mai există păstrate cu mare grijă costume vechi, autentice. Am înjghebat un ansamblu folcloric în cadrul căruia copiii au învățat primii pași ai dansului popular, i-am orientat în interpretarea cântecelor populare din zonă, am organizat serbări cu ocazia sărbătorilor, acțiuni în care s-au implicat bunici și străbunici, care și-au amintit cu plăcere de anii tinereții. Am purtat discuții cu elevii încercând să aflu ce cunoștințe au referitor la tradițiile și obiceiurile românești. Am constatat că acei copii care-și

petrec vacanțele la sat, sunt mult mai bine documentați, participă la diferite evenimente (botezuri, nunți, înmormântări, împreunatul oilor, împănatul boului) care se mai păstrează, sau au cunoștință de altele care au dispărut (dusul cununii la sfârșitul secerișului, pomul care se face la nunți, la înmormântări) toate acestea fiind auzite de la bunici sau străbunici.

La orele de ed. plastică sau abilități practice am confecționat podoabe, am vopsit nuci, împodobind bradul, clasa, am pictat ouă de Paști, diferite iconițe sensibilizându-i, determinându-i să fie interesați de tradițiile și datinile românești.

În clasa a II-a în cadrul orelor de limba și literatura română elevii au redactat texte pe diferite teme (De Crăciun, La Paști) având ca suport imagini, expresii date, întâlniri cu preoți sau persoane mai în vârstă, care au avut plăcerea de a le povesti despre datinile și obiceiurile strămoșești. Nu au lipsit dramatizările, recitățile, interpretările de cântece populare și colinde prezentate cu diferite ocazii.

Cunoștințele despre tradițiile și obiceiurile populare au fost îmbogățite pe parcursul clasei a IV-a, când au fost studiate diferite texte literare ale scriitorilor români. Acum am reușit să port discuții despre obiceiurile de Crăciun, Anul Nou, din alte zone ale țării reușind să facem comparații. Nu au fost surprinși când la colindat au primit *ciocolată*, și nu gustoșii colăcei copti în cuptor, mere sau nuci, cum se mai obișnuiește prin unele părți.

Ca o încununare a muncii, în clasa a IV-a am realizat un parteneriat interjudețean în care s-au implicat elevi și dascăli din cinci școli. Activitățile au fost pe cât de plăcute pe atât de atractive, copiii reușind să observe individualizarea pe zone, dar în același timp caracterul unitar al cântecului și dansului popular.

Lucruri total necunoscute pentru copii au fost scoase la lumină în vizitele făcute la casele memoriale (George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ion Pop Reteganul), Muzeul Grăniceresc Năsăud, Muzeul Județean Bistrița cât și la muzeele din școlile implicate în proiect.

Muncind cu seriozitate stră-strănepoții au reușit să scoată din lada cu zestre costume populare, care au depășit de mult frumoasa vârstă de 100 de ani. *Năframa cu ciucuri, cămeșa* cusută în nopțile de iarnă uneori „pe ascuns” pentru a fi unicat, *poalele cu cipcă* sau cu *urculaș, zadiile, pieptarul, cioarecii, cureaua* (împodobită cu măiestrie de meșteri iscusiți), *opincile* au fost prezentate folosind expresiile specifice localităților de origine în cadrul activității „Parada portului popular românesc”. Cu această ocazie s-au interpretat, cu multă sensibilitate și emoție, cântece de peste 300 de ani, păstrate și transmise din generație în generație. Cred că au înțeles de ce Mihail Sadoveanu spunea:

„necăjiții noștri străbuni au suferit, au luptat și au murit, iar cântecele noastre bătrânești (...) s-au ridicat din inimile lor ca flori pe morminte.” (*Mărturisiri*, București, Editura pentru Literatură, 1960).

Atât cadrele didactice cât și copiii au adus materiale cu obiceiuri (unele care nici nu se mai păstrează), strigături, bocete, descântece, culese cu mare grijă. Voi prezenta câteva obiceiuri și tradiții culese de elevi și cadre didactice implicate în proiect.

1. Copiii au rămas uimiți (deoarece azi nimeni nu mai recoltează grâul cu secera) când au aflat că țaranul român are credința că pe bobul de grâu, se află chipul Mântuitorului Isus. De aceea, la secerat, țaranul avea mare grijă să nu cadă boabele de grâu pe jos, să nu fie călcate. De aceea în carul cu care transporta grâul acasă se așeza „un cenușer” (cearceaf) pentru protecție. De aici cultul pâinii și grâului, credința că, grâul și pâinea sunt prin ele însele sfinte și-i păcat să le calce în picioare. Nu există moment din viața omului, la care cele două elemente, numite sacre, să nu fie aduse:

La botez, în cana cu care nașa merge la biserică, pune câteva boabe de grâu pentru ca nou născutul să fie bogat.

Când **mirii** se întorc de la cununie, înconjoară un scaun pe care se află o farfurie cu grâu, apoi se iau boabe de grâu și se aruncă peste ei chiuindu-se:

„Dați cu grâu, nu dați cu goz,
Că ni-i mirele frumos.
Dați cu grâu, nu dați cu pleavă,
Că ni-i mireasa de treabă!”.

La urmă farfuria se aruncă peste casă. Toate acestea se fac pentru prosperitatea mirilor și pentru rodul pământului.

Când o persoană este deocheată i se descântă cu nouă miezi de pâine.

La Bobotează, preotul este așteptat cu o cană plină cu grâu în care este introdusă o lumânare aprinsă. Acesta sfințește grâul, care apoi se amestecă cu sămânța de semănat. Un grup de copii vestesc sosirea preotului strigând:

„Chiralexa-i Doamne,
Grâu de primăvară,
Și-n cas’ și-n cămară
Și pe prisp-afară.”

La împărtășanie, pâinea sfințită (prescura) reprezintă trupul Mântuitorului. De asemenea în fiecare duminică creștinii iau câte o bucățică de prescură la ieșirea din biserică pe care o mănâncă având mare grijă să nu cadă pe jos.

La moarte se aşază pe o farfurioară, pe lângă alte bucate şi puţină pâine, pentru ca sufletul mortului să nu meargă flămând pe lumea cealaltă.

La parastasuri pâinea se sfinţeşte şi se dă în memoria celui dispărut.

2. La botez, când naşa aduce copilul de la biserică, îl aşază pe masă şi spune:

„Am dus un păgân şi am adus un creştin.” Prin aceste cuvine ea întăreşte credinţa în Dumnezeu, dar şi dorinţa de a avea un fin (fină) curat, fără de păcat.

3. În nopţile de iarnă femeii şi fete mergeau cu caierul în şezătoare. Obiceiul era ca gazda să fiarbă grăunţe. În timp ce torceau şi mâncau grăunţe fierte îşi povesteau întâmplări din ultima vreme, petrecute în sat.

Firul tors se punea pe „răstitor” şi se făcea „jirebde” (scul). Jirebdele se legau cu aţă, apoi se fierbeau cu cenuşă în ciubăr, într-un lepedeu de pânză. Apoi se „lăiau” cu maiul, se limpezeau la fântână sau la vale. Se întindeau pe târnaţ la uscat, apoi se depăneau pe vârtelniţă. Şezătoarea era şi un prilej de întâlnire între fete şi băieţi în perioada postului Crăciunului pentru ca în Căjlegi (după Crăciun) să înceapă nunţile. Tot în şezătoare se cânta, se spuneau glume, se practicau diferite jocuri, ca de exemplu „curca”: (o persoană îşi introducea picioarele în mânecile unui friş – veston din lână – iar pe cap îşi trăgea partea din spate a hainei. Astfel era acoperită şi cei care veneau mai târziu în şezătoare trebuiau să ghicească cine se ascunde în friş. Uneori curca era scoasă pe târnaţ şi trebuia să plătească pentru a o duce în casă.)

(Cuzdrioara, jud Cluj)

„– Ce torci, ce torci?

Ge n-or vini, dracu i-a cecărui

– Feciori, feciori!

Cu cecarăul carului,

Să vie şi să vie

Cu copita magarului.”

Că ge nu le pui pa cap tămâie

Pe muchia unei securi, se puneau jar din sobă sau din vatră şi dădeau cu securea în grindă. Dacă se făceau scânteii multe şi mărunte, însemna că vor veni feciori mulţi. După ce veneau feciorii, împreună cu fetele se jucau jocul „De-a fântâna”. Un fecior stătea rezemat de uşă, iar în faţa lui stătea un alt fecior cu un suman desfăcut. Cel rezemat de uşă îşi chema fata pe care o iubea. Fata chemată venea, iar cel cu sumanul îi acoperea ca să o sărute.

Un alt joc practicat în şezătoare era jocul „De-a popii”.

„– Hai cu mine p-a popoi în sus!

Şine a grai întâie

– Unge-ţ sunt popoi?

Tăt rahatu a lui să şie.”

– I-o baut boii.

Toţi făceau linişte, nu vorbea nimeni. La un moment dat unul râdea sau

vorbea, iar ca pedeapsă îl puneă să cânte, să joace, să spună glume, ghicitori etc.

Sezătorile începeau pe la ora 17 și se terminau în jurul orei 24 noaptea. Fiecare fecior își lua o fată sau iubita și o conducea până la poarta casei. După Crăciun, din două în două săptămâni feciorii angajau muzicanți, aduceau băutură, iar fetele aduceau mâncare, în special plăcintă cu brânză. Toți se ospătau și apoi începea jocul.

(Dumbrăvița, jud. Bistrița-Năsăud)

4. Alt obicei de iarnă era claca (ajutor la lucru).

4. a) Se adunau câte douăzeci de femei la tors, iar gazda le servea cu sarmale și pancove (gogoși).

4. b) La începutul săptămânii (lunea), o femeie umbla prin sat și împățea caiere la fete. Sâmbăta seara, fetele aduceau ce au tors în acea săptămână, iar ca plată pentru munca lor se făcea joc și se servea cozonac.

5. S-a adunat un bogat material referitor la strigăturile la joc:

„Asta-i lelea care-o vezi	S-o dus acasă de mult.”
---------------------------	-------------------------

Care ni-o făcut scoverzi,

*

Noi om scoate-o și din minte

„Fetele din Arpașteu

Să ne facă și plăcinte.”

Duhănesc și țin bagău.

*

Iesă dracu di sub răpă

„Învârti-te și te suci

Și le pune foc în pipă.”

Că ești cu poale de buci.

*

Învâti-te nu te face,

„Asta fată-i giucăușă,

Că nu gioci cu cine-ț’ place

Țâpă gozu’ după ușă.

Că cu cine Ț-ar plăce,

Pune mătura pă el,

Ai giuca da’ nu te ie.

Să să vadă puțântel.”

Cu cine Ț-ar ci plăcut

(loc. Braniștea, jud. Bistrița-Năsăud)

6. Cel mai bogat material însă este cel referitor la nunți.

„Cărărușă pântre pruni,

Tu să fii cea mai frumoasă!”

Fata face rugăciuni,

*

Cu furca și cu grebla,

„Suie-te mireasă-n car, iu-iu și iar iu,

Să se poată mărita.”

Lasă drăguțu-n amar, iu-iu și iar iu!

*

C-ai aflat bărbat frumos, iu-iu și iar iu

„Miresucă, miresucă

Și e tare omenos, iu-iu și iar iu!”

Te du după omu’ drag

*

Tot cu rochie de mătăsă

„Pă din sus de biserică
Mândra rouă se ridică.
Roua trebe scuturată
Și mireasa cununată.”

*

„Părinte, popă sfințit,
Ieși afară c-am venit!
Ie-ți în mână-o cârticea
Și cunună-o floricea.
Ie-ți în mână un patrafir
Și cunună-un trandafir!”

*

„Aiește-s nănași-nănași
I-am adus de la oraș.
Nu i-am adus de bănoși,
I-am adus că is frumoși.
Nu i-am adus pă sâmbrie,
I-am adus că-s de-omenie”

*

Auzită de la Iliș Floarea, 58 ani, Cociu, culeasă de Poenar Bianca Liana, cl. a
IV-a Col. Naț. „P. Rareș” Beclean

„Frunză verde baraboi,
Plină-i ulița de noi,
Las’ să cie cât de plină,
Că sântem din giță bună.
Las’ să cie cât de tare,
Că sântem din giță mare.”

*

„Uite cum ies oaminii
Să vadă ce-om ciui,
Ia cum ies fomeile,
Să numerere carăle.

„Mereți, mereți înapoi,
Că mireasa nu-i de voi
Că mireasa noastră-i doamnă,
Nu o dăm până la toamnă.”
(Cuzdrioara, jud. Cluj)

*

„O mnireasă ca asta
Nicăieri nu poț’ afla
Num-o turtă la turtari,
Ș-o doamnă la generali
Num-o turtă la doi lei,
Ș-o doamnă la colonei.”

*

„Ce mnireasă avem noi,
Nu o dăm pă patru boi.
Boii-s buni de plugărit,
Cu mnireasa de trăit.
Boii-s buni de pus în brazdă,
Cu mnireasa te faci gazdă.”

Da le pot tăt număra,
Că-s cu haine încărcate
Tăt de mnireasă lucrate.”

*

De tri zăle tăt vinim
Tăt prin bere și prin gin.
Nu știu ginu-i gozuros,
Ori mnirele-i pre’ frumos.
Nu știu berea-i gozuroasă
„Ori mnireasa-i pre frumoasă.”

Primitul mirilor

„Frunză verde de cireș
 Am venit de pe Meleș
 Vreu o țară să ciuiesc,
 A mei copii să-i primesc.
 C-o sosât din cununie
 Tică cu a lui soție.
 Și cu ai noștri nănaș
 Că-s oameni de la oraș.
 Că noi cu drag i-am poftit
 Și la nuntă i-am primit.
 Mă Tică dragu' mamii
 Să și bun, să și cuminte
 Cum ai fost și mai 'nainte
 Să nu zică-apoi lumea
 C-așă te-o crescut mă-ta.
 Tu dacă n-ai avut tată
 V-am crescut c-am supărată.
 La Dumnezeu m-am rugat,
 Frumoasă noră mi-o dat.
 Și cu părinți de-omenie
 Dumnezeu Sfântu să-i ție.
 Rodică draga mamii,
 Tu buni părinți ai avut,
 Și frumoasă te-o crescut,
 Și nu te-o legănat mult,
 Și-ai luat pă cine-ai vrut.
 Și nu te-o legănat tare,
 S-ai noroc când îi și mare.

Ț-o pus fașă de mătasă,
 Ca să stai cu mine-n casă.
 Cu mine de nu-i șade,
 Îi sta unde Ț-a plăce.
 Vai măi Tică, nunta-ți trece,
 Și-al tău tată nu o vede.
 Al tău tată stă sub glie
 Nu ști de-a ta cununie.
 Noi cu tăți i-am scris scrisoare,
 Să vie că-i socru mare.
 Și i-am și telefonat
 Da el nu o ascultat.
 Nu știu trenu-o-ntârziet
 Pote-o-ntârziet trenu'
 Și dade-a vini de-amu.
 Măi copii dragii mamii,
 Io atâta v-aș ruga,
 Voi de-ți vre' mi-ți asculta.
 De noi să nu vă feriți
 De vreți bine să trăiți.
 Nici de cuscii, nici de mine,
 De vreți să vă fie bine.
 Voi dacă ni-ți respecta.
 Noi cu drag v-om ajuta
 C-așă-i frumos la copii
 Să-și asculte părinții.
 Vă doresc din a me parte
 Mult noroc și sănătate.”

Szasz Maria, 63 ani, Beudiu, culeasă de Lorinț Vasile cl. a IV-a Col. Naț. „P. Rareș” Beclean

Datul miresei

„Frunză verde viorie’
 Faceți-m’ o cărare’
 Io viu cu văruca me’.
 Vinim două verișoare,
 Strălucind ca mândru soare.
 La păr suntem rătunzate,
 Și la minte așazate.
 La păr suntem gălbioare,
 Și la minte cumincioare.
 Tu mnireasă draga me’,
 As-vară pă la săpat,
 Frumos mnire ți-ai aflat.
 Frumos și de ominie,
 C-așă ți-o plăcut ție.
 Hai mnireasă-n pasu mneu,
 Să te dau mnirelui tău,
 Că io nu ți vreu de rău.
 Rău’ care ți-l vreu ție,
 De-ie-mi-l Dumnezo mie.
 Hai mnireasă după mine,
 Să te dau că ți-a ci bine.
 Tu vărucă, draga me,
 Câț’ ficii o fost în sat,
 Oricare te-ar ci luat,
 Și din sat și di pă sate,
 Tu de ăsta-i avut parte.
 Vai sărace mnire blând,
 Ce stai cu capu-n pământ.
 Sărace mnire gătat,
 Ce stai așă supărat,
 Ori nu-ț’ place ce-ai luat?
 Țâie placă-ț’ ce-ai luat,
 Că nime’ nu te-ondemnat.

Inst. Sigmirean Sabina Col. Naț. „P. Rareș” Beclean

Țâie placă-ț’ ce-ai iubit,
 Că nime’ nu te-o sâlit.
 O, tu mnire om cinaș,
 Roagă-te tu la nănaș,
 Ca să scoată punguța,
 Să plătească mniresa.
 C-asta-i floare de mușcată,
 Și nu ți-o dau fără plată.
 C-asta-i floarea florilor,
 Drăguța ficiilor.
 Frunză verde baraboi,
 Hai mnireasă înapoi,
 Că la mnire nu-i de noi.
 Că la mnire de i-ar ci,
 Pă nănașu’ l-ar coti.
 Nici cotește, nici otește,
 Mie nu mi te plătește.
 Hai vărucă înapoi,
 La poartă ne-așteaptă doi.
 Și-aceia oricât ar da,
 Numa de te-ar căpăta.
 Tu vărucă draga me,
 Iacă mnirele otește,
 Și nănașu’ te plătește.
 Să trăiești mnireasă dragă,
 Hai să bem dintr-o oiagă.
 Să trăiești văruca me’,
 Să trăiești și na și be’.
 Cinstiț’ nănaș di la masă,
 Faceți-i loc la mnireasă,
 Ca să teracă păste masă.
 S-o așaz lâng-a ei mnire,
 Să trăiască-n fericire.”

Datul găinii (fragment)

„Frunză verde de sacfiu
Faceți-mi loc că io viu
Cu poalele prinsă-n brâu,
Cu găina ca ruja
Să i-o dau la nănaș.
Cu cocoșu ca focu,
Să i-l dau la nănașu.
Da nănașu să nu știe
Scârbă-n casă să nu fie.

Am auzit de un an
Că nănașu-i bocotan.
Are car cu patru boi
Și mi-a da și mie doi
Și m-oi duce în târguri
Să îmi cumpăr ruminele
Să mă ruminesc p-obraz
Să-i fiu dragă la nănaș.”

Auzită de la Șimon Anuța, 60 ani, Beclean, culeasă de Șimon Claudia, cl. a IV-a Col. Naț. „P. Rareș” Beclean

Pe tot parcursul derulării proiectului am observat plăcerea, entuziasmul cu care copiii s-au antrenat în toate activitățile, făcându-ne să credem că tradiția va fi continuată.

PROBLEMATICA RECRUTĂRII ȘI A RĂZBOIULUI OGLINDITĂ ÎN FOLCLOR

*Prof. Florin Gabriel BINDEA,
Șc. Gen. Mîitei*

Tematica folclorică a fost influențată de dominația habsburgică în spațiul transilvănean. Influența nu a constat în introducerea de noi teme, ea a fost mai mult cantitativă, determinând o mai frecventă utilizare a temelor legate de război. Acest aspect se explică prin numărul mare de campanii militare, conduse de habsburgi, la care au participat trupe din Transilvania. În urma acestora s-a lărgit orizontul geografic și de gândire, fapt cu importante consecințe în domeniul abordat.

Am ales pentru analiză poezii populare transilvănene și o serie de colinde care conțin referiri la problematica războiului. Am selectat culegeri de poezii populare publicate la interval mai mari de timp pentru a putea obține o imagine de ansamblu a fenomenului analizat și pentru a putea surprinde modificările produse în timp în mentalitatea populară. Au fost analizate creații din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până spre finalul secolului al XX-lea.

Abordarea pe care am încercat să o realizez se axează pe o scoatere în evidență a motivelor populare, încercând, printr-o analiză cantitativ-comparativă, să găsim care au fost cele mai frecvente motive și care sunt, în viziunea populară, cei „vinovați” de declanșarea războaielor sau de luarea în cătănie.

Să vedem mai întâi câteva din principalele teme ale acestor poezii populare. În mare, temele se pot grupa în două mari categorii: cele referitoare la războiul propriu-zis și cele care conțin referiri la „depărtare”, aici fiind incluse despărțirea, sentimentul înstrăinării și al morții. În primul rând versurile amintesc procesul de recrutare: „Mândru cânta pajura,/ Pe creangă nu poate sta,/ C-a avut doi puișori,/ Și i-a crescut mărișori,/ Dar puiții i-au sburat,/ Pe cetate la Arad/ Cum s-o dus, neamtu i-o prins,/ Cum i-o prins, cum i-o și tuns,/ Și în țeri streine i-o dus”.¹ Recrutările sunt considerate abuzive: „Neamțule, fi-ți-ar păcat/ Că mulți oameni ai prădat/ C-o mai fost alți împărați/ Și n-o cătunit doi frați/ Numai tu împărat pustii/ Cătunești și doi și trei/ Și tata de la copii/ Rămân casele pustii”.² Intensitatea recrutărilor este surprinsă și în versurile: „Cātu-i Ardealul de mare/ Num-o cărărușă are,/ Bătucită cu pământ/ De merg răgutele rând”³ sau „Frunză verde lemn de brad/ Auzi maică toba-n sat/ Cum bate de cu bănat/ Bate toba cât e satu/ Porunca de la ’mparatu/ Toți feciorii din hotare/ Să meargă de azântare”.⁴

Același aspect este surprins în versurile: „Pământule păcătos,/Cât ai fost tu de setos/De trei ani a tot plouat/ Și tu nu te-ai săturat/ Până ce se adunară/ Toți voinicii de prin țară/ Și-amu toată lumea plânge/ Că tu te adăpi cu sânge”.⁵

Situația satelor, în urma recrutărilor, este descrisă în culori sumbre: „Plâng nevestele cu dor/ După dragi bărbații lor/ Că s-o dus la despărțire/ Nici carte nu le-o venire/ La copii să le-o citească/ Dorul să li-l potolească/ Plâng copiii cei micuți/ C-o rămas goi și desculți/ Și ei stau tot pingă vatră/ Și n-au cui să zică tata./ Și noi bine ne uităm/ Aici unde colindăm/ Nu vedem nici un fecior/ Numai pe măicuța lor/ Singură-n patru pereți/ De ți-i milă unde-o vezi”.⁶

Alt sentiment prezent în aceste colinde și poezii este cel al înstrăinării, plecarea din sat fiind percepută ca o pedeapsă a lui Dumnezeu: „Foicică ruptă'n șapte/ Pe cine Domnul îl bate/ Nu-l bate cu alte fapte/ Numai cu străinătate”⁷ sau „Doamne nu bate pe nime/ Precum m-ai bătut pe mine/ Ca să mor în țeri streine/ Unde nu cunosc pe nime”.⁸ Ajunși în străinătate, soldații simt diferența de obiceiuri: „Foicică și-o lalea/ Mult mi-e neagră inima/ De traiul din Bosnia/ De turcoalice învelite/ De muieri sulemenite”.⁹ Plecarea este văzută ca un prim pas spre moarte: „Vine vremea să mă duc,/ Și m-oi duce mamă, duce,/ Unde se face piperu/ Și n-oiu veni până-i ceru!”¹⁰ sau „Ah! Ardeal, țară frumoasă,/ Rămâi dragă, sănătoasă,/ Că pâ'n'oi mai intra 'n tine/ N'o fi astă zi și nici mâine”¹¹ sau „Neamțule afurisit/ Tu de acasă m-ai pornit/ Și mă duci în țări străine/ Unde nu cunosc pe nime/.../ Că mă pui în drumu mare/ Și m'ndrepti către pierzare”.¹²

Multe versuri fac referire la sentimentele de durere determinate de părăsirea locurilor cunoscute: „Vântul bate, frunza sună/ Dulce cântec mai răsună/ Dar nu-i doină din zăvoiu/ Ci e cântec de războiu/ Și pe drumu'ndelungat/ Merge badea întrarmat/ El cu cât se depărtează/ Tot mai din adânc oftează/ Nu de teama de omor/ Ci de jale și de dor/ După codrul legănat/ După draga lui din sat”¹³ sau „Ah! Ai mei frați cu dreptate,/ Rămâneți cu sănătate! Ah! Iubita mea suror,/ Ah! Rămâi cu mare dor/ Rămâi, maică, sănătoasă/ Rămâi, taică, sănătos”.¹⁴

Mult mai numeroase sunt versurile care se referă la situația de pe front, fac o descriere a câmpului de luptă, stabilesc vinovați, se plâng de echipament și cer să fie lăsați să lucreze pământul. Ultimul aspect evidențiază mentalitatea soldatului țaran pentru care este mai plăcută munca câmpului, fie și numai pentru că te lasă în viață: „Decât la Neamțu soldat,/ Mai bine merg la săpat;/ Decât la Neamț să-l slujesc,/ Mai bine merg să cosesc/ De la coasă merg acasă/ De la Neamț nu mă mai lasă”.¹⁵ Descrierea luptelor ocupă un loc important în textele analizate: „Frunză verde și-o lalea/ Jale-i în Galiția/ De-atâta bătaie gre/ Ard orașe, ard și sate/

Plâng neveste'mpovărate"¹⁶ sau „De la Lemberg mai la vale/ Unde curge focul mare/ Câtă moarte și cât chin/ Ne-a adus Neamțu hain/ Nici nu-i gură omenească/ Toate să le povestească/ Cum cade iarba de coasă/ Cădeau oamenii de gloanțe/ Și nu cădeau doi sau trei/ Da cădeau sute de mii/ În sunetul tunului/ Și sub ochii Neamțului”¹⁷ sau „Cum cad feciorii ca snopii/ Cad ca snopii cei de grâu/ Stau în sânge până'n brâu/ Cad ca pologu de iarbă/ Stau în sânge până'n barbă/ Sânge de-al Românului/ Până'n pieptul calului/ Strigă Neamțul către ei/ Nu vă dați feciorii mei!/ La gornist poruncă da/ Sturm începe a sufla/ Și noi toți strigam hura!”¹⁸ Există chiar și un sentiment de mândrie: „Foaie verde trei grănate/ Noi tunarii de cetate/ Când începem a ne bate/ Dușmanul nu mai străbate/ Că noi pușcăm cu grenade/.../ Noi luptăm ziua și noaptea/ Tot alătura cu moartea/ Luptăm luptă sângeroasă/ Cu gândul mereu acasă”¹⁹, opus celui al simplei datorii: „Noi arvună că ne-am dat/ Neamțului că ne-am jurat/ Ca porunca s'o'mplinim...”²⁰ și ideii de dezertare: „Măine mă duc de-aicea/ Mă duc în Bucovina/ Cu Rusu să dau mână”.²¹ Luptele sunt atât de grele încât participanții le compară cu cele din vechime: „O, vai, ce bătaie cruntă/ De n'a fost de vreme multă/ De la Lisandru cel Mare/ N'a mai fost așa bătaie.”²²

Foarte răspândit este motivul morții printre străini, fără o înmormântare creștinească. Una din poezii pare influențată de „Miorița”: „Paserile'n codru cântă/ Din creangă'n creangă s'aruncă,/ Toate cântă și s'adună/ Și-și fac la voie bună,/ Și la mine au privit,/ Io din gură le-am grăit:/ Peseruici și păsărele,/ Voi frumoase turturele,/ Să zburăți în țara mea/ Să-mi cătați pe maica mea,/ Spuneți-i că am murit,/ Sub un șanț acoperit/ Cu foi de frăgar înalt/ Tocma'n inimă pușcat./ Iar în loc de cântec sfânt/ Ce se cântă la mormânt,/ Croncănesc corbii prin vent;/ În loc de popă cu carte/ Un dobaș cu doba bate;/ Clopotele-s tunurile,/ De răsună dealurile./ Peștele merge prin apă/ Și de moarte tot scapă;/ Noi feciori fără noroc,/ Nu putem scăpa din foc/ De așa moarte cu necaz,/ Fără pânză pe obraz/ De așa moarte cu greu/ Fără pic de copârșeu,/ Fără om din satul meu;/ De așa moarte de cu grabă,/ Fără mumă, fără tată/ De așa morte cu strânsori/ Fără frați, fără surori/ Fără lumină de ceară/ Fără om din a mea țară,/ Fără lumină de seu/ Blestemat de Dumnedeu!”²³

Numeroase sunt versurile în care este criticat echipamentul și aprovizionarea: „Cătuni-aș, cătuni,/ Numai pușca de n'ar fi/ Că pușca e o armă grea,/ Mi-ar mânca viața mea”²⁴ sau „Hei, săraci feciori frumoși/ Cum ședem în lagăr jos/ Cu puștile piramidă/ Și-n broțace fără pită/ Cu curelele pe noi/ Ca jugurile pe boi”²⁵. Deși poate părea incredibil, sunt semnalate cazuri de soldați omorâți de chiar ofițerii lor: „Din pomi cade albă floare/ Și ca fulgii de zăpadă/ Mi s'așterne în grămadă/ Pe la

cruce de răspânte/ Peste proaspete morminte/ Pe morminte'nstrăinate/ De cătane
împușcate/ Împușcate pe la spate/ Nu de glonț de la dușman/ Ci de glonț de căpitani/
Glonț de tisturi ungurești/ Și de căpitani nemțești.”²⁶

Profitând de faptul că poeziile culese provin din intervale destul de mari de timp, am încercat să văd continuitățile și modificările care au avut loc în decursul timpului. Dacă în versurile mai vechi sunt numeroase elementele concrete (toponime, descrieri de bătălii, probleme legate de echipament), numărul lor se micșorează treptat, pentru a se ajunge la o relativitate totală, problema recrutării și a situației de acasă fiind valabilă pentru orice război, din orice zonă sau timp. Sentimentele de acum sunt tot mai vag exprimate, deși intensitatea lor este probabil identică.

Note bibliografice

1. Cristi S. Negoescu, *Poesii populare alese*, București, Ed. Librăriei Socecu & Comp, 1896, p.8
2. Bindea Ioan, *Monografie folclorică – Chiuza*, Cluj Napoca, U.B.B, 1985, p.219
3. Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul, *Flori de sânge – cântece populare ardelenesti – de pe câmpul de războiu*, București, Ed. Librăriei A.A. Stănculescu, 1938, p.13
4. *Ibidem*, p.23
5. Bindea Ioan, *Op. cit.*, p.218
6. *Ibidem*, p.218
7. Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul, *Op. cit.*, p.12
8. *Ibidem*, p.38
9. *Ibidem*, p.49
10. Cristu S. Negoescu, *Op. cit.*, p.34
11. *Ibidem*, p.77
12. Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul, *Op. cit.*, p.21
13. *Ibidem*, p.14
14. Cristu S. Negoescu, *Op. cit.*, p.37
15. Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul, *Op.cit.*, p.21
16. *Ibidem*, p.15
17. *Ibidem*, p.16
18. *Ibidem*, p.69
19. *Ibidem*, p.42
20. *Ibidem*, p.30
21. *Ibidem*, p.26
22. Cristu S. Negoescu, *Op.cit*, p.17
23. *Ibidem*, p.17
24. Cristu S. Negoescu, *Op. cit.*, p.34
25. Aurel Esca și Ion Iosif Schiopul, *Op. cit.*, p.17
26. *Ibidem*, p.58

INFLUENȚA SERBĂRILOR ȘCOLARE ASUPRA ELEVILOR

*Prof. Viorica HOJDA,
Sc. Generală „Enea Grapini” – Sanț*

Alături de alte obiecte de învățământ, muzica aduce o importantă contribuție la realizarea educației estetice a elevilor, în sensul dezvoltării capacității lor de a înțelege frumosul din artă și a-l aplica în viața de toate zilele.

Muzica se naște odată cu omul și-l însoțește toată viața, sădind în sufletul său profunde sentimente de dragoste și adevăr, de iubire și speranță.

Izvorâte din tradiția autohtonă, din varietatea folclorului muzical, creațiile muzicale își au rădăcini adânc înfipite în trecutul îndepărtat al poporului nostru. Și, dacă alături de nume ilustre care au făcut cunoscute forța sensibilă, talentul și bogăția de trăiri afective ce caracterizează poporul român, apar demni urmași ai acestora, este pentru faptul că totdeauna tradițiile au hrănit înnoirile, precum seva împinge spre lumină și soare vârfurile ramurilor.

Muzica are puteri nebănuite, armonizând materia cu spiritul, împreunând trupul cu sufletul. Are mari puteri terapeutice, muzicoterapia având ca principal obiectiv înlăturarea inhibițiilor, tonificând și ajutând la organizarea vieții interioare, facilitând acceptarea de sine, a realității, atenuarea handicapurilor motorii și senzoriale.

G. Coșbuc spunea: „Ca să poți povesti sau cânta copiilor, trebuie să-i

iubești, să cauți să pricepi firea și lumea aparte în care trăiesc, să știi să cobori până la nivelul personalității lor. Trebuie să iei parte împreună cu dâșii la toate manifestările sufletești; într-un cuvânt, rămânând om mare, să fii cât se poate de copil!"

În formarea conceptului de învățare un rol important îl deține jocul, îmbinarea cântecului cu jocul, în cadrul oricărui obiect de studiu, dă rezultate foarte bune.

În procesul de învățare, multe sunt momentele de satisfacție și bucurie pe care le trăiesc cei implicați, dar maxima încărcătură emoțională se dezvoltă în timpul serbărilor școlare.

În clasele I-IV serbările școlare vin în ajutorul afirmării și formării personalității elevului. În timpul prezentării programului artistic, elevul-artist îi va avea ca spectatori pe colegii de școală, dar și pe părinții și învățătorii cărora va trebui să le recite sau să le cânte, exprimând trăirile care îl copleșesc.

Realizarea programului artistic presupune o muncă laborioasă, de căutări și de creație din partea învățătorului. În cadrul serbării, învățătorul este regizor, coregraf, pasionat culegător de folclor, poet și interpret model pentru micii artiști.

Importanța unor asemenea festivități ocazionate de sfârșitul de an școlar,

de Ziua copilului sau sărbătorile religioase, este deosebită. Ele largesc orizontul spiritual al elevilor, contribuind la acumularea de noi cunoștințe, la îmbogățirea trăirilor afective și sentimentelor estetice.

Pentru ca elevii să-și motiveze participarea la această aleasă activitate, este foarte importantă atmosfera realizată în timpul repetițiilor, caracterizată prin bună dispoziție, dar și prin seriozitate.

Șansa de reușită a serbărilor este dată de varietatea programului artistic, în măsură să valorifice talentul de recitator al unora, calitățile vocale, de ritm și grație ale altora, dar și destoinicia pentru realizarea costumelor și decorurilor.

Versul, muzica vocală și instrumentală, gimnastica ritmică, scenetele pline de haz, armonios îmbinate, asigură varietatea și dinamismul spectacolului.

Micii artiști trebuie încurajați, stimulați, pentru a realiza buna dispoziție și participarea cu interes de-a lungul pregătirii și desfășurării spectacolului.

Serbările școlare sunt momente de maximă bucurie atât pentru copii, cât și pentru părinții lor. Ele aduc lumină în suflete, dau aripi imaginației, entuziasmului și rămân de-a pururi ca momente de neuitat în viața fiecăruia.

VALORIFICAREA FOLCLORULUI ROMÂNESC ÎN ACTIVITĂȚILE ȘCOLARE

Prof. Ioana DOROȘ,
Colegiul Național „Petru Rareș” Beclean

„Veșnicia s-a născut la sat.” (Lucian Blaga)

I. Importanța cunoașterii folclorului românesc de către elevi

În cadrul procesului complex și îndelungat de formare a personalității copilului, cunoașterea obiceiurilor și tradițiilor populare are o importanță deosebită datorită conținutului de idei și de sentimente a faptelor care oglindesc trecutul bogat și plin de speranțe a poporului nostru. Ele reflectă viața românului din toate timpurile. De aceea, încă de la cea mai fragedă vârstă, copiilor trebuie să li se vorbească despre frumusețea folclorului românesc, să li se cultive interesul pentru cântecul și dansul popular, pentru obiceiurile și tradițiile acestui popor, pentru că ele contribuie, în mare măsură, la dezvoltarea competențelor de comunicare orală și scrisă. În cadrul acestor activități elevii reușesc să-și îmbogățească vocabularul, să interacționeze bine cu persoanele din jur, să-și exprime gândurile, stările, sentimentele, opiniile, să-și cultive răbdarea, stăpânirea de sine, perseverența, încrederea, spiritul de echipă.

Valorificarea a tot ceea ce am primit de la înaintașii noștri, cunoașterea, înțelegerea și transmiterea către generațiile viitoare a obiceiurilor străvechi, specifice fiecărei zone folclorice a țării, constituie „piatra de temelie a tânărului din ziua de azi”, tânăr care trăiește într-o societate informațională aflată în permanentă schimbare. Folclorul copiilor a dobândit un loc bine determinat în literatură prin rolul educativ pe care-l are. Noul curriculum național are în vedere valorificarea maximă a potențialului fiecărui elev, prin expunerea sa la situații variate, care să-i dea posibilitatea de a se manifesta în toate domeniile în care capacitățile sale sunt mai evidente. Am încercat, în cadrul activităților școlare și extrașcolare, să valorific folclorul ținând seama de tipurile de inteligență. Pentru că în clasă am avut copii cu inteligență predominant muzical-ritmică, le-am dat posibilitatea să cânte cântece populare. Celor cu o inteligență predominant corporală-kinestezică le-am dat posibilitatea de a-și etala talentul punându-i să joace în horă. Cei cu inteligență predominant lingvistică au fost stimulați să citească literatură populară (poezii, balade, strigături, proverbe, zicători,

proză populară), iar la serbările prezentate au recitat, au fost „actorii rolurilor principale”.

Obiceiurile de iarnă sunt creații ale oamenilor de la sate, obiceiuri ce însoțesc sărbătorile. Ele încep din Ajunul Crăciunului, se continuă la Anul Nou și se încheie după Bobotează. În prag de sărbători, sufletele noastre se înnoiesc, se îmbunează, devin mai iubitoare, mai sensibile, mai darnice.

Cu fiecare an, Crăciunul, departe de a se pierde în negura timpului, trăiește în sufletele noastre, ale creștinilor români, actualizându-se și reînnoindu-se. Când ascultăm mesajul colindelor ne simțim contemporani cu evenimentele care s-au desfășurat cu mai bine de 2000 de ani în urmă, iar momentele la care participăm cu adevărat la colindat – nu ascultând la radio sau vizionând la TV – sunt cu adevărat mirifice. Chiar în satele transilvănene sunt puține grupurile de copii care pornesc la colindat prin zăpada care „scârțâie sub picioarele lor ușoare” pentru un covrig sau un măr, dar la școli ori la unele case de cultură răsună sălile de colinde strămoșești, colinde care s-au transmis din generație în generație.

Colinda reprezintă una din emblemele spiritualității noastre, încadrându-se la loc de cinste printre creațiile populare legate de sărbătoarea Nașterii Domnului. Ea face parte din zestrea spirituală a poporului român, iar noi, dascălii, avem datoria sfântă de a păstra și a transmite mai departe „neprețuitele bijuterii folclorice moștenite”. Serbările școlare constituie un minunat prilej în acest sens.

II. Obiceiuri de iarnă valorificate în cadrul serbărilor școlare

O frumoasă tradiție a școlii noastre este pregătirea și desfășurarea serbărilor școlare în pragul sărbătorilor de iarnă. Pe lângă transmiterea obiceiurilor de sărbători, în cadrul serbărilor se pot dezvolta capacitățile de comunicare și înclinațiile artistice ale elevilor, atenția, memoria, gustul pentru frumos, se pot găsi mijloace și posibilități de înlăturare a timidității, elevii fiind aplauzați și încurajați în acțiunea lor. Cu multe zile înainte, chiar de la începutul postului Crăciunului, încep pregătirile. Bineînțeles că am ținut seama de particularitățile de vârstă ale copiilor, de posibilitățile lor de interpretare, de interesul elevilor și a celorlalți participanți la eveniment pentru conținut, iar repertoriul să nu fie denaturat și să aibă o valoare artistică.

I-am învățat pe elevii din clasa I prima colindă pe care o știu de la bunica mea, din satul Maieru, un „cuib al visurilor”, cum spunea marele Rebreanu:

„Colo-n jos și mai în jos
Este-un măr mândru frumos,
Mărul când se legăna
Toate merele pica,
Îngerii din cer veneau

Pe toate le culegeau.
Le duceau pe toate-n rai
Le da la fete de crai,
Le duceau pe toate sus
Să le dăie lui Iisus.”

O altă colindă din zona noastră, care-mi place mult și pe care au colindat-o elevii cu plăcere, a fost cea în care se face o paralelă între Crăciunul sărbătorit la casa unui om bogat și Crăciunul de la casa unui om sărac din punct de vedere material, dar bogat sufletește.

„Coborât-o, coborât,
Domnul Sfânt pe-acest pământ
Să vadă pe fiecare
Care ce credință are.
Mai întâi el o plecat
În mijlocul satului
La casa bogatului.
– Bună sara, om bogat!
Gata-i cina de cinat?
Gata-i, gata, nu-i de voi
Că-i de mari boieri ca noi.

Domnul Sfânt s-o supărat
Și de-acolo o plecat
În capătul satului
La casa săracului:
– Bună sara, om sărac!
Gata-i cina de cinat?
– Gata-i, gata-i puținea
Hai cu toții lângă ea.
Domnul Sfânt s-o bucurat
Și i-a binecuvântat.”

Cu elevii clasei a

III-a am pregătit o
șezătoare. Pe vremuri,
șezătorile erau întâlniri
comunitare cu caracter
lucrativ, dar și distractiv –
se îmbina în mod plăcut
lucrul cu distracția. Ele
începeau după terminarea
muncilor agricole de
toamnă și se terminau când

începeau lucrările de primăvară. Când se lăsa întunericul, fetele și femeile porneau spre casa unde se ținea șezătoarea. Fiecare avea ceva de lucru: de tors, de depănat, de răsucit. Pentru a crea o atmosferă plăcută, gazda servea participanții cu diferite

preparate și cu păhărel de țuică fiartă. Acolo se comentau evenimentele mai importante petrecute în sat sau în localitățile învecinate, se făcea schimb de informații referitoare la viața cotidiană a satului, se spuneau ghicitori, se cântau balade, cântece populare. Dacă șezătorile aveau loc înaintea Crăciunului se învățau colinde și urături, se discuta despre buna pregătire a sărbătorilor de iarnă etc.

Flăcăii din sat veneau și ei, mai târziu în șezătoare. Aduceau câteodată și muzicanți, ca să înveselească atmosfera. La intrarea acestora în casă, munca era abandonată, fetele și chiar femeile erau invitate la joc. În șezătoare se legau prietenii între fete și băieți, prietenii care duceau la întemeierea căsătoriilor.

Șezătoria micilor noștri elevi a reliefat dezinvoltura acestora, ei dând dovadă de spontaneitate, prezență de spirit și chiar talent, arătându-ne că pot fi păstrători ai tradițiilor de pe valea Someșului. S-au îmbrăcat cu costume populare, fetele și-au adus lână de tors,

furcă, fus, au depănat scule sau au cusut ștergare. În șezătoare au cântat cântece populare din zona Năsăudului

(„Măndre-s someșencele/ Ca și vara florile...”)

au co-lindat, au spus strigături, au jucat „ca pe la noi” („De-a lungul” și „Învârtita”). Șezătoria a fost prezentată părinților elevilor, în sala festivă a școlii, dar și la alte unități din orașul Beclean. Ne-am bucurat de succesul pe care l-am avut, mai ales că unii părinți spuneau că și-au amintit de „tinerețea de la sat”, iar persoanele mai în vârstă chiar au plâns, au depănat amintiri.

Acest tip de activitate implică o gamă de valențe formative:

- solicită funcția de comunicare a limbajului;
- contribuie la îmbogățirea cunoștințelor și la cultivarea capacității de vorbire –

datorită scenariului accesibil și plăcut pentru copii: poezii, ghicitori, proverbe, zicători, povestiri ș.a.

- stimulează și educă atenția (varietatea răspunsurilor care trebuie urmărite pe parcursul derulării conținutului, intervenția, la momentul oportun, cu răspunsul sau rolul pe care-l are de îndeplinit fiecare elev);

- dezvoltă latura estetică și morală a personalității.

De asemenea, am pregătit datini și obiceiuri de sărbători: „Capra”, „Mutu”, „Numărarea parilor”, „Plugușorul”.

Obiceiul „Mutu” a fost cules de la bunica unei eleve de la Rusu de Jos. O persoană se îmbrăca cu haine largi, își punea ceva pe față ca să nu fie recunoscută și, împreună cu cineva care cânta la fluiet, mergeau pe la casele oamenilor, dansau, colindau, cereau mâncare, de distrau. Uneori se alăturau și alte persoane mascate acelui grup. Dacă era recunoscut de gazdă era pus să joace foarte mult.

Cunoașterea viitorului i-a preocupat dintotdeauna pe oameni. În localitatea Maieru este un obicei foarte frumos, de Anul Nou, obicei așteptat de flăcăii și fetele care vor să știe câte ceva despre persoana cu care se vor căsători. Astfel, în noaptea de „cumpănă” fete și flăcăi se duc, împreună cu o femeie mai în vârstă, la un gard făcut din pari de lemn. Câte una este legată la ochi și așa își „alege un par” – alesul. Se numără apoi nouă pari înapoi și se spune că alesul ei va fi ca acel par: dacă parul este drept, înalt – bărbatul ei va fi frumos, dacă parul este mic, noduros – bărbatul îi va fi mic și mai urât, dacă parul este mai gros și cu coajă pe el – bărbatul va fi om bogat etc. Obiceiul a fost foarte apreciat de elevi.

Pentru a înțelege mai bine evenimentele care s-au petrecut atunci când s-a născut Mântuitorul și pentru a se simți implicați mai mult în evenimentele actuale, în decembrie 2007 am desfășurat o serie de activități, astfel încât impactul educațional să fie pe mai multe planuri: cognitiv – cunoașterea tradițiilor, obiceiurilor, învățarea de colinde, poezii și, mai ales, formativ – implicare, managementul emoțiilor, spirit critic, creativitate, imaginație, simț moral.

„Gazdele” și-au aranjat casa de sărbători, au pregătit cozonaci pentru colindători, s-au învățat de trei ori pe lângă masă, spunând:

„Roată, roată, p-ingă masă
Să intre norocu-n casă

Trebuie să-i învățăm pe copii ceea ce este românesc, să cunoască și să respecte folclorul, să păstreze ceea ce avem și, la rândul lor, să transmită mai departe. Fără tradiții, fiecare generație ar trebui să reia totul de la început. Educarea elevilor pentru respectarea și păstrarea obiceiurilor și tradițiilor revine tuturor factorilor implicați în educația și instrucția lor.

„Nu e datorie românească mai vrednică de a fi îndeplinită și nu e osteneală mai de folos, decât ca să facem pătași pe elevi și pe tineri, pe cei ce vin după noi, de bunurile sufletești moștenite din vechime, să li le predăm lor ca pe o zestre de mare preț. E știut faptul că nu există bogății mai de preț ca averea de cuget și simțire inclusă și păstrată cu sfântă grijă, de-a lungul vremurilor, în adâncul sufletului românesc și creștinesc al moșilor și strămoșilor noștri.” (Breazul G. – „Colinde”)

Roată, roată, de trei ori
Să intre colindători.”

Bibliografie

Breazul G., „Colinde”, colecția „Cartea satului”, București, 1938.

Miloșescu Pantelimon, „Datini strămoșești de Crăciun și Anul Nou”, Ed. Pentru Turism, București, 1990.

Popescu, Andreea Maria, „Modalități de promovare a tradițiilor și obiceiurilor populare românești la ciclul primar” – „Din bătrâni se povestește”, Pitești, 2007.

Revista „Învățământul primar”, Nr. 4, 2004, Ed. Miniped, București, pag. 80-81.

Revista „Învățământul primar”, Nr. 3-4, 2005, Ed. Miniped, București, pag. 199-201.

„CÂNTECUL DE LEAGĂN – LIMBAJUL UNIVERSAL AL DRAGOSTEI” – PROIECT „COMENIUS” LA GRĂDINIȚA SALVA

***Prof. Vasilica GĂZDAC,
Prof. Măricuța CODREA,
Prof. Crina LINUL***

În cadrul componentei programului LLP se află cea a proiectelor multilaterale „Comenius” în care sunt implicate cel puțin trei instituții de învățământ din diferite țări europene sau candidate la Uniunea Europeană. „Comenius” sprijină financiar realizarea de parteneriate școlare pentru a crește calitatea și a consolida dimensiunea europeană în educație.

În urma evaluării proiectelor de către ANPCDEFP Grădinița Salva din cadrul Școlii „Tiberiu Morariu” Salva a obținut finanțare în valoare de 24.000 de euro pentru derularea proiectului „Cântecul de leagăn – limbajul universal al dragostei” (Lullabies: universal language of love) în perioada 2010-2012, fiind prima instituție de nivel preșcolar din județ care va derula un proiect „Comenius”.

Derularea proiectului se va face cu ajutorul celor 5 instituții educaționale partenere din străinătate, iar acestea sunt:

- Haci Sabanci Ilkogretim Okulu, Ankara Turcia;
- Pirmskolas izglitibas iestade „Zvanis”, Dobeles, Letonia;
- Celednevna detska gradina 2 „Hans Christian Andersen”, Burgas Bulgaria;
- Agrupamneto Vertical de Escolas de Pinheiro, Porto, Portugalia;
- Tiszanana-Komlo Altalanos Iskola es Ovoda, Komlo-Ovoda, Ungaria.

Ideea de bază a proiectului este importanța cântecului de leagăn în dezvoltarea complexă și completă a copilului de la naștere până la perioada preșcolară și cercetarea influenței acestuia asupra unei adaptări ușoare la mediul grădiniței. Activitățile prevăzute în cadrul proiectului sunt de mai multe tipuri și implică atât copiii, cât și părinții, autoritățile locale și cadrele didactice. Proiectul își propune ca să dezvolte competențe lingvistice, digitale, sociale pentru formarea și consolidarea dimensiunii europene a educației într-o instituție din învățământul rural. Echipa de proiect își propune realizarea de materiale, studii de cercetare privind cântecul de leagăn în diferite culturi, CD-uri, DVD-uri, o carte, expoziții, postere, pagina web și blog etc.

Pe parcursul derulării proiectului sunt prevăzute 6 ateliere desfășurate în cadrul

mobilităților externe, iar primul atelier se va desfășura în luna octombrie în Ankara, Turcia.

Coordonatorul acestui proiect este Grădinița Salva reprezentată de doamna educatoare Vasilica Găzdac care a utilizat cunoștințe dobândite la cursurile de formare din Colchester, Anglia și Varșovia, Praga în conceperea acestui proiect.

Prin intermediul acestei experiențe ne propunem să găsim similarități cu alte sisteme de învățământ europene, să abordăm dintr-o altă perspectivă contextual cultural european și să descoperim copilăria într-o altă lume, mai bună și mai frumoasă.

TRADIȚII ȘI OBICEIURI POPULARE ÎN CONTEXT EUROPEAN

*Prof.dr. Luminița CORNEA,
vicepreședinte, Despărțământul Astra Covasna-Harghita*

Mihai Eminescu nota într-un manuscris următoarele: „Partea intraductibilă a unei limbi formează adevărata ei zestre de la moși-strămoși, pe când partea traductibilă este comoara gândirii omenești în genere. Precum într-un sat ne bucurăm toți de oarecari bunuri, cari sunt ale tuturor și ale nimănui, uliți, grădini, piețe, tot astfel și în republica limbilor sunt drumuri bătute cari sunt a tuturor – **adevărata avere proprie o are însă cineva acasă la sine**” (Mihai Eminescu, mss. 2257, fila 242).

Reflectând la cele de mai sus, punem pe același plan limba cu tradițiile și obiceiurile populare. Ele reprezintă zestrea primită de la moși și strămoși, constituind o adevărată avere a poporului român, dacă acestea se află acasă la poporul român.

Întreaga noastră cultură evidențiază bogăția tradițiilor și obiceiurilor populare. În operele tuturor creatorilor acestea sunt prezente.

În literatură, cât de frumos apare, de exemplu, **hora** descrisă de doi mari reprezentanți ai literaturii române născuți pe plaiurile nășăudene! Avem în vedere versurile lui George Coșbuc, poetul ce se declară ca fiind „suflet din sufletul neamului meu”:

„Trei pași la stânga linișor
Și alți trei pași la dreapta lor;
Se prind de mâini și se desprind,
S-adună cerc și iar se-ntind,
Și bat pământul tropotind
În tact ușor”

(George Coșbuc, *Nunta Zamfirei* (1))

Al doilea mare scriitor născut în Maierul nășăudean, Liviu Rebreanu, care în discursul său de recepție la Academie aduce *Laudă țăranului român*, așează pe un plan central **hora**, în romanul său *Ion*:

„Duminică. Satul e la horă. (...) Hora e în toi... Locul geme de oameni... (...) Cei trei lăutari cântă lângă șopron să-și rupă arcușurile, Briceag cu piciorul pe o buturugă, cu cotul stâng pe genunche, cu obrazul culcat pe vioară, cu ochii închiși, își sfârâie degetele pe strune și cântecul saltă aprig, înfocat. (...) De tropotele jucătorilor se hurducă pământul. Zecile de perechi bat *Someșana* cu atâta pasiune, că potcoavele

flăcăilor scapără scânteii, poalele fetelor se bolbocesc, iar colbul de pe jos se învâltorește, se așează în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare, luminate de oboseală și de mulțumire. Cu cât Briceag întetește cântecul, cu atât flăcăii se îndârjesc, își înfloresc jocul, trec fetele pe sub mână, le dau drumul să se învârtască singure, topăie pe loc, ridicând tălpile, își ciocnesc zgomotos călcăile, își plesnesc turecii cizmelor cu palmele nădușite...” (2).

Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932), născut în Voineștiul Covasnei, dar luptător astrist (președinte de despărțământ) în Alba Iulia, a fost un apărător al românismului prin tot ceea ce înseamnă tradiție românească. Având și talent poetic, încheie un discurs cu versuri ce exprimă dorința continuității ideii de românism, însemnând tot ce este specific acestui popor:

„Români suntem cu toții
 Și-așa vrem să ne fie
 Și fiii și nepoții,
 De-acum, până-n vecie”. (3)

Având în vedere costumele populare, poporul din toate părțile locuite de români își împodobește de veacuri pitorescul său port, moștenit de la moși și de la strămoși, cu brâuri și cu betele țesute în culorile roșu-galben-vânăt (albastru), așa cum le-au pomenit din bătrâni. Mai mult, Episcopul Teculescu asociază purtarea costumului popular cu imprimarea unor trăsături spirituale deosebite. Astfel încât este de părere că interzicerea folosirii în Transilvania a costumelor populare sădește ură și amar în sufletul românului: „dezbrăcând corpul unor blânzi și pacinici cetățeni, cum sunt românii, de costumele lor iubite, de la moși, strămoși moștenite, le îmbracă, în schimb, sufletul cu ură și cu amar” (4).

Fiul protopopului Ioan Teculescu (devenit episcopul Teculescu), Horia Teculescu, director al prestigiosului liceu „Principele Nicolae” din Sighișoara, a adus, în perioada interbelică, strălucire Astei, fiind și președinte al Despărțământului Astra Sighișoara. Cea mai productivă activitate a Astei din Sighișoara, sub conducerea lui Horia Teculescu, a fost culegerea de creații populare și realizarea unui volum de versuri culese din satele de pe Mureș și de pe Târnave.

Horia Teculescu evidențiază legătura strânsă dintre poezia poporului, datinile lui și conștiința culturală a neamului, afirmând: „Conștiința culturală a unui neam mărește admirația față de poezia poporului și creează o adevărată renaștere a datinilor” (5).

Un alt mare președinte de Despărțământ Astra, cel din Arad, Vasile Goldiș, pune în evidență, în multe din discursurile sale, rolul bisericii, care întotdeauna a fost

un pilon al statului, dar și al culturii. Biserica, prin slujitorii ei, a fost, de-a lungul secolelor, păstrătoarea tradițiilor și obiceiurilor populare: „Asociațiunea se simte înfrățită cu clerul ortodox român prin chiar nașterea ei, prin munca ei săvârșită până acum, și mai vătos prin înaltele țeluri, la care râvnește în viitor” (6). Desigur biserica va continua această activitate în tradiția Astrei.

Având în vedere cele exprimate mai sus, ne punem firesc o serie de întrebări: în ce măsură integrarea noastră europeană afectează obiceiurile și tradițiile românești?

În ce măsură mai rămân ele numai ale noastre? Cum să le păstrăm în... curăție, nealterate? Cum sunt receptate în Europa tradițiile și obiceiurile specific românești? Sunt ele receptate cu adevărat?

În perioada actuală, se desfășoară la noi diverse festivaluri naționale de folclor din toate zonele țării, diverse spectacole care promovează folclorul. În același timp, sunt organizate, în diferite țări europene, festivaluri internaționale de folclor. Considerăm că este bine să cunoaștem creațiile popoarelor europene în rândul cărora ne încadrăm, dar important este ca să ne păstrăm autenticitatea. Tot ce se prezintă în cadrul festivalurilor, în cadrul diferitelor spectacole să provină de la sursă, să fie autentic, să fie în concordanță cu specificul poporului român.

Noi, ca reprezentanți ai Astrei, trebuie să ne implicăm în păstrarea valorilor. Să facem cunoscute valorile românești în toată Europa, să ne mândrim cu ele, dar să avem grijă să nu le denaturăm. Cunoaștem marile valori culturale ale Europei de-a lungul timpurilor, de aceea dorim să avem model cultural Europa. Aceasta nu înseamnă că trebuie să stăm în genunchi în fața Europei. Așa cum spunea, într-un interviu, Î.P.S. Ioan al Covasnei și Harghitei, președinte de onoare al Despărțământului Astra Covasna-Harghita, noi stăm în genunchi doar în fața lui Dumnezeu.

În concluzie, să nu renunțăm, odată cu intrarea noastră în Europa, la tradițiile și obiceiurile de veacuri ale poporului român. Să atragem fonduri pentru păstrarea, evidențierea, valorificarea a tot ce înseamnă creație a poporului. Alături de limba românească, obiceiurile și tradițiile poporului român să-și găsească un raft vizibil în marea bibliotecă a culturii europene. Depinde de noi cât de vizibil va fi acest raft.

Note bibliografice

1. George Coșbuc, *Poezii*, prefată de Gavril Scridon, Editura Albatros, București, 1987, p. 10.
2. Liviu Rebreanu, *Ion*, Editura Albatros, București, 1985, p. 7-8.
3. Justinian Teculescu, *Pentru neam și pentru lege*, ediție îngrijită de Luminița Cornea, Editura Angvstia, Sf.Gheorghe, 2006, p. 23.
4. Justinian Teculescu, Op. cit., p. 22.
5. Lazăr Lădariu, Mariana Cristescu, *Pentru credință, neam și țară (Astra meleagurilor mureșene)*, Editura Nico, 2010, p. 155-162; Luminița Cornea, Constanton Catrina, Ioan Lăcătușu, *Teculeștii din neam în neam*, Editura Angvstia, Sfântu Gheorghe, 2008, p. 107-152.
6. Vasile Goldiș, *Discursuri rostite în preajma Unirii și la Asociațiunea Culturală Astra*, îngrijire de ediție și note prof.dr.Vasile Popeangă, Editura Helicon, Timișoara, 1994, p. 55.

UN PASIONAT COLECȚIONAR DE OBIECTE APARTINÂND CULTURII TRADIȚIONALE

*Înv. Liuța ZĂGREANU,
Școala Generală „Liviu Rebreanu” Beclean, Jud. Bistrița-Năsăud*

Cunoașterea comorilor folclorice, păstrarea și transmiterea lor este o datorie pentru a perpetua viața cultura neamului din care facem parte. Copilul contemporan, mult mai informat, mai emancipat decât cel de altădată (datorită, în primul rând, climatului familial și social modern) rămâne fidel valorilor tradiționale, dar nu îmbracă costumul popular decât în cadrul unor serbări, concursuri sau festivaluri, vine în contact cu folclorul doar prin orele de literatură, muzică și sport sau vizitând muzee, colecții de obiecte aparținând culturii tradiționale.

La nivelul capacităților de asimilare, elevului trebuie să i dezvăluie, cu mijloacele specifice educației, adevărul despre viața din trecut, despre tradiții și obiceiuri, despre păstrătorii comorilor folclorice, valorizând cu fiecare ocazie și prin diverse mijloace arta folclorică.

Valorificarea folclorului dezvăluie copilului în mod treptat frumusețile artei populare în al cărui conținut sunt înmănunchate sentimentele poporului român.

Consider că o datorie de suflet transmiterea fondului de valori al creației populare, știut fiind faptul că, sub amenințarea inevitabilă a globalizării, fără cultivarea tradițiilor și păstrarea lor cu stăruință îți poți pierde identitatea ca popor.

Dascălii au fost și au rămas veritabili misionari ai neamului, meniți să continue tradiția de a organiza serbări școlare, concursuri, șezători, care oferă un prilej de manifestare inedită a talentelor copiilor în fața părinților, a iubitorilor de folclor autentic, a unui public care nu se înstrăinează de ceea ce aparține neamului său.

Ne aflăm în fața unui fenomen mondial prin care relațiile sociale devin relativ lipsite de factorii distanță și granițe, în așa fel încât viața umană se desfășoară din ce în ce mai mult în largul unei lumi văzute ca loc unic. Lumea devine tot mai mult un magazin de supermarket global în care ideile și produsele pot fi găsite peste tot în același timp.

Acest fenomen numit globalizare constituie un fenomen care se referă nu numai la circulația informațiilor și a ideilor, dar care are impact și asupra faptelor culturale, deși cultura este cea care creează identitate unui popor, unei națiuni.

În acest amplu proces al globalizării problema acută o constituie păstrarea identității culturale, care pe de o parte amenință cu omogenizarea culturală, iar pe de altă parte amenință cu pericolul unei dezintegrări culturale a societății, dar și a indivizilor. Fiecare națiune participă, este antrenată direct sau indirect în procesul de globalizare, cu atât mai mult cu cât unele state fac parte din uniuni statale, cum este și cazul României, membră a Uniunii Europene. În același timp se naște și contrarăspunsul în fața globalizării, redescoperirea, dar mai ales cultivarea tradițiilor culturale, în cazul nostru a celor folclorice, ale unei națiuni. Nu se știe și nici nu se poate prevedea dacă această strategie aplicată va fi de folos națiunilor sau globalizarea va diminua diversitatea culturală, specificul cultural al unor popoare. Cu siguranță, fiecare popor va pierde câte ceva în acest proces inevitabil. Dacă acceptăm globalizarea ca pe un stadiu în care întreaga lume se va regăsi în fiecare localitate, și în același timp fiecare localitate, regiune, zonă sau națiune se va regăsi pretutindeni pe glob, atunci se mai poate vorbi de tradiția folclorică a unui popor? Din punctul nostru de vedere nu te poți opune globalizării. Societatea informatică în care trăim, calculatorul, internetul, posibilitățile oamenilor de a se deplasa rapid dintr-o parte în alta a globului, dezvoltarea relațiilor trans-frontaliere de natură economică, politică și socio-culturală, diminuează reticența în fața globalizării.

„Având statutul de reper de identitate al unei colectivități sau națiuni, folclorul include printre funcționalitățile sale specifice și dimensiunea educațională. Educația reprezintă un mecanism de transmitere și dinamizare a unui patrimoniu constituit din sisteme de valori acceptate de societate, personalități după un model configurat în consonanță cu acest viitor” (Bocoș, M., 2009, *Folclorul punte între trecut și viitor*, Editura Eikon, Cluj-Napoca).

Dezvoltarea societății de astăzi impune o traversare rapidă a timpului și de aceea unele aspecte de viață precum păstrarea tradiției pot fi lesne uitate. Adoptarea altui stil de viață de către țărănul român l-a determinat să abandoneze atât casele vechi, cât și obiectele și uneltele folosite în gospodărie. Pentru ca aceste lucruri să nu se piardă, se găsesc mereu „întreprinzători”, care le-au strâns prin școli, prin locuințe, prin săli de clasă, cu gândul să încropească „un mic muzeu”

Muzeul, în accepția largă, este considerat o instituție permanentă creată pentru conservarea, cercetarea, punerea în valoare prin diferite mijloace și mai ales expunerea pentru încântarea, instruirea și educarea publicului, a colecțiilor de obiecte de interes artistic, istoric, științific și tehnic.

Muzeul are ca scop transmiterea informației sau a cunoașterii pentru toți prin mijloacele de care dispune, mai ales de natura educativă, fiind mai înainte de toate în serviciul umanității. Muzeul este un important factor de cunoaștere, educare și recreere a publicului vizitator.

O lecție cu elevii care se desfășoară cu „dovezi” care leagă prezentul de trecut și invers, trecutul de prezent, nu are decât un câștig, mai ales în contextul în care viața socială, cultura, tradițiile își schimbă formele de la o generație la alta. De aceea caut mereu ca în practica mea didactică să aduc în atenția elevilor mei colecții de obiecte care să le stârnească interesul pentru ceea ce înseamnă trecut, tradiție, obicei, în vederea reconsiderării rolului pe care valorile tradiției populare trebuie să îl dețină în ansamblul acțiunilor instructiv-formative, de modelare a personalității lor.

Muzeul are ca obligație morală să educe publicul, devenind astfel un mijloc de învățare pentru aceasta. Rolul educativ al muzeului începe să prindă viață când interesul publicului pentru această instituție ajunge să coincidă cu interesul muzeului pentru public. Ca și școala, instituția muzeală, factor de cultură, cunoaște în timp un permanent proces de democratizare. Educația teoretică a școlarilor în domeniul limbii române, a cunoașterii mediului, artelor, educației civice, educației tehnologice realizate în școli, trebuie să fie completată cu o parte aplicativă, practică, ce se poate realiza cu succes în muzee. Organizarea de activități educative, aplicative, cu diverse tematici din domeniile istoriei, geografiei, științelor naturii, educației plastice, sau cele referitoare la tradiții și meșteșuguri, stimulează creativitatea copiilor și creează o legătură mai strânsă a acestora cu muzeul, care trebuie privit ca o instituție ce oferă o alternativă de petrecere în mod plăcut a timpului liber.

Vizitele la muzeele de etnografie conferă la rândul lor o oportunitate de descoperire a comorilor etno-culturale ale poporului. Observarea dirijată a exponatelor din muzeu, îl determină pe elev să pătrundă într-o lume demult apusă, să vină în contact cu un trecut „etno-cultural” greu de perceput doar teoretic. Elevii descoperă pe viu așezări omenești, unelte, costume populare, instrumente, vase, un patrimoniu inestimabil al valorilor culturii populare din toate timpurile.

Vizitele desfășurate cu elevii mei în muzeele din județ, la Bistrița, la Năsăud, la Maieru, dar și vizitarea unor muzee școlare amenajate în școlile cu care am încheiat parteneriate, Căianu Mic, Salva, Rodna, Cristeștii Ciceului sau vizitele la muzeele din Cluj-Napoca, Baia Mare, Sighetul Marmăției, Târgu-Mureș, Sibiu au fost de un real folos în predarea-învățarea unor noțiuni sau în formarea unor competențe de educație pentru frumos.

Vizită la Parcul etnografic „Romulus Vuia” din Cluj-Napoca

Cele mai interesante vizite pe care le-am efectuat cu elevii mei în decursul ultimilor ani au fost cele de la Muzeul Satului din Cluj-Napoca, Muzeul ASTRA din Sibiu și Muzeul Satului din Baia Mare. Elevii au avut posibilitatea să vadă și să admire nu numai colecții de obiecte din diferite zone ale țării, dar au văzut pe viu gospodăria țărănească cu toate anexele, au admirat fiecare detaliu al acestora și nu le venea să creadă că oamenii au trăit și au muncit în astfel de așezări: cu „tindă” în care se intra, „casa dinainte” și „casa dinapoi”, cu soba unde se făcea mâncarea, cuptorul, lăițerele pentru șezut, lada de zestre, diferite ustensile gospodărești care erau folosite în casă și pe care nu mai au posibilitatea să le vadă decât în muzee: oale de lut, ceaunuri pentru mămăligă, ulcele și blide etc.

Blide din „casa dinainte” și patul îmbrăcat cu perne (Colecția „George Nechiti”)

„În condițiile în care familiile, diferitele comunități, societățile, în general, se confruntă cu dificultăți tot mai accentuate în efortul de transmitere a valorilor autentice către educați, se impune proiectarea și realizarea unei educații care depășește cadrul școlar și care se înscrie în proiecte educaționale comprehensive, care implică toți actorii educației: cadrele didactice, părinții, comunitatea locală, mass-media, mediile economice etc., proiecte care să valorifice elementele și valențele educative ale

folclorului” (Bocoș, M., Stan C., „Tradiții și valori culturale românești”, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p. 15).

În acest context doresc să prezint **„Muzeul etnografic privat „George Nechiti” din Feldru, Valea Secerului”**.

Pe domnul George Nechiti l-am cunoscut în perioada mea de slujire a școlii în Parva. Acolo dânsul era milițian (păstrăm denumirea de atunci) și locuia în blocul specialistului din centrul localității. Eram vecini, pe aceeași scară. Știam că îi plăcea să sculpteze obiecte în lemn, rame pentru tablouri, pentru oglinzi, suporturi pentru trofee de vânătoare sau diverse piese de mobilier. Când erai invitat în apartamentul său, cum deschideai ușa de la intrare, puteai constata acest lucru.

După mulți ani, ne-am reîntâlnit la Năsăud, în toamna anului 2009, la o manifestare ASTRA. Era în compania fiului său George. Copilașul de altădată, din epoca noastră comună de Parva, devenise între timp un adevărat bărbat.

Mi-a înmănat oarecum cu sfială un pliant pe care scria „Colecția «George Nechiti» din Feldru”. În schimbul ei, i-am dat primele două numere ale revistei muzeului de etnografie și folclor de la școala noastră „Lada de zestre”.

Am răsfoit pliantul și dintr-o dată, privind retrospectiv și sadovenian, prin ceața amintirilor, constatam că trăiesc o plăcută surpriză, că în fața mea se află un alt om, nebănuț de mine. I-am și promis pe loc, că o să vin să vizitez colecția sa din Feldru. Așa că la sfârșitul lunii martie, anul acesta, împreună cu soțul meu am hotărât să mergem la Feldru pentru a vizita acest muzeu sătesc în eventuala unei descinderi mai ample cu elevii noștri într-o excursie prin județ.

Muzeul „George Nechiti” este amenajat în locuința sa din Feldru, pe Valea Secerului, la nr. 1369. După pensionare, George Nechiti s-a reîntors acasă la Feldru. De la obiectele sculptate în lemn, dânsul a trecut la adunarea de trofee de vânătoare obținute în schimbul tăbliilor lucrate pentru pasionații de vânătoare și apoi la colecționarea de obiecte vechi din gospodăria țărănească.

Împreună cu fiul său George, el a colecționat peste 2000 de obiecte vechi, gândind ca un adevărat folclorist: „că e bine să păstrăm obiectele astea vechi, că pă viitor nu vor mai fi”.

Obiectele au fost adunate de la rude, de la prieteni, care nu le mai găseau nici o utilitate în gospodăria lor, altele au fost obținute în schimbul sculpturilor sale în lemn, altele au fost cumpărate „cu bani grei”. Familia, rudele, dar și prietenii au ajutat în mod considerabil la colecționarea obiectelor vechi, numele donatorilor fiind păstrate cu grijă într-un mic registru.

Muzeul a fost inaugurat în anul 2005, când apare și primul articol laudativ în presa locală, urmat apoi de alte câteva. Pieseile adunate cu atâta pasiune „reprezintă viața satului”, a țaranului român, din această zonă. Ele sunt foarte diverse: costume populare, țesături, obiecte de ceramică, din lemn, trofee de vânătoare, animale și păsări împăiate, o colecție de fluturi, scoici, flori de mină etc.

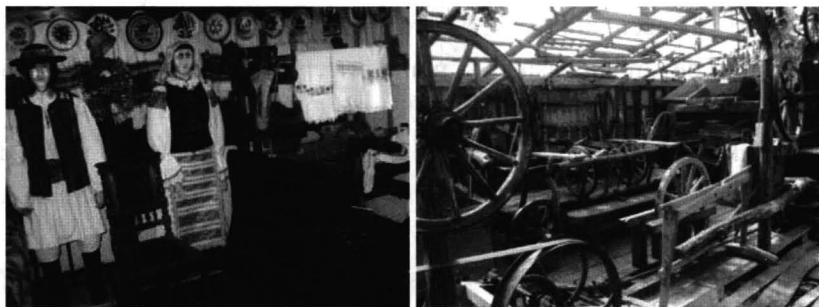

Obiecte din colecția „George Nechiti” din Feldru

Muzeul „este amenajat în mansarda casei”, în holul de la intrare și în curte. La mansardă spațiul a fost cu grijă compartimentat, astfel încât obiectele să fie grupate pe categorii în funcție de aspect și de utilitatea lor inițială. El conține un „colț religios”, unde sunt expuse icoanele pe sticlă și pe lemn foarte vechi, veșmintele preoțești, cărțile liturgice precum și alte câteva obiecte de cult. Remarcăm printre ele o diplomă de moșit, primită la începutul secolului trecut de către unul dintre ascendenții familiei. Imediat în apropierea acestora sunt aranjate câteva rafturi „cu obiecte de strictă utilitate”: un rând de ceasuri vechi, un altul de fiare de călcat pe bază de cărbuni (ticlăzeie), ustensile de bucătărie (rășnițe de zahăr, nucă, cafea, un storcător de roșii, vase din lemn și ceramică), instrumente folosite la tors și țesut (mașini de tors, sucale, ragile, rășchitoare). Într-un mic spațiu este rezervat un colț al copilului și al copilăriei: căruț adus în 1904 din America, un antemergător pentru copiii foarte mici, un aparat vechi de protecție având același principiu de funcționare ca și cele „moderne”, leagăne din lemn, leagăne din pânză (săhăidace). Vedem pentru prima dată o minge făcută în casă din iască de mesteacăn uscată la soare.

„Zona oilor”, cu obiecte specifice acestei ocupații, este reprezentată de: lăcrițe pentru păstrat brânza, cupe, linguri, blide, fedeleș de ținut laptele acru, bahreniță de ținut cheagul, balanță pentru cântărit brânza la oameni, budești și bărbânțe pentru lapte, jântălău pentru mestecat laptele închegat. Din colecția oierilor nu lipsește nici cămașa ciobanului dată cu funingine și cu unt, să se cunoască că este cioban, să nu-l prindă ploaia.

În „camera de zestre sau camera dintâi” sunt aranjate farfuriile smălțuite, ștergarele, lada de zestre, în care sunt adunate hainele fetei, toate puse la locul lor pentru a reda cât mai fidel „camera dinainte” din vechile gospodării țărănești. Colecționarul a îmbrăcat cele patru manechine sculptate de el însuși adecvat, pentru a reda familia lărgită țărănească: mama, tatăl și cei doi tineri căsătoriți. Semnul uniunii prin căsătorie este steagul de nuntă împodobit cu flori și betele, iar războiul de țesut așezat lângă geam reprezintă activitatea casnică a femeilor.

Colecție de obiecte din Muzeul etnografic privat „Nechiti George” din Feldru

„Camera cu costume” are un impresionant număr de piese de port popular cât pentru îmbrăcarea a 50 de femei și a 30 de bărbați. Toate provin din zona Bistriței și a Năsăudului cu excepția unuia primit din Moldova. „Cojocul pentru gazde”, cojoc cu decor bogat cusut în roșu și negru este expus la vedere, el fiind purtat la biserică de femeile înstărite.

În curte sunt expuse obiectele mai mari și uneltele de lucru ale țăranului.

„Diviziunea muncii” în acest muzeu este bine stabilită. Fiul George este factorul „dinamic”, cel care aleargă după obiectele vechi, tatăl este cel care știe „povestea” obiectelor, rolul lor, fiindcă el a trăit „acele vremuri”, când obiectele „erau în lumea lor organică”.

Ceramică și lada de zestre din colecția „George Nechiti” din Feldru

„Eu știu”, spune tatăl și re trăiește în gând vremurile când se folosea de aceste obiecte, iar fiul dă târcoale caselor „sparte” de feldrihanii veniți cu bani din Spania, pentru a construi noi locuințe.

Dacă cei reveniți din Spania sau din alte țări, pentru o perioadă necesară zidirii unei noi case, se descotorosesc de obiectele vechi fiindcă oricum le „zvârlim”, cei doi George Nechiti le adună cu bucurie, cu pasiune, cu sfințenia prin care numeri mărgelile unui rozariu.

Alături de cei doi a fost primarul comunei Feldru, domnul Ștefan Sângeorzan, uimit de „multa pasiune și multa pricepere” a familiei Nechiti. Sprijin i-a acordat și preotul parohiei greco-catolice Claudiu Olteanu, gândind la timpul viitor, la statutul nostru de stat al Uniunii Europene: „Este important ca aceste forme de cultură care ne identifică pe noi ca popor, popor creștin, să se transmită, să rămână urmașilor noștri”.

Colecția „George Nechiti” din Feldru se află sub patronajul Muzeului Național al Țăranului Român din București.

În ce mă privește, mă bucur enorm, că o persoană pe care am cunoscut-o în Parva, se dedică cu atâta pasiune păstrării „veșniciei” satului românesc.

De azi încolo, pe traseul excursiilor școlare pe care le voi organiza îndreptându-mă spre Muzeul „Cuibul Visurilor” din Maieru, spre a ne înveșnici sub taina cuvântului profesorului Sever Ursa, voi poposi cu discipolii mei în ograda domnului George Nechiti pentru a-i vizita nemuritoarea colecție care-i poartă numele.

Bibliografie

1. Coord. Manea, D., (2008) *Tradiții și valori culturale românești*, Editura Eikon, Cluj-Napoca.
2. Coord. Stan, C., Manea, D., (2009), *Folclorul punte între trecut și viitor*, Editura Eikon, Cluj-Napoca.
3. Sermeșan, G., (2009), *Elemente de cultură tradițională în comuna Salva*, Editura Clubul Saeculum, Beclean
4. Răchieru, A., (2001), *Globalizare și cultură media*, Editura Institutul European, Iași,
5. Pliant, Mateoniu, M., (2009), *Colecția „George Nechiti” din Feldru* (Pliant).

OBICEIUL NUNȚII PE VALEA SOMEȘULUI MARE

**Magdalena MOLDOVAN, Livia RICIAN,
Șc. Gen. „Liviu Rebreanu”, Beclean**

Ritualul nunții pe Valea Someșului Mare (are în vedere satele Perișor, Mireș, Chiuza și Săsarm, de unde au fost culese producțiile citate) începe cu chematul, atât prin grupuri de fete, din partea miresei, cât și prin grupuri de flăcăi, din partea mirelui.

În săptămâna premergătoare nunții, un ceremonial distinct este acela al steagului împodobit. Gătirea steagului e însoțită de cântece:

„Scutură, bade, steagu,
Scutura-te-ar norocu!
Scutură petelile
Scutura-te-ar binele.

Nime-n lume nu mi-i drag,
Ca bădița de sub steag,
Că-i cu pană-n pălărie
Ca să-mi fie drăguț mie”.

Cununia religioasă este urmată de o masă de rămas bun la casa miresei, prilej de a cânta tristețea părinților care își înstrăinează fata prin căsătorie:

„În stâlpuțu vraniță
Șade mama miresii
Și se roagă cui și cui
Și se roagă soarelui:
„Soare, Soare, domnuț mare

Ține ziua cât mai mare,
C-am o fată ducătoare
Peste munți la alte curți,
La părinți necunoscuți;
Peste munți la alte sate
La părinți fără dreptate.”

sau:

„Ziua bună, mama me
Apă bună nu-i mai be,
Adusă de mâna me;

Ca-i be apă din fântână,
Adusă de-o săptămână
Și-o fi de mână streină”.

Alteori sunt strecurate și accente de ironie:

„Tu mireasă, după tine
Io nu văd plângând pe nime
Dar după mirele tău,

La multe le pare rău,
Îi pare rău la una`
Care i-o tras nădejdea”.

Tot la masa de la casa miresei, unde participă tineretul, nu cei însurați, se practică și înconjuratul scaunului, când se aruncă grâu, ca semn de belșug și fertilitate, asupra mirilor:

„Nu țapați grâul pe jos
Că ni-i mirile frumos ...

Și tot aici, una din prietenele miresei rostește **închinatul**, o producție lirică întinsă, fapt ce a determinat dispariția timpurie din ritual:

„Cinstită adunare mare,
M-aș ruga la dumneata
Pentru un cuvânt de ascultare,
De la mic, până la mare,
Pe mireasă aș închina,
Dacă vreți a mă asculta
Rozmalin de lângă masă,
Tânăra noastră mireasă
Dimineață s-o sculat

Părul și l-o pieptănat
Haină albă o-mbrăcat
Și-n grădină-o alergat.
În grădina dacă-o intrat
Floare mândră și-o aflat.
Și-o aflat o floare plină
Și și-a dus-o la inimă.
Floarea a fost plină de rouă,
Inima i-a rupt în două...”

ș.a.m.d.

Istorisirea metaforică a întregii povești de iubire ce a condus spre căsătorie.

Alaiul pleacă de la casa miresei spre cea a mirelui cu un cântec ce are o arie de răspândire destul de largă:

„Ia-ți, mireasă, ziua bună,
De la mama ta cea bună,
De la struț de busuioc,

De la feciorii din joc;
De la struț de lămâiță,
De la fete din uliță”.

La casa mirelui, alaiul, cu steagul în frunte, este întâmpinat de mama-soacră și cu celebrul strigăt în prag. Cei din alai strigă:

„Deschideți porțile larg,
Că ne-ați așteptat cu drag.
Nu știu, de un an ori doi
Tot trimiteți după noi
Nu știu, de un an ori tri
V-ați temut că n-om veni.
Așterneți țeale pe jos
Că vă vin oaspeți frumoși,

Așterneți pe jos hârtie
Că vin oameni de-omenie.
Nu ieșiți cu cenușeri
Că nu-i fată de glăjeri
Că-i fată de om, aleasă,
Să vă fie noră-n casă.
Ieși afară, soacră-mare,
Că-ți aducem noră tare”.

La ospățul de la casa mirelui, care spre deosebire de cel de la casa miresei, ține toată noaptea, participă oamenii însurați. În practica mai veche a ritualului, se închină cu pom împodobit, obicei frecvent și la înmormântările flăcăilor sau fetelor, concepute ca o cununie în eternitate:

„Să trăiești, pom frumos,
Mândru și mănos,
Ca vara de frumos
Ca toamna de rodos
Pe la poale-mpodobit

Pe la mijloc zugrăvit
La numele Domnului numit
Că acela îi domn mare
Ce uscă fânul la soare,
Coace orzul la răcoare”.

În timpul ospățului se dă și găina, cu strigături. de către o socăcița (bucătăreasă), nașilor. Sunt versuri marcate de anecdotică și umoristice, de cele mai multe ori, improvizate:

„Frunză verde-a răchiții
Zi-i țigane-a găinii
Zi-i pe struna cei subțire
Că-s copilă cu rușine.
Face-ți-mi un pic de cale,

Să mă duc la nănaș-mare
O-ntrat dihoru în sat,
Găinile le-o mâncat,
Nici una nu mi-o lăsat.
Frunză verde și una

M-am dus la târg la Turda
Și-am cumpărat găina
Și-am venit cu ie în Cluj
Și-am înstruțat-o cu ruj;

Și-am venit și prin Beclean
Și-am pus pe ie măgheran;
Și-amu am venit prin Piatra,
Uite-o că v-o dăm gata”.

Cununia religioasă și cele două mese au loc duminica și în noaptea de duminică spre luni. În dimineața zilei de luni, un car cu boi, în văzul întregului sat, duce zestrea de la mireasă la casa mirelui.

Întreg ritualul nunții de pe Valea Someșului Mare poate constitui, la nevoie, așa cum e redat mai sus, un scenariu de spectacol ce poate reînvia un ritual vechi, ce astăzi nu se mai practică.

(Producțiile folclorice citate fac parte din colecția scriitorului Andrei Moldovan – Beclean)

MENTALITĂȚI EXISTENȚIALE ÎN VALEA GERSEI, REBRIȘOARA

**Prof. Ioanela Alis SENI,
Gr. Șc. Economic Năsăud**

Despre vechimea ținuturilor cu un habitat propice vieții omului e greu să se pronunțe și cei mai titrați istorici. Dar este sigur că primul om n-avea unelte și nu-și

*Biserica din Dobodea
(Gersa I) construită în
timpul preotului Gavrilă
Vălean (1948-1956).*

clădea casă. El trăia și murea fără să lase alte urme despre existența sa, decât câteva vertebre și bucăți de craniu. Omul primitiv n-avea noțiunea timpului, nu-și însemna ziua nașterii, căsătoriei sau a morții rudelor sale. N-avea idee de zile, săptămâni sau măcar de ani. Își da însă seama de existența anotimpurilor și învăța că după o iarnă grea urma o primăvară blândă, iar după o vară caldă urma o toamnă ploioasă. Lipsa hranei provoca deseori încăierări tragice, iar glaciațiunile au făcut ca focul să fie descoperit și folosit pentru a se încălzi sau a-și prepara hrana. Treptat și-a născocit unelte, folosindu-se de propria-i bogăție – creierul¹. Comunicarea și metacomunicarea interumană fac posibil, de-a lungul timpului, ca orice efort uman să poată avea și o finalitate, mai ales în nuanțarea sentimentelor și atitudinilor².

Sporul de populație al localităților din Valea Someșului s-a constatat în timp prin conscripțiile și recensămintele efectuate, iar prin consemnarea datelor și interpretarea lor s-au putut reține principalii factori potențiali în modificările demografice, în evoluția populației și a mentalităților sale. Fenomenul demografic cunoaște aspecte specifice de la o etapă istorică la alta. Astfel, extinderea populației pe Valea Gersei, trecerea populației de la o viață pastorală în pendulare, adică, de-acasă în Măgură, de-acasă la Izvor, sau în Valea Tăului, sau în Lușca etc., s-a

¹ Hendrik Willem van Loon, *Istoria omenirii*, Editura „Venus”, 1991, p. 18-22.

² Laurențiu Șoitu, *Pedagogia comunicării*, Editura Institutul European, Iași, 2001, p. 20-46.

făcut treptat, în timp și motivat, datorită unor năvăliri dușmane³, calamități naturale, epidemii etc. Alte motive se referă la necesitatea asigurării nutrețului pentru iarnă, nutreț care se asigură din zona fânațului, de pe platourile Văii Gersei – Lușca Cârștii, Izvor, Căcașnici, Valea Tăului, Măgură, Brădățul, Valea Largă etc. Asigurarea cu lemne de foc din pădurea proprietate familială sau comună; asigurarea gospodariilor cu lemn de construcții; efectuarea unei agriculturi extensive, prin lăzuiri, arsuri, tăieri masive sau runcuiri au fost alți factorii potențiali ai roirii populației din vatra satului spre habitate accesibile corespunzătoare. Toponimele Gersei⁴ confirmă a populare străveche a acestui ținut mirific: *Deal* (Dealul Jinului, Dealul Popii, Dealu Nigean...); *Coastă* (Radului...), *Colnic*, *Față* (Fața Babii), *Gaură* (Gaura Zânii – Peștera Tăușoarelor), *Groapă*, *Jgheab*, *Mal* (Pe Maluri...), *Măgură* (Nețului, Neamțului...), *Picior*, *Vârf*, *Plai*, *Poiană*, *Prelucă*, *Râpă*, *Vale* (Valea Babii), *Zăpode* etc., terenuri unde gersanul a valorificat cu multă grijă și ingeniozitate fiecare palmă de pământ util vieții. Toponimia ridurilor Văii Gersei este semnificativă în acest sens: Runcu Cercului, Runcu Poienițelor, Runcu lu' Papău, Runcu lu' Ștef, Runcu Colibițelor, Arșița. Conscriptiile fiscale și cele confesionale din secolul al XVIII-lea confirmă aceste realități. Așa cum, unii factori potențiali au asigurat un anumit spor demografic, tot așa, unii factori perturbatori au putut frâna creșterea demografică și ei se referă la abuzurile administrative, lipsa mijloacelor de trai, hrană neîndestulătoare, locuințe insalubre, morbiditate și mortalitate ridicate, războaie sau campanii militare, la care, jertfele grănicerilor nășăudeni erau destul de substanțiale, revoluții, foamete, boli digestive sau respiratorii, holera etc. precum și emigrările spre Moldova au afectat substanțial sporul demografic în ținutul nășăudean.⁵ Fără o populație numeroasă nu se poate vorbi de mentalități, obiceiuri, tradiții și evoluția acestora în timp. Întotdeauna însă, populația a depins de condițiile geografice de mediu, a depins de destinația dată terenului pe care a viețuit.⁶

³ Vezi *De la Nistru pân' la Tisa Poezii politice de Mihai Eminescu*, Edit. „Duminică”, 1991, p. 21: „Curg dușmanii în puhoi/ Și s' așează pe la noi”

⁴ Retegan, Simion, *Satele nășăudene la mijlocul secolului al XIX-lea*, Edit. Accent, Cluj- Napoca, 2002, p. 135-138.

⁵ Virgil Șotropa, *Un act memorabil*, în *Arhiva Someșană* (AS) nr.12, 1930, p. 149-166; Bistrița-Năsăud, „*Studii și cercetări etnografice*”, Bistrița, 1977, p.72-73.

⁶ Dr. Emil Precup, *Un sat grăniceresc Rebrîșoara*, în „*Gazeta ilustrată*”, nr. 9-10, 1935, p. 117; Arhivele Statului Fond Bistrița-Năsăud, Fond „Onisim Filipoiu”, (ASFBN, FOF) dos. 29, f. 1.

Pe șes și lunci rebrîșorenii cultivau porumb, pe dealuri cultivau grâu, ovăz, orz, cartofi și chiar porumb, iar în combinație cu porumbul, mai cultivau fasole, bostan, sfeclă furajeră. Utilajele folosite în lucrările agricole erau modeste, determinând și producții echivalente. La cultura cerealelor și legumelor se mai adăuga creșterea animalelor, care aducea un spor financiar lăudabil la nivelul unei familii, dacă animalele erau bine furajate și îngrijite. Oieritul are tradițiile sale în comună, firește, nu prea deosebite de cele referitoare la păstoritul în Munții Rodnei. Primăvăratul și toamna în zona de fânaș, chiar și iernatul „în câmp” aduceau avantajul fertilizării naturale a terenului, putându-se, astfel vorbi de un păstorit de pendulare dublă, prin care, furajele de munte, de pădure și subpădure erau valorificate pe loc⁷. Produsele obținute din această economie agrar – pastorală acopereau necesitățile familiei în hrană, îmbrăcăminte, încălțăminte și creau, de asemenea, un excedent pentru piața liberă⁸ sau de stat, prin forma contractelor, uneori obligatorii.

În dinamica acestei activități economice s-au manifestat *obiceiurile din străbuni*, s-au păstrat tradițiile legate de viața din familie – naștere, botez, nuntă, căsătorie, înmormântare, precum și cele legate de alternanța *anotimpurilor*.⁹ Mai mult, construcția locuințelor, a uneltelor de lucru, de plugărit, cărăușit, pădurărit, industria casnică au adus mari satisfacții la timpul potrivit, întrucât acestea au valorificat, atât inteligența autohtonilor în a-și crea o tehnică populară performantă, cât și în valorificarea mediului geografic ambiental. Valea Gersei se descoperă ca o vatră etnoculturală cu o structură etnodemografică autohtonă, având particularități în specificul arhitecturii populare, portului, credințelor și obiceiurilor. Știi cât este de gospodăru un rebrîșorean după aspectul gospodăriei sale, după îmbrăcăminte pe care o purta, fie în zi de lucru, fie în zi de sărbătoare, după animalele și atelajele de transport pe care le deținea etc.

⁷ Nicolae Dunăre, *Civilizație tradițională românească în curbura carpatică nordică*, Edit. „Științifică și Enciclopedică”, București, 1984, p. 25.

⁸ Florin Mureșan, *Aspecte din viața satului românesc din nord-estul Transilvaniei la mijlocul sec. al XVIII-lea*, în Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, „Revista Bistriței” (CMBN, RB), XV, Bistrița, 2001, p.153-154.

⁹ Aurel Răduțiu, *Timp de lucru și zile de sărbătoare în Transilvania. Secolele XVII- XVIII*, în *Civilizație medievală și modernă românească. Studii istorice*, volum îngrijit de Nicolae Edroiu, Aurel Răduțiu, Pompiliu Teodor, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985.

Înainte da a începe o zi de muncă, țăranul Gersei¹⁰ se roagă și se închină pentru a avea putere să muncească, pentru a fi ferit de orice fel de primejdie și pentru a avea mintea limpede. În palmele sale bătătorite și aspre, harta destinului abia se mai deslușește sub urmele lăsate de coasa, coarnele plugului, furca sau sapa ce îl însoțesc în lucrul său de fiecare zi. Scopul lui în viață este să clădească o casă pentru el și urmașii săi, să sădească pomi întru pomenirea trecerii sale pe acest pământ și să-și crească odraslele în legea străbunilor pentru ca neamul său să nu se stingă în veci. Chiar dacă a udat toată viața cu sudoarea și lacrimile sale pământul îndărătnic pentru a-i smulge rodul scrâșnind din dinți, uneori înjurând lumea care nu i se părea dreaptă, țăranul prețuiește cartea – izvorul de înțelepciune care îi oferă omului o cunoaștere profundă a mersului lumii și vremurilor, o viață mai bună. De aceea își îndeamnă mereu copiii spre știința de carte, cu speranța neștirbită că aceasta le va ușura traiul și îi va forma spiritual pentru vremea ce va să vină. „*Fă-te Domn, să nu te chinuiești și tu în viață ca mine!*”; „*Fă-te Domn, să ne poți ajuta și pe noi!*”; „*Fă-te Domn, să avem și noi cu cine ne mândri!*” – erau îndemnurile pe care părintele-țăran le adresa copiilor săi.

Locul său de muncă este grădina, grajdul, corla și locurile pe care le are răspândite pe toate coastele. Ară, seceră, cosește, transportă cu vară, cu iarnă, este harnic pentru familia lui, pentru bunul său renume. Mama-țarancă îngrijește casa, copiii, pregătește masa, asigură curățenia locuinței, dar participă și la muncile câmpului – secerat, prășit, adunatul fânului, îngrijirea grădinii de zarzavaturi sau de flori. Este credincioasă, răbdătoare și iertătoare. Copiii sunt binecuvântarea casei, speranța de mai bine în viitor. Primele reguli de viață, le învață în familie.

Antropologic vorbind, locuitorii Gerselor au caractere cefalo-faciale specifice: lățimea frunții variază în jurul a 106,4 mm, lățimea calotei este mijlocie (51,8), indicele fronto-parietal este de 68,7, iar cel fronto-zigomatic de 75,2. Se observă, de asemenea, o dezvoltare puternică a feței în înălțime și mai puțin în lățime, cu o mandibulă puțin mai îngustă, predominând modelul bizigomatic și bigoniac. Nasul este mijlociu-înalt, între 55,7-56,1 mm. Pigmentația este armonic închisă, cu iris cenușiu (18,4), armonizând cu nuanțele deschise. Gersanii au statură mijlocie, doar

¹⁰ Leon Muti, *Rebrișoara – mărturii pentru eternitate*, Edit. Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2004, p. 88-89.

28,7% sunt înalți. Bustul lor are talia mijlocie și supramijlocie, rezultând o dezvoltare echilibrată de tip metriocorm și o reușită proporționalitate între statură și greutate¹¹.

Modul de a fi al rebrișoreanului este destul de interesant, face sfârnărie, este neîncrezător și nesincer, mai mult, unde poate, înșeală. Munca fără interes este zădărnice. Dacă-l întrebi *unde merge*, îți răspunde *num'aici*. Crede în soartă și noroc. Dacă ai noroc, ai totul. Tot ce avem ni se dă de la Dumnezeu – roada câmpului, boala, vindecarea, moartea, soarta, norocul etc. Are mult umor: „E greu să înceapă ceva, că de lăsat, se lasă ușor” sau, când obține recolte slabe, răspunde că roadele (fructe, cartofi etc.) „n-au fost mari, dar au fost rari!”. Uneori, este neprevăzător și chiar nepăsător. De trece peste un podeț rău, îl repară, numai ca să poată trece el, de ceilalți nu-i pasă. Îl interesează traiul de azi pe mâine. Uneori, este viclean, prefăcut și își ascunde intențiile, ideile și sentimentele. Față de autorități se preface supus, docil și servil, dar, sincer, este un oportunist. Militarizarea i-a adus un statut superior, un spirit ostășesc dominat de o puternică mândrie locală¹². Este inteligent din naștere, are imaginație bogată și minte vioaie, este dornic de învățătură și cultură, preferă ordinea și disciplina, onoarea și credința, moștenind de la romani: vitejia și spiritul de eroism, iar de la daci: dârzenia și statormicia.

Țăranii, binefăcuți, inteligenți și făloși se consideră „nația română”. Se îmbracă frumos, își împodobesc casa și curtea, le îngădesc, își îngrijesc cimitirul, participă activ „la parade”, „la porunci”¹³. Când este nevoie, rebrișoreanul se preface prost, își ascunde inteligența minții. Uneori, rebrișoreni pot fi și nesupuși, sfidători, chiar certăreți și calomnatori, mincinoși și lacomi, nedrepti și bârfitori. Altfel, este un om harnic, dar prea lacom pe muncă: de-l surprinzi la lucru și-i spui „Poartă-te!”, îți răspunde „Mă port, mă port!” sau „Purtați-vă!”, se va răspunde „Ne purtăm! Ne purtăm!”¹⁴. Sau „Merge lucru, merge?”, se răspunde „Mai, dară” sau „Merge, merge”. Își iubește familia și copiii. La nevoie, este săritor, comunicativ, sociabil, recunoscător, demn, onest, de omenie. Se adresează politicoș, respectând vârsta, adresându-se cu

¹¹ Nicolae Dunăre, *op. cit.* p. 34-36.

¹² Alexandru Odobescu, în „Convorbiri literare”, Iași, XIX, 1915, nr.11-12.

¹³ ASFBN, FOF, dos. 16, f.14-18.

¹⁴ ASFBN, Fond „Dr. Emil Precup”, dos 39, f. 68.

„lele” sau „bade”, iar mai nou cu „doamnă” sau „domnu”. Este un bun creștin, deși, uneori mai scapă câte-o sudalmă (înjurătură – *n.n.*).¹⁵

De altfel, profesorul dr. Emil Precup, fiu al preotului Anton Precup din Rebrîșoara, a surprins într-un fel cu totul aparte portretul rebrîșoreanului, insistând pe cultivarea la acesta, a unor trăsături morale superioare precum cinstea, dreptatea, punctualitatea, lucrul bine făcut. În opinia profesorului Precup, în comună *sunt oameni buni, dar și foarte mulți oameni răi, nesupuși, obraznici, sfidători, gata de ceartă, lipsiți de respect și de onoare, calomniatori, mincinoși, iubitori de procese, lacomi și nedrepți. Aceștia n-au conștiința demnității, nici iubirea de semenii, sunt fără rușine, fără respect, invidioși și disprețuitori, preocupați numai de interesul personal și de dorința de a parveni cu orice preț. În sat sunt oameni care jură strâmb și se pârăsc fără scrupul moral. Femeile se bârfesc. Ei între ei nu se ajută bucuros, nu sunt primitivi, nici milostivi, motivând că nici ei nu au... La prestație pentru comună nu se prezintă cu drag, ci numai de frică. E lipsit de spirit de întreprindere. Risipește timpul productiv, îl preocupă numai traiul de azi pe mâine, fără plan, fără sistem, fără eforturi, fără îndemn, fără sacrificiu... E viclean, prefăcut, își ascunde sentimentele, ideile, intențiile, nu ascultă de ordinele autorităților... Rebrîșorenii sunt și curioși. Dacă intri într-o casă îndată apar 2-3 vecini curioși, să afle ce faci, de ce ești acolo și ce vorbești... Pe vremea partidelor politice treceau dintr-un partid în altul din interes*¹⁶. Astfel de aprecieri sunt foarte aspre fiind posibil ca unele dintre acestea să fie și adevărate, dar ele reflectă o anumită mentalitate pe care distinsul profesor dorea s-o corijeze. Ceea ce l-a impresionat pozitiv a consemnat cu multă generozitate: *Rebrîșoreanul este inteligent din naștere, are o bogată imaginație, îmbrăcăminte pitorească, o minte vioaie*¹⁷.

Faptul că în fiecare casă a pătruns cartea, educația modernă, că nivelul de informație și cunoaștere a crescut, credem că moralitatea cunoaște aspecte pozitive, că majoritatea rebrîșorenilor sunt cinstiți, harnici, drepți și cu temere de Dumnezeu. Sunt receptivi la nou, întreprinzători, mărinoși, ospitalieri, prietenoși, dornici de a-și face locuințe noi, confortabile, în condiții de voită economie. Sunt veseli, fideli în căsnicie,

¹⁵ Dr. Emil Precup, *Spicuri din monografia comunei Rebrîșoara*, Cluj, 1959, în ASFBN, FOF, dos. 28, f. 45-47.

¹⁶ Emil Precup, *op.cit.*, 1959, p. 45-47.

¹⁷ Idem.

știu să petreacă frumos, inclusiv lături, sunt jucăuși vestiți, mai ales la nunți. Iartă, dar nu uită. Își tratează cu pioșenie morții trecuți în lumea umbrelor. Izolat însă, se mai fură, se distrug bunuri, unii se mai și bat, abandonează familia, promovează falsul și înșelăciunea, practică mita, violul, iar pădurea devine tot mai mult factorul principal de existență și îmbogățire!

Poreclele reflectă și mai bine spiritualitatea, umorul și mentalitatea rebrișorenilor: Albuțu (prea blond); Barcău (magh. Barko – perciuni); Bărnaci (oacheș); Băeș (baie de mină), Bicu (taur), Bobu (bob), Brihan (burduhan), Brină (bârnă), Burcuș (mișos), Căoaciu, Cărărușă (cărare), Căca (cârca), Căcărăză, Ceaonu (ceaun), Cepoiu (ceapă), Cionog, Ciornea (negricios) Ciurică (ciur), Ciuta, Ciotu (îndesat), Crăcănel (cracoș), Crețu (creț), Fâsa (zgomotoasa), Fătu (slujbă bisericească), Filer (monedă), Flocea (flocos), Floșton (a flutura), Găozu, Găzdac (bogat), Gârb (cocoșat), Gâțu (purcel), Goriță (Grigoriță), Gozări (gunoi), Gușățau, Gușoi (gușă), Haucă (gură mare, gură spartă), Hoajbă sau Hoașcă (bătrână), Hurdiș, Ijdane, Iepure, Lupuț (lup), Macu, Măcuțu, Macioc (mac), Metelici, Musca, Nețu, Nonu (Onu, Ioanu), Ociuc, Onășcău, Picioc (cartofi), Pipău (trage din pipă), Pârjol (a pârjoli), Pupu (grămăjoară), Roșu (culoarea feței), Sasu (sas), Surdu, Șchiopu, Sfâr (iute), Sâmnidariu (sâmnida), Sănia, Știrbu, Vântu, Urdoia etc. Studii ulterioare pot acoperi și alte aspecte privitoare la mentalitățile someșene din Valea Gersei.

VALENȚE EDUCATIVE ÎN PROVERBELE POPULARE ȘI ÎN FOLCLORUL COPIILOR

*Ed. Augustina GUȘĂ,
Grădinița nr. 1 Rodna*

Proverbele și zicătorile populare românești, rod al unui îndelungat efort de cunoaștere, reprezintă un tezaur inestimabil de înțelepciune, ale cărui valori și sensuri nu se sting niciodată. Pentru strămoșii noștri și pentru generațiile care ne-au precedat, aceste proverbe au constituit nu numai norme de comportare ci și modele de acțiune, în cele mai variate împrejurări din viața cu care omul s-a confruntat.

Deși proverbele și zicătorile au o mare valoare educativă prin conținutul de idei și mijloacele artistice de realizare, ele au fost și sunt prea puțin folosite ca mijloace educative. Proverbele și zicătorile, fiind creații realizate mai mult pe baza sensului figurat, folosind comparația, metafora, alegoria și uneori elemente de versificație, sunt mai greu de înțeles pentru elevii mici și preșcolari.

Funcția educativă a proverbelor este realizată prin faptul că acestea spun în mod direct ce este bine și ce este rău în viață, în legătură cu activitatea omului, cu relațiile dintre el și colectivitatea în mijlocul căreia trăiește. Comportamentele negative sunt semnalate, de regulă, mai pregnant decât cele pozitive, pentru că din rău omul învață mai mult decât din bine. Și proverbul zice: „Până nu plătești, nu te cumițești“, „Capul face, capul trage“.

Proverbele care se înscriu în aceasta regulă morală reprezintă, în esență, o atitudine combativă față de aspectele negative ale vieții, față de ideea de rău, impun frumusețea morală; în alte proverbe este marcată direct – în multe cazuri – combaterea viciului și a urâteniei de caracter. Această atitudine este evidentă și în proverbul „Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește“. De fapt sunt două proverbe care în circuitul curent pot fi întâlnite separat. Acestea pot avea o mulțime de sensuri pentru puterea de înțelegere a elevului. În lecțiile întâlnite la clasă există proverbe și zicători pe care copiii le pot folosi în viața de zi cu zi. În exemplul „Graba strică treaba“ se subliniază faptul că oamenii trebuie să se gândească bine înainte de a da un răspuns la întrebări, de a nu se grăbi când fac un lucru pentru că altfel acel lucru este făcut de mântuială. Ușor de înțeles de către elevi și în același timp educative au fost proverbele: „Vorba dulce mult aduce“, „Unde mănâncă unul pot mânca și doi“, „Vai de cel ce merge singur că atunci când va aluneca n-are cine-l ridica“.

Tot prin proverbe se poate educa și dragostea față de muncă: „Încet, încet departe ajungi“, „Dacă nu te grăbești faci treabă bună și ai spor“, „Unii Țes pânză și alții o poartă“ relevând semnificația că unii muncesc iar alții se bucură de munca celor harnici. Proverbul „Buturuga mică, răstoarnă carul mare“, l-am folosit la elevi atunci când am avut de efectuat o acțiune mai complexă. Astfel de situații sunt frecvente – deci proverbul a fost folosit ca un sfat practic. Prin proverbul „Până nu bați la ușă nu îndrăzni să intri în casă“, am format deprinderi de comportament civilizat, sugerând ideea că întotdeauna când se intră undeva, se bate la ușă.

În proverbele: „Apa curge, pietrele rămân“ sau „Apa cât de mare vine, piatra tot în vad rămâne“ am subliniat faptul că au o importanță istorică deosebită; folosindu-ne de acest proverb îi putem face pe copii să înțeleagă că, deși au trecut peste țara noastră și peste poporul nostru o mulțime de necazuri, asemuite cu apa învolburată, neamul acesta a luptat și a învins toate greutățile, statornic în limbă, fapte și obiceiuri, precum pietrele de pe fundul apei rămân după trecerea valurilor. Din lectura „Stejarul din Borzești“, se poate trage concluzia sub formă de proverbe: „Nu uita pe cel ce ți-a fost prieten cândva și nu ierta pe cel ce ți-a distrus prietenul“.

Zicătorile, ca și proverbele își au și ele rolul lor, contribuie la educarea morală. Expresii sub formă de zicători putem găsi o mulțime în opera lui Ion Creangă și Anton Pann. Pentru a putea fi înțelese este necesară cunoașterea unui anumit mod de exprimare a poporului, cunoașterea felului specific în care interpretează viața cu toate fenomenele ei complexe. Aceste formulări succinte și plastice exprimă concentrat adevăruri cu valabilitate generală, îmbinând o largă și bogată experiență de viață, generalizată și aprofundată de fiecare generație. Zicători ca: „Nu vorbi neîntrebat!“ sau „Nu te amesteca nepoftit în vorba altora!“ folosite la momentul potrivit, pot avea o influență pozitivă asupra elevilor. Manualele școlare conțin unități de învățare referitoare la interpretarea proverbelor, povestirilor cu tâlc, a textelor moralizatoare. Între acestea, lectura „Iarăși despre nerozie“ de Anton Pann, studiată la cls. a VII-a, permite extinderea cunoștințelor despre proverbe, zicători, aforisme într-o bază deopotrivă teoretică și practică, prin alcătuirea de compuneri cu titluri ca acestea: „Sătulul nu crede celui flămând“, „Omul se cunoaște după grai ca clopotul după sunet“, „Brânză bună în burduf de câine“ etc. Elevii au manifestat un interes deosebit și au încercat, la nivelul exprimării lor, să identifice și să dezvolte mesajul paremiologic.

Proverbele au fost și rămân sursă de inspirație și conduită în diferite domenii și situații: învățătură, educație, prietenie, înțelepciune, hărnicie, avuție, lăudăroșenie, zgârcenie, sărăcie, lăcomie, hoție etc. Proverbele și zicătorile, expresiile de bun-simț

ajută să formezi la elevi personalități solide cu diverse trăsături umane ca: cinstea, curajul, voința, datoria la locul de muncă, exemplul de sine, ambiții în toate, respectul reciproc, bunul-simț, onoarea.

Proverbele și zicătorile redau adevărul pur, în cuvinte puține și sugestive. Abia înțelese dar pline de înțelesuri proverbele scot la iveală multe dedesupturi. În popor, ca și în mediile culte, există oameni recunoscuți de colectivitate pentru ușurința și priceperea pe care o au în alcătuirea versurilor. Datorită acestora au apărut zicătorile în versuri și doinele bătrânești în care omul de rând și-a exprimat gândurile potrivit situațiilor în care și-a petrecut viața.

Despre lenea fetelor, uneori proverbială, avem spre exemplificare: „Fata care-i jucăușă,/ Cu gunoiul după ușă“, „Frunzuliță, foaie lată,/ De s-ar țese pânza-n baltă/ Fără ițe, fără spată,/ Fără loc de suveicuță,/ Ar țese și-a mea mândruță”.

Adevăr al unei experiențe de viață, sfat al înțelepciunii practice și populare, exprimat printr-o formulare metaforică, concentrată în puține cuvinte, extrem de sugestive, uneori beneficiind de ritm sau rimă, proverbul, ne-a însoțit și ne va însoți din tată-n fiu, perfecționându-se mereu.

Din totdeauna am considerat că omul trăiește și prin cântec, doină, baladă, poezie, proverbe și zicători și astfel reușește să-și mângâie sufletul, uneori să se resemneze, spunând: „Am trăit și rău și bine/ Nu m-am jeluît la nime“.

Folclorul copiilor constituie un gen de sine stătător care însoțește pe copii în toate manifestările, dezvoltându-se în strânsă legătură cu jocurile lor și educația primită. Dorințele, bucuriile, supărările, impresiile și le exprimă prin intermediul acestui gen cu funcții multiple: psihică, educativ-formativă și distractivă. Dorinței de joc, de mișcare, de cunoaștere, de acțiune, capacității uimitoare de observație și invenție, le corespund creații artistice cu un conținut propriu exprimat într-un stil specific.

Constituind punctul central al activității copiilor, felul specific de manifestare, provenit din surplusul de energie fizică și psihică pe ei îi consumă intelectual și afectiv. Producțiile lor artistice trebuie considerate ca având nu numai utilitate distractivă și în același timp didactică, dezvoltă spiritul de cooperare, de acțiune, formarea limbajului, a sensibilității, a percepției verbale și muzicale.

Pentru nenumăratele jocuri, printre care „De-a ascunsul“, copiii folosesc diferite numărători. Acestea sunt formule anticipative jocului, cu ajutorul cărora este ales copilul cu un rol precis, să găsească și să prindă pe ceilalți copii care s-au ascuns.

Frecvent întâlnite în folclorul copiilor sunt și cântecele–formule care prin înnoirea de-a lungul veacurilor și-au pierdut sensul și funcția inițială (când sufletului i

se atribuiau puteri magice) dovedind un mijloc de exteriorizare a atitudinii față de mediul înconjurător, față de vietățile din preajmă, față de elementele și fenomenele naturii. Toate dorințele, bucuriile, reacțiile și le exprimă prin intermediul acestor formule care sunt însoțite de o anumită gestică, de unele rituri. Unele cântece sunt adresate Soarelui să iasă din mări, Lunii sau ploii. Exemple: „Ieși, Soare, din închisoare/ Că vin două căprioare“ sau: „Adă, Doamne, Soarele/ Să se uște poalele/ Să coacă mălaiele“; despre ploaie: „Plouă, plouă cu bulbuci/ Plouă pe tata-n preluci/ Plouă, plouă cu țârțai/ Plouă pe tata pe plai“; despre Lună: „Lună, lună nouă/ Taie pâinea-n două/ Și ne dă și nouă/ Ție jumătate/ Mie sănătate/ La vară bucate“.

Pentru scoaterea apei din urechi, copiii cântă sărind într-un picior, după ce-și astupă urechile cu pietre uscate și încălzite la soare: „Aurăș, păcuraș,/ Scoate apa din urechi/ Că ti-oi da un taler vechi/ Unu ție, unu mie/ Unu la badea Ilie“ sau „Scoate, drace, ce-ai furat/ Că te-oi bate spânzurat/ Cu săcurea omului/ Și cu coasa dracului“.

Fiecare insectă, vietate, animal, floare ce intră în contact direct cu copilul își are cântecul său legat de anumite credințe. Foarte des întâlnite sunt cântecele de joc care sunt însoțitoare ale desfășurării jocului. Cântecul reflectă lumea înconjurătoare a copiilor de țăran sau mediul școlar, are deci un caracter realist și este împletit cu folclorul de muncă și cu cel social. Textul este legat de melodie. Unele jocuri se desfășoară sub formă de horă, altele necesită așezarea în linie dreaptă sau în două linii. În majoritatea jocurilor predomină dialogul. Exemplificăm prin jocul; „Dorul Mărioarelor“: „La noi mai puține/ Și la voi mai multe/ Dorul Mărioarelor, surioarelor/ Pofțiți de v-alegeți pe care vă place/ Noi vrem pe Ileana/ Ileana Cosânzeana“, dar și „Huțâța, căruțâța/ Trece mama ulița/ Cu doi pui de rândunea/ Dă-mi-i mie, mama mea,/ Că ți-oi paște oile/ Pe coasta cu florile“.

Folclorul copiilor este un fenomen viu, dinamic, în permanentă efervescență, este arta necesară dezvoltării spirituale a copilului și în același timp este o verigă a trecutului cu prezentul și viitorul.

INTEGRAREA FOLCLORULUI LOCAL ÎN ACTIVITĂȚILE CU PREȘCOLARI

*Inst. Adela ȘOFRONI,
Grădinița nr. 1 Năsăud*

Folclorul este pentru poporul român depozitarul a tot ceea ce înseamnă tradiție, obicei și artă izvorâte din rădăcinile istoriei, cu specificul fiecărui meleag.

Programa activităților instructiv-educative pentru grădiniță recomandă ca în cadrul categoriei de activități „Educație pentru societate” să se acorde o atenție deosebită cunoașterii de către copii a elementelor specifice poporului român și a zonei geografice în care ei locuiesc, cunoașterii tradițiilor religioase și culturale, exprimării atitudinii de prețuire a valorilor estetice ale artei populare. Obiceiurile și tradițiile unui popor, ca înscrisuri de „legitimare etnică”, constituie chintesenta perpetuării neamului: vorbesc despre istoria acestuia, despre spiritualitatea sa perpetuată peste secole sau milenii.

Exprimată în cele mai diverse forme, creația populară românească este caracterizată prin autenticitate și ingeniozitate, o trăsătură aparte fiind puternica ei unitate care nu exclude însă o mare varietate de manifestări de arhitectură populară, port, țesut, olărit, prelucrarea lemnului, a metalului, a pietrelor, pictura icoanelor.

Dansul a avut o importanță deosebită în viața omului încă de când era nelipsit din ritualurile religioase. În timp însă s-au produs „mutații” în jocurile populare românești în sensul că unele și-au păstrat funcția rituală („Cununa”, „Drăgaica” etc.) iar altele s-au transformat în jocuri distractive. Dansul popular, prin varietatea sa, prin tradiție și sentiment este expresia fiecărui colț de țară, cu obiceiurile, oamenii și cultura lui. Parcă ignorate și în același timp îndrăgite de tot mai mulți tineri, dansurile populare ard în inimile celor ce le îndrăgesc de-o viață și care, am putea spune că sunt dependenți de folclor. Dansurile populare nu au voie să dispară, ele trebuie să renască, să existe în inima fiecăruia dintre noi.

Costumul popular românesc reflectă deopotrivă influențe date de tradițiile locale, așezare geografică, climă precum și posibilitățile economice zonale. De asemenea, costumul popular reflectă și starea socială a persoanei sau ocazia cu care este purtat de posesorul său, în concluzie există o varietate deosebită de costume populare românești.

Toate acestea, precum și faptul că se observă o îndepărtare a tinerilor de la tradițiile populare, ne fac să insistăm pe cunoașterea de la cea mai fragedă vârstă a tradițiilor populare, pe educarea copiilor în spiritul respectului și al păstrării acestora.

Dansurile populare constituie un mijloc complex de educație deoarece îi familiarizează pe copii cu unele elemente de folclor, contribuind astfel la dezvoltarea dragostei pentru tradițiile populare, la dezvoltarea gustului pentru frumos, pentru armonie, le cultivă răbdarea, stăpânirea de sine, perseverența, încrederea în sine, spiritul de echipă etc. Dansurile populare, prin frumusețea costumului și a melodiei, prin suplețea și expresivitatea mișcărilor, prin vioiciunea pe care o imprimă copiilor contribuie în mare măsură la dezvoltarea simțului ritmic dar și la dezvoltarea simțului estetic, a dragostei pentru folclor.

Unele dansuri sunt însoțite de strigături, care sunt căutate după melodia dansului sau scandate în ritmul lui. De obicei, acestea au un caracter satiric, anunță începerea sau sfârșitul unui joc. Prin spontaneitatea și dinamismul lor ele mobilizează copiii la joc, acesta devenind mai dinamic, mai antrenant iar prin tâlcul lor popular, sugerează mișcărilor, ușurând astfel executarea corectă a dansului și asimilarea lui mai rapidă.

În alegerea dansului trebuie să ținem cont de particularitățile de vârstă ale copiilor. Astfel, la grupa mică totdeauna am pornit de la jocuri pregătitoare pentru dansuri populare: „Soro dragă“ și „Haide mândruțo“, treptat trecându-se la învățarea unor dansuri populare accesibile: „Alunelul“, „Hora bătută“, „Drag mi-e jocul românesc“, „Jocul perechi“.

La grupele mari pretențiile sporesc atât în ce privește ritmul cât și corectitudinea pașilor de dans. Astfel atunci când am ales dansurile am ținut cont să fie dansuri populare atât specifice zonei cât și din alte zone ale țării cum ar fi: „Someșana“, „Dans de-a lungul“, „Sârba“, „Baraboiul“, „Dans din Oaș“, „Hațegana“, „Ciuleandra“etc.

Cele mai îndrăgite dansuri populare sunt cele cu strigături și dansuri executate după acompaniament. Unele dintre dansurile populare îndrăgite de copii au fost „Baraboiul“ și „Someșana“. În cadrul dansului popular „Baraboiul“ copiii au fost captivați de farmecul strigăturilor, de frumusețea melodiei învățându-l cu mare ușurință. Spre surprinderea mea, copiii nu au întâmpinat nici o dificultate în schimbarea perechilor, pentru că se concentrau asupra strigăturilor. Jocul se execută în perechi așezate în formație de cerc. La prima strigătură: „Foaie verde baraboi/

„Și-nainte și-napoi“, copiii au executat cu ușurință pașii de horă, apoi a urmat strigătura: „Foaie verde baraboi/ Și la dreapta câte doi“, după care copiii au format perechi, ele schimbându-se la fiecare strigătură. Schimbându-și partenerul la fiecare strigătură, fata dansează pe rând cu fiecare băiat, revenind apoi la băiatul cu care a pornit dansul.

În cadrul serbărilor pe care le organizăm cu diferite prilejuri, nelipsite din programul nostru sunt dansurile populare locale: „De-a lungul“, „Someșana“, „Sârba“ etc. Unele dansuri populare sunt însoțite de cântec. Aici aş exemplifica dansul „De-a lungul“: „Pe Valea Someșului/ Crește floarea dorului/ Și-am cules o viorea/ Să i-o dau lui bădița/ Dar bădița nu o vrea/ Că dă dorul alteia/ Ia, bădiță, florile/ Și uită gândurile./ Că dacă ti-i supăra/ Alt bădiță mi-oi afla“. Iar dansul popular „Someșana“ este însoțit tot de cântecul fetelor: „Mândre-s someșencele/ Ca și vara florile/ Vara florile-nfloresc/ Și rodnențele iubesc/ Duminica-n sărbători/ Își iau mândru șurț cu flori/ Și năframă de mătasă/ Ca să fie mai frumoase“.

Îndrăgite de copii pentru linia melodică și simplitatea pașilor cât și pentru strigăturile care le-au sporit farmecul au fost dansurile populare „Hora de mână“ și „Drag mi-e jocul românesc“: „Asta e hora de mână/ Ce-o juca mama bătrână,/ Descultă pe bătătură/ Cu nepoții ei de mână.../ Hai la joc, nu sta pe loc/ Să răsară busuioc/ Înainte și-napoi,/ C-așa-i hora pe la noi“ sau „Drag mi-e jocul românesc,/ Dar nu știu cum să-l pornesc...Nu te uita la opinci/ Că te pun să le mănânci/ Nu te uita la obiele/ Că-s a mamei, nu-s a mele“.

Un loc aparte în cadrul activităților extracurriculare îl ocupă serbările realizate cu diferite ocazii. Serbările reprezintă un nesecat izvor de satisfacții, bucurii, creează bună dispoziție, favorizează dezvoltarea copiilor din punct de vedere fizic și psihic, desfășurându-se într-o atmosferă specifică. Am participat cu copiii la unele serbări și acțiuni organizate împreună cu școala, acțiuni care au promovat tradițiile populare locale și spiritul respectării acestora cum ar fi: „Datini și obiceiuri de Crăciun“, „Festivalul cântecului și portului popular de pe Valea Someșului“ etc., unde copiii au fost atrași de bogăția costumelor populare, de varietatea obiceiurilor și datinilor.

Zicătorile și proverbele au rolul lor, contribuie la educarea morală a preșcolarilor așa cum se poate vedea din următoarele aspecte: în povestea „Capra cu trei iezi“ sunt o serie de expresii – „Iedul cel mare și cel mijlociu dau prin bălți de obraznici ce erau“ sau „Iedul cel cuminte tăcea molcom în horn cum tace peștele în

borș la foc“. Există o multitudine de expresii sub formă de zicători îndeosebi în opera lui Ion Creangă, elemente care pot fi optim valorificate în cadrul activităților din grădiniță, desfășurate sub formă de șezători sau de concursuri.

În concluzie, precizez că în activitățile practice precum și în drumețiile organizate cu copiii am constatat rodul folosirii proverbelor și zicătorilor în evoluția comportamentului individual și în grup.

MAIERU – PĂSTRĂTOR DE TRADIȚII ȘI OBICEIURI

*Înv. Maria REBRIȘOREAN,
Grup Școlar „Liviu Rebreanu” Maieru*

Păstrător al virtuților noastre și al istoriei, leagăn al artei milenare, satul ne e rădăcina, taina și temelia. Suntem și vom fi întotdeauna neam de țărani iar literatura țărănească, a transformat sufletul său în aur curat, dar mai atârnă și de felul cum va fi utilizat și transformat acest aur în valori eterne.

La Maieru se păstrează datini străvechi, de o adâncă frumusețe, datini care se alătură cu strălucire celor mai semnificative mărgăritare ale folclorului românesc. La măiereni tradițiile și obiceiurile folclorice oglindesc concepția oamenilor de la țară despre ei înșiși, despre femei și fete, despre bărbați și feciori, despre hărnicie și lene – cu toate calitățile și cusururile pe care le au. Astfel, strigăturile la șezători, la horă duminica, dezvăluie elementele unui cod etic, nescris, timp de multe secole, potrivit căruia erau judecate deprinderile bune și rele, făcând elogiul primelor și înfierându-le pe cele din urmă. Este prezentă, de asemenea, figura muzicantului sătesc – ceterașul împreună cu instrumentul său. Nu lipsește nici jocul, criteriu de apreciere (alături de frumusețe și hărnicie) a tinerilor din mediul sătesc.

Fiecare sărbătoare creștinească sau calendaristică aduce după sine o pleiadă de credințe și obiceiuri. Sărbătorile de iarnă și cele pascale sunt întâmpinate, de fiecare familie, cu adâncă emoție spirituală. Altele, în special cele referitoare la marile evenimente din viața omului (naștere, botez, nuntă), sunt așteptate cu mare fast și bucurie.

Păstrăm cu drag obiceiuri foarte vechi precum: „Cununa” – ocazionată de încheierea secerișului, „Săritul peste foc”- la zi de Sânzâiene, „Descântatul mirelui și a miresei”, „Strigătura la găină” – la zi de nuntă, „Descântatul buhașului” – la înmormântarea unui tânăr (tinere) necăsătorit etc.

Ca o premisă a reușitei procesului, am introdus o acțiune de cunoaștere a folclorului local, culegând cântece populare, strigături de la „jocul satului”, poezii populare, colinde din satul nostru, colecționând costume populare „vechi și noi”. Am organizat vizite la muzeul satului, unde copiii au observat obiecte vechi folosite în îndeletnicirile și ocupațiile locuitorilor satului, am făcut cunoștință cu vechiul port popular – observând costume populare, am observat poze reprezentând obiceiuri vechi – obiceiuri care astăzi nu se mai practică în localitatea noastră.

Astfel copiii și-au pus o serie de întrebări, la care împreună am reușit să găsim răspunsuri, să aducem explicații și argumentări și să concretizăm în final ceea ce am învățat, printr-o serie de activități desfășurate. Am reușit astfel să trezesc interesul pentru cunoașterea tradițiilor și obiceiurilor locale, să dezvolt sensibilitatea copiilor și să cultiv dragostea pentru ceea ce este frumos și plăcut, să-i fac pe copii să înțeleagă că ei, la rândul lor, trebuie să ducă mai departe „zestrea folclorică” a străbunilor noștri așa cum ne-au lăsat-o ei (transmisă din generație în generație).

În toate aceste acțiuni de cunoaștere a folclorului local, ne ajută de fiecare dată profesorul Sever Ursu cu un bogat și variat material păstrat cu sfințenie la Muzeul „Cuibul visurilor”.

Sânzienele – săritul peste foc. Această sărbătoare marchează trecerea de la primăvară la vară (gândindu-ne la calendarul vechi) iar focul simboliza curățirea sufletului, curățirea naturii.

Este o datină curată a voioșiei, vârstei, o probă a voiniciei și a speranței, un rug aprins de iubire. Se păstrează și se practică și azi, copiii așteaptă cu plăcere această sărbătoare, își fac coronițe din sânziene și cu ele pe cap sar peste foc pentru a se curăța de faptele rele.

În ziua de Sânzâiene, dis-de-dimineață, fetele adună sânzâiene pentru a face coronițe. Aceste plante, sânzâienele, sunt culese pe rouă înainte de răsăritul soarelui, pentru ca ele trebuie să fie curate, fetele cântând folosind următoarele versuri:

*Fost-am, fost-am prin poiene
Și-am strâns flori de sânzâiene
Cununiță-am împletit
Tât cu gândul la iubit*

*Sânzâiene flori cu rouă
Crescute pe lună nouă
Faceți-vă cununiță
Pentru stâlpii din portiță.*

După răsăritul soarelui, feciori din sat vin să ajute fetele la împletitul cununițelor. Vin și ei cântând:

*Cucule, cucuț bălan,
Ți-am plătit sa-mi cânți pe-un an
Nu ne-ai cântat nici de-un ban.
Cucule săca-ț-ar limba*

*Că m-ai despărțit de mândra
Că tu pe la sânzâiene
Ți-ai băgat clonțul în pene
N-ai cântat că ți-o fost lene.*

Seara feciorii aprind focurile prin împrejurimile satului: pe Drogomana, pe Colnic, la Cruci, pe Hânșoaia, în Tutuleasa, în Bori etc. Focurile sunt aprinse înainte de a se înnopta, și abia după aceea fetele merg și ele la foc cu coronițele împletite atât pentru ele cât și pentru feciori. Se sare peste foc pe rând cate unul sau în perechi (fată și fecior – drăguțu' cu drăguța). Acolo se cântă, se joacă și se strigă în jurul focului. Sunt momente de veselie, de întâlnire a tinerimii satului, de legare de noi prietenii. Abia după miezul nopții, fetele și feciorii se întorc acasă cântând, oprindu-se din loc în loc pe la casele fiecăruia pentru a-și arunca fiecare cununița peste casă. Se spune ca atunci când cununița se arunca peste casă și se întâmplă să cadă, fata sau feciorul care și-a aruncat-o nu se va căsători în anul respectiv. În situația în care cununița nu va cădea – se spune că se vor căsători. Săritul peste foc are loc în două seri – în ajun și în ziua de Sânzâiene (Nașterea lui Ioan Botezătorul – 24 iunie).

Avem convingerea că prin înființarea cercului de folclor, copiii noștri vor conștientiza valoarea inestimabilă a creațiilor folclorice și își vor aduce contribuția lor la înfrumusețarea vieții. Folclorul nu va fi pentru ei doar „o poveste” auzită, ci și trăită practic. Vor vedea că este un tezaur uman viu, învățat în mod agreabil, cu valorile lui nepieritoare.

Activitățile desfășurate în cadrul cercului contribuie din plin la revitalizarea unei importante îndeletniciri și la educarea copiilor în spiritul dragostei și a respectului față de valorile tradiționale și ne permit să urmărim îmbinarea armonioasă a libertății copiilor cu buna dispoziție, să cultivăm eficient dragostea pentru folclor – oglinda vieții și istoria unui neam.

OBICEIURI POPULARE. VALORIFICAREA LOR EDUCATIVĂ

*Înv. Delia POP,
Școala Generală „Liviu Rebreanu” Beclean
Înv. Lucia PINTICAN,
Școala Generală Archiud*

De o deosebită încărcătură civică și morală, obiceiurile populare, legate de anotimpuri, sărbători religioase, momente importante din viața omului, fixau în trecut cadrul și pulsul vieții satului. „Sărbătorile românești”, așa cum le numește Simion Florea Marian, sunt repere rituale care nu sunt consemnate neapărat în calendarul religios, ele fiind însă de multe ori „ținute” cu mare sfințenie. Astfel Alexăia (17 martie), Foca (23 iulie), Sân-Toaderu’ (28 februarie) etc. sunt zile în care femeile nu torc, nu cos, nu ard focul în cuptorul de pâine și nu spală haine. Bunavestire este o sărbătoare a renașterii, prima din ciclul sărbătorilor de primăvară. La ivirea zorilor, gospodarii aprind focul în grădina din jurul casei.

De Sângeorz (23 aprilie), porțile caselor și obloanele ferestrelor sunt împodobite cu crenguțe de rug (trandafir sălbatic), iar în timpul zilei sătenii se urzică reciproc pentru a fi tot anul sprinteni.

Sâmbăta Floriilor este dedicată memoriei celor plecați dintre noi, zi în care femeile duc colaci în cimitir, aprind lumânări, pun mărțișoare (crenguțe de salcie) și flori pe mormintele celor dragi. Preotul oficiază și o slujbă de pomenire.

Paștile adună toată suflarea satului în curtea bisericii pentru slujbă, iar după masă, la tradiționalul „ciocnit” cu ouă roșii.

În ajun de *Sânzâiene*, femeile și fetele adună plante cu același nume, înflorite, împletesc câte o coroniță pentru fiecare membru al familiei, apoi fiecare își aruncă „cununa” pe acoperișul casei. Se spune că, cel a cărui coroniță cade, va muri în acel an.

Rusaliile este ziua în care sătenii ies în țarină (lan de grâu), la marginea satului pentru ca preotul să binecuvânteze holdele și să se roage împreună pentru rod bogat. După sfințirea apei, un grup de 4 fete, îmbrăcate în costume populare, având în mână coronițe din fire de grâu abia înspicat, rostesc de 4 ori, de fiecare dată cu fața către unul dintre cele 4 puncte cardinale:

„Roadă, Doamne, roadă,
Roadă-n lumea toată,
Roadă și-n țarina noastră.”

Coronițele sunt puse apoi în praporii cu care s-a ieșit la procesiune. O astfel de coroniță se prinde și la crucea preotului. După-masă, în unele sate, se organizează un joc (horă comună) la șură sau alte obiceiuri precum „Împănatul boului”, la Figa. În sâmbăta de Rusalii, fetele și feciorii se duc în pădure să aducă bărbânoc (o floare, varietate de saschiu), apoi adună flori din sat și fac o cunună mare care să acopere fața boului. În ziua de Rusalii, după Sfânta Liturghie, feciorii împănă boul, acasă la gazdă, cu ham pe care sunt legate petele și îi pun cununa pe cap. Pentru a-l face mai aspru boului i se dă să bea țiucă. Doi băieți se îmbracă cu crengi și frunze de stejar pentru a nu fi recunoscuți – păpărugi. Aceștia au grijă de bou. Tot timpul ei sunt udați cu apă de către bărbații adunați la eveniment (invocarea ploii). Boul este dus pe deal în fața bisericii de unde i se dă drumul. Jos îl așteaptă fetele, îmbrăcate în costume populare, care au sarcina de a-l prinde. Acest ritual se repetă de mai multe ori cu mici pauze. În timpul pauzelor băieții, îmbrăcați în costume populare, călare pe cai împănăți cu lipidee și flori, fac întreceri de călărie (test de bărbăție). Se spune că fetele care prind boul se vor mărita în acel an.

După ce se termină acest ritual, participanții la eveniment se duc la căminul cultural, boul fiind dus de această dată de către fete. Se continuă cu joc.

Gospodarul al cărui bou a fost selecționat pentru împănat este răsplătit de către feciori și fete prin zile de clacă (muncă în grup, neplătită) la cosit și secerat.

Obiceiul „Cununa” finalizează claca la casa gospodarului.

La sfârșitul zilei și la terminarea seceratului holdei, fetele împletesc o cunună din spice alese, pe care o va purta pe cap cea mai vrednică și mai frumoasă dintre ele. De obicei fata este drăguța feciorului gazdei, acest obicei fiind și un prolog de logodnă.

Alaiul se îndreaptă spre casa gazdei intonând **Cântecul cununii**, cu ritm legănat, asemeni cântecelor de nuntă:

„Măgheran, amninos bun,
Doamne, ajută-ne la drum!
Măgheran, amninos tare,
Doamne,-ajută-ne la cale!
Noi lucru am terminat
Și la gazdă am plecat.
Săcerat-o fetele
Holdă ca păretele.
Fetele o săcerat
Și ficiorii o legat.
De unde cununa vine
Rămâne țarina plină
Și de grâu, și de săcară,
Și de orz de primăvară.
Cununița noastă-așteaptă
Din tăta casa udată.
Udată de multe ori
De fete și de ficiori
Cu apă de la ciurgău
Și cu vin din fagădău.
(cules de la Pop Ana – Figa)

Cununiță cu fluturi
Io te ud, tu te scuturi.
Da' oricât ti-i scutura
Io mai tare te-oi uda.
Cine-a duce cununa
Îi dreaptă ca lumnina,
Da' pe lângă astă fată
Nici lumnina nu-i curată.
Mătură-ți, gazdă, șura
Că-ți aducem cununa
Mătură-ți, gazdă, coșu'
Că-ți aducem grâu roșu.
Grâu curat și grâu de vară
Să-l samini la primăvară.
Gazda noastă-i gazdă-aleasă
Ne-o pus mâncare pe masă.
Gazda noastă-i om cinstit
Și la masă ne-o poftit
Și tare s-o bucurat
C-am gătat de săcerat.”

Feciorii, care întâmpină alaiul la răspântii și la porți, udă fata care poartă cununa cu apă curată din ulcioare de lut. Ajuns în curtea gazdei, alaiul încetează să mai cânte.

Gazda iese în întâmpinare cu glaja cu „jinars” (țuică de prună) și blidu' cu plăcinte.

Fata înmânează cununa gazdei, care o așază la loc de cinste. Gazda le mulțumește secerătorilor și îi poștește la masă. Seara se încheie cu joc.

Crăciunul deschide șirul sărbătorilor de iarnă și este cel mai bogat în obiceiuri. Se practică umblatul cu steaua, turca, irozii, nălipind colindul cel sfânt și drag *Astă sară-i sară sfântă*:

„Astă sară-i sară sfântă
Să colindă, nu să cântă

Astă sară-i sară sfântă.
Lămpcile îs tă aprinsă

Și porțile-s tăt deschisă
 Astă sară-i sară sfântă.
 Asta-i sara de Crăciun
 Și Maria-i tăt pe drum
 Astă sară-i sară sfântă.
 Umblă-n sus și umblă-n jos
 Bate vântu' friguros
 Astă sară-i sară sfântă.
 Hainile-i erau cam ude
 Uscate n-avè de unde
 Astă sară-i sară sfântă.
 Bună sara Moș Crăciun
 Zise Maria acum
 Astă sară-i sară sfântă.
 Nu mă lași în patul tău
 Ca să-l nasc pe Fiul meu
 Astă sară-i sară sfântă.

Patul meu nu ți-l poci da
 Că n-am unde mă așăza
 Astă sară-i sară sfântă.
 Du-te-n grajdul vitelor
 Și te-așază-n ieslea lor
 Astă sară-i sară sfântă.
 Atunci Maria-o intrat
 Și-n iesle s-o așăzat
 Astă sară-i sară sfântă.
 Într-un grajd cu două vaci
 La niște oameni săraci
 Astă sară-i sară sfântă.
 Și acolo pe fân jos
 S-o născut Domnul Hristos
 Astă sară-i sară sfântă.
 Astă sară-i sară sfântă.

Fii vesel, creștin, române!

Fii vesel, creștin, române!
 Fii vesel, creștin, române!
 Că iată Crăciunul vine.
 Fii vesel nevinovatu
 Că ia bunu' împăratu'
 S-o născut în Viflaimu
 Aproape de Rusalimu.
 În mijloc în Viflaimu
 În mijloc în Viflaimu
 Este-un turn într-auritu
 Cu ceru-i acoperitu
 Cu stelile-mpodobitu.
 În vârfulu' turnuluiu
 Scrisă-i raza soareluiu.
 La mijlocu' turnuluiu

Scrisă-i fața Domnuluiu.
 La poalele turnuluiu
 Este-o masă rotilată.
 Este-o masă rotilată
 De îngeri înconjiurată
 Peste masă peană-i trasă
 Peste peană grâu revarsă.
 Peste grâu îi rozmarinu
 Pe masă-s cupe cu jinu.
 Da' ëlea pe cine-așteaptă
 Pe Dumnezo să-și petreacă.
 Noi, gazdă, țe-o încinămu
 Pe-un ciruț de nintă creață
 Pe-un ciruț de nintă creață
 Dumnezo-țe deie viață.

Pe-un ciruț de busuiocu
Dumnezo-ț deie norocu
Pe-un ciruț de măgheranu

Dumnezo să-ț deie haru'
Și haru' Sfințâiei sale
Cie-n casa dumnnitale.

Colindatul se practică până la Bobotează.

În ajunul *Anului Nou* colindele nu au numai un text religios, ci și o serie de urări de bine și sănătate pentru anul care vine. Umblatul cu plugușorul reprezintă o formă arhaică a substratului agricol. Tot în seara de ajun, gospodarii care au fete de măritat nu vor mai avea porți la ogradă întrucât acestea vor fi ascunse de către feciori. Cei care sunt dornici să afle cum va fi timpul în noul an vor face calendarul de ceapă. Trecerea în noul an este vestită de clopotele bisericilor și de focurile făcute pe locurile mai ridicate din sat. Dimineața primei zile din an aparține celor mici care umblă cu sorcova (în unele sate, numai băieți). Gazda îi răsplătește cu colăcei și dulciuri.

Alte obiceiuri sunt legate de momentele importante din viața omului.

Nașterea, deși produce multă bucurie la casa omului, nu cunoaște manifestări deosebite în afara **Botezului**, când, întorși de la biserică, unde tocmai și-au încreștinat finuțul sau finuța, nașii așază copilul pe masă în dreptul unei ferestre urându-i „să fii cinstit ca masa și videros ca fereasta”.

Nunta este un eveniment grandios în cadrul căruia se parcurg mai multe etape, începând cu așa-zisa „tomneală”, când cele două familii cad de acord asupra zestreii pe care fata o va primi din partea părinților, precum și asupra întregului ceremonial ce va urma, stabilindu-se tot acum și data acestuia.

După acest moment, mirii se duc la biserică, unde preotul oficiază o slujbă specială – „credințatul” (logodna) și se face schimbul de „năfrămuțe” (batiste), azi fiind înlocuite cu verighete.

În perioada dintre credințat și cununia religioasă fata iese la horă cu cunună pe cap pentru a se ști că este mireasă, iar la joc, deschide alături de mire jocul „De-a lungu”.

În seara premergătoare nunții – sâmbătă seara – la casa miresei se adună rudele apropiate ale acesteia, cemațoarele, ceilalți tineri din sat, la **Șarantău**, adică la confecționatul steagului ce va fi purtat în ziua nunții de către un fecior numit „stegar” și care este de obicei cel mai apropiat prieten al mirelui. Pentru confecționarea

steagului, fetele aduc petele de toate culorile și două năfrâmi, obligatoriu fiind ca una dintre ele să fie roșie cu „puiuți” (buline) albi. Feciorii aduc „bănuțal” (plantă ornamentală), o pereche de zurgălăi, precum și bota – suportul cilindric din lemn pe care vor fi prinse năfrămile.

Gazda îi așteaptă cu mâncare, băutură și ceterași. După ce „se cinstesc” cucăteva păhărele de jinars și se îmbucă din bucatele de pe masă, fetele și feciorii încep confecționarea steagului. Pe o masă special pregătită se întind cele două năfrâmi pe care se prind, de jur-împrejur, precum și pe diagonale, panglici tricolore. Apoi din petele fetele fac „ciocroșă” (fundite), care sunt prinse în număr cât mai mare pe năfrâmi. Năfrămile, astfel împodobite, sunt cusute una de cealaltă, părțile ornamentate rămânând în exterior. Urmează a fi prinse pe botă la unul din capetele acesteia, acoperindu-se cusătura cu bănuțal și salba de zurgălăi.

În tot acest timp ceterașii cântă, fetele și feciorii ciuiesc, iar alții joacă.

Când steagul este gata, este înmănat stegarului care trebuie să-l scuture și să joace mireasa cu el în mână. În timp ce ei joacă, prietenele miresei ciuiesc:

„Nime-n lume nu mi-i drag
Numa' badea di su' steag,
Că scutură steagu' bine
Și cu uăcii-i tăt la mine.
Steagu' îi frumos gătit,
Stegaru-i ficior vestit.
Steagu-i cu petele multe,
Stegaru-i din neam de frunte.”

Tot acum soacra mică pregătește zestrea ce va fi încărcată în ziua nunții în carul tras de boi pentru a fi văzută de către toată lumea din sat: țoale, lipidee, verinci, perini, cingeie, valuri de pânză, saci și lada sau canapeiul.

Petrecerea continuă până la miezul nopții, niciodată mai mult, aceasta fiind considerată și nunta tinerilor, deoarece a doua zi nu mergeau la nuntă decât stegarul, cemătorii și cei căsătoriți.

Cununia se oficia duminica după ce se termina slujba religioasă.

Cu două ore înainte, mirele,

însoțit de ceterași și nuntași, se duce la casa nănașilor și apoi, împreună cu aceștia, la casa părintească pentru a lua binecuvântarea părinților, rostită de staroste.

Se pleacă apoi după mireasă. Dacă mireasa este din alt sat, alaiul de nuntă este însoțit de „colăcari” (2 sau 4), feciori călare pe cai frumos împodobiți, purtând la șa un colac de unde și denumirea de colăcari. Pe parcursul drumului, aceștia sunt „garda de onoare” a mirelui, întrucât deplasarea se făcea cu căruțe, dar au și rolul de a anunța sosirea mirelui la casa miresei. Aici poarta este legată cu funie de fân și străjuită de starostele din partea casei. Are loc un schimb de replici între cei doi reprezentanți ai mirilor, după care mirele este supus la o „probă de bărbăție” și anume să țintească cu pușca o ulcică plină cu cenușă, așezată de către feciori, în vârful celui mai înalt pom din curte. Dacă acesta nu reușește, onoarea îi va fi salvată de către unul dintre prietenii lui.

De la casa miresei alaiul se îndreaptă spre biserică. În față merge mireasa condusă la braț de nănaș, iar în spatele lor mirele și nănașa.

După oficierea cununiei, alaiul se îndreaptă spre casa mirelui, unde soacra mare îi întâmpină în prag, ținând în mână un colac în care sunt înfipte 12 bancnote de 100 lei (atunci cea mai valoroasă bancnotă), răsucite în formă de sul. Colacul se mai împodobește cu câteva fire de bănușă și busuioc. Pe unul dintre antebrățe, soacra are o năframă de păr sau de mătase cu ciucuri, care va lua locul „hobotului” (voalului), schimbându-i miresei statutul în cel de femeie măritată. Dacă soacra are fete, atunci una dintre ele va ieși în prag alături de mama sa, ținând în mână glaja cu jinars.

Două fete stropesc mirii cu apă, folosindu-se de un mănunchi de busuioc, după care aruncă înspre ei cu boabe de grâu. Acest ritual este menit să atragă înspre miri norocul și bunăstarea.

Acum este rândul nănașei să dea povețe celor doi tineri printr-o ciuitură specifică care uneori are și tentă umoristică:

„Finule, ficior isteț,
Jucăuș și cântăreț,
Tu la fete-ai avut preț.
Multe fete-s cu bănat
Di pe sate și din sat
Că te-nsori și le-ai lăsat.
De-acasă când am pornit,
Mumă-ta ne-o sfătuit
La poartă să stăm în loc
Și să-ntrebăm de noroc.

Să-ntreb n-am avut de cine
Că norocu' nu-l ști nime.
Cine-l are dintr-o parte
Nu-l are din ălealalte
Și norocu' tă te arde.
Finule, io te-aș ruga
De un lucru nu uita:
Cuvântu' dat Domnului
În fața altarului,
Pe finuța s-o iubești,

Părinții să ți-i cinstești.”

(culeasă de la Câmpean Elena – Archiud)

„Tu finuță, draga mè,
Frumoasă și tinerè,
Supărată nice prè,
Supărată nu-așè rău
C-așa-o lăsat Dumnezeu
Din pământ să crească iarbă
Din străini, mamă și tată.
Din pământ să crească flori
Din străini, frați și surori.
Poate unde mèrem noi
N-a fi bine ca la voi
Că-i o moară de răcită
Și fărina cură-n sătă,
Din sătă cură-n covată
Numa' trebe frământată.
Trebe să știi frământa
Că te-a pune soacră-ta.

(culeasă de la Sărmășan Iuliana – Archiud)

Din picioare să meri iute
Din gură să nu zăci multe,
Că bărbatu' nu ți frate
Să gănești că nu te-a bate,
Nice soacra nu ți mamă
Să gănești că nu-l îndeamnă.
Finuță, finuța mè,
Tare nu te spăriè
Pintru ce-am glumit așè,
Că și io-am fost tinerică
Și de soacră mi-o fost frică.
Cu socrii bine trăiești
Dacă știi să-i ominești.
Dacă bine ti-i purta
Îi fi ca la mumă-ta.
Bărbatu' ți-l prețuiește
Să fii fruntea-ntre neveste.”

Cel mai așteptat moment este acela când se descarcă hainele din car, prilej de evidențiere a hărniciei miresei și a mamei ei. În timp ce se ia și se desface în văzul lumii fiecare lucru, fetele și femeile ciuiesc:

„Asta-i perinuță plină
Cu pene di pe găină.
Perina-i cu fețișoară,
Țăsută în ițășoară,
Fețișoară în tri iță
Parcă-s flori din gredinuță.
Fețișori în iță șasă
Țăsute în spată deasă.
Ăsta-i țolu' patului
Și i-i drag bărbatului,

Că îi călduros și moale
Când să culcă și adoarme.
Frunză verde și una,
Noi mai descărcăm ceva:
Lipideu alb nevedit
Pe iarbă verde bgilit.
Ăștia-s sacii miresi
Să puie cucuruzi,
Să puie grâu și săcară
Să meargă cu ei la moară.

Țsta-i valu' de cingeie Să legăm caru' cu ele, Când să învârt roțile Să nu pceice hainile. Câte haine-am descărcat (culeasă de la Sărmășan Iuliana – Archiud)	Tăt mireasa le-o lucrat, Mireasa cu mumă-sa Că le-o fost drag a lucra. Așa-o lucrat mireasa De n-o-ntrece fabrica."
---	--

După acest moment, soacra își primește fiul și nora:

„Bate vânt, cad frunzâle, Muzăcant cu horile, Din câmpu' cu florile, Apasă arcu' pe strune Să pot ciui după tine. Și zî-mi zăcală-aleasă Că mi-i inima voioasă. Ceteră, lemnuț de fag, Multe boli ai vindecat, Zî-mi astăzi și pe-al meu plac Că io-așa mi-am pus gându' Când îmi însor ficioru' Să mă întrec cu cucu' Și când mi-oi lua nora Să mă întrec cu mierla. De-aș ști că bine-ți trăi Până mâne-aș tăt ciui	Și noroc de aț avea Cât vă vrè inima mea Până mâne-aș tăt cânta. Da' de voi aș garanta Că-ț trăi cu drag viața Că v-aț luat pe plăcere Nu aț năzlit la avère. Că averile èli multe Îs ca izvoru' de munte Amu' cură și îneacă Mâne scade ș-apoi sacă. Mai multe nu vă ciuiesc Cu tăt dragu vă primesc Cu colac și busuioc În viață s-aveț noroc! Cu vin roșu vă încin Cu tăți bine să trăim!
--	---

Toată lumea intră în casă și se așază la masă.

Pe parcursul nunții mai sunt câteva momente ce merită a fi menționate. Unul dintre acestea este „datul găinii”, obicei ce se practică în aproape toate zonele județului. Cu o deosebită semnificație este „jucatul miresei” de către nănașă. Peste hobot aceasta îi pune miresei

năframa de la soacră astfel încât i se acoperă fața. În timp ce nănașa joacă mireasa „de-a lungu” îi ciuiește așa:

„Hai, finuță, să te joc,
Dumnezo-ți deie noroc!
Că pe câte le-am jucat
Dumnezo noroc le-o dat.”

Apoi ia hobotul, răsuțește cosițele miresei în „conci” (coc) și o îmbrobodește înapoi (pe sub conci). De acum încolo va fi nevastă.

Petrecerea continuă până în zorii zilei, când „ospecioii” se întorc la casele lor, apreciind nunta după felul în care s-au veselit.

Moartea, așa cum spunea și preotul Octavian Băieș în lucrarea sa „Scurtă monografie a satului Archiud”, prin „tragicul ei îi îndurerează și îi unește pe oameni. În fața morții românul a găsit un refugiu la care nu va renunța niciodată – priveghiul, datină prin care se încearcă o evadare din tragismul situației. În nopțile de priveghi, după momente de reculegere lângă catafalc, se narează momente vesele din viața celui apus, se spun snoave și ei, da, se joacă cărți!!!... Urmărind mai îndeaproape fenomenul, am ajuns la concluzia că prin acest mijloc de a petrece noaptea se caută și, de ce să nu recunoaștem, se găsește pentru câteva ceasuri, un antidot tristeții, o detașare de cruda realitate. Banul pus cu venerație între mâinile încrucișate pe piept este cu siguranță o reminiscență de la romani.... De trei ori în zi, dimineața înaintea răsăritului, pe la 8, și la amiază, în timp ce clopotele îl plâng pe cel plecat, pe pieptul acestuia se așază o icoană pe care arde o lumânare de ceară care prin formă și simbolism te uimește. Icoana unui sfânt – model de viață creștină, lumânarea în formă de spirală cu o extremitate înălțată spre cer, care arde – viața.”

Dacă cel mort este fecior sau fată, ritualul înmormântării primește conotațiile unei nunți simbolice. Ei sunt îmbrăcați în mire, respectiv mireasă, iar din alaiul de înmormântare nu lipsesc stegarul, tinerii și ceterașii, însoțindu-i pe aceștia până la locul odihnei de veci. După momentul introducerii sicriului în groapă, tinerii joacă în jurul acesteia.

Bocetele variază în funcție de statutul defunctului: mamă, tată, fecior, fată etc.

„Mamă, mamă, mamă dragă,
Ce casă ți-ai mai ales,

Fără uși, fără ferești
Pe noi să nu ne mai vezi”.

„Tată dragă, tată dragă,
Tată dragă nu te duce
Că-i sară și nu-i ajunge.

(culese de prof. Ileana Ardelean de la Maria Chiorean – Archiud)

Tată dragă, tată dragă,
Urmușale dumitale
Nu le-oi mai vidè pe cale.”

Săvârșind în acest mod ritualul de înmormântare, cei rămași își pot continua cursul natural al vieții având conștiința împăcată că integrarea în marea familie a moșilor și strămoșilor s-a realizat.

Și **descântece**le au locul și rolul lor bine determinate în viața satului. Astfel se desfac vrăji, farmece (descântec pentru întoarcerea laptelui la vaci), se tămăduiesc anumite boli („fapt” – urticarie, „deochi”).

Pentru descântatul la „deochi” este nevoie de un pahar de apă, în care se pun 9 cărbuni încinși (care stingându-se și lăsându-se la fundul paharului vor arăta dacă respectivul este deochiat). În timpul acesta peste apa din pahar se face cu un cuțit semnul crucii și se rostește:

„Pasăre albă,
Cu coada albă
În mare o zburat
Apă-n aripi o luat,
În piatra lui Sân-Petru a zburat
Piatra în trei-patru a crăpat!
Așa să crape ochii
Cui o deochiat!
De l-o deochiat femeie
Să nu mai fie femeie!
De l-o deochiat bărbat

Să nu mai fie bărbat!
De l-o deochiat fată
Româncă,
Unguroaică,
Armeancă,
Sască,
Țăgancă,
Ochitoare,
Pocitoare,
Să-i pice păru’ ca fuioru’!”

Din apa astfel descântată se beau trei înghițituri, apoi udându-și degetele, își face semnul crucii la ochi, la frunte, la ceafă și la piept. Restul apei se aruncă pe țâțana de la ușă.

(cules de prof. Ileana Ardelean de la Nastasia Florea a lui Alexandru)

Descântecul pentru fapt se face de către un bărbat în vârstă, care a furat textul de la un înaintaș, acest ritual fiind rostit în șoapte imperceptibile pentru ca cel asupra căruia se descântă să nu audă cuvintele deoarece auzite fiind, descântecul își pierde puterea miraculoasă. Pentru aceasta sunt necesare „somoiege” de paie (1+2+3+4+5+6+7+8+9), cu care se atinge corpul celui descântat în timp ce se rostește:

„Cine țâpă faptu’ c-o mână

Io îl țâp cu două

Cu mânurile cu amândouă.

Cine țâpă faptu' cu două

Io îl țâp cu tri

Cine țâpă faptu' cu tri

Io îl țâp cu patru

Cine țâpă faptu' cu patru

Io îl țâp cu cinci

Cine țâpă faptu' cu cinci

Io îl țâp cu șasă

Cine țâpă faptu' cu șasă

Io îl țâp cu șapte

Cine țâpă faptu' cu șapte

Io îl țâp cu opt

Cine țâpă faptu' cu opt

Io îl țâp cu nouă

Cu mânurile cu amândouă.”

Șomoiegele de paie se aruncă în foc. Dacă boala nu trece, descântecul este reluat a doua zi. (cules de la bunicul, Ionică de „La cruce”, care știa și multe altele a face).

Valorificarea educativă a tradițiilor și obiceiurilor populare

A fost o oportunitate când am putut opta pentru studiul folclorului la clasele pe care le-am condus. Știut fiind faptul că sufletul copiilor seamănă cu îngerii, am căutat să fim atente cu imaginile pe care le vom tipări în el, căci într-un vas atât de mic și de prețios nu trebuie să turnăm decât lucruri alese. Ceea ce sorb de la noi, ceea ce li se va împrăștia în tot trupul, precum parfumul în carnea petalei, va rămâne acolo pentru totdeauna.

Dragostea și respectul față de zestrea satului au fost concretizate prin realizarea unei programe pentru opționalul „Etnografie și folclor”, precum și realizarea muzeelor școlare de etnografie și folclor, în cadrul proiectelor pentru dezvoltare școlară.

Bibliografie:

1. Arhiva Parohiei Ortodoxe Romane Archiud
2. Protase G., Sănilă S. – articolul „Considerații istorice”, în vol. „Studii și cercetări etnografice”, Bistrița, 1977
3. *File de monografie, „Centenar Simion Rusu”*, autor Domnița Vultur (lucrare în manuscris). Editura George Coșbuc, Bistrița 2007. Vezi și: „Studii și cercetări etnoculturale”, vol. VIII, Bistrița, 2002, p. 335-361.
4. Pr. Octavin Băieșu, *Archiud, dragostea mea*, Editura George Coșbuc, Bistrița, 2007.

EDUCAREA ELEVILOR ÎN SPIRITUL DESCOPERIRII ȘI PĂSTRĂRII TRADIȚIILOR POPULARE LA SALVA

***Prof. înv. primar Ștefania Carmen MARTIN,
Școala Generală „Tiberiu Morariu” Salva
Prof. înv. primar Alexandra Lavinia SAS,
Școala Generală „Tiberiu Morariu” Salva***

Folclorul a fost și va rămâne liantul ce leagă generație de generație, ce face ca averea spirituală a neamului românesc să dăinuie peste timp, peste milenii.

A fost odată ca niciodată... Așa începe orice poveste, iar în lumea meșteșugurilor de altădată veți găsi povestea noastră a românilor... a României... a Salvei!

Când își amintesc despre copilăria lor, părinții încep a depăna firul poveștii astfel: „Pe vremea noastră...”, apoi gândul lor zboară undeva departe, parcă în urmă cu sute de ani, parcă într-o altă lume.

Povestea începe la țara, în vacanță, la bunici. Povestea continuă cu tradiții, obiceiuri, epopeea lemnului și a lutului, a costumelor populare, cu frumoasa primăvară și câteva din sărbătorile ei de căpătâi, la final întâlnindu-se cu instrumentele muzicale ale vremurilor trecute. Ne dăm seama că pe atunci erau cu adevărat „alte vremuri” și că nu erau deloc lipsite de farmec. Casa bunicilor, cu miros de cozonaci și mere coapte, cu patul plin de perne cusute, cu serile pline de farmec și mister... Era un timp al unor legi nescrise, al tradițiilor...

Sat vechi, cu tradiții populare, Salva își mai păstrează și astăzi renumele datorită unor meșteri populari, care duc mai departe arta deprinsă de la buni și străbuni și o apără asemeni lui Tănase Todoran și a celorlalți canonizați pe Platoul Mocirla (care și-au apărut credința și libertatea), rămânând vii în inimile localnicilor.

Încredințate că putem învăța multe lucruri interesante din migăloasa munca de a crea podoabe populare, pe care apoi să le aplicăm în activitățile noastre la clasă, împreună cu elevii noștri, am trecut pragul unui meșter popular, a creatoarei de artă tradițională, Virginia Linul.

Casa dumneaei este mereu deschisă pentru oricine vrea să admire lucrurile de artă populară realizate de ea.

Imediat ce am intrat am auzit cum casa dânzei murmura povestea portului din această zonă.

Am înțeles imediat că ocupația dânsei ne poate spune în fiecare zi o poveste. O poveste a florilor și mărgelilor de pe cămășile și pânzăturile înflorate, îmbrăcate cu mândrie de fetele și femeile de pe Valea Sălăuței și Someșului.

O poveste a penelor de păun de pe clopurile care stau cu fală pe capul fiecărui fecior gospodar din Salva, nemaivăzute și nemaîntâlnite în niciuna din cele patru zări.

O poveste a podoabelor populare. O poveste a fiecărui lucru făcut cu migală de mână, așa cum se transmite din generație în generație, o poveste pe care noi am încercat s-o învățăm pentru a putea s-o povestim mai departe altor generații astfel încât aceasta să poată supraviețui asemeni „focului viu”, al eternei creații a satului românesc și vor reprezenta, în permanență, marca noastră de identitate în concertul cultural internațional.

Folclorul este bogăția acestui neam, bogăția sufletească a românilor. Credem cu tărie că locurile unde ne naștem își pun amprenta asupra noastră. De aici și-au luat zborul spre cele mai înalte culmi prima și cea mai mare cântăreață a Țării Năsăudului, artista Maria Peter, solista celebrului Ansamblu de Folclor „Ciocârlia”, Maria Butaciu, în glasul căreia „răsună bucuria și armonia vântului și frunzelor Ardealului, respirația plaiurilor românești”, Ana Strîmturean, Sânzâiana Hirsman-Aldea, pe urmele cărora calcă tinere talente, elevi ai școlii noastre.

Sunt elevi înzestrați cu mult talent și cu o puternică dragoste pentru folclor, pentru tradiție, sădită în suflet de doamna profesoară Felicia Morar, om de o deosebită sensibilitate și ambiție de a păstra și transmite mai departe obiceiurile și mai ales dansurile „Păunașilor Salvei”, care au adus mândrie școlii noastre prin participarea lor la numeroase manifestări culturale de unde s-au întors cu multe premii (Marele Premiu – Festivalul Național de Folclor „Drăgaica”, Zimnicea, 2010; același Festival – Premiul I, 2008, și Premiul al II-lea, în 2004, participarea în fiecare an la Festivalul Județean de Folclor „La porțile dorului”, obținând începând din 2004 numai premiile II și III).

Costumul popular sălăuan, obiceiurile de vară („Cununa grâului” – adus în actualitate de doamna Virginia Linul), precum și dansurile populare de pe Valea Someșului și a Sălăuței, prezentate de fiecare dată de „Păunașii Salvei” au încântat inimile spectatorilor și organizatorilor.

Păunul din clopul băieților, mângâiat de adierea blândă a vântului, opinca din picioarele fetelor jucând pe pământul scaldat de apele Someșului, Sălăuței și ale altor ape, au demonstrat o dată în plus că tânăra generație știe să păstreze tradiția părinților și a bunicilor și poate să facă cunoscut farmecul și frumusețea folclorului ardelenesc.

O frumoasă tradiție, păstrată de la bătrânii satului, a fost reînviată la 27 iulie 2010 de doamna Virginia Linul – tradiția secerișului sau „Cununa grâului”, cum îi spun localnicii, ideea aparținând mamei sale, care a dorit să arate nepoților cum se muncește cu adevărat, iar tinerii să vadă cât de greu se ajunge la pâinea pe care părinții le-o pun pe masă, cât de lung e drumul până la pâinea coaptă, câtă muncă și trudă.

Elevii școlii noastre, prezenți la acest eveniment alături de doamna profesoară Luminița Cuceu, au putut afla astfel despre ceea ce le povesteau bunicii, despre vremurile de altădată.

Vorbim despre o tradiție veche de sute de ani, o tradiție care te obligă să respecti pământul și natura. Astfel că după ce snopii sunt adunați, aceștia sunt așezați într-un anumit fel, ultimul obligatoriu orientat spre răsărit.

Toate aceste obiceiuri sunt impuse de o lege nescrisă, de respectare a naturii, în a cărei desfășurare omul nu are voie să intervină. Iar în cazul obiceiurilor de recoltare, omului nu-i este permis să ia acasă toate recoltele pământului. Tradiția spune că în ultimele spice lăsate pe ogor netăiate se ascunde spiritul grâului în fața morții, reprezentată de seceră, pentru a putea rodi și anul viitor.

La sfârșitul secerișului, femeile fac o cunună pe care o aduc la gazdă acasă, la locul unde au făcut claca, pentru a simboliza hărnicia și vrednicia acesteia. Obiceiul împletirii în cunună respectă un ritual destul de complicat, ce amintește de pieptănarea fetei la nuntă. Cununa este similară coroanei fecioarelor, un simbol solar cu rol de ofrandă, un simbol al abundenței și este păstrată în casă la loc de cinste. De obicei, cununa este adusă în casă de un alai pe care gospodina îl răsplătește și îl pune la ospăț. Boabele din spicele ultimului snop sunt măcinate la ocazii speciale, iar din făină se fac colaci mesteșugit împlețiți.

Tradițiile populare românești rămân tezaurul nostru cel mai de preț și trebuie să facem tot ce se poate pentru ca ele să se păstreze vii în amintirea copiilor și oamenilor. Patrimoniul valoric național trebuie îmbogățit și transmis din generație în generație prin procesul educațional. Educația urmărește familiarizarea cu valorile naționale materiale și moral-spirituale; renașterea, valorizarea și perpetuarea tradițiilor; utilizarea potențialului educativ al datinilor și obiceiurilor calendaristice populare; formarea conștiinței naționale; educarea civismului, umanismului.

Astfel, în cadrul Școlii Generale „Tiberiu Morariu” Salva, dascălii împreună cu elevii au o permanentă preocupare pentru păstrarea portului popular, a tradițiilor și a folclorului din zona noastră, știut fiind faptul că folclorul este singura școală care a existat și a continuat să existe ca izvor mereu viu și prezent.

Activitățile de confecționare a unor panouri decorative pentru ornarea holurilor școlii și a sălilor de clasă, realizarea unor expoziții cu lucrări ale elevilor, achiziționarea de costume populare, participarea la șezători populare locale și internaționale (Otlaca Pusta – Ungaria, localitate înfrățită cu comuna Salva – inițiativa aparținând Asociației „Image Concept” Bistrița și Asociației Culturale Române „Purdi Mihaly” din Ungaria care desfășoară proiecte comune), prezentarea de programe artistice la serbări școlare, la serbările comunei și ori de câte ori se ivesc prilejuri; inițierea unei trupe de teatru la clasa I, continuând apoi la clasa a II-a și a III-a (scopul principal fiind acela de a dezvolta spiritul uman, de a-l direcționa să privească spre interior, ajungând să se cunoască mai bine și deci să se exprime mai bine), sunt doar câteva dintre cele desfășurate și prin care am urmărit să dezvoltăm atitudini valorice față de cultură, să le formăm elevilor o cultură moral-spirituală, o cultura națională.

„În cultură nimic nu trebuie pierdut, totul trebuie transmis și reînnoit”, spune Constantin Noica și este de bun augur, mai ales că tehnica a luat o amploare deosebită, majoritatea tinerilor accesând rețelele de internet, nemaifiind implicați în cunoașterea adevăratelor comori ale poporului nostru.

De aceea, în acest domeniu, studiul tradițiilor populare (care figurează prea puțin în programele de învățământ), cunoașterea și conservarea valorilor identitare, stimularea interesului tinerilor pentru aceste valori, cultivarea aptitudinilor lor artistice sau meșteșugărești, ar putea contribui la mult la dezvoltarea personalității umane, la spiritualizarea și socializarea tinerilor, la găsirea unui sens al vieții, a unei motivații existențiale, de care deseori sunt lipsiți. Într-un cuvânt, putem spune că patrimoniul valorilor identitare românești poate constitui pentru societatea actuală o alternativă educațională, artistică, economică, un potențial deloc neglijabil, o alternativă și o soluție a unora dintre dilemele, căutările și neîmplinirile contemporane.

Salva reprezintă o vatră etnografică de excepție în spațiul românesc prin valorile folclorice și ale artei populare, de înaltă măiestrie și rafinament și care se moștenesc nealterate de milenii.

X. VARIA

CUVÂNTUL GÂNDIT ȘI SCRIS DE P.C. PR. DUMITRU TOMI LA PENSIONAREA SA, 17 OCTOMBRIE 2010, CITIT DE P.C. PR. LUCIAN GREAB, ÎN SF. BISERICĂ, LA SFÂRȘITUL SF. LITURGHII

Aflându-mă de câteva luni pe un pat de spital și în nopțile lungi, pline de durere, nu numai fizică ci și morală, m-am gândit să așez pe această coală de hârtie, câteva gânduri îndreptate către dumneavoastră, prin glasul părintelui Lucian.

Am avut înaintea ochilor mei Amvonul, ale cărui scări le-am urcat în cei 36 de ani de când vă slujesc cu multă încredere și dragoste. Acolo sus mă simțeam ca și Iisus pe malul lacului Ghenizaret, avându-vă în fața ochilor mei pe Dvs., atât de buni cu mine.

Nicio clipă în viața mea nu m-am gândit că despărțirea noastră o să fie așa. Dar sunt consolată că o viață de om am propovăduit credința, smerenia, facerea de bine, răbdarea și încercarea. De aceea zic și eu ca dreptul Iov: *Domnul a dat, Domnul a luat, fie numele Domnului binecuvântat.*

Am iubit biserica, această catedrală care a fost sufletul meu. De aceea am și făcut eforturi extraordinare în clipele grele, ca biserica noastră să fie cea mai frumoasă. Am muncit mult, m-am sacrificat pe mine ca să fie alții mulțumiți. Am făcut după îndemnul Sf. Pavel: *Faceți-vă de toate pentru toți și așa am făcut!*

N-am să înșir lucrurile ce le-am făcut, ele rămân pe veci și D-voastră le vedeți, ele sunt vii, trăitoare peste timp: capela, gardul, noul cimitir, casa parohială, dar mai ales această mireasă a lui Hristos în care mă simțeam minunat împreună cu toți cei ce veneau la ceas de rugăciune.

Am avut dragoste față de tot ceea ce am făcut. Am fost un om de o punctualitate precisă. Am fost ca un ceas elvețian care nu întârzie. Nu mi-am permis să absentez niciun minut de la niciun serviciu religios. Am avut această conștiință deplină și această responsabilitate. Am încercat să nu pierd niciun credincios.

Îmi aduc aminte că la primirea tainei hirotonisirii, episcopul mi-a dat în mână sf. Agneț al slujbei și a zis în rugăciunile rânduite: *Iată, îți dau acest odor pe care să-l*

păstrezi cu sfințenie, căci la sfârșitul vieții vei da seama de el! Odorul sunteți D-voastră, cei pe care i-am păstorit și va trebui să dau seama înaintea lui Dumnezeu de fiecare în parte. De aceea am încercat să fiu atât de răspunzător în tot ceea ce am făcut, și am făcut-o cred, cu multă credință și răspundere desăvârșită.

M-a înzestrat Dumnezeu cu un dar mai special: pe lângă modestele mele predici rostite din Amvon cu mult bun simț și credință statornică, darul cântului. Am încercat, secondat de un cor minunat, ca sfintele Liturghii să fie un adevărat concert coral și muzical, stăpânite de Duhul lui Dumnezeu. *Iubi-te-voi Doamne* a răsunat din adâncul altarului, din vocea mea. De acum încolo eu nu-l voi mai cânta, dar sunt sigur că ecoul, vibrațiile lui vor rămâne în sufletele D-voastră, care l-ați ascultat cu atâta plăcere.

Am fost un om modest, m-am mulțumit cu puțin, căci numai așa am putut să fac multe pentru alții și mai ales pentru parohia și mireasa lui Hristos, această catedrală minunată. Dar cred că am spus deja prea multe despre mine. Și acum zic și eu ca Hristos: *Părinte, a sosit ceasul despărțirii și îți mulțumesc pentru tot ceea ce mi-ai dat, dar și pentru ceea ce mi-ai luat.*

Mulțumesc lui Dumnezeu pentru că m-a încercat așa de greu (după operația pe corzile vocale a rămas fără glas – nota redacției). Știu prin aceasta că mă iubește. Știu că dascălul dă temele cele mai grele copiilor cei mai buni, ca să fie exemplu pentru alții, așa m-a încercat și pe mine, ca să fiu model de suferință pentru alții.

Mulțumesc familiei mele, în special Monicăi – preoteasa – un om deosebit, înzestrată de Dumnezeu cu multă înțelepciune, fiind sfeșnicul care a ars mereu lângă mine, luminându-mi calea în încercări și participând cu sfaturi minunate la toate realizările mele. Dumnezeu să-i dăruiască sănătate, lungime de zile și să fie aceeași soție desăvârșită, mamă bună și să fim împreună atât la bine cât și la greu. Am avut clipe fericite împreună. Ne-a dăruit Dumnezeu doi copii minunați, înțelepți și cu multă bunăvoință și dragoste față de părinți și oameni. Ne-au adus pe lume patru nepoțele, bucuria bunicilor. Îmi pare nespus de rău că nu mai am puțința ca la gura sobei să sorbească din gura bunicului acele povești nemuritoare pe care de obicei bunicii le spun nepoților. Dar și așa, rămân în sufletul meu ca cel mai mare dar dăruit de copii.

Mulțumesc P.C. Preot Protopop Ioan Dâmbu care a avut de fiecare dată aprecieri deosebite la adresa mea. Am fost distins cu cele mai înalte onoruri bisericești – *Crucea Patriarhală*, *Crucea Episcopală*, adică tot ceea ce se poate acorda unui preot de mir. Mulțumesc pe această cale Ierarhilor mei.

Mulțumesc preotului Leon Pop pentru cei 19 ani petrecuți împreună la acest altar și nici acum nu înțeleg enigma ce l-a determinat să ne despărțim, dar a fost voința dânsului în luarea acestei decizii, deschizând astfel calea venirii lui Lucian, preot pe care îl apreciez și îmi pare rău că am slujit atât de puțin împreună. Dar eu fizic voi fi mereu aici și îl asigur de prețuirea mea și îi voi sta la îndemână cu toate sfaturile pe care o să mi le ceară. Vă rog să-l ascultați și să-l apreciați cum ați făcut și cu mine, că toate aceste lucruri duc la bunul mers al bisericii și spre slava lui Dumnezeu.

Mulțumesc și părintelui Ovidiu pentru cele nouă luni petrecute la acest altar și pentru cinstea ce mi-o dă.

Mulțumesc cântărețului Iacob Sârbu cu care am colaborat minunat în timpul activității mele.

Mulțumesc lui George, cântărețul activ al catedralei. M-am mândrit cu el oriunde m-am aflat. Este înzestrat de Dumnezeu cu o voce bună și darul ascultării, lucru esențial pentru un cântăreț. Îl rog pe Dumnezeu să-l țină tot așa spre binele lui și al bisericii. Are acest dar, această îndeletnicire de a conduce minunat corul catedralei noastre.

Mă despart greu de acest colectiv minunat. Între mine și coriști s-a creat o simbioză, o adevărată legătură muzicală. Am muncit mult la repetiții până la formarea lui. Am căutat, după micile noastre posibilități să-i recompensez cu multe ieșiri în afara orașului, apreciind prin aceasta munca deosebită depusă în slujba lui Dumnezeu. Îi rog

să fie una, așa cum au fost și până acum, să nu se dezbine, să fie în continuare prezenți la Sfintele Liturghii, corul dând atâta frumusețe acestei catedrale. Să fie conștienți că noi, preoții, ne rugăm pentru sănătatea lor în fiecare Liturghie.

Mulțumesc distinsului profesor arhidiacon Cornel Pop pentru efortul depus în instruirea muzicală teologică și laică a acestei formații corale. Împreună avem amintiri plăcute și mulțumiri binecuvântate de Dumnezeu, privind evoluția acestei formații, prestația ei minunată la Catedralele din Sibiu și Cluj-Napoca, la hramurile, sfîntirile sau serbările religioase sau laice la care a participat. Îl rog să continue ceea ce a început și să ducă cât mai departe Concertul de muzică sacră "Tudor Jarda". Voi fi alături de dînsul la toate aceste manifestări atît fizic, cît mai ales cu sufletul. Îl rog, de asemenea, să colaboreze cu părintele Lucian spre binele și viitorul acestei formații. Mă rog lui Dumnezeu să-i răsplătească efortul dedicat pregătirii acestui cor, să-i binecuvînteze talentul și să-i dea cît mai multă energie și sănătate în beneficiul muncii pe care o face pentru Biserică.

Mulțumesc fătului bisericii, d-l Toader Ruleanu, om de o deosebită omenie. El a fost într-o postură mai aparte fiind mai aproape de preot în slujirea celor sfînte, îndeplinindu-și misiunea cu multă dragoste și credință.

Mulțumesc coratorilor, la toți cu care am colaborat în decursul timpului, dar mai ales celor prezenți, pentru ajutorul ce

l-au dat bisericii. S-au străduit să fie mereu prezenți în viața bisericii, asigurând cele necesare desfășurării slujbelor religioase și a întregului cult, atît financiar cît și moral. Mulțumesc tuturor credincioșilor parohiei noastre pentru dragostea ce și-au manifestat-o față de mine. Știu că m-ați pomenit în rugăciunile D-voastră în timpul suferinței mele, lucru pentru care vă mulțumesc. O să vă port și de aici încolo în

rugăciunile mele, să vă dea Dumnezeu sănătate dumneavoastră și familiilor dumneavoastră.

Sunt conștient că n-am putut să-i mulțumesc pe toți iar dacă cuiva i-am creat neplăceri îi rog să mă ierte, căci eu nu am niciun gram de dușmănie față de nimeni.

Sunt conștient că toate realizările mele, toate distincțiile și aprecierile vă aparțin în egală măsură, că fără D-voastră nu puteam face nimic. De aceea trebuie răbdare și iertare în tot ceea ce am făcut și realizat. Vă mulțumesc încă o dată pentru sprijinul și cinstea ce mi-ați dăruit atâta timp cât v-am slujit cu sănătate.

Mulțumesc și autorităților locale, d-lui Primar și consilierilor, tuturor reprezentanților instituțiilor din oraș, care, la fiecare rugămintă a mea, au venit în ajutorul nostru cu ce s-a putut. Mulțumesc și pentru titlul de „Cetățean de onoare al orașului”.

Am iubit și respectat Astra ca pe un Panteon al culturii născută în care s-au afirmat personalitățile ținutului, începând cu întâi stătătorii ei – academicienii născuți și continuând cu noi, cei de astăzi – preoți, profesori, ingineri, economiști, oameni de afaceri, tineri, bătrâni, oameni iubitori de cultură, de tradiții și obiceiuri care respectă patrimoniul cultural născut și bisericesc. Mă bucur că Astra a primit un sediu bine meritat, obținut pe timpul când eram consilier, și mă bucur că acel sediu, prin expoziția și biblioteca sa documentară, a devenit un reper de referință pentru cultura ținutului născut. Premiile Bisericii și ale Astei au fost bine venite în beneficiul absolvenților Școlilor născute, iar colaborarea Bisericii cu Astra desăvârșea crezul primului președinte al Astei, Mitropolitul Andrei Șaguna care sesiza că Astra *cere o perseverență de fier și un sacrificiu din inimă*, ceea ce la Născut transpune cu toată evidența prin sacrificiu și fapte.

Mulțumesc Comitetului de femei care permanent s-au îngrijit de înfrumusețarea bisericii noastre, având grijă ca biserica să fie îmbrăcată în fiecare zi în haine noi de sărbătoare.

Și acum a sosit momentul despărțirii. Cât de curând mă voi retrage la binemeritata pensie. Dar aceasta nu înseamnă ruperea de biserică și de Hristos. Voi încerca, în funcție de sănătate, să fiu prezent la Sf. Liturghie alături de ceilalți slujitori cu care am să colaborez în limita bunului simț. Am să transfer toate problemele administrative p.c. părinte Lucian și de aici încolo să-l cercetați, să-i cereți sfaturile, atât în probleme administrative cât și bisericești. În ceea ce mă privește, ca pensionar, voi fi alături de el cu vorba bună și un sfat înțelept, când voi fi solicitat.

Și acum, Părinte îți mulțumesc pentru viața ce mi-ai dat. Viața mea este un dar al bunătății tale, care m-a păzit până acum, m-a sprijinit în toate necazurile. Când am rătăcit Tu m-ai întors, când am căzut Tu m-ai ridicat. Multe sunt datoriile mele către tine. Plin așadar de recunoștință, Ție îți închin toate zilele vieții mele și înțelepciunea Ta să mă povățuiască pe mine totdeauna în calea binelui și a fericirii, pe familia mea și pe cei ce i-am povățuit în pastorația mea.

Dumnezeu să vă binecuvânteze pe D-voastră, familiile D-voastră și să trăim în pace și cu multă prietenie și credință în Iisus Hristos. Așa să ne ajute Dumnezeu!

„CUIBUL VISURILOR” DIN MAIERU

Macavei Al. MACAVEI

În numărul inaugural al revistei (an I, nr. 1, mai 1996) ne-am angajat să slujim localitatea care a ocrotit copilăria marelui romancier Liviu Rebreanu, având în față varianta unei reviste școlare, „Cuibul visurilor“, care a apărut în vreo 7 numere între anii 1968-1976, fiind prima revistă școlară din mediul rural.

Unii din colaboratorii din perioada școlară de odinioară au ajuns să susțină actuala variantă a publicației noastre.

Director fondator este nimeni altul decât ctitorul și mentorul tuturor realizărilor mărețe ale măierenilor din ultima jumătate de veac a istoriei lor – Sever Ursă; în fruntea, colectivului redacțional, ca redactor-șef este nimeni altul decât cel care și-a relevat vâna creativă și talentul scriitoricesc prin cele 8 cărți publicate în perioada de existență (1996-2010: 15 ani), a revistei „Cuibul visurilor“ – Icu Crăciun; din colectivul redacțional inițial făcea parte: Login T. Berende, Ilie Hoza și Liviu Ursă.

În perioada celor 15 ani de existență ai revistei, din colectivul redacțional s-a retras dr. Login T. Berende, dar au fost cooptați: Macavei Al. Macavei („Cuibul visurilor“, nr. 3-4/1998); Mircea Prahase („Cuibul visurilor“, nr. 5/2002), dr. Lazăr Ureche („Cuibul visurilor“ nr. 4/2003); Alexandru Rațiu („Cuibul visurilor“, nr. 2/2006), iar apoi Viluț Cărbune („Cuibul visurilor“, nr. 1/2007).

Revista noastră a avut și are corespondenți externi: măiereni stabiliți în străinătate (SUA, Germania). Dintre aceștia s-a remarcat ca un ardent susținător al revistei atât prin popularizarea ei în Apus, cât și prin poeziile și eseurile sale excelente pe diverse teme sau subiecte de stringentă actualitate, literatul Damaschin Pop Buia.

Revista „Cuibul visurilor“ s-a autodefiniț ca: „Periodic de informare și cultură al Consiliului local Maieru“ (nr. 1-53/1996-2002), apoi „Publicație editată de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud“, două numere: 5-6/2002, pentru ca de la începutul anului 2003, să se adauge pe frontispiciu iar Consiliul local Maieru, pe lângă Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, care o plătește, ajungând la nr. 88/2010.

„Direcțiile publicației sunt stabilite prin cuvântul înainte-program. Ele sunt două: prima e de revistă culturală locală, însă ancorată în național, și mișcarea de idei europene prin colaborări din țară și străinătate; a doua, de ziar al localității, cu materiale pe toate problemele, de la economie până la demografie, de la starea de sănătate a populației până la repararea școlilor, a drumurilor și disponibilitatea forței de muncă” (Teodor Tanco).

Problematica locală (localismul și regionalismul), rebreneană și de cultură generală precumpănesc și va dăinui cât timp revista „Cuibul visurilor“ va exista.

Enumerăm titluri de pagini și rubrici consacrate: *Cartea, Lirică, Istorie* (trebuie menționate „File de monografie“, ajunse la episodul 50 și semnate de directorul revistei), *Religie, Scrisori, Natură, Sport, Interviu sau Dialog, Omagii și Comemorări, Diverse și Divertisment, Demografie* (născuți, căsătoriți, decedați) pentru o comună care a deținut recordul național la natalitate etc.

Revista este făcută, în grosul ei, de colectivul redacțional și de către cadrele didactice de la școlile din comuna Maieru, însă ne-au onorat mulți alți colaboratori din județ, țară și străinătate, fără contribuția cărora (a tuturor) revista n-ar fi apărut sau calitatea ei ar fi fost precară.

Tot de pe băncile școlare din Maieru s-au format și s-au ridicat, publicând și în revista „Cuibul visurilor“, poeții Lazăr și Grigore Avram (frați și doctori în domeniile lor de activitate), Florin Partene, Călin Avram, Damaschin Pop Buia, Vasile Vranău ș.a.

Maieru are nu numai poeți și scriitori de un real talent, promovați cu sârg de revista „Cuibul visurilor“, dar și specialiști de notorietate cu care ne mândrim sau ale căror realizări le popularizăm sau ale căror lucrări literare le publicăm cu satisfacție în revistă; Maieru a dat o campioană olimpică la Jocurile Olimpice de vară de la Atena 2004, Maria Ciocan (1977-2007), care a obținut medalia de bronz la 1.500 în 3:58:39. Ne mândrim cu ea – este prima noastră campioană olimpică – și ne întristăm pentru că n-a mai prins următoarea olimpiadă, deoarece s-a stins din viață ca o flacără olimpică la sfârșit de competiție într-un tragic accident rutier, în Bulgaria, în anul 2007, la nici 30 de ani.

De-a lungul celor 15 ani de existență (1996-2010) ai revistei „Cuibul visurilor“, ne-au onorat cu articole și materiale deosebite, personalități ale literaturii și culturii românești, cum ar fi: Gavril Scridon (*Învățătorul Vasile Rebreanu, culegător de folclor*, „Cuibul visurilor“, nr. 3/1996, p. 4); Alexandru Husar (poezia „*Elie! Fugaces*“, „Cuibul visurilor“, nr. 6/1996, p. 6); *Academicianul Florian Porcius*, „Cuibul visurilor“, nr. 1-2/1998, p. 3, *Liviu Rebreanu în Academia Română*, „Cuibul visurilor“, nr. 5-6/1998, p. 3, *Debutul lui Liviu Rebreanu* („Cuibul visurilor“, nr. 9-10/1998); *Lectură* („Cuibul visurilor“, nr. 2/2004).

Ironim Marțian (*Activitatea lui Sever Pop la Năsăud și Cluj*, „Cuibul visurilor“, nr. 1/1997, p. 3; „Cuibul visurilor“, nr. 2/1997, p. 3; „Cuibul visurilor“, nr. 3/1997, p. 3; „Cuibul visurilor“, nr. 4/1997, p. 3; *Prepozitul și vicarul capitular Macedon Pop*, „Cuibul visurilor“, nr. 1-2/1998, p. 3; „Cuibul visurilor“, nr. 3-4/1998, p. 3; „Cuibul visurilor“, nr. 5-6/1998, p. 6; „Cuibul visurilor“, nr. 9-10/1998, p. 7; „Cuibul visurilor“, nr. 13-14/1999, p. 8, *Liviu Rebreanu și Alexandru Davila*, „Cuibul visurilor“, nr. 22-23/1999, p. 7, „Cuibul

visurilor”, nr. 1-2/2000, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 5/2000, p. 9; „Cuibul visurilor”, nr. 6-7/2000, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 1/2001, p. 2 și 6; Teodor Tanco, *Despre Liviu Rebreanu*, „Cuibul visurilor”, nr. 3/2002; *Reviste pedagogice și școlare născădute*, „Cuibul visurilor”, nr. 6/2002, nr. 2/2003, nr. 4 și 6/2003, nr. 6/2004, 1-2/2005).

Aurel Cleja a semnat mai multe materiale în revista „Cuibul visurilor” (poezia „*Dor de Maieru*”, „Cuibul visurilor”, nr. 4/1997, p. 2; *Desființarea regimentului*, „Cuibul visurilor”, nr. 7-8/1998, p. 3; versuri în „Cuibul visurilor”, nr. 15-16/1999, p. 2; *Făuritorii de destine*, „Cuibul visurilor”, nr. 5/2000, p. 2; *Episod „liric” la Liviu Rebreanu*, „Cuibul visurilor”, nr. 6-7/2000, p. 4, versuri și proză, în „Cuibul visurilor”, nr. 2/2001, p. 3; *Nostalgia sacră a satului*, „Cuibul visurilor” nr. 4/2001, p. 1; „*Goe*” *ăl mic*, „Cuibul visurilor”, nr. 3/2002, p. 6; *Permanența și actualitatea lui Ion Luca Caragiale*, „Cuibul visurilor”, nr. 4/2002, p. 4; *Poeme de odinioară de Alexandru Husar*, „Cuibul visurilor”, nr. 2/2003, p. 7; proză, „Cuibul visurilor nr. 4/2003, p. 4 și 5; *Reeditarea unor autentice identități grănicerești: opera botanistului Florian Parcius*, de către prof. Liviu Păiuș, „Cuibul visurilor”, nr. 3/2006, p. 2; *Perversa „gâlceavă” între defăimarea „zeităților” înțelepciunii*, „Cuibul visurilor”, nr. 6/2007, p. 3; Ioan Barbu Bălan, *Bacalaureatul*, în „Cuibul visurilor”, nr. 5/1997, p. 3, *De-ale bacalaureatului 1998*, „Cuibul visurilor”, nr. 7-8/1998, p. 5;

Teodor Tanco (*Chiuza – veche vatră românească de leagăn al Rebrenilor*, „Cuibul visurilor”, nr. 15-16/1999, p. 2; *Timpul monografiilor sătești*, „Cuibul visurilor”, nr. 22-23/1999, p. 2; *Liviu Rebreanu, omul*, „Cuibul visurilor”, nr. 3-4/2000, p. 4; *Octavian Alexi – o existență tragică*, „Cuibul visurilor”, nr. 2/2002, p. 2; *Mistificarea și diletantismul continuă*, „Cuibul visurilor” nr. 3/2002, p. 4; *Poetul Dinu Virgil a patra oară în librării*, „Cuibul visurilor”, nr. 2/2003, p. 2; *Academia Română*, „Cuibul visurilor”, nr. 3/2003, p. 1; „*Cuibul visurilor*” (1996-2004), „Cuibul visurilor”, nr. 4 și 5 /2004, paginile 7 – în acest studiu-analiză aplicat asupra revistei noastre după elogieri și observații critice se încheie astfel: „În ființa (litera și spiritul) publicației e tutelar geniul și numele lui Liviu Rebreanu care au dezlănțuit forțele intelectuale ale locului, s-au sensibilizat însușiri și virtuale talente tinere ce își vor lua cândva zborul din „Cuibul visurilor” din Maieru către literatura și cultura națională, și poate mai departe, descriind perspectiva urbanizării localității, a dobândirii de către comuna Maieru a statutului de oraș”. *La Sibiu l-am cunoscut pe Constantin Nioca*, „Cuibul visurilor”, nr. 1/2006, p. 1, „Cuibul visurilor” nr. 4/2003, p. 4; „Cuibul visurilor”, nr. 6/2004, p. 3; „Cuibul visurilor”, nr. 1/2005, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 2/2005, p. 3.

Nicolae Gheran (*Deschiderea dosarului Rebreanu*, „Cuibul visurilor” nr. 5/2002, p. 1);

Ion Buzași, *Valeria Peter Predescu și cântecele ei născădune* („Cuibul visurilor” nr. 4/2003, p. 3), *Mihai I. Vlad prietenul poeziei* („Cuibul visurilor”, nr. 1/2006, p. 2).

Revista „Cuibul visurilor” a găzduit în paginile sale studii și materiale care ar fi putut stârni controverse în lumea specialiștilor de domeniu dacă ar fi fost revistă de talie națională și dacă ar fi fost măcar lunară. De exemplu, studiul *Ispită dacică la Maieru*, semnat de Valer Scridonesi-Călin și publicat în „Cuibul visurilor”, nr. 4/1997, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 5/1997, p. 1 și 9; „Cuibul visurilor”, nr. 6-7/1997, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 8/1997, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 1-2/1998, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 3-4/1998, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 5-6/1998, p. 1 și 7; „Cuibul visurilor”, nr. 7-8/1998, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 9-10/1998, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 11-12/1998, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 13-14/1999, p. 1 și 4; „Cuibul visurilor”, nr. 15-16/1999, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 17-19/1999, p. 1; apoi *Fundamentarea lingvistică a Măier/Maier-ului*, de același autor, „Cuibul visurilor”, nr. 1-2/2000; „Cuibul visurilor”, nr. 3-4/2000, p. 2; „Cuibul visurilor”, nr. 5/2000, p. 1; „Cuibul visurilor”, nr. 6-7/2000, p. 1.

Alt exemplu este studiul *Interferențe geto-dacice în graiul arhaic din ținutul Năsăud*, având ca autor pe Viluș Cărbune („Cuibul visurilor”, nr. 1/2007, p. 6-7; „Cuibul visurilor”, nr. 2/2007, p. 6-7, „Cuibul visurilor”, nr. 3/2007, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 4/2007, p. 5; „Cuibul visurilor”, nr. 5/2007, p. 6 și 8; „Cuibul visurilor”, nr. 6/2007, p. 5; „Cuibul visurilor”, nr. 1/2008, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 2/2008, p. 6; „Cuibul visurilor”, nr. 3/2008, p. 7; „Cuibul visurilor” nr. 4/2008, p. 6).

Privind retrospectiv, câteva concluzii se desprind de la sine: longevitate (revista este în al XV-lea an de existență), mediu rural (Maieru a fost și încă mai este sat). Or, într-un sat sunt puțini intelectuali, iar, dacă sunt mulți, este greu să le găsești un numitor comun de acțiune; cu toate astea, revista „Cuibul visurilor” a surprins plăcut printr-o solidaritate între generații diferite. Apoi revista se mai caracterizează printr-un dialog constant – viu și constructiv – între prezent și trecut; ceea ce nu este puțin lucru.

De aceea, credem că nu întâmplător, la împlinirea celor 15 ani de existență (2009), publicația noastră a fost premiată în cadrul Saloanelor „Liviu Rebreanu”.

Așadar, Revista „Cuibul visurilor” este un fapt măierean de emulație și competiție intelectuală, benefică pentru toți cei care pun mâna pe ea și o citesc.

Mulțumim cititorilor, colaboratorilor, susținătorilor, Primăriei Maieru, Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud, Tipografiei „Impres” și altora fără de care revista nu ar putea exista.

DUMITRU CIUPA, DOINITORUL BÂRGĂULUI

Menuț MAXIMINIAN

Îmbucurătoare apariția volumului „Dumitru Ciupa – Sus pe Heniu la Bârgău”, scris de directorul Editurii Karuna, Tiberiu Irimia.

Este important ca activitatea numelor mari ale folclorului din județul nostru să fie inserată în cărți, care să oglindească rolul important al acestora în domeniul culturii.

Dumitru Ciupa, unul dintre cei mai valoroși instrumentiști ai Bistriței, va rămâne în istoria folclorului românesc prin imprimările deosebit de valoroase realizate atât individual, cât și cu marii artiști ai județului alături de care a cântat atâția ani în Orchestra profesionistă „Bistrița”.

„Valorosul instrumentist Dumitru Ciupa se destăinuie cu încredere scriitorului Tiberiu Irimia, reușindu-se o împletire remarcabilă între povestitor și autor”, spune în *Prefață* scriitorul Dorel Cosma.

Dragostea pentru oameni, pentru codru, pentru ape și vârfuri de munte, dar mai ales pentru cântecul străbun moștenit de la vestitul rapsod Arghil Ciupa, sunt prezentate într-un fir narativ care curge fără a fi întrerupt de scriitor, de la naștere până în zilele noastre, când Dumitru Ciupa este un simbol al Văii Bârgăului.

Fotografiile, cântecele puse pe note, diplomele și articolele din presă care însoțesc cartea conturează un portret întreg al vestitului taragotist, asemănat cu un alt Dumitru celebru – Dumitru Fărcaș.

Pline de emoții sunt cuvintele despre Dumitru Ciupa, scrise de prietenii și colegii lui – Mircea Platon, Ioana Suci, Alexandru Pugna, Cornel Pop, Ștefan Cigu, Cornelia Ardelean Archiudean, preotul Vasile Turc și regretata Valeria Peter Predescu.

O carte care se alătură celorlalte volume de specialitate, scrise despre Valeria Peter Predescu, Alexandru Pugna, Lenuța Purja, Maria Peter.

MĂRIOARA PRECUP – COMOARA UNEI PRIVIGHETORII

Meniuț MAXIMINAN

Scriitoarea Ioana Precup, cea care prezintă, prin intermediul cărților ei, sufletul țaranului român purtat pe palme, cu sensibilitate și trăire, aduce în fața cititorilor și iubitorilor de tradiții, prin intermediul Editurii Karuna, povestea artistei Mărioara Precup Stoica, la 50 de ani de activitate neîntreruptă pe scenele lumii.

„*Comoara privighetorii*” aduce în prim-plan firul epic al vieții îndrăgitei artiste din Leșu Ilvei, fiica privighetorii Maria Precup, cea apreciată de marele folclorist Dimitrie Gusti. Mărioara Precup Stoica este zugrăvită prin intermediul surorii, Ioana Precup, într-o lumină pozitivă pe scena de aur a cântecului popular, într-o strălucire în care creația ființei sortite să vegheze asupra valorilor strămoșești îmbină lumina pământului cu cea a cerului, umanul cu nemurirea, duminica cântecului popular fiind un adevărat jurământ de credință a unui om vrednic, vesel și optimist, cu dragoste și respect față de familie, cu încredere în binele stelar.

Mărioara Precup s-a născut într-o zi de 13, când îngerii albaștri se grăbeau cu țesutul zorilor, Maria Precup dăruind viață din viața ei fiicei care-i va moșteni și vocea. Ursitoarele venite pe rază de Lună, pe aripi de dor, i-au ursit să fie harnică, frumoasă, să aibă glasul privighetorii, să cânte doina doinelor ce se înalță lin spre cerul divin și să aibă steaua norocoasă. Încă din legănel, Mărioara s-a logodit cu cântecul.

Tulburătoare este povestea în care tatăl, după două fiice, n-a vrut să audă de o a treia fată în casa lui. Își dorea un fecior, însă mare i-a fost bucuria în decursul anilor când a văzut că fiica lui poartă numele Precup peste mări și țări. În casa în care arta adia pe aripi de dor, tradițiile erau la ele acasă, sărbătorile mari găsind camerele gătite, iar în bucătărie sarmale în oala de lut și aromă de pâine și cozonaci.

Drumul spre artă al Mărioarei Precup începe împreună cu al mamei ei, în anul 1959 câștigând concursul de artiști amatori pe toată regiunea, iar mai apoi premiul I pe țară și titlul de laureat. În anul 1961 cucerește, din nou, faza pe țară cu doina „Acolo sus pe munte verde”, care va rămâne un reper peste ani în lada cântecelor fonotecii de aur a folclorului românesc.

Se angajează la orchestra Filarmonicii din Cluj, unde cântă alături de Maria Peter, Maria Marcu sau Dumitru Sopon, studiază canto cu profesorul Tudor Jarda, cel care afirmă că are o voce de soprană de coloratură, iar în anul 1962, Maria Tănase vine la o presecție pentru

Festivalul de la Helsinki pentru a o vedea pe Mărioara Precup.

În 1963 se angajează la formația Întreprinderii de Amenajări Tehnico-Sanitare din Oradea și colaborează cu orchestra „Crișana”, dar și cu „Nuntașii Bihorului”, fiind colegă cu Florica Bradu, Florica Ungur, Florica Duma. Poate unul dintre cele mai importante repere ale carierei este câștigarea Festivalului Internațional de Folclor de la Cairo, din Egipt, în fața unei concurențe severe din 32 de țări. Pe scenă s-a auzit o doină care a încremenit publicul: „Hai dui dui, dui, dui/ Tot pe vale și pe grui/ În plaiu' voinicului/ La fântâna corbului/ În mijlocul cordului/ Hai dui, haiduc, haiduc,/ Greu îi dorul care-l duc/ Grea e viața de haiduc”.

Pentru meritele culturale a primit, în anul 1968, ordinul „Meritul cultural” din partea președintelui Nicolae Ceaușescu. În același an, se angajează la ansamblul „Mureșul”, de unde se va și pensiona în anul 1995. Aici este colegă de scenă cu Emilia Lateș, Dorina Oprea, Leontina Pop, Dorina Grad, care-i vor deveni o a doua familie.

„Dorule mă porți ca valul/ Spre sătucul meu iubit/ La căsuța de pe dealul/ Unde am copilărit/ La căsuța unde mama/ Țesea pânza în război/ Iar la geamul cu mușcate/Țesea ie pentru noi” este unul dintre cântecele pe care Mărioara Precup le-a dedicat satului natal.

Artista Ilvelor a dat folclorului românesc 5 discuri Electrecord, un disc colectiv cu mureșencele, 5 casete audio, 5 CD-uri, o casetă cu colinzi, un CD cu cântece religioase și câte sute de cântece înregistrate la radio. Căsătorită cu doctorul Stoica Mircea Pavel, a făcut o familie minunată în care, de aproape 40 de ani, unul vindecă trupuri, iar altul suflete. Copiii – Monica Antonia și Mircea – alături de nepoți – Antoniu Sergiu și Eric Daniel – au primit toată dragostea mării noastre artiste, la fel ca spectatorii pe care i-a întâlnit în concerte.

Astăzi, Mărioara Precup locuiește la Stâna de Mureș, într-un colț de rai, unde îi întâmpină pe oaspeți într-o casă amenajată în stil tradițional, cu o poartă frumos ornamentată, care face pasul spre tărâmul unor suflete alese. S-a înălțat pe aripi de doine până la stele, strălucește pentru noi. Este un artist de mare valoare a României și un om care a însemnat un nume în galeria folclorului: Mărioara Precup Stoica.

„PENSIONAREA CA O SALVARE SAU CA O VICTORIE!”

Interviu

cu proaspătul pensionat prof. Ioan Seni

Olga LUCUȚA

Olga Lucuța: Ați ajuns la clipa pensionării. Cum întâmpinați acest eveniment?

Ioan Seni: Senin, normal, ca pe un moment care se înscrie firească în viața omului. Sunt în al 65-lea an de 6 luni. O evoluție firească creează din pensionare un moment de sărbătoare. Numai cei norocoși cred că-l prind. Am suficienți colegi care și l-ar fi dorit, dar n-au avut această șansă. Deci victorie!

R: Este momentul unei retrospective, cred. Ce v-a marcat copilăria, adolescența?

I.S.: Multe lucruri frumoase. Valea Gersei este un loc mirific, care mi-a oferit portrete de oameni deosebiți, de mari caractere, începând cu părinții mei, eu bunicii, unchii și mătușile, vecinii și toți cei pe care i-am cunoscut... Acolo am făcut clasele primare, am admirat primele hore, costumele populare, am ascultat doinele și cântecele bătrânești... De frica dispariției acestor valori m-am implicat mai târziu în salvarea acestui patrimoniu într-un „Dicționar al culturii populare...”.

Școala elementară am continuat-o la centrul de comună, unde am cunoscut viața de internat și unde am avut profesori deosebiți. Duminica eram nelipsit de la hora satului, care se ținea în dugheană sau „conzum”...

Liceul l-am terminat la Școala Medie nr. 2, unde am avut dascăli și colegi de excepție... Am absolvit IP 3 la Târgu Mureș, după care Facultatea de Istorie la UBB Cluj. Este o relaxare specială să-mi întâlnesc pe foștii profesori universitari la acțiunile ASTREI de astăzi... Cu ei mi-am dat gradele didactice, cu ei m-am întâlnit în comisii de bac sau în diverse sesiuni științifice...

R: Care a fost evoluția Dvs. profesională? Cum a fost la Rebrîșoara?

I.S.: Normală, firească. În primii ani am revenit la Școala din Gersa 1 (Dobodea), unde-mi puneam în valoare calitățile de tânăr dascăl. Tot acolo am început o activitate de care mă despart de abia la pensionare: pregătirea cu copiii de școală a formațiilor de dansuri populare, în special „Călușarii” și „Suita de pe Someș”. Aveam mare drag față de acest gen de formații, dar nu eram specialist, așa că l-am solicitat pe învățătorul din Salva – George Androne, care a făcut minuni în câteva săptămâni, după care am avut grijă ca cele două dansuri să se transfere de la o generație la alta, perpetuând în acest fel frumosul joc popular.

M-am mutat în Grui unde am lucrat mai mulți ani cu o jumătate de normă, cealaltă jumătate fiind acoperită cu funcția de director la Căminul Cultural. Era un loc potrivit pentru pasiunile mele. Până la plecarea mea la Năsăud, atât Școala din Grui, cât și Căminul Cultural Rebrișoara au avut formații artistice de care rebrișorenii își aduc eu drag aminte. Pe lângă „Călușarii“ copii, am avut formație de călușari a bărbaților însurați, un ansamblu puternic de dansuri populare, „Izvorașul“, soliști vocali, taraf, brigadă umoristică, formație de teatru în care jucam și eu, o formație corală puternică, formație de trișcași, „Șezătoarea“ pusă în scenă cu oameni bătrâni etc. A fost frumos pentru că mi-am dorit să fiu util satului meu și am făcut-o cum am știut mai bine...

R: Cum ați ajuns la Năsăud?

I.S.: Cât am lucrat la Rebrișoara, i-am ajutat pe părinții mei să cumpere proprietăți la Năsăud, fiindu-le și lor traiul mai ușor și fraților mei la fel. Căsătorit fiind, ne-am făcut casă împreună cu părinții, iar la Rebrișoara făceam naveta, așa că în momentul în care s-a ivit posibilitatea transferului, n-am ezitat, mai ales că am fost preferat de directorul Liceului Industrial – prof. Ieremia Burcezan, unde am lucrat câțiva ani.

Aici am fost asaltat de elevii școlii care proveneau din Feldru, Lușca. Prislop, Rebrișoara, Salva și Năsăud etc. pentru a realiza și în această școală formații de dansuri populare. Folosind baza lor de date (veneau din zone folclorice recunoscute) am reușit în foarte scurt timp performanțe notabile, devenind o școală cu o forță artistică remarcabilă, capabilă să concureze cu oricare alt liceu din județ sau din țară.

Pe acest fond am fost solicitat să mă transfer la Liceul „George Coșbuc“, pe o catedră de istorie vacantă, ca titular (la Liceul Industrial eram doar suplinitor). Astfel, din anul 1985 începea pentru mine o etapă nouă.

R: Aveți un sfert de veac la această școală. Ce-ați mai adăugat la experiența Dvs.?

I.S.: Multe, foarte multe lucruri frumoase. Baza artistică era și este deosebit de valoroasă, trebuie doar valorificată. Elevi de foarte bună calitate vin din toate localitățile zonei Țibleș – Rodna, încât nu surprinde pe nimeni că anual ei obțin peste o sută de premii la olimpiada școlară pe disciplinele de învățământ, la alte concursuri județene, interjudețene, naționale sau internaționale. La acestea se mai adaugă alte zeci de premii, obținute la activitățile artistice, sportive etc. Așa că pentru mine a fost șansa vieții să ajung și să lucrez într-o astfel de unitate școlară. Formația de „Călușari” sau „Suita de pe Someș” n-au fost o problemă pentru mine și nici pentru elevii școlii, iar directorii liceului, trimițându-ne la numeroase competiții sau festivaluri, reușeau să ne motiveze în menținerea și perpetuarea acestor valori artistice. Inclusiv CJC era și este interesat de evoluția acestor formații. Am

beneficiat și de aportul Casei de Cultură, prin angajații ei Viorel Buta, Florin Persecă, Liviuța Istrate, Valer Fodorca. De peste 100 de ani aceste formații au fost reginele Maialului elevilor nășăudeni, iar Liceul o veritabilă gazdă și un veritabil organizator. Astăzi aceste formații au un instructor tânăr și de viitor – profesorul de sport Cristi Mîti, fost vătaf la „Călușari” în perioada liceului. Dar frumusețea acestui sfert de veac are mult mai multe nuanțări pentru mine: aici mi-am luat gradul I, am obținut eu elevii mei numeroase premii la olimpiada școlară, mi-am văzut cu ochii investiția făcută în rândul elevilor prin predarea istoriei, putându-mă mândri astăzi cu tineri care sunt profesori de istorie, alții sunt juriști sau ofițeri, dar mai ales toți absolvenții mei cu care mă-ntâlnesc au amintiri plăcute din perioada învățării istoriei... Aici am simțit valoarea elevilor și colegilor care publicau în revista școlii, care erau prezenți prin lucrările lor în Muzeul documentar al școlii; aici m-am pus la punct cu istoria și evoluția acestei instituții școlare, urmărind performanțele personalităților pe care le-a dat această școală. Nu poți fi un dascăl bun într-o școală, fără să-i cunoști performanțele deosebite pe care le-a reușit în evoluția ei de aproape 150 de ani. M-am pus la punct cu opera academicienilor nășăudeni și am realizat câteva caiete cuprinzând reușitele a sute de absolvenți ai acestei școli. M-am implicat în simpozioane și sesiuni științifice din care am avut numai de câștigat. Am colaborat substanțial la *Monografia Nășăudului*, vol. I; am editat un volum cuprinzând implicarea nășăudenilor în evenimentele anului 1918; am contribuit la editarea *Istoriei Poștei nășăudene*, am scris peste o sută de articole și ani contribuții la numeroase alte volume editate și publicate; am redactat numerele 6-37 ale periodicului „Plaiuri nășăudene” etc., etc. Ca membru în consiliul consultativ al catedrei, de istorie, responsabil de catedră în școală, metodist, membru APIR, membru în CA etc. Am trăit alte numeroase și importante satisfacții. O viață plină...

R: Încă n-ați amintit nimic de ASTRA!

I.S.: Așa este. Dacă nu lucrăm în acest liceu, nu știu dacă mă mai ocupam de ASTRA, dar pentru că Liceul a fost în toată existența sa focarul ASTREI nășăuden3e (mai puțin perioada comunistă!), iar eu mă aflu în anul 1990 în Liceu, am fost trimis la Sibiu, la adunarea de reluare a activității Asociațiunii ASTRA. Mă recomandă faptul că lucrarea mea de gradul I dezvolta problematica Astrei în Ținutul nășăudean de la înființare și până în anul 1918. La Astra am întâlnit toată floarea „intelighenței” nășăudene, intelectualitate care mă provoacă și de la care am avut ce învăța...

În câteva luni am înființat Despărțământul, obținându-i personalitate juridică, după care, datorită rezultatelor frumoase obținute, primarul Dănuț Oancea și Consiliul Local ne-au oferit un spațiu corespunzător „gratuit și pe toată durata existenței Astrei nășăudene”. Era efortul și imaginea profesorilor Grigore Găzdac, Octavian Ruleanu, pr. Dumitru Tomi, prot.

Ioan Dâmbu și a tuturor celorlalți 24 de membri fondatori. Acțiunile de factură educativă și patriotică curgeau parcă de la sine, membrii Astrei demonstrându-și altruismul și interesul pentru actul cultural. Cele douăzeci de adunări naționale anuale ale Astrei găzduite la Sibiu, Iași, Blaj, Dej, Năsăud, Sf. Gheorghe, Brașov, Constanța, Arad etc.; cele douăzeci de adunări ale Despărțământului năsăudean ținute la Năsăud, Sângeorz-Băi, Salva, Maieru, Feldru, Ilva Mare, Rebrișoara, Zagra, Coșbuc, Beclean, Cristeștii Ciceului etc. demonstrau forța Asociațiunii și efectele benefice ale acțiunilor ei. Înființarea și activitatea cercurilor la nivel de comună demonstrau că oamenii de bine sunt interesați în bunul mers al localității lor, că pot conlucra cu autoritățile politice binevoitoare. Treptat s-au găsit oameni de bine care să susțină acțiunile Astrei și împreună să organizăm simpozioane sau sesiuni științifice, concursuri interdisciplinare, festivaluri de folclor, dezveliri de busturi și plăci comemorative, acordarea de premii tinerilor merituosi și competitivi, în special celor care obțin anual media cea mai mare pe profil (informatică, filologie, economic, silvic etc.), numeroase parteneriate, colaborări la reviste, schimburi de experiență, donații de carte către Basarabia, Tabăra Internațională „Acasă la noi“...

În astfel de împrejurări nici n-am observat că trebuie să mă pensionezez.. M-a atenționat totuși ISJ-ul, pe baza legii. Consider că „nu finalul, ci călătoria întreagă îți aduce satisfacția dorită“.

R: Despre familie ne spuneți ceva?

I.S.: Bineînțeles. Soția se va pensiona la anul, copiii sunt bine și au viața lor, iar noi „bătrânii“ ne vom bucura de cei trei (sau câți vor fi) nepoței. Vrem să fim în continuare utili...

R: Vă sperie criza? Pensionarea va fi o salvare sau o victorie?

I.S.: Din fiecare câte puțin...

ZAGRA – RĂZLEȚE ȘI SUMARE FIȘE BIOGRAFICE

Cercet. șt. pr. Mircea PRAHASE

Ne sunt mereu vii în memorie și păstrăm în sufletele noastre ca pe o inestimabilă comoră, dar și ca o dulce povară, aprecierile marilor oameni de cultură ai neamului cu privire la rolul și rostul istoriei și al personalităților în existența și menirea poporului nostru. A spus-o mai întâi Gheorghe Asachi și a reluat-o mai târziu Nicolae Bălcescu. Înaintea lor, însă, Grigore Ureche, scriind despre trecutul nostru istoric, despre bravii bărbați ai neamului, arată cât de mare este această nevoie pentru ea „să rămâie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească, iară pe cele bune să le urmeze“.

În același spirit se pronunță și Stolnicul Constantin Cantacuzino, care socotea că fără Istorie „suntem ca și orbi, muți, surzi de lucrurile și faptele celor mai de demult ce într-acest pământ s-au întâmplat“. Iar Florian Aaron concluzionează: „nimic nu poate fi la o nație mai scump decât începutul său, numele ce-l poartă, pământul pe care locuiește, starea întru care se află acum și grija de ceea ce poate să fie în vremea viitoare“.

Dintr-o astfel de perspectivă și puternic motivați moral față de cei ce au trăit, muncit și murit pentru ca nouă să ne fie mai bine, am socotit ca o datorie de onoare a noastră să alcătuim această galerie a marilor bărbați pe care mirifica vale a Zăgrii i-a dat Ardealului și țării întregi.

Dacă despre cei mai reprezentativi am vorbit mai pe larg într-o altă lucrare¹, nu puteam omite mulțimea de eroi pe care această comună i-a născut și i-a jertfit pe altarul Patriei.

Sunt, de fapt, niște schițe, niște crochiuri pentru că, la fel cronicarului, ne putem plânge de puținătatea datelor bibliografice. Cu toate acestea, considerăm că nu-i putem uita.

Cu aceste gânduri, conștienți de riscul pe care ni-l asumăm, de perfectibilitatea demersului nostru, te invităm, iubite cititorule, să faci câțiva pași în Panteonul eroilor zăgreni.

¹ Mircea Prahase, G. Rus, *Zagra – o monografie posibilă*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1997, p. 163-188.

BUCILĂ DUMITRU**(?-1823)**

După absolvirea Institutului militar năsăudean, face războaiele din anul 1796 din Franța și Italia, ajungând locotenent în compania a XI-a Zagra din Regimentul II grăniceresc năsăudean.

La 16 august 1817, împăratul Francisc Iosif I vizitează Țara Năsăudului. La masa comună, organizată de colonelul Anton Zatetzki, participă și locotenentul Bucilă.

BURCUȘEL DANIIL (DĂNILĂ)**(1781-1851)**

S-a născut în satul Găureni. Urmează școala la Zagra și Institutul militar din Năsăud.

Participant la marile bătălii ale timpului, ajunge la gradul de căpitan. Se distinge, mai ales, în luptele fierbinți de la Marco Pievo, de la 18 octombrie, apoi de la Vela, la 20 noiembrie 1813, luptă în care a fost grav rănit și a căzut prizonier. În anul 1826 a fost comandant al Institutului Militar năsăudean. A avut grijă ca școlile populare de pe teritoriul companiei sale să fie menținute în funcțiune în cele mai bune condiții, pentru a obține cea mai bună pregătire de război militarilor din subordinea sa.

A fost un excelent instructor pentru exercițiile militare și serviciul de avanpost. Tinerii ce frecventau Școala Superioară din Năsăud și cea trivială din Telciu știau citi și scrie în limba germană, devenind, mulți dintre ei, subofițeri destoinici.

Deoarece populația era formată din oameni viguroși, cele patru comune ale companiei puteau, în caz de urgență, în orice moment, să pună pe picioare 400 de bărbați pregătiți pentru serviciul de război.

Dănilă Burcușel s-a interesat în mod special de ridicarea agriculturii, a creșterii animalelor și a apiculturii, fapt pentru care a fost apreciat și laudat de superiorii săi militari.

A fost decorat cu „Crucea pentru armată“, iar în anul 1843 se pensionează.

BURCUȘEL EUGEN**(1819-?)**

S-a născut la Găureni, fiind fiul căpitanului Daniil (Dănilă) Borcoțel. Absolvent al Școlii Normale năsăudene, la numai 16 ani intră în armată.

S-ă căsătorit cu Carolina (n. Cuteanu), cu care a avut 4 copii: Ferdinand – care a urmat liceul năsăudean și a participat la bătălia de la Custozza, Casian – mort la Viena, Frederic – secretar la Școala Superioară Agricolă de la Herestrău, și Mariți.

A terminat cu calificativul eminent Norma năsăudeană, absolvind apoi școala de matematici de la Caransebeș.

În 1846 participă, ca locotenent, la luptele din Galiția. Își dovedește eroismul și în timpul anului revoluționar 1848/49, apărând cu succes drapelul regimentului. A fost decorat cu „Marea medalie de război“, în anul 1850 fiind înaintat la gradul de căpitan. Tot în anul an este transferat la Regimentul 9, unde mai servește încă 17 ani.

La 1870 trăia încă la moșia sa din Zagra. Eugen Burcușel a aparținut ofițerilor vrednic pregătiți, posedă cunoștințe temeinice de artilerie, evidențiindu-se în anul 1866 când, la izbucnirea războiului austriac și germano-italian, a fost folosit ca artilerist.

CHITUL DIMITRIE

(1814-?)

Străbunii lui erau originari din Năsăud, fiind funcționari cezaro-crăiești. Teodor Chitul a fost preceptor, Vasile Chitul controlor regesc la Salonic, iar Ioan Chitul, poreclit „Bărarul“, a ajuns locotenent în perioada 1792-1 810.

Dimitrie Chitul a fost căsătorit cu Ana, fiica preotului Anca din Chiraleș, având ca fii pe: Ioan – absolvent al Școlii Normale, participând, ca și tatăl său, în calitate de comandant de gupă, la evenimentele anului revoluționar 1848/49. Face parte din cancelaria Regimentului 17 de la Cernăuți.

D. Chitul a urmat școala din Zagra și Institutul Militar năsăudean, servind în haină militară mai bine de 28 de ani și participând, cu gradul de locotenent, la toate bătăliile din epocă. A avut un comportament eroic și demn, mai ales în evenimentele revoluționare din 1848/49, când a salvat multe vieți omenești. Iată doar câteva dintre faptele sale de arme.

- la 31 octombrie 1848 salvează de la prizonierat două companii;
- în bătălia pentru Cluj, generalul Wardeneer i-a conferit „Marea medalie de aur“, care însă, din cauza războiului, n-a mai ajuns la el;
- salvează comuna Bonțida (cca. 3510 locuitori) de la incendiere (fapt confirmat și de contele N. Bánffy), recuperând și banii delapidăți de insurgenții unguri;
- în 1848 adună o armată de 8000 lăncieri pe care o predă colonelului Urban, comandantul Regimentului 17 de graniță;
- a potolit tendința de răfuială dintre românii și ungurii din Jucu;
- pentru faptele sale eroice din timpul războaielor cu Italia și Prusia a fost citat pe

ordin de zi al armatei, aducându-i-se mulțumiri. După revoluție, D. Chitul a servit gratuit, timp de 14 ani, ca inspector școlar, membru în comitetul comunal Zagra, inspector de drumuri al cercului districtual Zagra. S-a caracterizat prin multă omenie și spirit altruist. A salvat de la înec mai multe persoane, cumpără pe banii săi medicamente, ajutând oamenii săraci, copiii și văduvele de război.

A fost citat de mai multe ori prin ordin de zi pe întreaga armată pentru faptele sale eroice, pentru care a fost decorat cu „Crucea pentru armată“.

D. Chitul a lăsat și prima monografie a Zăgrii, publicată de M. Prahase în volumul *Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2003, p. 99-146.

CODĂU BASILIL

(?-1850)

Sunt puține date despre acest fiu al satului. În anul 1804 este recrutat, participând la războaiele dintre anii 1805-1815. În 1830 părăsește armata și moare la Zagra, în anul 1850.

CORBU GAVRIL

(1837-1910)

Este tatăl cunoscuților frați Ioan și Victor. afirmați ca personalități proeminente ale satului natal.

Urmează școala trivială la Zagra și Normală de la Năsăud, devenind un fel de „cărturar al satului“.

În anul 1853 intră în armată la Batalionul 24 vânători. În 1859 este grav rănit în Italia, participând la vestitele bătălii de la Magenta și Solferino.

Revine la Zagra, unde funcționează ca jude comunal (primar). În anul 1870 trăia încă la Zagra.

CORBU TEODOR

A ajuns locotenent cezaro-crăiesc, după ce a absolvit Institutul Militar din Năsăud, ca subofițer. S-a evidențiat în mod deosebit la 7 noiembrie 1813 în lupta crâncenă de la Vela, unde, cu mare stăpânire de sine și mult curaj, înaintând în fruntea detașamentului său, a pus inamicul în încurcătură, zădărniciindu-i acestuia toate inițiativele.

În anul 1820, din cauza slăbiciunii corporale generale, este pensionat.

DRĂGAN ANCHIDIM**(1891-1952)**

Urmează liceul la Năsăud și Teologia la Lugoj, în anul 1931 fiind numit preot în Zagra. Este membru fondator al Cooperativei „Țibleșana” și înzestrează noua biserică cu actualul iconostas.

În anul 1938, cu prilejul vizitei canonice a episcopului Iuliu Hossu, însoțit de Ion Agârbiceanu, este ridicat la rangul de protopop onorar.

A fost căsătorit cu Leontina (n. Mureșan), având trei copii: Tiberiu (profesor), Valentin (inginer) și Scumpia.

Moare în anul 1952, fiind îngropat în cimitirul bisericii din Zagra.

DRĂGAN CLEMENT SCRIDON**(1870-1942)**

Fiind absolvent al din Gherla, este numit învățător în Zagra. Se căsătorește cu Lucreția Ileni, fiica lui Pahone Ileni, eroul de la Custozza din anul 1866.

Din cauza unei boli de plămâni, se pensionează de tânăr. Este un activist cultural, fiind bibliotecar și apoi, din 1920, președinte al „Reuniunii de cetire și cântări”.

A înființat și condus, între anii 1890-1897. corul mixt pe 4 voci, acesta având un bogat repertoriu bisericesc și liric (în special cântece patriotice și din folclor).

A condus cu multă competență Banca Poporală din Zagra, înființată în anul 1907.

DRĂGAN IOAN**(1843-1926)**

Este fiul lui Tănasă și al Floarei (n. Pop). Urmează școala în satul natal, apoi Normala din Năsăud, audiind și un curs pedagogic de 2 ani.

Îl găsim timp de 3 ani învățător la Hațeg, apoi în satul natal. Se căsătorește cu Leontina Klamkic, cu care are trei copii: Leontin, Valentin și Florica (căsătorită mai târziu cu învățătorul Ioan Micu).

Este înmormântat la Zagra.

DRĂGAN LEONTIN**(1878-1903)**

Fiind fiu de învățător, școala o începe în satul natal, o continuă la Năsăud, unde

trece și examenul de bacalaureat. Urmează studii de filosofie la Budapesta, obținând absolutoriu (licența) la 14 iunie 1902, după ce, în anul 1900, își susținuse examenul fundamental în specialitățile: limba și literatura română, limba latină și limba greacă.

Funcționează doar un an ca suplinitor, la catedra de filologie clasică a liceului năsăudean. Moare la numai 25 de ani, la 8 septembrie 1903, fiind înmormântat la Zagra. La înmormântare, cuvântul omagial a fost rostit de ilustrul său coleg Ioan Pecurariu. Textul acestuia este publicat în „Anuarul liceului năsăudean pe anul școlar 1903-1904“.

DRĂGAN TODOR

Părinții săi Niculae și Ana (n. Hurdea) mai aveau cinci copii: Gavrilă, Sidor, Floarea, Ioan, Clement, Scridon.

Absolvă cu foarte bune rezultate Preparandia din Gherla, în 1870 fiind numit învățător la Zagra, funcționând până în anul 1890, când se pensionează. A fost căsătorit cu Docea Zinveliu, având doi copii: Nicolae, viitorul academician, și Gafta (căsătorită cu Victor Rus).

A fost un învățător merituos, apreciat de elevii săi, care se lăudau peste tot că „am învățat la dascălul Todor“.

Este înmormântat pe cimitirul Pe Pod din Zagra.

FETTI NICOLAE

Originar din Suplai, devine învățător principal în Regimentul Grăniceresc I Român.

În 1798 absolvă Institutul Militar năsăudean, fiind pregătit special pentru învățământul militar. Funcționează provizoriu ca învățător titular. În 1816 este transferat ca învățător la Orlat, sediul Regimentului Grăniceresc I Român, unde servește până în 1833, când moare.

A fost un dascăl vrednic, stimat de învățăcei și apreciat de autoritățile superioare.

FETTI SPIRIDON

S-a născut la Suplai, ajungând locotenent cezaro-crăiesc, iar în ultima parte a vieții concepit al Curții regale transilvănene.

În 1838 absolvă Institutul Militar la Năsăud, servind, la început, ca subofițer în Regimentul Grăniceresc al II-lea Român. În anul 1841 a fost repartizat la Consulatul General Cezaro-Crăiesc din Iași, unde a servit până în luna iunie a anului 1848, îndeplinindu-și cu onoare și conștiinciozitate datoriile.

Luptă cu bravură contra insurgenților în anii 1848-1849. După înfrângerea revoltei maghiare și constituirea autorităților administrative provizorii în Transilvania, a fost numit comisar de sub-cerc.

În anul 1854, este numit adjutant al districtului cezaro-crăiesc. Apoi, în anul 1861 este numit concepist al Curții la Cancelaria Aulică Transilvăneană, la care va servi până în 1867, când se pensionează.

GAVRILAȘ ȘTEFAN

(18 iunie 1871-1943)

Urmează școala primară la Zagra, liceul la Năsăud și Facultatea de Medicină și Farmacie la Budapesta.

După terminarea studiilor, ajunge farmacist în marina militară, apoi farmacist militar la Iași.

Ia parte la campania bulgară din 1913 și la Primul Război Mondial cu gradul de colonel-farmacist.

De pe front se întoarce bolnav de rinichi și moare, fiind înmormântat la Iași.

În perioada 1927-1928 a fost inspector general farmacist la Ministerul de Război.

HOȘTEA GAVRIL

A fost învățătorul Companiei a XI-a Zagra. A murit eroic în Franța.

ILENI ISIDOR PAHONE

Urmează cursurile Școlii Normale năsăudene, iar în 1860 intră în armată, în Regimentul 63, ajungând sergent.

În anul 1866 participă la războiul cu Italia, fiind rănit în bătălia de la Custoza. Este decorat cu „Marea medalie de argint“, primind pensie de invalid. Se retrage la moșia sa de la Zagra, fiind denumit „eroul de la Custoza“.

MACAVEI POP LICĂ

Urmează școala în satul natal. Apoi Institutul Militar și Școala Normală la Năsăud. Intră apoi în armată participând la luptele din Galiția.

În 1848 este prizonier în Ungaria, fiind eliberat în 1849. În 1850 devine subcomisar adjunct, apoi funcționar civil și comisar civil. În 1861 este ales jude comunal (primar) la Rodna. Aici își cumpără o moșie și se pensionează în anul 1869.

DR. MANIU AUREL M.**(1873-1943)**

Între anii 1880-1885 urmează școala din satul natal. apoi liceul năsăudean, fiind coleg cu Ioan Corbul.

În 1892 se înscrie la Facultatea de Medicină din Cluj, în 1897 devenind locotenent-medec în armata austriacă, avansând până la gradul de colonel. A deținut funcția de șef al Armatei a 7-a austriacă, fiind cel mai tânăr ofițer român ce deținea o asemenea înaltă funcție.

Din 16 decembrie 1918 intră în armata română și funcționează la Policlinica „Regina Maria” din Cernăuți, prin decretul nr. 2271/3 iulie 1919.

Pe parcursul întregii cariere a fost un militar desăvârșit, un foarte bun organizator și un mare specialist în medicina internă în care s-a specializat la Viena. A scris o carte despre specificul medicinei militare, bine apreciată de contemporani. A fost primul medic român, din al Doilea Război Mondial, care trata holera asiatică.

Este avansat, la Cernăuți, la gradul de general. Pentru meritele sale deosebite ca medic și militar, a fost distins cu următoarele medalii și decorații:

- Medalia jubiliară (2 dec. 1 898)
- Medalia jubiliară Carol I (10 mai 1906)
- Crucea jubiliară militară (2 dec. 1908)
- Ordinul rusesc „Sf. Ana” clasa a III-a (28 oct. 1908)
- Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer (1 3.III.1909)
- Crucea comemorativă 1912/1913
- „Signum laudis” în bronz cu spade (1915)
- Ordinul „Francisc Iosif I” în grad de cavaler cu decorație de război cu spade(1916)
- Insignele „Crucea Roșie” a II-a (1916)
- „Signum laudis” în argint cu decorație de război (1917)
- „Crucea de fier” clasa a II-a germană (1918)
- Ordinul „Coroana de fier” clasa a III-a (1919)

De asemenea, a fost citat de mai multe ori pe ordinul de zi al Corpului 10 de armată. A deținut titlul științific de doctor în medicină. Prin decret regal, la 1 aprilie 1919, trece în rezervă cu grad de general. În 1941 este arestat și deportat în Transnistria. Se întoarce slăbit și moare la Cernăuți, la 29 nov. 1943.

Soția i-a transferat rămășițele pământești la București, după propria-i dorință, fiind incinerat la cimitirul „Cenușa”, la 30 noiembrie 1943.

MANIU 10AN**(1859-1888)**

Este cel de-al 9-lea copil al familiei Ștefan și Firoana Maniu. Urmează gimnaziul la Năsăud și Teologia, fiind numit preot la Zagra, la 12 septembrie 1888. Moare în același an.

MANIU MACEDON**(1846-1924)**

A fost cel de-al șaptelea copil, din cei nouă, al familiei Ștefan și Firoana Maniu (n. Mureșan).

După absolvirea Școlii Normale năsăudene, la numai 17 ani, își începe cariera didactică la Zagra, fiind numit de Ordinariatul episcopesc din Gherla. În anul 1870 trece la școala trivială, mult mai bine organizată, iar munca mai bine remunerată.

S-a căsătorit cu Floarea (n. Drăgan) având copii pe: Aurel, Otilia, Laura, Lucreția și Titus.

În 1897 este ales președinte al „Reuniunii de cetire și cântări“. Se pensionează în anul 1906, timp în care redactează o monografie a Zăgrii. (Vezi: M. Prahase – *Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*, Ed. Supergraph, Cluj-Napoca, 2004. p. 147-184).

MANIU PAHONE**(1826-1890)**

Este unul dintre cei 8 copii ai lui Ioan Oanea Maniu și Varvarei. Urmează școala trivială la Zagra și Institutul Militar năsăudean.

În 1846 participă la războiul din Galiția cu gradul de locotenent, iar în 1848 cade prizonier în Ungaria.

După demobilizare, se stabilește în satul Jibot, lângă Orăștie, unde funcționează ca notar comunal.

Pentru merite militare deosebite, a fost distins cu „Medalia de război“ și „Crucea pentru serviciu credincios“.

MANIU ȘTEFAN**(1805-1872)**

Face parte dintr-o familie fruntașă, care a dat satului Zagra și ținutului bărbați

însemnați.

Familia Maniu s-a așezat la Zagra venind din Maramureșul voivodal pe la începutul veacului al XVIII-lea. Erau descendenții familiei nobiliare Many de Boiereni.

Străbunicul lui Ștefan Maniu a fost Grigore, înnobilit la 7 octombrie 1685. Ștefan a fost cel de-al treilea fiu, din cei opt ai familiei.

În anul 1812 intră la școala trivială din Zagra, după care urmează Institutul Militar din Năsăud care pregătea ofițeri. învățători, subofițeri și slujitori ai altarului. Fiind foarte dotat din punct de vedere intelectual, Ștefan Maniu își însușește foarte bine limba germană, ceea ce l-a ajutat la lărgirea orizonturilor culturale.

Timp de șase ani slujește în armată, după care, la 22 aprilie 1831, este hirotonit de episcopul de Oradea, Samuel Vulcan, și se întoarce ca preot la Zagra.

A fost căsătorit cu Firoana (n. Mureșan), având nouă copii. Moare la 21 septembrie 1892, fiind înmormântat în cimitirul bisericii din Zagra.

MICU IOAN (1878-1949)

Urmează școala primară la Zagra și Școala Normală la Gherla, fiind numit învățător în Dragomirești (Maramureș). După pensionarea lui Macedon Maniu, devine învățător în Zagra natală, unde servește până la pensionare (1938).

În acest timp a fost conducătorul tuturor instituțiilor culturale din comună, fiind mult timp și consilier comunal și membru al Senatului bisericesc.

Se căsătorește cu Florica (n. Drăgan) cu care are trei copii: Inocențiu-Ionel (medic, director mult timp al Spitalului din Sibiu), Victor (colonel) și Valentina, căsătorită cu învățătorul Dumitru Mureșan, originar din Orman.

Și astăzi bătrânii satului își amintesc cu plăcere de munca didactică și culturală a celui care a fost numit „dascălul Micului”.

Este înmormântat la Zagra. În cimitirul de Pe Pod.

MORARI ANDREI (1832-1870)

După studii primare la Zagra și gimnaziul la Năsăud, își desăvârșește pregătirea profesională urmând pregătirea pedagogică la Praga, în anii 1853 și 1859.

Activează cu hărnicie și cinste ca învățător, alături de Vasile Petri, la vestitele școli năsăudene.

MORAR IACOB

A absolvit Institutul Militar din Năsăud, pentru ca, în 1799, să apară ca locotenent major pe listele de ofițeri.

Participând la campaniile franceze, s-a evidențiat în mod deosebit la 27 iunie 1800, la asaltul orașului Offenhausen, unde a fost rănit și, cu toate acestea, a rămas cu detașamentul său, continuând lupta.

S-a afirmat prin deosebita stăpânire de sine asociată cu multă rezistență și în campania poloneză din 1809, la 26 aprilie, în luptele ce au avut loc în pădurile de lângă Gribovska, Wola și Wiecznowna.

În calitate de comandant al ariergărzii batalionului grăniceresc român, după ce a fost încolțit din trei părți de către inamicul de douăzeci de ori mai numeros și dotat cu tunuri, când orice rezistență a rămas fără rezultat, a căzut în mâinile inamicului după o luptă înverșunată.

Serviciile sale au fost recunoscute de către Înălțimea Sa imperială, arhiducele Ferdinand I.

În anul 1812 a trecut în pensie.

MOT MATEI

(1777-1845)

Școala trivială la Zagra și Institutul Militar de la Năsăud, dovedind calități militare ieșite din comun. Stagiul militar îl face la sediul Companiei a XI-a de la Zagra.

În perioada 1795-1815 participă la toate bătăliile împotriva Franței, în luptele de la Caluand și Folgaria, la 26 octombrie 1813, în care se distinge prin vijelie, curaj și loialitate. avansând până la gradul de căpitan, lucru destul de rar pentru un fin de țaran român. S-a evidențiat mai ales în bătăliile de la Monte Tanoli și Solo. A fost căsătorit cu Sofia, născută Wagner.

În anul 1834, după 34 de ani de serviciu militar, a fost înnobilit de împăratul Francisc I cu titlul „Mathias Motz von Turnthal“ și decorat cu mai multe medalii.

Moare la Zagra, în anul 1845, crucea aflându-se astăzi în incinta Muzeului Județean Bistrița.

ONIȘOR MAFTEI

(1815-1895)

Este fiul lui Ignat Onișor, fiind decorat în bătăliile din Italia. A fost militar în Regimentul grăniceresc năsăudean, participând la campaniile din 1848/1849 și 1866, de

unde se întoarce cu gradul de sergent. Cunoștea bine limba germană.

În anul 1859 era notar la Zagra, biroul său fiind amenajat acasă, într-un colț al lăicerului.

Este înmormântat Pe Pod, altarul bisericuței de lemn fiind așezat pe mormântul său.

POP ROMAN

(1810-1872?)

Fiu de preot. a absolvit școala trivială în Zagra și cea Normală din Năsăud, după care, între 1830-1838, îl găsim subofițer în armată.

Între anii 1838-1870 este învățător în Zagra, fiind primul dascăl absolvent al Preparandiei.

POP TĂNASĂ ANDREI

(1801-1883)

Urmează școala în Zagra și Institutul Militar din Năsăud, unde își însușește limba germană.

În anul revoluționar 1848-49 participă, alături de Atanasie Moț Dâmbul, la organizarea rezistenței românilor“ din Țara Chioarului, acoperindu-se de glorie și cinste.

În tradiția locală, se spune că el ar fi adus din campanile militare la care participase, o comoară fabuloasă compusă din: car de aur cu boi de mărimea degetelor de la mână, precum și alte piese din aur. Se crede că soția sa a îngropat în pământ, în grădina casei, oala cu comoara. Deși unii au săpat în căutarea ei (prin anii 1921-1922), aceasta n-a fost găsită. Povestea mai este și acum vie la Zagra.

RAINER, alias BUȘCOI

Este eroul care a salvat steagul regimentului purtându-l înfășurat în jurul trupului, pentru a nu cădea în mâinile dușmanului. Drapelul de luptă era decorat cu cea mai înaltă medalie a împărăției.

Locotenentul Bușcoi a fost decorat pentru bravura sa cu „Medalia de aur“.

RAULTOADER

Urmează școala trivială la Zagra și Institutul Militar năsăudean. Participă, între anii 1793-1801, la „războiul cel lung“ împotriva francezilor. Grănicerii năsăudeni se disting

prin vitejie în bătălia de la Piave, cucerind admirația lui Napoleon Bonaparte.

Stegarul Toader Râul se evidențiază mai ales în bătălia de la podul Arcole.

RUSU LIVIU

(1898-1988)

Este cel de-al doilea fiu al preotului Ioan Rusu din Poieni. Școala primară o urmează la Șieu Odorhei și Nimigea, iar liceul la Năsăud, apoi la Gherla și Baga (Ungaria). După terminarea școlii de ofițeri, este avansat la gradul de cadet și trimis pe frontul din Tirol, la granița cu Elveția. Este transferat apoi cu batalionul la Isonzo, aici suportând cele mai crâncene bombardamente, atât austriece, cât și italiene.

Pentru eroismul de care a dat dovadă pe frontal italian a fost distins cu: „Medalia de argint“, „Medalia de bronz“ și „Crucea Carol“, avansat la gradul de stegar. Participă la bătălia de la Piave în cadrul batalionului de asalt al Diviziei 56 Infanterie. Se îmbolnăvește de friguri și este trimis la spitalul din Cluj și apoi la cel din Bistrița.

În octombrie 1918 se înscrie în Garda Națională, fiind ales delegat la Adunarea de la Alba Iulia. Participă la campania de pe Tisa împotriva ungarilor lui Bela Kun, fiind repartizat la Regimentul 84 Infanterie Bistrița în calitate de comandant de companie. A fost decorat cu „Steaua României“ în gard de cavaler, cu spade și panglică și cu „Coroana României“ cavaler.

Un destin comun i-a apropiat pe cei doi frați: în timp ce Liviu apăra granița țării la Tisa, fratele său, Pompei, făcea același lucru pe Nistru!

Este avansat la gradul de locotenent. apoi căpitan și maior, fiind numit comandantul Batalionului 70 Infanterie, cu sarcina de a pregăti fortificațiile Zăbrăuți – Panciu, între 1939-1940.

Batalionul său este evacuat, după 6 septembrie 1940, la Sibiu, el fiind mutat la Cernavoda, la un batalion de vânători. La 1 decembrie 1940 este numit comandant al Batalionului II, cantonat în București. În zilele de 20-21 ianuarie 1941 dezarmează gărzile de fier ale lui Horia Sima. Participă la bătăliile pentru Odessa, fiind rănit și internat în spitalul militar.

Pentru faptele sale de arme a fost decorat cu cea mai înaltă distincție militară Ordinul „Mihai Viteazul“, clasa a III-a (18 octombrie 1941) și „Crucea de fier“, clasa a II-a.

Participă pe frontul de apus, fiind decorat cu „Steaua Republicii“, clasa a IV-a și „Medalia Victoriei“.

În august 1947 este trecut în rezervă cu gradul de colonel. Moare la Bistrița la vârsta senectuții.

RUSU POMPEI**(1895-1970)**

Este fiul preotului Ioan Rusu din Poieni. Urmează școala primară la Bistrița, liceul la Năsăud, apoi Academia Montanistică în Cehia (până în 1914), fiind încorporat în Regimentul 63 Infanterie, în Primul Război Mondial. Participă pe frontul din Galiția, căzând prizonier la ruși (1915-1918). Se reîntoarce, ca voluntar, cu Batalionul „Avram Iancu”.

Între 1919-1920 este comandant de pluton în Regimentul 20 Teleorman, asigurând paza pe Nistru. Ajunge locotenent-colonel în Armata Română.

Între 1942-1944 ia parte la cel de-al Doilea Război Mondial, servind, până în 1946, în calitate de comandant al Cercului Teritorial Făgăraș și al Batalionului administrativ al Corpului 6 de Armată Sibiu.

Se pensionează în 1947 și moare la Bistrița, la 31 octombrie 1970.

A fost decorat cu numeroase ordine și medalii de pace și de război.

ZĂGREAN IOAN

A absolvit, în anul 1817, Institutul Militar năsăudean și, în același an, este numit învățător la școala trivială din Năsăud. În anul 1818 a fost transferat la Regimentul Grăniceresc I Român de la Orlat, unde a rămas definitiv.

DR. ZINVELIU CORNELIU**(1890-?)**

Este fiul preotului Iona Zinveliu și al Taviftei, născută Fetti. Urmează școala la Zagra și gimnaziul năsăudean, ultima clasă fiind urmată la Blaj.

Termină Facultatea de medicină din București. În Primul Război Mondial este mobilizat pe frontul italian, fiind decorat cu „Medalia de argint” clasa a II-a.

În 1918 participă la constituirea Gărzii Naționale în comuna Zagra. În 1941 participă pe frontal de răsărit, fiind decorat cu „Coroana României”, „Ordinul Regina Maria” clasa I, iar pe frontul de apus cu „Ordinul pentru Apărarea Patriei”, clasa a II-a.

După război, se căsătorește cu Olimpia Rozalia Popp, având o fată – Gemma – devenită cadru didactic la Facultatea de Muzică din Brașov. În anul 1958 se pensionează cu gradul de medic colonel.

ZINVELIU GAVRILĂ-CORUIU

Urmează școala primară la Zagra și Institutul Militar la Năsăud (1840-1845), apoi absolvă și școala Normală. Pleacă la Budapesta și Viena, devenind ofițer de administrație la regiment.

A avut o viață deosebit de tumultuoasă, fiind, de mai multe ori arestat: odată pentru falsificare de bani cu ajutorul unei mașinării de el inventată și montată în ușa locuinței sale.

Și-a cumpărat avere în Moldova și legenda spune că ar fi cunoscut 17 limbi.

Fiind în închisoare, se spune ca ar fi scris împăratului cu picioarele, mâinile fiindu-i legate. Francisc Iosif îl grațiază de pedeapsa capitală.

Spre sfârșitul vieții, se stabilește la Ploiești.

ZINVELIU IOAN**(1853-1924)**

Urmează școala primară la Zagra, apoi liceul grăniceresc năsăudean și Facultatea de teologie.

Între anii 1882-1924, funcționează ca preot în satul natal. A fost un om foarte energic și bun gospodar.

Liturghia o ținea în fiecare dimineață. În fiecare zi, după care, ca orice țăran, pleca la munca câmpului.

Datorită zelului și hărniciei sale. În primăvara anului 1914 se pune temelia monumentalei biserici de astăzi, pe locul celei vechi. Edificiul a fost amplasat pe o terasă făcută în dealul Codrișor, din care s-a săpat pământul, astfel încât biserica se ridică pe o platformă cu circa 1,50 m deasupra pieței care o înconjoară.

Deoarece Codrișorul este situat perfect spre nord, biserica este singura din județ care are altarul spre acest punct cardinal. Construcția a fost terminată abia în anul 1924, datorită primului război mondial și a fost sfințită după moartea sa, adică în anul 1925, când preot era fiul său, Victor Zinveliu.

ZINVELIU LUCA**(?-1849)**

Se știe despre el că a fost un om deosebit de harnic, bun știutor de carte, un om care a fost în fruntea tuturor activităților culturale, economice, politice și bisericesti ale comunei.

A funcționat un timp ca învățător, delegat comunal, apoi primar și ca delegat în Comisia economică a graniței năsăudene.

Este ctitorul bisericii din Burbuleni, dar și omul din care descind toți Zinveleștii, ramura Coruienilor.

ZINVELIU MATEI

(?-1848)

În războiul contra Franței era sergent. A servit sub arme 38 de ani, fiind omorât de rebelii unguri în anul 1848.

ZINVELIU SIMION

Urmează școlile din Zagra și Năsăud. Participă la războaiele cu Franța (1805-1815). În anul 1832 ajunge caporal și participă la campania din Galiția.

În 1850 iese din armată și este ales primar la Zagra, până în 1853. În 1870 trăia încă în satul natal.

REQUIESCANT IN PACE!

Anexă

(fotografii de M. Prahase)

Zagra – Vedere generală. Centrul civic

Biserica din Zagra și bustul marelui filolog Nicolae Drăganu, unul dintre iluștri fii ai comunei

Monumentul ridicat în onoarea fiilor satului căzuți în Primul Război Mondial

Monumentul eroilor – Detalii

Piatra funerară a lui Matei Moț Dâmbu (Mathias Motz von Thurnthal) din curtea Muzeului Bistrița

Biserica de lemn de pe Pod (1785)

Biserica de lemn de pe Pod – Detaliu

Biserica de lemn de pe Pod – Detaliu

Clopotnița vechii biserici din Buhuleni (clopotele au fost topite pentru gloanțe în Primul Război Mondial)

Biserica din Zagra, construită între 1914-1924 (ca o curiozitate: este singura biserică din Ținutul Năsăudului al cărei altar este dispus spre nord!)
La data sfințirii, **senatul bisericesc** era compus din: Macedon Maniu, Clement Drăgan, Simion Pugna, Gavrilă Corbu, Ioan Zimveliu, Teodor Bobol, Ioan Năsăudean, Costan Zimveliu, Gavrilă Rus, Ioan Pop Domide, George Epure, Vasile Drăgan, Reru Onișor, Anchidim Zimveliu, Grigore Hoștea și Sidor Hoștea

Troiță din cimitir, sculptură realizată de Ioan Căinari, ca și cele două din fața bisericii noi

Bibliografie

Personalități din granița năsăudeană. Contribuții documentare, Ediție îngrijită de A. Onofreiu și V. Rus, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 260-271.
Tanco, Teodor, *Virtus Romana Rediviva*, vol. III, Bistrița, 1977.

STUDIUL ARBORELUI GENEALOGIC

Maior (r.) Daniel Ștefănuțiu

Abordarea acestui studiu are legătură cu deplasările și cercetările făcute în zona Țării Năsăudului pentru întocmirea monografiei parohiale: „*Monografia Bisericii Ortodoxe Române Salva din Protopopiatul Năsăud*”, avându-l ca și conducător științific pe Diac. Conf. Univ. Dr. Pavel Cherescu de la Facultatea de Teologie Ortodoxă Oradea, lucrare de disertație susținută în sesiunea din vara anului 2009 la aceeași facultate.

Acest demers este un început care poate fi continuat și cu alte familii din Salva, am început cu familiile Ștefănuț și Ani fiindu-mi mai ușor să culeg și centralizez aceste date. Locuind la Oradea, posibilitățile de cercetare sistematică au fost suplinite de perioadele scurte de documentare la Arhivele Naționale Bistrița, la preotul paroh din localitatea Salva și de la localnici. Datorită cercetărilor sporadice în localitatea Salva aș fi foarte mulțumit dacă și alte persoane vor colabora cu noi date pe care să le reunim, o astfel de cercetare este mai mult decât greoaie.

Pornind de la arborele genealogic al familiei Jiga, făcut de Păr. Prof. Dr. Arhidiacon Teodor Savu la cererea Prof. Titus Livius Roșu, genealogie realizată după normele dreptului canonic sau bisericesc, cuprinsă în monografia-Nicolae Jiga un deschizător de drumuri în lupta pentru emanciparea românilor bihoreni, apărută la Oradea în Editura Cogito în anul 2006, m-am familiarizat cu un astfel de studiu și am văzut importanța acestuia în viața unei familii.

„Genealogia¹ urmărește sistematic filiația existentă între membrii unei familii pentru a stabili originea și gradul de înrudire”. Persoanele cuprinse în acest studiu sunt născute sau își trag originea din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud.

¹ Dicționar explicativ al limbii române, Editura Republicii Socialiste România, București, 1975, p.367.

Localitatea Salva este așezată de-o parte și de alta a râului Sălăuța la aproximativ 1-1,5 km nord de gura de vărsare în râul Someșul Mare. Salva a purtat mai multe denumiri de-a lungul timpului². Este atestată documentar începând cu secolul al XIII-lea: „Ca atestare documentară ea apare abia la 1245,1264,1440 alături de Maieru, Rebra, Sângeorz-Băi, Feldru, Năsăud, Telciu, Zagra și Mocod”³. Salva reprezintă și o formă de salut⁴, împăratul Franz Joseph, vizitând Districtul Regimentului II Graniță-român, în anul 1773, a folosit următoarea formulă de salut: „Salve romuli parvae nepos”, arătând astfel originea latină a acestor locuitori.

În hotarul acestei localități, Salva, s-au derulat evenimentele din deceniul V al secolului al XVIII-lea dar și din anii 1761-1762. Hotărârea de a lupta împotriva magistratului bistrițean a fost continuată și de localitățile Mocod, Zagra și de alte localități de pe Valea Someșului Mare. În anul 1763 românii din Districtul de Graniță românesc, nou înființat, se revoltă la 10 mai 1763, Tănase Todoran împreună cu ceilalți lideri sunt condamnați, sentința a fost pusă în aplicare în luna noiembrie a anului 1763, pe platoul de „Pe Mociră” din partea de răsărit a localității. Tradiția militară câștigată cu sânge pe câmpurile de luptă ale Europei, de către „cătanele negre” s-a păstrat și transmis mai departe generațiilor care s-au succedat. Acești viteji luptători din Regimentul II de Graniță român (1762-1851) l-au ținut 3 zile pe generalul Napoleon Bonaparte la podul de la Arcole din nordul Italiei: „În 15,16 și 17 Noemvrie la Areda Venețiarum s’a arătat statornică neclintită, îndrăzneala neînfrică și adevăratul curaj eroic de acestui batalion. Aici în cursul acestor trei zile, s’a împotrivit de zori și până noaptea, chiar căpetenia armatei vestitul

² Prof. Nicolae Drăganu, *Toponime și istorie*, Cluj, 1928, p. 87. Avem următoarele denumiri pentru localitatea Sava: Zalva – 1440; Zalwa – 1450; Zalva – 1519; Salva – 1522, 1547, 1548, 1550, 1557 ; Zalwa – 1576; Zalowa – 1574; Zaloa, Zalwa – 1601; Salwa – 1602; Szalva – 1624; Zalowa – 1639; Cașva, cet Saluva – 1672; Salva – 1695; Szalva – 1717; Salva dincoace, Salva dincolo-1695, Szalva 1733, 1750, 1760-1762, 1762, 1764, 1766; Coriolan Suciu, *Dicționar Istoric al localităților din Transilvania, Vol II: O-Z*. Editura Republicii Socialiste România, București, 1967, p. 94. Denumirile localității Salva: 1440 – Zalva; 1450 – Zalwa; 1547 – Salva; 1574 – Zalowa; 1601 – Zaloa; 1602 – Salva; 1624 – Szalwa; 1636 – Zalowa; 1672 – Salwa, 1717 – Szalva; 1733 – Szalva; 1854 – Szalva.

³ Coriolan Suciu, *op. cit.*, p. 94.

⁴ Elena Crăcea, *Dicționar Latin-Român*, Editura Steaua Nordului, Constanța, p. 609. „Salve= salut, sănătate, adio”.

Bonaparte, cu atâta stăruință și vitejie, încât și-au păstrat și pozițiile, și au și prins și 350 de dușmani...

Fapta vitejească, tăria dârză și statornicia neclintită a acestui batalion dovedite în lupta aceasta grozavă, care a ținut trei zile și a avut ca rezultat pierderea a 395 soldați ai noștri a fost lăudată în public de generalul baron Alvintzi; ba, ceea ce îi servește și spre mai mare glorie, însuși generalul Bonaparte, a amintit cu admirație în raportul către Directoriu statornicia și vitejia acestui batalion, care cu împotrivirea sa cerbicoasă a împiedicat planul dușmanului de a ataca pe la spate armata noastră, sdrobind acest batalion straja armatei”.⁵

Altă tradiție născută în Districtul de Graniță năsăudean a fost dragostea spre învățătură, sădită de dascălii cu vocație ai tuturor școlilor din acest district, în sufletele copiilor grănicerilor. Aceste școli au făcut parte dintr-un amplu sistem, rod a unei strategii școlare mature și eficiente, care a început cu Școlile Triviale, Institutul Militar și Școala de fete de la Năsăud, finalizată cu școlile confesionale din toate comunele grănicerești. Primul învățător la Școala Confesională Salva a fost Izidor Bodescu.⁶

La Școala Confesională din Salva cât și la școala mai apropiată de zilele noastre au învățat o serie de oameni de o deosebită valoare: Tiberiu Morariu – viitorul academician, Nechita Ignat care va deveni ulterior colonel și alți militari care s-au ridicat de la Salva.⁷ Alți oameni de valoare care au învățat la Salva: Titrat Universitar Prof. Alexandru Mihăiese – director al Fondurilor Grănicerești năsăudene, Profesorul

⁵ Vasile Bichigean, *Poemation de secunda legione Valachica*, în rev. „Arhiva Someșană”, nr. 4/1929, pg. 57.

⁶ Ioan Pop, *Situația învățământului pe teritoriul regimentului II românesc de graniță în preajma Revoluției de la 1848-1849*, în ed. a II-a rev. „Arhiva Someșană – Studii și comunicări”, vol. III, Năsăud 1975, p. 64. Compania a IX-a din Regimentul II Grăniceresc a fost cantonată la Salva după mutarea comandamentului regimentului la Năsăud în urma răscoalei din 10 mai 1763, soldată cu condamnarea la moarte prin tragere pe roată a lui Tânase Todoran și moartea prin spânzurătoare a celorlalți lideri năsăudeni în luna noiembrie a anului 1763 pe platoul de „Pe Mocirlă”. Comandant de companie: Locotenent Adalbert Szocs, Preot: Petre Pavelea, Învățător: Izidor Bodescu. „Cele 44 de școli aveau câte un singur învățător care preda la 3 clase. Durata de școlarizare în aceste școli era de 3 ani”.

⁷ Prof. Dionisie Piciu, manuscris „*Oameni de seamă din Salva*”. „Au mai participat la acest război: Nicolae Bodescu cu gradul de maior și fratele său Iosif Bodescu cu gradul de căpitan, Vasile Pașcu medic de regiment din România, Marțian Zăgrean căpitan, Nicolae Ceuca,

Universitar Doctor Nașcu C. Ioan stabilit cu familia la Cluj-Napoca, o serie de profesori, învățători, educatori, preoți, monahi, medici, ingineri, juriști militari sau civili, economiști, informaticieni, oameni de afaceri, oameni de cultură și de artă. Aici se cuvine a fi amintiții părinții academicianului Tiberiu Morariu: Suzana și Preotul Iuliu Morariu senior „protopop onorar” delegat al Salvei la Marea Adunare de la 1 Decembrie 1918 de la Alba-Iulia, semnatar al actului unirii.

Cunoașterea acestor frumoase tradiții, revitalizarea și transmiterea lor mai departe este o datorie și o obligație de prim ordin. Spiritul militar transmis din generație în generație și spiritul fostei școli confesionale Salva din cadrul companiei a IX-a a Regimentului II Graniță (cezaro-crăiesc) românesc au dus la formarea oamenilor din diferite profesii, a oamenilor de valoare cu vocație.

Studiul arborelui genealogic, adună familia, știu că sunt rude și fac parte din familia lărgită. Aflăm din arborele genealogic că facem parte din familia mare atât pe linie directă sau colaterală cât și relația de rudenie spirituală: nași-fini, foarte multe legături spirituale au luat naștere și datorită legăturilor de rudenie de sânge.

Elementele care dau valoare acestui studiu sunt:

1. Plaja mare a anilor în care este extins: mijlocul secolului al XVIII-lea (1750) până în prezent (2010).

2. Familiile și oamenii de valoare pe care i-a dat pentru societatea românească, fie direct fie prin înrudirea cu familiile: Ignat, Nașcu, Petri, Puica, Pinca, Pașcu, Bodescu, Piciu etc.

Date foarte prețioase se găsesc în registrele cu *Matricolele Botezaților* și *Matricolele Morților*, aflate la preotul paroh. Din aceste date se poate constitui arborele genealogic al familiei, mergând pe inițiala tatălui, pe linie ascendentă sau descendentă atât cât este posibil. *Vin în ajutor în special numele părinților din registrul cu Matricolele Botezaților*, pentru a afla exact al cui fiu (fiică) este cel botezat. De exemplu în registrul cu Matricole Botezaților apare la anul 1880 **Ștefănuțiu I. Iacobi**, în registrul cu Matricolele Morților apare **Ștefănuț Iacob**, într-un document de deces a lui Ștefănuț I. Ioan din Buduș, Com. Budacul de Jos, Jd. Bistrița-Năsăud tatăl său apare **Ștefănuți Iacob**.

Aceste date trecute diferit în anumite registre (documente) arată faptul că în trecut nu s-a pus accent pe detalii, de multe ori lipsa unor litere din conținutul unui nume de familie au fost suplinite de înscrierea poreclei, pentru a distinge mai multe familii cu același nume, de exemplu „lu Țâncu”, „lu Borlan”, „lu Cornilă” etc.

DETERMINAREA GRADELOR DE RUDENIE

Gradele de rudenie sunt date de descendența pe linie directă sau descendența pe linie colaterală. ***La determinarea gradului de rudenie se iau în calcul numărul nașterilor din părinții comuni sau diferiți (frații vitregi au un părinte comun iar celălalt părinte este diferit) și nu cel al căsătoriilor.*** Când se pleacă de la nepot la bunic, gradul de rudenie este ascendent pe linie directă.

*La determinarea gradului de rudenie pe linie colaterală se numără nașterile pe linia directă până la părinții comuni, apoi se numără nașterile descendente din părinții comuni pe cealaltă ramură (colaterală). De exemplu gradul de rudenie dintre Ștefănuțiu P. Daniel*** cu Ștefănuț N. Luiza***. Până la părinții comuni Ștefănuțiu I. Iacobu și Ana (Maria) sunt 2 nașteri. De la părinții comuni pe cealaltă ramură sunt 4 nașteri. Cele două persoane sunt în gradul VI de rudenie în linie colaterală.* Frații sunt în gradul 2 de rudenie colaterală (sunt 2 nașteri); verișorii primari sunt în gradul 4 de rudenie colaterală (sunt 4 nașteri); verișorii de gradul doi sunt în gradul 6 de rudenie colaterală (sunt 6 nașteri). Tata cu fiul sunt în gradul I de rudenie pe linie directă (este 1 naștere). Bunicul cu nepotul sunt în gradul II de rudenie pe linie directă (în această descendență sunt 2 nașteri). Străbunicul cu strănepotul sunt în gradul III de rudenie pe linie directă (sunt 3 nașteri). Răstrăbunicul cu răstrănepotul sunt în gradul IV de rudenie pe linie directă (sunt 4 nașteri).

Numele de familie, în special în partea descendenței feminine se modifică dar bagajul genetic se transmite mai departe. Ștefănuțiu P. Daniel*** este în gradul VII de rudenie pe linie colaterală cu Moldovan I. Gheorghe ***. Părinții comuni sunt Pop ? (5 descendenți). Până la părinții comuni pe ramura lui Daniel Ștefănuțiu sunt 3 (trei) nașteri iar pe ramura Gheorghe Moldovan sunt 4 (patru) nașteri. De la părinții comuni Pop? (5 descendenți) numele de familie prin descendența feminină se schimbă inițial în Ani prin căsătoria Mariei Pop „lu Țăpoc” cu Ani V. Vasile „lu Cicu” iar prin fiica lor Silvia Ani „lu Cicu” care se căsătorește cu Ștefănuțiu I.

Precup „lu Țâncu” primește numele de familie Ștefănuțiu. Pe cealaltă ramură, tot prin descendența feminină, numele de familie Pop se schimbă de asemenea de două ori, prima dată în Fetinca prin căsătoria Linucăi Pop cu Fetinca Petru. Din această căsătorie printre ceilalți descendenți se naște Nicolae Fetinca care se căsătorește cu Onița născută Sârb „lu Cornilă”, apoi prin fiica lor Ana „lu Cornilă”, care se căsătorește cu Moldovan G. Ioan numele de familie se schimbă din Fetinca în Moldovan. Prin acest exemplu vedem cum numele de familie prin descendența feminină pe două ramuri colaterale se schimbă de două ori pe o ramură din Pop în Ani, apoi din Ani în Ștefănuțiu iar pe cealaltă ramură din Pop în Fetinca, apoi din Fetinca în Moldovan. Numele de familie Pop vine de la „popă sau a popii” și arată faptul că în această familie au existat preoți.⁸

A. ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI ȘTEFĂNUȚ

Acest arbore genealogic este analizat pe durata mai multor secole, respectiv mijlocul secolului al XVIII-lea până la începutul secolului al XXI-lea. Cele mai vechi date despre numele de familie Ștefănuț le avem din secolul al XVIII-lea din „*Tabela privitoare la conscripția satului Salva din districtul valah al Bistriței-anul 1750*”.⁹ Din aproximativ 180 de familii, a fost consemnat și „*Nihora Sztephanucs*”. *Nicoară Ștefănuț* apare și în conscripția pe anul 1763-1764.¹⁰ În conscripția pe anul 1763-1764 mai figurează o familie cu numele de Ștefănuț: „*Vassille Steph Nutz*”.¹¹ Vasile Ștefănuț nu apare în conscripția din anul 1750, el descinde din trunchiul familiei *Nicoară Ștefănuț* care apare în amândouă

⁸ Coordonatori: Prof. Ana Filip, Prof. Ioan Morariu, *Salva repere monografice*, Editura George Coșbuc Bistrița, 2005, p. 111,116. În conscripția din anul 1750 apar consemnați: Tănassa Popi, Vassile Popi, Iliye a popi, Popa Timoki, Szkridon a Popi. Idem, conscripția pe anii 1763/64, p.120-163. În această conscripție mai apar: Szimion a Popi, Arithon al Lupullui Popi, Popa Pașcsului, Schofronea Poppi, Oniga Poppi, Thanassi a Popi, Vassile al Popa Iuon, Ion al Lup Popi, Ignat al Popi, Preoții contribuabili din Szalva: Popa Vassile, Popa George senior, Popa Szimion, Popa Iuon, Popa Vassile junior, Popa Vassile Doroftie, Mititean Popi.

⁹ Ibidem, p.103-120. Conscripția satului Salva din districtul valah al Bistriței – anul 1750. „*Nihora Sztephanucs*” apare în această conscripție la nr. crt.43.

¹⁰ Conscripția pe anul 1763-1764 – Inventar Berger, IVA-2356, Arhivele Statului, Bistrița; Coordonatori: Prof. Ana Filip, Prof. Ioan Morariu, *op. cit.*, p.123-163. „*Nicore Stephanutz*” apare la nr. crt. 132.

¹¹ Ibidem, p.128, „*Vassille Steph Nutz*” în conscripția pe anul 1763-1764 apare la nr. crt.62.

conscripțiile amintite anterior. „În conscripția din 1761 apar 231 familii cu 1115 persoane (suflete). În anul următor 1762 sunt 241 de familii cu o diferență în plus de 15 familii față de anul precedent”.¹²

Nicoară Ștefănuț se numără printre instigatorii de căpetenie alături de ceilalți instigatori din Salva: „Numele instigatrilor de căpetenie (der grossten Rauben) Maștei a Iacob, Ioan Puica, Ioan Tănase, Androne Iftinoaie, Nicoară Ștefănuț și al celui mai mare hoț: Ioan a Ignat”¹³ care refuză să plătească comisarilor sași din Bistrița contribuția regească pe anii 1757-1758, contribuție care au venit s-o strângă de la Salva în data de 8 septembrie 1758. Din aceste atitudini se vor isca revoltele de pe Valea Someșului Mare care au avut loc în jurul anilor 1759-1761 care se vor amplifica în anii următori. Lucrurile se vor aplatiza doar după pronunțarea și aplicarea sentinței în noiembrie 1763, după sacrificiul luptătorilor năsăudeni și după înființarea școlilor triviale și a celor 44 de școli confesionale în Districtul de Graniță năsăudean.

Familia Ștefănuț și-a continuat existența în această localitate Salva, următoarele date consemnate apar în secolul următor, secolul al XIX-lea (1813,1820).

Date mai detaliate avem de la sfârșitul secolului al XIX-lea, din anul 1880, anul nașterii lui Ștefănuțiu I. Iacobu. Din prima căsătorie cu Maria născută Pinca „lu Borlan” din Salva, a avut 2 urmași un băiat Ioan și o fată Maria¹⁴. Băiatul Ștefănuț I. Ioan se căsătorește cu Sânzâiana având numele de familie înainte de căsătorie Onul, născută în Salva „în Joseni”. Se mută în localitatea Dumitra, jud. Bistrița-Năsăud, unde i se naște fiul Ioan (Nuțu) în anul 1947, apoi pleacă din această localitate cu întreaga familie și se stabilește la Budacul de Jos, în satul Buduș unde se naște fiul Alexandru în anul 1953.

¹² Ibidem, p. 102.

¹³ Virgil Șotropa, *Revolta districtului năsăudean 1755-1762*, în rev. „Arhiva Someșană” Nr. 22/1937, Năsăud 1937, p. 126; Coordonatori Prof Ana Filip, Prof Ioan Morariu „op cit”, p.71-72; Sas Maria, *Lucrare de licență: „Parohia ortodoxă Salva din Protopopiatul Năsăud”*, susținută la Universitatea Oradea, Facultatea de Teologie, secția Teologie-Litere, în anul 2000, coordonator Diac. Conf. Univ. Dr. Pavel Cherescu, p.27.

¹⁴ Registru cu Matricolele Morților pe anul 1920, la nr. crt. 19/1920 este înregistrat decesul Mariei Ștefănuț, fiica lui Iacob Ștefănuț în vârstă de 6 luni, este înmormântată în Poderei – fără sacramente.

Ștefănuțiu I Iacob a fost pădurar, s-a ocupat de paza și administrarea pădurii „De după Someș” sau „a lu Paier”. A fost cunoscător de carte, s-a ocupat de rezolvarea unor aspecte litigioase în diferite probleme a localnicilor din Salva, prin întocmirea unor cereri sau sesizări pe care apoi le depunea la Năsăud, Năsăudul fiind centru administrativ care rezolva atât problemele juridice, cât și cele financiare a întregii zone de pe Valea Someșului.

La doi ani după decesul fiicei Maria, Ștefănuțiu I. Iacobu își pierde și soția Maria născută Pinca în anul 1922¹⁵, se recăsătorește cu Ana născută Horgoș cu care va avea 7 descendenți din care un băiat a decedat la vârsta de 8 ani¹⁶. Prin descendența feminină numele Ștefănuțiu se schimbă în: Hordouan și Cureș-cele două căsătorii ale Paraschivei Ștefănuțiu, Moț prin căsătoria Mariei Ștefănuțiu, Șuşca prin căsătoria Floarei Ștefănuțiu și Ceşa prin căsătoria Lucreției Ștefănuțiu.

Prin Ana Ștefănuțiu născută Horgoș, familia Ștefănuțiu se înrudește cu familiile: Horgoș, Nașcu (prin Horgoș Pălăgea căsăt. Nașcu, soțul Dumitru). Prin descendenții soților Nașcu Dumitru și Pălăgea, pe linie colaterală prin ascendența feminină a Anei Ștefănuțiu născută Horgoș, familia Ștefănuțiu se înrudește cu familiile: Ceuca „lu Ciucău”, Sârb, Nașcu D. Calistru, Mihăiese, Pavelea (Susana Pavelea căsăt. Nașcu), Pici, Catone. Tot prin Ana Ștefănuțiu născută Horgoș, prin părinții comuni ai familiei Horgoș Precup și Fironica ajungem la Iosif P. Horgoș și soția sa Ioana născută Ignat.

Din aceste familii: Ștefănuț, Ignat, Nașcu, Mihăiese, Catone, Pavelea s-au ridicat oameni de valoare în secolele trecute; militari: Col. Nechita Ignat; preoți: Pavelea, Catone căsăt cu Elisabeta Catone născ. Coșbuc – ginerele lui Sebastian Coșbuc, tatăl poetului George Coșbuc – înmormântați în cimitirul din centrul localității Salva; profesori renumiți: Profesorul *Aurel Mihăiese*, născut în anul 1894, decedat în anul 1963 – director al Fondurilor Grânicerești Năsăud, Învățătorul Mihăiese, Prof. Ist. Dionisie Piciu – înmormântați în cimitirul din centru localității Salva.

¹⁵ Maria Ștefănuțiu este soția lui Iacob Ștefănuțiu, în Registrul cu Matricolele Morților la nr.18/1922, diagnosticul decesului tuberculoză.

În prezent s-au ridicat oameni de valoare care fac cinste localității, oameni care s-au dăruit profesiilor lor: Prof. Univ. Dr. Ioan C. Nașcu – profesor la Universitatea din Cluj-Napoca, Viorel C. Nașcu – inginer, patronul firmei Axa din Năsăud, Maior (r.) Daniel Ștefănuțiu,¹⁷ Angela Ștefănuțiu născută Cacuci – economistă, absolventă a Facultății de Științe Economice, „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca, Secția Finanțe Contabilitate, Horgoș D. Iosif – mecanic de locomotivă, Horj Marin – Impiegat de Mișcare în gara din Salva. Alți absolvenți de studii superioare sau studenți: Ana-Maria Briciu născ. Ștefănuț din Bistrița, Ștefănuț Al. Bogdan din Bistrița, Horgoș D. Viorica Ionela – studentă la litere la Cluj.

Numele de familie Ștefănuț apare și în localitatea Telciu jd. Bistrița Năsăud, colonelul Vasile Tutula, originar din această localitate în lucrarea sa: *„Comuna Telciu (1245-2004) jud. Bistrița-Năsăud, repere monografice, un sat pe Valea Sălăuței – muza lui George Coșbuc”*, apărută în anul 2004, ne spune că la Telciu această familie este numeroasă. „Maria Avacum mama poetului George Coșbuc... copila a avut ca nași de botez pe Ioan și Ioana Ștefănuț, una din familiile țărănești cele mai cuprinse din Telciu”.¹⁸

B. ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI ANI

Cele mai vechi date consemnate despre familia Ani le avem din descripția pe anii 1763-1764¹⁹ unde, printre celelalte familii, apare și familia „Zacharie al Anni”.

Zaharie Ani a fost un om de bază a localității Salva a acelor vremuri, probabil dascăl, membru în consiliul parohial, cantor sau un om respectat în sat, având legătură directă cu școala. Îl găsim ca delegate al Salvei la o ședință comună

¹⁶ Toma Ștefănuțiu în vârstă de 8 ani .Părinți Iacob Ștefănuțiu și soția Ana, în Registrul cu Matricolele Morților la nr. 28/1932, cauza decesului – a căzut sub roata morii, înmormântat în Poderei.

¹⁷ Daniel Ștefănuțiu, autorul acestui studiu, ofițer de Artilerie și Rachete Antiaeriene, ing. automatist, licențiat în teologie ortodoxă, absolvent a unui master în Istorie Bisericească.

¹⁸ Colonel Vasile Tutula, *Comuna Telciu (1245-2004) jud. Bistrița-Năsăud, repere monografice, un sat pe Valea Sălăuței – muza lui George Coșbuc*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2004, p. 391.

¹⁹ Conscripția pe anul 1763-1764 – Inventar Berger, IVA-2356, Arhivele Statului, Bistrița; Coordonatori: Prof. Ana Filip, Prof. Ioan Morariu, *op.cit.*, p.123-163. „Zacharie al Anni” apare la nr. crt. 116.

unde s-au discutat problemele legate de susținerea financiară a școlilor: „Într'un extract din procesul verbal dd. Năsăud 5 Noemvrie 1770, redijat în ședință comisiei economice a regimentului privitor la chestia întrețineri școlilor cetim următoarele:

Prezenți sunt: Prezidentul colonel baron Entzenberg, secretarul căpitan Tesch, membrii: maiorul Cosimelli, căpitanul Boquier, locotenentul br. Schirmding, sergentul Ignăț Alex. Umelitis, caporalul George alui Gavrilă, fruntașul Ioan Grigorița și infanteristul Vasile alui Toader Iacob, apoi reprezentanți comunali din... Salva: Ursul Nășcuț, Zaharie Ani...

Delegațiilor sătești li se face următoarea propunere: Maiestatea sa i-a absolvit pe grăniceri de-a mai plăti taxa capitală și protecțională, deci ei au să plătească de acum numai 2/3 din contribuții, și rămân în posesia vânatului și pescuitului. Deoarece ei pentru susținerea școlilor plăteau după fiecare fiorin contribuțional 1½ crucer, acum diminuându-se contribuția suma destinată pentru școli nu va mai fi suficientă...

Delegații comunali declară că primesc foarte bucuroși propunerea comisiei și nu numai că se va plăti impozitul de 1 ½ cr. după fiecare fiorin de contribuție ci fiecare proprietar de casă va mai contribui cu plăcere cei 5 cr. mai cu seamă după ce grănicerii văd cu toții cu mulțămintă că se lucrează pentru ridicarea clasei lor sociale.”²⁰

Următoarele date despre familia Ani le avem din partea a doua a secolului al XIX-lea: din Ani V Vasile soția?, născută? rezultă următorii descendenți pe linie masculină: Ani V. Vasile căsăt. cu Maria născ. Pop; Ani V. Ilie, soția Floarea născ. Corbu; Ani V. Clement căsăt. în Runc. Prin descendența feminină numele de familie Ani se schimbă în: Mocodean prin căsătoria Leonorei în Runc cu ? Mocodean; Ceuca „lu Văncuțu”, prin căsătoria Savincăi V. Ani cu Login Ceuca și în Brândușă – prin căsătoria Floarei Ani cu Petru Brândușă.

Din familia Ani V. Vasile „lu Cicu” soția Maria născută Pop „lu Țâpoc” prin descendența feminină numele de familie Ani se schimbă în: Cleja, căsătoria Savetei Ani cu Ioan Cleja „lu Holbea din Ciceră” și în Ștefănuțiu prin căsătoria Silviei Ani cu Precup Ștefănuțiu „lu Țâncu”. Prin Maria Ani Născută Pop familia

²⁰ Virgil Șotropa, *Contribuții la istoria școalelor năsăudene*, în rev. „Ahiva Someșană” nr.

Ani pe linie colaterală se înrudește cu familiile: Sârb, Bodescu, Fetinca și Ienci. Prin Pop Maței care descinde din familia „lu Țâpoc” soția Floarea născută Ienci, fam. Pop se înrudește cu fam. Filip iar de aici cu familiile Fetinca din Salva și Iovan din Ciucea Jd. Cluj. Prin Pop Linuca căsăt. Fetinca cu soțul Petru fam. Pop se înrudește cu următoarele familii: pe o ramură colaterală cu familiile Fetinca, Pop, Girigan, iar pe o altă ramură colaterală cu familiile Fetinca și Moldovan.

Din familia Ani V. Ilie, soția Floarea născ. Corbu, prin descendența feminină numele de familie Ani se schimbă în: Puica prin căsătoria Pălăgei Ani cu Augustin Puica, și în Pop prin căsătoria Savincăi I. Ani cu soțul ?, Pop.

Demn de remarcat este faptul că această familie Ani are un erou decedat pe front și un combatant rănit în timpul celui de al Doilea Război Mondial:

- Ani I. Iliuț, fiul lui Iliuț V. Ani și Floarea născută Corbu – decedat în septembrie 1942, pe front. Cu doar 6 luni înaintea decesului s-a născut fiul său Ilie I. Ani, la 6 aprilie 1942;

- Ani V. Gavrilă, fiul lui Vasile V. Ani și a Mariei născută Pop, rănit fiind destul de grav, în umărul stâng. puțin deasupra inimii cu o schijă, fapt ce nu permitea o intervenție chirurgicală complexă în imediata apropiere a inimii a acelor vremuri, corpul a acceptat schija în interiorul său dar cu destule probleme, a trăit cu această schijă până la 28 august 1978.

Din această familie s-au ridicat; ofițeri: Col. în M. I. Descan Horia și Col. în M. I. Descan Camelia-fica lui Maxim Sabina născută Ani din Năsăud; profesori: Prof. Puica A. Vasile fiul lui Augustin și Pălăgea, născută Ani, profesoară de geografie-istorie la Salva, Prof. Puica Floarea născută?, profesoară de fizică-chimie la Salva, actualmente decedată, Prof. Moldovan Floarea – profesoară de matematică la Salva, Profesorul Maxim Vasile, soțul Sabinei Maxim născută Ani din Năsăud; preoți: Preotul Greco-catolic Ceuca I. Login; oameni de afaceri prosperi: Ani I. Iliuț și soția Tabita născută Sigartău patronii firmelor „Ani Tabita Tur” specializată în transport de persoane intern și internațional și „Luț Automobile” din Unirea, jud. Bistrița-Năsăud; oameni de artă: Ani Valerica – balerină;

absolvenți de studii superioare: Budecă Sorina²¹ fiica lui Sorin și Vali (Varvara) născ. Ani din Bistrița-absolventă a facultății de Chimie de la Cluj, actualmente stabilită în Germania, soțul Haisen²² originar din Tunisia, Vasilica Augusta Puica, fiica profesorilor Vasile și Floarea Puica, a absolvit Liceul Pedagogic din cadrul Colegiului Național „George Coșbuc”, Năsăud în anul 1999 și facultatea de Istorie-Geografie din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, Ani C. Cristian Vasile – absolvent al Facultății de Științe Economice din Cluj-Napoca și a masterului – actualmente lucrează la Banca Transilvania din Cluj-Napoca.

CONCLUZII

Acest studiu începe cu o scurtă descriere a localității Salva cu date vechi, apoi am abordat câteva elemente de istorie reprezentative: evenimentele din anul 1763: revolta grănicerilor năsăudeni din 10 mai 1763, soldată cu condamnarea la moarte a capilor revoltei și punerea în aplicare a sentinței în luna noiembrie a aceluiași an; faptele de arme deosebite a batalionului II din regimentul II de infanterie cezaro-crăiesc, român nr. 17²³ care s-a luptat cu trupele franceze

²¹ Budecă Sorina este absolventă a Facultății de Chimie din cadrul universității „Babeș Bolyai” din Cluj-Napoca, este căsătorită și stabilită cu soțul Haisen în Germania. În prezent studiază la 2 facultăți: Istoria Artelor (este în anul III) în paralel cu Sinologia-Secția (limba) Chineză(anul II) la Facultatea din Tübingen.

²² Haisen, originar din Tunisia, soțul Sorinei născută Budecă, lucrează la firma Mercedes din Germania având specializarea în ingineria construcțiilor mașinilor și a avioanelor.

²³ Iustin Soharca, *Monografia școlii din Sângeorz-Băi, jd. Bistrița-Năsăud*, în rev. „Arhiva Someșană” nr. 24/1938, pg.69. **Locația Comandamentului Regimentului II Grăniceresc român la înființarea lui a fost la Salva; Virgil Șotropa, *Iosif II în Districtul Năsăud*, rev. „Arhiva Someșană” nr. 4/1926, pg. 4. **Pe la mijlocul lunii iunie 1773 când Iosif II a făcut prima vizită în cadrul Districtului de graniță din nordul Transilvaniei, în trecere spre Maramureș, a vizitat și sediul comandai regimentului, care atunci era comuna Telciu. Virgil Șotropa, *Răboaie din trecut*, în rev. „Arhiva Someșană” nr. 4/1926, pg. 98. „1832-Arde o parte a Institutului Militar de băieți din Năsăud, dar în cursul anului se reclădește.****

Comuna Năsăud, capătă denumirea de „orășel” și dreptul să țină două târguri anuale (iarmaroace).

Prin aceasta am scos în evidență faptul că Năsăudul la înființarea Districtului de Graniță nu a avut o poziție privilegiată, dimpotrivă Salva apoi Telciu au fost locațiile comandamentului regimentului II Grăniceresc. Probabil Salva a fost aleasă pentru a mai tempera spiritual de răzvrătire împotriva nedreptăților (vezi opoziția clară împotriva magistratului bistrițean din

comandate de generalul Napoleon Bonaparte, în nordul Italiei din 15-17 Noiembrie 1796; Războiul de Independență din anii 1877-1878 la care au participat o pleiadă de ofițeri din Salva: Nechita Ignat, frații Nicolae și Iosif Bodescu, Vasile Pașcu, Marțian Zăgrean, Nicolae Ceuca, Teodor Pavelea, Ioan Carp, Ștefan Gaftone, Emil Pavelea.

Tradițiile sunt foarte importante în viața localității, tradiții care decurg una din cealaltă: tradiția militară grănicerească și cea a școlii confesionale. Familiile abordate în studiu, le-am legat de tradițiile amintite anterior prin conscripțiile din anii 1750 și 1763-1764. În aceste două conscripții îi găsim atât pe Nicoară Ștefănuț cât și pe Zaharie Ani de la care am extins cercetările până în anul 2010.

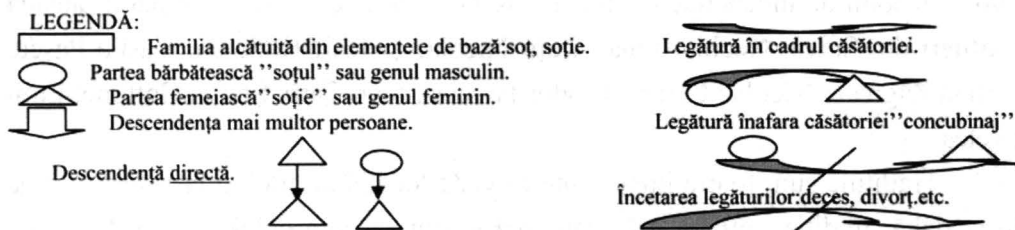
Am specificat elementele care dau valoare și conținut acestui studiu nu înainte de a defini genealogia. După definirea modului de determinare a gradelor de rudenie, am dat două exemple pentru a lămuri pentru cei interesați modul de calcul. Important este evidența corectă a numărului nașterilor și nu cel al căsătoriilor, pentru determinarea gradului de rudenie directă sau colaterală.

Familiile studiate sunt abordate separate: Ștefănuț și Ani, cei interesați pot vedea și ramificațiile sau legăturile de rudenie colaterale.

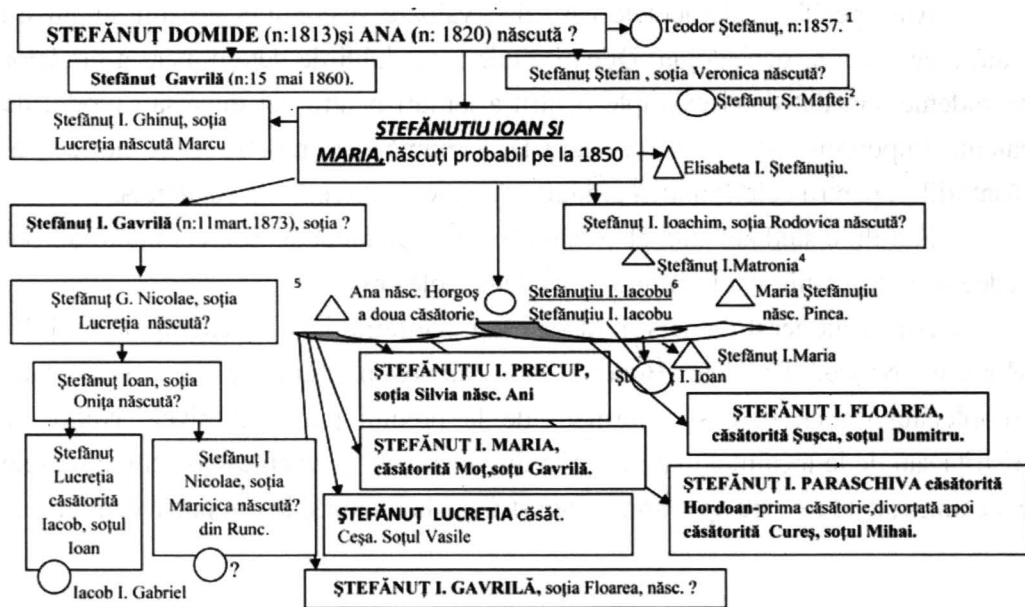
Am făcut acest demers în ideea că și alte familii, ca de exemplu familiile: Morariu, Nașcu, Pavelea, Bodescu sau altele, plecând de la aceste date, completându-le cu date și informații de la preotul paroh, Arhivele Naționale Bistrița sau de la localnici mai în vârstă din localitate, și-ar putea constitui arborele genealogic, date pe care apoi l-am putea strânge la un loc și le-am putea centraliza.

anii 1750-1762) lucruri care nu erau străine coroanei austriece. La Salva prin pasivitatea ofițerilor austrieci s-au continuat nedreptățile și abuzurile și au ajuns ca să se revolte însăși armata. Așa Salva a ajuns într-un con de umbră. Comandamentul regimentului de infanterie grănicerească a fost mutat apoi la Telciu, probabil fiind prea spre marginea Districtului l-au adus mai în interior. N-au uitat nici de episodul cu Tănase Todoran din Bichigiu, Bichigiul fiind foarte aproape de comuna Telciu.

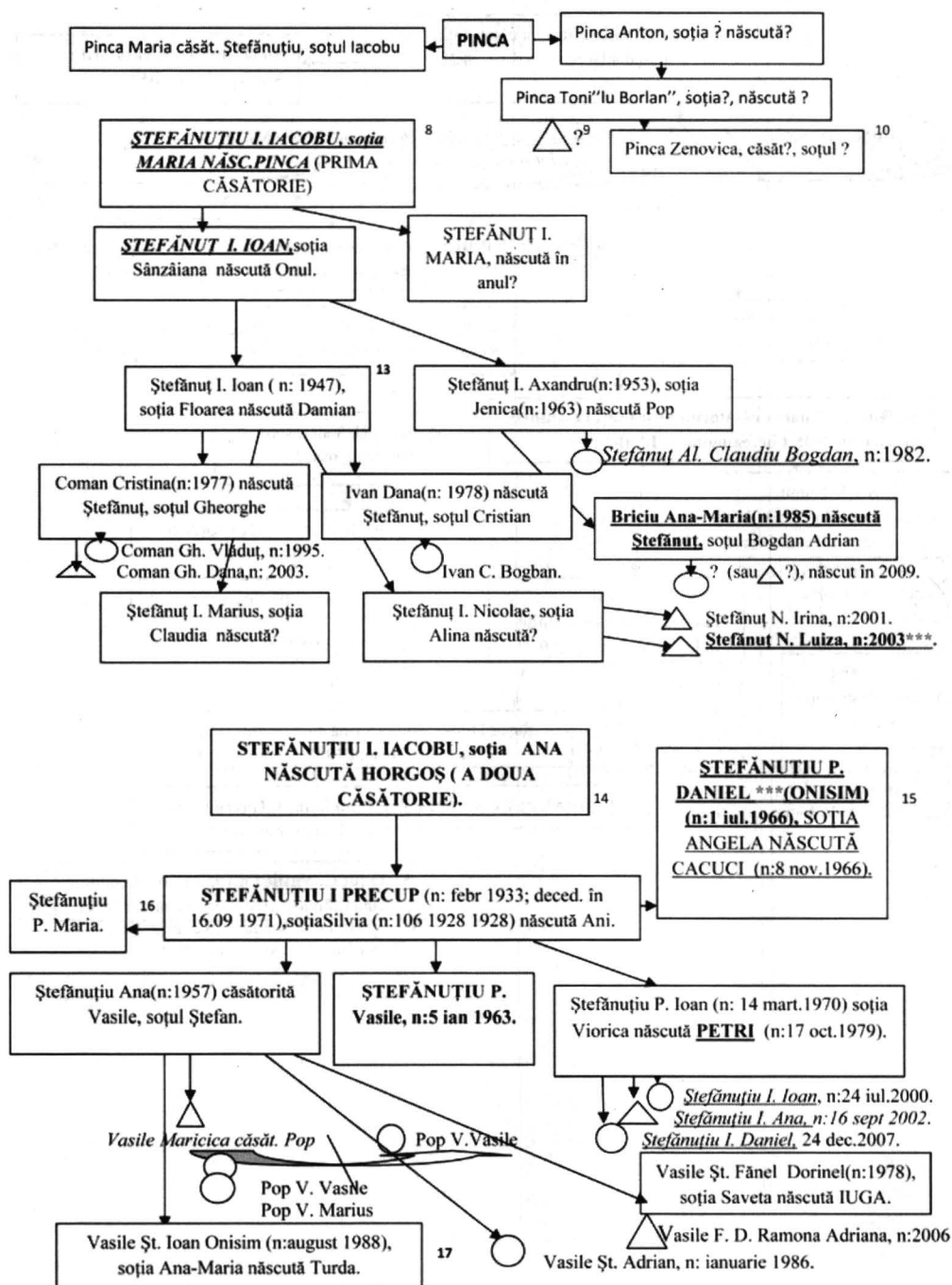
Abia din anul 1780 comandamentul s-a mutat definitiv la Năsăud. În ultimii ani înainte de 1780 s-au construit noi clădiri necesare depozitelor de armament, muniții, echipament dar și clădiri pentru cadrele și ofițerii acestui comandament pe lângă fostele clădiri a comandamentului de dragoni ușori (cavalerie) român care au rămas după desființarea acestuia în anul 1770. Așa a crescut în timp Năsăudul în defavoarea Salvei sau a Telciului.

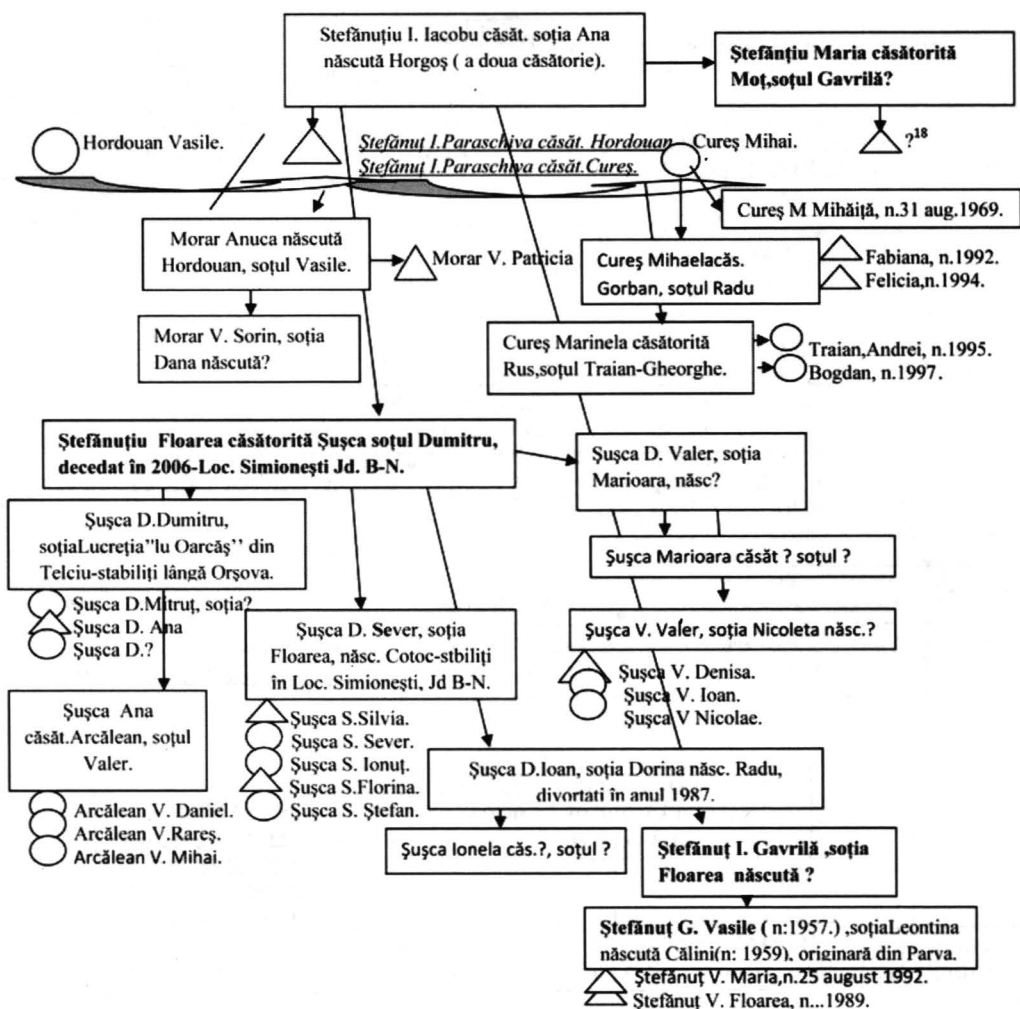

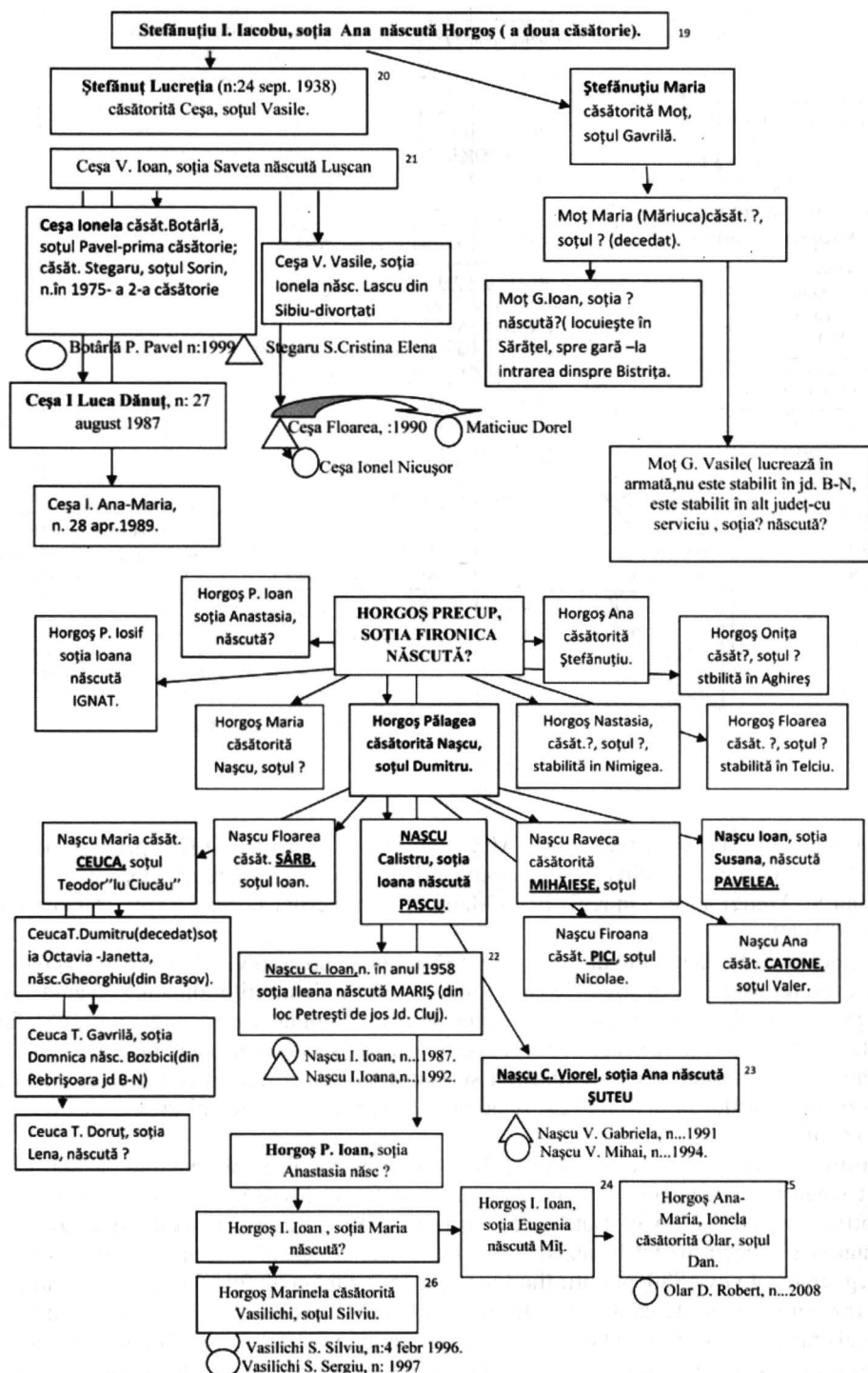
A. ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI ȘTEFĂNUȚ

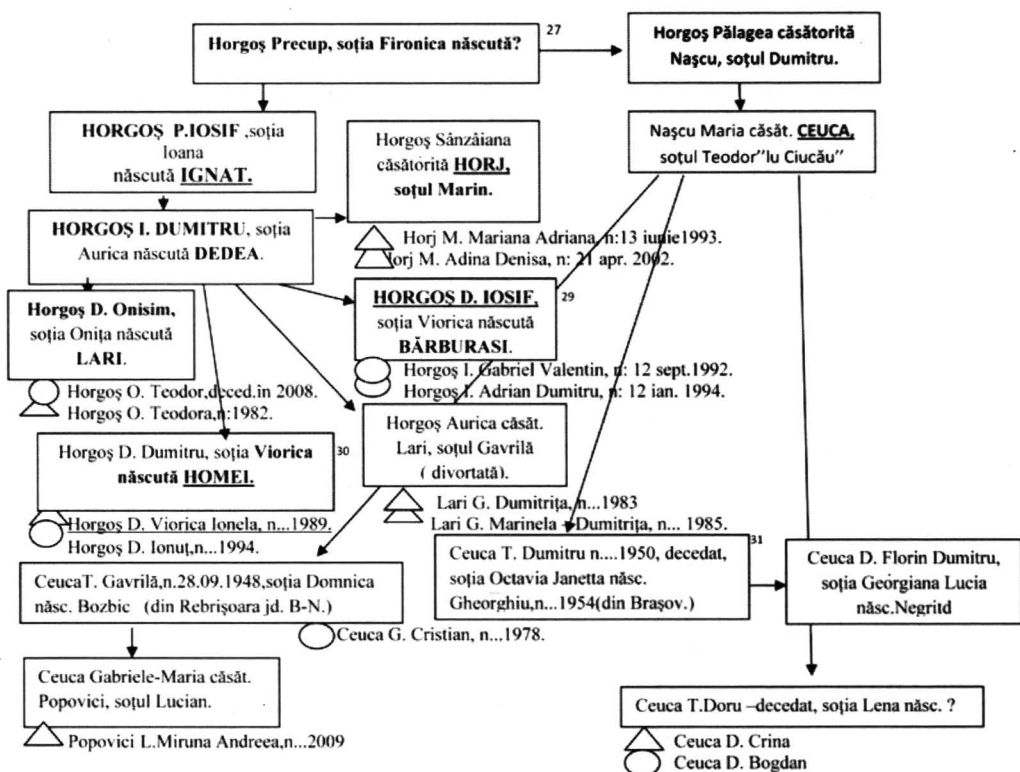

Din registrul cu Matricolele Botezaților: **GAVRILĂ ȘTEFĂNUȚ**⁷ născut la 15 mai 1860, din părinți **DOMIDE ȘTEFĂNUȚ** DE 47 ANI ȘI **ANA ȘTEFĂNUȚ** DE 40 ANI.

Note:

- Teodor Ștefănuț, înscris în registru cu Matricole Decedaților nr.16/1925, p.13. A decedat la vârsta de 68 de ani. Tot din aceste matricole aflăm că soția sa s-a numit Floarea.
- ² Ștefănuț Șt. Maftei, înscris în registru cu Matricolele nașterilor la nr.35/1869. Data nașterii: 15 august 1869.
- ³ Descendența lui Ștefănuțiu Ioan din Ștefănuț Domide nu poate fi verificată din lipsa datelor (o parte din registrele cu matricolele botezaților respectiv ale morților dinainte de anul 1900 nu se găsesc). Ștefănuțiu Ioan poate fi fiul lui Ștefănuț Domide sau poate fi fiul lui Ștefănuț ? frate cu Ștefănuț Domide care să provină dintr-un alt Ștefănuț care să le fie părinte.
- ⁴ Ștefănuțiu I. Matronia, fiica lui Ioachim și Rodovica Ștefănuțiu, înregistrată în registrul cu Matricole Morților la nr. 11/1923. A decedat la vârsta de 32 de ani, având diagnosticul la deces: oftică.
- ⁵ **Ștefănuț Lucreția**, soția lui Ștefănuț G. Nicolae (moș Nicolae „lu Țâncu de la Măzăriști”, a fost singurul descendent băiat, celelalte au fost fete), înscrisă în registrul cu Matricolele Morților la nr.6/1977, p.39. Data decesului 14 mai 1977, **a avut vârsta de 61 de ani**.
- ⁶ Ștefănuțiu I. Iacobi, trecut în registru cu Matricolele Botezaților la nr.54/1880, nașterea s-a înregistrat la 4 nov.1880, părinții fiind Ioan și Maria Ștefănuțiu din Salva la numărul de casă 77 (azi cu numărul de casă 671). Din registrul cu Matricolele Morților aflăm următoarele: înregistrat la nr:11/1948, p.96, data decesului: 5 martie 1948, soție fiindu-i Ana Ștefănuț, diagnosticul decesului: pneumonie. Alte date: inițial a locuit în Dl. Belei apoi și-a construit casa din sat pe str. „Concenilor”, locația este în Salva „în joseni” spre gară. O parte

considerabilă din terenul de lângă casa lui Iacob I. Ștefănuț a fost vândută de fiul cel mare Ioan „lu Borlan” fratele vitreg a lui Ștefănuțiu I. Precup după tată, lui Nicolae G. Ștefănuț, care a locuit în Dl. Măzăriște, pentru fiul Ioan și nepotul Nicolae. Ștefănuț I. Ioan „lu Borlan” s-a căsătorit cu o fată din Salva Sânzâiana născută Onul, apoi s-au mutat din această localitate. S-au stabilit la Dumitrea apoi în Satul Buduș care aparține de com. Budacul de Sus jud. Bistrița-Năsăud.

⁷ **Ștefănuț D. Gavrilă** (n 15 mai 1860), *coboară pe o ramură diferită de ramura din care se trag descendenții din Ștefănuț I. Gavrilă* (n: 11 martie 1873), acesta din urmă este fratele cel mare a lui Ștefănuțiu I. Iacobu, n: 4 nov. 1880.

⁸ Din căsătoria lui Ștefănuțiu I. Iacobu cu Maria (prima căsătorie) se nasc: fiul Ioan „lu Borlan” și fiica Maria care a decedat în anul 1920. Ștefănuțiu Maria născută Pinca, este înregistrată în Matricole Decedaților nr. 18/1922. Data decesului: 14 mai 1922. A avut vârsta de 32 de ani, diagnosticul decesului: tuberculoză.

⁹ Pinca Toni „lu Borlan” are o fiică stabilită în Mun. Cluj-Napoca.

¹⁰ Pinca Zenovica căsătorită Lazăr, soțul ?, locuiește în Loc Salva, la intersecția drumurilor spre Coșbuc, Năsăud și Beclean.

¹ Ștefănuțiu I. Maria, fiica lui Iacob și Mariei Ștefănuțiu, este înscrisă în Matricole Decedaților la nr. 19/1920. Data decesului: 13 ian. 1920.

² Ștefănuțiu I. Ioan, a decedat în anul 2000. A domiciliat în localitatea Buduș, Jud. Bistrița-Năsăud.

³ Ștefănuț I. Ioan (Nuțu) s-a născut în localitatea Dumitrea, localitate unde s-a stabilit inițial familia, iar din această localitate s-au mutat la Buduș, Com Budacul de Sus Jud. Bistrița-Năsăud.

⁴ Descendenții lui Ștefănuțiu I Iacobu din a II-a căsătorie și locul unde s-au stabilit:

Ștefănuț I. Gavril, stabilit în Salva, aproape de gara din localitatea Salva. A trăit aprox. 80 de ani.

Ștefănuț I. Floarea, căsătorită Șuşca, stabilită în Comuna Simionești (Șomotelnic), Jud. Bistrița-Năsăud.

Ștefănuț I. Maria, s-a stabilit în com. Sărățel, căsătorită Moț, decedată, are o fată stabilită la Cluj.

Ștefănuțiu I. Precup: născut în anul 1933, stabilit în Salva, a decedat în 16 sept. 1971. A trăit doar 38 de ani.

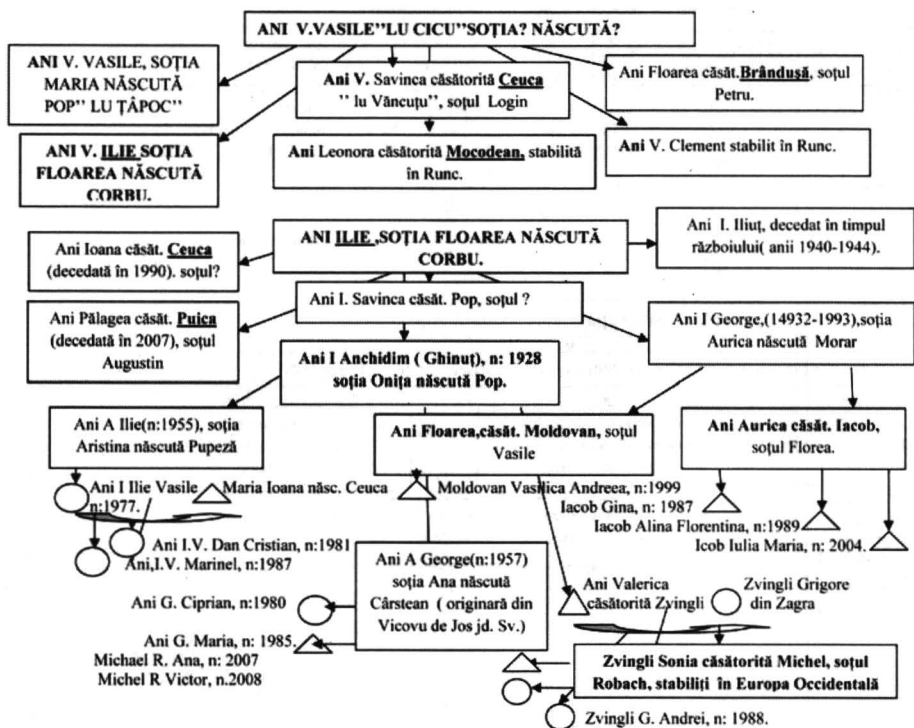
Ștefănuț I. Paraschiva. Din prima căsătorie primește numele de Hordoan are o fată stabilită în Or. Timișoara, Anuca. Hordouan Paraschiva născută Ștefănuț divorțează de primul soț, se recăsătorește. La a doua căsătorie primește numele de Cureș, actualmente este decedată.

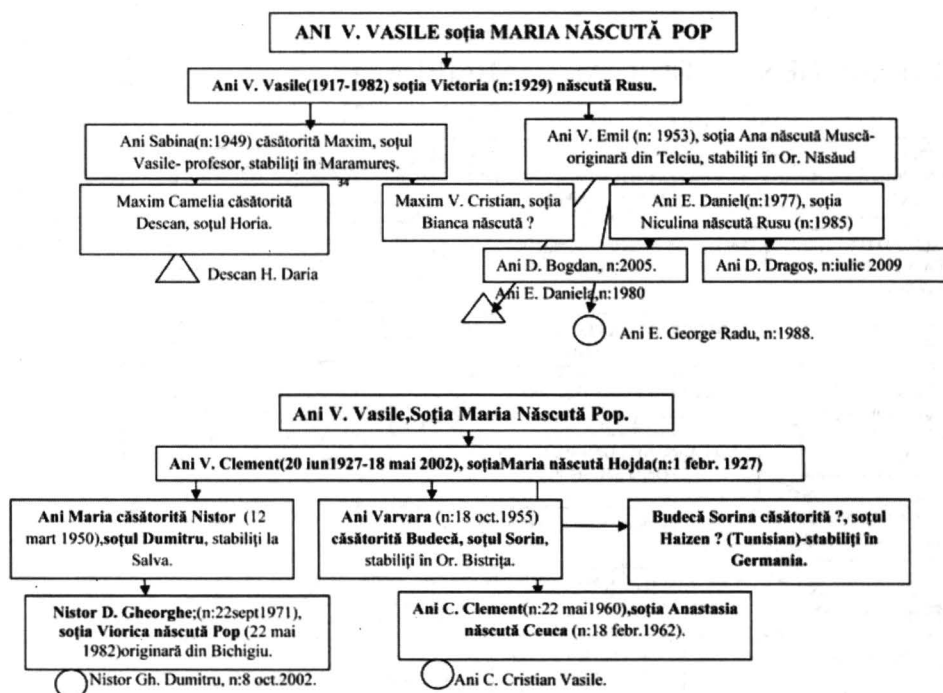
Ștefănuț I. Lucreția căsătorită Ceșu, stabilită în **Fiad**, Comuna Telciu.

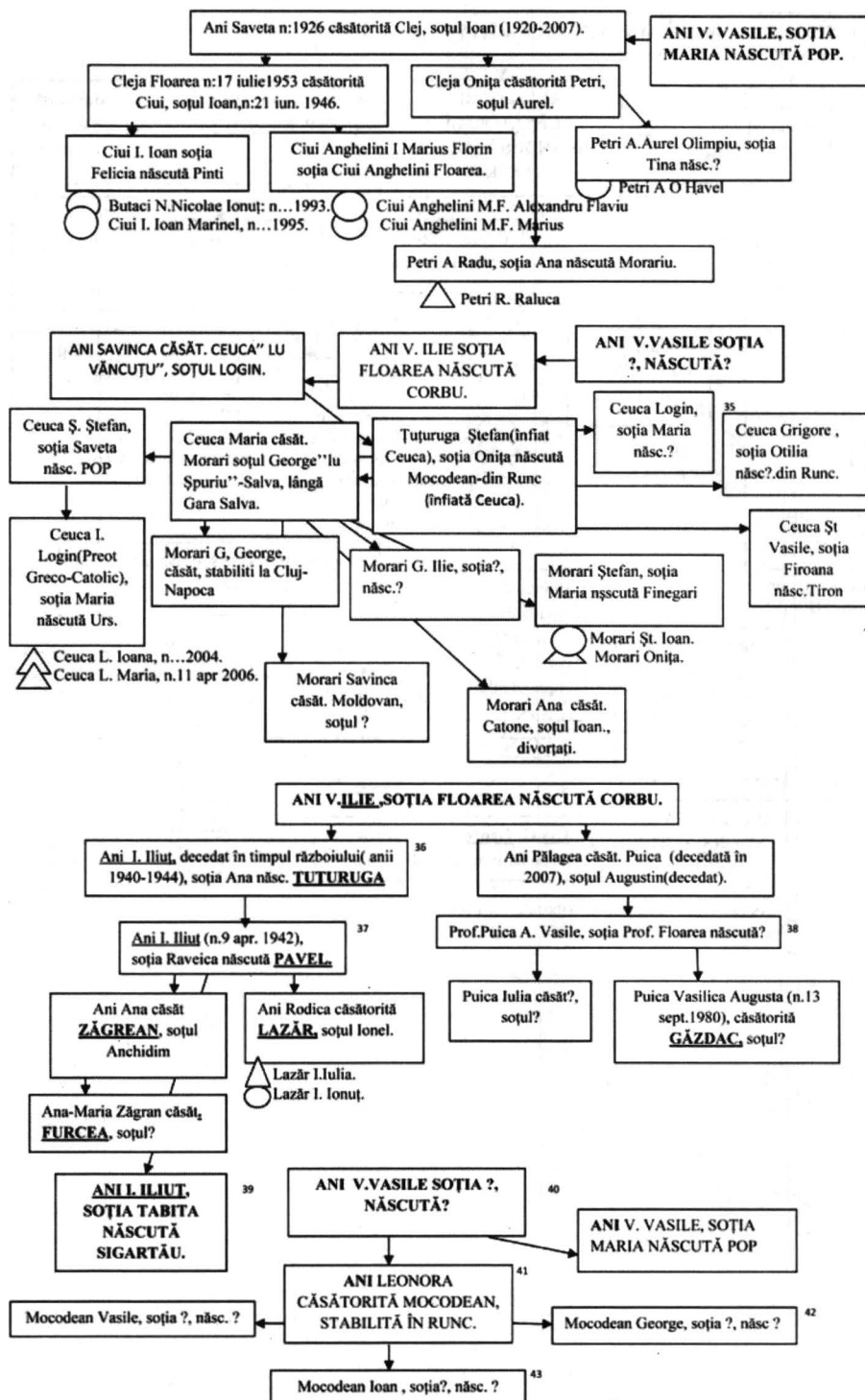
⁵ Maior (r.) Ștefănuțiu P. (Onisim) Daniel (și-a schimbat numele de botez din Onisim în Daniel înainte de căsătorie, în anul 1991). Studii civile și militare: Școala generală Salva în perioada 1972-1980, Liceul Industrial nr.3 C.F.R. Brașov, specialitate Locomotive Electrice în perioada 1980-1985. Școala Militară de Ofițeri Activi-Artilerie și Rachete Antiaeriene, Brașov, promoția 1988. Facultatea de Electrotehnică, secția Automatizări Industriale, Oradea, promoția 1996. Facultatea de Teologie Ortodoxă, Secția Teologie Pastorală-Oradea, promoția 2007. Master specialitatea Istorie Bisericească în cadrul Facultății de Teologie de la Oradea, promoția 2009. Ștefănuțiu Angela născută Cacuci, este absolventă a Facultății de Științe Economice-Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, Secția Finanțe Contabilitate, promoția 1991. Toate realizările maiorului (r.) Daniel Ștefănuțiu, în plan profesional se datorează și aportului soției care l-a sprijinit în toate demersurile sale.

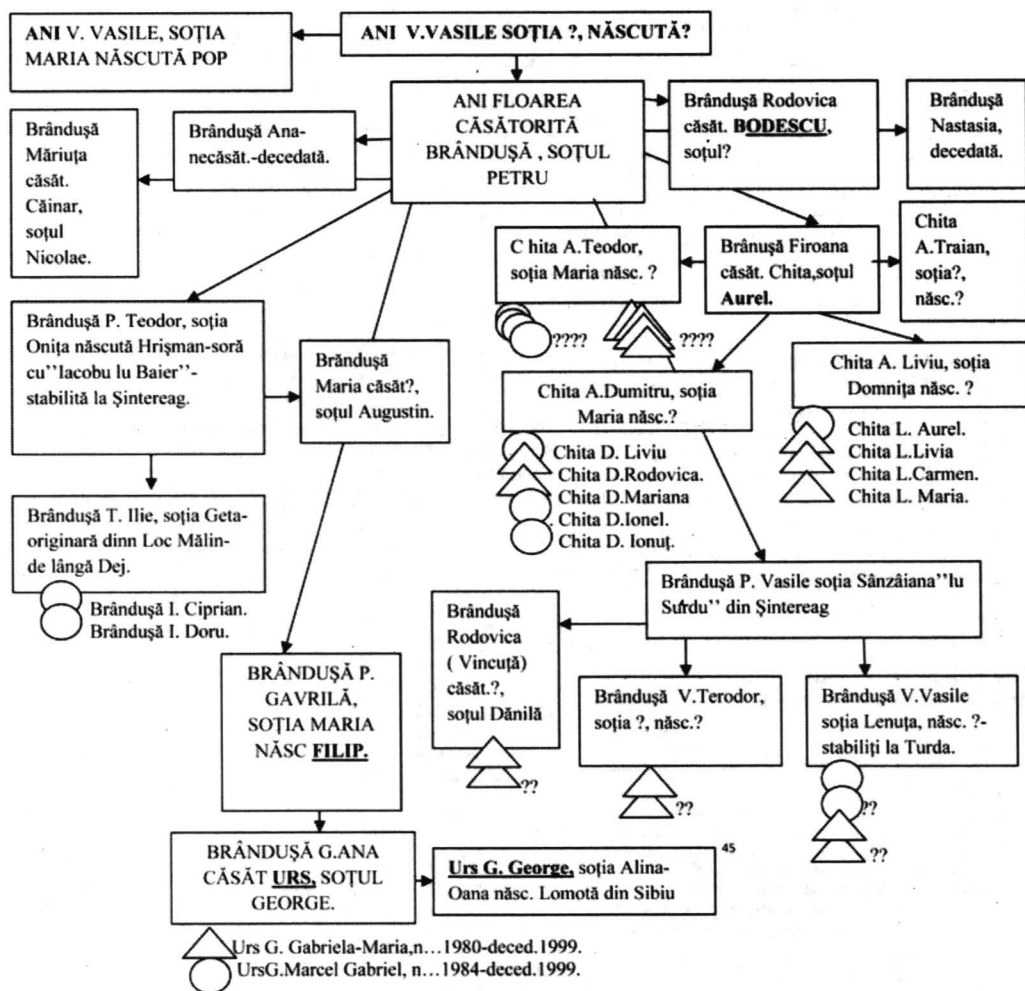
- ⁶ Ștefănuț P. Maria, este înregistrată în registrul cu Matricole morților nr.2/ 1960. Fiica lui Precup Ștefănuț și Silvia, diagnosticul decesului a fost pneumonie, a avut vârsta de 2 luni. Data decesului: 6 februarie 1960.
- ⁷ Turda Ana Maria (n. august 1988) căsătorită Vasile, originară din Comuna Coșbuc, Jud. Bistrița-Năsăud, este nepoata lui Vasile Nimigean, ofițer de Artilerie și Rachete Antiaeriene – în rezervă stabilit la Cluj, care la rândul lui este ginerele lui Pavel Bugnar din Hordou (Coșbuc, jud. Bistrița-Năsăud). Pavel Bugnar din Hordou a fost ucenicul lui Ani I. Clement din Salva în meseria de căuoaci, meserie pe care o mai practică și azi.
- ⁸ Ștefăniu Maria căsătorită Moț are o fiică stabilită la Cluj. Actualmente Moț Maria este decedată.
- ⁹ Numele de familie Ștefănuțiu (Ștefănuț) este diminutiv al numelui Ștefan (Ștefan-Ștefănuț). O ramură a acestei familii este stabilită la Telciu, iar o altă ramură la Salva, ambele localități sunt în Jd. Bistrița-Năsăud.
- ²⁰ Ceșa Vasile, n:4 mart.1940, decedat în iunie 2008.
- ² Ceșa V. Ioan, născut la 20 februarie 1960, decedat în toamna anului 2009.
- ²² *Profesor Universitar Doctor Nașcu C. Ioan* s-a stabilit cu familia în Mun. Cluj-Napoca.
- ²³ Nașcu C. Viorel s-a stabilit în orașul Năsăud cu familia, patronul firmei „Axa”.
- ²⁴ Horgoș I. Ioan, n. 7 febr. 1962. Horgoș Eugenia născută Miț, originară din Jud. Mureș, n. 1 octombrie 1967.
- ²⁵ Horgoș Ana-Maria Ionela căsătorită Olar, n:29 oct.1988.
- ²⁶ Horgoș Marinele căsătorită Vasilichi, n: 1971.Stabiliți în Or . Năsăud.
- ²⁷ Din relatările localnicului Pavelea Nicolae („lu Coșbuc”) din luna mai 2009. „Horgoș I Iosif”, în limbajul locului a fost numit „Iosubu lu Precup”. De aici deducem că acest nume i-a venit de la tatăl său care s-a numit Precup. Dasecene Ioan Vizur („lu Conciu”) a confirmat această informație, în ian. 2010 și anume faptul că Horgoș P. Iosif s-a chemat Iosubu lui Precup.
- ²⁸ Horgoș Iosif, înregistrat în registrul cu Matricole Morților la nr. 15/1972. Data decesului: 2 august 1972, diagnosticul decesului este greu descifrabil.
- ²⁹ Horgoș Viorica, născută Bărburași, este originară din Com. Nimigea, Satul Florești, Jud. Bistrița-Năsăud.
- ³⁰ Horgoș Viorica, născută Homei, este originară din Com Telciu, Jud. Bistrița-Năsăud. Familia Homei din Telciu este o familie care a dat intelectuali și militari de marcă.
- ³¹ Date culese de la Ceuca Octavia Janetta născută Gheorgiu, la Brașov în data de 10 iunie 2010.

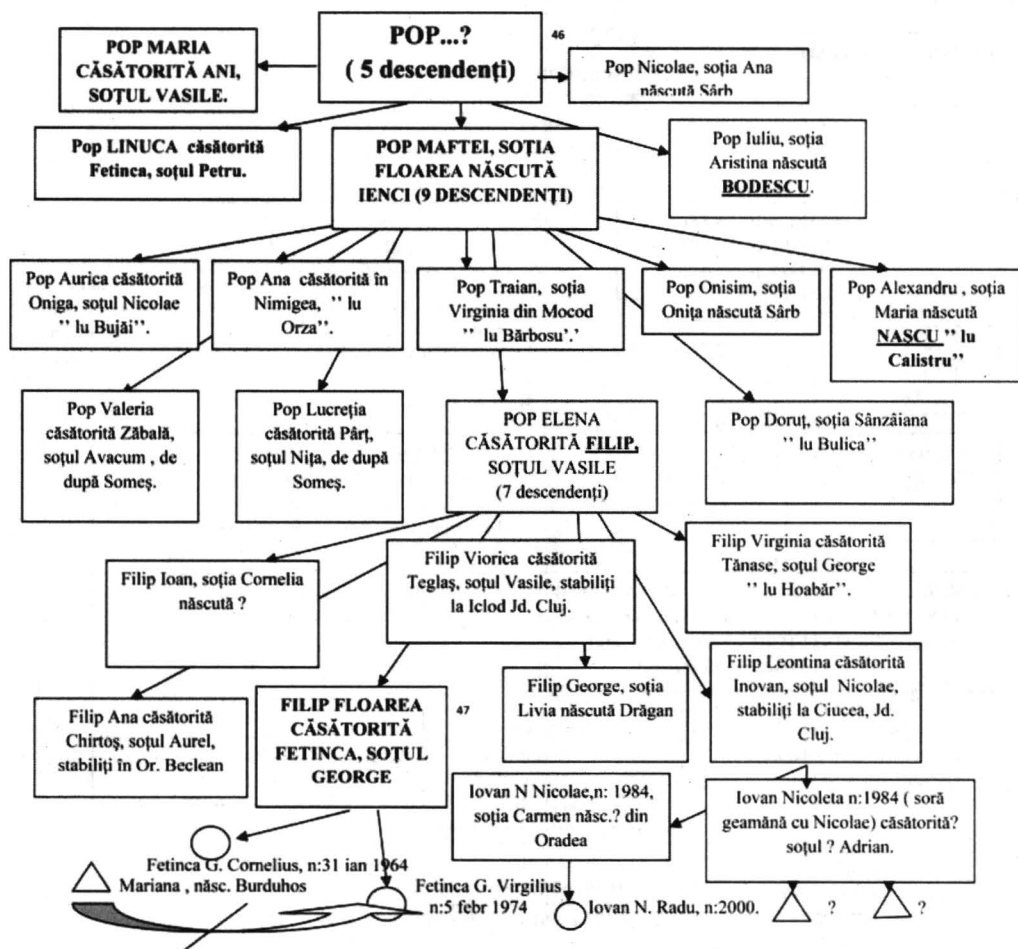
B. ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI ANI

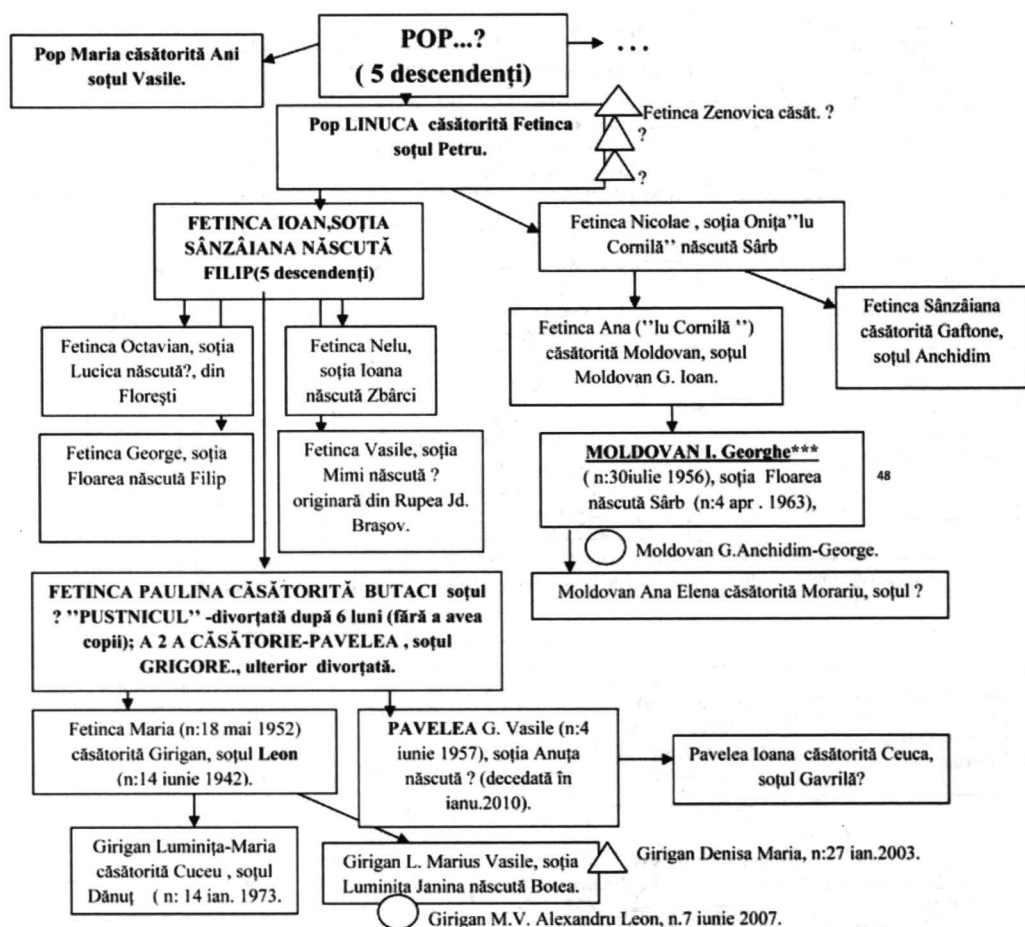

Note:

³² Descendenții din Ani V. Vasile „lu Cicu” și Maria născută Pop „lu Țâpoc”:

Ani V. Ioan: decedat la vârsta de 21 ani.

Ani V. Gavrilă: decedat la 28 aug. 1978 la vârsta de 65 de ani, rănit în război – neoperabil a purtat o schiță deasupra inimii, nu a fost căsătorit.

Ani V. Onisim (decedat în 1983), nu a fost căsătorit legitim, a trăit în concubinaj, are un fiu nelegitim.

Ani V. Vasile: născut în 1907, decedat în 1982. O parte din familia sa este stabilită în Orașul Năsăud, o altă parte este stabilită Jud. Maramureș.

Ani V. Clement: n. 10 iunie 1920, decedat la 18 mai 2001 (Artilerist în timpul celui de-al Doilea Război Mondial 1939-1945).

Ani V. Saveta: născută în anul 1926, căsătorită Cleja.

Ani V. Silvia: n. 1 iun. 1928, căsătorită Ștefănuțiu.

³³ Parte din datele referitoare la fam Ani – din Salva, sunt culese de la Ani Anchidim (Ghinuț), în vârstă de 82 ani, care locuiește în Salva, spre Hordou, în data de 9 februarie 2010.

³⁴ Descan Horea și Camelia sunt stabiliți la Satu-Mare, lucrează în Poliție, ambele persoane au gradul

de colonel.

- ³⁵ Ceuca Șt. Login, Colonel în M.Ap.N., stabilit la Câmpulung Muscel, nu are copii – decedat, soția s-a mutat la Constanța. La părinții lui Ceuca Șt. Login (Tuțuruga Ștefan înfiat Ceuca și Onița Mocodean înfiată Ceuca care apoi s-au căsătorit) apare un amestec ilicit de nume (nu este amestec ilicit de sânge) – persoanele provin din familii diferite, care sunt înfiați amândoi de aceeași familie Ceuca Login și Savinca născ. Ani.
- ³⁶ Ani Ana născută Tuțuruga după pierderea soțului Ani I. Iliuț s-a recăsătorit Hrișman dar nu a mai avut alți copii.
- ³⁷ Ani I. Iliuț „junior” singurul fiu a soților Ani I. Iliuț și Ana și-a pierdut tatăl în răzoi (al Doilea Război Mondial) la vârsta de 6 luni, locuiește împreună cu soția sa Raveca născută Pavel în Comuna Salva, spre Năsăud.
- ³⁸ Fam Puica este o familie de intelectuali, Puica A.Vasile este Prof. de istorie-geografie iar Puica Floarea Prof. de fizică-chimie (decedată). Fica lor, Vasilica Augusta Puica a absolvit Liceul Pedagogic din cadrul Colegiului Național „George Coșbuc”, Năsăud, în anul 1999, și Facultatea de Istorie-Geografie din cadrul Universității „Ștefan cel Mare” Suceava.
- ³⁹ Fam. Ani I. Iliuț și soția sa Tabita născută Sigartău s-au stabilit la Bistrița, sunt prosperi oamenii de afaceri, proprietari ai firmelor „Ani Tabita Tur” specializată pe transport intern și internațional și firma „Luț Automobile”.
- ⁴⁰ Datele referitoare la fam. Mocodean din Runc sunt culese de la Ani Mărioara, născută Hojdea, din Salva, în data de 11 aprilie 2010.
- ⁴¹ Fica Leonorei Mocodean născută Ani („lu Vasile a Cicului” din Salva) – Onița a fost înfiată de către Savinca Ani, căsăt. Ceuca, soțul Login „lu Văncuțu” din Salva.
- ⁴² Locuința lui Mocodean George a fost pe un câmp, la o distanță considerabilă de central localității Ruc „la Fântâna Rece”.
- ⁴³ Mocodean Ioan a fost militar în Armata Maghiară (csendor) - pe timpul ocupației maghiare.
- ⁴⁴ Urs George și fii săi Gabriela-Maria și Marcel-Gabriel au decedat în urma unui accident de mașină.
- ⁴⁵ Urs G. George este Ofițer de Logistică la Forță de Reacție Rapidă din Bistrița.
- ⁴⁶ Familia Pop are rădăcini și în localitatea Nepos, Jud. Bistrița-Năsăud.
- ⁴⁷ Datele referitoare la Familia Pop, sunt culese de la Filip Floarea, căsătorită Fetinca, domiciliată în Salva, în data de 10 februarie 2010.
- ⁴⁸ Fam. Moldovan I. George locuiește la Salva, are căocia lângă pod. În anii '70 ai secolului trecut mai sus de căuocie venea șanțul pe unde a fost alimentată vechea moară de apă „lu Chim”, cobora de la moară prin spatele caselor, apoi de la gospodăria „lu Friptu”, paralel cu drumul vechi până puțin mai sus de căocie, șanțul de aici a fost deviat spre stânga înapoi în râul Sălăuța.

ȚINUTUL BÂRGĂULUI – ABORDĂRI CONCEPTUALE ȘI STRUCTURAL-FUNCȚIONALE

Ioan BÂCA

I. Considerații asupra conceptului de „ținut”

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române, prin ținut se înțelege „*teritoriu mai întins care constituia în trecut o unitate administrativă*”, „*loc, regiune, zonă*”, „*țară*”, „*meleag*”, „*teritoriu de mare întindere având anumite caracteristici specifice (de climă, de relief, resurse economice)* sau „*unitate administrativ-teritorială în cadrul unui stat.*”

Prin urmare, din aceste definiții rezultă că noțiunea de „ținut” se caracterizează prin dimensiuni spațiale (teritoriu, loc, regiune, zonă, meleag), structurale (climă, relief, resurse economice) și funcționale (unitate administrativă).

Cu aceleași conotații sunt și termenii „*county*”, „*counties*”, „*shire*” în Marea Britanie, Irlanda și Australia, „*contado*” în Spania, „*Grafschaft*” în Germania și „*comte*” în Franța.

Ținutul, ca unitate administrativă, are o istorie îndelungată în România. În perioada medievală, ținuturile erau subdiviziunile administrativ-teritoriale ale Moldovei, conduse de către un pârcălab sau un staroste.

Între 1851-1852 teritoriul Transilvaniei este împărțit în cinci ținuturi cu 36 de capitanate, după cum urmează: ținutul Sibiului cu 6 capitanate, ținutul Alba Iulia cu 10 capitanate, ținutul Clujului cu 6 capitanate, ținutul Reteagului cu 7 capitanate și ținutul Odorheiului cu 7 capitanate.¹

Ținutul se regăsește și în Legea administrativă dată prin Decretul regal 2191 din anul 1938, având ca subunități descentralizate comuna, plasa și județul.² În acest context,

¹ „*Foaia legilor provinciale și a Guberniului pentru Țara de Coroană Transilvania*”, cursul anului 1851, mănunchiul XII, pp.224-327, vezi și I. Băca, A Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în Revista Bistriței, XX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2006, pp-349-369.

² *Legea administrativă din 14 august 1938*, în C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. XXVI, 1938, partea a II-a, pp 1471-1577.

„ținutul” este definit ca *„unitate administrativă, cu atribuțiuni economice, culturale și sociale”*.

Pornind de la aceste considerente, se conturează ideea că „ținutul” are o dublă semnificație: unitate administrativ-teritorială și regiune cu anumite specificități de ordin geografic, istoric și cultural. Pentru țara noastră, ținutul și-a încetat funcția administrativă în anul 1940, dar funcția sa geografică încă se mai păstrează, termenul fiind utilizat pentru a desemna un spațiu cu încărcătură geomorfologică (ținutul măgurilor din partea de nord a Munților Țibleș, ținutul măgurilor magmatice din Munții Bârgăului, ținutul obcinilor bucovinene, etc.), istorică (Ținutul graniței năsăudene, Ținutul Rodnei, Ținutul Secuiesc) sau spirituală (Ținutul Pădurenilor).

II. Ținutul Bârgăului – definire, delimitare și particularități

Definim prin „Ținutul Bârgăului” spațiul geografic situat în partea de sud a Munților Bârgău, suprapus bazinului morfohidrografic mijlociu și superior al Bistriței Ardelene, cu cei doi mari afluenți ai săi: Bistricioara și Bârgăul. Conceptul de „*ținut al Bârgăului*” nu este folosit de către noi pentru prima dată. Acesta mai apare și cu alte ocazii, în diferite documente. De exemplu, Corneliu Mureșan consideră că *„Ținutul Bârgăului este situat într-o regiune de mare frumusețe, înconjurat de munți, dealuri și coline și se întinde din comuna Rusu Bârgăului la vest, până departe spre Țara Dornelor la est și între apa Leșului la nord și Munții Călimani la sud”*.³

Trebuie să menționăm faptul că în anul 1983 istoricul Vasile Netea lansa la Prundu Bârgăului pentru acest spațiu apelativul „Țara Bârgăului”, definindu-l după cum urmează: *„O astfel de țară, cu un specific al ei, cu anumite tradiții ale ei, cu captivante aspecte pitorești, cu țărani desprinși parcă dintr-o mare frescă dacică, se află și în răsăritul Ardealului – Țara Bârgăului –, alcătuită și ea numai din câteva sate, așezate la poalele Munților Bârgăului, străjuite de vârful Heniu, și ale Munților Călimani. Cine nu le știe? Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Tiha Bârgăului, Mureșenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Colibița, din aceasta din urmă fiind pe cale să se dezvolte o strălucită stațiune climaterică montană. Ca și Țara Oașului, și ca Țara Hațegului sau a Bârsei, pentru a aminti numai câteva din „țările”*

³ ANBN, Corneliu Mureșan, *Excursii în cuprinsul județului*, fond Corneliu Mureșan, d. 9, fila 47.

*Ardealului. Țara Bârgăului are prin arhitectura caselor și porturilor sale populare, o originalitate și o notorietate cunoscute peste toate cuprinsurile românești.*⁴

Acest apelativ a fost imediat preluat de către intelectualii bârgăuani (Andrițoiu, Wacsmann-Hogiu, Vrăsmaș), dar noi suntem de părere că folosirea lui este cam pretențioasă, deoarece acest teritoriu este prea restrâns ca suprafață și cu un trecut cultural-istoric relativ modest, pentru a îndeplini funcția de „țară”, așa cum sunt „țările” consacrate din România, respectiv: „Țara Maramureșului”, „Țara Lăpușului”, „Țara Chioarului”, „Țara Oașului”, „Țara Moților”, „Țara Bârsei”, „Țara Dornelor” și mai aproape de subiectul nostru „Țara Năsăudului”⁵.

Chiar dacă Bârgăul constituie un spațiu fizic și mental bine individualizat și adânc încrustat în conștiința locuitorilor, considerăm că nu îndeplinește toate atributele unei „țări”, așa cum este cazul cu „țările” menționate mai sus⁶.

Delimitarea ținutului bârgăuan s-a făcut pe baza mai multor criterii, utilizate deja în literatura de specialitate, cum ar fi: criteriul geomorfologic, criteriul administrativ și oiconomic, criteriul istoric, criteriul etno-cultural și criteriul mental.

Criteriul geomorfologic se manifestă prin configurația reliefului, care delimitează clar Ținutul Bârgăului în cadrul Munților Bârgău. Valea Bistriței Ardelene funcționează ca o adevărată matcă, în care s-au cuibărit cu timpul așezări și s-a înfiripat viața social-economică.

Din perspectivă geomorfofuncțională această vale reprezintă un tronson al marelui culoar transcarpatic Bârgău – Dorna – Gura Humorului, cu rolul de interfață la contactul dintre Munții Bârgăului și Munții Călimani. Patternul geomorfologic al acestei văi este deosebit de complex și ilustrează succesiunea proceselor morfogenetice care au afectat acest areal de contact. Astfel, de la Bistrița în amonte, culoarul Bistriței Ardelene⁷ se continuă până la Prundu Bârgăului, mărginit de Dealurile Bistriței (interfluviul Strâmba) și

⁴ ANBN, Vasile Netea, *Țara Bârgăului*, I, Colecția Ecoul, Nr.1537 din 28 Mai 1983, p. 6, Vasile Netea, *Țara Bârgăului*, II, Colecția Ecoul, Nr.1538 din 4 Iunie 1983, p. 6; vezi și Titus Wachsmann-Hogiu, *Mic ghid prin Țara Bârgăului*, Ed. Răsunetul, Bistrița, 2003, p. 13.

⁵ Oana-Ramona Ilovan, *Țara Năsăudului. Studiu de geografie regională*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.

⁶ De exemplu, Țara Năsăudului este un spațiu fizic și mental polarizat de orașul Năsăud, care de-a lungul timpului a îndeplinit funcții social-economice, administrative și culturale importante, în vreme ce pe Valea Bârgăului nu există un asemenea centru de gravitație.

⁷ Virgil Gârbacea, *Dealurile Bistriței*, Teză de doctorat, Facultatea de Geografie Cluj-Napoca, 1957.

masivul magmatic intrusiv Heniu, la nord, culmea X, la sud, după care se despletește în două segmente: spre dreapta valea Bistricioarei, spre stânga valea Bârgăului.

Valea Bistricioarei formează limita dintre Munții Bârgăului și Munții Călimani, secționând partea de nord-vest a Platoului Călimanilor, până sub masivul Bistricior și este alcătuită, la rândul ei, din trei segmente, cu trăsături specifice, după cum urmează:

- culoarul depresionar Bistrița Bârgăului, sculptat în formațiuni sedimentare și vulcanogen-sedimentare, mărginit de culmea Bridirei – Strâmba la NE și culmea Dl. Negru – Vulturu la SV;

- defileul Bistricioarei, modelat în aglomerate vulcanice;

- depresiunea Colibița, situată la contactul dintre măgurile Bârgăului sudic (Căсарu, Măgurița – Arșița, Dl. Ariilor, Cornu, Buba), masivul andezitic Bistricior și Platoul Călimanilor (Culmea Pietrei lui Orban – Dl. Calului – Poiana Cofii – Dl. Moldoveanca – Țiganca – Chicera lui Pasăre – Piciorul Scurt)⁸.

Valea Bârgăului este drenată de pârâul Bârgău și pătrunde printre cele două aliniamente de măguri magmatice intrusive care caracterizează Bârgăul sudic: Heniu – Oala – Lăzăroaia – Zâmbroaia, la nord și Căсарu – Măgurița – Arșița – Dl. Ariilor – Cornu, la sud. În profilul longitudinal al văii se remarcă trei sectoare distincte:

- culoarul Bârgăului, desfășurat de la Prundu Bârgăului la Mureșenii Bârgăului între culmea Strâmba – Bridirei – Dl. Pietrei, la sud și masivele magmatice intrusive Heniu – Bondari – Oala, la nord;

- defileul Bârgăului, între Mureșenii Bârgăului (valea Blajului) și confluența văilor Șendroaia – Corca – Pârâul Poștei, care se strecoară printre măgurile Căсарu – Măgurița – Arșița – Dl. Ariilor la sud și Oala – Lăzăroaia – Zâmbroaia la nord;

- bazinul Tihuța, cu cele trei ramificații, Pârâul Poștei, Corca și Șendroaia, delimitat spre nord și est de culmile Tășuleasa – Opcioara – Șendroaia, nivelate de Suprafața Zâmbroaia (1000-1200 m), iar spre sud de culmea Dl. Orb și masivul magmatic intrusiv Cornu.

În acest context, delimitarea geomorfologică a Ținutului Bârgăului nu ridică nici o problemă, întrucât bordurile sale ocupă poziții dominante în raport cu subunitățile geografice vecine (bazinul Someșului Mare, bazinul Mureșului, Depresiunea Dornelor).

Plecând de la Rusu Bârgăului, limita vestică urcă pe interfluviul dintre valea Dumbrava și valea Răchitișul spre Culmea Polgăr, de unde limita nordică, spre valea Ilvei

⁸ Ioan Bâca, Ioan Șteff, *Colibița. Dimensiuni turistice*, Ed. Nova Didactica, Bistrița, 2010.

și a Leșului, urmărește aliniamentul Culmea Strâmba – Pasul Strâmba (670-680 m) – Culmea Tomnatecului – Vf. Tomnatec (1203 m) – Culmea Heniu Mic – Vf. Heniu Mare (1611 m) – Târnița Heniului – Vf. Muncel (1541 m) – Coasta Muncelului – Vf. Tomorogoia (1082 m) – Culmea Priporul Tăluței – Vf. Ierboasa (1293 m) – Vf. Bârgău (1183 m) – Culmea Prislopaș – Vf. Bondari (1258 m) – Culmea Arendașului – Culmea Miroslova – Culmea Vulturilor – Vf. Hust (1154 m) – Vf. Prislopului (1116 m) – Culmea Prislopului – Vf. Zâmbroaia (1346 m) – Culmea Tășuleasa, ajungând la obârșiile Leșului (Pârâul Iliuța Bozghii) și Ilvei (Pârâul Iliuța Calului) pe Culmea Opcioara (1050 m).

De aici, limita estică față de Valea Ilvei și Depresiunea Dornelor se îndreaptă spre Vf. Piatra Fântânele (1154 m), coboară pe Culmea Șendroaia (1100-1150 m) și pe la obârșiile pârâului Șendroaia urcă pe Culmea Cornu spre Vf. Cornu (1501 m). De aici, limita urmărește traseul Vf. Măgura (1398 m) – Culmea Buba – Vf. Buba (1670 m) – Culmea Terha – Vf. Vișoru (1810 m), culminând la 1963 m în Vf. Străcior.

Pornind din acest punct, limita sudică, față de bazinul Mureșului se insinuează pe creștetul masivului Bistricior, intersectând Vf. Bistricior (1990 m) și Vf. Țuțurgău (1912 m), după care coboară pe Piciorul Țuțurgăului spre Șaua Scurtului (1350 m), urcă apoi spre Vf. Piciorul Scurt (1483 m) și urmărește culmea care jalonează spre sud-est Depresiunea Colibița, marcată de Vf. Chicera lui Pasăre (1508 m), Vf. Țiganca (1393 m) și Dl. Moldoveanca (1560 m). Mai departe, limita coboară spre obârșiile Pănulețului, urcă în Vf. Poiana Cofii (1590 m) și Poiana Jirezilor (1573 m), despărțind valea Bistriței de valea Budacului și pe Culmea Dealu Negru se îndreaptă spre Vf. Vulturul (1500 m). De aici, limita coboară pe culmea Piatra Scrisă (1456 m) și Culmea Cușmei (1213 m), pe la obârșiile pârâului Cușma, apoi se îndreaptă spre Dl. Tănasă (1001 m), de unde coboară spre nord-vest, lăsând bazinul Cușmei către sud, după care face un cot spre nord, dirijându-se spre Dl. Buciumului (560 m), pentru a despărți valea Bucinului de valea Poienii, după care se orientează spre vest, trece prin Dl. Coasta (564 m), și ajunge la Rusu Bârgăului în Valea Bistriței Ardelene.

Pentru bârgăuani, delimitarea hotarelor a fost și a rămas o preocupare importantă. Trasarea limitelor este o operațiune familiară, încărcată cu numeroase conotații sociale și culturale, care exprimă atât grija față de proprietate, cât și comuniunea firească a locuitorilor cu elementele materiale de pe moșia satului. De aceea, procesul de stabilire a limitelor nu este doar declarativ, ci și implicativ.⁹

⁹ Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Aspecte paarticulare privind modul de delimitare a unei unități*

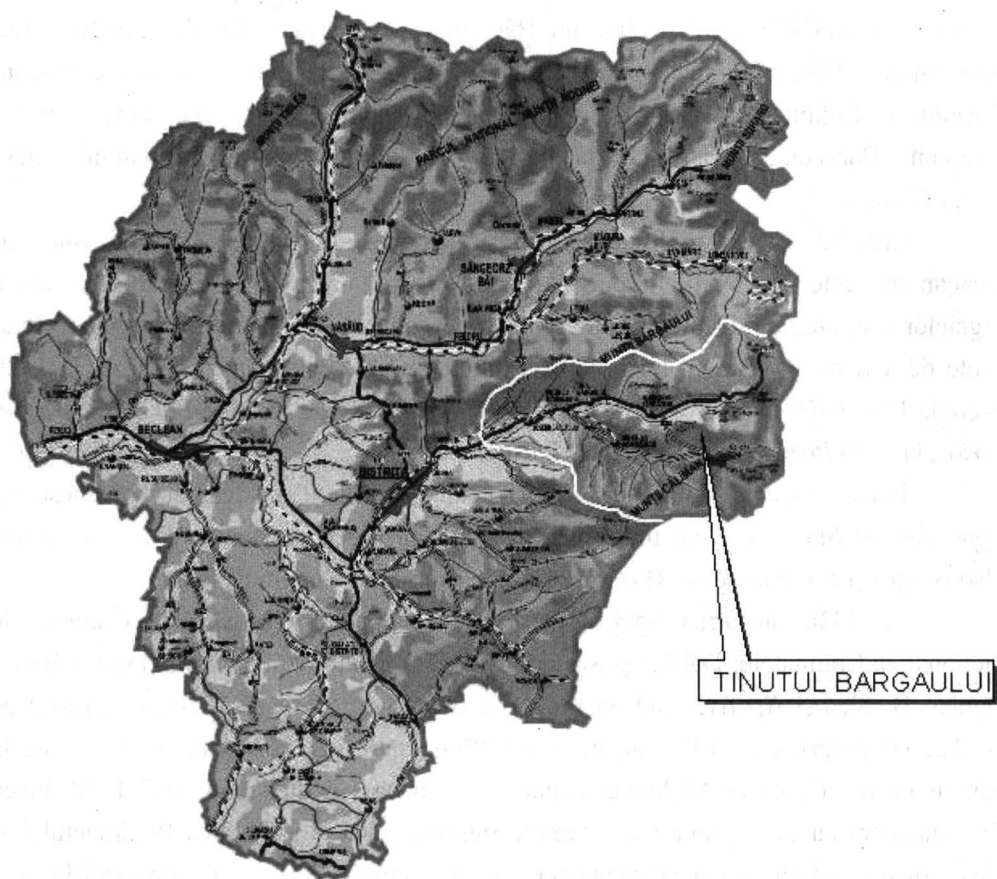
Criteriul administrativ și oiconimic este susținut prin existența localităților cu denumirea de „Bârgău”, dispuse de-a lungul văii, respectiv: Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului și Mureșenii Bârgăului. Prin urmare, aceste localități aparțin Bârgăului. La obârșiile văii Bârgău, cu gospodăriile risipite pe Suprafața Zâmbroaia, se află satul Piatra Fântânelor, care aparține tot de Ținutul Bârgăului. Un caz aparte îl reprezintă satul Ciosa, care deși situat în bazinul superior al Leșului, sub Dl. Ciosa (1187 m), din punct de vedere administrativ aparține de comuna Tiha Bârgăului.

De asemenea, gospodăriile temporare din zonele Paltin, Dl. Drăgan și Merezuri localizate pe cumpăna de ape dintre obârșiile Leșului și Ilvei, de pe culmea Dl. Îngrădit, situată între văile Iliuța Corchii și Iliuța Calului, de pe culmea Măgura Calului – Dl. Calului (Pasul Tihuța), desfășurată între văile Iliuța Calului – Teșna – Trifon, de pe culmea Măgura Calului – Priporul Candrii, situată între obârșiile pâraielor Teșna (afluent al Coșnei) și Trifon (afluent al Dornișoarei), de pe culmea Dl. Rusului, delimitată de pâraiele Rusu și Trifon (afloente ale Dornișoarei), de pe culmea Zâmbro, situată între văile Trifon și Dornișoara și de pe Culmea Șendroaia, au aparținut dintotdeauna de comuna Tiha Bârgăului.¹⁰

Prin urmare, Ținutul Bârgăului se extinde pe criterii administrative până la obârșiile Leșului, Ilvei, Teșnei și Dornișoarei, deși sub aspect geomorfologic aceste zone aparțin de valea Leșului, a Ilvei și de depresiunea Dornelor.

administrativ-teritoriale din Districtul Năsăudean. Studiu de caz: comuna Tiha Bârgăului, „Studii și Cercetări Etnoculturale”, XII, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2007, pp. 189-198.

¹⁰ Ibidem.

Ținutul Bârgăului – așezare geografică în cadrul județului Bistrița-Năsăud

În strânsă legătură cu prefacerile administrativ-teritoriale din zona actualului județ Bistrița-Năsăud, localitățile din Ținutul Bârgăului se regăsesc împreună în toate etapele evolutive. Astfel, în evul mediu, acestea făceau parte din comitatul Dăbâca; la sfârșitul secolului XVIII le regăsim în cadrul Regimentului grăniceresc năsăudean; în timpul administrației neo-absolutiste aceste localități sunt cuprinse în pretura Prundu Bârgăului din prefectura Bistriței; în perioada Districtului Năsăudean fac parte din cercul Borgo Prund; în timpul Comitatului Bistrița-Năsăud sunt înscrise în cercul Iad și trecute ulterior în plasa Iad din județul Bistrița-Năsăud; în etapa județului Năsăud localitățile bârgăuane sunt incluse în plasa Bârgău; în timpul ocupației horthyste acestea fac parte din plasa Bistrița de Jos, trec după cel de-al II-lea Război Mondial la plasa Bistrița de Sus, apoi la plasa Bârgău din județul Năsăud, iar după 1950 se regăsesc în raionul Bistrița, regiunea Rodna, până în anul 1968, când se conturează comunele Josenii Bârgăului (cu satele Rusu

Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului și Strâmba), Prundu Bârgăului (cu satele Susenii Bârgăului și Prundu Bârgăului), Bistrița Bârgăului (cu satele Bistrița Bârgăului și Colibița) și comuna Tiha Bârgăului (cu satele Tiha Bârgăului, Tureac, Mureșenii Bârgăului, Piatra Fântânele și Ciosa), în cadrul actualului județ Bistrița-Năsăud.¹¹

Criteriul istoric prefigurează, prin elementele specifice, hotarele ținutului bârgăuan din cele mai vechi timpuri. Așezările de pe Valea Bistriței Ardelene sau a Bârgaielor sunt atestate documentar începând cu secolul al XIV-lea, dar sigur ele existau înainte de a fi menționate cu un prilej sau altul. La 1317 este pomenit *Borgo*, la 1328 *Pargo*, la 1390 *vilis ultrisque Borgo*, la 1599 *pro utroque Borgo*, la 1548 *Borgo superior et inferior*, la 1549 *Borgho maiori*, la 1561 *Burghau*, etc.¹²

Într-un document din anul 1328, Toma, voievodul Transilvaniei, pomenește de *Neppendorf et Burgo*, cel din urmă cuprinzând două posesiuni numite *Borgoul de Sus* (Also Borgo) și *Borgoul de Jos* (Falso Borgo), în cadrul comitatului Doboca¹³.

La 1336, în urma unei împărțiri de proprietate efectuată de Comisia de funcționari ai Comitatelor Dăbâca și Szolnoc Valea Bârgăului intră în proprietatea nobililor maghiari Bethlen și Apaffy, fiind organizată în două părți: Bârgăul de Sus și Bârgăul de Jos. Această proprietate va fi cumpărată la 1506 de către sașii din Bistrița, după care, la 1529, trece în stăpânirea Moldovei alături de Cetatea Bistriței. Din anul 1552 Valea Bârgăului intră iarăși în proprietatea familie Bethlen, până la înființarea Regimentului al II-lea român de graniță, când, pe baza unei Conscriptii militare cerută de împăratul Josef al II-lea, este răscumpărată și încorporată acestuia.¹⁴

Dacă la început se amintea de cele două areale, Bârgăul de Jos (probabil zona Rusu Bârgăului – Josenii Bârgăului) și Bârgăul de Sus (probabil zona Susenii Bârgăului – Prundu Bârgăului), în cursul secolului al XVIII-lea se fac mențiuni concrete asupra

¹¹ Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în Revista Bistriței, XX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2006, pp. 349-369.

¹² Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Institutul de Istorie Națională, Cluj, 1928, pp. 142-143; C.N. Andrișoiu, *Istoria Țării Bârgăului*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2006, pp.5-6; Adrian Onofreiu, Mircea Gelu Buta, *Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare*, Ed. Eikon, Cluj Napoca, 2010, p.28-30 și 57-60; vezi și ANBN, Corneliu Mureșanu, *op.cit.*, p.47-64.

¹³ ANBN, Nestor Șimon, *Descrieri geografice și topografice*, colecția Iulian Marțian, dosar 10, fila 81.

¹⁴ Titus Wacsmann-Hogiu, *Bârgăuani de top. O carte a spiritualității bârgăuane*, ED. Karuna, Bistrița, 2009, pp. 20-28.

așezărilor de aici. Astfel, într-o statistică din 1760-1762 se fac referiri la Josenii, Mijlocenii, Prund, Colibița et Tiha, iar la 1780 sunt atestate nominal Rusu Bârgăului, Josenii, Susenii, Prund, Tiha, Mureșenii și Bistrița Bârgăului¹⁵. De asemenea, cele două Bârgaie apar și în conscripția fiscală din anul 1750¹⁶.

Menționi asupra Văii Bârgăului găsim și în documentul elaborat de comisia care urma să decidă statutul proprietăților de pe teritoriul fostului regiment de graniță năsăudean, între 1853-1858: „Referitor la așa-numitul dominium al Bârgăului, situat în munții înalți, reiese din vechile documente că acesta, în timpurile vechi a aparținut familiei de grofi Bethlen: conform hotărârii judecătorești datată Bârgău, în anul 1317, împărțirea pășunilor alpine ale Bârgăului a fost făcută între Bethlen, apoi Ladislaus și Nikolaus Apaffi și că o parte a acestui dominium, respectiv cea care a aparținut de dominiumul Katona¹⁷ al principelui Apaffi și în anul 1727 a fost trecută fiscului cezaro-crăiesc, a fost predat în anul 1758 grofului Gabriel Bethlen împreună cu Katona, mai târziu a fost răscumpărat de la acesta, în favoarea fiscului, apoi în anul 1776 a fost din nou conscris familiei Bethlen pentru 360000 florini, însă conform instrumentului de transcriere din 12 decembrie 1800, întreg dominiumul Bârgău a fost recuperat în favoarea fiscului, contra plății sumei de înscriere de 360000 florini.

Dominiumul Bârgău era alcătuit la vremea când – urmare a prea înaltei hotărâri din 11 iulie 1783, a fost inclus în granița militară – din 7 localități, respectiv: Bistrița, Tiha, Prund-szek (sau Prundu Bârgăului), Suseni, Mijloceni, Joseni și Rusu Bârgăului, mai târziu s-a alăturat și localitatea Mureșeni.”¹⁸

În ceea ce privește toponimul *bârgău*, există mai multe păreri, pe care le vom prezenta în continuare. Nestor Șimon, istoric al graniței năsăudene, consideră că „în vechime, în această vale, a existat o singură comunitate numită Borgo, după care întregu

¹⁵ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 143; ANBN, Nestor Șimon, *Schițe monografice*, colecția Iulian Marțian, dosar 25, fila 1-75; Coriolan Suciu, *Dicționar al localităților din Transilvania*, vol. I-II, Ed. Academiei RSR, București, 1968; ANBN, George Georgiță, *Însemnări istorice și geografice despre comuna Mureșenii Bârgăului*, în *Cronica Parohiei Mureșenii Bârgăului*, 1884, Oficiul Parohial Greco-Catolic Român Mureșenii Bârgăului, Registrul Inventar Nr. 19; ANBN, Ilarion Bozga, *Însemnări despre localitățile de pe Valea Bârgăului*, 1931, fond Iulian Marțian, dosar 23/C.

¹⁶ *Conscripția fiscală a Transilvaniei din anul 1750. Vol. 1. Descrierea localităților conscrise, partea I*, Ed. Enciclopedică, București, 2009 (coordonator Ladislau Gyemant), pp. 631-632, 686-687.

¹⁷ Azi Cătina, în apropiere de Gherla.

¹⁸ ANBN, *Gutachtlicher Vortrag*, Colecția Iulian Marțian, d. 23/C/11, pp. 9-69.

acest ținut și-a căpătat numirea de Valea Borgoului. Numirea de Borgo e vechie, ba potu dice cu siguritate, cum că au adus-o coloniile romane din Italia, unde și până astăzi se află mai multe Borgouri și acele colonii au numit aceste locuri. În Italia sunt cam următoarele:

- Borgo a Buggiano, opid în Toscana;
- Borgo a Mazzama, opid în ducatul Lucea;
- Borgo Fegat, opid în Neapolea.

În Rusia, provincia Finlanda, la țărmul mării finice (...), se află o cetate Borgo, cari arată a se fi întemeiat de colonici italici, după cum dice și Miron Costin în Cartea pentru descălecatulu dentâiu a Țerei Moldovei și a neamului moldovenesc. Coloniile care s-au aședatu în această vale și-au ridicatu în unele locuri locuințe, numindu-se pămentulu Borgo. De aici vine pre la an 1781, într-un raportu a unui colonel din Bucovina dice: „Borgo ein zerstreitas Ort” –un satu împrăștiatu, iar Mich Lebracht, pre la an 1789, dice că Borgo e cel mai mare sat în Transilvania, cari constă din 6 sate ce se țin deolaltă, cari au totatătea biserici și numai o singură stradă, cari deschide pasul cătră Bucovina”¹⁹.

Simion Nica Pop Andron, pretor pensionar din comuna Bistrița Bârgăului, preluând ideea lui Nestor Șimon, afirmă că: „Originea locuitorilor devine și derivă de la Legiunea Traiana a IX-a din Italia, provinția Palermo și anume a celor băștinașiu vechi. Chiar titula „Borgo” dovedește pre deplin originea tradițională de la colonia Traiană aședată pe lunca romantică, respective pe valea Borgoului. Așiezindu-se protopărinții noștri s-a dat numele nobil și corespunzătoriu asemenea atâtor ținuturi din Italia „Borgo” unde se află mai multe numiri de „Borgo”. Colonia așiezată în Borgou este din Italia-provinția Palermo. Această colonie se trage din a IX-a legiune „Traiană”. Se înfiălege de sine că pe acele timpuri a fost în Borgou păduri imense și colosale apoi pustietăți, și după așiezarea coloniei romanilor italieni s-a cultivat pământul prin lăzuirea pădurilor și s-a prefăcut productiv și fructiver, după vegetațiunea bucatelor în teritore muntiosă”²⁰.

Nicolae Drăganu susține că „numele Bârgăului este de origine slavă”²¹. Radicalul slav bârg ar avea semnificația de loc ascuns, fundătură sau văgăună și, prin

¹⁹ Nestor Șimon, *op. cit.*, fila 80.

²⁰ ANBN, Simion Nica Pop Andron, *Deascriera teritoriilor-a hotarului-respective originea comunei Borgo Bistritia, a Borgoului și altor lucruri însemnate din Borgou – atât pre bazea de documente cât și pre bazea de tradițiuni și legende*, 1905, fond Iulian Marțian, dosar 23/C, pp. 24-25; vezi și Adrian Onofreiu, Mircea Gelu Buta, *Bistrița Bârgăului. Contribuții documentare*, pp. 61-99.

²¹ Nicolae Drăganu, *op. cit.*, p. 144.

urmare, dacă legăm această accepțiune de configurația reliefului, observăm că satele din zonă sunt cuibărite la poalele măgurilor magmatice.

Titus Wachsmann-Hogiu optează pentru originea germană a toponimului: „*Orașul săsesc Bistrița are o atestare documentară mai veche decât Bârgăul și presupun că sașii au dat numele acestei văi, pornind de la substantivul Berg, care înseamnă munte, sau din derivatele acestuia. Verbul bergen înseamnă „a ascunde”, „a tăinui”, „a se pune la adăpost”, ceea ce ar fi putut însemna pentru sașii bistrițeni „locul unde se pune ceva la adăpost”, „unde se poate ascunde cineva”. Verbul „bergen” are forma de imperfect „barg”, formă foarte apropiată de „bârg” sau „bârgău”. Totodată este posibil să fie și de la „bergen”, care înseamnă „la deal; în sus”. În timp, litera n din cuvântul „bergen” devine u și astfel se ajunge la cuvântul „bârgău”, care poate însemna și „ascunzătoare”, dar și „la deal, în sus”, raportat la poziția Bistriței*”²².

Traian Naum este de părere că „*încercarea de a lega numele de Bârgău de termenul german Berg (deal, munte) apare forțată, ca și aceea bazată pe denumirea de Bergabhand (coastă, povârniș)*”, și susține că denumirea Bârgău, dată arealului montan și satelor din partea sa sudică, derivă de la termenul slav *bregovo*, cu sensul de „*deal, colină, mal, țarm abrupt*”²³.

Viața umană în valea Bistriței Ardelene este atestată de vestigiile arheologice încă din epoca pietrei șlefuite, continuată și în perioada dacă și daco-romană, mărturie a acestui fapt fiind fortul roman de la Livezile și fragmentul de drum roman care se păstrează pe aliniamentul Defileul Bârgăului (DN17) – Fața Prislopului – Dosul Zâmbroaiei-Culmea Tășuleasa – Opcioara – Pârâul Iliuța Corchii – Dealul Îngrădit – Pârâul Iliuța Calului – Măgura Calului(DN 17).

După cele două războaie de cucerire a Daciei, granița de nord a Imperiului Roman era fixată pe aliniamentul Cășeu – Ilișua – Spermezeu – Zagra – Năsăud – Livezile – Orheiul Bistriței – Domnești – Brâncovenești, astfel încât, arealul Munților Bârgău constituia, foarte probabil, o zonă de contact cu teritoriul dacilor liberi.

În secolele următoare satele de pe valea Bârgăului se vor implica în lupta întregii români pentru libertate. Dovada dăruirii populației locale în calea năvălitorilor mongoli este reprezentată de formațiunile stâncoase Tătarca Mare și Tătarca Mică, adevărate citadele naturale, care veghează la sud-est satul Bistrița Bârgăului.

²² Titus Wachsmann-Hogiu, *Mic ghid prin Țara Bârgăului*, Ed. Răsunetul, Bistrița, 2003, p. 14.

²³ Traian Naum, Grigore Moldovan, *Bârgău – ghid turistic*, pp. 7-8.

După colonizarea sașilor în părțile Bistriței și Rodnei se adâncește procesul de feudalizare, fapt care va determina ca bârgăoanii să fie prezenți în toate mișcările sociale, înfrățiți cu plebea orașului Bistrița la 1437, 1514 și 1704.²⁴

În anul 1762, împăratul Iosif al II-lea înființează *Regimentul al II-lea român de graniță*, cu sediul la Năsăud, având ca scop militarizarea ținuturilor Rodnei și Bistriței de către Curtea de la Viena. Prin urmare, din 1784 comuna Bistrița Bârgăului a intrat în componența Regimentului de Graniță, unde făcea parte din Compania a III-a, alături de comunele Tiha Bârgăului, Prundu Bârgăului și Mureșenii Bârgăului, iar comuna Prundu Bârgăului devine sediul locotenent-colonelului și reședința cercului administrativ care cuprindea celelalte comune de pe valea Bârgăului.²⁵ Pe lângă operațiunile militare, în timpul instituției grănicerești au avut loc ample prefaceri social-economice și culturale în cadrul comunelor bârgăuane, cum ar fi:

- sistematizarea localităților;
- construcția de drumuri, poduri și edificii administrative și școlare;
- extinderea terenurilor agricole și dezvoltarea activităților specifice (cultura plantelor, creșterea animalelor);
- introducerea cârților funciare;
- crearea unor fonduri pentru funcționarea regimentului, pentru echiparea grănicerilor și pentru învățământ.

Aceste aspecte sunt sintetizate astfel, de către preotul Vasile Pavel din Bistrița Bârgăului: „*Jar cât a venit cătana în Bârgău, la anul 1783, minteni au strâns satul legat laolaltă, au croit drumuri lungiș și curmegiș, și prin sat a împărțit grădini la fiește care, cu numărș, și au așezat satul la rânduială regulată*”.²⁶

²⁴ Ioan Sigmirean, Adrian Onofreiu, *Istoria județului Bistrița-Năsăud în documente și texte*, Ed. Răsunetul, Bistrița, 2001.

²⁵ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *Pădurile județului Bistrița-Năsăud din cele mai vechi timpuri și până astăzi*, Ed. Mesagerul, Bistrița, 2002, pp.73-77; Adrian Onofreiu, Ioan Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, Ed. Enciclopedică, București, 2006; Mircea Mureșianu, *Districtul grăniceresc năsăudean. Studiu de geografie istorică*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000.

²⁶ Teodor Ghițan, *Istoria comunei Borgo Bistrița de popa Vasile Toader*, în „Arhiva Someșană”, nr. 23, Năsăud, 1923, p. 471.

De asemenea, fiecare comună a primit în anul 1807 dreptul de folosință asupra munților, pădurilor și pășunilor din regiunea învecinată după cum urmează²⁷:

- jumătate din munții Heniu, Buba și Măgura-comuna Mijlocenii Bârgăului;
- jumătate din munții Heniu, Buba și Măgura-comuna Susenii Bârgăului;
- muntele Zâmbroaia și muntele Dălbidan – comuna Prundu Bârgăului;
- muntele Bistricioara (astăzi Bistricior), muntele Măgura Calului și muntele Dl.

Îngrădit-comuna Rusu Bârgăului;

- muntele Piatra Slatinii (Culmea Piatra lui Orban – Poiana Calului), muntele Breaza (culmea Dl. Negru) și muntele Strunior (astăzi Străcior) – comuna Bistrița Bârgăului;

- muntele Căсарu – Măgurița – Arșița, muntele Oala și muntele Tășuleasa – Frumușaua – Ciosa – comuna Tiha Bârgăului.

Criteriul etno-cultural se impune prin particularitățile portului popular, prin obiceiuri și tradiții specifice subzonei etnografice Bârgău, prin limbaj și prin spiritualitatea caracteristică, elemente care subliniază identitatea acestui spațiu, delimitându-l clar față de regiunile înconjurătoare (Țara Năsăudului, Ținutul Bistriței, Țara Domelor). Pentru a perpetua moștenirea culturală și trăsăturile identitare ale acestui ținut, un grup de intelectuali bârgăuani a inițiat în anul 1972 Simpozionul Cultural al Văii Bârgăului, aflat în acest moment la cea de-a 38-a ediție, manifestare definită de Titus Wachsmann-Hogiu drept „*sărbătoare a sufletului bârgăuan*”.²⁸ De asemenea, pentru a consfinți valorile umane din cadrul acestui spațiu de referință a fost redactată chiar și o „*carte (incompletă) a spiritualității bârgăuane*”, care cuprinde oameni de seamă și aspecte social-culturale din diferite perioade istorice.²⁹

Criteriul mental se manifestă prin conștiința apartenenței locuitorilor la aceste meleaguri, prin sentimentul acestora de a se considera bârgăuani și prin trăsăturile psiho-comportamentale specifice (veselie, aroganță, îndrăzneală, îndârjire, dragoste de pământ și avere etc.), care sunt recunoscute la nivelul întregului județ. Această mentalitate, precum și dragostea față de meleagurile bârgăuane sunt zădărnice adesea plastic în diferite creații literare, cum este cea de față:

²⁷ Simion Lupșan, Adrian Onofreiu, *Pădurile...*, pp. 85-87.

²⁸ Titus Wachsmann-Hogiu, *Mic ghid...*, p. 91.

²⁹ Titus Wachsmann-Hogiu, *Bârgăuani de top, op.cit.*

Bârgău³⁰

*Bârgău, tărâm de vârfuri și de plaiuri,
Arhipieleag de măguri împietrite,
Ești raiul veșnic dintre raiuri,
Cântat în versuri iscusite.*

*Împărăție de rășină
Tu-ți tăvălești prin ierburi vântul,
Și te învălui în lumină
De parcă ai fi tot Pământul.*

*Susur de ape și hotar de nori,
Pe tălpi port lutul tău de foc,
Te pierd pe aripi de cocori,
Te regăsesc în florile de soc.*

*Bârgău, vatră de pomenire,
Meleag de binecuvântare,
Cu tine amesc și-mi vin în fire,
Mă-nalț spre cer și nu am stare.*

³⁰ Ibidem, Ioan Bâca, *Bârgău*, p. 457.

III. Integrarea spațial-funcțională a Ținutului Bârgăului

Ținutul Bârgăului nu este un spațiu izolat, ci unul bine integrat teritorial, care se află în strânsă legătură cu spațiile fizice și mentale limitrofe, respectiv Țara Năsăudului, Țara Dornelor, Valea Mureșului și Ținutul Bistriței, din cele mai vechi timpuri.

În cadrul județului Bistrița-Năsăud, Ținutul Bârgăului reprezintă o microregiune de dezvoltare³¹, având poziția social-economică și culturală consolidată de axa Bistrița – Prundu Bârgăului – Piatra Fântânele – Vatra Dornei, care îl străbate și conectează Transilvania de Bucovina și Moldova.

Această axă, îndeplinește actualmente funcția de culoar de dezvoltare de rang Ib³² și se caracterizează prin anumite dimensiuni istorice, ce confirmă evoluția și importanța sa, pe care le punctăm în cele ce urmează:

- la joncțiunea bazinelor hidrografice ale Bârgăului, Leșului și Ilvei, pe aliniamentul DN17 – Gura pârâului Gombei – Fața Prislopului – Dosul Zâmbroaiei – Culmea Tășuleasa – Culmea Opcioara – Iliuța Corchi – Dl. Îngrădit – Iliuța Calului – Măgura Calului se păstrează un fragment de drum vechi numit de localnici Drumul Romanilor, care deocamdată ridică anumite probleme privind originea lui antică sau iosefină, dar el sigur era folosit în veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea drept cale de legătură între Bucovina, localitățile de pe valea Bârgăului și Bistrița;³³

- la 1778 se deschide linia de poștă cu diligența, de la Budapesta, prin Beclean – Bistrița – Defileul Bârgăului – Pârâul Poștei – Piatra Fântânele – Măgura Calului, spre Bucovina;³⁴

- în 1780, la ordinul împăratului Iosif al II-lea începe construcția drumului de pe valea Bârgăului, ce leagă Transilvania de Bucovina prin Pasul Tihuța, care va fi deschis la

³¹ Zona Bârgaielor la Pompei Cocean, *Amenajarea teritoriului suburban al municipiului Bistrița*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2010.

³² Pompei Cocean, *Amenajarea teritoriilor periurbane – Studiu de caz: zona periurbană Bistrița*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2007.

³³ Noi am studiat în amănunțime geomorfologia acestui drum pavat cu piatră, dar din discuțiile purtate cu arheologii originea lui este greu de stabilit deocamdată.

³⁴ C.N. Andrițoiu, *op.cit.*, p. 7.

1812 și finalizat (pietruit) la 1820, în timpul împăratului Francisc I (Drumul Borgoului sau Drumul lui Francisc);³⁵

- între 1915 și 1939, de la Tiha Bârgăului la Dornișoara a funcționat o cale ferată îngustă „benzino-electrică”;³⁶

- în anul 1969 drumul de pe valea Bârgăului este asfaltat și intră în circuitul rutier național, ca DN17.³⁷

Iată deci, câteva exemple care ilustrează preocuparea autorităților din vremurile respective pentru amenajarea și utilizarea acestei căi de legătură pe valea Bistriței Ardelene și Bârgăului. Edificarea drumului în cauză a avut un impact covârșitor asupra comunităților umane de aici, deoarece spațiile geografice de tip axă atrag și distribuie rapid fluxurile de materie, energie și informație. Pe acest fapt se mizează și în perioada următoare, când Ținutul Bârgăului urmează calea dezvoltării durabile.

Prin urmare, în cadrul axei, se remarcă următoarele categorii funcționale de așezări, care vor susține acest proces:

- satul Prundu Bârgăului, reședință de comună, ca centru de atracție locală, pol de susținere sau pol de creștere de rangul VII B, care stochează o parte din curenții de materie, energie și informație și îi redistribuie spre localitățile din cadrul axei;

- satele Colibița și Piatra Fântânele, ca centre de atracție turistică zonală cu funcții agro-turistice și rezidențiale;

- satele reședință de comună (Josenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului);

- localități rurale aferente.

În acest moment comunele din Ținutul Bârgăului au fost cooptate în GAL-ul Federația Zonei de Dezvoltare Rurală Bârgău – Călimani, alături de comunele din Depresiunea Budac. Cu această ocazie vor fi demarate numeroase proiecte în vederea

³⁵ Ibidem; vezi și Nestor Șimon, *Comerciul și drumurile de comunicațiune*, la ANBN, fond Virgil Șotropa, d. 239, pp. 6-9.

³⁶ Radu Bellu, *O cale ferată uitată – „Linia benzino-electrică” Dornișoara – Tiha Bârgăului*, în *Colecția Cartea de istorie a căilor ferate române*, Nr. 3, 2001 și *Monografia căii ferate „benzino-electrică” Dornișoara – Tiha Bârgăului*, în *Mica monografie a căilor ferate din România*, vol. VI, 2001, pp. 335-356.

³⁷ C.N. Andrițoiu, *op.cit.*, p. 31.

accesării de fonduri europene pentru dezvoltarea localităților respective sub aspect social, economic și cultural.³⁸

Prin poziția sa geomorfospațială, Ținutul Bârgăului reprezintă o interfață la contactul dintre Dealurile Bistriței, Munții Bârgăului și Munții Călimani, fapt care consolidează relațiile geografice dintre aceste areale și se reflectă în diversitatea peisagistică: peisaj de dealuri în partea de vest, la contactul cu Ținutul Bistriței, peisaj de măguri magmatice intrusive, pe latura nordică și estică (Heniu, Oala, Zâmbroaia, Tășuleasa, Frumușaua, Căsarul, Măgurița – Arșița, Dl. Ariilor, Cornu, Buba), peisaj de plaiuri domoale în zona Piatra Fântânele (Suprafața Zâmbroaia), peisajul masivului Bistricior, modelat pe roci vulcanice, peisaj de platouri (bâci) și culmi ruiniforme modelate pe aglomerate vulcanice, în partea de sud (Culmea Dl. Negru, Culmea Cușma, Culmea Pietroasa, Culmea Tătarca, Culmea dintre Șoaima, Culmea Pietrei lui Orban, Culmea Piciorul Scurt – Țiganca, Culmea Moldoveanca – Poiana Cofii – Dl. Calului etc.), peisajul defileelor (Bârgău, Bistricioara), peisajul depresiunii Colibița etc.

IV. Concluzii

Ținutul Bârgăului reprezintă o entitate geografico-istorică bine individualizată, un spațiu fizic și mental unanim recunoscut care gravitează în jurul propriei identități. Prin configurația sa geomorfologică este un ținut de vale, dominat de măguri magmatice intrusive și culmi modelate pe formațiuni vulcanice și vulcanogen-sedimentare, individualizat la interferența dintre Dl. Bistriței, Munții Bârgăului și Munții Călimani. Limitele sale, chiar dacă pe anumite sectoare sunt date de aliniamente geomorfologice, au fost stabilite pe cale istorică și administrativă. Prin urmare, limitele morfohidrografice nu coincid cu cele administrative.

³⁸ Grupul de Acțiune Locală Bârgău – Călimani, proiect demarat în cadrul programului LEADER pentru dezvoltare rurală (program finanțat prin Fondul European pentru Agricultură și Dezvoltare Rurală). La nivelul județului Bistrița-Năsăud mai există două GAL-uri: Ținutul Haiducilor, care cuprinde comunele din valea inferioară a Someșului Mare, și ProSomeș, care include comunele din valea Sălăuței, valea superioară a Someșului Mare și valea Ilvei.

Sub aspect social-economic și cultural Ținutul Bârgăului este un culoar ce susține legăturile dintre Transilvania, Ținutul Bistriței, Țara Dornelor și Bucovina, fapt subliniat de fluxurile materiale, energetice și informaționale care circulă pe acest aliniament de secole. Este un sistem deschis și complex polarizat. Astfel, orașul Bistrița este un pol atractor la nivel regional, localitatea Prundu Bârgăului este un pol de atracție local, iar sub aspect turistic polarizarea este asigurată de către arealele turistice Colibița și Piatra Fântânele.

BIBLIOTECA REUNIUNII ÎNVĂȚĂTORILOR GRECO-CATOLICI „MARIANA” ÎN PERIOADA COMITATULUI BISTRIȚA-NĂSĂUD

Ana-Maria NENIȚOIU

Accesul la informație, la știință și la cultură sunt drepturi fundamentale ale omului, care, împreună cu dreptul la educație, sunt recunoscute peste tot în lume ca elemente cheie ale unei dezvoltări durabile a umanității și a progresului economic și social. Cultura și gradul de civilizație al unei națiuni se află în raport direct proporțional cu interesul manifestat și măsurile promovate de aceasta pentru școlarizare și eficientizarea procesului de învățământ.

Modernizarea societății a avut repercusiuni și în domeniul învățământului prin intervenția activă a statului în problema educației. Cadrul legal l-a constituit Legea învățământului nr.38/1868¹ care a reglementat obligativitatea învățământului, tipurile de școli, atribuțiile învățătorilor. O prevedere importantă a acestei legi a fost recunoașterea oficială a dreptului învățătorilor de a-și constitui asociații profesionale, biblioteci. Pe baza acestei legi învățătorii năsăudeni, „conștienți de chemarea lor, vrând a progresa cu timpul, au înființat reuniunea «Mariana»”².

Reuniunea învățătorilor greco-catolici din Năsăud „Mariana” a desfășurat o activitate importantă în promovarea culturii românești, unul dintre obiectivele sale a fost „înființarea unei biblioteci pentru membrii reuniunii, în Năsăud”³.

La început activitatea principală a bibliotecii a constat în achiziționarea de cărți, publicații, de conservare a lor și, dacă era cazul, de a le multiplica și a le traduce. Bibliotecarul a fost perceput ca, „un paznic al cărților”. În timp, funcția bibliotecilor s-a diversificat îndeplinind și un rol educativ, imaginea bibliotecarului s-a schimbat devenind un intelectual informat și dinamic. Un coordonator al cititorului începător pe care îl putea îndruma prin sfaturile sale, în procesul evolutiv al lecturii, având mereu în fața ochilor poate cea mai cuprinzătoare definiție a actului magic al lecturii, pe care a dat-o cronicarul român Miron Costin: „nu iaste altă mai frumoasă și mai de folos în toată viața omului

¹ „Gazeta Transilvaniei”, nr. 244 din 1 (13), noiembrie 1889, p. 2.

² Fond „Reuniunea Mariana”, dos. 2/1884, f. 37.

³ Memorialul reuniunii învățătoarești greco-catolice „Mariana”, Năsăud, 1901, p. 132.

zăbavă, decât cetitul cărților”⁴.

Bibliotecarul reuniunii Mariana era unul dintre oficialii acesteia, deținând și funcția de controlor. Atribuțiile sale erau: de a menține în ordine biblioteca, de a comanda cărți pe baza concluziilor comitetului reuniunii din cadrul adunărilor generale, de a numerota și lega cărți, de a face propuneri pentru noile achiziții, de a împrumuta cărți membrilor reuniunii – nu mai mult de 30 de zile⁵.

Bibliotecarii Reuniunii Mariana în perioada comitatului Bistrița – Năsăud au fost Teodor Rotariu (1878-1885), Gavrilă Morar (1885-1887), Petru Tofan (1887-1888), Nicolae Catarig (1888-1889), Alexandru Pop (1890-1897) și Macedon Linul (1897-1914). Bibliotecarul reuniunii era ales pe o perioadă de trei ani, ca și comitetul reuniunii.

Creșterea fondului de carte al bibliotecii a constituit o preocupare constantă a reuniunii, din Protocoalele Ședințelor reiese că activitățile privind organizarea, întreținerea și dotarea bibliotecii erau considerate ca unele dintre obiectivele principale ale activității reuniunii.

Fondul reuniunii era astfel împărțit: jumătate din banii primiți în fiecare an din taxele ordinare erau destinați pentru *portarea cheltuielilor administrative curente* și procurarea de cărți și cealaltă jumătate era întrebuințată pentru cărțile oferite ca premii, a lucrărilor didactice cele mai bune și ca bani de călătorie, iar din când în când pentru învățătorii care erau trimiși la specializări⁶.

Anual era atribuită o sumă de bani pentru biblioteca reuniunii, 30 de florini (1878-1896), respectiv 40 de florini (1897-1914) pentru achiziții de „cărți și reviste pedagogice”, abonarea la publicațiile vremii, precum și legarea celor deja existente.

Biblioteca reuniunii s-a mărit de la un an la altul datorită achizițiilor din fondul reuniunii precum și al numeroaselor donații ale membrilor și simpatizanților reuniunii. Printre cei care au donat cărți, materiale didactice, publicații sau periodice reuniunii Mariana îi amintim pe *Gregoriu Borgovan*, profesor de filosofie București, *Teodor Borgovan*, învățător în Bistrița, *Macedon Ciuta*, învățător în Rebrîșoara, *Iuliu Moisi*, l din biblioteca vicarului *Grigore Moisi*, *Ioan Pop*, vicar, *Ion Corbu*, *Traian Cotul*, farmacist în București, *Chiril Deac*, vicar, *Octavian Doci*, învățător, *d-na Alecsandri*, *Ion Popescu*

⁴ Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, București, 1998, p. 163.

⁵ *Memorial (...)*, pp. 137-138.

⁶ S.J.B.N.A.N., *Fondul Reuniunea Mariana*, dos. 1/1872, f. 3-4.

profesor în Sibiu, *Ioan Pop Reteganul*, învățător în pensie, *Ignat Seni*, *Nestor Simon*, *Petru Tofan*.

În ceea ce privește tematica cărților din bibliotecă Reuniunii Mariana, majoritatea acestora erau manuale școlare, la care se adaugă opere ale pedagogilor români și străini precum și volume din diferite domenii înrudite cu pedagogia: psihologia, filosofia, critica literară și pedagogică, sociologia, alături de reviste cu profil pedagogic. Cărțile și periodicele conform documentelor existente, erau clasificate, alfabetic în funcție de titlul lucrării. Acestea pot fi grupate în cărți didactice (gramatici, cărți de geografie, de matematică, de istorie, de filosofie, lingvistice), cărți istorice, cărți religioase, publicații periodice. Dintr-o informare a lui Macedon Linu către comitetul reuniunii aflăm stadiul în care se găseau cărțile din biblioteca reuniunii majoritate fiind nelegate, nu se puteau împrumuta⁷.

În anul 1901 biblioteca reuniunii Mariana deținea un număr de 363 de titluri în 552 volume, cărți în limba român, germană, maghiar, manuale școlare ale unor autori renumiților precum Vasile Petri, Vasile Grigore Borgovan, Vasile Goldiș, Iuliu Maniu. În biblioteca reuniunii se regăseau operele unora dintre clasicii literaturii române precum: Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Ion Luca Caragiale, Dimitrie Bolintineanu, George Coșbuc, Nicolae Filimon, scriitori români: Ion Pop Reteganul, Radu Rosetti, Alexandru Vlahuță, autori străini: J.W. Goethe, J. Pestalozzi, H. Spencer, E. Ackermann, Aug. Lüben, precum și o serie de publicații dintre care amintim „*Învățământul primar*”, „*Foaia scolastică*”, „*Foaia pedagogică*”, „*Albina*”, „*Revista pedagogică*”, „*Foaia poporului*”, „*Bunul econom*”, „*Néptanoda*”, „*Beszterce*”, „*Családa és iskola*”.

În cadrul adunărilor generale ale reuniunii membrii făceau propuneri pentru achizițiile de la biblioteca reuniunii. În anul 1899 s-a hotărât elaborarea unei comisii care, „să cenzureze cărțile de școală și manualele cele mai bune”. Membrii acestei comisii au fost aleși Clemente Grivase, Ignat Seni, Macedon Linu⁸.

O altă propunerea a venit din partea lui David Bulbuc în anul 1907 care a susținut publicarea catalogului reuniunii Mariana o dată la 4 ani⁹. Aceasta s-a materializat trei ani mai târziu când bibliotecarul reuniunii, Macedon Linu, a publicat catalogul

⁷ *Ibidem*, dos. 30/1901, f. 1.

⁸ *Ibidem*, dos. 20/1899, f. 1.

⁹ *Ibidem*, dos. 14/1907, f. 1.

bibliotecii Mariana¹⁰. Această inițiativă a sa este practic o continuare a inventarului bibliotecii cuprins în paginile Memorialului¹¹.

Problema bibliotecilor a fost analizată și în unele dizertații citite în cadrul adunărilor reuniunii Mariana: „*Bibliotecile școlare*”, de G. Georgiță, învățător în Tiha-Bârgăului, „*Introducerea bibliotecilor populare pe lângă școalele confesionale*”, de Teodor Zăgrean, învățător în Monor.

În lucrarea sa, învățătorul George Georgiță face o paralelă între trecut, prezent, viitor a imaginii omului învățat, a progresului acestuia prin cultură. În trecut omul era perceput ca un plugar al cărui orizont se limita la muncile câmpului care respectă obiceiurile. „Cum a trăit moșul și tata, cu plugul, și tu vei trăi fără a citi”¹². În viziunea sa, „junimea are înclinare spre a citi” însă aceasta este împiedicată de lipsa banilor, a vechilor mentalități. Școlarii nu sunt încurajați să frecventeze școala, iar, în cazul în care o făceau, se limitau cel mult la școala populară, la sfârșitul căreia majoritatea se reîntorceau să-și ajute părinții în treburile gospodărești.

Autorul propune înființarea bibliotecilor școlare pentru a ține pasul cu progresul altor popoare în drumul lor spre civilizație. Oferă și soluții pentru crearea și finanțarea bibliotecilor prin implicarea preotului și a învățătorului, aceștia fiind modele ale societății, prin inițierea unor colecte, organizarea petrecerilor în scop caritabil, colectarea taxelor pentru absenteismul școlarilor. Amintește de asemenea de materialele didactice folosite în școală care nu tratau subiecte precum dezvoltarea spirituală a copilului. Susține achiziționarea cărților din domenii diferite precum religia, fizica, agronomia, geografia pentru completarea cunoștințelor copiilor. Doar prin lectură omul se poate forma, se accentua studiul religiei ca fiind baza învățăturii creștine, esența moralei.

Intellectualitatea românească nășăudeană a rămas recunoscătoare vicarului Ioan Marian, cel care a pus bazele sistemului de învățământ din zona Năsăudului prin crearea de școli, organizarea cursurilor de perfecționare pentru dascăli. Drept urmare, reuniunii învățătorilor greco-catolici din Năsăud i-a fost conferită denumirea „Mariana” în amintirea lui Ioan Marian. La sfârșitul anului școlar 1888-1889 biblioteca gimnaziului din Năsăud, a primit numele de „Biblioteca Mariana” (biblioteca profesorilor). Acesta conținea 1417

¹⁰ *Catalogul bibliotecii reuniunii învățătoarești greco-catolice, „Mariana” în Năsăud*, Macedon Linu, Năsăud, 1910.

¹¹ *Memorialul (...)*, pp. 84-95.

¹² S.J.B.N.A.N, fond Reuniunea „Mariana”, dos. 3/1879, f. 21-22.

opuri de specialitate în 2473 tomuri, 524 opuri de diferite specialități în 931 tomuri, 63 publicații periodice în 243 tomuri. Bugetul bibliotecii era asigurat din fondul scolastic central, sub titlul de „trebuiețe reale la gimnaziu” în valoare de 1500-200 coroane¹³. La fel ca și biblioteca învățătorilor greco-catolici „Mariana” din Năsăud biblioteca gimnaziului s-a mărit și datorită generoaselor donații primite din parte unor personalități: profesorul universitar Grigore Silași, judele din Năsăud Vasile Pop, prepozitul Macedon Pop care și-a dăruit întreaga sa bibliotecă (219 opuri în 314 tomuri), locotenentul G. Pop, comisarul din Tiha Bârgăului a donat 82 cărți de specialitate bibliotecii gimnaziului în anul 1865¹⁴. După cum se poate observa, biblioteca profesorilor avea un număr mult mai mare volume decât biblioteca învățătorilor „Mariana” datorită diferențelor enorme de finanțare dintre cele două biblioteci și a donațiilor primite de acestea.

Scopul înființării bibliotecilor a fost același de a obține informații multiple, a influența mentalitățile tradiționale, de a îndruma școlarii spre lectura liberă, folosind cărțile din bibliotecă, contribuind astfel la completarea și îmbunătățirea programului de învățământ.

Dascălii au coordonat activitatea învățământului completând-o cu lectura extrașcolară. Gradul de pregătire profesională al dascălilor a influențat nivelul de cultură al elevilor și raportul dintre școlari și mediul social.

Anexă*¹⁵

Donații primite de biblioteca învățătorilor greco-catolici „Mariana” din Năsăud

Asociațiunea din Sibiu

G. Barițiu, *Din istoria ziaristiceii române ardelenne*

D.A. Beci, *Cărticica sănătății*

Mich Beciu, *Învățătură despre legile privitoare la notari – juzii regești*

V.Gr. Borgovan, *Ionel, principii morale de educație*, p. I-V

Ambu Chețianu, *Îngrijirea sănătății*

¹³ N. Drăganu, V. Șotropa, *Istoria școlilor năsăudene*, Năsăud, 1913, pp. 290-291.

¹⁴ *Ibidem*, p. 288.

¹⁵ Anexa privind donațiile primite de Reuniunea „Mariana” a fost realizată pe baza documentelor din cadrul fondului Reuniunea „Mariana” de la S.J.B.N.A.N.

- E, Hodoș, *Poezii populare din Banat*
 înv. Nicolau Iosif, *Viierul român*
 V. Lazăr, *Icoane din istoria Grecilor vechi*, p. I
 V. Lazăr, *Icoane din istoria Grecilor vechi*, p. II
 Ioan Alexandru, *Lăpădatul, Nuvele istorice*
 Romul Linu, *Comuna „Viitorul” – sfaturi*
 I. Lupaș, *Despre începutul neamului românesc*
 I. Marcu, Ștefan Roșianu, *Alcoolismul*
 A.O. Maior, *Biblioteca copiilor*, vol I-II
 D.G. Maior, *Agrologia sau agricultura generală*
 D.V. Moldovan, *Despre testament*
 D.V. Moldovan, *Cărțile funduare și întâbulări*
 I.F. Negruțiu, *Grădina de legume*, Dizertațiune
 I.F. Negruțiu, *Cultura cucuruzului*, Dizertațiune
 I.F. Negruțiu, *Împărțirea și lucrarea unei moșii*
 V.C. Osvadă, *Legea tovărășiilor*, art. lege ung. 37/1875
 Prof. Ioan Popea, *Casa părintească*
 C .Popp, *Băncile române din Transilvania și Ungaria*
 înv. I. Pop Reteganul, *Povești din popor*
 A. Rubinescu, *Povestiri pentru copii cei buni*
 Gavor Todică, *Poșta, telegraful, telefonul*
 Gavor Todorică, *Vulcanismul*
 I. Vulcan, *Dimitrie Cichindean, viața și activitatea*
 *** *Astra, informațiuni asupra scopului ei*
 *** *Regule ortografice stabilite de Academia română, 1904*
 *** *Sfaturi bune, trei disertațiuni*
 Gregoriu Borgovan profesor de filosofie București
Cartea de citire pentru clasa III primară urbană
 Teodor Borgovan învățător în Bistrița
Reguli și sfaturi bune, Aron Duca Nelchereanul
Țiganul la mănăstire, Aron Duca Nelchereanul
Omul sau lumea sau versuri funebre, Aron Duca Nelchereanul
 Biblioteca săteanului nr. 2, *Colinde*
 Macedon Ciuta învățător în Rebrîșoara
Vinuri din poame, Gr. Halis

- Tratatul boalelor acute infectatoare*, S. Stoica
Istoria românilor, V.A. Ureche
Glosariu vorbelor din limba română
Ion Corbu
 S. Popescu, *Munca pentru ridicarea poporului*
Traian M. Cotul farmacist în București
Plutarchiu, trad. de P.M. Georgescu
Discursuri politice, Take Ionescu
Muzele lui Herodot trad. de P.M. Georgescu
 Chiril Deac vicar
 Ioan Alexi, *Învățătura creștinească*, 1867
 Ioan Baci, *Economia rurală*
 G. Barițiu, *Istoria regimentului al II românesc de graniță*, 1874, Brașov
 G. Barițiu, *Dicționar maghiar-român*
 Benedek Elek, *Történeti olvasmányok – Cetiri istorice*
 V.R. Buticescu, *Poezii*
 D. Comșa, *Pomăritul*
 G. Coșbuc, *Balade și idile*
 G. Coșbuc, *Fire de tort*
 G. Coșbuc, *Povestea unei coroane de oțel*
 G. Coșbuc, *Războiul nostru pentru neatărnare*
 G. Coșbuc, *Sacotala*
 E. Daianu, *Predici și învățături*
 Oct. Domide, *Învățătură la aplicarea catehismului*, trad.
 D.V. Lucaciu, *Instituțiuni filosofice*, vol I-III
 I.A. Lăpădatu, *Încercări în literatură*, 1874
 G. Vintilă, *Agricultura practică*, 1873
 I.F. Negruțiu, *Poetul român*, 1883
 N.F. Negruțiu, *Predicatorul săteanului român*, 1877
 Aug. Paul, *Între Someș și Prut*
 Petra Petrescu, *Compas românesc-anuar financiar*, 1895
 Const. Pop, *Drepturile și datorințele membrilor de direcțiune*
 Iust. Pop fiu, *Poezia și proza*, 1870
 Nic. Popea, *Contra critică la „Vechia Metropolie”*
 Gavril Popu, *Istoria revelațiunii divine*, 1869

I. Rațiu, *Studii și biografii*

V. Seni, *Az anabaptismus*

M. Szabó, *Drepturile și datorințe învățătorilor români*

D. Voniga, *Etica creștinească*

Wiceea, *Noul testament*, 1868

Analele Asociațiunei 1860-1905

Anuarul societății pentru fondul de Teatru român, 1901-1902

Peregrinul transilvănean, tom I, 1865, Sibiu

Revista catolică, 1885

*** Judecata sfântului Sinod asupra mitropolitului Ghenade, București

*** Consiliul provincial al II-lea, Blaj, 1885

*** Schematismul pe anul 1906, Gherla

*** Sfânta Scripturistică a vechiului testament, tom I-III, Iași, 1865

Octavian Doci, învățător

Povestiri economice despre grădinărit, economia câmpului, pomărit, Ioan

Georgescu

Dr. O. Ghibu

O Ghibu, *Anuar pedagogic*, vol I, 1913

O Ghibu, *Nicolae Iorga ca predicator*

O Ghibu, *Școala românească din Ungaria în 1911*

Clemente Grivase director la gimnaziul din Năsăud

Aritmetica pentru clasele I-IV, V Gr Borgovan

Gramatica română pentru clasele III-IV primară, V.Gr. Borgovan, Odobescu,

Stoiescu

Cărți de citire române pentru clasele II, IV primară, V.Gr. Borgovan și

Odobescu

Antoniou Hangea învățător la Școala fundațională Năsăud

Broșura – *Școlarul Declamator*

Macedon Linul, bibliotecarul reuniunii

Almanahul calendar al Școalei și bisericii din 1892-1893, G.L. Bilicescu

Cărți donate de Iuliu Moisil din biblioteca vicarului Grigore Moisil

Amicul Școalei, V. Roman, Sibiu, 1865

Magazin pedagogic, C. Anca, M. Popu, B. Petri, Năsăud, 1867

Foaia Scolastică, I. Gherman, Blasiu, 1883

Școala Practică, V. Petri, Năsăud, 1882

Zuchruthe für, I.F. graef, Leipzig, 1879

Ioan Pop, vicarul

Economia rațională, Masor

Sistemul metric, Vasile Petri

Cărți donate de d-na Alecsandri

Operele lui V. Alecsandri

Ion Popescu profesor în Sibiu

Computu în școala poporală

Prima carte de lectură

A doua carte de lectură

Psihologia

Ioan Pop Reteganul, învățător în pensie

Nușele și schițe, Ioan Pop Reteganul

Nușele, Ioan Pop Reteganul

Ignat Seni

Cartea de citire, Ioan Pop Reteganul

Geografia pentru clasele III-IV, V. Godiș

Colecțiune de cântece, Stoicovici

Geografia pentru școalele populare, V. Glodiș

Istoria naturală pentru școalele populare, I. Ilasievici

Abecedar, anul I de școală, Mai mulți prieteni ai școlii

Carte de citire, anul II de școală, Mai mulți prieteni ai școlii

Aritmetica pentru școalele populate anul I și II, prof A. Viciu

Gramatica pentru școalele populare, Max. Pop

Limba maghiară pentru școalele populare, T. Petrișor

Geografia patriei pentru școala poporală, I. Dariu

Aritmetica pentru școala poporală anul III și IV, A Vlaicu

Aritmetica pentru școala poporală anul V-VI, A Vlaicu

Economia pentru școala poporală, I. Georgescu

Geometria pentru școala poporală, D. Dogariu și I. Dariu

Istoria naturală pentru școala poporală, D. Dogariu și I. Dariu

Gramatica limbii române (sintaxă, etnologie, fonetică, ortografie, stil) pentru școalele populare, I. Dariu anul III-IV de școală

Nestor Simon

Iacob Mureșean, *Foaia pentru minte, inimă și literatură* pe anii 1852, 1855,

1859-1860, 1862, 1863

D.A. Sturza, *Analele Academiei Române* pe anii 1866-1891

Rapoarte gimnaziale pe anii 1867-1907

Revista română pentru științe, litere și arte pe anii 1861-1862, București

Petru Tofan

A treia carte de citire pentru copii și copilele din anul III și IV de școală, De mai mulți prieteni ai școlii

Abecedarul, De mai mulți prieteni ai școlii

Curs practic de aritmetică pentru școalele populare române, Artemiu Vlăric

ADMINISTRAREA FONDURILOR ȘCOLARE NĂSĂUDENE ÎN PERIOADA COMITATULUI

Cornelia VLAȘIN

Dualismul austro-ungar a avut consecințe multiple asupra vieții politice din Ungaria, în special după 1875. După o scurtă perioadă marcată de guvernări liberale, noua orientare impusă de venirea la putere a guvernului condus de Tisza Kalman a anulat în mare măsură realizările cu tentă democratică europeană din perioada anterioară și a recurs la un adevărat program de maghiarizare a naționalităților. Prin Legea nr. XXXIII din 1876, completată cu Legea nr. I din 13 martie 1877, a luat ființă Comitatul Bistrița-Năsăud, format din:

- fostul District al Bistriței;
- fostul District al Năsăudului, în afară de localitățile Rușii Munți și Morăreni;
- o parte a comitatului Dăbâca: Cușma, Sărata, Sărățel, Herina, Nețeni, Galații Bistriței, Domnești, Simionești, Buduș, Orheiul Bistriței, Măgurele, Bârla, Șoimuș, Șieu, Ardan, Lunca, Ruștior, Sebiș, Blăjeni, Caila, Bungard;
- o parte din fostul comitat Solnocul Interior: Jidovița, Liviu Rebreanu, Cepari, Lușca, Nimigea, Mintiu, Tăure;

Reședința Comitatului era orașul Bistrița, cu 7217 locuitori, comitatul numărând 95673 locuitori cu o suprafață de 4170 Km.

Primul comite suprem al comitatului Bistrița-Năsăud a fost Hoszler Ferdinand, fost comite de Zarand, care a încercat să mențină un echilibru în distribuirea funcțiilor, să respecte o anumită reprezentare în posturi, în raport de etnie. Foarte mulți români au ocupat funcții importante: Nicolae Beșan – protonotar comitatens, Gabriel Man – fiscal comitatens, alți funcționari români fiind întâlniți la nivel de comitat. Starea de normalitate va dispărea la moartea lui Hoszler în anul 1883, prin numirea în funcția de comite suprem a lui Desideriu Banffy. La alegerile din 30 decembrie 1883, românii au excluși din toate posturile, iar până în anul 1885, limbile română și germană nu vor mai fi folosite ca limbi protocolare în ședințele comitatului municipal, în ciuda protestului venit din parte sașilor și românilor, care cereau respectarea prevederilor din Legea naționalităților (1868).

Aceeași stare de fapt se va manifesta și asupra Administrației Fondurilor Grănicerești. În urma unor critici venite chiar din partea căpitanului suprem al districtului Alexandru Bohățel privind modul de administrare al fondurilor, comitetul, în adunarea generală din august 1875, a luat în discuție compunerea unor noi statute, discuțiile fiind prelungite până în 1877, când s-a aprobat de către Adunarea Generală un statut general care

să cuprindă toate problemele administrative ale fondului – *Statute pentru administrarea fondurilor Grănicereşti născădune ale comunităţilor din fostul regiment II de graniţă din Ardeal*. Din nefericire, desfiinţarea Districtului în 1876 a marcat şi buna funcţionare a fondurilor grănicereşti, noul statut fiind respins de autorităţile maghiare, cerându-se unele modificări, modificări însușite însă fără nici un rezultat, fiindcă statutele au fost din nou respinse pe motivul „niscăi reîntregiri”. Ioan Ciocan, Gavril Manu şi Lică Dănilă au fost mandataţi de Comitet cu completarea statutelor, rezultând 2 proiecte, care au fost luate în dezbateră comitetului în septembrie 1885, rezultând un singur proiect discutat în şedinţa comitetului din 12-13 octombrie 1885. La şedinţa a luat parte însuşi Desideriu Banffy care a exercitat o presiune asupra comitetului pentru schimbarea caracterului privat românesc al fondurilor. Faţă de situaţia existentă, avocaţii Dănilă Lica şi Gavril Manu au depus o petiţie Maiestăţii Sale protestând faţă de abuzurile comitetului suprem „*averea şi existenţa locuitorilor din fostul al II-lea regiment român de graniţă din Ardeal este în mare pericol. Cauzele sunt pofta de avere a lui Banffy care au intentat un proces de proprietate şi desdăunare contra grănicerilor, un proces care ţinteşte la totală stărpire a grănicerilor şi urmaşilor.*”¹

Proiectul de statut prevedea clar cine sunt proprietarii fondurilor „*foştii grăniceri şi descendenţii legitimi ai acestora*”². Descendenţi erau consideraţi toţi cei care întruneau următoarele condiţii:

- să aibă tata sau mama să fi fost foşti grăniceri sau din părinţi descendenţi legitimi de grăniceri;
- să aibă moşie sau parte din moşie „*eredită din moşiile grănicereşti, nu însă cumpărată sau donată*”;
- să fie român şi să aparţină religiei creştine;
- să fie cetăţeni ai patriei;
- să fie conşcrişi în condicta foştilor grăniceri şi a descendenţilor legitimi ai acestora din comunitatea fostă grănicerească.

Organele de conducere rămăneau în continuare comitetul şi comisia administrativă, pe lângă acestea se mai înfiinţau comisia cenzurătoare şi comisia disciplinară a fondurilor.

Statutul prevedea modul de alcătuire, drepturile şi îndatoririle, modul de desfăşurare a activităţii comitetului şi a comisiei, organizarea şi administrarea şcolilor.

¹ Adrian Onofreiu, *Contribuţii documentare privind istoria Comitatului Bistriţa-Năsăud*, în „Arhiva Someşană”, nr. 5, 2006, Năsăud, f. 306.

² Arhivele Naţionale Bistriţa-Năsăud, fond: *Administraţia Fondurilor Grănicereşti Năsădune*, d. 40, f. 5 (în continuare ANBN).

Un capitol important era rezervat conferirii stipendiilor (burselor). Acestea erau distribuite în urma unui concurs de către adunarea generală, în luna august Cei care doreau să fie stipendiați trebuiau să depună un testimoniu de descendență, testimoniu scolastic, testimoniu medical și unul privind starea materială. Științele pentru care se acordau erau stabilite din 6 în 6 ani, urmând ca în luna august a celui de-al 5-lea an să se stabilească noile materii. La terminarea studiilor fiecare bursier era obligat să-și „valorifice cunoștințele în patrie și după trebuința chiar în serviciul populațiunii proprietară a fondului.”³

Proiectul înaintat forurilor superioare a rămas în suspensie, deoarece „Înaltul regim”, nu a înaintat spre aprobare proiectul Împăratului motivând „că acel comitet administrativ nu ar fi compus și nu ar voi a-și compune statute de administrare”.⁴

Cu toate presiunile, informările și memoriile din partea membrilor fondului grăniceresc, acesta nu a fost aprobat. În schimb, în anul 1889, comitetului i-au fost impuse de către guvernul maghiar noi statute, aprobate pe baza Înaltei Hotărâri din 31 Decembrie 1888 și prin „Clausă” Înaltului Minister pentru Cult și Instrucțiune Publică din 27 ianuarie 1889, reflectând noile realități, anume amestecul guvernului maghiar în desfășurarea activității fondurilor grănicerești⁵.

Deși se poate aprecia că aceste statute asigurau o mai bună administrare a bunurilor grănicerești, nu același lucru se poate afirma despre respectarea drepturilor proprietarilor și a independenței acestora în administrarea averii proprii.⁶ Destinația fondului central era aceea de a susține un gimnaziu superior în Năsăud, o Școală elementară de băieți, o Școală elementară de fete, o Școală superioară de fete, dar și cele 5 școli din Prundu-Bârgăului, Monor, Sângeorz, Telciu, Zagra.

Se stabilea ca din veniturile fiecărui fond să se plătească mai întâi taxele și dările „erariale, percente, comperențe de timbre”, spensele de administrare și abia apoi folosirea lor pentru scopurile „care răsar din destinațiunea specială a fiecărui fond”.⁷

Fondul Central scolastic era folosit pentru:

- salarizarea personalului profesoral;
- procurarea colecțiilor, legilor de instrucțiune;
- pentru susținerea școlilor;
- cheltuieli pentru luminarea, curățarea, încălzirea edificiilor școlare, precum și pentru necesarul cancelariei;

³ Ibidem, f. 53.

⁴ Ibidem, d. 43, f. 158.

⁵ Ibidem, d. 38.

⁶ Lazăr Ureche, *Fondurile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, 2001, p. 84.

- cheltuieli rezultate din susţinerea internatului;
- sporurile acordate personalului;
- tangente la fondul de pensie;
- tangente care să se adauge la fondul de rezervă.

Prin numirea în Comitet de către guvern a 12 membri dintre cei ai adunării comitatense şi a directorului Gimnaziului din Năsăud, alături de cei 45 de reprezentanţi ai comunelor grănicereşti, ingerinţa autorităţilor maghiare va fi maximă. Preşedintele comitetului era ales pe 6 ani, numai dacă „*alegerea va fi întărită de ministru*”.⁸

Ca atribuţii comitetului îi revenea sarcina: de a alege cei 6 membri ai comisiei administrative, pe cei ai comisiei cenzuratoare, de a aproba bugetul şi compunerea statutelor precum şi luarea hotărârilor în ceea ce priveşte „câştigarea şi înstrăinarea averii”. În afara alegerii comisiei cenzurătoare, toate celelalte decizii intrau în vigoare doar cu aprobarea guvernului.

Comisia Administrativă era formată din preşedintele comitetului, 6 membri, un membru desemnat de Episcopie, un membru ales de către congregaţia comitatense, prefectul economic al administraţiei, directorul gimnaziului, membrii aleşi pe o perioadă de 6 ani. Orice decizie se lua prin votul majorităţii, în caz de paritate, votul preşedintelui era hotărâtor.

Nu puteau fi aleşi: cei judecaţi pentru crime sau delictе, cei ce se aflau în proces cu fondurile, precum şi cei ce „*stăteau în rudenie ori cumnăţie*”⁹. Dacă până în 1889 comitetul grăniceresc alegea profesorii, acorda burse şi urmărea întregul proces educativ, după această dată aceste atribuţii au fost transferate Comisiei Administrative, toate deciziile acesteia fiind supuse însă aprobării guvernului.

Secretarul comisiei se alege pe viaţă, fiind un bărbat „*cu un trecut nepătat*”, care trebuia să cunoască „*pentru vorbire şi scrisoare pe lângă limba statului şi limba administraţiunii*”. Acestuia îi revenea sarcina de „*a duce protocolul dezbaterilor, redigează conceptele*”, era „*şeful în despărţământul de împröcolare, expediere şi arhivă*”.¹⁰

Adunările generale se ţineau de două ori pe an în luna martie, pentru „*censurarea cheltuielilor*” şi septembrie pentru „*censurarea şi statorirea preliminarului de venituri*”. Şedinţele erau deschise de preşedinte sau cel mai bătrân dintre membrii comisiei administrative.

Imixiunea statului maghiar rezultă şi din prevederile statului care reglementau

⁷ ANBN, Fond *Administraţia...*, d. 38, f. 7.

⁸ Ibidem.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem, f. 9.

modalitatea de alegere a unui nou delegat, când era obligatoriu „raportarea” către vicecomite, care de altfel și dispunea în privința alegerii. La nivel comunal, convocarea membrilor ce trebuiau să aleagă un nou reprezentant se făcea de vicecomite și juzii comunali.

Comisia administrativă își trimitea „reprezentările” către minister doar prin comitele suprem, care de altfel în scopul de a „promova dreptul de a supraveghea al ministerului ori-și-când este îndreptățit a se uita în toate cauzele fondului și a le examina”¹¹, dispunând sistarea executării dispozițiilor comitetului și ale comisiei, deschizând astfel cale unor grave abuzuri în modul de administrare a fondurilor. Pentru executarea acestui drept, protocoalele ședințelor trebuiau depuse în formă autenticată comitetului suprem iar hotărârile se puteau executa numai dacă de la această „subșternere în 8 zile nu s-au făcut dispozițiuni de sistare”.

Poate cea mai gravă ingerință o constituia faptul că bursele erau acordate tuturor copiilor din cele 45 de comune și nu doar descendenților de grănicer, așa cum prevedea *Instrumentul Fundațional*.

Conținutul statutului a fost adus la cunoștință în ședința din 6 aprilie 1889, prezidată de însuși comitele suprem Desideriu Banffy. Noua stare a determinat aprige proteste din partea adunării, 12 membri, în frunte cu juriștii Lică Dănilă și Gavril Manu au înmănat o adresă –declarație, consumată și în protocolul adunării.

Ei anunțau că: „fondurile școlare și de stipendii constituie o avere nedespărțibilă și neînstrăinabilă și că această avere este proprietatea fondatorilor grăniceri din cele 44 comune”,¹² arătau că prin statutul impus averea fondurilor se „decretează” averea comună a tuturor locuitorilor din comunele politice, și că „s-a atacat dreptul de proprietate a fondatorilor, s-a clătinat din fundament determinațiunile documentului fundațional din 1865”. „Executorii acestor dispozițiuni iau din mâna” fondatorilor dreptul de administrare și „o dau altor care nu au contribuit cu nimic”. În încheierea protocolului se arată că „ne luam voia a ne da atâta mai tare abdicarea noastră din comite”. După încheierea protestului cei 12 au părăsit sala de ședințe.

Față de adoptarea statutelor au existat numeroase plângeri cu argumente juridice care deplângeau modul de impunere a statutelor, arătând dreptul comitetului de a compune toate regulamentele, iar „Înaltului Minister” revenindu-i sarcina de a aproba regulamentele compuse de comitet, de aceea „e mai neînțeleasă căci cum se poate ca Înaltul Ministeriu să aprobe regulamentul pe care nu l-a compus și nu l-a votat adunarea generală.”¹³

¹¹ Ibidem.

¹² Ibidem, d. 42, 159

¹³ Ibidem, d. 112, f. 5.

Cea mai importantă manifestare a nemulțumirii foștilor grăniceri a constituit-o „adunarea” de la Năsăud din 27 decembrie 1892 la care au participat membrii tuturor comunelor grănicerești.

Convocată așa cum rezultă din circulara vicarului Ioan Pop: „*pentru a apăra determinațiunile Instrumentului fundațional, aprobate de grațios de Majestatea Sa, în special de a apăra dreptul de proprietate a comunităților grănicerești... Făcând aceasta ne nutrește speranța că nu se va afla nici un fiu de grănicer cu simțăminte curate, nici un fiu credincios al bisericii sale care să nu apere în cele mai juste drepturile postulate.*”¹⁴

A fost o adunare emoționantă care se dorea ca printr-un ultim efort să apere prevederile „*Instrumentul fundațional*”, moștenirea transmisă de vredniciei grăniceri. Cu această ocazie s-a înaintat un memoriu de 44 de pagini Ministerului Culturii și Instrucțiunii Publice al cărui răspuns a venit de abia în 1894 – „*Întrucât Majestatea Sa prin Înalta Hotărâre din 31 decembrie 1888 a aprobat statutele astăzi în vigoare, ministerul nu se simte îndemnat ca în contra acestei Prea Înalte hotărâri să propună schimbarea statutelor.*”¹⁵

Cu toate protestele, memoriile și cererile adresate organelor politice ale vremii, statutul adoptat a rămas în vigoare până în 1949. Pentru a completa aceste statute au fost elaborate: „*Regulamentul pentru consultări în adunările generale ale comitetului scolastice și de stipendie din districtul Năsăudului*”, „*Regulamentul despre organizațiunea și manipulațiunea comisiei administratoare a fondurile centrale scolastice și de stipendii din districtul Năsăud*”, „*Regulamentul pentru împărțirea de stipendie și ajutorie din fondul central de stipendie din districtul Năsăud...*”, „*Instrucțiunea de manipulațiune pentru Oficiul de manipulațiune al fondurilor.*”, „*Regulament despre organizațiunea oficiului de manipulațiune a fondurilor centrali scolastice și de stipendii*”, „*Instrucțiune de casă pentru purtarea socotelilor la fonduri.*”, „*Regulament pentru Gimnaziul superior greco-catolic românesc din Năsăud*”.

Cele mai mari greutăți s-au ivit în anul 1904, când, în urma refuzului comisiei administrative de a acorda burse unor tineri maghiari din Rodna, pe motivul că nu erau descendenți de grăniceri, nu s-au mai aprobat de către Minister acordarea nici unei burse.

Fiecare comună grănicerească a trimis o „declarațiune” în care își arătau susținerea față de decizia Comisiei. Redăm un pasaj din „*Declarațiunea locuitorilor din Monor*” din 31 octombrie 1905.

„*declaram că lăsându-l) părinții noștri, foștii grăniceri ca fond de stipendii pentru urmașii lor și mai departe ca proprietate exclusivă a urmașilor acelor....Protestăm dar sus și*

¹⁴ Ibidem, d. 42, f. 226.

¹⁵ Ibidem, d. 121, 45.

tare în contra procedurii guvernului care pe baza statutului rău interpretat și pe care el ni l-a impus și contra uzului de până acuma referitoriu la competența comunală impune să se dea stipendii fără voia noastră și altor indivizi a căror părinți n-au fost și nu sunt descendenți de grăniceri.

Așadar pretindem ca atât Comitetul fondurilor cât și comisiunea acelor să folosească pași legali spre a schimba din statul impus a fi cu înțeles dublu”.¹⁶

În ciuda memoriilor, intervențiilor personalităților născădute, așa cum a făcut Gherasim Domide în 1906, problema acordării de stipendii s-a rezolvat de abia în 1913, după o perioadă de 8 ani, atunci când guvernul a acceptat reluarea achitării burselor și ajutoarelor restante.

O grea lovitură au resimțit-o fondurile odată cu răscumpărarea de către stat în 1888 a dreptului de cârciumărit, cea mai importantă sursă a fondului școlar central, răscumpărări diminuate în anul 1902. Pentru salvarea instituțiilor de învățământ, comitetul fondurilor a fost nevoit să facă numeroase împrumuturi la fondurile de stipendii, de pensii, de convict și de depozit sau cel al pădurilor iar pentru salvarea liceului născădean a fost necesară desființarea în anul 1890 a școlilor din Zagra, Telciu și Sângeorz Băi, iar în anul 1909 a celor din Monor și Prundu-Bârgăului.

Amestecul guvernului s-a manifestat și în privința proprietăților fondurilor grănicerești. Astfel, s-a dorit vinderea domeniului Ciceu Cristur, proprietatea fondurilor grănicerești. Această vexațiune a dus la vehemente proteste din partea comunelor, arătând că domeniul a fost cumpărat cu „*gândul de a mântui o parte a fondului de stipendii*” și numai comunitățile au dreptul de a se pronunța, „*dacă vreau ori nu să se facă vânzarea*.” În fața refuzului comitetului, comitele suprem a cerut ca să se proceseze în baza ordinațiunii nr. 53120/1892, „*fără nici o amânare și fără de nici o contrazicere și numai decât*” în 20 zile să se publice „licitațiune” pentru vinderea domeniului de la Ciceu Cristur cu plecare de 80000 florini¹⁷. Deja la 25 octombrie 1893, Judecătoria din Beclean anunța publicarea licitației cu preț de plecare de 80000 de florini și ca termen data de 22 ianuarie 1894.¹⁸ Ca răspuns, Comisia l-a mandatat pe Alexa Larionesi ca să depună recurs împotriva licitației, ceea ce a nemulțumit pe Desideriu Banffy care, prin rescriptul din 22 decembrie, „*a binevoit a nimici toate concluzile aduse de comitet la 21 noiembrie 1893 și nimicește plenipotența dată lui Alexa Larionessi și recursul așternut prin dânsul*.”¹⁹

¹⁶ Ibidem, d. 20, f. 43.

¹⁷ Ibidem, d. 120, 95.

¹⁸ Ibidem, d. 120, 145.

¹⁹ Ibidem, d. 120, f. 149.

Tendenţele de maghiarizare se vor manifesta pregnant şi în domeniul şcolar. Astfel, la 23 octombrie 1890, Ioan Ciocan, directorul Gimnaziului, informează Comitetul despre primirea Ordonanţunii ministeriale nr. 43035 din 11 octombrie 1890, prin care se cerea interzicerea numirii Gimnaziului ca „greco-catolic” şi „român”, iar numele elevilor şi limba în care este tipărit raportul liceului să fie cea oficială. Anunţa că toate celelalte probleme sunt de competenţa „*susţinătorilor gimnaziului*”, cu excepţia numelor familiilor şcolarilor despre care „*direcţiunea gimnaziului nostru în toate actele sale oficiale nu va schimba nici un nume familiar de-a şcolarilor ci toate le scrie cum sunt scrise în respectivele cărţi de botez*”.²⁰ Faţă de această situaţie, comitetul fondurilor a luat atitudine, arătând că „*fondul scolastic precum şi cel de stipendii formează proprietatea descendenţilor grăniceri din fostul regiment de graniţă. Aceasta în caz de lipsă o putem documenta cu sute de documente... se vede destul de eclatant (clar, n.a.) cum că aceste fonduri nu sunt de origine de stat şi sunt de origine grănicerească şi sunt proprietatea şi bun comun şi nedespărţitu al numitelor comunităţi foste grănicere*”. În final susţinătorii fondului precizau că „*gimnaziul nu este susţinut din averea fundaţională publică de stat ci din avere fundaţională privată a foştilor grăniceri*”.²¹

Alte prevederi care veneau să îngreuească drepturile prevăzute chiar în Legea naţionalităţilor aveau să fie adoptate în anii următori. Aflăm din „Protocolul curatorilor de la Şcoala fundaţională din Prundu Bârgăului din 24 aprilie 1890” că comisia comitatensă „*încunoştiinţează curatorul*” despre obligaţia ca în cărţile de istorie, globuri să se folosească doar limba oficială a statului.²² În anul următor, prin Scrisoarea comitetului suprem nr. 240 din 1891, se comunică Hotărârea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice de a întrebuiţa inscripţii exclusiv în limba maghiară pe toate „*expediturile oficiale*”.²³

Autonomia fondurilor care s-a manifestat în primele decade a jumătăţii secolului al XIX-lea, a fost treptat îngreuită prin Legile învăţământului din 1879 şi 1883, prin Legea comunală din 1886, dar mai ales prin impunerea brutală a noilor Statute de administrare din 1889. Ingerinţele guvernului maghiar au dus la numeroase proteste din partea conducerii fondurilor dar şi ale comunităţilor grănicereşti, înscriindu-se în mare mişcarea „memorandistă”.

²⁰ Ibidem; d. 112, f. 20.

²¹ Ibidem, d. 112, 23.

²² Ibidem, d. 112, 26.

²³ Ibidem, d. 112, 65.

MODELE COMPARATIVE DE ORGANIZARE ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ ȘI INSTITUȚIONALĂ A JUDEȚULUI BISTRIȚA-NĂSĂUD

Dr. Ioan BÂCA, Dr. Adrian ONOFREIU

Considerații preliminare

Problema organizării și administrării teritoriului transilvan a preocupat de timpuriu autoritățile, care urmăreau astfel să-și consolideze puterea și să gestioneze cât mai avantajos viața social-economică a așezărilor umane și resursele naturale din limitele acestui spațiu geografic.

De la înfiriparea primelor formațiuni statale autohtone (obștii sătești, cnezate și voievodate), până la instaurarea dominației maghiare, de la dualismul austro-ungar până la formarea statului unitar român, Transilvania a fost teatrul unor evenimente social-istorice și politice importante care s-au reflectat în varietatea formelor de organizare administrativă.

Evoluția județului Bistrița-Năsăud, sub aspect teritorial-administrativ și instituțional, a avut un parcurs complex, pe care l-am arătat într-un studiu anterior¹. Prin urmare, în materialul de față doar vom analiza comparativ diferitele modele administrative și instituționale care au definit de-a lungul timpului Transilvania și regiunea ocupată astăzi de județul Bistrița-Năsăud.

Modelul administrativ tradițional pentru Transilvania istorică

Din secolul al XII-lea, odată cu instaurarea instituționalizată a dominației maghiare până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, Transilvania va cunoaște organizarea administrativă sub forma comitatelor, districtelor și scaunelor care vor suferi de-a lungul timpului anumite reajustări spațial-funcționale, în legătură cu interesele autorităților. În același timp, factorul politic va influența decisiv organizarea administrativă. Pentru Transilvania acesta se va manifesta sub forma recunoașterii doar a trei categorii de populație – maghiari, secuși, sași – fără a identifica la nivel politic populația majoritară,

¹ Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XX, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2006, pp. 349-369.

românii. Clasicul „Unio Trium Nationum”, statuat în 1437, va defini raporturile dintre populațiile transilvănene până târziu în epoca modernă. Pentru actualul județ Bistrița-Năsăud este relevantă – prin premisele enunțate – organizarea în comitate și districte, de aceea vom trata mai pe larg aceste două modele administrative.

a) Modelul comitatelor

Cele șapte *comitate medievale* inițiale (Solnoc, Dăbâca, Cluj, Turda, Târnava, Alba, Hunedoara) apărute în jurul unor cetăți, reprezentau domenii nobiliare cu întindere mare, situație care crea numeroase neajunsuri în administrarea lor. De aceea la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în perioada iosefină, aceste formațiuni sunt divizate în 11 comitate mai mici (Solnocul Interior – Dăbâca Superioară, Solnocul de Mijloc – Crasna – Chioar, Cluj – Turda Superioară – Dăbâca Inferioară, Clujul Superior – Turda Inferioară – Arieș, Sibiu, Făgăraș, Trei Scaune, Odorhei, Târnava Mare, Alba Inferioară și Hunedoara), alcătuite la rândul lor din 2-3 cercuri și 8-10 plase, fapt care determină conturarea primelor arii de influență și centre de atracție la nivelul Transilvaniei.

După evenimentele din 1848-1849, care impun regândirea organizării administrativ-teritoriale a Transilvaniei, comitatele menționate anterior (comitate iosefine) sunt desființate pentru a fi înlocuite în perioada imediat următoare cu alte forme de organizare. Astfel, din 1849 până în 1850, sunt create 6 *districte civile și militare* (Sibiu, Alba, Cluj, Reteag, Odorhei și Făgăraș), iar de la 1851 are loc împărțirea definitivă în 5 *ținuturi* cu 36 de *căpitanate*, după cum urmează: ținutul Sibiului cu 6 căpitanate (dintre care unul era Bistrița), ținutul Alba Iulia cu 10 căpitanate, ținutul Clujului cu 6 căpitanate, ținutul Reteagului cu 7 căpitanate (Reteag, Năsăud, Giurgești, Dej, Șomcuta, Sânpetru, Gherla), și ținutul Odorheiului cu 7 căpitanate. Această stare de lucruri durează însă până în 1852 când are loc o altă împărțire provizorie în 5 *districte*, 28 de *cercuri* și 109 *subcercuri*, după care în anul 1854 teritoriul transilvan este împărțit definitiv în 10 *prefecturi*, alcătuite din mai multe *preturi*: prefectura Bistriței (cu preturile Giurgești, Beclean, Lechința, Teaca, Reghin, Șieu, Bistrița, Prundu Bârgăului, Năsăud și Rodna), Dejului, Clujului, Sălajului, Albei, Sibiului, Orăștiei, Oșorheiului, Odorheiului și Brașovului².

După o scurtă perioadă de liniște administrativă, la 1861 se revine la împărțirea tradițională a Transilvaniei în *comitate* și *districte* între care se găseau Districtul Bistriței și Districtul Năsăud.

² V. Meruțiu, *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, din „Lucrările

Se observă în această etapă istorică preocuparea autorităților austriece pentru găsirea unei soluții politico-administrative optime care să faciliteze relațiile social-economice dintre comunitățile umane din spațiul transilvan și organele puterii. Fragmentarea administrativă avea în vedere schițarea unor arii de polarizare și a unor centre de influență cu caracter local (Beclean, Năsăud, Teaca etc.), zonal (Bistrița, Dej, Zalău etc.) și regional (Cluj, Sibiu), menite să răspundă mai bine solicitărilor sociale, economice – și mai ales politice – exercitate de către guvernanți.

b) Modelul districtelor

Alături de comitate, în Transilvania medievală existau ca forme de organizare administrativ-teritorială și *districtele săsești* ale Bistriței, Brașovului și Sibiului. Inițial, Bistrița făcea parte din comitatul Dăbâca, dar la 1287 este menționată ca sediu al districtului cu același nume, care cuprindea localitățile Unirea de Jos, Unirea de Sus, Viișoara, Crainimăt, Sigmir, Târpiu, Dumitra, Cepari, Slătinița, Livezile, Dorolea, Ghinda, Satu Nou, Jelna, Pietriș, Dumitrița, Budacu de Jos, Simionești, Monariu, Sângeorzul Nou și Lechința³. Denumirea de district dată ținutului din jurul Bistriței a fost oficializată pentru a-l diferenția de districtul Rodnei, pentru că, la vremea respectivă, Bistrița făcea parte dintre cele 7 scaune săsești ale Transilvaniei, alături de Sibiu, Mediaș, Sighișoara, Brașov, Orăștie și Sebeș.

Această formațiune administrativ-teritorială constituie un prim nucleu al viitorului județ Bistrița-Năsăud care, din punct de vedere structural și funcțional, poate fi considerată ca *zona aflată sub influența orașului*⁴. În perioada medievală Bistrița devine un *centru de interes zonal și regional*, alături de orașele Cluj, Sibiu, Sighișoara sau Brașov datorită poziției sale geografice pe drumul care lega Transilvania de Moldova. Districtul săsesc al Bistriței se menține ca formă administrativă până spre sfârșitul secolului XIX când este desființat de către administrația maghiară modernă și înglobat în comitatul Bistrița-Năsăud.

Așa cum am precizat, după frământările administrative din etapa neoabsolutistă, frământări generate de revoluția de la 1848-1849 – când Transilvania este împărțită, într-o

Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. V, Cluj, 1929, p. 64.

³ K. Gundisch, *Das Patriziat der Siebenburgischer Stadte im Mittelalter*, Köln, 1993, în: J. Benedek, *Organizarea spațiului rural în zona de influență apropiată a orașului Bistrița*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 40-41).

⁴ J. Benedek, *op. cit.*, pp. 39-48.

scurtă perioadă de timp, în districte, ținuturi și prefecturi – se revine la formele tradiționale de organizare reprezentate de comitate și districte. Astfel la 1861 se înființează, alături de vechile comitate, Districtul Făgărașului și Districtul Năsăudului⁵.

Modele administrative premergătoare încheării județului

Până în secolul al XVII-lea spațiul din partea de nord a Transilvaniei a fost disputat de mai multe formațiuni administrative, fără a avea consecințe importante asupra încheării viitorului județ Bistrița-Năsăud, dar evenimentele politice care se anunțau în această perioadă vor contribui la conturarea celui de-al doilea nucleu al acestuia, reprezentat prin cele două modele administrative hotărâtoare: Regimentul de graniță și Districtul năsăudean, ambele cu reședința la Năsăud. Acestea în timp se vor atașa Districtului săsesc al Bistriței, schițând astfel cea mai mare parte a județului de astăzi.

a) Modelul regimentului grăniceresc

Pentru o mai bună apărarea a Imperiului habsburgic la hotarul cu Bucovina și Moldova, în anul 1762 se înființează *Regimentul al II-lea român de graniță* cu sediul la Năsăud. Această formațiune administrativ-teritorială cu caracter militar va cuprinde în final 44 de comune, desprinse din comitatele preexistente și din Districtul săsesc al Bistriței. Este vorba de comunele din partea de nord, est și sud-est a județului actual situate pe văile Someșului Mare, Șieului și Bârgăului, cât și de două comune din valea Mureșului, respectiv Morăreni și Ruși Munți. Din punct de vedere militar și administrativ aceste comune erau repartizate pe 12 companii, suprapuse pe arealul geografic de bază⁶.

Prin structura și configurația sa Regimentul grăniceresc constituie un al doilea nucleu în evoluția viitorului județ Bistrița-Năsăud, după Districtul săsesc al Bistriței, în jurul căruia se vor organiza în perioada următoare alte unități administrative premergătoare, cum ar fi: Districtul Năsăudului, Comitatul Bistrița-Năsăud, județul Năsăud sau regiunea Rodna. În perioada cât a funcționat această formă de organizare a avut consecințe importante asupra vieții social-economice și culturale a zonei, reprezentând și astăzi un reper în conștiința locuitorilor.

⁵ I. Bâca, A. Onofreiu, *Districtul Năsăudului. Aspecte de geografie istorică*, Studii și cercetări de geologie și geografie, 9, Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, 2005, pp. 137-143.

⁶ A. Onofreiu, I. Bolovan, *Contribuții documentare privind istoria regimentului grăniceresc năsăudean*, Ed. Enciclopedică, București, 2006, pp. 37-39.

După evenimentele de la 1848-1849, prin decizia imperială din 1851, Regimentul al II-lea românesc de graniță este desființat ca unitate administrativ-militară, întrucât – așa cum arătam mai sus – teritoriul său se va menține, în linii mari, și în cadrul modelelor administrative ulterioare.

b) *Modelul Districtului năsăudean*

Districtul Năsăudului – denumire oficială pentru perioada de funcționare (1861-1876) – se suprapunea teritorial fostului Regiment de graniță năsăudean și cuprindea 6 cercuri cu 46 de comune, după cum urmează:

- cercul Năsăud, cu comunele Năsăud, Salva, Rebrîșoara, Rebra, Parva, Telciu, Hordou, Bichigiu și Romuli;

- cercul Sângeorgiu, cu comunele Sângeorgiu, Ilva Mică, Leșu, Feldru, Nepos și Poiana Ilvei;

- cercul Rodna, cu comunele Rodna, Șanț, Maieru, Măgura Ilvei, Ilva Mare, Cărlibaba și Coșna;

- cercul Borgo-Prund, cu comunele Rusu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Mijlocenii Bârgăului, Susenii Bârgăului, Prundu Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Tiha Bârgăului și Mureșenii Bârgăului;

- cercul Zagra, cu comunele Zagra, Mocod, Mititei, Poienile Zăgrii, Suplai, Găureni și Runcu Salvei;

- cercul Monor, cu comunele Monor, Gledin, Șieut, Mărișelu, Sântioana, Morăreni, Rușii Munți, Ragla și Budacu de Sus.

În acest context, partea de nord și est a județului, cuprinsă între văile Șieu-Bistrița și Someșul Mare, era inclusă în Districtul Năsăud iar restul județului aparținea Districtului săsesc al Bistriței și comitatelor Solnocul Interior, Dăbâca, Turda și Cojocna.

La 1872 Districtul Năsăudului se reorganizează pe baza legii administrative XLII/1870 ca *municipiu*⁷, iar pentru o mai eficientă administrare în anul următor este reorganizat în 6 cercuri administrative, 12 cercuri notariale, 39 de comune mici și 7 comune mari, în această formă menținându-se până la 1876 când este desființat⁸.

⁷ Statutul de organizare în *Districtul Năsăud 1861-1876. Contribuții documentare* (autori Simion Lupșan și Adrian Onofreiu), Ed. Fundației „George Coșbuc” Năsăud, 2003, pp. 453-501.

⁸ Adrian Onofreiu, *Organizarea administrativă a Districtului Năsăud (1861-1876)*, în *Centru și periferie*, Lucrările colocviului național, 23-25 aprilie 2004, Bistrița, Accent, 2004, pp. 249-273.

Etapă districtului năsăudean menține spațial nucleul prefigurat de regimentul grăniceresc, închegând o primă entitate administrativă cu caracter civil bine structurată, al cărui centru de convergență social-economică și culturală era reprezentat de orașul Năsăud.

Modelul administrației moderne maghiare

După instalarea dualismului austro-ungar se pune problema reorganizării pe principii moderne a Transilvaniei. Prin urmare, se introduce centralismul de la Budapesta și se desființează autonomia locală bazată pe criterii etnice. În această situație sunt dizolvate districtele săsești și românești, revenindu-se la organizarea sub formă de *comitate*. Astfel, vechile comitate sunt divizate sau comasate, apărând altele noi, cu întindere mai mică, după cum urmează: Solnoc-Dăbâca, Turda-Arieș, Turda-Mureș, Bistrița-Năsăud, Cojocna, Maramureș, Sătmăr, Sălaj, Bihor, Arad, Alba de Jos, Hunedoara, Târnava Mare, Sibiu, Ciuc și Trei Scaune. Noile comitate vor avea autonomie administrativă, dar vor fi subordonate politic guvernului de la Budapesta.

Politica guvernului de la Budapesta a urmărit în prima etapă desființarea instituțiilor centrale ale fostului Mare Principat al Transilvaniei, iar introducerea elementelor instituționale de tip burghez a avut loc doar la nivelul *instituțiilor locale*. În acest sens au fost adoptate o serie de legi cu caracter modern pe linia administrației, care au jucat un rol însemnat în evoluția statului în a doua jumătate a secolului XIX. Rolul central în acest proces a revenit *municipiilor și comunelor*.

Municipiile – reprezentând o comunitate umană constituită în principiu, din întreaga populație a unui teritoriu determinat, care exercita în mod autonom administrarea ținutului în cauză – s-au organizat la nivelul *comitatelor* și al *orașelor municipii*. Pe teritoriul unui asemenea municipiu administrația nu era exercitată de organele create de puterea centrală, ci de însăși comunitatea respectivă, prin simpla desemnare a funcționarilor săi. Potrivit legii XLII/1870, municipalitatea lua măsuri în mod independent referitor la teritoriul pe care-l administra, emitea hotărâri și întocmea regulamente pe care le executa prin organele proprii, își alegea funcționarii, stabilea cheltuielile autonomiei locale și stătea în contact direct cu guvernul. În acest mod municipiile au luat locul – în timpul dualismului austro-ungar – fostelor comitate, scaune, districte și orașelor libere regești. *Adunarea generală* exercita drepturile acordate comitatului, în calitate de municipiu. *Comitetul municipal*, alcătuit din membrii aleși pe timp de 6 ani, era format în mod paritar, jumătate din membrii aleși, jumătate, din membrii de drept (viriliști) pe baza impozitului plătit. Adunările generale se țineau, de regulă, de cel puțin două ori pe an,

primăvara și toamna și erau pregătite de o comisie permanentă.

Principalele atribuții ale adunării generale se concretizau în întocmirea de regulamente obligatorii pe teritoriul comitatului⁹, stabilirea împărțirii administrative (plăși/circumscripții), construirea de drumuri și edificii publice, administrarea patrimoniului municipalității și a veniturilor realizate, stabilirea impozitului adițional, alegerea funcționarilor comitatului, reglementarea salariilor, înființarea sau desființarea unor funcții, verificarea casierilor subordonate municipalității, rezolvarea apelurilor înaintate de comune.

Dintre funcționarii centrali, legea amintește *comitele suprem* – numit și reprezentând guvernul central – *vicecomitele*, *prim-notarul*, *jurist-consultul*, *casierul principal*, *contabilii*, *președintele Sedriei Orfanale*, *medicul primar*, *medicul veterinar*, *inginerul*, *arhivarul* – toți funcționari aleși de reprezentanța comitatului. Ca funcționar teritorial exercita atribuții *judele nobiliar*, funcționarul cel mai înalt al câte unei plăși, cu sarcina de a îndruma și supraveghea activitatea comunelor de pe raza unității sale administrative. Aceiași lege reglementa – în mod asemănător – organizarea, atribuțiile și funcționarea *orașelor municipii*.

Comunele – a căror reglementare și funcționare s-a făcut prin Legea XVIII/1871¹⁰, cu întregirile din anul 1876 – se împărțeau în 3 categorii, în funcție de rangul lor: orașe cu consiliu (magistrat), comune mari (târguri și sate mari), comune mici, care nu puteau să ducă singure sarcinile administrative și de aceea, se asociau cu alte comune similare. Organul de exercitare a dreptului de autonomie locală era *reprezentanța comunală*. Constituită pe aceleași principii ca și la nivelul comitatelor/municipii, diferea doar prin durata mandatului membrilor săi, care era de 3 ani. Hotărârile adunării reprezentanților comunali, ca și cele sosite din partea municipiului erau duse la îndeplinire de *antistia comunală/aparatul de execuție*, alcătuit din jude, jurați, notarul cercual. Cu excepția notarului, funcționari erau aleși și îndepărtarea lor din serviciu se putea face doar dacă se constatau abuzuri sau neglijențe în serviciu¹¹.

⁹ Cu titlul de exemplu amintim din activitatea legislativă *Statutul Sedriei Orfanale a comitatului Bistrița-Năsăud*, Besztercze, 1880; *Instrucțiune de serviciu pentru magistri silvanali aplicați spre supravegherea imediată* – și conform planului de economizare spre manipularea pădurilor de pe teritoriul comitatului Bistrița-Năsăud desemnate în §17 a articolului de lege XXXI/ex. 1879, Bistrița, 2 iunie 1885, sau corpusul intitulat *Statute și regulamente în comitatul Bistrița-Năsăud 1878-1879*, Bistrița, 1895 (ediție trilingvă, maghiară, germană, română).

¹⁰ *Az 1871. Évi Törvények Gyűjteménye (Colecție de legi din 1871)*, Budapest, 1908, pp. 176-219.

¹¹ Pe larg la Anton Dörner, *Administrația Transilvaniei în perioada anilor 1867-1876*, în „Anuarul

Legea XXII/1886 aduce noi reglementări legate de statutul comunelor de pe cuprinsul Transilvaniei, îngrădind mult autonomia acestora deoarece hotărârile cele mai importante ale adunării generale a reprezentanței comunale trebuiau confirmate de municipiu (comitat)¹².

Aceste reglementări legislative vor creiona cadrul de exercitare a autorității și autonomiei locale, în care toate grupurile etnice se vor subordona treptat ideii, statuată încă în anul 1868, aceea a unei singure națiuni politice, națiunea maghiară. În acest context, vechile autonomii medievale au fost lichidate, pentru secui, prin prevederile restrictive ale articolelor 52, 53, 58 din Legea XLII/1870 și desființate în 1872, iar ale sașilor, prin legea XII/1876¹³.

Comitatul Bistrița-Năsăud, organizat în baza legii XXXIII/1876 cuprindea localități din Districtul Bistriței, Districtul Năsăudului, comitatul Dăbâca (Cușma, Sărata, Sărățel, Herina, Nețeni, Galați-Bistriței, Domnești, Simionești, Buduș, Măgurele, Bârla, Șoimuș, Șieul Mare, Ardan, Lunca, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus, Caila și Bungard) și din comitatul Solnocul Interior (Prislop, Cepari, Lușca, Nimigea de Sus, Mintiu, Nimigea de Jos și Tăure). Celelalte localități ale județului actual aparțineau de comitatele Cojocna (Monor, Șieut, Gledin, Șopteriu, Urmeniș, Milaș, Teaca) și Solnoc-Dăbâca (Șieu-Cristur, Chintelnic, Matei, Moruț, Sâniacob, Șieu-Măgheruș, Șirioara, Arcalia, Țigău, Chiraleș).

Comitatul Bistrița-Năsăud era împărțit în 6 *cercuri*, cu *comunele aferente* după cum urmează: Năsăud, Rodna-Veche, Prundu-Bârgăului, Șieul-Mare, Beșineu (Viișoara) și Iad (Livezile). La 1883 comitatul este restructurat în 4 cercuri sau oficii cercuale iar cetatea Bistriței a rămas de sine stătătoare, situație care se va menține până în anul 1918.

Modelul românesc de administrație

Noul context social-economic și cultural creat prin Unirea de la 1918 a impus reconsiderarea modalităților de organizare administrativ-teritorială a țării. Astfel, prin *Decretul IV* emis de Consiliul Dirigent în Transilvania vechea formă administrativă, comitatul este înlocuită cu cea care exista deja în Regatul României reprezentată prin județ,

Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca», Cluj-Napoca, XL, 2001, pp. 105-116.

¹² Anton Drăgoescu (coord.), *Istoria României. Transilvania*, vol. II (1867-1947), Cluj-Napoca, 1999, pp. 159-162; textul în *Az 1886. Évi Törvények Gyűjteménye*, Budapest, 1886, pp. 330-404.

¹³ Anton Dörner, *op. cit.*, pp. 120-121.

iar cercul este înlocuit cu plasa¹⁴. Drept urmare, comitatul Bistrița-Năsăud este înlocuit cu județul Bistrița-Năsăud, dar numai ca denumire, pentru că teritorial și structural acesta rămâne neschimbat până la 1925 păstrând în componență cele 4 plăși (Iad, Năsăud, Beșineu și Rodna-Veche), cu comunele subordonate. Bistrița, oraș cu magistrat, devine oraș cu consiliu.

Prin acest nou model de organizare, pe întinsul țării s-au conturat la vremea respectivă 76 de județe care vor fi comasate prin *Legea pentru unificare administrativă a României* din 1925 și reduse la un număr de 62, alcătuite din plase, comune urbane și comune rurale, fapt care viza descentralizarea administrativă a țării.

Legea a statuat, pentru prima dată în noile condiții de după momentul 1918 – cel puțin la nivelul reglementării oficiale – organizarea unitară a administrației locale, adică a *județelor și comunelor* și desființează vechile forme de organizare ale administrației din Transilvania. Potrivit acestei legi, teritoriul României a fost împărțit în *județe, comune rurale, comune urbane și plăși*. Dintre acestea, comuna și județul erau unități administrative cu personalitate juridică, aveau patrimoniu și organe de conducere proprii, iar plasele erau circumscripții administrative ale județului care controlau activitatea autorităților comunale. Comuna și județul își administrau interesele lor locale prin *consilii*, compuse din consilieri aleși, de drept și femei. Consiliile comunale aveau inițiativa și dreptul de decizie în toate chestiunile de interes local, definite ca fiind cele referitoare la învățământul primar și profesional, culte, sănătatea publică, medicina veterinară, construcții, îndrumarea și încurajarea agriculturii, aprovizionarea populației cu articole de strictă necesitate, alcătuirea bugetului de venituri și cheltuieli, supravegherea instituțiilor de asistență socială, alipiri și dezlipiri de sate, dreptul de a adresa autorităților superioare memorii și reclamații. Capul administrației comunale era primarul, ajutat de delegația permanentă comunală, notar și casier.

Județul avea ca organ deliberativ Consiliul Județean, compus din 3/5 membri aleși și 2/5 membri de drept. În cadrul său funcționau comisii de specialitate pe domenii de activitate iar aparatul executiv era alcătuit din funcționari ai diferitelor servicii. Atribuțiile Consiliului Județean sunt reprezentate de extinderea celor ale consiliilor locale la nivelul județului, ca entitate administrativ-teritorială. Membrii consiliilor locale și a celui județean erau aleși în baza prevederilor referitoare la alegerile administrative din lege. Partea cea mai mare a veniturilor era reprezentată de finanțele locale, rezultat al impozitelor și taxelor

¹⁴ *Dezbaterile Senatului*, 1925, Ședința din 22 martie 1925, pp. 711-776.

locale. La acestea se adăugau și sumele defalcate din bugetul general al statului. Reprezentații autorității centrale în județ erau *prefectul, subprefectul, pretorul*, iar în comune, *notarul*. Se constată astfel o primă încercare de modernizare a actului administrativ prin preluarea unor prevederi din vechea organizare a Transilvaniei și păstrarea unei relative autonomii, subordonate mai direct și eficient puterii centrale, reprezentată de guvern¹⁵.

În această situație, din județul preexistent Bistrița-Năsăud se formează *județul Năsăud*¹⁶ care cuprindea: un oraș cu consiliu – Bistrița – 4 plase și 97 de comune rurale după cum urmează: plasa Beșineu – sediul Bistrița, plasa Iad-sediul Bistrița, plasa Năsăud-sediul Năsăud și plasa Rodna Veche – sediul Rodna Veche. Celelalte localități ale actualului județ făceau parte din județele Someș, Cluj și Mureș. În acest moment *fiecare localitate devine comună politică* având la conducere un primar, fapt care a determinat o relație mai strânsă și mai eficientă între comunitate și autorități. Se delimitează astfel în cadrul noului sistem administrativ, centre de atracție regională (orașul cu consiliu), zonală (reședințele de plasă) și locală (comunele politice).

În perioada următoare teritoriul întregii țări va fi supus unor dese restructurări administrative pentru a se găsi formula optimă de organizare a acestuia, fapt care se va repercuta și asupra județului actual Bistrița-Năsăud. Astfel, în anul 1926 județul Năsăud suferă o primă reajustare administrativă, având în componență 2 comune urbane – Bistrița-reședință și Năsăud – nereședință și 110 comune rurale repartizate pe 6 plase: plasa Năsăud, plasa Sângeorz, Plasa Bârgău, plasa Mocod, plasa Lechința și plasa Șieu. *Legea pentru organizarea administrațiunii locale din 3 august 1929* încerca pentru prima dată – după cum reiese din titlul ei – să definească autonomia locală în materie administrativă. Păstrând unitățile administrative consacrate prin legea din 1925 – comuna, plasa, județul – noua lege stabilea condițiile existenței comunei, care trebuia să fie formată din unul sau mai multe sate – *centre naturale de populație* – să aibă peste 10.000 de locuitori; administrarea comunelor era încredințată *consiliului comunal* – ca organ deliberativ – *primarului și delegației consiliului comunal* – ca organe executive. Ultimii erau aleși de

¹⁵ Pe larg în C. Hamangiu, *Codul general al României. Legi Uzuale*, vol. XVI, 1922-1926, pp. 338-409.

¹⁶ Denumirea reprezenta o palidă consolare pentru stăruințele și efortul năsăudenilor de a se organiza într-o formă administrativă având ca reședință localitatea Năsăud. Relevantă este atitudinea acestora de a realiza un județ Năsăud-Maramureș, decât o coabitare într-un județ cu reședința la Bistrița. În același timp este momentul în care Năsăudul pierde statutul de relativă egalitate cu cel al Bistriței, poziție în care se va afla până în zilele noastre.

către consiliu, care numea notarul, casierul și restul slujbașilor administrației comunale. Autonomia locală se manifesta prin rezolvarea tuturor problemelor de interes local; satul, ca și sector al unei comune era administrat de o delegație sau consiliu sătesc, ales de adunarea sătească. Serviciile comunale se puteau stabili după necesități dar fiecare comună trebuia să aibă ca funcționari un secretar sau notar, un casier sau încasator și personalul necesar pentru serviciile comunale, toți numiți de consiliul comunal și confirmați de directorul ministerial.

Județul era alcătuit din toate comunele rurale și urbane din teritoriul său – cu excepția municipiilor – care erau egale în rang cu acesta. Administrația județului era încredințată *consiliului județean* – ca organ deliberativ – și *delegației consiliului județean* și *președintelui acesteia* – ca organe executive. Membrii consiliului județean erau aleși pe o durată de 5 ani; lor le erau adăugați ca membrii de drept, primarul orașului sau al municipiului reședință de județ, președinții Camerelor de agricultură, industrie și comerț. Alături de rolul deliberativ, consiliul județean avea dreptul de a numi toți funcționari superiori ai administrației județene, care activau în cadru următoarelor servicii județene: administrativ, financiar-contabil, tehnic al drumurilor și construcțiilor, sanitar și al ocrotirilor sociale, veterinar și zootehnic, învățământ, economic.

Delegatul autorității centrale în județ era *prefectul* care era în legătură cu fiecare minister prin directoratul ministerial și serviciile ministeriale locale și avea rolul de *control* și *supraveghere* a tuturor administrațiilor locale. Ca organe de tutelă și control se înființau comitetul central și comitetele locale de revizuire. Acestea vor fi în conflict deschis – de multe ori – cu organele locale deliberative – consiliile comunale – și de multe ori vor hotărî dizolvarea acestora și înlocuirea – pe termen neprecizat – cu organe provizorii, *comisiile interimare*. În acest mod, autonomia declarată în textul legii va fi deseori încălcată iar *comisiile interimare*, un instrument docil în mâna guvernului de a exercita controlul asupra administrațiilor locale.

Prin *Legea pentru organizarea administrațiunii locale* din 1929, județul Năsăud va fi din nou restructurat având subordonate 2 comune urbane – Bistrița și Năsăud – 4 plase (Bârgău, Năsăud, Rodna, Șieu) și 109 comune rurale¹⁷. În anul 1934, prin *Decizia Ministerului de interne Nr. 2264*, se revine la 6 plase, cărora li se rearondează comunele rurale preexistente.

În anul 1938, prin *Decretul Regal Nr. 2191*, este promulgată *Legea*

¹⁷ Prevederile legii pe larg în *Ibidem*, vol. XVII, 1929, pp. 920-970.

administrativă care propune o nouă sistematizare administrativă – având ca principii de bază *descentralizarea* și *desconcentrarea*, cu unități descentralizate *comuna, plasa, județul* și *ținutul*, unitate care primește un rol decizional deplin la nivelul său administrativ, iar conducătorul acestuia – *rezidentul regal* – drept de a decide în orice problemă, în numele și cu acordul regelui. Bazat pe prevederile legii, județul Năsăud va fi inclus în ținutul Someș, alături de județele învecinate Someș, Cluj, Bihor, Sălaj, Satu-Mare și Maramureș, prefigurându-se ceea ce astăzi numim *Regiunea de dezvoltare Nord-Vest*¹⁸.

În 1940 situația administrativă la nivelul țării se va modifica, datorită unor evenimente politice nefaste. Astfel, prin *Dictatul de la Viena* 11 județe din nord-vestul Transilvaniei (Maramureș, Satu – Mare, Sălaj, Bihor, Cluj, Someș, Năsăud, Mureș, Odorhei, Trei Scaune și Ciuc) sunt cedate Ungariei horthyste, fapt care determină reîntoarcerea la vechea formă administrativă, anterioară anului 1918, respectiv comitatul. Prin urmare, județul Năsăud se transformă în *comitatul Bistrița-Năsăud*, care cuprindea orașul Bistrița și 4 plase cu comunele subordonate: plasa Bistrița de Sus, plasa Bistrița de Jos, plasa Năsăud și plasa Rodna¹⁹.

În restul țării prin *Legea 577* din 22 septembrie 1940 ținuturile sunt desființate iar județele existente vor fi supuse din nou reajustărilor administrativ-teritoriale.

În anul 1944 județele cedate Ungariei prin *Dictatul de la Viena* revin la formele românești de organizare administrativă. Astfel, prin *Ordonanța prefectului nr. 41* din februarie 1945 comitatul Bistrița-Năsăud este înlocuit cu județul Năsăud, care avea în componență 2 comune urbane – Bistrița și Năsăud – 4 plăși, 110 comune rurale și 43 de notariate, după cum urmează: plasa Bistrița de Sus, plasa Bistrița de Jos, plasa Năsăud și plasa Rodna²⁰.

¹⁸ *Ibidem*, vol. XXVI, 1938, pp. 1471-1528; vezi și consistenta „expunere de motive” care arată principiile care au stat la baza legi, între paginile 1529-1577 cât și harta celor 10 ținuturi, după pagina 1528; aceasta din urmă arată „actualitatea” delimitării ținuturilor, desigur în condițiile schimbate față de anul 1938, când Basarabia și nordul Bucovinei aparținând atunci statului român, formau ținuturile Prut și Nistru; rămân deci 8 ținuturi, echivalent al euro-regiunilor de dezvoltare actuale!

¹⁹ MAGYARORSZÁG HELYSÉGNÉVTÁRA, Budapest, 1941, pp. 15-16. Este definitorie pentru atitudinea noilor autorități consemnarea unui contemporan, de etnie germană! „Numai într-un punct s-au schimbat puțin maghiarii – nota Gustav Zikeli – în patima lor pentru maghiarizare. În localitățile de pe Bârgău au construit peste tot case pentru a coloniza acolo maghiari. Doreau să recupereze ceea ce nu au putut face în cei douăzeci și unu de ani ce au trecut. Doreau să întărească din nou națiunea maghiară (s.n.). A rămas și sistemul lor la ocuparea postului de comite, fiind preferați nobili maghiari sau proprietari de terenuri; (Direcția județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale, fond *Gustav Zikeli*, d. 5, f. 70 – traducere).

²⁰ Perioada octombrie 1944-martie 1945 a reprezentat o evoluție aparte pentru județul Năsăud. Datorită

Pentru o mai bună administrare în anul 1948 județul Năsăud va fi reorganizat în 6 plase și 121 de comune rurale cu satele aferente, astfel: *plasa Centrala* – comunele Unirea, Slătinița, Blăjenii de Jos (Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus), Budacul de Jos (Budacul de Jos, Buduș), Monari (Monari, Simionești), Viișoara, Sigmir (Sigmir, Caila), Jelna (Jelna, Ghinda, Orheiul Bistriței), Sărata (Sărata, Sărățel), Șieu Măgheruș (Crainimăt, Arcalia, Șieu Măgheruș-Vale), Domnești (Domnești, Nețeni), Tărpiu, *plasa Șieu* – comunele Albeștii Bistriței (Albeștii Bistriței, Jeica), Budacul de Sus, Ragla (Ragla, Dumitrița), Mărișelu (Mărișelu, Măgurele), Sântioana (Sântioana, Bârla), Monor (Monor, Gledin), Șieu (Șieu, Șoimuș), Ardan (Ardan, Lunca), Șieuț (Șieuț, Ruștior), Sebiș, *plasa Lechința*-comunele Chiraleș (Chiraleș, Șirioara, Sâniacob, Țigău), Cristur-Șieu (Cristur-Șieu, Cristur-Șieu Coastă, Chintelnice, Șieu Sfântu), Corvinești (Corvinești, Bidiu, Enciu), Herina (Herina, Tonciu), Dipșa (Dipșa, Galații Bistriței), Lechința, Sângeorzul Nou (Sângeorzul Nou, Bungard), Matei (Matei, Moruț, Fântânele), Vermeș, *plasa Rodna* – comunele Feldru, Ilva-Mare, Ilva-Mică, Leșu, Lunca-Ilvei, Maieru (Maieru, Anieș), Măgura-Ilvei, Poiana-Ilvei, Rodna (Rodna, Valea Vinului), Sângeorz-Băi, Șanț (Șanț, Valea Mare), *plasa Bârgău* – comunele Bistrița-Bârgăului (Bistrița-Bârgăului, Colibița), Dorolea (Dorolea, Cușma), Iad, Josenii-Bârgăului (Josenii-Bârgăului, Rusu-Bârgăului), Mureșenii-Bârgăului (Mureșenii-Bârgăului, Tihuța, Dornișoara), Satu-Nou (Satu-Nou, Petriș), Prundu-Bârgăului, Tiha-Bârgăului, Susenii-Bârgăului (Susenii-Bârgăului, Mijlocenii-Bârgăului), *plasa Năsăud* – comunele Dumitra, Prislop (Prislop, Cepar, Lușca, Jidovița), Mocod (Mocod, Mititei), Nepos, Nimigea de Jos (Nimigea de Jos, Nimigea de Sus), Mintiu (Mintiu, Tăure), Rebra, Parva, Rebrîșoara, Romuli, Salva (Salva, Runcu-Salvei), Coșbuc (Coșbuc, Bichigiu), Telciu (Telciu, Fiad), Zagra (Zagra, Găureni), Poienile Zăgrii (Poienile Zăgrii, Suplai).

faptului că era zonă de operații militare, forțele sovietice nu au permis reîntoarcerea autorităților românești, astfel că prefectul numit de guvernul de la București, Dumitru Nacu, nu și-a putut prelua postul. Cu acordul Comandamentului Militar Sovietic a fost ales un Consiliu Județean iar prefect a fost numit Ștefan I. Pop. Printr-o ordonanță, acesta a preluat atribuțiile guvernului de la București, atribuții care s-au concretizat în elaborarea de ordonanțe, emiterea de timbre fiscale proprii și echivalarea în lei a monedei maghiare din perioada de ocupație, pengö. Perioada a fost denumită de prefect ca perioada județului autonom al Năsăudului; pe larg la Ștefan I. Pop. *O pagină de istorie. Viața județului Năsăud de la 13 octombrie 1944 la 13 martie 1945*, Bistrița, 1947; vezi și Adrian Onofreiu, *Factori de influență politică în activitatea prefecturii județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XII-XIII, Clusium, 1999, p. 403-413; Idem, *Orașul Bistrița în timpul administrației militare sovietice (13 octombrie 1944-13 martie 1945)*. *Mărturii documentare*, în *Ibidem*, XVI, 2002, p. 355-377.

În această etapă sistemul administrativ se diversifică, județul prinde contur iar pe întinsul său se organizează o rețea de așezări în cadrul căreia se disting comune urbane (centre de interes regional), comune rurale (centre de interes zonal) și sate.

Modelul sovietic de organizare administrativ-teritorială

Legea nr. 17 din 15 ianuarie 1949 va introduce o nouă instituție administrativă, *Consiliul Popular*, definit ca *organ local al puterii de stat*, purtând denumirea de *Sfat Popular*.

După ce precizează că în activitatea lor noile instituții se sprijină pe inițiativa și largă participare a maselor populare și sunt răspunzătoare în fața poporului sunt enumerate unitățile de bază administrative: *comunele, rurale* – formate din unul sau mai multe sate sau cătune și *urbane* – centre de populație declarate astfel prin decret al Marii Adunări Naționale – *plasa* – unitate administrativă alcătuită din mai multe comune rurale sau urbane având *interese economice comune* – *județul* – o unitate economică alcătuită din mai multe plăși, având interese economice comune.

Sunt precizate în continuare sarcinile Consiliilor Populare între care, în primul rând se înscrisă *realizarea în viața locală a principiilor orânduirii socialiste*, apoi asigurarea participării maselor populare la conducerea treburilor obștești, executarea planului local și participarea la realizarea planului economic de stat, ridicarea nivelului politic cultural și civic al maselor populare, protecția sănătății publice, organizarea aprovizionării populației.

Organele de dispoziție erau Comitetele executive alese cu majoritatea voturilor membrilor Consiliilor Populare și care realizau activitatea de execuție a aparatului administrativ. Acestea aveau și rolul de a convoca Consiliile Populare în sesiuni ordinare și extraordinare. Ca element de ajutor și control în activitatea Consiliilor Populare erau desemnate Adunările Populare, cuprinzând toți locuitorii cu drept de vot ai unei entități administrative.

Întreaga activitate a Consiliilor Populare era supusă controlului centralizat exercitat de către Marea Adunare Națională, Consiliul de Miniștri și Consiliile Populare superioare.

La final se preciza că până la efectuarea primelor alegeri pentru Consiliile Populare atribuțiile acestora vor fi exercitate de *Comitete Provizorii*, numite de Consiliul de Miniștri pentru județe și de Comitetele Provizorii ale acestora, pentru unitățile

administrative subordonate²¹.

Comisia de Stat pentru aplicarea legii și-a început activitatea în 12 februarie 1949 instituind noua formă de organizare a instituțiilor administrative, *Comitetele Provizorii*, care se vor constitui pe structura administrativă tradițională interbelică, de la comună, plasă, județ și care vor activa până în septembrie 1950.

Orientarea impusă țării după 1944 a avut consecințe și pe plan administrativ. Astfel, prin *Legea nr. 5* din 7 septembrie 1950, s-a realizat raionarea administrativ-economică a Republicii Populare Române, conform căreia teritoriul țării a fost împărțit – după modelul sovietic – în 28 de regiuni, raioane, orașe și comune²².

Motivarea noului sistem administrativ rezida în asigurarea dezvoltării industriei și agriculturii în scopul construirii socialismului și ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii, pentru a înlesni cât mai mult apropierea aparatului de Stat de poporul care muncea, pentru a contribui cât mai temeinic la asigurarea *rolului politic conducător al clasei muncitoare și la întărirea alianței clasei muncitoare cu țărănimia muncitoare*.

Mai pregnant apar aceste intenții în definirea noilor forme de organizare administrativă: *regiunea* era unitatea administrativă economică delimitată teritorial, *pe care se sprijină direct organele centrale de Stat în înfăptuirea politicii Partidului și a Guvernului*; orașele erau împărțite ca subordonare, în *republicane, regionale, raionale*; *raionul* era o unitate teritorială, operativă din punct de vedere economic, politic și administrativ, alcătuit din orașe de subordonare raională și comune; *comuna* era unitatea administrativă economică, delimitată teritorial, *alcătuită din unul sau mai multe sate apropiate*²³.

Pentru a crea aparența conducerii cu masele și pentru acestea, prin *Legea nr. 6 pentru alegerea deputaților în Sfaturile Populare* s-au fixat normele privind sistemul electoral, registrul electoral, comisiile electorale, birourile circumscripțiilor electorale, candidaturi și propuneri, certificate de alegător, secțiile de votare, buletinul de vot, măsuri de pregătire a alegerilor, ziua alegerilor, numărarea voturilor, centralizarea și constatarea rezultatelor alegerilor, validarea alegerilor, sancțiuni²⁴. În acest mod, noile instituții administrative, *Sfaturile Populare*, au fost aplicate noii împărțiri administrative devenind un instrument eficient în realizarea dezideratelor factorului politic.

²¹ *Legea nr. 17 asupra Consiliilor Populare din 15 ianuarie 1949*, în „Colecțiune de legi, decrete și deciziuni”, tomul XXVII, A, 1949, 1-31 ianuarie, pp. 141-152.

²² „Buletinul Oficial al Republicii Populare Române”, anul II, nr. 77, 1950; în continuare, „B.O”.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

Urmare acestui context, localitățile din cadrul județului actual făceau parte la vremea respectivă, din regiunile Rodna, Cluj și Mureș. Cele mai multe așezări erau cuprinse în *regiunea Rodna* care avea în componență raioanele Beclean, Bistrița și Năsăud. De asemenea, din aceeași regiune făcea parte și raionul Vișeu²⁵. Comunele din partea de vest a județului, respectiv Braniștea, Ciceu Giurgești, Ciceu Mihăiești, Negriștești și Reteag, făceau parte din regiunea Cluj, raionul Dej. Regiunea Mureș cuprindea câteva comune situate în partea de sud-est și sud a județului, repartizate pe raioanele Reghin (Milaș, Monor, Ocnița, Orosfaia și Șopteriu), Mureș (Urmeniş) și Luduș (Budești, Miceștii de Câmpie, Silivașu de Câmpie și Țagu).

Cu această ocazie vechea comună politică, definită legislativ în anul 1925, condusă de un primar, va fi înlocuită cu comuna administrativă, alcătuită din mai multe sate aparținătoare. Cel mai mare sat funcționa ca reședință de comună, unde își avea sediul Sfatul Popular, ca organ al puterii locale. Organele executive ale sfaturilor sau consiliilor populare erau comitetele executive. Acest artificiu organizatoric va crea o serie de nemulțumiri în rândul populației, deoarece îngreuna din nou relațiile administrative dintre satele subordonate și autorități.

În 1952, cele 28 de regiuni existente se vor reduce la 18, regiunea Rodna se desființează iar raioanele Beclean, Bistrița și Năsăud trec la regiunea Cluj²⁶. O nouă reajustare administrativă are loc în anul 1956 când localitățile care făceau parte din regiunea Mureș, raioanele Luduș și Mureș precum și comunele Șopteriu și Milaș din raionul Reghin vor fi incluse în raionul Sărmaș, regiunea Cluj²⁷.

Prin *Legea nr.3 pentru îmbunătățirea împărțirii administrative a teritoriului Republicii Populare Române* din 1960 este desființat raionul Beclean, iar localitățile din componența acestuia sunt repartizate raioanelor Bistrița și Dej din regiunea Cluj²⁸. În acest context o mare parte din localitățile actualului județ Bistrița-Năsăud făceau parte din raioanele Bistrița (127 comune), Dej (75 comune) și Năsăud (60 comune).

În acest mod se continuă până în anul 1968 modelul de organizare administrativă de sorginte sovietică în care schimbările apar doar în structura administrativă, nu și în aceea a instituțiilor, care vor rămâne pentru întreaga perioadă cele statuate în 1950, *Sfaturile*

²⁵ *Raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române*, anexă la legea nr. 5, în „B. O”, nr. 77, 1950.

²⁶ *Decretul Nr. 331 pentru modificarea legii nr. 5 din 1950 privind raionarea administrativ-economică a teritoriului Republicii Populare Române*, în „B.O.”, nr. 50/1952.

²⁷ *Împărțirea administrativ-teritorială a Republicii Populare Române*, București, 1956.

Populare, structurate la nivelul unităților administrativ-teritoriale existente: comuna, orașul, raionul, regiunea.

Modelul socialist românesc

În anul 1968 are loc reîntoarcerea la formele tradiționale românești de organizare administrativă. Astfel, prin *Legea nr. 2/1968* teritoriul Republicii Socialiste România este împărțit în 39 de județe care vor cuprinde *orașe, comune și sate*.

În expunerea de motive se arăta că la elaborarea legii s-au avut în vedere aspecte legate de necesitatea punerii de acord a organizării administrativ-teritoriale cu schimbările calitative intervenite în dezvoltarea economiei pe întreg teritoriul țării, apoi sunt definite noile entități administrative: *județul* – unitate teritorial-administrativă complexă, alcătuită din orașe și comune – *unități de bază ale organizării administrativ-teritoriale a țării*; prin organizarea județelor se urmărea asigurarea dezvoltării armonioase din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc a orașelor și comunelor; *orașul* – centru de populație mai dezvoltat din punct de vedere economic, social-cultural și edilitar-gospodăresc, având multiple legături cu zona înconjurătoare, asupra căreia exercită o influență multilaterală; *comuna* – unitate de bază, care cuprinde populația rurală legată prin comunitate de interese și tradiții, fiind alcătuită din unul sau mai multe sate, determinat de condițiile economice, social-culturale, geografice și demografice.

În acest moment se conturează actualul județ *Bistrița-Năsăud* prin preluarea localităților din raioanele Bistrița, Năsăud, Dej, Sărmaș (regiunea Cluj) și Reghin (regiunea Mureș) existente la 1960. Acesta avea ca reședință orașul Bistrița și se compunea din 4 orașe (Bistrița, Năsăud, Beclean și Sângeorz-Băi), 53 de comune și 233 de sate²⁸. Satele cele mai mari erau reședințe de comună iar în cadrul lor funcționau ca organe ale puterii locale, consiliile populare conduse de un președinte.

Pentru a depăși perioada de trecere la noile structuri instituționale, prin *Legea nr. 3 privind asigurarea conducerii locale de stat în unitățile administrativ-teritoriale până la alegerea consiliilor populare* s-a stabilit ca să funcționeze până la alegerea consiliilor populare județene, *consilii populare provizorii* alcătuite din deputații fostelor sfaturi populare regionale și raionale cuprinse în limitele fiecărui nou județ; sfaturile populare

²⁸ Împărțirea administrativă a teritoriului Republicii Populare Române, București, 1965, pp. 92-103.

²⁹ *Legea privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România*, în „B.O.” nr. 17-18/1968.

orășenești și comunale își continuau activitatea sub denumirea de *consilii populare*, după caz, municipale, orășenești sau comunale³⁰.

Noile instituții administrative au fost reglementate prin *Legea nr. 57 din 26 decembrie 1968 de organizare și funcționare a consiliilor populare*. Acestea erau definite ca organe locale ale puterii de stat, alese prin vot universal, egal, direct și secret, prin care poporul își exercita puterea de stat în județe, municipii – inclusiv București – orașe și comune; ele își desfășurau activitate sub conducerea Partidului Comunist Român, *forța politică conducătoare a întregii societăți*, erau organizate pe baza *principiului centralismului democratic* și promovau în întreaga lor activitate *principiul muncii și conducerii colective*, întemeindu-și întreaga activitate pe *principiile democrației socialiste*. Principalele atribuții se refereau la adoptarea planurilor de dezvoltare economic-socială în profil teritorial, pe baza sarcinilor din planul național unic, adoptarea bugetului local, răspund de realizarea celor două obiective precizate, înființarea – potrivit legii, de unități economice, instituții de învățământ și cultură, organizarea aparatului propriu, organizarea activității de popularizare a hotărârilor de partid și a legilor statului, îndrumarea și controlul activității organelor locale de specialitate ale administrației de stat, alegerea și revocarea funcționarilor din justiție. Erau constituite din deputați aleși, își desfășurau activitatea în sesiuni, având ca organe executive, *comitetele executive* și *birourile executive*. La activitatea lor își aduceau concursul și comisiile permanente – pe domenii de activitate – adunările cetățenești și delegatul sătesc³¹.

Ca urmare a reorganizării administrative noul județ Bistrița-Năsăud se prezenta astfel: orașul Bistrița-cu comunele subordonate Ghinda, Sărata, Sigmir, Slătinița, Unirea, Viișoara; orașul Beclean-cu satele Coldău, Figa, Rusu de Jos; orașul Năsăud-cu comunele Liviu Rebreanu, Lușca; orașul Sângeorz-Băi-cu comunele Cormaia, Valea Borcutului; comuna Bistrița-Bârgăului (Bistrița-Bârgăului, Colibița), Braniștea (Braniștea, Cireșoiaia, Măluț), Budacu de Jos (Budacu de Jos, Buduș, Jelna, Monariu, Simionești), Budești (Budești, Budești-Fânațe, Țagu, Țăgșor), Căianu-Mic (Căianu-Mic, Căianu-Mare,

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Pe larg în *Index legislativ și acte normative de bază în activitatea Consiliilor Populare*, (editat de Comitetul pentru problemele Consiliilor Populare), București, 1980, pp. 236-257; a fost completată prin *Decretul nr. 91/1975 cu privire la compunerea comitetelor birourilor executive ale consiliilor populare* (*Ibidem*, pp. 283-285), *Decretul nr. 91/1974 privind stabilirea normelor unitare de structură pentru aparatul comitetelor și birourilor executive ale consiliilor populare* (*Ibidem*, pp. 285-289), iar din punct de vedere al sistematizării teritoriului, de *Legea nr. 58/1974 privind sistematizarea teritoriului și localităților urbane și rurale* (*Ibidem*, pp. 289-305).

Ciceu-Poieni, Dobric, Dobricel, Dumbrăvița), Cetate (Satu-Nou, Budacu de Sus, Dumitrița, Orheiu-Bistriței, Petriș, Ragla), Ciceu-Giurgești (Ciceu-Giurgești, Breaza, Dumbrăveni, Negriștești, Purcărete), Chiochiș (Chiochiș, Apatiu, Bozieș, Chețiu, Manic, Sânnicoară, Strugureni, Țentea), Chiuza (Chiuza, Mireș, Piatra, Săsarm), Coșbuc (Coșbuc, Bichigiu), Dumitra (Dumitra, Cepar, Târpiu), Feldru (Feldru, Nepos), Galații – Bistriței (Galații-Bistriței, Albeștii-Bistriței, Dipșa, Herina, Tonciu), Ilva-Mare (Ilva-Mare, Ivăneasa), Ilva-Mică, Josenii-Bârgăului (Josenii-Bârgăului, Mijlocenii-Bârgăului, Rusu-Bârgăului, Strâmba), Lechința (Lechința, Bungard, Chiraleș, Sângeorzu Nou, Sâniacob, Țigău, Vermeș), Leșu (Leșu, Lunca Leșului), Livezile (Livezile, Cușma, Dorolea, Dumbrava, Valea Poienii), Lunca-Ilvei, Maieru (Maieru, Anieș), Matei (Matei, Bidiu, Corvinești, Enciu, Fântânele, Moruț), Măgura-Ilvei (Măgura-Ilvei, Arșița, Poiana-Ilvei), Mărișelu (Mărișelu, Bârla, Domnești, Jeica, Măgurele, Nețeni, Sântioana), Miceștii de Câmpie (Miceștii de Câmpie, Fântânița, Visuia), Milaș (Milaș, Comlod, După Deal, Ghemeș, Hirean, Orosfaia), Monor (Monor, Gledin), Nimigea (Nimigea de Jos, Florești, Mintiu, Mititei, Mocod, Mogoșeni, Tăure, Nimigea de Sus), Nușeni (Nușeni, Beudiu, Dumbrava, Feleac, Malin, Rusu de Sus, Vița), Parva, Petru Rareș (Reteag, Bața, Ciceu-Corabia, Ciceu-Mihăiești, Lelești), Prundu-Bârgăului (Prundu-Bârgăului, Susenii-Bârgăului), Rebra, Rebrîșoara (Rebrîșoara, Gersa I, Gersa II, Poderei), Rodna (Rodna, Valea Vinului), Romuli (Romuli, Dealu Ștefăniței), Salva (Salva, Runcu-Salvei), Silivașu de Câmpie (Silivașu de Câmpie, Draga, Fânațele Silivașului, Porumbeni), Sânmihaiu de Câmpie (Sânmihaiu de Câmpie, Brăteni, La Curte, Sălcuța, Stupini, Zoreni), Spermezeu (Spermezeu, Hălmăsău, Lunca Borlesei, Păltineasa, Sita, Șesuri Spermezeu-Vale), Șanț (Șanț, Valea Mare), Șieu (Șieu, Ardan, Posmuș, Șoimuș), Șieu-Măgheruș (Șieu-Măgheruș, Arcalia, Chintelnic, Crainimăt, Podirei, Sărățel, Valea-Măgherușului), Șieu-Odorhei (Șieu-Odorhei, Agrișu de Jos, Agrișu de Sus, Bretea, Coasta, Cristur-Șieu, Șirioara), Șieut (Șieut, Lunca, Ruștior, Sebiș), Șintereag (Șintereag, Blăjenii de Jos, Blăjenii de Sus, Caila, Cociu, Șieu-Sfântu, Șintereag-Gară, Tăure), Teaca (Teaca, Archiud, Budurleni, Ocnița, Pinticu, Viile-Tecii), Telciu (Telciu, Fiad, Telcișor), Tiha-Bârgăului (Tiha-Bârgăului, Ciosa, Mureșenii-Bârgăului, Piatra-Fântânele, Tureac), Târlișua (Târlișua, Agrieș, Agrieșel, Borleasa, Cireași, Lunca Sătească, Molișet, Oarzina, Răcăteșu, Șendroaia), Uriu (Uriu, Cristeștii-Ciceului, Hășmașu-Ciceului, Ilișua), Urmeniș (Urmeniș, Câmp, Coșeriu, Delureni, Fânațe, Podenii, Scoabe, Șopteriu, Valea,

Valea-Mare) și Zagra (Zagra, Alunișul, Perișor, Poienile Zagrei, Suplai)³². Este momentul în care județul Bistrița-Năsăud se conturează spațial în limitele sale actuale, cuprinzând formațiuni administrative bine ierarhizate din punct de vedere funcțional, menite să faciliteze relațiile social-economice și culturale dintre comunitățile umane și autorități.

În anul 1979 orașul Bistrița este ridicat la rangul de municipiu³³. După un deceniu, în 1989 județul Bistrița-Năsăud suferă unele modificări structural-administrative prin contopirea unor comune și crearea altora noi. Prin urmare, acesta va fi format dintr-un municipiu (Bistrița), 3 orașe (Beclean, Năsăud, Sângeorz-Băi) și 47 de comune³⁴.

Reconstituirea transformărilor din județul Bistrița-Năsăud în timpul desfășurării lor – începând cu luna decembrie 1989 – la nivel instituțional, arată că după *Comunicatul către țară* al Consiliului Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989 în care se expuneau principiile programatice ale evoluției țării³⁵, la nivelul județului s-a constituit *Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale Bistrița-Năsăud*. Potrivit presei, acesta s-a constituit *nu întâmplător, totul a fost organizat, și nu oricum, până în cele mai mici amănunte*. Sarcina noii structuri era de a *coordona activitatea social-politică din județ, până la organizarea de alegeri libere, democratice*. Populația județului și armata erau chemate să urmeze acest consiliu, să respecte măsurile stabilite, în vederea menținerii ordinii, liniștii și a desfășurării normale a tuturor activităților.

În documentul-apel publicat în 23 decembrie 1989 de către Consiliul Provizoriu Județean al Frontului Salvării Naționale, erau anunțate direcțiile de acțiune, care cuprindeau: 1. apelul la populație, pentru păstrarea calmului, ordinii și disciplinei; 2. evitarea provocărilor care ar impune intervenția justificată a forțelor de ordine; 3. asigurarea desfășurării în bune condiții a activităților economice; 4. solicitarea celor cu funcții de conducere de a participa la *normalizarea în mod democratic a vieții social – politice, a pazei și ordinii în unități și localități*; 5. organizarea comitetelor cetățenești de *autoapărare, recunoscute după banderola tricoloră purtată pe braț*; 6. asigurarea concursului armatei, miliției și securității; 7. apelul la vigilența cetățenilor; 8. informarea corectă și reală a populației, prin intermediul presei și celorlalte mijloace de informare în masă; 9. apelul ca populația să ajute la păstrarea ordinii și liniștii publice, identificarea și

³² Hotărârea nr. 1139 pentru delimitarea administrativ-teritorială a orașelor și comunelor din județul Bistrița-Năsăud, în „B.O.”, nr. 105-107, 1 august 1968.

³³ Decretul Consiliului de Stat nr. 281/27 iulie 1979, în „B.O.” nr. 69/1979.

³⁴ Legea Nr.2 din 18 aprilie 1989 pentru îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România, în „B.O.” nr.15/1989, anexa nr. 6, p. 7.

neutralizarea elementelor rău intenționate; 10. cetățenii să transmită comitetului toate propunerile și cererile lor în scris, prin reprezentanți aleși de aceștia³⁵.

Reglementarea constituirii și funcționării Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale s-au făcut prin Decretul-lege nr.2, din 27 decembrie 1989. După ce în preambul se arată principiile de acțiune în viitor, sunt fixate atribuțiile la nivel național și în teritoriu. La articolul 4 sunt enumerate comisiile pe domenii de activitate. La articolul 6 se preciza că, în *unitățile administrativ – teritoriale județene, municipale, orășenești și comunale, se constituie Consilii ale Frontului Salvării Naționale, organe ale puterii locale, subordonate ierarhic Consiliului Frontului Salvării Naționale*. La articolul 7 se preciza componența acestora, astfel; la nivel județean, între 35 – 51 de membri; consiliile municipale, între 15 și 27 de membri; consiliile orășenești, între 11 și 21 de membri; consiliile comunale, între 9 și 15 membri. Dintre membrii acestor consilii, se alege un birou executiv, format din 1 președinte, 2 vice președinți, 1 secretar și 3-5 membrii; președintele consiliului este și președintele biroului executiv. Atribuțiile acestor noi organisme erau definite în articolul 8, care preciza că „răspund pe plan local de organizarea și desfășurarea activității economice, comerciale, de ocrotire a sănătății populației, de învățământ și cultură, edilitar-gospodărești, precum și de apărarea avuției poporului, de ocrotirea drepturilor cetățenești, de asigurarea legalității și menținerii ordinii publice în unitățile administrativ-teritoriale în care sunt constituite”. Pentru realizarea acestor atribuții, consiliile adoptă hotărâri, care sunt luate cu majoritatea simplă a voturilor membrilor acestora; își desfășoară activitatea în sesiuni, precum și prin comisii de specialitate. O prevedere interesantă – reflectând ideea de continuitate în plan funcțional al instituțiilor principale economico-sociale și culturale – este cuprinsă în alineatul următor, care precizează că „aparatură proprie al comitetelor și birourilor executive ale fostelor consilii populare, cel al organelor locale de specialitate ale administrației de stat, precum și al instituțiilor social – culturale locale, își vor desfășura activitatea în actuala lor structură”³⁷.

Procesul de constituire a noilor structuri politico-administrative la nivelul județului Bistrița-Năsăud s-a derulat în *două etape distincte*

³⁵ „M.O.”, anul I, nr. 1, 22 decembrie 1989; în continuare, „M.O.”.

³⁶ *Apel* semnat de Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale, în „Ecolul Nou”, Bistrița, nr. 1, 23 decembrie 1989, p. 1. Ca și caracteristică a materialelor apărute în primele numere din ziarul „Ecolul Nou”, menționăm faptul că acestea *nu erau semnate în nume propriu, ci în numele unor instituții sau organisme nou create!*; formarea legală a noului organism este înregistrată la data de 6 ianuarie 1990, când are loc sesiunea de constituire la nivelul județului.

³⁷ „M.O.”, nr. 4, 27 decembrie 1989, p. 2-3.

Prima, în perioada 22-23 decembrie 1989, când s-au constituit comitete locale ale Frontului Salvării Naționale, fie prin adunări ad-hoc cetățenești, fie prin întocmirea unor tabele nominale de înscriere în aceste comitete pe baza Platformei Program a Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989.

*A doua etapă, după 24 decembrie 1989 este cea a activității elaborate, cu acte concepute pe baze legale și redactate corect din punct de vedere administrativ-juridic. Aceasta se poate datora și existenței la nivelul fiecărei localități, a Îndrumarului privind desfășurarea activității consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale, transmis de Consiliul județean al Frontului Salvării Naționale. Acesta arăta că se vor constitui consilii locale, cu participarea locuitorilor din toate satele aparținătoare comunelor, și că se vor constitui următoarele comisii de specialitate: dezvoltare economică, agricolă și industrială; organizatorică și pentru administrația locală de stat; învățământ, cultură, știință, tineret, sănătate și ocrotiri sociale; pe baza acestuia, s-au constituit *consilii locale ale Frontului Salvării Naționale**

În ceea ce privește constituirea organelor locale ale administrației de stat, deși prin Decretul Consiliului Frontului Salvării Naționale, nr. 1/26 decembrie 1990, se numește primul-ministru al guvernului³⁸ – acesta nu avea guvern! Abia prin Decretul aceluiași organism nr. 10/31 decembrie 1989 se constituie și organizează Guvernul României³⁹.

În 7 ianuarie 1990, prin Decretul-lege nr. 8, se reglementează organizarea și funcționarea organelor locale ale administrației de stat. Potrivit acestui act normativ la nivelul județelor, a municipiului București, orașe și comune se constituie *primării, ca organe locale ale administrației de stat*⁴⁰. Decretul prevedea atribuțiile acestora: exercitarea atribuțiilor administrației de stat, pe baza hotărârilor consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale; rezolvă problemele economiei locale, sociale, culturale, de învățământ, sănătate, comerț, asistență socială, muncă, asigurări sociale, financiare, gospodărire comunală, transport local. Componenta lor era, la nivel de județe, 1 primar, 1 vice-primar, 1 secretar și 6 membri; la nivel municipii, 1 primar, 1 vice-primar, 1 secretar și 4 membri; la nivel de orașe și comune, 1 primar, 1 secretar și 3 membri. O prevedere importantă avea ultimul alineat al art. 4, care preciza că „primarii, vice-primarii, secretarii

³⁸ *Ibidem*, nr. 5, 27 decembrie 1990, p. 1.

³⁹ *Ibidem*, nr. 9, 31 decembrie 1989, p. 3-4.

⁴⁰ Fără a „sonda” realitatea interbelică, decretul prevedea constituirea de *primării, la nivelul județelor*; acestea vor funcționa până la 19 iulie 1990, când prin Legea nr. 5/1990, se creează la nivelul județelor, *prefecturile* (*Ibidem*, nr. 92/20 iulie 1990).

și membrii organelor locale ale administrației de stat *nu pot fi membrii ai consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale*. Aceasta era anulată însă de următoarele prevederi, stipulate în art. 5-6, care subordonau activitatea acestora, consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale, care stabileau componența pe funcții și în fața cărora membrii primăriilor erau răspunzători⁴¹.

Pe baza acestui act normativ, și bazat pe prevederea din *Îndrumarul privind consituirea consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale* – care întărea prevederea că funcționarii primăriilor nu puteau fi membri ai consiliilor locale ale Frontului Salvării Naționale – s-au organizat organele locale ale administrației de stat în județ.

Constatăm că, *atât în plan politic* – prin crearea consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale – *cât și în plan administrativ* – prin crearea primăriilor, organe ale administrației de stat, uneori – am preciza noi, *nu întâmplător* – evenimentele au luat-o înaintea reglementărilor legale; chiar și așa însă, *nu s-au abătut de la două din caracteristicile perioadei: îndrumarea și controlul de la centru, și inerția, specifică perioadei, care conserva trecutul, din frică și neștiință față de ce va aduce viitorul!*

În plan practic, prin Decretul-lege nr. 38/22 ianuarie 1990 „privind abrogarea Legii nr. 2/1989 referitoare la organizarea administrativă a teritoriului țării”⁴², s-a repus în vigoare Legea nr. 2/1968, iar anexa acesteia s-a modificat în mod corespunzător; județul va avea 1 municipiu, 3 orașe și 53 de comune⁴³. Satele mari vor funcționa în continuare ca reședințe de comună, în cadrul cărora autoritatea locală va fi reprezentată de un primar, iar ca organe legislative ale autonomiei locale se înființează consiliile locale, alcătuite din mai mulți consilieri.

Pe plan legislativ, activitatea în domeniul administrativ se va concretiza în elaborarea decretului-lege nr. 81 prin care s-a modificat componența Consiliului Frontului Salvării Naționale, prin cooptarea, pe baze paritare, a jumătate din membrii consiliilor existente, și jumătate, din reprezentanții partidelor politice. Astfel realcătuit, noul organism se va numi *Consiliul Provizoriu de Uniune Națională*⁴⁴. Prin Decretul-lege nr. 82/13

⁴¹ *Ibidem*, nr. 4, 8 ianuarie 1990, p. 4-5.

⁴² *Ibidem*, nr. 14, 23 ianuarie 1990.

⁴³ Direcția județeană de Statistică a județului Bistrița-Năsăud, *Recensământul populației – 1992*, Rectificăm aici și informația de la pagina 365 din materialul privind evoluția administrativă a județului Bistrița-Năsăud (vezi *supra*, nota 1), menționând că alături de noile comune, Dumitrița, Negriștești, Ciceu-Mihăiești și Runcu-Salvei s-a înființat și comuna Poiana Ilvei (Legea nr. 262 din 13 iunie 2003, în „Monitorul Oficial”, nr. 434/2003).

⁴⁴ „M.O.”, nr. 27, 10 februarie 1990, p. 8.

februarie 1990, s-a stabilit componența acestuia, a biroului executiv și comisiilor de specialitate⁴⁵.

După aceleași proceduri ca și la constituirea consiliilor locale ale Frontului Salvării Naționale se vor constitui Consilii Provizorii de Uniune Națională la nivelul întregului județ. Activitatea lor se va desfășura până la adoptarea Legii *privind administrarea județelor, municipiilor, orașelor și comunelor până la organizarea de alegeri locale*, nr. 5/19 iulie 1990. Conform articolului 1, pe data intrării în vigoare a legii consiliile de uniune națională constituite provizoriu la nivelul unităților administrative – teritoriale, își întrerup activitatea. Până la formarea viitoarelor organe locale, ca rezultat al alegerilor, administrarea unităților teritoriale era realizată de către prefecturi, la nivel de județe și primării, la nivel de municipii, orașe și comune. Sarcina acestora era de a rezolva – în condițiile legii – problemele privind dezvoltarea economico-socială a unităților administrativ-teritoriale, urmăresc respectarea cadrului legal, asigură gestionarea bugetelor locale, asigură menținerea ordinii publice. Prefecturile erau constituite din 1 prefect, 2 sub-prefecți, 1 secretar și 7 membri, iar primăriile, la nivel de orașe, din 1 primar, 1 vice-primar, 1 secretar și 4 membri, iar la nivel de comune, 1 primar, 1 secretar și 3-4 membri, în funcție de numărul locuitorilor. *Numirea și eliberarea din funcție* se fac de primul-ministru, la propunerea Direcției administrației locale, din cadrul Secretariatului general al Guvernului⁴⁶.

Prin *Legea administrației publice locale* nr. 69/26 noiembrie 1991 s-a statuat principiul autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, *eligibilității autorităților administrației publice locale și consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit*. Au fost create, ca organe ale autonomiei locale, instituția *consiliul local* – ca autoritate deliberativă – și *primarul* – ca autoritate executivă; la nivelul județului, se constituie *Consiliul Județean*, care coordonează activitatea consiliilor locale, în vederea realizării serviciilor publice de interes județean⁴⁷.

În baza articolelor 17 și 18 din această lege, la data de 11.04.1992, prin *Hotărârea nr. 3*, s-a constituit Consiliul Județean Bistrița-Năsăud⁴⁸. Atribuțiile și funcționarea noului organism au fost stabilite prin *Hotărârea nr. 6* din 15 mai 2002 privind

⁴⁵ *Ibidem*, nr. 28, 14 februarie 1990, p. 1.

⁴⁶ *Ibidem*, nr. 92, 20 iulie 1990, p. 1-2.

⁴⁷ *Ibidem*, nr. 233, 28 noiembrie 1991, p. 1-11.

⁴⁸ „Monitorul Oficial al Consiliului Județean Bistrița-Năsăud”, anul 1, nr. 1, pp. 3-4.

aprobarea *Regulamentului de funcționare al Consiliului Județean*⁴⁹. În temeiul articolului 59, litera k din aceeași lege, a fost adoptat *Regulamentul de funcționare a aparatului de execuție a Consiliului Județean*. Delegația permanentă avea rolul de a îndruma și coordona întreaga activitate a direcțiilor din subordine: administrație locală; control-comercial, buget-finanțe; urbanism, amenajarea teritoriului și lucrărilor publice; biroul relații cu publicul și mass-media. În acest mod se încheia procesul de reglementare a organizării, funcționării și stabilirii atribuțiilor autorităților la nivel central și local, proces care a evoluat de la *elementele spontane* din decembrie 1989, prin primele reglementări legislative din 1990, și apoi – din anul 1992 – *aplicarea principiului eligibilității autorităților la nivel local* – comună, oraș și județ – pe baza Legii 69 din 1991.

Concluzii

Așa cum reiese din cele arătate mai sus, Transilvania și zona ocupată astăzi de județul Bistrița-Năsăud s-au caracterizat, de-a lungul timpului, printr-o multitudine de forme administrative. Dinamica procesului de organizare a teritoriului și a sistemului de așezări a fost dictată de interese politice care aveau în vedere necesitatea gestionării cât mai eficiente a resurselor naturale și umane din această regiune.

De la comitate, districte și ținuturi, până la județe, comune și sate se observă tendința de fragmentare a teritoriului în unități administrative tot mai mici, care, pe principiul descentralizării, să înlesnească relațiile social-economice și culturale dintre autorități și populație.

În evoluția sistemului administrativ și instituțional din Transilvania și din România se pot distinge câteva momente importante, hotărâtoare pentru organizarea teritoriului, după cum urmează:

- desființarea *comitatelor medievale* după evenimentele de la 1848-1849 și înlocuirea lor, pentru o scurtă perioadă de timp, cu alte forme administrative (*districte, ținuturi, prefecturi*), fapt care arată tendința autorităților spre o organizare modernă, în pas cu prefacerile sociale;

- restructurarea administrativă din anul 1876, când este desființată autonomia pe criterii etnice și se revine la *comitate* mai mici, organizate *pe baze moderne* de către guvernul maghiar, unul dintre acestea fiind comitatul Bistrița-Năsăud, care anticipează

⁴⁹ Textul în „Monitorul Oficial al Consiliului Județean”..., pp. 7-20.

viitoarea denumire a județului de astăzi;

– Unirea de la 1918 și apoi reforma administrativă din anul 1925, când are loc aplicarea modelului administrativ francez, cu forme administrative *județul* și *comuna politică*;

– împărțirea administrativă din 1950, după model sovietic, în *regiuni*, *raioane*, *orașe*, *comune administrative* și *sate*;

– organizarea administrativă din 1968, când se stabilește structura administrativă a țării pe *județe* mai mari, *orașe*, *comune* și *sate*, păstrată în cea mai mare parte până astăzi.

Ultimul deceniu al secolului trecut a fost marcat de anumite disfuncționalități la nivel administrativ, datorită frământărilor social-economice din cadrul țării, fapt care s-a repercutat asupra așezărilor și a relațiilor dintre acestea și centrele de influență locală, zonală și regională⁵⁰.

Zona ocupată astăzi de județul Bistrița-Năsăud a suferit numeroase restructurări administrativ-teritoriale și instituționale, dar prin elemente conjuncturale a reușit să păstreze două centre de influență, Bistrița și Năsăudul, în jurul cărora s-a cristalizat județul actual. Districtul Bistriței, Regimentul de graniță și Districtul Năsăud – luate la un loc – sunt cele trei modele administrative care prefigurează viitorul județ. Arealul de sud și sud-vest, care făcea parte din diferite comitate a fost atașat mai mult din rațiuni teritoriale – distanța optimă față de orașul reședință – căci localitățile de aici și astăzi își manifestă orientarea social-economică și culturală spre alte centre de atracție, precum Dej, Reghin sau Târgu Mureș.

⁵⁰ R. Săgeată, *Soluții de optimizare a organizării administrativ-teritoriale a României în perspectiva aderării la Uniunea Europeană – Raport de cercetare*, în „Revista de Politica Științei și Scientometrie”, Număr special, Academia Română, Institutul de Geografie, București, 2005, p. 16-30

XI. RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

CĂRȚI DESPRE ȚINUTUL NOSTRU

Ioan LĂPUȘNEANU

Personalități din granița năsăudeană. – Contribuții documentare – Ediție îngrijită de Adrian Onofreiu și Viorel Rus, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.

În ultimii anii, un grup de cercetători de la Direcția Județeană Bistrița-Năsăud a Arhivelor Statului au acordat o deosebită atenție zonei Năsăudului și, aproape în fiecare an, apar studii și cărți semnate de dr. Adrian Onofreiu, Simion Lupșan, Ioan Mureșan, dar și de cercetători din afara instituției: Mirela Andrei, Claudia Septimia Petean, Aurelia Dan, Florina Pop, dr. Dan Lucian Vaida, Mircea Ioan Prahase, dr. Lazăr Ureche, Dan Prahase, Viorel Rus, Traian Pavelea, George Vasile Rațiu, Ioan Seni, Ioan Radu Nistor ș.a. Toate aceste lucrări constituie un pios omagiu adus memoriei vitejilor grăniceri năsăudeni de odinioară. Excelează în acest sens cercetătorii dr. Adrian Onofreiu și Simion Lupșan care au înlăturat praful de pe mii de file ale Arhivelor și au salvat de pericolul uitării informații despre granița năsăudeană, despre pădurile grănicerești, despre Societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva” a elevilor năsăudeni, despre electrificarea județului, despre poruncile Primăriei Năsăud, despre Districtul Năsăud, despre Revoluția de la 1848-1849 etc.

De eroismul vitejilor grăniceri năsăudeni din secolele XVIII și XIX, care au udat cu sângele lor câmpurile de bătlie ale bătrânului continent, a depins relativa libertate și bunăstare a locuitorilor Țării Năsăudului. Cartea îngrijită de cercetătorii amintiți pune în valoare documente din 21, dintre cele 44 localități confiniare, privind jertfa de sânge a grănicerilor.

Importanța graniței năsăudene este evaluată în felul următor de către cercetătorul științific I, Simion Retegan de la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, în prefața cărții: „... În mijlocul masei iobagilor români de până la 1848, granița năsăudeană, cu statutul ei de libertate socială, cu școlile sale, cu apreciablea sa elită, cu deschiderea sa mai largă spre lume, cu disponibilitățile sale materiale mai mari alcătuiește un component de vârf al națiunii române. Există, în consecință, aici o conștiință a unei anumite exemplarități, care se exprimă mai timpuriu și mai coerent decât în alte părți în scrisul istoric”. Ideea aceasta este întărită prin multiple exemple de către dr. Adrian Onofreiu și Viorel Rus în *Studiul introductiv* al lucrării. Și, am adăuga noi, faptul evident că Năsăudul și întreaga zonă a graniței au intrat în Europa încă din

secolul al XVIII-lea, ceea ce explică multe realități sociale și culturale ale „miracolului năsăudean“.

Cartea *Personalități din granița năsăudeană* pune în valoare un manuscris din primul deceniu al secolului XX intitulat „Biografii ale persoanelor din ținutul grăniceresc năsăudean și teritoriul civil transilvănean, care au servit în Regimentul Grăniceresc al II-lea Român ca ofițeri, funcționari, preoți sau învățători“ (atribuit protonotarului Nicolae Bejan și susținut cu argumente credibile, *n.n.*), precum și răspunsurile a 21 de preoți din cadrul Districtului la „un circular“ din 1863 al vicarului Grigore Moisil. Manuscrisul cuprinde 195 de biografii: 137 ale ofițerilor și 12 ale subofițerilor, 27 ale învățătorilor, 12 ale preoților și vicarilor greco-catolici, 7 biografii ale funcționarilor administrativi.

Intenția vicarului a fost de a se realiza o istorie a Regimentului năsăudean la împlinirea unui secol de la militarizare. În tabelele incluse în volum sunt noutăți, nominal, „oameni de seamă – morți sau în viață – școliți în instituțiile de învățământ grănicerești năsăudene, cu profesiile, funcțiile și statutele pe care le-au avut sau le aveau în anul 1863“, originari din localitățile: Bichigiu, Gledin, Bistrița-Bârgăului, Leșu, Măgura, Mărișel, Mititei, Mocod, Monor, Morărau, Mureșenii-Bârgăului, Nepos, Poiana Ilvei, Ragla, Rușii Munți, Sântioana, Șant, Șieut, Telciu, Tiha-Bârgăului și Zagra. Din aceste localități au ieșit în perioada Regimentului și „s-au aplicat în oficii“, 536 de oameni, dintre care 211 erau încă activi în anul 1863. Impresionant este faptul că aceste localități, care aveau în 1863 19.623 suflete, dăduseră în perioada militarizării, la război, 22.512 bărbați, dintre care au murit 3.550 și au fost răniți 2.584. Este un uriaș sacrificiu suferit de bravii grăniceri năsăudenii pe ale căror morminte, risipite pe tot cuprinsul Europei, s-au înălțat edificii culturale și sociale din Țara Năsăudului. Colosală jertfă a zidirii...

Dintre toți istoricii care au cercetat granița năsăudeană și a Districtul Năsăud, cercetătorul dr. Adrian Onofreiu ocupă un bine meritat loc de frunte. Îi spuneam cândva că, datorită cercetărilor și studiilor publicate pe temele amintite, este mai năsăudean decât mulți alții care se laudă sau se lăudau cu acest atribut. După ce în 2003 publica în Editura Fundației George Coșbuc Năsăud un amplu volum de documente intitulat *Districtul Năsăud 1861- 1876. Contribuții documentare* în colaborare cu Simion Lupșan, în 2010 a publicat volumul de autor *Districtul Năsăud (1861-1876)*, la Editura Argonaut din Cluj-Napoca. De fapt, este teza sa de doctorat fiindcă în urmă cu vreo doi ani mi-a dat rezumatul acestei teze pe tema în discuție.

Lucrarea cercetătorului dr. Adrian Onofreiu prezintă, în mod detaliat și documentat, după cele mai stricte rigori ale cercetării științifice, o perioadă glorioasă din istoria multiseculară a orașelului de pe Someșul Mare, consumată între anii 1861-1876 când „cele 44 de sate nășăudene, foste grănicerești, constituite în 1861 într-un district propriu, întruchipau, alături de Țara Făgărașului, singurele unități teritoriale în care românii, nu doar că dețineau majoritatea, aproape exclusivitatea populației, dar, spre deosebire de toate celelalte comitate și scaune transilvănene, controlau și organele lor de conducere, cele cu caracter reprezentativ ca și cele executive, cele din centrele de reședință, ca și cele din teritoriu, cele administrative propriu-zise ca și cele judiciare“ – după cum citim în *Cuvântul înainte*, scris de dr. Simion Retegan.

Lucrarea surprinde, prin modul pertinent în care prezintă, toate sferele vieții social-economice, administrative, demografice, culturale și naționale din perioada aceluia deceniu și jumătate, fiind structurată în 7 capitole deosebit de dense și bine articulate sub aspectul informației, precum și al limbii și stilului științific. Existența, aproape efemeră, a Districtului Năsăud, „prin tot ce a realizat... a devenit un punct de reper pentru românii de oriunde din Transilvania și a arătat capacitatea acestora de a fi parteneri egali cu cei care aveau tradiție în arta guvernării“. Districtul Năsăud a fost o lecție de patriotism și a demonstrat capacitatea organizatorică a elitelor românești, formate în școlile din marile centre culturale apusene: Viena, Roma, Gratz, Praga, Budapesta, dar și la cele naționale de la Blaj și Sibiu. Prin activitatea politică, administrativă și religioasă a elitelor românești din district, s-a realizat comunicarea între acestea și populație, contribuindu-se la formarea și dezvoltarea conștiinței naționale, dar și la obținerea unor drepturi asupra proprietăților grănicerești, prin petiții adresate inclusiv împăratului de la Viena. Sunt candidați la monumente care să le eternizeze memoria: Vasile Nașcu, cel care a reprezentat grănicerimea în numeroase „deputății“ la Curtea Vienei și a purtat o neîntreruptă corespondență cu vicarul Grigore Moisil; căpitanul suprem Alexandru Bohățel, președintele Sedriei și vicecăpitanul Leontin Luchi, vicecăpitanul Florian Porcius, primul nășăudean Membru al Academiei Române, Ioachim Mureșan, președinte de Sedrie, dar și vicarul Macedon Pop, purtătorul de cuvânt al grănicerilor în cadrul delegațiilor pentru obținerea fondurilor rămase în urma desființării Regimentului II de graniță.

În scurta perioadă a existenței sale, Districtul Năsăud a dat un imbold uriaș dezvoltării sociale și culturale a Țării Năsăudului. Este suficient să amintim faptul că, în perioada existenței Districtului, în 1863, a luat ființă Gimnaziul Românesc Greco-Catolic

din Năsăud, principala piesă de rezistență a ceea ce numim Școala Năsăudeană de cultură, care a dat țării, în timp, o sumedenie de personalități ale căror nume sunt înscrise cu litere de aur în cultura și istoria națională.

Principalele realizări ale Districtului Năsăud „s-au concretizat într-o conștiință aparte, în atitudini și norme specifice de organizare și existență, definite ca *perenitate a idealurilor „grănicerești“*, care s-au păstrat peste un secol devenind proverbiale. S-a realizat astfel, conchide autorul „*legătura* între „granița militară“ și noul statut civil al locuitorilor de aici și s-au asigurat condiții favorabile pentru o dezvoltare durabilă, în „linia spiritului năsăudean“.

Lucrarea este axată și pe o bibliografie ce este menționată în peste 15 pagini, conține numeroase anexe, ilustrații (hărți, grafice, tabele, fotografii), un glosar, precum și rezumate în trei limbi de circulație internațională: engleză, franceză și germană.

Numai pentru această monumentală lucrare, dr. Adrian Onofreiu merita cu prisosință titlul de Cetățean de Onoare al Orașului Năsăud, pe care Consiliul Local i l-a acordat în ziua de 13 mai 2010. Lucrarea este o sursă importantă pentru năsăudeni, spre a-și cunoaște trecutul...

Famiiliile din Năsăud în anii 1869. Contribuții de demografie istorică este o altă lucrare importantă, apărută la Editura Agronaut din Cluj-Napoca, în anul 2010. Autori: Ioan Bolovan, Adrian Onofreiu și Viorel Rus. După cum se vede, chiar din titlul lucrării, conținutul ei are legătură cu Districtul Năsăud, anul 1869 fiind cam la mijlocul perioadei în care a funcționat această formă de organizare administrativă de după desființarea graniței. Cartea este structurată pe datele recensământului din anul 1869 al populației, locuințelor și animalelor. Acest recensământ a fost realizat pe baza Legii III din 1869 și s-a desfășurat începând cu data de 3 ianuarie 1870. Aflăm din carte denumirile diferitelor părți de hotar, denumirea străzilor, numărul locuitorilor și al locuințelor. Astfel, în anul 1870, „în Năsăud erau înscrise 452 numere de casă. Dintre acestea 24 erau grădini fără construcții“. Între „cele 428 de clădiri din localitate erau: 13 clădiri în care funcționau instituțiile orașului și districtului, 385 case de locuit în perimetrul localității, 25 case în câmp și 5 hrube țigănești (bordeie subterane)“. Dacă scădem locuințele cu destinație specială (instituții etc.) vedem că de fapt în Năsăud erau 417 locuințe, în care locuiau 510 familii, totalizând 2.445 locuitori.

Structura etnică a populației se poate deduce după cea confesională fiindcă „la finele anului 1869 trăiau în Năsăud 1.941 greco-catolici, 213 mozaici, 167 romano-catolici, 71 evanghelici, 30 reformați și 23 ortodocși. De notat că printre

romano-catolici erau și români, care formau „protipendada satului“, aspect valabil și în prezent. Aflăm în carte, de asemenea, date despre profesii, ocupații – surse de existență; mobilitatea populației din Năsăud; nivelul de învățământ al locuitorilor, precum și despre structura și materialele de construcție a locuințelor.

În 1869, „năsăudeni aveau în proprietate... următoarele efective de animale: 738 bovine; 163 cabaline; 917 oi, 402 capre, 395 porci, 76 stupi“. Volumul mai cuprinde tabele privind: familiile din Năsăud, locuințele și animalele domestice ale acestora, în anul 1869; statistici ale locuințelor, familiilor, locuitorilor și animalelor domestice; anexe; ilustrații; indicele familiilor; fișe și tabele; fotografii și hărți. Cu alte cuvinte, cartea este o oglindă fidelă a Năsăudului în anul de grație 1869. Extrapolând, putem afirma că multe date pot fi atribuite unei perioade mai mari, cel puțin cea a Districtului Năsăud.

Filologul și lingvistul Ioan Mircea Prahase a scos la Editura Napoca Star din Cluj-Napoca cea de a II-a ediție, revăzută și adăugită, a cărții *Glosar regional* (Bistrița-Năsăud). Subliniam într-o recenzie importanța și utilitatea acestei cărți, ce se înscrie în șirul operelor scrise de acest pasionat cercetător, care și-a îndreptat atenția, timp de câteva decenii, asupra vieții și spiritualității oamenilor din acest mirific spațiu geografic, etnocultural și economic, străjuit de munții Țibleș, Ineu și Călimani, (din păcate tot mai văduviți de păduri). Cercetătorul Mircea Prahase, în colaborare cu alți autori a scris cărțile: *Județul Bistrița-Năsăud*, Editura Sport-Turism, București, 1980; *Zagra – o monografie posibilă*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1997; *Bistrița-Năsăud. Mediul și tradiția*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2001; *Bistrița-Năsăud. Locuri și oameni*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2004. Dar și cărți de autor: *Fragmentarium*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2003; *Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2004; *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2005, și prima ediție a cărții *Glosar regional*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008. De asemenea, a colaborat la volumul I al *Monografiei Orașului Năsăud (1245-2008)*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009 cu un capitol ce se înscrie în sfera lui de preocupări științifice: *Grai, toponimie, onomastică, lexic* (pp.567-598).

Glosarul regional s-a născut în urma anchetelor dialectale efectuate de autor în perioada 1968-2009, prin care a cules circa 1100 de cuvinte, câte cuprinde prima ediție și încă „peste 400 de cuvinte culese de la informatori sau din bibliografia de specialitate“, incluse în ediția a II-a. Autorul a utilizat în cercetarea sa și „micromonografiile...

redactate în județ imediat după anul 1989..., realizate în spiritul școlii sociologice a lui Dimitrie Gusti“, de profesori de istorie și limba română.

După adunarea acestor peste 1500 de cuvinte, autorul a trecut la stabilirea etimologiei lor pe baza unor lucrări de specialitate: 13 dicționare, peste 48 de studii circa 40 de micromonografii și studii locale. Un colosal volum de muncă și o intuiție avizată din punct de vedere științific, împreună cu pasiunea și dragostea pentru acele cuvinte, multe condamnate la pieire, fiindcă acele cuvinte care nu circulă în vorbirea curentă, sau folosite în operele unor scriitori, sunt condamnate la moarte, ca orice ființă vie. Limba este și ea un organism viu: se naște, se dezvoltă prin evoluția ei milenară sau chiar multimilenară, după care piere... Prin lucrarea sa, Mircea Prahase a reanimat aceste cuvinte „care ne-au legănat copilăria“ – cum spunea cândva – cele care le-am îngânat când am început să vorbim și care ne încântată când le citim în minunata operă a acestui împătimit filolog. Prin cărțile sale, îndeosebi prin *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare* și *Glosar regional* (Județul Bistrița-Năsăud), filologul și lingvistul Mircea Prahase este „omul ce nu lasă tradițiile să piară“ – cum fericit se exprima scriitorul și jurnalistul Menuț Maxinunian, într-un amplu portret din cotidianul „Răsunetul“. De fapt, prin toate misiunile pe care le-a îndeplinit, cercetătorul științific principal Mircea Prahase a jertfit efort și pasiune pentru a pune în valoare bogata zestre spirituală a acestor minunate plaiuri de baladă și legendă – minunatele noastre tradiții populare, care fac parte din matricea noastră stilistică – cum spunea Lucian Blaga De aceea, îl putem considera și un fin, avizat și talentat etnolog.

Suntem parte integrantă a Europei unite, dar trebuie să fim conștienți de faptul că trebuie să ne integrăm acolo cu zestrea noastră spirituală: cu limba, tradițiile, obiceiurile, arta noastră populară unică și inconfundabilă pe întreg globul pământesc.

Monografia Orașului Năsăud (1245-2008), Vol. I, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009 este primul op dintre cele trei proiectate de aproape un deceniu. „Apariția primului volum – salută într-un cuvânt introductiv de către primarul orașului, ing. Dumitru Mureșan – al cărui conținut este alcătuit cu multă acribie științifică și frumusețe, ne va permite să avem o imagine de ansamblu mai completă despre istoria localității noastre din cele mai vechi timpuri până la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial (1945). Realizarea acestei monografii este calificată în *Studiul preliminar*, scris de prof. univ. dr. Ironim Mațian, redactorul științific al volumului, drept „un act temerar de primă importanță, oglindă a existenței Năsăudului... care ne privește din praful

arhivelor și noianul de material documentar, gata să fie fructificate într-o carte întocmită după criterii științifice prestabilite“.

La realizarea celor XIII capitole ale acestui prim volum și-au adus contribuția, pe lângă referentul științific, prof. univ. dr. Ironim Marțian și secretarul general de redacție, Col. (r) dr. Vasile Tutula, autorii capitolelor: Romulus Berceni, Paula Bundeți, Aurel Cleja, Vasile Lechințan, Simion Lupșan, Ironim Marțian, Dumitru Mureșan, Adrian Onofreiu, Traian Pavelea, Claudia-Septimia Peteanu, Florica Pop, Florina Pop, Mircea Prahase, Pompei Raus, Ioan Seni, Vasile Tutula și Dan Lucian Vaida.

În cele peste 740 de pagini ale volumului sunt cuprinse evenimente istorice petrecute în această localitate de la atestarea ei documentară și până la al Doilea Război Mondial, inclusiv, precum și aspecte ce țin de domeniul organizării judecătorești, etnografiei, folclorului, toponimiei, onomasticii și lexicului. Volumul mai cuprinde importante și edificatoare grafice privind evoluția demografică, organizarea aparatului administrativ, sistemul stradal; fotografii ale portului popular năsăudean și imagini din trecutul și prezentul Năsăudului. Autorii capitolelor au utilizat o amplă bibliografie istorică și culturală însumând sute de titluri. În partea finală a lucrării au fost incluse scurte rezumate în limbile engleză și germană. Condițiile grafice și tehnice în care a fost tipărită lucrarea sunt ireproșabile, oferind cititorului și o satisfacție din punct de vedere estetic.

Dicționarul culturii și civilizației populare al județului Bistrița-Năsăud. Vol I: Țara Năsăudului. Coordonator Ioan Seni. Cuvânt înainte de acad. Dumitru Protase; Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2009 – este cea mai mare realizare a Despărțământului Năsăud al ASTREI de la crearea sa și până în prezent. Inițiativa și efortul principal în realizarea acestei lucrări monumentale aparține harnicului, inimosului și perseverentului președinte al ASTREI Năsăudene, Ioan Seni, recunoscut cu aceste calități pe plan național și internațional, dacă îi numim „internaționali“ pe aștrii din Basarabia, Bucovina de Nord și din alte țări locuite de români.

La elaborarea celor peste 1300 de fișe au contribuit secretarii de redacție: Liviu Păiuș, Ioan Lăpușneanu, Grigore Marțian și Sever Ursa, precum, firește, autorii fișelor Liviu Păiuș (Rodna) – 159; Ioan și Lucreția Mititean (Năsăud) – 113; Ioan Lăpușneanu (Năsăud) – 85; Ana Filip și Fetti Ramona (Salva) – 69; Leon Catarig (Rebrișoara) – 63; Ioanela Alis și Ioan Seni (Năsăud) – 61; Lenuta Târlișan (Rebrișoara) – 47; Floarea Pleș – Năsăud – 43; Sever Ursa (Maieru) – 41; Aurica și Ștefan Bachiș (Rebra) – 29; Iuliana și Eleonora Feștilă (Lunca Ilvei) – 28; Grigore Marțian (Năsăud – Lușca) – 26; Mărioara

Buta (Poiana Ilvei) – 25 etc. Peste 20 de fișe au mai realizat: Florentina Popu (Coșbuc, Telciu), Olimpia și Pavel Berengea (Ilva Mare), Maximinian Menuț și Alexandru Pugna (Bistrița), Cristi Ilovan și Ienciu Maria (Telciu), Reghina și Ilie Mare (Ilva Mică), Leon Cârdan, Dan Strugar, Szabo Zinuca, Hodoroga Florina, Raveca Gaveniuc (Sângeorz-Băi); Gavrilă Rus (Zagra); Ștefan Roș (Parva). Un număr apreciabil de fișe au depus: Nadia și Cornel Urian (Cristeștii Ciceului); Floarea Vaida (Mocod); Vasile Dâncu (Runcu Salvei); Gabriela Herța (Romuli); Aurel Pop (Năsăud); Mircea Daroși (Nepos); Ciocârlă Virgil (Sângeorz-Băi); Florin Bindea (Mititei). Meritul, repetăm, este al profesorului Ioan Seni care prin adrese și nenumărate apeluri telefonice a solicitat autorităților locale și diferiților intelectuali colaborarea la realizarea dicționarului. Meritul revine și doamnei Monica Ștefania Măgureanu care s-a preocupat de obținerea fondurilor, beneficiind de programul European prin tradiții și valori culturale. Lăudabil este și efortul prefațatorilor capitolului dicționarului: Pr. Protopop Ioan Dâmbu – Biserică și cultură; Romulus Berceni – Etnografi, folcloriști și monografiști; Dr. Lucian Vaida – Colecționari și întemeietori de muzee; Menuț Maximinian – Rapsozi și soliști; Ana Filip – Creatori și meșteri populari; Lucreția și Ioan Mititean – Fanfare și coruri; Ioan Lăpușneanu – Teatru popular și Reviste (împreună cu Liviu Păiuș).

Cuvântul înainte aparține acad. Dumitru Protase care afirmă următoarele: „Privit în ansamblu se poate afirma că publicarea unui dicționar cu asemenea profil constituie un îndemn de urmat și de alte ținuturi ale țării. Inițiatorii, organizatorii, colaboratorii și instituțiile care au sprijinit elaborarea acestei lucrări de realitate și spiritualitate populară merită incontestabil lauda maximă și deosebita apreciere. Asemenea operă se constituie prin ea însăși într-un veritabil document istoric, pentru că – așa cum spune pe drept cuvânt Lucian Blaga – veșnicia s-a născut la sat“. Fraze elogioase despre lucrare au mai scris în partea inițială a dicționarului: Dr. Dan Lucian Vaida, directorul Muzeului Grăniceresc Năsăudean; insp. gen. Prof. Stela Todea; prof. Alexandru Dorel Coc, director al Colegiului Naponal „George Coșbuc“ Năsăud; ing. Mihai Mureșan, șef Ocol Silvic „Someș Țibleș“ și președinte al Uniunii Comunelor Grănicerești Năsăudene, împreună cu Antonel Pop, director executiv. În ADDENDA au fost inserate articole ale cercetătorilor: Liviu Păiuș – Etnografii; Grigore Martian – Folclorul – înțelepciunea poporului; Ioan Lăpușneanu – Școala Năsăudeană și slujitorii ei; Liviu Păiuș – Monografiștii Țării Năsăudului; Sever Ursa – File de monografie; Ioan Mircea Prahase – Gânduri răzlețe despre sărbătoare – micro-pseudo-eseu și Satul românesc: încotro?; Sever Ursa – Animatori culturali; Liviu Păiuș – ASTRA Rodna între cele două războaie

mondiale și Culegeri de folclor făcute de cei din afara Țării Năsăudului; Florentina Popu – Efectele tehnologice asupra mediului și societății în obținerea produselor din lemn; Menuț Maximilian – O istorie a sufletului năsăudean; Maria Ienciu – Rapsozi populari – legătura dintre trecut și prezent; Alexandru Pugna – „Glasul pământului“ năsăudean și bistrițean, ecou de mângâiere și trăinicie veșnică; Ioan Mititean – Tradiții năsăudene – Maialul și Ispasul.

Dicționarul mai cuprinde o Bibliografie generală și rezumate în română, franceză, germană și engleză. Prin eleganța și estetica realizării tipografice, prin bogăția și varietatea materialului pe care îl conține acest dicționar este o lucrare utilă și demnă de aprecierea urmașilor.

Scriitori români la frontiera mileniului III – Dicționar critic – Volumul I Bistrița-Năsăud, Editura George Coșbuc Bistrița, 2009 – este o excepțională lucrare a scriitorului și editorului Dumitru Munteanu, printr-o îndelungată muncă de cercetare și printr-un efort colosal de ordonare și editare a unui dicționar de 837 de pagini. Acest dicționar, original în modul cum a fost conceput și realizat, cuprinde scurte note biobibliografice a 145 de scriitori născuți sau afirmați în localități din județul Bistrița-Năsăud, precum și repere critice despre fiecare scriitor.

Printr-o „licență poetico-lexicografică“, Dumitru Munteanu i-a considerat scriitori, pe lângă cei care fac parte dintr-o uniune de creatori, și pe aceia care au realizat și publicat măcar două volume, inclusiv monografii. Până la un punct, concepția autorului acestui dicționar este justă, fiindcă pentru elaborarea unei monografii se depune, în multe cazuri, mai mult efort decât pentru crearea unui roman. Chiar dacă în primul caz talentul literar nu este condiția principală. Așa a ajuns și semnatarul acestei prezentări scriitor, deși a publicat, în colaborare cu alți colegi, doar două cărțuții care au prea puțin de-a face cu literatura beletristică. E adevărat că a scris și publicat câteva zeci de articole, recenzii, cronicile literare și prefețe la numeroase cărți, dar aceasta-i altă poveste. Și e foarte greu ca Ioan Lăpușeanu, care s-a ocupat o viață întreagă, în exclusivitate, cu munca la catedră, să se compare cu colegul de grupă de la facultate, Ion Moise, care a părăsit destul de repede catedra și s-a ocupat, în exclusivitate, de scris, reușind să publice peste șapte volume și sute de articole. O precizare; Ioan Lăpușeanu nu s-a născut nici în Bistrița, nici în Șieu-Odoihei, ci în București, unde părinții săi, Grigore și Irina, originari din Șieu-Odorhei, locuiau în anul 1937. În Șieu-Odorhei și-a petrecut copilăria și a urmat primele șapte clase ale școlii primare.

Chiar dacă acest dicționar cuprinde mai mulți scriitori decât sunt cu adevărat originari din județ și mai puțini decât ar fi meritat să fie incluși în el, considerăm că este o lucrare importantă, valoroasă și o carte de reper pentru posteritate. Anumite omisiuni vor fi corectate în volumul al doilea, iar eventuale erori vor fi îndreptate la o nouă ediție.

Cetățeni de Onoare ai Orașului Năsăud, Editura Karuna, Bistrița, 2009. Autorii ing. Dumitru Mureșan, primarul orașului Năsăud, și prof. Ioan Lăpușneanu au adunat într-un volumaș de 136 de pagini personalitățile cărora Consiliul Local al Orașului Academicienilor le-a conferit, în perioada 2002-2008 titlul de Cetățean de Onoare al Orașului Năsăud. Între cele 37 de personalități există și două excepții prin faptul că Ion I.C. Brătianu, fost prim-ministru și Generalul Erou Traian Moșoiu, cărora li s-a acordat acest titlu în perioada interbelică. Motivul pentru care li s-a acordat acest titlu a fost ajutorul acordat Năsăudului sinistat în urma inundațiilor catastrofale din 1922. În sprijinul năsăudenilor, loviți crunt de vitregiile naturii, au venit numeroși oameni de bine, începând cu primul ministru și ceilalți membri ai cabinetului său.

Printre cetățenii de onoare ai Năsăudului se numără: profesorii universitari Gavril Istrate, Alexandru Husar, Teodor Tanco, acad. Dumitru Protase, Ionim Marțian, Tudor Drăganu și Iosif Viehmann, profesorii Ioan Nichifor Someșan, Grigore Găzdac, Irimie Burcezan, prof. dr. Dorel Cosma, Gavril Tulai, Sever Ursa, Grigore Marțian; doctorii George Trifon și Traian Dascăl; documentaristul Nicolae Trifoiu, ec. Andrei Pop, cercetătorul științific principal Ion Mircea Prahase, editorul operei lui Liviu Reboreanu, Niculae Gheran, și traducătorul operei acestei opere în limba japoneză Sumiya Haruia. De asemenea, juriștii Dumitru Nacu și Dr. Gheorghe Buta, judecător la Înalta Curte de Casație și Justiție, precum și realizatorii TV. Sergiu Vitalian Vaida și Eugenia Florea; coloneii Vasile Șt. Tutula și Ioan Obrejan.

Despre această carte au scris în presa locală, Menuț Maximinian, Olga Lucuța și Ion Radu Zăgreanu. Scriitorul Ion Radu Zăgreanu scria despre carte următoarele: „Prezentarea vieții și activității celor cărora li s-a acordat titlul de cetățean de onoare ai „orașului academicienilor“ devine un prilej de reactualizare a importanței acestei localități în istoria și cultura acestor meleaguri românești, pune în lumină rolul renumitelor școli ale Năsăudului, în formarea personalității celor în cauză, ridică uitarea dureroasă și uneori voită de pe chipul Bisericii Greco-Catolice, care i-a dat acestei urbe, nu numai lumina credinței, ci și cea a științei de carte“.

În anii 2009 și 2010 Consiliul Local Năsăud le-a acordat titlul de cetățean de onoare altor opt personalități ale spiritualității năsăudene. De aceea se impune reeditarea

cărții cu adăugarea celor opt noi membri de onoare și revizuirea portretelor unor personalități din carte.

Din „Panteonul” *Marilor Patrioți Români Ardeleni – Alexandru Bohățel*, Editura Diotima, Cluj-Napoca, 2009. În cadrul manifestărilor dedicate Zilei Naționale, 1 Decembrie 2009, a avut loc și dezvelirea și sfințirea bustului fostului Căpitan Suprem al Despărțământului Năsăud, Alexandru Bohățel. După consumarea acestui moment sacru a avut loc depunerea unor jerbe de flori. Au luat apoi cuvântul ing. Dumitru Mureșan, primarul orașului Năsăud, Eugen Mureșan, primarul comunei Vultureni, județul Cluj, și deputatul Horea Uioreanu, donatorul bustului lui Al. Bohățel.

Un alt moment al festivității a fost evocarea personalității Căpitanului Suprem al Districtului Năsăud, Alexandru Bohățel de către: prof. univ. dr. Ionim Marțian, Traian Pavelea, Ioan Seni și dr. Adrian Onofreiu, precum și lansarea cărții „Din Panteonul Marilor Patrioți Români Ardeleni – Alexandru Bohățel (1816-1897)”, scrisă de un strănepot al său, profesorul universitar Teodor Buhățel. Când în 1861 năsăudenii au obținut dreptul de a se organiza într-un District autonom, pe teritoriul fostului Regiment de graniță, desființat din ordin împărătesc cu un deceniu mai devreme, au invitat să conducă acest District pe juristul Alexandru Bohățel, descendent al unei familii nobiliare românești. Și l-au primit ca pe un împărat cu flori, manifestări de simpatie, porți de triumf și strigăte de „Vivat!”, pe tot traseul de la Mocod la Năsăud.

Deși scurtă, activitatea sa în fruntea Districtului Năsăud a fost marcată de unele realizări importante, cu consecințe în timp, după cum scrie scriitorul și universitarul clujean Mircea Vaida-Voevod, un descendent al familiei, în Prefața cărții: „În răstimpul 1861-1875 a fost căpitan suprem al Districtului Năsăud. Emanciparea de durată, ale cărei urmări sunt vizibile până azi, în cei 15 ani de administrație publică românească în ținutul grăniceresc, datorită priceperii, abilității și patriotismului său, sunt realități care n-au putut fi deșărădăcinate, nici stinse de vitregiile care au urmat Amprenta leonină, purtând însemnele puternicului Domn de Glod și Vultureni s-au păstrat scrise citeț în lutul și spiritul oamenilor locului, fapt elocvent ilustrat de mărturisirea înciudată a Comitelui șovin, care i-a urmat: „Durere, nu am putut înlătura urmările administrației lui Bohățel, oricât am stăruit”.

Cartea profesorului Teodor Buhățel prezintă în pagini emoționante perioada de formare și activitatea politică administrativă a înaintașului Domniei sale, insistând asupra perioadei în care a ocupat funcția de Căpitan Suprem al Districtului Năsăud.

Subscriem în totalitate adevărul unei idei enunțate de autorul cărții în capitolul final: „Reactualizarea personalităților din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat reprezintă deopotrivă o îndatorire și un respect față de aceștia, întrucât a scrie ori a citi cu interes și plăcere despre străbunii sau bunii, ori părinții noștri și locurile natale ale acestora sau probabil ale noastre, nu poate părea un timp irosit“. Întruchipat și turnat în bronz de către sculptorul Darion Voinea, bustul lui Alexandru Bohățel domină un spațiu sacru între fosta catedrală greco-catolică și noua biserică greco-catolică, în construcție, pe locul fostului vicariat al Rodnei.

Viața la țară. Chiochiș. Cercetări monoetnografice, vol. IV-V, de Romulus Berceni au văzut lumina tiparului la sfârșitul anului 2009, respectiv începutul anului 2010. Cu aceste două volume fiul satului Chiochiș de la marginea Câmpiei Transilvaniei și fiu adoptiv al Năsăudului, unde și-a desfășurat o bună parte din activitatea didactică, la Liceul Silvic și la Colegiul Național „George Coșbuc“ încheie istoria sentimentală a satului natal, în bună parte trăită personal în cei mai frumoși ani ai copilăriei și apoi a activității didactice.

Sub farmecul mirajului vârstei de aur, în ultimele două volume ale cărții sale Romulus Berceni prezintă evenimentele principale, de-a lungul vremurilor care au terorizat sau bucurat pe locuitorii satului Chiochiș: „Vremurile de demult“, „Pe vremea regilor“ sau „Aialaltă Românie“, „Pe vremea ungurilor“ (1940-1944); „Pe vremea comuniștilor“ (1945-1989) și „În vremea asta“. Studiile etnografice ale colegului nostru se situează, sub aspectul formei și conținutului, la granița dintre literatură și știință. Stilul cald, precis și limba cu termeni proprii, accesibili pentru orice nivel de cultură, le facilitează receptarea din partea oricărei categorii de cititori. Din punctul de vedere al stilului le putem compara cu „Amintirile din copilărie“ ale lui Ion Creangă, iar din punct de vedere al conținutului cu studiile sociologice ale lui Dimitrie Gusti. Cu toate că prezintă viața unui sat, cărțile lui Romulus Berceni au o mare doză de generalitate, în sensul că evenimentele derulate la Chiochiș se potrivesc cu evenimentele întâmplare în fiecare sat, cel puțin din zona noastră etnografică și folclorică.

Ni se pare adevărată afirmația colonelului (r) dr. Vasile Șt. Tutula făcută în recenzia volumului IV: „Lucrarea prof. Romulus Berceni trebuie apreciată ținând seama că avem foarte puține monografii etnografice și etnofolclorice. Sunt ca niște „păsări rare“, deși bogăția și varietatea tradițiilor și a folclorului românesc sunt inestimabile“. Scriitorul Romulus Berceni poate fi numit etnograful Câmpiei Transilvaniei, după cum Pavel Dan a fost prozatorul acestui spațiu etnocultural și social.

Cândva mă voi întoarce acasă, Vol. IV, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010. La 2 iunie 2010, venerabilul și talentatul scriitor Teodor Tanco și-a prezentat, în sala mare a Primăriei Orașului Năsăud, „raportul“ în fața unui grup de năsăudeni admiratori ai operei literare și științifice a Domniei sale. Creată în decursul a peste cinci decenii de muncă intensă și de luptă cu rigorile slovelor de foc și slovelor făurite, după cum spunea Tudor Arghezi, opera scriitorului Teodor Tanco este compusă din proză, teatru, memorialistică și un admirabil *Dicționar literar 1639-1997 al Județului Bistrița-Năsăud*, autori – publicații – societăți, Editura „Virtus Romana Rediviva“, Cluj-Napoca, 1997. În total a încredințat tiparului 44 de volume. Numai pentru culegerea și prelucrarea vastului material documentar inclus în cele șapte volume intitulate *Virtus Romana Rediviva* – spunea cândva – a depus o adevărată muncă de miner. Faptul că și-a ales pentru acest serial despre spiritualitatea Țării Năsăudului deviza sfântă „Virtus Romana Rediviva“, înscrisă cu litere de sânge pe drapelul Regimentului II de graniță și în numele Societății de Lectură a elevilor Gimnaziului Public Superior Românesc din Năsăud spune totul despre atașamentul și dragostea față de istoria locală a urmașului de grăniceri și membru al unei familii, care a dat țării oameni de cultură și de jertfă pentru mai binele obștii de pe aceste legendare meleaguri. De aceea este pe deplin motivată și onorantă hotărârea Consiliului Local Năsăud de a-i fi acordat titlul de Cetățean de Onoare al Orașului Năsăud.

Volumul IV al romanului *Cândva mă voi întoarce acasă* are drept subtitlu „Acasă, la Monor?“. În acest subtitlu virgula și semnul întrebării au valoare de simbol pentru etapa finală a unui drum de muncă și de luptă pe care îl dorim să fie cât mai lung. Termenul „acasă“ din subtitlu semnifică un singur loc generic, unde ne-am născut și am trăit cele mai frumoase clipe din viață, chiar dacă pe parcursul vieții locuim și în alte localități. Dar între cuvântul „acasă“ și „la Monor“ autorul pune o virgulă, care marchează o pauză în gândire, și semnul întrebării. Și citim în gândirea autorului: „Oare la Monor?“...

Cartea este scrisă într-o limbă literară curată, în stilul original al scriitorului Teodor Tanco. În timp ce citeam romanul mă gândeam că o putem compara cu „Casa Buddenbrook“ a lui Thomas Mann, încununată cu Premiul Nobel, în timp ce volumul I al tetralogiei *Cândva mă voi întoarce acasă*, subintitulat „Tinerețe pribeagă“ a obținut doar Premiul pentru proză al Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România. Asemănarea dintre „Casa Buddenbrook“ și „Cândva mă voi întoarce acasă“ este că ambele prezintă istoria câte unei familii. Prima prezintă evoluția spre apogeu a unei familii de negustori

germani și decăderea ei atunci când ultimul urmaș, Hanno, este un individ bolnav, simbol al decăderii. Romanul *Cândva mă voi întoarce acasă* prezintă, prin pana ultimului său urmaș, istoria plină de neazuri și bucurii a unei familii celebre. Dacă ultimul membru al casei Budenbrook este un decrepit, ultimul membru al familiei Tanco este o conștiință superioară, care a contopit în personalitatea sa valorile spirituale ale unui întreg spațiu geografic și spiritual.

Romanul se citește ușor, are cursivitate, dar și suspans, îmbinând în mod fericit scene de dragoste cu ororile războiului și evenimente tragice pentru țară. Oferă atât o lectură plăcută de vacanță, dar și un îndemn la reflecții adânci despre om, valorile și nonvalorile sale.

IULIU HOSSU ȘI VREMEA SA

Victor ȘTIR

Cartea Episcopul Iuliu – Sfântul Marii Uniri, semnată de Valer Hossu, a apărut la Editura Napoca Star din Cluj-Napoca, sub egida „Asociației Cercetătorilor Istoriei Bisericii Greco-Catolice din România“ și poartă girul consilierilor științifici dr. Remus Câmpeanu, dr. Ioan Chindriș, dr. Gelu Neamțu, prof.dr. Ioan Silviu Nistor și cititorul se așteaptă la o amplă prezentare a vieții și activității episcopului unit. Volumul este dedicat episcopului unit Hossu, dar este mai puțin decât o monografie, un studiu amănunțit aplicat și mai mult decât o simplă cercetare pe tema propusă care să aibă în centru ilustra figură a vieții religioase din Transilvania.

Mai degrabă decât alte aspecte ale cărții, este vizibil titlul metaforic, o expresie a admirației și adorației ierarhului ridicat din Câmpia Transilvaniei și având antecesorii intelectuali ardeleni de bună condiție, preoți, devotați românilor străbătători cu mari dificultăți prin secolii de stăpânire austriacă și apoi maghiară.

Iuliu Hossu s-a născut la Milaș, în Bistrița-Năsăud, fiind fiul familiei Ioan, preot, și Victoriei, născută Măriuțiu, a învățat în satul natal, apoi la Reghin, Târgu-Mureș, Blaj. și la Colegiul de Propagandă Fide de la Roma, obținând două doctorate – în filosofie și teologie. Întors în țară a fost protocolist, arhivar, bibliotecar, apoi vicar și secretar, preot militar în primul război mondial, episcop greco-catolic de Gherla. La 1 Decembrie 1918, din însărcinarea Marelui Sfat Național Român a citit Declarația de la Alba Iulia, în fața a 100.000 de participanți. Episcopul Iuliu Hossu, episcopul ortodox Miron Cristea (viitor patriarh al Bisericii Ortodoxe Române), Alexandru Vaida-Voievod și Vasile Goldiș au dus la București declarația de Unire, în Parlamentul României. În 1948 s-a opus ordinului de desființare politică prin unire a Bisericii Greco-Catolice cu cea Ortodoxă și, la 28 octombrie 1948, a fost arestat și dus la vila patriarhală de la Dragoslavele, apoi la Mănăstirea Căldărușani, Penitenciarul Sighet, Curtea de Argeș, Mănăstirea Ciorogârla. A murit în detenție, la 85 de ani.

Profilul intelectualului și clericului este prins în date scoase din arhive, în textul cu foarte multe nume și chestiuni colaterale, care îngreuiază o urmărire comodă. Cantitatea de informație este mare, coborârea ei în text neatinsă de ceea ce se găsește la unii – clamarea monocordă, obsesivă a argumentelor pentru tema propusă, ci convocare unor fapte care poate vād pentru prima dată tiparul și de aceea interesante pentru lector. Prestigiul episcopului Hossu l-a recomandat pentru a-și ocupa rolul semnificativ între

personalitățile din prima linie referitoare la unirea din 1918 și autorul se arată interesat de crearea unei aure legendare pentru „ierarhul căzut din cer“, „frumosul Domului“, „ispitirea“ dinainte de numirea ca episcop pentru care a mers la Viena?

În jurul figurii luminoase, jertfelnice a lui Iuliu Hossu, se rânduiește materialul istoric al Bisericii Greco-Catolice, de asemenea, referiri consistente la situația românilor de dincoace de munți, de fiecare dată indicând un detaliu care conferă credibilitate pentru documentarea sprijinită pe zeci de titluri de documente sau cărți la sfârșitul fiecărui capitol.

Caracterul polemic este evident prin câteva formulări care pot fi ușor găsite-bunăoară, unirea cu Roma de la 1700 este readucerea la vechea credință latină românească, mitropolitul Bălan – instrument de influență al sovieticilor în Biserica Ortodoxă, sau etatizarea școlilor confesionale de după Marea Unire este văzută ca o agresiune de tipul celei practicate de maghiari înainte de 1918, deși lumea se schimbase și nu va mai fi fost niciodată ca înainte.

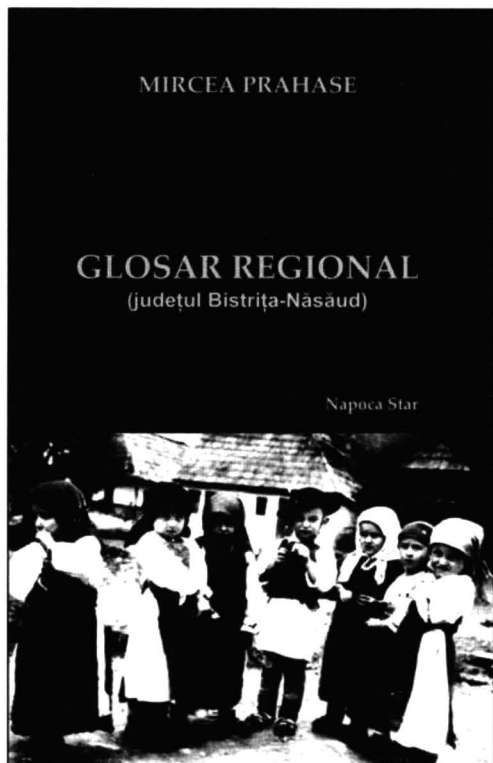
Volumul redă coordonatele atmosferei politice și ale stării de spirit din Transilvania și relativul profil al unor personalități cu care Iuliu Hossu a fost în colaborare: Tiberiu Brediceanu, Alexandru Vaida-Voievod, Iuliu Maniu, Vasile Mangra, Traian Frențiu, Miron Cristea etc.

De reținut constanța personalității lui Iuliu Hossu, patriotismul – cartea amintește percepția tragică asupra luptei cu maghiarii pentru emancipare și între românii din Transilvania și cei din Regat în Primul Război Mondial, de asemenea, contopirea crezului său ființial cu Biserica Unită în continuă adversitate cu cea Ortodoxă socotită sub influența Moscovei, ceea ce e prea mult cel puțin pentru perioada interbelică. Firește, lucrurile sunt interpretabile și mai multe perspective asupra unei chestiuni compun mai nuanțat mozaicul adevărului, să zicem.

Luxurianța informațiilor are forță de seducție pe întreg parcursul lecturii care zugrăvește figura luminoasă a lui Iuliu Hossu și lumea în care a trăit cu umbrele ei, până spre 1930. Se așteaptă un nou volum care să continue cercetările.

GLOSAR REGIONAL, LA EDIȚIA A DOUA

Victor ȘTIR

Cartea de erudiție filologică și acribie științifică *Glosar regional (județul Bistrița-Năsăud)* de Mircea Prahase, apărută în 2008 la Editura Napoca Star, cunoaște o ediție nouă, de curând ieșită de sub „teasc” la aceeași casă de editură și în aceleași elegante condiții.

Celor o mie o sută de cuvinte analizate și având răspândire regională în zona noastră li s-au mai adăugat încă patru sute, zestrea ajungând la o mie cinci sute, cu aprecieri științifice venite de la forumul cel mai înalt – Academia Română; academicianul Dumitru Protase scrie: „*Glosarul regional*, lucrare personală, vă face cinste, ca și alte studii anterioare pe care le-ați publicat”.

În același registru se referea și academicianul Constantin Ciopraga la scrisul lui Mircea Prahase: „Se simte seriozitatea fondului spiritual transilvănean, persistă trăsăturile etnice cărora clerul și școala le-au imprimat vibrații durabile. Mărturie remarcabilă volumul «Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii», foarte semnificativ densul volum «Fragmentarium»”, iar prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate: „Lucrarea «Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare» a cercet. șt. Pr. Mircea Prahase, conținând peste 2500 de termeni, se încadrează perfect în rândul unei serii de lucrări importante cu care năsăudenii se grăbesc să umple golul produs în cei peste 50 de ani de nerodnicie în domeniul culturii și istoriei regionale”. Profesorul Ion Lăpușneanu socotește lucrarea „...în categoria cercetărilor fundamentale și, din punct de vedere științific, ocupă un onorant loc

în rândul unor lucrări elaborate de I.A. Candrea, I.Iordan, Al. Graur, Șt. Pașca, H.H. Sthal, E. Petrovici, N. Drăganu, V. Țâra etc.”

Cartea se citește cu interes, cu plăcere, chiar dacă este un dicționar, curiozitatea pentru obârșia unor cuvinte fiind răsplătită de găsirea căii parcurse până azi, la noi.

STUDII ȘI CERCETĂRI ETNOCULTURALE, **LA CEAS ANIVERSAR**

Menuț MAXIMINIAN

Anuarul *Studii și cercetări etnoculturale*, inițiat și coordonat de cercet.șt.pr. Mircea Prahase, a ajuns la numărul jubiliar 15. Volumul, editat de Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud, s-a remarcat, de-a lungul timpului, prin texte de foarte bună calitate și prin colaboratori permanenți, renumiți la nivel național, amintind aici doar pe prof. univ. dr. doc. Gavril Istrate, pe doctorul Adrian Onofreiu, pe prof.univ.dr. Ironim Marțian, prof. Viorel Rus, prof.dr. Vasile V. Filip, prof. Ioan Seni, cercet.șt. Constantin Catalano etc. Ediția 2010 debutează la capitolul „Țara Năsăudului în amintiri” cu *Moisiliada – Husariada*, tragicomedia eroică a lui Ion Cutova, continuând, al rubrica „Coșbuciana”, cu materialul semnat de cercet.șt. Constantin Catalano despre traducerea bardului de la Hordou, din Dante. La „Rebreniana”, scriitoarea Elena M. Cîmpan prezintă eseul „Rebreanu – cărări ale operei, iar criticul Andrei Moldovan readuce în atenție o parte din scrisorile adresate lui Liviu Rebreanu. Nunta la țăranul român din jurul Năsăudului este redată de Ștefan Buzilă, iar Teodor Onișor vorbește despre necesitatea cercetărilor etnografice în Țara Năsăudului. Nestor Șimon este readus în atenția noastră de Adrian Onofreiu, prin studiul „Deducțiune istorică despre înființarea fondurilor scolastice”. Mircea Prahase realizează un portret complex al prof.univ.dr. doc. Iuliu Morariu, cel care a contribuit decisiv la redactarea unor lucrări de referință în domeniul etnobotanicii.

Tot la capitolul „Portrete”, prof.univ.dr. Ironim Marțian scrie despre vicarul năsăudean Ioan Nemeș, iar Sever Ursa despre Sever Pop, lingvist de renume european. Radu Sârbu ni-l prezintă pe scriitorul Ofilat Varvari, iar Niculae Vrăjmaș pe tenorul Constantin Pavel.

La rubrica „In memoriam”, este prezentat un amplu portret însoțit de ultimul interviu luat de Menuț Maximinian doamnei cântecului năsăudean, Valeria Peter Predescu. Tot aici este redat și „Verșul Valeriei”, scris de rapsodul Genuca Ceuca, la moartea artistei. Tot în memoriam este materialul dedicat baronului Alexandru Misiuga.

Astra năsăudeană își prezintă raportul anual, prin președintele Ioan Seni și prin prof. Pavel Berengea. La rubrica „Varia” ne întâlnim cu materialele semnate de Ioan Lăpușneanu – despre Muzeul Colegiului Național „George Coșbuc” și despre școala Năsăudeană și slujitorii ei. **Prof. Viorel Rus se prezintă familiile din comuna Rebra în timpul regimului grăniceresc**, Ana-Maria Nenițoiu vorbește despre reuniunea învățătorilor

greco-catolici „Mariana în a doua jumătate a secolului XIX”, iar Cornelia Nicoleta Vlașin readuce în atenție statutele pe baza cărora s-au administrat fondurile grănicerești năsăudene (1851/1876). Un amplu studiu despre relația dintre curriculum formal și interculturalitate asupra minorităților naționale este realizat de Raluca Mărginean și Ioan Băcă.

La capitolul „Recenzii cărți”, amintim „Studii și cercetări etnoculturale” – Victor Știr, „Monografia Năsăudului” – Radu Sîrbu, „Rădăcini împrumutate” – Menuț Maximinian, prof.dr. Vasile V. Filip „O istorie a sufletului năsăudean”, coordonator Ioan Seni – Menuț Maximinian. Prin cele 15 anuare, cercetătorul Mircea Prahase a dovedit, de-a lungul a tot atâția ani, că județul Bistrița-Năsăud beneficiază de o zestre culturală importantă, atât pe plan național, cât și internațional, că sufletul țaranului român este plin de noblețe și înțelepciune, că tradițiile noastre, prin oameni deosebiți, vor dăinui peste veacuri.

Pentru toată această muncă, pentru cărțile de specialitate, pentru oamenii de calitate pe care și i-a apropiat, pentru studierea și cercetarea etnoculturii, Mircea Prahase merită felicitat, având convingerea, în același timp, că prin dăruirea pe care o are pentru arta populară vom beneficia cel puțin până la numărul 30 de experiența deosebită a profesorului Prahase.

MIRCEA PRAHASE – OMUL CE NU LASĂ TRADIȚIILE SĂ PIARĂ

Meniu MAXIMINIAN

Profesorul, cercetător științific principal Mircea Prahase este unul dintre intelectualii de marcă ai ținutului nostru, cu un bagaj de cunoștințe deosebit de bogat în domeniul filologiei și lingvisticii și nu numai. Muzeograful și-a consacrat peste trei decenii din viață culturii din județul Bistrița-Năsăud, luptând pentru cercetarea și conservarea culturii tradiționale, fiind omul care a șters colbul de pe cuvintele noastre dulci.

S-a născut în satul Enciu, acolo unde părinții săi, preotul paroh Vasile și învățătoarea Silvia, își făceau apostolatul printre dealurile de la marginea Câmpiei Transilvaniei. De Zagra este legat sufletește și pe care o scoate în lume prin studiile pe care le efectuează aici. Urmează Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, iar după ce termină Facultatea de Filologie, printre cei mai valoroși studenți ai promoției sale, este numit asistent universitar la Institutul de învățământ Superior din Suceava, unde își va desfășura activitatea în perioada 1970-1973. Prahase va fi promovat apoi ca inspector la Comitetul pentru Cultură și Artă Suceava. După trei ani de activitate în acest domeniu, 1973-1976, însă dorește să se apropie de casă și în 1976 ocupă postul de documentarist la Casa Corpului Didactic din Bistrița, doi ani, apoi director al Centrului Județean al Creației Populare Bistrița-Năsăud între anii 1979-1986. După Revoluția din 1989, va fi numit director general al Bibliotecii Județene (1990-1992), apoi muzeograf la Muzeul Județean Bistrița-Năsăud (1993-1994) și consilier șef adjunct la Inspectoratul Județean pentru Cultură. Din noiembrie 1994 până în 2008 a îndeplinit funcția de director general al Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud. În prezent funcționează ca director al acestei prestigioase instituții culturale județene. În această perioadă Muzeul județean a primit „Diploma de merit” a Ministerului Culturii și Cultelor pentru contribuții deosebite la protejarea și valorificarea patrimoniului muzeal.

Dragostea pentru vatra folclorică îl face pe cercetătorul Mircea Prahase să scrie peste 50 de articole, studii și comunicări publicate în reviste de specialitate susținute în cadrul unor sesiuni științifice naționale, zonale sau locale. A coordonat apariția celor 15 volume ale Anuarului Muzeului Județean „Studii și cercetări etnoculturale”, în care a publicat studii și articole, în fiecare număr.

A fost membru al Colectivului de redacție al reviste „Mișcarea literară” și al publicației „Cuibul visurilor” din Maieru.

Formația sa științifică în domeniile filologiei și lingvisticii (etnolingvistică) i-a facilitat colaborarea la apariția volumelor 19-23 din ediția „Rebreanu, Opere complete”, sub redactarea lui Nicolae Gheran, prin interpretarea filologică a textelor rebreniene.

De asemenea, este coautor al unor cărți, precum: *Județul Bistrița-Năsăud* (colectiv), Editura Sport-Turism, București, 1979; *Zagra – o monografie posibilă* (în colaborare cu Gavril Rus), Editura „Carpatica”, Cluj-Napoca, 1997; *Bistrița-Năsăud – Mediul și tradiția* (în colaborare cu Ioan Chintăuan), Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2001; *Bistrița-Năsăud. Locuri și oameni* (în colaborare cu Ioan Chintăuan), Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2004, precum și al unor cărți de autor: *Fragmentarium*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2002; *Periplu istorico-toponimic: Valea Zăgrii*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2004; *Porecle și supranume din bazinul superior al Someșului Mare*, Editura Supergraph, Cluj-Napoca, 2005 și *Glosar Regional (județul Bistrița-Năsăud)*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008, ediția a II-a, 2010.

Toate acestea sunt rodul unor îndelungate anchete pe teren, efectuate în perioada 1967-2004, în localități situate pe Valea Someșului, Sălăuței și Zăgrii. Volumul *Glosar regional*, editat la Napoca Star într-o ediție revăzută și adăugită, în anul 2010, are marele merit de a cuprinde cuvinte de circulație regională sau regionalisme care circulau și unele mai circulă încă pe întreaga zonă geografică a actualului județ Bistrița-Năsăud, care ne-au legănat copilăria ca „ageșt”, „agâmba”, „aldămaș”, „boaldă”, „buiac”, „ceruză”, „duhan”, „foitaș”, „hebereu”. „lizniță”, „măcăuș”, „noajă” ș.a. Lucrarea are la bază, pe lângă cercetările de teren, o foarte bogată bibliografie compusă din dicționare, studii de specialitate, micromonografii și studii locale. Cartea poate fi citită atât în cheie didactică, cât și filologică, științifică și lingvistică. Peste 1500 de cuvinte se regăsesc în dicționar, descoperind un adevărat cult al cuvântului, fiind invitați să ne redescoperim limba. Multe din aceste cuvinte nu își mai au explicații în zilele noastre, Mircea Prahase venind pentru fiecare cu lămuriri pertinente. Așadar o mare parte din ceea ce găsim în acest important studiu nu a mai fost publicat în alte lucrări, ceea ce-l dă o notă aparte. Glosarul reliefează bogata terminologie folosită de strămoșii noștri, pe care am abandonat-o pentru cuvintele străine, care nu ne individualizează în lumea pestriță în care se pierde identitate, globalizarea fiind eticheta. Cuvinte ce au legănat copilăria multora dintre noi, cuvinte dulci cântate la leagăn, sau doinite la munca câmpului. Cuvinte care definesc tot ceea ce se întâmplă în gospodăria tradițională, de la naștere la mormânt, de la lumea credinței, la obiceiuri, locuri, animale, mâncăruri etc. Pornim ca într-o poveste într-un itinerariu ce începe cu litera A și verbul „a abricțalui”, până la litera Z. la substantivul „zugău”. Satele din județul nostru fac parte dintr-o arie dialectală mai largă, graiurile încadrându-se,

tipologic, în subdialectul moldovenesc, cu influențe ale subdialectului maramureșan, Transilvania neconstituind o arie dialectală de sine stătătoare. Cercetătorul a descoperit cuvinte vechi, unele păstrate din limba latină sau slavă, construcții ce dau notă distinctă acestor graiuri. O lucrare serioasă, foarte bine conturată, cu ani de muncă în teritoriu, Mircea Prahase fiind unul dintre puținii cercetători care se mai încapățânează să facă teren, nu să stea doar în birou sau bibliotecă. Cărțile adevărate de etnologie se scriu în vatra satului, alături de subiecți, nu din luxul orașului. Un documentar de referință pentru dialectologia românească, rămânând de acum reper peste veacuri pentru Istoria Limbii Românești.

Pentru remarcabilele activități desfășurate Mircea Prahase a fost distins cu medalii și premii, dintre care amintim: Medalia „Evidențiat în activitatea culturală” (1985); Medalia „Meritul Cultural” pentru cercetare științifică (2004); Medalia jubiliară a Senatului României (2004); peste 30 de „Diplome de Excelență” (inclusiv din partea Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului). A primit Premiul municipiului Bistrița pentru activitatea științifică în anul 2005, Premiul Asociației Scriitorilor din Bistrița-Năsăud (2010) și este Cetățean de Onoare al comunei Zagra și al orașului Năsăud.

MONOGRAFIA NĂSĂUDULUI VA FI COMPLETĂ ÎN 2011

Radu SÂRBU

Cel puțin așa arată planificarea comitetului de redactare a lucrării, comitet reunit luna trecută la Năsăud, pentru a pune la punct detaliile apariției volumelor II și III ale Monografiei Năsăudului. Coordonată de col. dr. Vasile Tutula, ședința a scos în evidență necesitatea urgentării muncii începute în urmă cu 6 ani, redactorii primind în acest sens termene precise de finalizare a articolelor. „Trebuie să facem un efort suplimentar pentru a termina această treabă, în contextul în care ne-am întins prea mult cu editarea primului volum“, a punctat critic Tutula, exemplificând cu monografia orașului Beiuș, întinsă pe 4 volume și finalizată în ultimii 4 ani. Pe de altă parte, vorbitorul a ținut să aducă la cunoștință faptul că academicianul Dumitru Protase și scriitorul Teodor Tanco, din motive personale, au dorit să predea ștafeta de coordonatori ai lucrării, pentru a-și asuma în continuare rolul de consultanți științifici. Astfel, triumviratul de coordonare a monografiei a fost redefinit în formula Vasile Tutula, Ironim Marțian și Adrian Onofreiu.

Un alt moment important al întâlnirii a fost acela în care primarul Dumitru Mureșan a dat asigurări de continuare a sprijinului financiar și logistic din partea administrației orașului. Au fost stabilite numele capitolelor, mărimea lor, autorii și termenele de predare a lucrării ce acoperă perioada de timp 1245-2010. Volumul II va fi prefăcut de Dumitru Protase și Teodor Tanco, cuvântul înainte va fi semnat de primarul Dumitru Mureșan, în timp ce cuprinsul va dezvălui următoarele capitole: „Năsăudul între 13 octombrie 1944 și 30 decembrie 1947“ (autor Adrian Onofreiu); „Năsăudul în perioada comunistă“ (Viorel Rus); „Școala și învățământul“ (Gheorghe Pleș); „Biserica și viața religioasă la Năsăud“ (Ironim Marțian, Leon Pop); „Finanțe și bănci. CEC-ul“ (Vasile Tutula); „Cooperația meșteșugărească“ (sec. XIX-1989); „Sănătatea populației“ (Simion Lupșan, Adrian George); „Structuri și instituții militare“ (Vasile Tutula); „Fonduri și fundații“ (Ioan Seni); „Etnografie și folclor“ (Liviu Păiuș, Ioan Radu Nistor); „Obiceiuri populare“ (Mircea Prahase); „Viața cultural-turistică“ (Ioan Seni, Traian Pavelea, Lucian Vaida, Pop Pahone, Vasile Pașcu); „Sportul și educația fizică“ (Horia Ștefănescu, Iosif Domocoș); „Cartierul Lușca“ (Grigore Marțian); „Cartierul Liviu Rebreanu“ (Ioan Boțan).

Cu un maxim de 1000 de pagini, acest volum are termen de prezentare data de 1 decembrie 2010. În ceea ce privește ultimul și cel de-al treilea volum, el va fi deschis de aceiași Dumitru Protase, Teodor Tanco și Dumitru Mureșan, în circa 850 de pagini urmând

să-și facă loc următoarele capitole: „Presa năsăudeană de-a lungul timpului“ (Ironim Marțian); „Năsăudenii în primul și al Doilea Război Mondial“ (Vasile Tutula); „Academicienii năsăudeni“ (Ioan Lăpușneanu, Vasile Pavelea); „Oameni de seamă“ (Dumitru Mureșan); „Cetățenii de onoare“ (Ioan Lăpușneanu, Dumitru Mureșan); „Primarii orașului“ (Ironim Marțian, Dumitru Mureșan); „Liceeni și studenți de excepție. Cercetători, inovatori și creatori“ (Gheorghe Pleș, Ioan Seni); „Monumente istorice, statui și plăci comemorative“ (Traian Gheorghe Dascăl, Ioan Seni); „Fondurile și averile grănicerești“ (Lazăr Ureche); „Administrația fondurilor și averilor grănicerești“ (Pompei Raus); „Activitatea Societății de exploatare Regna în perioada sa de existență“ (1925-1948) (Marius Linul); „Urbanism și infrastructură“ (Vasile Pavelea, Ovidiu Maghiar, Vasile Tutula); „Gastronomia năsăudeană, lușcană și prislopeană“ (Valeria Berceni, Florica Marțian); „Probleme ecologice. Educația și protecția mediului înconjurător“ (Romulus Berceni); „Năsăudul turistic“ (Dumitru Mureșan, Vasile Tutula). Prezentarea acestui volum a fost stabilită pentru data de 7 mai 2011.

ISSN 1582-4667